ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
1

DIMANCHE
1er NOVEMBRE
1987

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 121

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.609

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.609

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Դարձեալ վերլուծումի առարկայ է մտաւորականութիւնը։

Մտաւորականութեան վրայ սեւեռող յօդուածներ կը ձանձրացնեն, նոյնիսկ կը թարկացնեն սփիւռքահայ մամուլի ընթերցողներու մէկ ստուար հատուածը։ Ոմանք կ՚անտեսեն զանոնք, իսկ ուրիշներու վրդոված խօսքերը կարելի է ամփոփել սապէս, – «մեր միջին ու միջակ գրողները իրենք իրենց մասին կը գրեն, ինքզինքնին մտաւորականի բարձր որակումը կը շնորհեն, եւ ընդհանրապէս կ՚ակնկալեն որ մե՛նք ալ հետաքրքրուինք իբր թէ զիրենք տանջող հարցերով։ Ուրիշ հոգ չունի՞ Հայութիւնը, ափ մը մտաւորականութի՞ւն պիտի խաղցնէ»։

Չեմ ուզեր անարդար ըլլալ, մեր մամուլի միջին ընթերցողին հանդէպ, անոր վերագրելով նման ընդհանրացում եւ ամբաստանութիւն՝ հայ մտաւորականութեան ուղղուած։ Եթէ աւելի մանրամասնօրէն քննենք իրավիճակը, կը տեսնենք դիրքաւորման բազմապիսի երանգներ։

Վերջերս Հ. Յ. Դ.-ի պաշտօնաթերթ «Դրօշակ»ի 1987, Սեպ. 30-ի համարին մէջ, Ս. Խարդալեան ստորագրած է «Մտաւորականութիւնը հիւա՞նդ է» վերնագիրը կրող յօդուած մը, որուն սկիզբին՝ հեղինակը կը նկարագրէ հեռաձայնային խօսակցութիւն մը մտերիմ սակայն զայրացած բարեկամի մը հետ։ Այս վերջինը, որ «գիտնական-մտաւորական» մըն է, ըստ Խարդալեանի, կարծես ամբաստանագիր մը կը կարդայ, ուղղուած մեր «միջակ մտաւորականութեան» հասցէին, որ կը մեղադրուի իբր կեղծիքի հակամէտ, «մարդու ստեղծագործ միտքն ու հոգին սպաննող» անկարող՝ հայ ժողովուրդը առաջնորդելու, «միջակութիւն բուրող», եւլն.։

Գրեց՝

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Երբ կը մտածենք հայ մտաւորականութեան մասին, ստիպուած ենք նկատի առնել թէ՛ «վերէն», թէ՛ ալ «վարէն» զայն հարուածողները։ Վիճակը բարդ է։ Իմ այս գրութեան առաջին մասը փորձ մըն է սխեմաթիք կերպով ներկայացնելու որոշ դժգոհութիւններ եւ ամբաստանութիւններ, որոնք կրկի՛ն ու նո՛րէն կ՚ուղղուին հայ միջին մտաւորականութեան հասցէին։

* * *

Ազգի մը «մտաւորականութիւն» որակուող հատուածը յարափոփոխ բան մըն է, որեւէ ուրիշ հաւաքականութեան նման։ Օրինակ՝ Խարդալեան, իր գրութեան մէջ, կը հակի այն վարկածին, որ մտաւորականութեան ծնունդը կը զետեղէ ֆրանսական 1789-ի Յեղափոխութեան կողքին։ Ես կը նախընտրեմ Իտալիոյ եւ Անգլիոյ մէջ մտածուած ուրիշ վերլուծում մը (որուն ռահվիրաներն են Անթօնիօ Կրամշի եւ Ռէյմընտ Ուիլլիըմզ), ըստ որուն «մտաւորականութիւնը» պէտք է սահմանել աւելի լայնօրէն, – սահմանումով մը որ կ՚ընդգրկէ միջնադարեան աւանդական կղերը, օրինակ։ Ըստ Խարդալեանի եւ ուրիշներու, մտաւորականութիւնը անկախ մտածող եւ «անկախ մտածողութիւն ներշնչող» հատուածն է։ Ըստ ուրիշներու, մտաւորականութիւնը «բնակչութեան զարգացած տարրերէն բաղկացած» հատուածն է, որ «կրնայ հանրային կարծիք կերտել»։ Այս յօդուածը տեղը չէ մանրամասնութիւններուն մէջ մխրճուելու։ Կը բաւէ հաստատել գոյութիւն ունեցող կարծիքներու երանգներն ու տարբերութիւնները, ոչ միայն սփիւռքահայութեան՝, այլեւ օտար վերլուծողներու մօտն ալ։

Զիս հետաքրքրողը, հոս, սփիւռքահայ մտաւորականութիւնն է եւ անոր կապերը, «ղեկավար» հատուածներու հետ։ Հարցը մի՛շտ զբաղեցուցած է զիս, սակայն 1987-ին խորացաւ այս հետաքրքրութիւնը, քանի որ մտաւորականութիւն – ղեկավարութիւն կապերուն եւ նիւթին շուրջ չորս դասախօսութիւն տուի, Զօրեան Հիմնարկի «շրջուն համալսարան»ի հովանաւորութեամբ, Պոսթընի, Նիւ Եորքի (ԱՄՆ), Մոնրէալի եւ Թորոնթոյի (Գանատա) մէջ։ Նման նիւթի մասին դասախօսող եւ մեր ժողովուրդի քիչ թէ շատ բանիմաց խաւերուն հետ շփուող անձ մը շուտով կը տեսնէ այն դիրքաւորումները, որոնցմէ կը դիտուի, կը քննուի, եւ յաճախ կ՚ամբաստանուի Սփիւռքահայ մտաւորականութիւն կոչուող տարտամօրէն սահմանուած հատուածը կամ տարրը։

* * *

Դժգոհներու մէջ ամէնէն ակնյայտ երկու խմբակներն են... Մտաւորականներ։ Բացատրեմ թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս։

Յիշեցնեմ որ Խարդալեանի յօդուածին առաջին տողերը կը նկարագրեն «գիտնական – մտաւորական»ի մը ամբաստանութիւնները, «միջակ մտաւորականութեան» ուղղուած։ Արդ, ես ալ հաւանաբար պէտք է ինքզինքս զետեղեմ, եթէ ոչ «գիտնական» գոնէ «ակադեմական-մտաւորական» հատուածին մէջ։ Նման սահմանում կ՚ենթադրէ, ըստ իս, մասնագիտական պատրաստութիւն, համալսարանի մը մէջ. մշակոյթի այս կամ այն մէկ ոլորտին մէջ փաստուած հմտութիւն, վկայուած՝ մասնագէտներու կողմէ վաւերացուած գրութիւններով եւ դասախօսութիւններով։ Այսքանը՝ «ակադեմականն» ու «գիտնականն»է, սակայն այդպէս վկայուած ամէն անձ «մտաւորական» չէ։ Ամերիկացին կը զանազանէ «փրոֆէշընըլ» ակադեմականը, մտաւորականէն։ Համալսարաններու մէջ հազարաւոր դասախօսներ կան, որոնք հակառակ պատմութեան այս կամ գրականութեան այն ճիւղին մէջ իրենց նուաճումներուն, «մտաւորական» չեն, փրոֆէսիոնէլներ են միայն։ «Մտաւորական» ըլլալ՝ կ՚ենթադրէ հանրութիւն մը հետաքրքրող հարցերու մասին խօսիլ ու գրել, արտայայտուիլ, վիճիլ, պայքարիլ, հանրային կարծիք կերտել – փորձել։ Կրկնեմ, ուրեմն, – ամէն ակադեմական՝ մտաւորական չէ, սակայն ճիշդ է որ ներկայիս սփիւռքահայութեան մէջ կան ակադեմական – մտաւորականներ։

Եւ անոնք գրեթէ միշտ դժգոհ են ոչ միայն սփիւռքահայութեան կղերական ու աշխարհական ջոջերէն եւ մեծատուններէն, այլ նաեւ՝ հայ միջակ մտաւորականութենէն։ Խարդալեանի անանուն ծանօթը այս վերջին տարրը կ՚որակէ «կեղծ» եւ... «միջակ»։ Այն ակադեմական – մտաւորականները, որոնց ծանօթ եմ, ամէնէն աւելի կը զայրանան միջակ – մտաւորականութեան «ինքնա – պատրաստութեան» պակասէն։ Ամբաստանութիւնը այսպէս կարելի է ամփոփել, – միջակ մտաւորականները, չեն կարդար, վերլուծեր եւ մտածեր։ Կը կրկնե՛ն։ Կը կրկնեն

(Շար.ը Դ. էջ)

L'accord interuniversitaire Montpellier - Erevan :

une étape des relations culturelles franco-arméniennes

1.— La France et l'Arménie : mille ans de contacts culturels

Les relations culturelles entre la France et l'Arménie pourraient, comme l'avènement des Capétiens, avoir leur millénaire, puisque elles remontent aux 9e - 10e siècles, avec la rédaction d'un lexique arméno - latin (conservé à Autun) destiné à faciliter les échanges religieux, culturels et même commerciaux.

La période des Croisades a donné à ces relations culturelles une impulsion irrésistible. La *Chanson de Roland*, premier chef-d'œuvre de la littérature en langue française, mentionne déjà les Arméniens; puis ce sera le tour d'autres chansons de geste françaises, célébrant, par exemple, les exploits de Bovon (Lewon) de Tarse (la capitale du royaume arménien de Cilicie). Au tournant des 13e - 14e siècles, le prince du sang Héthoum (dont le nom fut francisé en Hayton) dicte en français -et à Poitiers- sa *Fleur des Histoires de la Terre d'Orient*, sorte de *Livre de Marco Polo*, où il dresse un état de la situation géo-politique de l'Asie, pour favoriser la venue d'une Croisade en Cilicie. A cette époque, les papes installés en Avignon, créent des chaires d'arménien en Europe tandis que la famille royale arménienne connaît le français. Le même Héthoum écrit, en arménien cette fois-ci, une histoire des souverains d'Occident où Clovis et Charlemagne sont en bonne place.

Il faut compter ensuite trois siècles de ténèbres pendant lesquels l'Arménie (la Grande Arménie comme la Cilicie) plonge dans les ténèbres de l'occupation turcomane puis subit sur son propre sol les affrontements des Turcs Ottomans et des Persans Séfévides. Le 17e siècle est une nouvelle aurore : Colbert, le ministre du Roi-Soleil, encourage la création d'une imprimerie arménienne à Marseille, de façon que les négociants arméniens, disposant des livres pieux, distractifs ou utilitaires, s'y établissent définitivement et participent à l'activation du commerce franco - persan. Au 18e siècle, on voit apparaître au Lycée Louis - le - Grand à Paris, les «Jeunes-de-Langues», élèves souvent d'origine orientale et, particulièrement arménienne, que l'on prépare à servir les intérêts de la France au Levant. Les Arméniens sont également présents dans la pensée et le comportement des philosophes français : Voltaire baptise le héros de l'un de ses contes «Zadig», (c'est-à-dire Pascal), Jean-Jacques Rousseau s'habille en Arménien avec caftan et toque de fourrure. Dans les cercles à la mode, l'on boit le café introduit au siècle précédent par l'Arménien Pascal. Côté arménien, on sait le succès des idéaux défendus par les Révolutions françaises de 1789 et de 1848 auprès des patriotes qui rêvaient de progrès et d'émancipation nationale. L'élite intellectuelle arménienne, tout particulièrement dans l'Empire ottoman, se met à l'heure française : à Constantinople, à Smyrne surtout, on traduit en arménien occidental les chefs - d'œuvre de la littérature française du 19e siècle. En même temps, la pratique du français se répand et les écrivains ne sont pas rares qui écrivent dans la langue de Lamartine et de Victor Hugo : Minas Tchéraz, au début du 20e siècle, donne de charmants contes et nouvelles ; Archag Tchobanian, un peu plus tard, compose d'admirables poèmes en prose. La France, en même temps, accueille des étudiants arméniens ; après Paris, Nancy et Montpellier sont en bonne position en raison de la renomée de leurs écoles d'Agriculture et de Médecine. A Marseille, Meguerditch Portoukalian publie le périodique *Arménia* à partir de 1885. Ces relations culturelles franco-arméniennes sont le fait des Arméniens occidentaux (ceux de l'Empire ottoman), tandis que les Arméniens orientaux (particulièrement ceux du Caucase, sous l'autorité des Tsars) ont des liens étroits avec la culture russe (et même la culture allemande).

2.— Reprise de cette tradition en Arménie et en diaspora

L'Arménie occidentale a été balayée par les cataclysmes de 1915 - 1922. Parmi les descendants des victimes du génocide, les quelques 300.000 citoyens français de souche arménienne, bien sûr, mais aussi, dans une certaine mesure, les communautés arménienne de Syrie et du Liban, perpétuent cette tradition de relations culturelles franco-arméniennes (notons entre

par

Gérard DEDEYAN

autres, l'action de Khatchig Babikian, ancien ministre, représentant du Liban dans les «Sommets» francophones).

Mais, sur les terres ancestrales, c'est l'Arménie orientale — dans les limites territoriales qui sont celles de l'Arménie soviétique — qui a pris le relais pour assumer officiellement ce rôle.

En effet, le 30 avril 1986, l'Académicien Sergueï Hambardzoumian, Recteur de l'Université d'Etat d'Erevan, et le Professeur Pierre Vitoux, Président de l'Université Paul-Valéry (Montpellier III) signaient un accord de coopération culturelle et scientifique pour les années 1986-1990, accord tacitement reconductible pour les années suivantes. Cet accord embrasse plusieurs domaines : histoire du peuple arménien ; langues et littérature française, arménienne et russe ; psychologie et philosophie ; mathématiques appliquées aux Sciences humaines et zoo-géographie. Tout ceci constitue une plateforme d'échanges extrêmement large et un point d'appui particulièrement solide pour relancer la coopération culturelle franco-arménienne au niveau des enseignants et des chercheurs.

3.— Rôle des instances permanentes et des Ministres français et soviétiques

La Commission mixte permanente franco-soviétique pour les relations culturelles, réunie à Paris au début de l'année 1987, citait cet accord dans le Protocole de sa

●▶

XVIe session, comme exemple pour la coopération entre établissements d'Enseignement supérieur des deux pays, disant entre autres : «*Elles* (les parties contractantes) *notent avec satisfaction que de tels accords ont déjà été conclus, par exemple entre l'Université de Montpellier - III et celle d'Erevan, et que d'autres projets d'accords similaires sont à l'étude entre établissements d'Enseignement Supérieur des deux pays*».

Un an après la signature, le premier programme d'application de l'accord (1986-1988) entrait en jeu.

Les services compétents du Ministère des Affaires Etrangères (Direction Générale des Relations Culturelles, Direction de la Coopération scientifique, technique et du Développement) et du Ministère de l'Education Nationale (Direction de la Coopération et des Relations Internationales) épaulaient efficacement l'action des responsables de l'Université Paul-Valéry. Du côté de l'Université d'Erevan et des Ministères soviétiques concernés, la plus grande attention était donnée aux souhaits de la partie française.

4.— Deux savants d'Erevan à Montpellier

L'Université Paul-Valéry (Montpellier III) accueillait début mars 1987, pour près d'un mois, les Professeurs Levon Mekertchian (Doyen de la faculté de langue et littérature russes de l'Université d'Erevan) et Hovsep Tutundjian (fondateur et Directeur de la Chaire de Psychologie de l'Université d'Erevan), ce dernier étant déjà venu à Montpellier en 1981, dans le cadre d'une mission individuelle, et y ayant été reçu par le Doyen Pierre Laubriet...

Levon Mekertchian (qui a été Secrétaire de l'Union des Ecrivains d'Arménie de 1975 à 1979) est spécialiste de la littérature russe classique (Dostoïevsky, Tolstoï) et de la poésie arménienne médiévale et moderne ; il a écrit, entre autres : *La poésie arménienne et les poètes russes des 19e-20e siècles* (1968, en russe), *L'Age de la poésie* (1979, en arménien), et participé au recueil *Poètes d'Arménie* (1979, en russe).

Accueilli par le Professeur Irène Cahuet, responsable de l'enseignement du russe à l'Université Paul-Valéry, Levon Mekertchian donna des conférences sur les problèmes de la traduction littéraire et poétique, sur l'actualité littéraire soviétique et sur les derniers romans de Tchingiz Aïtmatov (ami personnel du conférencier), conférences souvent nourries de sa vaste connaissance des milieux littéraires en URSS.

Hovsep Tutundjian (Membre d'Honneur de la Société Française de Psychologie depuis 1979) est spécialisé dans la Psychologie de l'Enfant, la Psychologie du Sport et l'Histoire de la Psychologie (en France surtout). Citons parmi ses œuvres : *Les conceptions psychologiques d'Henri Wallon* (1966, en russe), *Questions de psychologie de l'Enfant* (1980, en arménien), et *Contemporary Historiography of Psychology* (Collectif, Berlin,1982). H. Tutundjian donna, pour les étudiants du Professeur André Guillain (spécialiste de psychologie génétique et de psychologie de l'enfant) des conférences sur la psychologie de l'enfant en URSS, sur la psychologie du sport, sur Henri Wallon, conférences prononcées dans un français parfait et qui captivèrent l'auditoire.

Les Professeurs Mekertchian et Tutundjian furent accueillis par les responsables de l'Université Paul-Valéry, parmi lesquels il nous faut encore citer le nouveau Président, Michel Gayraud, et le Vice-Président Claude Lauriol qui a suivi de très près le dossier Montpellier-Erevan.

5.— La ville de Montpellier et l'Arménie

La Ville de Montpellier participait, à son niveau, à l'accueil des deux savants arméniens. Rappelons ici qu'elle s'enorgueillit de conserver dans ses archives deux chartes, en arménien, du début du 14e siècle, par lesquelles le roi Oshin, souverain de Cilicie, accordait des privilèges exceptionnels aux marchands de Montpellier; rappelons aussi qu'au milieu du 18e siècle, l'agronome Jean Althen, libéré de sa captivité chez les Turcs, expérimenta dans la région de Montpellier la culture du coton avant d'aller introduire celle de la garance en Avignon; à la fin du 19e siècle, nombreux furent les diplômés arméniens des universités montpelliéraines. Au début du 20e siècle, la presse montpelliéraine, sous la plume de Jacques de Morgan, consacrait d'intéressants articles à la Question arménienne. Reçu par le Professeur André Lévy, Maire-Adjoint, les hôtes arméniens de Montpellier, furent initiés à toutes les richesses culturelles de la ville (Opéra, bibliothèque, Musée Fabre, architecture nouvelle de Ricardo Bofill). Des rencontres étaient organisées avec des écrivains connus comme Michel Henry (Prix Renaudot), Frédéric Jacques Temple (qui a édité des poèmes chez les Mékhitaristes). Enfin, l'Amicale arménienne de Montpellier et sa Région donnait un dîner en l'honneur des deux professeurs au Centre Culturel de Château - Leenhardt.

6.— Conférenc de L. Mekertchian sur Saint Grégoire de Narek

Outre des excursions pour mieux connaître la région de Montpellier, de brefs séjours étaient organisés pour les deux savants arméniens à Marseille et à Paris. Dans la cité Phocéenne, l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance (UGAB), présidée par Monsieur René Kouyoumdjian, invitait le Professeur Mekertchian pour une conférence publique consacrée à saint Grégoire de Narek, l'un des fleurons de la poésie arménienne médiévale. L. Mekertchian, qui a beaucoup fait pour une large diffusion de la littérature arménienne, a traduit en russe l'œuvre de ce poète mystique du 10e siècle. Répondant volontiers aux nombreuses questions de l'auditoire, L. Mekertchian sut, en outre, trouver les mots pour remercier la France d'avoir accueilli les Arméniens après 1915.

7.— Réunion avec les représentants des Ministères, des Universités, du C.R.D.A.

Invités à Paris par la Direction de la Coopération scientifique et technique du Ministère des Affaires Etrangères, les deux universitaires participaient à une rencontre de travail coordonnée par Mme. Monique Lanchon (de la Direction Générale des Relations Culturelles du M.A.E.), responsable plus particulièrement des relations culturelles entre la France et l'Arménie soviétique, auxquelles elle s'intéresse depuis plusieurs années; à cette réunion prenait part également Monsieur Jean-Louis Maurer, du Service des Affaires Internationales du Ministère de la Culture et Monsieur Michel Pazoumian, Président du Centre de recherches sur la Diaspora arménienne (le C.R.D.A. coordonnant avec l'agrément officiel de l'Université Paul-Valéry le séjour des Professeurs d'Erevan à Paris).

Nous pouvons résumer ainsi les résultats des conversations officielles conduites tant à Montpellier qu'à Paris, et que les deux universitaires arméniens ont été chargés de transmettre à Erevan :

— L'accord de coopération scientifique et culturelle pourrait être élargi aux étudiants des universités de Montpellier III et d'Erevan.

— Le thème qui dominera les recherches communes aux Universités de Montpellier III et d'Erevan dans les années à venir, portera sur les relations franco - arméniennes, telles que les disciplines impliquées (histoire, psychologie, littérature etc) peuvent les aborder.

— Les résultats de ces recherches seront publiés non seulement dans les revues spécialisées, mais aussi sous forme de textes destinés au grand public, avec l'accord des Ministères concernés des deux pays ; en France, le revue *Ani, Cahiers arméniens, (publiée par le C.R.D.A.)* servira de support à ces publications en coordination avec l'Université Paul-Valéry ; en Arménie, l'Université d'Erevan pourrait envisager des fascicules de même type, en arménien ou en russe, pour le public d'URSS.

8.— Conférence de H. Tutundjian et Jeanine Beaudichon sur la psychologie de l'enfant

Pendant leur séjour à Paris, les deux savants arméniens en découvraient les richesses culturelles avec le professeur Claude Mutafian, découvraient la Librairie Orientale Samuelian, sanctuaire de la culture arménienne, et étaient invités par le cinéaste Henri Verneuil à une réception donnée à l'occasion du 3e Festival du cinéma arménien. Enfin une conférence publique était donnée le vendredi 3 avril par le Professeur Hovsep Tutundjian et Madame Jeanine Beaudichon, Professeur à l'Université de Paris V, sur le thème «Quelques problèmes relatifs à la psychologie de l'enfant». Cette conférence, à laquelle assistèrent plusieurs représentants des Ministères et de nombreuses personnalités, était organisée par le C.R.D.A. en coopération avec l'U.GA..B. (dont le Président pour la France, le Docteur Eddy Atamian était présent) et avait lieu au Centre Culturel Alex Manoogian. Le caractère de conférence-débat permit aux deux intervenants de largement s'exprimer, Madame Beaudichon sur la base de ses travaux et de son expérience de Directeur du laboratoire de Psychologie du développement et de l'éducation de l'enfant, Monsieur Tutundjian, à partir de ses observations (consignées par exemple dans son livre *L'éducation de l'attention des élèves de l'école primaire*) et de sa connaissance de Louria, Vygotsky et autres psychologues dont la notoriété a dépassé les frontières de leur pays.

8.— Les universitaires montpelliérains à Erevan

Si les savants arméniens viennent se familiariser à Montpellier avec l'Université française, les savants français pourront, à leur tour, découvrir les richesses culturelles de l'Arménie. En effet, trois professeurs de l'Université de Montpellier - III doivent être les hôtes de l'Université d'Erevan, de la mi-octobre à la mi-novembre de cette année.

Parmi eux, l'éminent historien Charles-Olivier Carbonell donnera des conférences sur l'Ecole historique française et l'Arménie aux 18e - 20e siècles et rappelera aux intellectuels d'Arménie l'importance et le rôle d'A. Saint-Martin, V. Langlois, E. Dulaurier, J. de Morgan, R. Grousset, entre autres, dans l'initiation des Français à l'histoire et à la civilisation de l'Arménie.

L'accord interuniversitaire Montpellier III - Erevan, vivement encouragé par les Ministères de l'Education Nationale et des Affaires Etrangères de la France, très positivement considéré par le Ministère des Enseignements supérieurs et secondaires spécialisés de l'U.R.S.S., peut apparaître comme un des moyens privilégiés pour affermir les relations culturelles entre les deux pays. Il est tout aussi imporatnt que, par ce biais, soit rendue à la France et à l'Arménie une des dimensions de leurs civilisations multiséculaires.

GERARD DEDEYAN

Maître de Conférences en Histoire

Responsable de l'accord interuniversitaire Montpellier III - Erevan

MUSIQUE EN PROVENCE

La mer était au pied du grand Mur du Théâtre antique d'Orange, cet été. On y donnait, sous les yeux de 10 000 spectateurs et de plusieurs millions de téléspectateurs, *Le Vaisseau fantôme* de Richard Wagner. Une soirée grandiose ! Par la mise en scène, d'abord : un canal de cinquante mètres de long et de huit mètres de large occupait le devant de la scène, avec des pontons et des passerelles; un vrai décor portuaire avec, quelquefois, des hommes à la mer... Par la distribution, ensuite, dominée par la grande basse noire Simon Estes en «Hollandais volant», très noble, très sobre, très intériorisé, et par Matti Salminen dans le rôle de Daland. Dans l'imposante cuvette du théâtre d'Orange d'où le mistral était miraculeusement absent, le chant dramatique de l'amour rédimé était de toute splendeur.

Et Lisbeth Balslev, hallucinée et passionnée, était parfaite dans le rôle de Senta, tandis que les Chœurs de Radio-France et l'Orchestre National de France dirigé par Christof Perick rendaient bien le climat de tempête qui emporte tout l'opéra.

On attendait beaucoup, quelques semaines plus tard, de l'*Hérodiade* de Massenet. Non que la partition soit spécialement palpitante, mais parce que trois vedettes devaient l'interpréter : Montserrat-Caballe, Elena Obratzsova et José Carreras. Las! les défections furent complètes. Françoise Garner, dans le rôle de Salomé, et Max Eggert, dans celui de Saint-Jean, eurent le redoutable privilège de remplacer les vedettes. On les écouta et on les applaudit poliment. Mais l'on était passé à côté d'un grand rendez-vous Dommage ! Mais la page est tournée, et le public mélomane est maintenant dans l'attente d'une *Tétralogie* qui devrait redonner au grand Mur tout son lustre.

Si l'on quitte le Vaucluse pour les Bouches du Rhône, on trouve un autre grand lieu de l'opéra, Aix-en-Provence. Dans le cadre plus intime du théâtre de l'Archevêché, le prestigieux Festival a offert, cet été, deux merveilles : un *Falstaff de* Verdi (un peu inattendu dans cette enclave mozartienne), dominé par un José van Dam, génial de truculence, et par l'Orchestre de la Monnaie de Bruxelles dirigé par le jeune et plus que prometteur Sylvain Cambreling; et surtout le *Chevalier à la rose* de Richard Strauss dirigé lui aussi par un chef d'exception, Semyon Bychkov (qui va bientôt prendre en main l'Orchestre de Paris). Ce drame de l'amour est plein d'une grâce presque mozartienne et teinté de délicat humour. De plus, Richard Strauss a une intélligence théâtrale et une musique à l'écoute des moindres sentiments qui rend son œuvre attachante, surtout quand elle est servie par des chanteurs - acteurs aussi féériques et présents que Jeanne Piland (superbe Octavian), Christine Barbaux (Sophie) ou Aage Haugland (le ridicule baron Ochs qui croit pouvoir séduire sans coup férir mais qui sera pris au piège de ses propres stratagèmes).

Non loin d'Aix, le Festival de la Roque-d'Anthéron est devenu une sorte de Mecque du piano. Richter, Perahia, Ashkhenazy, Alicia de Larrocha sont venus y jouer et faire frissonner d'aise les grands arbres du parc de Florans. Par une chaude fin d'après-midi du mois d'août, Philippe Corre et Edouard Exerjean donnaient un récital en duo : du Severac, du Caplet, du Poulenc et surtout du Darius Milhaud. Les deux inséparables pianistes se sont fait une spécialité du *Bœuf sur le toit* qu'ils ont interprété avec une virtuosité, un humour et une truculence qui ont émerveillé le public très exigeant de la Roque. L'entente parfaite. Incontestablement les meilleurs duettistes français -avec un répertoire du XXème siècle, ce qui est une singularité, une marque de courage et une façon intélligente de humer l'air du temps.

MARGUERITE HALADJIAN

ՔԱՅԼԱՓՈՒ ՄԸ ԵՒՍ

Գրեց՝

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

Եւ եկածին պէս՝ անակնկալօրէն հրաժեշտ առաւ Պ. Ճիվաղերեան, կռնակը դարձնելով եւ ջղային սագի մը պէս քալելով հեռացաւ ու գնաց դէպի իր կառքը: Յանկարծ բուսած էր Սուրէնին կառքին քովը, երբ ան երկար փնտռտուքէ վերջ կրցած էր պարապ տեղ մը գտնել իր կառքին համար՝ Քըլկեմարքթի մօտերը: Զիրար չէին տեսած բաւական ատենէ ի վեր եւ առնուազն Պ. Ճիվաղերեան պատմելիք շատ բան ունէր: Կարելի եղածին չափ զսպելով անտարբերութիւնը մըտիկ ըրած էր անոր ըսածները եւ խուսափած աջ ու ձախ նայելէ: Պ. Ճիվաղերեան այս անգամ ալ խօսած էր «հոգւով ու սրտով», որ նախ եւ առաջ բարձրաձայն խօսիլ կը նշանակէր, ձեռքի եւ ոտքի առատ շարժումներ, ծամածռութիւններ: Աւելի վերջ, երբ կը փորձէր Օթթօ – Պրէներ – Շթրասէն տրամախաչել, բան մը որ նաեւ այսօր գրեթէ անկարելի էր, փորձեց վերյիշել Պ. Ճիվաղերեանին ըսածները, հաստատեց թէ գրեթէ ոչինչ մնացած էր միտքը: Ո՛չ մէկ բան պիտի կորսնցնէր, եթէ այսուհետեւ բնաւ չհանդիպէր Պ. Ճիվաղերեանին: Այս մըտածումը, առաջին անգամ բարձրաձայն արտայայտուած, պատճառ հանդիսացաւ որ մօտակայ երթեւեկը, փողոցին վիճակը, որ տարիէ մը աւելի չինուածքի վերածուած էր՝ աւազի կոյտերով հոս, գործիքներով հոն, քանդուած եւ վրայ վրայի դիզուած ասֆալթի բեկորներով անդին, եւ չհայհոյէ այս բոլորին վրայ: Ինքնաշարժի մը չչակը արթնցուց զինքը: Հապճեպով անցաւ դիմացի կողմը, վազելով եւ նոյնիսկ ոստումով մը ցատքելով այդ առեցեալ աւազի կոյտերէն մէկուն վրայէն: Հազիւ հոն հասած արդէն մոռցած էր Պ. Ճիվաղերեանը:

Ցափշտակուած էր ինչպէս միշտ Պիւխերկիլտէ Կիւթէնպէրկի ցուցափեղկով: Ճաշակով ձեւաւորուած էին իրենց գիրքերը, այն աստիճանի որ պարբերաբար կը ստիպուէր գնել անոնցմէ քանի մը հատը, հրապուրուելով անոնց արտաքինով: Բեզի գլխահան կ'ընեն, կ'ըսէր Հիլտա քմծիծաղով: Գոց էր գրախանութը: Ձեռքը դեռ բռնակին վրայ, նշմարեց դեղին ազդագիր մը, փակցուած դրան ապակիին. Բիւզանդական երգեցողութիւն (շարականներ) Ս. Մարկոս եկեղեցիին մէջ Մայիս 14–ին, իրիկուան ժամը 8–ին: Ասոր տակը Աթէնքի մայր տաճարին երգչախումբին մէկ լուսանկարը: Յիշեց «Մարմարա»ի մէջ հրատարակուած անհամար գպրաց դասի լուսանկարները, որոնց անդամները անվերջանալի գոյամարտ մը կը տանին տասնեակ տարիներ յաջողութեամբ վերապրող մէկու մը արդար հպարտութեամբ, կը նայէին կամերայի ուղղութեամբ՝ քանդակուելու համար նախ թերթին էջերուն եւ լաւագոյն պարագային՝ յետագային մարդոց յիշողութեան մէջ՝ իբրեւ ան որ կը ձեւացնէին ըլլալ. հերոսները առնուազն առօրեային: Յունական երգչախումբին անդամներուն երեսին վրայ դրոշմուած անտարբերութիւնը՝ նոյնիսկ վախը Սուրէնին աւելի հարազատ թուեցաւ: Քանի անգամներ դուրս ելած էր՝ փողոց Ս. Ստեփանոսէն – խունկին հոտը ծուծը թափանցած, բերնին մէջ համը նշխարին (երբեւիցէ չէր յաջողած կլլել զայն եւ ըրած միշտ այն որ արգիլուած էր՝ ծամել) եւ յիշողութեանը մէջ խիստ հայեացքը դպրաց դասի վարիչին՝ իր անվերջանալի սխալներուն բերմամբ – բոլորովին տարբեր չէնք մը փնտռող եւ միայն սխալմամբ Հայոց եկեղեցիէն ներս մտած մէկու մը պէս, հազիւ թէ նայելով դիմացի կողմի տուներուն: Յետոյ վազած էր դէպի փուռ եւ գնած ցերեկուան հացը:

Արեւը դուրս ելած էր ամպերուն ետեւէն: Սուրէն բաճկոնին կոճակները քակեց եւ շարունակեց իր ճամբան – հիմա քիչ մը աւելի դանդաղ – դէպի Շթայնթոր հրապարակը: Ուրիշներ ալ կը քալէին. բանուորներ աջ թեւերնին օդը ցցած, բռունցքնին սեղմած կը բացագանչէին կարմիր գլխագիրերով. Փաշիզմը պիտի յաղթենք: Եւ աւելի վարը այս անգամ սեւ գիրերով. տեսնուելիք հաշիւ ունինք – համբերութեամբ կը ժողվենք փրցուած եղունգները, թափած արիւնը – իւրաքանչիւրը մեր զէնքերուն փամփուշտը պիտի դառնայ եւ օր մը մեր զէնքերը պիտի խօսին: Անցաւ անոնց քովէն իր եղունգները քննելով: Մաամաքուր էին անոնք եւ փառք Տիրոջ կը կենային իրենց տեղը, նոյնպէս բացագանչող քանուորները:

Տը ինվիզիպըլ Թաչ Թուր – Ձեռքերն 1987. Յունիս 8–ին Հանովրի մէջ:

Փիլմ – Համովը կը ներկայացնէ – Քրիս տը Պէօրկ: Անդրանիկ եւյթ Գերմանիոյ մէջ – Ի. Ք. լայվ: Աւելի վերին Թենս Թէօրնըր յետոյքը կը ճօճէ:

Գերմանեւքօրէական մշակութային Միութիւնը կը ներկայացնէ. Թէք – վան – տոյի միջազգային մրցումներ – Գերմանիա, Հոլլանտա, Թուրքիա, Պելժիա, Դանիա... Մենովուար – Փայթինկ տը վէօրլտ, Փայթինկ Թու վուին. կուրծքերնին մերկ չորս մարտական երիտասարդներ ձեռքերնին դաշոյններ կը մօտենան կիսամերկ դեղուհիներու, որոնց ձեռքերը կապուած են, ձախ կողմերնին ժայթքելու պատրաստ հրաբուխ մը: Անշուշտ որ պիտի յաղթեն, խորհեցաւ Սուրէն: Կեցցէ՛ փրկութիւնը: Ժողովրդային համերգ մասնակցութեամբ Մեհմէտ Էմին Էրպիլի, Կէօնիւլ Եազարի, Եունուս Պիւլպիւլի, Շէներ Շէնի: Գառնուկ մը հարցկու տայ. դուք գանո՞ւկ էք որ կը մասնակցիք մարդահամարին: Անհաւատալի լուրեր Ռուսաստանէն. Ռուսերը փոփոխուիլ կ'ուզեն, բայց ինչո՞ւ. բանախօսութիւն / բանավէճ. մարկսիստական խըմբակ:

Երբ Սեպտեմբեր 3, 1982–ին –պատմական օր մը իրեն համար– հոնկէ կ'անցնէր Թրքական հիւպատոսարանը երթալու համար՝ առաջին յարկը Անցայկեր Հոխհաուսին, նայած էր դէպի պատը: Հոն Թուրք ձախակողմեանները իրենց անէծքները կը գրէին գլխագիրերով եւ նախընտրաբար գիշերները: Ակնթարթի մը համար կեցած էր անոնց առջեւը, կարդալու ճիգ մը թափելով: Այս անգամ ալ հիւպատոսարանի պաշտօնեաները փութացած էին սեւ ներկով անընթեռնլի դարձնել իրենց հայրենակիցներուն անէծքները: Մարդ խակապէս առատ կանուխ պէտք է երթար, որպէսզի կարենար կարդալ բան մը: Սուրէն կեցած եւ յանկարծ նշմարած էր երկու պահակներ հիւպատոսարանին մուտքին առջեւը: Անոնցմէ մէկը գերմանացի ոստիկան մըն էր, միւսը Թուրք մը: Այս վերջինը իրեն շարունակած էր խստօրէն նայիլ երբ Սուրէն ներս կը մտնէր դուռէն: Գրեթէ վստահ էր թէ ան անորոշ բաներ մը փսփսացած էր իր ձեռքի վոլքի–թոլքիին մէջ: Վեր հասնելով ընդունուած էր երկու պաշտօնեաներու կողմէ՝ իւրաքանչիւրը բաճկոնին ձախ կողմը ակներեւ ուռեցքով: Հարցնելէ վերջ իր անունը եւ մականունը, տենդոտ խուզարկած էին իր վրայ գլուխը եւ միայն անկէ եւ հիւպատոսի տեղակալին ատրաշորութիւնը կրող պաշտօնական հրաւիրագիրը կարդալէ վերջ թոյլ տուած էին որ երթայ այս վերջինին սենեակը, Սուրէնը անընդհատ հետապնդելով իրենց կասկածամիտ հայեացքներով: Անշուշտ եւ անշըշուկ անցագիրը յանձնելէ եւ տեղակալէն իր Թուրք հպատակութենէ ելլելը փաստող վաւերաթուղթը ստանալէ վերջ վերստին անցած էր պահակներուն առջեւէն: Թէեւ տարբեր պատճառներու բերմամբ թէ՛ անոնք եւ թէ Սուրէն խորունկ շունչ մը քաշած էին: Հիմա ո՛չ դուռը եւ ո՛չ ներսը պահակներ կային, չկար նաեւ այն կայմը, ուր տօնական օրերուն կը պարզէին իրենց դրօշակը: Պատին վրայ անուշադիր ձախակողմեան մը «Ցեղափոխականները» գրած էր, մոռնալով որ հիւպատոսարանը տեղափոխուած էր եւ անմեկնելի դիպուածի մը բերմամբ կը գտնուէր Ան տեռ Քրիստուսքիրխէ փողոցը:

Կեցաւ ճամբուն եզերքը, սպասեց որ կանաչ լոյսը վառի: Դիմացի կողմը խումբ մը աղջիկներ յուզումէ եւ չպարումէ կասկարմիր այտերով կը սպասէին իր կողմը անցնելու եւ «Րոթասիոն» տոմսերը երթալու համար՝ միշտ նոր յոյսերով: Շթայնթոր հրապարակը գրեթէ պարապ էր: Բամազան Աարկիւզել մեծթոյին մուտքէն մեծատիպ մը կը նայէր Սուրէնին, իսկ վրիժառու հետեւորդները այս «մեծ ուսուցիչ»ին երդում կ'ընէին թէ զէնքը պիտի յիշեն ընդմիշտ՝ պայքարի գծով: Կը բացակայէր Շթայնթորի Թագաւորը՝ Նաչար Կինէչ, ան սափրուած կը կենար քանոր՝ տասներկու տարուան համար: Իր որբացած բոզանոցները, մոլեխաղի տուները եւ այլ ձեռնարկութիւնները ձգած էր տեղակալներուն: Իսկ այն աշակերտները, որոնք յառաջիկային թեկնածու էին զինքը փոխարինելու Թմրեցուցիչի առեւտուրի գործին մէջ, վարսայարդարի ձեռքէ ելած՝ դանդուր մազերով եւ ճոկինկի բնուեր ըղձեստներով, զոր մարդ լոկ կեանքը եւ կամ ազատութիւնը փրկելու համար պիտի համարձակէր գործածել, անփոյթ կը քալէին կեռոկչթրասէն ի վար, գլուխնին մերթ՝ քովնտի փողոցներէն եկող կառքերէն մէկուն բաց պատուհանէն ներս երկարելով եւ մտերիմ ու չահաբեր զըրոյց մը սկսելով վարորդին հետ:

Շթայնթոր դեղարան. հոս Թրքերէն կը խօսուի: Պեքեր ունտ Փչէօկէ. լաւ տեսնել եւ աւելին – պաշտօնական տեսողութեան քննութիւն ձեր վարորդի արտօնագրին համար: Կասեցուցէք շողարձակումը: Տիկնանց պայուսակներ եղած մորթէ 285 մարք. չպարումի պայուսակ չքեղ սեւ կաշիէ 325 մարք. Թղթածրարի պայուսակ միայն 222 մարք: Գունաւոր պատկերներ գունաւոր տպաւորէ 13 X 18 սմ. միայն 0·89 մարք: Ֆոթօ Փորսթ: Պրինքմաննւ – եթէ կը սիրէք ձեր դրամը: Սուրէն նախ հաշուիչներուն բաժինը նայեցաւ: Հայեացքներովը զննեց իւրաքանչիւրը: Եթէ չըլլար ապակին, որ կը զատէր զինքը անոնցմէ, մատը պիտի երկարէր, պիտի դպչէր ստեղներէն մէկուն եւ խելոյն պիտի կատարուէր իր ուզածը: Զէր գիտեր թէ ինչ պիտի ընէր նման գործիքով մը, եթէ ան կենար սենեակին մէկ անկիւնը: Ցաճախ որոնած էր կիրարման դաշտեր, բայց չէր գտած: Ա՛խ, կախարդանքը իրեն հնազանդող սա մեքենային: Արդէն դրամ ալ չունիմ, բսաւ Սուրէն բարձրաձայն: Այսօրուան համար այսքան: Մեր կատուն աչքերը չորս կը բանայ, որպէսզի զինքը չպրծին մուկերուն պէս: Միջին տարիքով մարդ մը՝ Թուխ դիմագիծով կը նայէր հեռատեսիլի զանազան գործիքներուն, շարունակաբար, ցուցափեղկին մէկ ծայրէն միւսը երթալով: Պզտիկ տղայ մը հանդիպակաց ցուցափեղկին առջեւը կանգնած – հոն կը ցուցադրուէին խաղալիքներ – յափըշտակուած կը դիտէր իր մարմնացած երազները: Տղան յանկարծ մարդուն քովը վազեց, բաներ մը ըսաւ – Սուրէն ամբերէն պատառիկներ լսեց, – իսկ ան ձախ թեւը երկարեց դէպի մուտքը վաճառատան, որ գոց էր հիմա:

Ախպարի՛կ: Սուրէն գլուխը դէպի աջ դարձուց: Աւետիսն էր: Եկո՛ւր, բսաւ: Հազիւ թէ մօտեցած էր վաճառասեղանին, Աւետիս խոշորկեկ պնակ մը՝ լեցուն տապկուած գետնախնձորով եւ երկու հատ երշիկով քշեց Սուրէնին կողմը: Գլխի շարժումով մը հաստատելէ վերջ վարպետին բացակայութիւնը, շարունակեց. «Կե՛ր, ախպարիկ, քեզի համար է», Թեւերովը մէկը հիւրընկալող տանտիրոջ ձեռքի ու թեւի շարժումները ընելով: Նայինք վաղը ի՞նչ պիտի ըլլայ, ըսաւ Աւետիս: Ցաճախորդները քիչ էին հիմա, Թեւերը յենլով վաճառասեղանին վրայ մօտեցուց գլուխը Սուրէնին: Պիտի յաջողի՞նք կ'ըսես, կը փսփսար: Միշտ նոյնն է, խորհեցաւ Սուրէն, գետնախնձորները ատենէն առաջ դուրս հանած էր տապակէն, կակուղ էին եւ նաեւ անլի: Համեմատաբար լաւ էին երշիկները, – անոնցմէ մէկը Թաթխեց առատօրէն պնակին մէկ կողմը դիզուած մանանեխին մէջ – կծուն շատ կը սիրէր–, խածաւ խոշոր կտոր մը եւ զայն ծամեց ախորժակով: Պիտի նստէին նորանցքին մէկ ծայրը՝ նստարանի մը վրայ: Պիտի սպասէին որ կարգը իրենց գայ: Աւետիս գունտ երեսով պիտի նայէր դէպի դուռը, որուն ետեւը իր ճակատագիրը պիտի որոշուէր: Փաստաբանը ըստ սովորութեան յապաղումով եւ իրար անցած պիտի գար, հապճեպով աչք մը պիտի նետէր իր թղթածրարներէն մէկուն: Վերջը դատաւորին եւ դատակալին առջեւը գրեթէ նոյն բաները պիտի կրկնուէին. անուն, մականուն եւ միւս ձեւակերպութիւնները: Լաւ, լաւ, ըսաւ Սուրէն ծամելը շարունակելով: Ինքն ալ չէր գիտեր թէ ինչու կ'ըսէր այդ: Ումպ մը Քոքա – Քոլա խմեց խաւաքարտէ գաւաթէն, զոր Աւետիս հոն դրած էր իրեն համար: Ան հիմա զբաղած էր նոր յաճախորդներով: Սուրէն շարունակեց ծամել: Խնդրեմ, անգամ մը եւս պատմեցէք ձեր Արեւմտեան Գերմանիա ապաստանութեան պատճառները: Եւ թեկնածուն կը պատմէր իր ողիսականը, որ մերթ կը սկսէր Սասունէն եւ կամ Պիթլիսէն եւ կամ Պոլիսէն պարբերաբար ընդհատուելով դատաւորին հարցումներով: Սկիզբները Սուրէն յատուկ ճիգ կը թափէր մանրամասնութիւնները ճշգրտօրէն գերմաներէնի թարգմանելու համար: Աւելորդ, բոլորը աւելորդ, մըրմընջաց: Աւետիս միշտ զբաղած էր, հաւանաբար չէր լսած ըսածները: Փաստաբանը ճիգ լուծումը գտած էր, շարունակ կ'ուսումնասիրէր թղթածրարը եւ կը սպասէր նիստին վերջանալուն: Մեզ որ այդ Ցակոբները, Կիրակոսները, Զաւէնները եւ բոլոր միւսները չեն գար իբրեւ դիակ, խորհած էր անգամ մը: Թերեւս այն ատեն աւելի դիւրին ըլլար փաստել թէ անոնք իսկապէս կը կարօտին ապաստանումի: Հոդ չէ թէ յապաղումով պիտի գար փրկութիւնը, բայց վերին ատեանները պիտի չբեկանէին ապաստանում շընորհող վճիռները: Երշիկին վերջին կտորը ախորժակով թաթխեց մանանեխին մէջ, պատեց զայն ամբողջութեամբ մանանեխով եւ բերանը տարաւ: Պարապ էր պնակը, պաս պարապ: Երթաս բարով, ախպարիկ: Վաղը առաւօտ ժամը իննին չմոռնաս գալ: Սուրէն աջ թեւը վեր հանեց եւ ափին մէջի ճմլուած թուղթէ անձեռոցը վարժ շարժումով մը նետեց աղբամանին մէջ:

Պութիք Ուիքէնտ. Սամուէլյա Մացցա՝ իտալական նորաձեւութեան արտակարգ նմոյշներ: Փէցցաները 2·80, պանիրով՝ 3·00: Խանութներուն մէջ գողութիւն մի՛ ընէք, հետեւանքները խորհեցէք: Կէօրկ Կրիէ. տունի առեւտուր: Առաջարկներ ձեր պատշգամը ծաղիկներով ողողելու համար: Լաւագոյնին լաւը. Էտուշօ կալա թիւ մէկ – կենսասէրներուն սուրճը: Նորոյթ. յղութեան քննութիւն՝ ամսականէն երկու օր առաջ. միայն 6·50: Տայխմանն –աւելի քան 300 անգամ Գերմանիոյ մէջ: Օօօ՛, ինչ լաւ, ես հոս կը փորձեմ Գերմանիոյ ամենասիրուած սուրճը – Կոլտմոքքա: Լայթց ճշգրտութիւն կը նշանակէ՝ համայն աշխարհի վրայ: Աւելի անդին մուրացկան մը, գետինը նստած, գլուխը վար ծռած, ձեռքը խաւաքարտի կտոր մը. բանտէն նոր ելայ, գործ չունիմ, տուն չունիմ, ինծի օգնեցէք: Ցիշեց իր դիտցած անդամահատուած, հաշմուած, գարուածկ աղօթք եւ կամ անէծք մըրմընջացող գթութեան որսորդները: Արդէն անցած էր անոր առջեւէն:

Քրէօփքէի մօտերը ոստիկանակառք մը կը կենար, մէջը երկու պաշտօնեաներ, ձանձրոյթը դրոշմուած իրենց երեսին վրայ, կը սպասէին ցուցարարներուն, որպէսզի վերջ դնէ իրենց անգործութիւնը: Բայց չկային ցուցարարները: Կառքին բաց պատուհանէն մերթ կը յորդէին կըտրուկ խօսակցութիւններ, վերջին հրահանգները ոստիկանատունէն: Շրջիկ կիթառիստ մը անտեսելով քացակայող ունկնդիրները եւ պարապ գլխարկը կ'երգէր. Տը սան վոնդ չայն էնի մոր: Քովը խումբ մը երիտասարդներ բաղաձայն կ'երգէին. Լսեցէք Տիրոջ ձայնը: Մէօվընփիք օրուան այս ժամուն ալ լեփ – լեցուն էր: Կը յանձնարարենք մեր ընտիր փրանսական գինիները: «Երկնային»էն խնդրեմ 150 կրամ: 6·80 կ'ընէ, յարգելի Տիկին: Իւրաքանչիւր օր դաւաթ մը շամփայն կ'արժէ: Ճաշակեցէք մեր ընտիր պաղպաղակները. Պանամա – Փօթ՝ 6·90, Հանի – Մուն 6·30, Ընկերութեան Բաժակ՝ 28·00: Աժան է այս ընկերութիւնը, մըմնջաց Սուրէն եւ դուրս ելաւ:

Ակնթարթի մը համար կեցաւ Սաքս ունտ Հայնցըլմաննին առջեւը, նայեցաւ ցուցադրուած գիրքերուն: Մէկը ուշադրութիւնը գրաւեց. Թուրքիա – Սեւ Ծովէն մինչեւ սուրիական անապատ: Աւելի վերջ, երբ կ'անցնէր Վերներ ունտ Վերներին առջեւէն, չնայելով իսկ մանկական հագուստներուն – վստահ էր թէ երբեք ներս պիտի չմտնէր այդ խանութէն–, մօտենալով Օպերն Քաֆէին, վերյիշեց գիրքին խորագիրը: Իսկապէս կա՞ր հոն «անապատ» բառը: Կրնար վերադառնալ եւ ստուգել, բայց չըրաւ: Մէջը կ'այրէր եւ պէտք ունէր խմելիքի: Ներս մտաւ Օպերն Քաֆէէն, անցաւ անոր առջեւէն՝ Կեորկչթրասէ նայող կողմէն, ուր ինչպէս միշտ գերշպարուած տիկիններ բարձր աթոռներու վրայ թառած արհեստավարժ անտարբերութեամբ կը զննէին ներս մտնող այրերը: Սուրէն անցաւ ետեւի կողմը, միջին դասակարգին տրամադրուած մասը սրճարանին, նետեց ինքզինքը լայն բազկաթոռներէն մէկուն մէջ եւ սպասաւորին, որ քիչ վերջ ցցուեցաւ իր սեղանին առջեւը, ապսպրեց վերջին ճիգով մը, ուժասպառ մէկու մը պէս գրեթէ հեւ ի հեւ՝ խոշոր աման մը թէյ, պաղ եւ լեցուն սառի կտորներով: Մէջը կ'այրէր պարզապէս:

■

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

(Շար. Ա. էջէն)

առանց քննարկելու, կը պատգամեն առանց ուսումնասիրելու, կ'անտեսեն մանաւանդ հայկական ոլորտէն դուրս հրատարակուող գրութիւններ: Նոյնի՛սկ հայկական ծիրին մէջ, միջակ – մտաւորականութիւնը կը դատապարտուի իբր տգէտ, քանի որ անոր պատկանող անհատները տեղեակ չեն Խորհրդային Հայաստանի եւ արեւմտեան ակադեմական աշխարհի հրատարակիչներու կողմէ լոյս ընծայուած նոր միտքերու եւ ուսումնասիրութիւններու, նոյնի՛սկ երբ անոնք հայկական նիւթեր կը շօշափեն: Ինչպէս վերջերս ինծի կ'ըսէր «Յառաջ»ի ընթերցողներուն ալ ծանօթ ակադեմական–մտաւորական մը, որ կ'այպանէր միջակ-մտաւորականութիւնը,- «հարցն այն է որ ծոյլ են: Անծանօթ են շատ կարեւոր նիւթերու եւ գաղափարներու, գիտե՛ն՝ որ չեն գիտեր, սակայն չեն ուզեր բացայայտօրէն ընդունիլ որ չեն գիտեր, քանի որ եթէ ընդունէին, ստիպուած պիտի թօթափէին իրենց ծուլութիւնը եւ... կարդային»: Նոր գրութիւններ կարդալը, նոր բաներ սորվիլը մտաւորականութեան պարտականութիւնն է, բեռն է, հաճո՛յքն է, առաձնաշնորհն է նոյնիսկ, իր պերճանքը:

Բոլորովին անարդար չեն այս խօսքերը: Հայ միջակ մտաւորականութեան մէջ ծուլութիւնը, լրջութեան պակասը, ճեմարանի մը կամ Մելքոնեանի մը գրասեղաններուն առջեւ սորվածներով «եօլա երթալ»ու փափաքը յաճախ նկատելի է:

Սակայն ո՞վ է այս միջակ – մտաւորականութիւնը, ովքե՞ր են այս այպանուող, մտրակուող անձերը:

⁂

Իմ կարծիքով, միջակ – մտաւորականները տարբեր են, տարբեր գաղութներու մէջ: Ունին տարբեր ուսում, պատրաստութիւն, դիրք, պաշտօն, եկամուտ եւ վարկ կամ «սթաթիւ», սփիւռքահայութեան զանազան անկիւններուն մէջ: Ընդհանրապէս անոնք են.– ա) Կղեր (քահանաներէն՝ ոմանք, վարդապետներէն ու բարձր կղերէն՝ ոմանք): բ) Մամլոյ աշխատակիցներ՝ խմբագիրէն վար մինչեւ յետին թղթակիցը, որ կանոնաւոր կ'աշխատակցի: գ) Հայկական երկրորդական վարժարաններու ուսուցիչներէն ոմանք, դժբախտաբար, շատ փոքր տոկոսով միայն: դ) Կուսակցական գործիչներ, որոնք խօսքով ու գրչով կարծիք կը կերտեն, կամ կը փորձեն կերտել: ե) Ուսանողներ, որոնք ելոյթներ կ'ունենան հանրութեան առջեւ, մանաւանդ մամուլի մէջ, – Գալիֆորնիոյ «Վայր – Լոքուս» եւ «80ական» թերթերը կը լեցնեն անոնցմէ ոմանց գրութիւնները: զ) Ուրիշ արհեստավարժ եւ գրեթէ միշտ համալսարանաւարտ անձեր, որոնք հայերէնով կամ գաղութին յատուկ օտար լեզուով կ'արտայայտուին, խօսքով ու գրիչով: Օրինակ՝ բժիշկներ:

Անշուշտ կտրուկ ընդհանրացումներէ պէտք է խուսափիլ: Կան անձեր, որոնք խմբագիր կամ յօդուածագիր են, սակայն թէ՛ իրենց պատրաստութիւնը, թէ՛ ալ իրենց արտադրած գրութիւններու հըմտութիւնը եւ որակը կը վկայէ որ իրենք կը պատկանին ակադեմական – մտաւորականութեան: Գերման Վալթէր Պենյամինէն մինչեւ Հայ Յարութիւն Քիւրքճեան, եղած են ու պիտի ըլլան նման անձեր: Նմանապէս, կան հանրածանօթ մի քանի ակադեմական – մտաւորականներ, որոնց հայկական նիւթեր շօշափող գրութիւններուն որակը չարդարացներ իրենց վերագրուած տիտղոսը: Սակայն այս համեմատաբար հազուագիւտ բացառութիւններէն անդին իսկապէ՛ս կայ միջակ – մտաւորականութիւն մը: Ես կը խորշիմ այդ «միջակէն», որովհետեւ բառը իր մէջ կը պարունակէ արդէն իսկ կատարուած դատական վճռի մը կտրուկութիւնը: Կը նախընտրեմ երկուքի բաժնել վերը մատնանշուածները եւ ըսել.– «ակադեմական մտաւորական» եւ «մտաւորական», պարզապէս:

Հարց մը, որմէ կը խուսափիմ, սա է,– ո՞ւր դասաւորել արուեստագէտները: Ըսփիւռքահայը վարժ է ենթադրելու որ ամէն գրող՝ յօդուած–ա–գրող ալ է, ամէն վիպագիր կամ բանաստեղծ, ուրեմն, մտաւորակա՛ն ալ է: Պէտք չէ դիւրաւ յանգիլ այս եզրակացութեան: Թէ՛ հայ, թէ՛ օտար հաւաքականութիւններու համար այս կը մնայ վիճելի հարց: Աւելցնենք, որ զայն աւելի՛ կը բարդացնեն հմուտ նըկարիչներ, երաժշտագէտներ, եւլն.: Երբ «Յառաջ»ի աշխատակից նկարիչներ Ալեքսան Պերեճիքլեանն ու Ռուբէն Նաճարեանը Հայ արուեստի մասին տողեր կը ստորագրեն, անոնք իբր մտաւորական կը գործեն, անկասկած: Սակայն ի՞նչ ըսել անոնց մասին, որոնք կը ստեղծագործեն իբր արուեստագէտ, առանց արտայայտըւելու: Հապա ֆիլմարտադրիչները՞: Հապա հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի հայկական ժամերու խօսնակները՞: Հարցը կը կնճռոտի, կը բարդանայ:

Եւ ապա կան կէս – մտաւորականներ, զորս կարելի չէ բոլորովին անտեսել: Սովորաբար, տարեց Հայեր են, որոնք տասնամեակներով տքնաջան աշխատելէ ետք, գործէ քաշուած, կը վերածուին հայ մամուլի գործօն թղթակիցներու: Ընդհանրապէս, անոնք համեստ ուսում ստացած են, եւ իրենց երկրորդականն ու համալսարանը, հայ մամո՛ւլը եղած է: «Յառաջ» նման ամբողջ սերունդ մը պատրաստած է Ֆրանսայի մէջ – նուազ հետեւողականութեամբ՝ «Հայրենիք»ը նո՛յնը ըրած է, Ամերիկայի մէջ: Նման անձեր իբր մտաւորական թրծուած չեն, սակայն մտաւորականի յատուկ գործունէութիւն կը տանին, իրենց ժամանակը ու ժրաջան աշխատանքը սեւեռելով մամուլին եւ կազմակերպչական աշխատանքին վրայ:

Պէտք է ըսել որ այս բազմատարր հաւաքածը, ինքնին, դժգո՛հ է զինք այպանող «ակադեմական – մտաւորականութենէն», զանազան պատճառներով: Դժգոհ է նախ որովհետեւ կը հաւատայ որ ակադեմականը չի հասկնար ոչ–ակադեմականին պայմանները, – հայ կազմակերպութիւններէ կամ հոգաբարձութիւններէ կախեալ ըլլալու իրողութիւնը, դպրոցի մը կամ ամէնօրեայ մամուլին մէջ աշխատողի յոգնութիւնը, եւլն.: Նման տարկութիւններ ընդհանրապէս կը մերժուին ակադեմականներուն կողմէ, քանի որ անոնք կը տեսնեն թէ որքա՛ն ժամանակ կը խլեն, ըլլա՛յ Պէյրութի, ըլլա՛յ Կլէնտէյլի մէջ, Միջին Արեւելեան սովորութիւնները, պըլօթն ու փոէքը, Շիվըս Րիկըլն ու սուրճը, միսաֆիրութիւնը և բսի-բսանքները: Բոլո՛րն ալ կը խլեն ժամանակ, որուն մէկ մասը կարելի է նուիրել մտաւորականի մը ինքնազարգացումին:

Ապա պէտք է ընդգծել սա դիտողութիւնը, որ կ'ուղղուի ակադեմական մտաւորականութեան հասցէին, – «Դուք ձեր ասպարէզը ապահոված էք օտար հաստատութեան մը մէջ, յաճախ օգտուելով ազգին դրամէն», (ես՝ օրինակ, նպաստ ըստացած եմ Ալեք Փիլիպոսէն եւ Կիւլպէնկեան հիմնարկէն), եւ մինչեւ հիմա՛ ալ ձեր ճիգն ու ջանքը կը սպառէք, յառաջանալու համար ձեր ընտրած ճիւղին մէջ: Ինչո՞ւ ժամանակ չէք տրամադրեր մեզ՝ հայ ժողովուրդի ոչ–նոյնքան բախտաւոր բայց աւելի ստուար մտաւորականութեան: Այսինքն՝ ինչո՞ւ չէք գրեր այնպիսի գրութիւններ, չէք դասախօսեր այնպիսի մակարդակի, որ օգտակար ըլլաք մեզի:

Անարդար մարտահրաւէր մը չէ այս, կամ գոնէ պիտի չըլլար, եթէ կոչին ետեւը երբեմն չթաքնուէին որոշ ակնկալութիւններ: Առաջինը սա է, – Կ'ակընկալուի որ ակադեմական մտաւորականը խօսի միշտ մատչելի ձեւով: Վերջինս ալ իրաւունք ունի ըսելու, օրինակ, որ ինք իր կրցածը պիտի ընէ մատչելի եւ հասկնալի ըլլալու համար, սակայն իր ունկնդիրներէն կը խնդրէ որ իր դասախօսութեան գալէ առաջ 10 էջ բան մը կարդան: Կրնա՞ք երեւակայել արդիւնքը: Ընդվզում՝ ինքզինքը միշտ յոգնած, դարպասած նաեւ ծուլութեան եւ կրաւորականութեան վարժ հայ ունկնդիրին, ներառեալ՝ մտաւորականին: Ինչ է, չի բաւե՞ր որ կ'երթանք, կը նստինք, մտիկ կ'ըննենք ամբողջ ժամ մը, առոր վրայ աշակերտի պէս պիտի պատրաստուի՞նք ալ:

Ինչո՞ւ չէ: Ակադեմական – մտաւորականը ինքը յաւիտենական «յառաջացած» աշակերտ մըն է, որ կը խօսի նուազ – յառաջդիմած ուսանողներու: Անոնցմէ կ'ակընկալէ որ կարդան գիրքեր, յօդուածներ, գրութիւններու հատուածներ: Լաւ պիտի չըլլա՞ր տեսնել դասախօսութիւն մը՝ որուն յայտարարութեան մէջ գըրուած է, – «Փրոֆէսէօր Այնինչ կը խնդրէ որ հանրութիւնը կարդայ Անահիտ Տէր Մինասեանի եւ Սեդա – Քլէր Մուրատեանի հետեւեալ յօդուածները, դասախօսութեան գալէ առաջ»:

Դասախօսութիւնը կազմակերպողները հաւանաբար շատ աւելի ընդվզին, քան՝ հաւանական ունկնդիրները: Մեր կազմակերպութիւններն ու ղեկավարները վարժուած չեն եւ իրենց ժողովուրդին վարժեցուցած չեն՝ ունկնդիրի, ուսանողի, մտաւորականի դերը լուրջի առնելու: Ոչ Հ.Բ.Ը.Մ.–ը, ոչ Հ.Օ.Մ.–ը, ոչ եկեղեցիները, որոնք դպրոց կը պահեն, կ'ակընկալեն որ իրենց ուսուցիչներուն հակայ տոկոսը որեւէ վերանորոգուող պատրաստութիւն ստանայ, գործի անցնելէ ետք: Ոչ դրամ, ոչ մտածում կը յատկացուի այս «միջակ» մտաւորականութեան թարմացման:

⁂

Այսքանը, նախաբա՛նն է միայն նիւթի մը, որուն ծալքերը քարդ են ու բազմաթիւ:

Ժողովուրդ մը, մանաւա՛նդ սփիւռքացած հաւաքականութիւն մը (որուն կը պակսին տեսականութեան հիմքերն ու սիւները, պատերն ու տանիքը), նման «ափք» մը կը դիմանայ միայն եթէ ունենայ իր վիճակին յատուկ մօտեցումով գործող ղեկավարութիւն: Նման ղեկավարութիւն չի՛ կրնար յաջողիլ, առանց մտաւորականութեան: Պատճառները, նըման ինքնավստահ հաստատումի հիմքերը՝ այլ յօդուածներու նիւթ կրնան ըլլալ օր մը, սակայն հոս կ'արժէ հաստատել, թէ նուազագոյն գրաւականը, Սփիւռք – Ազգի մը դիմագրականութեան, ղեկավար խաւերուն գործակցիլ գիտնալն է: Ոչ միանալ, կամ գոնէ՝ ոչ անպայմա՛ն միանալ: Սակայն՝ գործակցի՛լ: Իսկ մեր պարագային, ղեկավարութեան կոչումը ունեցող խաւերու ինքնութիւնը գաղտնիք մը չէ, – մեծ ունեւոր ջոջեր. արհեստավարժ ու բարեկեցիկ դասը. կղերը. ակադեմական մտաւորականները. մտաւորականութիւնը. պարզ ժողովուրդի ներկայացուցիչները, ըլլան անոնք կուսակցական «չէֆ» – մտաւորականներ, կղերականներ, եւլն.: Նման գործակցութեան յաջողութիւնը ապահովելու համար պէտք եղած առաջին քայլը, երկու խաւ մտաւորականութեանց միջեւ յաջող ու տեւական շըփումն է:

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

l'adieu à Arshile Gorki

Que tu étais grand tes bras ouverts
Ta voix était un nid d'aigle
Quand tu chantais sans cape les vieilles chansons russes
Tu avais reçu en partage la ligne pure
A ne savoir qu'en faire
Et le lourd filet que tu ramenais seul
Du fond des temps
A longues brassées mêlait les charmes de la saison et les souvenirs
Il fallait te voir sur le motif
Toi et le splendide aveugle qui te doublait
Le figuratif et le non-figuratif
C'est toi qui faisais craquer ce pain sec
Je te revois avec ton bâton de la fable
Parmi les étoiles et les arbres fleuris
Je me déchire de ta destinée
Comme ils se sont acharnés mon vieil Arshile
Ah il aime le feu où est sa maison qu'on la brule
Elle et ce qu'il y garde le témoignage de vingt ans d'efforts désintéressés en rupture avec tout ce qui se voit aujourd'hui
tu m'allèches maudissons-le disait la cendre à la braise
Et comme ce n'était pas assez
Ils ont tenu à te mettre de ton propre rouge à l'endroit du soleil de ta personne
Puis comme tu revenais
Ils t'ont guetté pour te rompre le cou
En ce point le plus tendre d'où tu aimais faire rayonner ta fille-fée
Pour voir à vous deux plus loin
Qui sait s'ils n'avaient pas d'autre tour dans leur sac
Il ne t'est plus resté
Qu'à te donner la mort magique de Gérard de Nerval
Que tu es haut
Dans l'air
Moins que dans ce que tu nous laisses
Moins que ton nom
Pointé sur les grandes tempêtes de mon cœur

André BRETON

NAVIGUER EVEILLER OCCULTER N (N.E.O.N.), N° 4, novembre 1948, Paris.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
3

MARDI
3 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16 610 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.610

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԷԿ ԱԶ, ՄԷԿ ՁԱԽ

ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐՆԵՐ

Ամէն օր նոր գայթակղութիւն մը պէտք է հրապարակ հանուի: Երբ Սէ – էՆ – Սէ – էԼ–ը յարգանքի արժանի չի տեսներ, մեծամասնութիւնը հակայարձակման կ'անցնի, դիւաններ քրքրելով: Ամէն կողմ, ամէն օր բան մը կրնայ գտնել, ի վերջոյ, այլեւս գաղտնիք չէ թէ ոչ ոք, ոչ թէ ձախ, կրցեր է դիմանալ դրամին հրապոյրին:

Շաբաթավերջին «Լիւշէռ պատմութիւնը» կրկին մէջտեղ ելաւ: Հարցը կը վերաբերի Իրանի ծախուած զէնքերու: Բայց, ինչ որ ծանրակշիռ բնոյթ ունեցող նորութիւն մըն է, այն է որ զէնքերու այդ ապօրինի վաճառքին դրամէն կարեւոր մաս մը ընկերվարական կուսակցութեան գանձը մտած է: 1983–էն 1986 Լիւշէռ ընկերութիւնը ապօրինի կերպով զէնք ծախած է Իրանի (450 հազար հրթիռ) եւ 3–էն 40 միլիոն ֆրանքի «պախշիշ»ի մը մասին կը խօսուի: Այս յայտնութիւնը ըրողներն են՝ «լ'Էքսփրէս» եւ «Լը Փուէն», որոնց կողքին էր, Երկուշաբթի «Լը Քոթիտիէն տը լա Մաճ»: Պաշտպանութեան նախկին նախարարը – Ժիրօ – իր մօտէն անի եղեր գաղտնի թղթածրար մը, ուր կան հարկ եղած փաստերը: Եթէ կասկած չկայ, որ այդ հրթիռները ծախուած են, ինչ արգելք կար Իրանի զէնք ծախելու, ամեն մէկ գայթակղութիւն էր, բայց թէ հաստատուի որ ընկերվարականներն ալ նիւթապէս օգտուած են, երկրորդ գայթակղութիւն մըն է: Դեռ աւոր վրայ նշանեայ բան մը, որ այնքան ալ պատրուող չի կրնար թուիլ, այն է որ այդ գայթուցիկներէն գործածուած են հաֆրանսական արիմայի ոճրափորձերուն համար (Դեկտեմբեր 1985, Սեպտեմբեր 1986):

Ընկերվարականները կ'ուրանան, որ գանձը նման դրամ մտած ըլլայ: Խոնիս Իրանի զէնք ծախած ըլլալն իսկ չընդունիր: Ռոնալտ Ռեյկըր՝ այո՛ եւ ուրեմն, ըսել «հրաժարեցաւ»: Դժուար է սակայն համոզուիլ որ առանց իր գիտակցութեան նման վաճառք մը կրնար կատարուիլ: Փոփէն կը հերքէ, գանձապահը՝ Լէնեկլ կը յայտարարէ թէ կուսակցութիւնը որեւէ ձեւով խնդրոյ առարկայ չէ:

Հոս ալ անշուշտ, հարցը նոյնն է՝ կուսակցութիւններու դրամական միջոցները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒԿՐՆ — ԿՈՐԲԱՃՈՎ հանդիպումը տեղի պիտի ունենայ Դեկտեմբեր 7–ին, Ուաշինկթըն: Գլխաւոր համաձայնագիրը որու կը սպասուի ապագենման կը վերաբերի:

ՔԵՊԷՔԻ նախկին վարչապետը՝ Ռընէ Լեվէք մեռաւ կիրակի գիշեր, զոհ՝ սրտի տագնապի մը: 66 տարեկան էր եւ կարեւոր դէմք մը Փրանսախօս Քանատայի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ առաջին վարչապետն է Շիրաք, որ պաշտօնական այցելութիւն մը կատարէ Իսրայէլի: Ընդունուեցաւ բացառիկ պատիւներով: Ճառերը նորութիւն չբերին, անշուշտ: Շիրաք չէշտեց թէ Իսրայէլի ապահովութիւնը պէտք է երաշխաւորուի, աւելցնելով թէ՝ «Պէտք է հանդուրժել եւ գործադրուելու կարելիութիւն ունենայ պաղեստինցի ժողովուրդին իրաւունքը իր ապագան ապահովելու:

ՏԷՆԿ ՑԻՕ ՓԻՆԿ քաշուեցաւ, ինչպէս նախատեսուած էր: Իրեն հետ, կեդրոնական Կոմիտէէն կը հեռանար «ծերերու խմբակը», այսինքն՝ 70–էն վեր անձերը: Իր տեղը առաւ Ցաօ Դիանկ, որու ձեռքը կ'անցնի Չինաստանի ճակատագիրը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ «մայր հայրենիք» կուսակցութեան (ԱՆԱՓ, իշխանութեան գլուխ) կեդրոնատեղիներու դէմ ոճրափորձեր գործուած են Իզմիր եւ Կեսարիա: Միւս կողմէ, Հիւրրիյէթի մէկ հարցախոյզին համաձայն Էօզալի կուսակցութիւնը կրնայ ձայներու 37,5%–ը ապահովել Նոյ. 29–ի ընտրութիւններուն:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ կուսակցական պետ Բորիս Էլցին, քաշուեցաւ կեդրոնական Կոմիտէէն, ինչ որ բաւական ցնցիչ նորութիւն մըն էր, որովհետեւ Էլցին իր քաղական արագընթաց յառաջընթացը կը պարտէր Կորպաչովի: Իր հրաժարման պատճառ կը նկատուի Հոկ. 21–ին, կեդրոնական Կոմիտէին առջեւ ունեցած ելոյթը: Մոսկուա սկսած են ժամանել բազմաթիւ պատուիրակութիւններ, ներկայ ըլլալու համար Հոկտեմբերեան 70ամեակի հանդիսութեանց:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ
«ՍՊԱՐՏԱԿ»ԷՆ

ԲԱՑ ԿԸ ՊԱՀԷ ԴԱՍԱՒՈՐՄԱՆ
7–ՐԴ ՏԵՂԸ

Հոկտեմբեր 31–ի խաղերու արդիւնքներն են. –

Կայրաթ — Շախտեոր	3 — 1
Զէնիթ — Դնեպր	0 — 0
Ժալգիրիս — Դինամօ Մ.	4 — 0
Դինամօ Մինսկ — ԲԿՄԱ	1 — 0
Գուրիա — Տորպեդօ	0 — 3
Դինամօ Թ. — Մետալիստ	3 — 1
Արարատ — Սպարտակ	2 — 3
Նեֆթչի — Դինամօ Կ.	3 — 1

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը միշտ կը գլխաւորէ Սպարտակ 42 կէտով, որուն կը հետեւին Դնեպր 36, Ժալգիրիս 35, Տորպետօ 32, Դինամօ Մինսկ 31, Շախտեոր 28, Արարատ 27, Կայրաթ եւ Դինամօ Կ. 26–ական, Մետալիստ եւ Նեֆթչի 25–ական, Դինամօ Թ. եւ Դինամօ Մ. 24–ական, Զէնիթ 23, ԲԿՄԱ 22 եւ Գուրիա 18 կէտերով:

ԵՐԵՒԱՆԻ «ԻՍԿՐԱ»Ն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱԺԱԿԱԿԻՐ

Դիլիջնի մէջ տեղի ունեցած է ոտնագնդակի Հայաստանի բաժակի աւարտական հանդիպումը Երեւանի «Իսկրա»ի եւ Նոյեմբերեանի «Կողբ»ի միջեւ: Երեւանցիները տիրապետած են դաշտին եւ ցուցաբերած վճռական, հաւասարակշռուած եւ կազմակերպուած խաղարկութիւն մը: Մ. Մուրադեան վարպետօրէն օգտուած է կատարուած փոխանցումներէ եւ երեք անգամ գրաւած «Կողբ»ի բերդը: 3 — 0 պարտութենէն ետք Կողբեցիները «զէնքերը վար չեն դրած» եւ Մալխասեան ու Ռ. Աւագեան յաջողած են երկու կոլ նըշանակելով հաշիւին տարբերութիւնը նըւազեցնել: «Իսկրա» հակադրոհի անցնելով, շնորհիւ Ղազարօղլեանի, Ա. Բալաբէկեանի եւ Եղիազարեանի երեք կոլ եւս նշանակելով այդթական հանդիպացած է 6 — 2 արդիւնքով եւ տիրացած բաժակին:

ՊԷՅՐՈՒԹ

ՀԱԿԱՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

«ԱՍԱԼԱ» ՏԷՐ Կ'ԸԼԼԱՅ «ԱՍԱԼԱ» ԿԸ ՀԵՐՔԷ

Հինգշաբթի, Հոկ. 29–ին, Պէյրութի քրիստոնեայ գօտիին մէջ – Տորա – երեք ֆրանսացի զինուոր – ոստիկաններ զոհ կ'երթային մահափորձի մը, երկուքը տեղն ու տեղը կը մեռնէին, մինչ երրորդը կը պայքարէր մահուան դէմ, ծանրօրէն վիրաւորուած: Ոճրագործները կը յաջողէին խոյս տալ: Ուրբաթ իրիկուն է միայն, որ անծանօթ մը յանուն ԱՍԱԼԱ–ի կը ստանձնէր մահափորձին պատասխանատուութիւնը, հեռաձայնելով լիբանանեան ձայնասփիւռի կայանի մը: Կ'ըսէր թէ այդ արարքը մաս կը կազմէր «Փրանսական կառավարութեան վրայ ճնշումներուն, ազատ արձակել տալու համար Ֆրանսա բանտարկուած իրենց անդամները»: Աւելի ուշ սակայն, ԱՍԱ. Ա.ի մօտ աղբիւր մը բոլորովին կը հերքէր, չեշտելով թէ կազմակերպութիւնը որեւէ ձեւով մաս չունէր այդ գործողութեան մէջ:

Քրիստոնեայ կուսակցական շրջանակներու համաձայն Սուրիոյ մատը կայ, նըպատակն է վարկաբեկել քրիստոնեայ շրջագօտին, ապացուցանելով այն օտարներուն, որոնք հոն կ'ապաստանին, որ շատ ապահով տեղ մը չէ, ամէն պարագայի մէջ, ոչ աւելի ապահով քան արեւմըտեան գօտին:

Ֆրանսացիները աւելի պարսկական ձիհատը կը տեսնեն, քանի որ դեռ վերջերս սպառնալիքներ եղած էին: Անոնք որոնք բոլորովին չեն անտեսեր հայկական պատասխանատուութիւն մը, իբրեւ պատճառաբանութիւն նկատի կ'առնեն վայրը, այսինքն Պուրճ–Համուտի շատ մօտ: Կը վերյիշեն նաեւ Փետ. 11–ի մէկ յայտարարութիւնը, ուր ԱՍԱԼԱ կը սպառնար վերսկսիլ ոճրափորձերը, եթէ Ֆրանսայի բանտարկեալները ազատ չարձակուին: Անոնց ամէնէն ծանօթն է՝ Վարուժան Կարպետեան (Օրլի): Արեւելեան – Պէյրութի քրիստոնեաները վըճռած են անպայման գտնել մարդասպանները, որպէսզի իրենց շրջանը վերագտնէ «բերդ»ի իր համբաւը:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԾ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրբաթ օրուան խաղը կը յետաձգուէր Շաբաթ օրուան եւ այս 7–րդ հանդիպումն ալ վերջ կը գտնէր հաւասար – ոչ ոքի – արդիւնքով մը փոխադարձ համաձայնութեամբ: Մասնագէտները կը հաստատեն որ երկու ախոյեաններն ալ մեծ ռազմավարութիւն մը կը գործադրեն, որ կը հըմայէ հետեւողները:

Այժմ, յաղթանակը Գարբովի մօտ կը մնայ՝ 4 – 3:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

«ԿՈՏԱՅՔ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Աբովեանի «Կոտայք»ը Եարոսլաւի մէջ 1 — 0 արդիւնքով պարտուած է տեղւոյն «Շիննիկ»էն: Այս հանդիպումէն ետք «Կոտայք» 32 կէտով կը գրաւէր 14–րդ տեղը դասաւորման, զոր կը գլխաւորէր «Լոկոմոտիւ» 56 կէտով եւ որուն կը հետեւէր «Չեռնոմորեց» 55 կէտով:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ԽԱՂԵՐ

Ալֆորվիլի Հայ Մարզական — Մառոլ	4 — 1
Հ. Մ. Մ. — 0 – Սէ – Փէրէօ	4 — 3
Իսիի Հայ Մարզական — Իրոնտէլ	7 — 0

ԹԵՐԹՕՆ

CNCL ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԼԻ...

Նոյեմբեր 9էն առաջ...

Կը հաստատուի որ Սէ – էՆ – Սէ – էԼ–ը պարտադրանքի ազդարարութիւն մը ըրած է ձայնասփիւռի շուրջ տասը կայաններու եւ առնուազն տարօրինակ զուգադիպութիւն է, նկատել որ այդ ձայնասփիւռներն են արդէն, որ ամիսներէ ի վեր նիւթ կը հայթայթեն մամուլին թէ դատաւորներուն, քանի անոնց արտօնութիւններն էին «անբնական»: Նոյեմբեր 2–ին, կրկին «Մաթէն» եւ «Լիպերասիոն» կ'անդրադառնային հարցին: Առաջինը կրկին ու կրկին նոյն հարցումը կ'ընէ. – Ինչո՞ւ թուղթի վրայ եղած ծրագրեր նըկատի առնուած են, ի հեճուկս տարիներէ ի վեր սփռումներ ըրող կայաններու: Կը սպասուի պատասխանի, հաւանաբար դեռ երկար: Կը յիշուի 1986 Սեպտեմբեր 30–ի օրէնքին թիւ 29 յօդուածը, որ կը պարտադրէր ընտրութեան հիմնական սկըզբունքներ: Ուրեմն, տասը կայաններ (ԱՑԲ, Ազի, Քուրթուազի, Ալֆա, Թապալա, Ֆրանս – Մակրէպ մետիա եւայլն) պարտադրանքի տակ են Նոյեմբեր 9–էն առաջ սկսիլ կանոնաւոր յայտագրեր, այլապէս արտօնութիւնները կը ջնջուին: «Յայտնութիւններու» կարգին, մէջտեղ ելեր է որ Ռատիօ Ազի, որ իր ալիքը կը բաժնէ Քուրթուազիի հետ, նախագահ մը ունի որ սեփականատէր է պոռնկագրութեան թատրոնի մը: Իվ Ռոքքա կը պատճառաբանէ. – «Այսօր կ'իմանամ ... բայց, մեր գո՞րծն է հսկել ռատիօներու տէրերուն բարոյականին»: «Մաթէն», ապա, կը ծանրանայ ԱՑԲ–ի վրայ, ոգեկոչելով անոր տիրոջ կապերը Ռատիօ – Մոնմարթրի հետ եւ այս վերջինոյն հաշիւներու տարօրինակութիւնները: Ռոքքա հոս ալ կը պատճառաբանէ. – «Թղթածրարներու պարունակութիւնը քննեցինք, յայտագրերու եւ դրամական դետնի վրայ, գնահատելու համար անոնց հաւասարի ըլլալու բնոյթը», ու թերթը կ'աւելցնէ. – «ԱՑԲ–ի եղած պարտադրանքի ազդարարութիւնը Սէ – էՆ – Սէ – էԼ–ի համար տեսակ մը ինքնաքննադատութի՞ւն է»:

Անդին կայ դատաւոր Կրըլիէի հարցը, որու դէմ բողոք կայ որ ձեռքէն առնուի թղթածրարը: Բեկանիչ ատեանին ոճրային սենեակը իր վճիռը կուտայ այս չարթու: Միշէլ Տուպայի փաստաբանը կը խորհի թէ ակադեմականին հարցը շուտ կը կարգադրուի, թղթածրարը պարապ է, կ'ըսէ, ուրեմն դատի հարկ չի կրնար տեսնուիլ: Այլոց համար, թղթածրարը պարապ չէ եւ եթէ Կրըլիէ ծանրակշիռ փաստեր չունենար չէր կրնար մինչեւ մեղադրանք երթալ: Կը հաստատուի որ Սէ – էՆ – Սէ – էԼ–ը բացասական կարծիք տուած է Քուրթուազիի համար, բայց այն թղթիկը (փիշ) որ այդ կարծիքը կուտայ անհետացեր է եւ այսպէս բաներ...:

ԳՐԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ԹԵՐԹԵՐ ՈՒ ԿԵԱՆՔԵՐ

Բ. (*)

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Արմաշէն ետք, յարմար է աչքերը դարձնել քիչ մը անդին գտնուող բայց պատմութեան ամէնէն քարքարոտ ճամբաներէն մին կտրած՝ Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան պաշտօնաթերթ «Սիոն»ին որ 1866–էն ի վեր կ'ընկերանայ հայութեան, վերջին տարիներուն քիչ մը յոգնած բայց դեռ առոյգ: Սփիւռքեան իրականութեան մէջ այսօր Սիոնի տեղը մեծ չէ սակայն իր անցեալի վաստակը զայն աւանդութեան մը, հաստատութեան մը վերածած որ իր ներքին ուժականութեամբ կը շարունակէ այսուհետեւ ապրիլ ու տեւել բաւական պահպանողական բնոյթով: Սակայն ատիկա նկարագիրն իսկ է կրօնական հանդէսի մը եւ հաւանաբար այդ է պատճառը որ Յովհ. Պետրոսեանի Հայ Պարբերական Մամուլի Բիբլիոգրաֆիան (Երեւան 1956) իր 750 էջերէն միայն մէկ էջ կուտայ Սիոն–ին եւ 82 էջ՝ Բազմավէպ–ին (այս պայմաններուն տակ կարելի՞ է ըսել թէ Պետրոսեանի հատորը բանասէրին համար վստահելի, օգտակար գործիք մըն է: Կը տարակուսինք):

Իր ազգային մշակոյթի առողջութեամբ նախանձախնդիր ամէն Հայու համար անձկութեան լուրջ խնդիր է մեր կրօնական մամուլին անկարողութիւնը կամ դժկամութիւնը եկեղեցւոյ ծանր ատողնալի հարցը դիմակալելու իր մամուլով: Եւ ոչ թէ բաժանումի հարցը՝ այլ եկեղեցականներ պատրաստելու, հայ եկեղեցին 20–րդ դարուն նկարագիրը չփոփ ըմբռնելու եւ կեցուածք յարդարելու, հայ զարգացած դասակարգին իմացական ու ոգեկան սնունդ հայթայթելու դժուարութիւնները: Բաժանումը կամ երկու կաթողիկոսութիւններու հարցը հաւանաբար ամէնէն դիւրին լուծելին է, որուն վերացումը մեծ բան պիտի չփոխէ բուն տագնապէն:

Սեղանիկին վրայ պառկած է Սիոնի վերջին թիւը, 1987 Մայիս – Յունիս – Յուլիս ամիսներու միացեալ համարը ուր Եղիվարդ խմբագրական մը ստորագրած է Ապրիլ 24–ի խորհուրդին նուիրուած: Եղիվարդ 30–ական ու 40–ական թուականներու Սփիւռքի (այսինքն Նախա – Սփիւռքի) յաւէտ կորած ոգեկան կլիմային վերջին ձայներէն է: Եթէ պահ մը ընդունինք թէ բուն Սփիւռքը ծայր կուտայ 1965–ի շուրջ գետեղուող Հայերու խուճապահար Երկրորդ ցրուումով կամ Հայ Դատի Ազատագրական Պայքարի բիրտ փուլի սկիզբով, ուրեմն զայն կանխող քառասուն տարիները կարելի է որակել որպէս Նախա – Սփիւռք, այսինքն Եղեռնի Սուգի շրջանը: Այդ տարիներուն, քիչ մը ամէն տեղ ուր կայք հաստատեր էինք, տուն – տեղ եղեր էինք, մանաւանդ Միջին – Արեւելքի մէջ մեր գրականութիւնը խառնուրդն էր շատ բարդ տարրերու: Եգիպտոսէն Երուսաղէմ, Յունաստան եւ արաբական աշխարհը՝ գրական լարը տարաշխարհիկ, խորհրդապաշտ եւ յուզումնահեղձ ձայն մը կը հանէր, ուր կար կրօնական բարեխառն ջերմեռանդութիւն մը, տառապանքով ուռճացած, գրեթէ երկրորդ բնոյթ դարձած կարօտի զգացում մը որ յաճախ յստակ առարկայ ալ չունէր, ուր կար մահուան հետ մտերմութիւն հաստատած մարդոց խոկումն, ցաւոտ ու համակերպած տրտմութիւնը, առ յաւէտ կորսուած, սպաննուած մանկութեան մը յաճախանքը, ուր կար խունկի նման խորհրդաւորութիւն թելադրող, զգայարանքները գինովցնող հայութեան մը ու հայ լեզուի մը ապրումը, կար որբութիւնը, մինակութիւնը, անապահովութիւնը ու անոր տուած անձկութեան ներհակ, ինքնակեդրոն մտասեւեռումը: Եւ երբ այս բոլորը կը խմբուին գրական ձիրքի մը առանցքին շուրջ, կը բարդուին իրարու՝ արուեստի սարսուռն է որ կը ծնի – Օշականի քնարախաղերը, Թէքէեանի քերթողութեան մէկ մասը, Եղիվարդի ամբողջ գործը, Գ. Կապլանեանի Գերեզմանի Ծաղիկները, Մաթէոս Զարիֆեանի Տրտմութեան եւ Խաղաղութեան Երգեր եւ Կեանքի եւ Մահուան Երգեր, Արսէն Երկաթի Արեւի եւ Մահուան Երգեր եւ Աստուածներու Վերջալոյսը, Մ. Մանուկեանի Արցունքներ, Ն. Սարաֆեանի Անջրպետի մը Գրաւումը, Արեւ – Անձրեւը Վահէ Վահեանի, Մուշեղ Իշխանի Տուներու Երգը, Ժագ Յակոբեանի Գաղտնի Ճամբան, Մեսրոպաշունչ, Ս. Սահակեանի Զօրավանք եւ Բարձրաբերդ, Առաքել Պատրիկի Մեծ Նախերգանքը, Մ. Թաթուլի Թախծոտ Քնար, Ահարոն Տատուրեանի Մագաղաթներ, Տիրան Ալեքսանեանի Ծովերու վրայ Ծիածան, Սրտերու Երգը Արմէն Անուշի, Ա. Գլճեանի Երգեր Ուրացման եւ Զղջումի, Գ. Չէքիճեանի Բարձունքն ի Վեր եւ Աստղերուն Տակ, Ե. Պոյաճեանի Սէր եւ Վիշտը եւ դեռ քանի մը տասնեակ արձակ ու ոտանաւոր գործեր: Եւ այս քիչ մը վերացական, աշխարհէ իրականութիւնը եւ անոր հրամայականը անտեսող ու հաւանաբար նոյնիսկ չնշմարող ոճին հակադրուելով էր որ Ֆրանսայի գրական առաջին սերունդին ըմբոստացումը անցեալի դէմ ու մերկ, ցանկայարոյց կեանքին դառնալու փորձը ստացաւ, մասամբ, իր մղիչ ուժը:

Դառնանք Եղիվարդին որ կազմուած ու հասունցած է Օշականի ազդեցութեան տակ, եւ իր Ապրիլ 24–ի նուիրուած խմբագրականին որ կը բանայ Սիոնի վերեւ յիշուած թիւը: Ուշագրաւ գրութիւն մըն է որ կը խտացնէ վերջին դարու մեր գրական զգայարանքին ամէնէն վաւերական եւ յատկանշական արժանիքները եւ սահմանափակումները եւ ուր Եղիվարդ կը սուզուի, կը տարածուի յուզումներու, հայկական աւանդական իմաստութեան ու մարդկային խորհուրդներու մէջ մինչեւ շատ խոր ու նուրբ ապրումները լեզուին, բառերուն, պատկերներու արձագանգներուն ու ազգային փորձառութեան: Ու հոն ալ կը սպասէ ... եւ երբ գրութիւնը լմնցնելէ ետք, այս ապրումով թաթաւուն ու զգաստացած կը վերադառնանք առօրեայի հասարակ սենեակներուն, ծեփին ու յարափոփոխ գոյներուն՝ կը գիտակցինք թէ ամէն կարեւոր բան ըսուած է մեզի, ճշմարտութիւններու մօտեցած ենք, հայութեան ջիղին հպած ենք եւ սակայն ոչինչ ըսուած է որ յանկարծ փայլէր մեր օրերու դաժան լոյսին, իմացականութեան շեղբին ցոլքին մէջ: Կեանքը ըմբռնելու, պատմութիւնը հասկնալու, իրականութիւնը մտածելու եւ ընկալելու, ինքնութիւնը արտայայտելու զուտ հայկական, մեր ազգին իւրայատուկ յաւտենական ոճ մը կայ, նոյն ժամանակ թէ հեռու եւ թէ ճկուն, զոր տառապանքն ու կեանքի կաղապարը յեսանած են դարերու ընթացքին եւ որ հաւանաբար մեծագոյն ժառանգն է մեզ ինկած 1915–ին մեր հօր մահէն ետք՝ որ կ'արտայայտուի առանց բառի ու կը գործէ առանց մտածումի: Եւ այս աշխարհը ճշմարտութեան մասին է որ Եղիվարդ կը գրէ: Բանաստեղծ – կրօնական – մարդ – հայ – ամէն կողմէրէն ան հասեր է բիւրեղացումի այնպիսի կէտի մը ուրկէ նոր համադրումի մը յայտնութիւնը կարելի է ակնկալել: Ամէն պարագայի, Սփիւռքի մէջ քիչ են գրիչները որոնք կրնան մեր ազգային ոգեբերութեան մայլ հանդոյցէն լուսաշող տեսիլք մը հանել՝ առանց քաղաքական հռետորութեան, լեզուական չայլութեան կամ կրօնական լատեսութեան ամբոխավարական մարդանքներուն: Ահա քանի մը հատուածներ իր խմբագրականէն որ պարզ իր ոգեկոչական բզգեստին տակ գրական ուրոյն ինքնութիւն մըն ալ կը պահէ:

Սուգերու երկար ու եղերական շղթային վրայ որով մեր պատմութիւնը կ'օղակուի, ի՜նչ սրտառուչ է եղեռնի վերջին պսակը, ահաւոր հանգոյցի մը պէս ինկած գերութեան եւ նախատինքի գերեզմանին վրայ, մեր բոլոր անմահ հերոսներուն արիւնովը ներկուած, եւ ուրկէ, Աստուծոյ մը ծնունդին նման, արփունք գեղեցկութեամբ եւ լոյսին բարութիւնովը կը յառնէ մեր նոր Հարստութիւնը:

.

Հսկայ մեր սուգին ո՜վ անզուգական եւ տարաբախտ պսակ: Անոնք որոնք իրենց միսերուն մարմարը տուին քու յօրինումիդ եւ անոնք որոնք իրենց արիւնին կրակը տուին քու յուսակտուր թափառումիդ արընթեր, մշտական կեանքին զարկը ապահովելու քեզի, որ ամբողջական գերեզմանի մը սահմանուած կը կարծուէր, անոնք թող հիմա ականջ տան մեր ձայնին: Այդ ձայնը կը կանչէ ձեզ, ով մեր բոլոր մեռելները, որ զարնան իրիկուն մը ձեր մարմիններուն կործանական տապանները յանձնեցիք եղեռնին, բայց չյանձնեցիք անոր անմահութիւնը ձեր հոգիներուն:

.

Արտաքին մահացումներ շատ են փորձուած մեր վրայ, սակայն մենք ունեցած ենք միշտ հոգեկան ուժ մը, զոր վերլուծել դիւրին չէ, որուն մէջ կը միանան ու կը նոյնանան լեզու, կրօն, ցեղային ընդունակութիւններ, քաղաքակրթական ձգտումներ, ընելու համար մեր ժողովուրդը կենսունակ եւ ուժեղ, ապահովելով անոր գոյատեւման խորհուրդը: Իրաւունք ունէր Իլիա Էրէնբուրգը երբ կ'ըսէր թէ Հայ ժողովուրդի առջեւ պէտք է ծունկի գալ, հանելով մեր կօշիկները, ինչպէս սովորութիւն է արեւելեան սրբավայրերը մտնելու պարագային:

.

Իբրեւ լոյսի զինուոր, Հայը եղերական հանգէտութիւնը կը բերէ մարդերուն լոյս կամեցող, բայց ժայռին շղթայուած դիցաբանական հերոսին հետ, որուն լեարդին՝ ամէն ժամ անգղ մը իր կտուցը կը փորէ:

.

Մեծ է թիւը աւազներէն յառնողներուն: Շատերուն վզին՝ կիսալուսինը տապարին, ուրիշներու կողին՝ փոսը նիզակին: Անոնց ստուերները թափանցիկ են եւ զանկերը հինգ ճառագայթներու, զոր չեն կրցած մարել բոլոր բարբարոսութիւնները ժամանակներու: Ահա կարաւանը տող, որոնց աղու նայուածքէն յոյսին շուշանը միւռոնի պէս կը ճառագայթէ: Շարանը կոյսերուն, որոնք ջուրերու փայփայանքին յանձնեցին իրենց մարմիններու խորանը: Անոնք բոլորը մահուան դաշտերէն մեզի կը բերեն չմեռնող գաղափարի ոսկի երազը: Մեռելները չեն ապրիր երբ երազը մեռնի եւ ողջերը չեն ապրիր երբ մեռելները լռեն: Այդ երազը մենք ունինք միասին, որ մեր այսօրը երէկին եւ վաղուան կը կապէ:

Եղիվարդի գծած պատկերը իր մռայլ շուքերն ալ ունի բայց այդ կարեւոր չէ որովհետեւ նորութիւն չէ այլեւս: Մեզի ինչ որ կը խանդավառէ գրական վկայութիւնն է մարդու մը որ խելքով, հաւատքով, արուեստով ու փորձառութեամբ լաւ ճանչցած է հայ ժողովուրդը փոթորկոտ կեանքի մը ընթացքին եւ ուրեմն փոխանցելիք մը ունի նոր սերունդներուն:

Սիոնի անմիջական դրացնութիւն կ'ընէ սեղանիկին վրայ Սովետական Հայաստան *ամսաթերթը, Սփիւռքահայութեան Հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի գրական – գեղարուեստական, հասարակական պատկերազարդ հանդէսը: Հայաստանի ու Հայութեան մասին տեղեկութիւն ցրուելու գործիք – հաւանաբար պէտք ըլլայ օր մը այդ անճոռնի բառը՝ «հասարակական»՝ բացատրել պարզ հայերէնով: Բայց մնացեալը շատ յստակ է: 1987 Մայիսի թիւն է որուն կողքէն ինծի կը նայի տրտում, տաք, քաղցր ժպտադէմ հայ դեռասանուհի մը: Անսովոր ներկայութիւն մըն է այս չքնաղ դէմքը սեղանիկին վրայ որովհետեւ ոչինչ կը հանէ Հայաստանէն Սան – Ֆրանսիսքոյի Լէյք փողոցի 2419 տուն հասցէին: Այս թիւը հոս հասեր է շնորհիւ Պր. Ռուբէն Փօղոսեանին, դերասան – բեմադիր այն սերունդէն որուն մէջ արուեստի բոցը, թատրոնի կախարդանքը կը փայլին նոյնիսկ երբ մարմինը կքած է տարիներու ծանրութեան տակ: Իրմով կը թուի թէ առաջին Սփիւռքի թատերական խանդավառութիւնը իր վերջալոյսի տրտում ու դառն գոյներուն մէջ կը հանգչի: «Ոչ մէկ եռանդ նորերու մէջ ջահը վերցնելու եւ շարունակելու դրօշարշաւը» կը թուի ըսել Փօղոսեան: Ամէն արուեստագէտէ աւելի՝ բեմի, խօսքի, շարժումի ու կենդանի ապրումի արուեստագէտին, դերասանին համար ողբերգական ըլլալու է սպառած մարմնին խոնջէնքը որուն քայքայուող լաւութիւնը, անդամալոյծ մեծութիւնը՝ հին փառքի, ծափահարութեան ու համբաւի ոչ մէկ յիշատակ կրնայ բնակելի դարձնել: Դերասանին համար, բեմադիրին համար դերասանութիւնը օրը քանիցս ժամ ինքնիր մարմնին, ինքնիր ներկայութեան հետ տինամիք յարաբերութիւն մը ըլլալու է որովհետեւ դերասանին մարմինը իր առաջին ու վերջին հանրութիւնն է որուն առջեւ ան կը խաղայ ու կ'իրագործէ ինքզինքը: Սակայն ժամանակները կը փոխուին անզգալի, անյեղլի օրէնքներու մտրակին տակ, մանաւանդ հայ ազգին պարագային, եւ Ռուբէն Փօղոսեանի նման արուեստագէտներ տակաւ ու եղերականօրէն կը վերածուին խորհրդանշաններու որոնց արժէքը գերազանցօրէն աւելի մեծ է քան իրենց սովորական անձը: Ու խորհրդանշանը ամէն տեսակ մեծարանքէ, պատուէ կամ գովեստէ վեր կը մնայ, վեր մանաւանդ՝ ամէն արհամարհանքէ, մոռացումէ կամ ուրացումէ: Այս է հաւանաբար բարձրակէտը ոեւէ հարազատ արուեստագէտի, այս նուիրագործումը որպէս բիւրեղացում, որպէս խորհրդանշա՛ն:*

(Շարունակելի)

(*) «Ա»ը «Յառաջ», Հոկտեմբեր 24 / 25

ԵՐԿՐԷ ԵՐԿԻՐ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻԱ

Նախ եւ առաջ ընդգծենք, թէ Եուկոսլաւիա կը բաղկանայ վեց Հանրապետութիւններէ՝ Սերպիա, Պոսնա – Հերցէգի մահմետականները Խրուաթիա, Սլովենիա, Պոսնա – Հերցէգ, Մակեդոնիա, Մոնթենեկրօ (Գարատաղ) եւ, երկու ինքնավար երկրամասերէ՝ Կոսովօ եւ Վոյեվոդինա, երկուքն ալ Սերպիոյ Հանրապետութեան շրջանակին մէջ:

Աւելին, խօսած ենք Կոսովօ տեղի ունեցած շատ լուրջ երեւոյթ ներկայացուցած խռովութիւններուն մասին, տեղի ունեցած 1981 Մարտ – Ապրիլին: Ժամանակին դէպքերուն համար այնքան ալ անըմբռնելի չթուեցաւ այս երեւոյթը, քանի տուեալ երկրամասը, սահմանամերձ Ալպանիոյ, բնակչութեան տեսանկիւնով մեծամասնութեամբ մահմետական Ալպանացիներէ կը բաղկանայ: Արդարեւ, անոնք այդ շրջագծին մէջ բնակչութեան 85 տոկոսը կը պարզեն. մօտաւորապէս երկու միլիոնի կը հասնին: Անդին Սերպերու տոկոսը կը մնայ 15%:

Եուկոսլաւիոյ Պոսնա – Հերցէգ դաշնակցային Հանրապետութեան դիմագիծը, իբրեւ բնակչութիւն, դաւանական խճանկար կը ներկայացնէ, – օրթոտոքս Սերպեր, կաթողիկէ Խրուաթներ եւ մահմետականներ: Պատմութեան ընթացքին վերոյիշեալ երեք ժողովուրդներուն եւ դաւանութիւններուն միջեւ, յարաբերութիւններու ուղղութեամբ, բարդ վիճակներ ստեղծուած են եւ 1941 – 45–ի դիմադրութիւնը յաճախ այս նոյն պատճառներուն հետեւանքով կրօնական վայրագ բախումներու առիթ ընծայած է: Ցայսօր դեռ հին վէրքը չէ սպիացած: Ցատկալէս Սերպերուն մօտ, որոնք կը յիշեն որոշ խուժաթ ուստաշներու, ինչպէս նաեւ ԷՍ – ԷՍ Խանչէրներու (դաշոյն) զօրագունդին, – մեծմասամբ մահմետականներէ կազմուած, կատարած խժդժութիւնները եւ ոճիրները: Ի դէպ, անոնք, այսինքն վերջինները իրենց գլուխը դրած էին փէսեր, կանաչ դրօշակով, ուղղակի ենթակայ էին գերման հրամանատարութեան: Անխղճօրէն կը ջարդէին անզէն քաղաքացիներ եւ կը հրկիզէին լման գիւղեր:

Պոսնա – Հերցէգի մահմետականները ի՞նչ դիմագիծ կը պարզեն, բաղդատմամբ իրենց համաքաղաքացիներուն: Իրենք ծագումով նոյնն են եւ կը խօսին Խրուաթներու, Սերպերու լեզուն. տարբերութիւնը այն է, որ անոնք կը դառնան մահմետական, երբ երկիրը Թուրքերու տիրապետութեան տակ կը գտնուի. այս ճամբով կ'իւրացնեն նաեւ այս վերջիններուն բարքերն ու սովորութիւնները ապրելակերպի եւ մտածումի իւրայատկութիւնները:

Եուկոսլաւիոյ Դաշնակցային այս Հանրապետութեան բնակչութիւնը կը կազմէ չորս միլիոն երեք հարիւր հազար: Անոր 40 տոկոսը մահմետական է, 37,5–ը Սերպ եւ 20–ը Խրուաթ: Մահմետականներուն կրօնապետը՝ Ռիիս – իւլ Իւլեմա, կը բնակի Սարայեւօ, ուր իրենց աթոռանիստ կեդրոնատեղիները հաստատած են նաեւ ուղղափառ եւ կաթողիկէ եկեղեցիները: Մահմետականները ունին իրենց մամուլն ու քաղրերու ուսումնարանը, ինչպէս նաեւ դպրոցներ: Որակեալ ուսանողներէն, շրջանաւարտներէն ոմանք իրենց ուսումնական գիտելիքները առաւել եւս խորացնելու համար կը յաճախեն իսլամական երկիրներու բարձրագոյն կրթարանները՝ Եգիպտոս, Իրաք, Լիբիա: Ամէն տարի բազմաթիւ մահմետականներ ուխտագնացութիւն կը կատարեն Մեքքէ, այլ սակայն, Խոմէյնիի ծայրայեղ կրօ-

նական միտքերը արձագանգներ կը ընկերային գտնել եւ առիթ տալ խլրտումներու։

Ծայրայեղ, խստակրօն մահմետականներ կը հետեւին Ղուրանի տառացի ցուցմունքներուն. աւելին՝ կը պահանջեն առանձին Հանրապետութեան մը կազմութիւնը Պոսնա – Հերցէգի մէջ, «ցեղօրէն զտարիւն», որ պէտք է գիտնայ ձերբազատիլ անհաւատներէն։ Առաւել յառաջ երթալով, կ'ըսեն, պէտք է արգելք հանդիսանալ մարդոց յարաբերութիւններուն՝ մահմետականներու եւ ոչ – մահմետականներու միջեւ։

Սարայեւոյի մէջ վերջերս տեղի ունեցած դատավարութեան մը ընթացքին՝ «ազգայնամոլութեան» դէմ, Ատեանը հաստատեց, թէ հոճա մը խորհուրդ կուտար մահմետականներուն, որ նախընտրեն մեռնիլ կռուի եւ այլ արկածներու, վիրաբուժական գործողութիւններու ժամանակ քան թէ անհաւատի մը արիւնափոխութեան միջոցով փրկուիլ մահէն։ Նոյն տրամախոհութեամբ պէտք չէ արին տալ ոչ – մահմետականի մը։

Առանձնապէս յատկանշական կը գտնայ այն իրողութիւնը, թէ դրամաշորթութեամբ ձերբակալուած պատասխանատու դէմք մը Հաքիյաք Փողորաք, մահմետական, կ'առաջադրէր կոթող մը հաստատել ի յիշատակ Թուրք ԺԵ. դարու զօրավարի մը, որ իսլամութիւնը տարածած է թուրով։ Ի դէպ, քրիստոնեաները դեռ մինչեւ այսօր սարսափով կը յիշեն անոր անունը։ Ըստ լաւատեղեակ աղբիւրներու, այս վերջինը ապօրինի ճամբաներով ընկերային ֆոնտէն հաւաքած դրամով կ'ուզէր մզկիթ մը շինել տալ Զաղրէպի մէջ։ Ուրիշ մը՝ Հիւսէյին Զիւք, նոյնպէս մահմետական, դատական Ատեանին կողմէ ամբաստանուած է ո՛չ միայն դրամաշորթութեամբ, այլեւ այն փաստով, թէ համաձայն էր Պոսնա – Հերցէգի շրջագիծին մէջ առանձնաբար մահմետականներէ կազմուած Պետութեան ստեղծումին. մահմետականները կը նկատէր ցեղագրական գետնի վրայ աւելի «զտարիւն», «ժողովուրդ մը, որ առաւել խելացի է եւ առաւել ճարտար»։

Ըստ «Մոնտ»ի թղթակիցին՝ Փ. Եանքովիչ, կրօնական հակամարտութիւնները կը շահագրգռեն միմիայն հին սերունդները։ Երիտասարդներուն մօտ նկատելի կը մնայ անտարբերութիւնը կրօնական հարցերուն նկատմամբ։

Առ ի տեղեկութիւն ճշդենք, թէ Եուկոսլաւիոյ 1974–ին հաստատուած եւ վաւերացուած Սահմանադրութեան համաձայն, Հանրապետութիւն մը իրաւունք ունի մերժելու որեւէ անջատում։ Կազմալուծում։ Նոր Սահմանադրութիւն մը պատրաստուելու, մշակուելու վրայ է քանի մը տարիէ ի վեր, ընդհանրապէս, կեդրոնական կառավարութիւնը, որ կը գտնուի Պելկրատ առաւել եւս զօրացնելու միտումով։ Մշակումը դանդաղ կ'ընթանայ Դաշնակցային Հանրապետութիւններու եւ երկու մարզերու միջեւ գոյութիւն ունեցող տարակարծութիւններու հետեւանքով։

Ամփոփեց՝ Ժ. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Իսրայէլի նախագահը՝ Հերցոկ մտահոգիչ պատկեր մը պարզած է հրեայ ժողովուրդի ազգագրութեան միջազգային համագումարին առջեւ, որ տեղի ունեցած է Երուսաղէմ Հոկտեմբեր 19–էն 22։ Ծնունդներու նուազումը, ամուսնալուծումներու բազմացող թիւը եւ խառն ամուսնութիւններ գլխաւոր պատճառը կը համարուին այս երեւոյթին, որ յուսադրիչ ոչինչ ունի հրեայ ժողովուրդին ապագային նկատմամբ։

Մտահոգութիւնը յատկապէս կը վերաբերի Սփիւռքին, 1970–ին արտասահմանի մէջ ապրող հրեայ բնակչութեան թիւը 10,2 միլիոն էր. 1985–ին այս թիւը իջած է 9,4 միլիոնի, ինչ որ նոյն ընթացքով 2000 թուականին համար նախատեսել կուտայ 7,9 միլիոն, իսկ քառորդ դար ետքը՝ 5 – 6 միլիոն։

Հրեայ գաղութները, այլ փոքրամասնութիւններու նման ենթակայ են ճարտարարուեստականացած երկիրներու կեանքի պայմաններուն։ Ամուսնութիւններու, ծնունդներու թիւը օրէ օր կը նուազի, կ'աւելնան ամուսնալուծումները, ու գաղութները կը ծերանան։ Ըստ մասնագէտի մը Սփիւռքի հրեայ բնակչութեան 19%–ը կը բաղկանայ 65 տարեկանէն վեր անձերէ։ Հրեայ գաղութներու գլխաւորները կը գտնուին ԱՄՆ (5,7 միլիոն) եւ Խորհ. Միութիւն (1,7 միլիոն)։ Ու ազգագրական տագնապին գլխաւոր պատճառը կը նկատուի խառն ամուսնութիւններու պարագան, որ եւրոպական կարգ մը երկիրներու մէջ, ուր ձուլումը շատ կանուխէն կը սկսի, կը հասնի մինչեւ 45% համեմատութեան։

Խորհրդային Միութեան մէջ Հրեաներու շուրջ կէսը օտար ամուսնութիւններ կը կնքէ. այս ամուսնութիւններէն ծնած զաւակներու մեծ մասը ընտրութեան տարիքին (16) կը հրաժարի իր հրեայ հպատակութենէն։ Միացեալ – Նահանգներու մէջ ուր խառն ամուսնութիւնները 25 – 30% համեմատութեամբ են, հետզհետէ աւելի հազուադէպ կը դառնայ օտարազգի ամուսիններու հրեայ կրօնքը ընդունելու պարագան։

Անշուշտ կարելի չէր ըլլար «ո՞վ հրեայ է» հարցումով չհպիլ ինքնութեան հարցին, նման համագումարի մը ընթացքին. այս հարցումին պատասխանը ամէնէն ուղղափառ Հրեաներուն համար կը բանաձեւուի աւանդական ու կրօնական արժէքներու յարգանքով։ Եւ բազմաթիւ մասնակցողներ խոստովանած են, որ երիտասարդ Հրեաներու մօտ նկատելի է, եթէ ոչ անտարբերութիւն, սակայն հետաքրքրութեան պակաս մը, հանդէպ իրենց կրօնական եւ մշակութային ժառանգութեան։

Գալով Իսրայէլի, հոն տարբեր է պատկերը, ծնունդներու բարձր համեմատութեամբ երկիրը չունի նոյն մտահոգութիւնները։ Հոն ալ հարց կը ներկայացնէ ներգաղթողներու նուազումը եւ արաբ բնակչութեան աւելցող թիւը, թէ՛ գրաւուած շրջաններու, եւ թէ 1967–ի սահմաններէն ներս հաւասարապէս։ Սակայն այս մէկը արդէն տարբեր նիւթ է։

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Գիւղի հեռախօսները չէին աշխատում, ուստի գիւղացիները հեռախօսավարձ չէին մուծել։ Վարձը չէր մուծել նաեւ մէկը, որի հեռախօսն աշխատում էր։

– Դո՛ւ ինչո՞ւ չես մուծել, – հարցրին նրան։

– Եթէ ոչ մէկի հեռախօսը չի աշխատում, վարձը մուծեմ՝ ո՞ւմ հետ խօսեմ։

*

Համբօն գիշերը արթնացնում է կնոջը.

– Լոյսը վառիր։ Ոնց որ թէ բոյովացել եմ։

Կինը լոյսը վառում է եւ տեսնում, որ Համբօն մահճակալի լայնքով է պառկել...։

*

– Քերականութիւն լա՞ւ գիտես, – հարցրին Շիրազին։

– Ի՞նչի չգիտեմ, – զարմացաւ մեծ բանաստեղծը, – գուզե՞ս մի բան ըսեմ. «Ես գրում եմ, դու գրում ես, նա... տպագրւում է»։ Լաւ չէ՞... հըը՞...։

*

– Այ մարդ, էս միսը ո՞ւմից առար, – հարցրեց կինը։

– Քո սիրականից, – կատակեց ամուսինը։

– Ինչի, Յակոբը ղասա՞բ է... – անզգոյշ վրայ տուեց կինը։

*

– «Ագռաւը եւ Աղուէսը» առակում քեզ ո՞վ դուր եկաւ՝ աղուէ՞սը, թէ ագռաւը։

– Պանիրը։

*

Մի մարդ իր երեք ընկերներին հրաւիրում է խաշ ուտելու, բայց կինը խոհանոցում չերեւիլով խփում է ամուսնու գլխին, թէ խաշը քիչ է։

– Լաւ, երեք մասի բաժանիր, ես չեմ ուտի։

Կինը խաշը դնում է հիւրերի առաջ։

– Բա, էս ո՞նց ա, դու չես ուտելո՞ւ, – հարցնում են տանտիրոջը։

– Չէ, մի քիչ առաջ խոհանոցում մի չերեւի կերայ, – տխուր պատասխանում է տանտէրը։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՃԱՇԸ

Քանի մը տիկիններ եւ օրիորդներ՝ որոնց կ'աջակցի Յովհաննէս Ճելոյեան, տարիներէ ի վեր կը ջանան վառ պահել հայկականութիւնը Սէն – Մօրիս տը Պէնոյի (նահանգ՝ Էն) փոքր գաղութին մէջ։ Ու կը յաջողին։ Ունին միօրեայ դպրոց՝ զոր կը վարէ Սարգիս Տօնապետեան, Անթիլիասի նախկին սան, եռանդուն երիտասարդ մը՝ որ կը բերէ ալ յաճախ, զանազան հաւաքոյթներու մէջ, իր ասմունքողի ձիրքը, խանդավառելու համար հանդիսատեսները։

Կապոյտ Խաչը կը զբաղի նաեւ երէցներով, չըսելու համար ծերերով, այսպէս ի պատիւ Կիրակի, Հոկտեմբեր 25, կազմակերպած էր, քաղաքապետական սրահի մը մէջ, ճաշ մը՝ որուն մասնակցեցան շուրջ վաթսուն հոգիներ։

Նախագահուհի՝ Տիկին Մարի Հերբոյեան եւ իր անխոնջ ընկերուհիները ջանք չէին խնայած որպէսզի մամիկներ եւ պապիկներ հաճելի կէսօր մը անցընեն, տոհմիկ մթնոլորտի մէջ։ Աւելի քան երեք ժամ, երգ եւ արտասանութիւն, հանդիսավար Պր. Տօնապետեանի առաջնորդութեամբ եւ իր լայն մասնակցութեամբը, առիթ տուին ներկաներէն շատերու վերյիշելու իրենց երիտասարդութիւնը։

Դպրոցին աշակերտ – աշակերտուհիներն ալ բերին իրենց մասնակցութիւնը։ Տպաւորիչ էր – ոմանք ալ յուզուեցան – փոքրիկն Ժիրայր Ճելոյեանի արտասանութիւնը՝ որուն վերնագիրն էր՝ «Ի՛նչ կը խորհի հայ աշակերտը Սփիւռքի մէջ»։ Արտասանեց յստակ առոգանութեամբ՝ որուն քիչ անգամ կը հանդիպինք ֆրանսահայ երախաներուն մօտ։ Այդ կ'ենթադրէ հայերէն խօսակցութիւն իր ծնողաց տան մէջ։

Հրաւիրեալներուն մէջն էին Մարիձա եւ Յովհաննէս Հարբելեան։ Տիկին Հարբելեան, ներկայիս նախագահուհի Լիոնի Կապ. Խաչին, հիմնադիրներէն է եղած, քառորդ դար առաջ, Սէն – Մօրիսի մասնաճիւղին։ Այդպէս յայտարարեց հանդիսավարը եւ ներկաները երկարօրէն ծափահարեցին վեթերան խաչուհին։

Տեղւոյն Ֆրանսացի քահանան եկաւ պահ մը մասնակցելու հաւաքոյթին։ «Եկայ բարեւելու իմ հայ բարեկամներս» ըսաւ։ Մեզի յայտնեց իր համակրանքը Կապոյտ Խաչի վարիչներուն հանդէպ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԽՍՔՃԵԱՆ

«ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՇՈՒՐՋԱՊԱՐ»

ՈՐԴԻ, ԱՆՈՒՆԴ՝ ՄԱՅՔԸԼ

Յ. ԿԱՐԱՊԵՆՑ

– Ծօ կուրի՛ճ, տուն երթանք քեզի աղւոր հեքեաթ մը պատմեմ։

– Ես Սեբաստացի Մուրատի պատմութիւնը շատ կը սիրեմ։

– Քեզի Մուրատի պատմութիւնը կը պատմեմ։

– Գրանփա, ո՞վ է աւելի սթրօնգ, Ջո՞ն թէ Մուրատը։

– Հարկաւ Մուրատը։ Ան մէկ գնդակով եօթը Թուրք զարկած է։

– Մէկ գնդակո՞վ...

– Մէկ գնդակով։

Պապի կոշտ ձեռքից կառչած Մայքըլը մտաւ իր աշխարհը, որը ընդամէնը վեց քառակուսի տնաշար էր՝ Երրորդ ու Թրիմանթ պողոտաների արանքում ընկած։

Հենց որ Սամի հացթխարանի բուրմունքը քթին դիպաւ, նա իմացաւ, որ տուն է հասել։ Հացթխարանը գտնւում էր Բաթգէյթ փողոցի անկիւնում՝ չինացի Հուանգի լուացքատանը կից։ Նա սիրում էր Հուանգի միավանկ խօսակցութիւնը։ Նրա խանութից միշտ էլ թարմ սպիտակեղէնի հոտ էր գալիս։ Իսկ ամէնից շատ նա սիրում էր դիմացի պտղավաճառ Ջիակոմեթթիի նարինջներն ու խնձորները։ Առատութեան եղջիւրի պէս բանջարեղէնն ու կանաչեղէնը խանութից յորդել էին դուրս՝ տարածուել մայթի վրայ։ Ջիակոմեթթին, ամբողջ օրը կեղտոտ լաթով փայլեցնում էր տանձն ու վարունգը, սմբուկն ու լոլիկը՝ այրուող գլանիկը բերանից կախուած։ Իր սիրապետութեան սահմաններում էին գտնւում նաեւ Գոլդֆիշի ապակեպատ գոհարավաճառանոցը, բուլղարացի Ջորջի նեղ ու մութ հնակարկատի խուցը, էստոնացի Մանուէլի խարխուլ նպարավաճառանոցը, Բրաունի դրենական պիտոյքների խանութը՝ միշտ սառն ու պաշտօնական։ Իսկ ամենից խորհրդաւորը Սուրիացի Հադդադի հնավաճառանոցն էր, որը աւելի շուտ, կոտրուած փտած ժանգոտած կահ – կարասիների ու մետաղեայ հնամենի գործիքների մի անկելանոց էր կեղտ ու փոշու մէջ կորած։ Ինքն ու Նէգը յաճախ մօտենում էին խանութի ապակիներին եւ զմայլանքով զննում այդ անհաւատալի իրերն ու առարկաները։ Նրանց սարսուռ էր պատճառում Հադդադի սեւ սպառնագին բեխերը։ Տնաշարի ամենից բանուկ անկիւնը գրաւել էր Էմ – Անդ – Փի գերվաճառանոցը, որտեղից նպարեղէնի տոպրակներով բեռնաւորուած՝ ներս ու դուրս էին անում բազմազգի ներգաղթածների ամբողջ սերունդներ։ Թաղի բնակիչները բարձրախօս էին։ Հինգ րոպէն մի անգամ, ահռելի դղրդոցով Երրորդ պողոտայի վերամբարձ երկաթգծերի վրայից անցնում էր գնացքը, Քրօթօնա այգու ծայրում թեքւում, մտնում աղիւսակերտ մրոտած շէնքերի ընդերքը, ապա մի շարք վտանգաւոր գալարումներից յետոյ գլուխը հանում Հարլեմի սեւացած թոքերում։ Մարդիկ ճչալով էին խօսում։ Նրանց ձայնում մուր կար։ Մուրը նստել էր նրանց դէմքին, մայթերի վրայ, բնակարանների վրայ։ Երրորդ Պողոտայի անձաւում էին թառել գինետները՝ վտանգաւոր մթութեան մէջ։ Այդ կէտը արգիլեալ գօտին էր։ Մօրից ծածուկ, իր հասակակիցների հետ, Մայքըլը երբեմն հետախուզում էր թշնամու գիրքերը։ Երբ նրա ռունգերին դիպչում էր մեզի, մազութի ու ալքոհոլի հոտը, գիտէր, որ որեւէ տեղ արկած է նիւթւում։ Այդ մայթի կանայք արտասովոր մեծ ծծեր ու յարաշարժ յետոյք ունէին։ Նրանց վրայից աժան անուշահոտութեան ու ուիսկիի ամպ էր տարածւում։ Իր կայսրութեան այդ թեւը ամբողջ պողպատ ու կրակներ էր։ Նա այնքան ընտելացած էր ինքնաշարժերի խելագար ժխորին, որ այծեամի պէս ցատկում էր նրանց առջեւից, վազում նրանց միջեւ ընկած արահետով, կախւում նրանց դունչերից կամ ցեխարգելներից, իսկ նեղ մնացած վայրկեանին, մագլցում էլէկտրասիւները, կարծես մեքենայի մի մասը լինէր, մեքենայում ծնուած։

Թրիմանթից սկսում էր Բաթգէյթ պողոտան, որը բարձրանալով հասնում էր Ֆորդհամին։ Սակայն այդքան հեռուները գնալու պէտք չկար։ Բաթգէյթից մէկ տնաշար վեր, աջի վրայ, 178–րդ փողոցի անկիւնում նստած էր իր տունը, վեց յարկանի մի տուփ, ծանրաշարժ ու խոժոռ, որը տակաւին պահպանում էր 19–րդ դարի վերջերի իր նոր – բուրժուա նկարագիրը։ Աստիճանների սպիտակ մարմարը, թէեւ մաշուած ու կորացած, այդուամենայնիւ տոկուն էր։ Բազմիցս ներկուած երկաթեայ դարպասը հեղինակութիւն էր պարտադրում։ Նախադաւիթում կեղծ բարոքը տակաւին ակնածանք էր պատճառում։ Գորշ առաստաղից կախուած մեծղի ջահից ցերեկ – գիշեր վառւում էր 40 վաթնոց մէկ հատիկ լամպը, որի լոյսը խեղդւում էր պատերի սրճագոյնի մէջ։ Հինգերորդ յարկի, աջ անկիւնի վերջին յարկաբաժինը իրն էր։ Դռնից ներս միշտ մայրն էր ու Մամիկը ու պատերից կախուած զինուած Սեբաստացիները։

(Շար. 5)

ԱՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

31, rue de Calais 13012 MARSEILLE
— Tél. : 91 - 93 - 41 - 22 —
(Bus N° 7, Arrêt Beaumont - Figonne)

Պոմոնի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին Հովիւը եւ Հոգաբարձութիւնը սիրով կը հրաւիրեն ձեզ ներկայ գըտնըւիլ՝

Անի Մշակութային Կեդրոնի

նաւակատիքին, Նոյեմբեր 8, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին

Նոյեմբեր 15, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին

Յիսուս

հայերէնով շատ գեղեցիկ ֆիլմ մը:
— Մուտքը 20 Ֆր. —

Նոյեմբեր 22, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին

Գառուն

Տիկին Ժիւլիէթ Երլմազեանի
Մանուկներու Երգչախումբը
ղեկավարութեամբ՝
Խաչիկ Երլմազեանի
— Մուտքը 50 Ֆր. —

Տոմսերու համար դիմել Անի Մշակութային Կեդրոնին՝
31, ռիւ տը Քալէ
Հեռ. – 91 – 93 – 41 – 22

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ
Ե. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Փոն տը Շէրիւի Շարվիէօյի Ազգային Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 8–ին Եկեղեցւոյս օծման Ե. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս «Շնորհալի» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Յետ աւարտման պատարագի հոգե–հանգստեան պաշտօն կը կատարուի Նշանի եւ Ֆիլորի հոգիներուն համար, ինչպէս նաեւ Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան եւ Յարութիւնեան գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցե–լոց հոգիներուն ի հանգիստ:

Նոյն առեն արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք՝ եկեղեցաշէն բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի, նաեւ պիտի յիշատակուին եկեղեցւոյս միւս բոլոր բարերարներուն, նախկին հոգեւոր հովիւ Հմայակ Վրդ. Պաղտասարեանի, Խաչատուրեանի, Պալեանի, Ճրճկըրտըրեանի, Գարակէավուրեանի, Մելգոնեանի, Մուկհամեանի, Սանթուլլօի, Զիղտէմեանի, Զիլինկիրեանի, Զիլինկիրեանի, Թիլպիեանի, Տէյիրմէնճեանի, Հիլպազեանի, Պաթմազեանի, Զատէեանի, Տիրանեանի, Յարութիւնեանի, Մարգարեանի, Գարիպեանի, Պըչաքճեանի, Արէկեանի, Պագըրճեանի, Պետրոսեանի, Կիւրճեանի, Մուրատեանի եւ Սօմունեան գերդաստաններուն սիրեցեալ հարազատներուն համար:

Ժամը 12·30–ին Ազգային Տան Ճիպրայէլ Պահատուրեան – սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական հացկերոյթ: Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազգային Միութեան նախագահ՝ Պր. Արիս Խաչատուրեանի:

Ճաշագինն է՝ 100 Ֆր.:
Հեռաձայն. – 78 – 32 – 18 – 51

ՎԻԷՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ

Նոյեմբեր 8, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

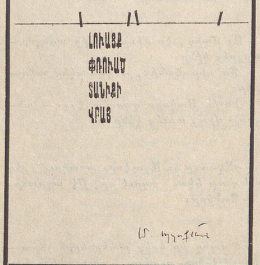
Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ:

Վիէնի եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը, յաւարտ պատարագի, մատրան կից սըրահին մէջ, կազմակերպած է ընդունե–լութիւն:

Սիրով կը հրաւիրուի Վիէնի եւ շրջանի հայութիւնը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեանց:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Տոմսեր – Ակնարկներ
Հեղինակ՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

Գին՝ 100 Ֆր.
Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան, նուիրատուներուն ցանկը. –

Տէր եւ Տիկին Իսկէնտէրեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Փանոսեան, Մինասեան եղբարք, Տէր եւ Տիկին Ժէրալտ Պապայեան, Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր – Մինասեան, Այրի Տիկին Բունարճեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Երլմազեան 200ական Ֆ.:

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Խսկիճեան, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Խոզեան, Այրի Տիկին Պէշկէօզեան, Տէր եւ Տիկին Մելգոն Թոքաթլեան, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Պէշկէօզեան, Տէր եւ Տիկին Ժանօ Զարուկեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կիրակոսեան, Տէր եւ Տիկին Գարեգին Թաշճեան, Տէր եւ Տիկին Մանուշլեան, Այրի Տիկին Մեժան, Թորոս Գույումճեան, Տէր եւ Տիկին Նալպանտեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Աճէմեան, Տէրեւ Տիկին Գուրգէն Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Կազարեան, Շալճեան ընտանիք, Այրի Տիկին Հաճիվարդանեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պատէեան, Տէր եւ Տիկին Սիմօն Աւտոյեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան, Այրի Տիկին Վերժին Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թութլուեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Մարգարեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թաշճեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Խաչատուրեան 100–ական, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Անտոնեան 150, Այրի Տիկին Վարդուհի Թաշճեան, Այրի Տիկին Սիրարփի Մերտինեան, Պր. Միսաք Աւտօյեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ – եան, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Մինասեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Կիւլկէրեան 50–ական Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

U. G. A. B.

UNIQUE RECITAL
DU PIANISTE AMERICAIN

Constantine Orbelian

organisé par l'U.G.A.B.
le Samedi 7 novembre
à 20h30 pécises
à la SALLE GUIMET
6, Place d'Iéna, Paris 16e
Places non numérotées et limitées
Adultes: 150 Frs. — Etudiants: 80 Frs.

Ce récital sera suivi d'un *Souper*
à 23 heures
au CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation au souper : 150 Frs.
Réservations à l'U.G.A.B. :
11, square Alboni, Paris 16e (M° Passy)
— Tél. : 45 - 20 - 03 - 18 —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Վասպուրականի Յաղթական Հերոսամարտի 73րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը Մարտ 27–ին:

OFFRE D'EMPLOI

MARSEILLE

Recherchons dame arménienne de 45 à 50 ans pour garder une personne âgée.

— Logée, nourrie. —

Tél. : 91 - 76 - 36 - 98
(heures de repas)

COURS D'INITIATION A L'INFORMATIQUE

POUR LES ENFANTS DE 6 A 14 ANS

ENRICHISSEZ
VOS LOISIRS
INITIEZ-VOUS
A L'INFORMATIQUE
DU 2-11-87 AU 6-11-87
MATERIEL THOMSON
NANORESEAUX MO 5
+
COMPATIBLE PC

Inscrivez-vous : Tél. : 43 - 81 - 01 - 72
ECOLE TEBROTZASSERE
1, bld. du Nord — LE RAINCY

LA F.R.A. NOR SEROUND

organise

DEUX GRANDS BALS

LE SAMEDI 7 NOVEMBRE
A L'OCCASION DU
40ème ANNIVERSAIRE DU JOURNAL HAÏASTAN

A PARIS

BAL à partir de 20 heures
animé par les Orchestres «ANI» et «ARTANAG»
dans les salons du «NOVOTEL» de Paris Bagnolet
1, ave. de la République — 93177 Bagnolet
Pour tous renseignements et réservations :
téléphoner au 42 - 46 - 29 - 74 du lundi au vendredi entre 10h et 15h.

A LYON

BAL à partir de 20 heures
animé par l'Orchestre «NAÏRI»
Au Quai Claude Bernard, Pont de l'Université
Vous apprécierez la joie d'une croisière sur les berges de la Saône,
à bord du bateau «HERMES», restaurant flottant
Pour informations et réservations :
téléphoner au 78 - 49 - 90 - 42 du mardi au samedi en journée
et au 78 - 49 - 70 - 82 le soir.

1947 - 1987
40 ANS - 40 ŒUVRES

22 OCTOBRE —— 25 DECEMBRE

Accrochage de Fête à l'occasion de son 40ème anniversaire

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints - Pères — PARIS 6e

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
4

MERCREDI
4 NOVEMBRE
1987

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16 611 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.611

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ

ՁԳԱՅԱՑՈՒՆՑ՝ ՈՉԻՆՉ
ԿԱՄ
ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ
ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

———×———

Շատ կը սպասուէր Կորբաչովի այս ելոյթէն, — նոյնիսկ՝ չատ բան: Անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ հիմնականին մէջ ոչինչ կը փոխուի կամ կրնայ փոխուիլ: Կորբաչով խոհեմ կը մնայ եւ որքան ալ ձաղկէ անոնք որոնք ներքէն կ'ընդդիմանան «պերեսթրոյկա»յի (վերակառուցում» իր քաղաքականութեան, ինք ալ գիտակցութիւնն ունի իր սահմաններուն: Ճիշդ է, բան մը կ'ուզէ փոխել, բայց կամաց — կամաց, հանդրուանները ցատքելով: Կը դատապարտէ պահպանողական տարրերը եւ կ'ազդարարէ. — Գալիք երեք տարիները վճռական պիտի ըլլան:

Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան 70-ամեակի հանդիսութեանց ձեւով մը բացումը կատարող այս ելոյթը 3 ժամ տեւեց: Սկիզբէն յայտնի եղան Կորբաչովի դժուարութիւնները: Տնտեսական դժուարութիւնները թոյլ կուտան հակառակորդներուն, որ ամէն ինչ ընեն վարկաբեկելու համար վերակառուցումը: Ուրեմն, խոհ-քայլ մը, կամ առնուազն փոքր նահանջ մը անհրաժեշտ էր. — «Կարելի չէ հանգրուաններ ցատքել եւ ջանալ ամէն ինչ մէկ անգամէն ընել»:

Ճառին առաջին մասը, սակայն, պատմութեան նուիրուած էր եւ հոս յայտնի էր որ հիմնական մօտեցումները կը մնան:

Տրոցկի կը մնայ «Փոքր — քաղքենի, հատուածական քաղաքականութիւն վարող մը», որ՝ «ցոյց կուտայ չափազանցեալ յաւակնութիւններ, հաստատելով ինչ որ Լենին կը խորհէր իր մասին. — «Մայրաքաղաքօրէն ինքնավստահ քաղաքագէտ մըն էր, անպարկեշտ եւ ծուռումուռ ճամբաներ բռնող»: Տրոցկիզմը լենինիզմի դէմ ճակատ ճակատ հարուած մըն էր եւ Կորբաչով դեռ կը չեշտէ. — «Զինովիեւի եւ Կամենեւի հետ, Տրոցկի կը յուսար կուսակցութեան հերձուած մը, բայց, կուսակցութիւնը իր գլուխն ունենալով Ստալինը, կրցաւ յաղթահարել զայն Լենինիզմը»: Ու ընդհ. քարտուղարը շարունակելով, այսինքն անդրադառնալով Բուխարինի, Կիրովի, Օրջոնիկիձէի դերերուն, կը մնայ հաւատարիմ հին, ուղղափառ պիծին: Կը ջատագովէ Ստալինը, թէեւ նոյնիսկ սաստկս նախադասութիւն մը կը սահեցնէ. — «Ստալին, քաղաքական հսկայ աններելի սխալներ գործեց: Տեղեակ էր հալածանքներուն: Անհատի պաշտամունքը անխուսափելի չէր» անոր կողքին չի մոռնար չնշելու թէ Ստալին յաղթանակը ցոյց տուած է եւ ընդունակութիւն «մարդիկ կազմակերպելու»: Դէմերը կը խորհին թէ Կորբաչով կ'ուզէ հանել նոր — ստալինականները, որոնք դէմ են բարենորոգումներու իր քաղաքականութեան: Խրուշչովի մասին ալ անդրադառնալով, վեր հանեց անոր քաջութիւնը, 20-րդ համագումարին, երբ ձաղկեց անհատի պաշտամունքը, յիշելով նաեւ թէ սխալներ գործեց:

Անշուշտ, դէպերը բառ առ բառ կը քննեն այս երկարապատում ճառը, հոն գտնելու համար ինչ որ կը տարբերի եւ նորահրգածութիւններ չեն պակսիր: Ինչ

որ կարեւոր կը մնայ սակայն, արտաքին ճակատին կը վերաբերի եւ ապազինման հարցն է: Հրթիռներու շուրջ համաձայնագիրը առաջին քայլ մը կը նկատէ հիւլէական զինարաններու փճացման ճամբուն վրայ:

Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է թէ Կորբաչով ներկայացաւ որպէս կեդրոնի խոհեմ տիպար մը, քանի որ քաղաքական ընդունուած բանաձեւ է, թէ, ով որ կ'ու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ
ՀՐԱՆՏ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Հոկ. 22-ի թիւէն կ'իմանանք, թէ Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է Հողագիտութեան եւ երկրագործութեան գիտա — հետազօտական Հիմնարկի տնօրէն Հրանտ Պետրոսի Պետրոսեան: Ծնած էր 1923-ին՝ Երեւան: 1941-ին մասնակցած է Բ. Աշխարհամարտին, խորհրդային բանակին մէջ: Հայաստանի գիւղատնտեսութեան Հիմնարկը աւարտելէ ետք 1952-ին դարձած է կուսակցութեան Երեւանի Կոմիտէի բաժնի հրահանգիչ, ապա՝ Կիրովեան շրջանի կոմիտէի քարտուղար: 1956 – 58 մանկավարժական աշխատանք տարած է գիւղատնտեսական Հիմնարկին մէջ: 1958-էն ի վեր կը վարէր Հողագիտութեան եւ երկարգործութեան գիտա — հետազօտական Հիմնարկի տնօրէնի պաշտօնը:

Հրանտ Պետրոսեան գիտական եւ կազմակերպչական իր գործունէութեամբ մեծ նպաստ բերած է Հայաստանի աղակալած հողերու բարեկարգման եղանակներու մշակման գործին: Ամէն տարի Երեւան տեղի ունեցող՝ աղակալած հողերու բարեկարգման նուիրուած միջազգային դասընթացքներու գիտական ղեկավարն էր ան: Մասնակցած է Եւրոպայի, Ասիոյ եւ Ամերիկայի կարգ մը երկիրներու համագումարներուն: Հողագէտներու միջազգային Ընկերութեան աղուտներու յանձնախումբի փոխ — նախագահն էր:

Հրանտ Պետրոսեան գործօն մասնակցութիւն բերած է նաեւ Հայաստանի հանրային — քաղաքական կեանքին. եղած է կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի անդամ եւ երեսփոխան: Պարգեւատրուած էր Աշխատանքի կարմիր դրօշ, Ժողովուրդներու բարեկամութիւն, «Պատուոյ նշան» շքանշաններով եւ մետալներով:

«Յառաջ»ի Հոկ. 9-ի թիւին մէջ հրատարակած էինք Հրանտ Պետրոսեանի Օգոստոս 29 թուակիր նամակը, ուղղուած Գէորգ Պագրբճեանի, իր սիրելի բարեկամ Նազար Պեթիկեանի մահուան առթիւ:

ՖՈՒԹՊՈԼ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԱԾ ԷՐ

Ապաւինելով Երկուշաբթի օրուան «Լէքիփ»ին, մեր նախորդ թիւով հաղորդած էինք թէ Արարատ պարտուած է Սպարտակէն 2 – 3: Քաննալ Փլիւսէն եւ ԹԱՍ-էն կրցանք հաստատել թէ ճիշդ հակառակն է որ պատահած է եւ Արարատ յաղթած է Սպարտակի 2-ի դէմ 3 կէտով, ինչ որ կը փոխէ նաեւ ընդհանուր դասաւորումը, որ հետեւեալն է. — Գլուխը կը մնայ. — Սպարտակ, բայց 40 կէտով, կը հետեւին Դնեպր 36, Ժալգիրիս 35, Տորպեդօ 32, Դինամօ Մինսկ 31, ԱՐԱՐԱՏ 29, ապա՝ Շախտեոր 28 եւայլն:

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29 / 31)

«ԿՈՄՈՒՆԻՍՏ»Ի ՅՕԴՈՒԱԾԸ(*)

«ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ՝ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆԸ, ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ»

Վերջին ժամանակները Թուրքիոյ պաշտօնական փրոփականտան ամբողջ աշխարհի զանգուածային տեղեկատուութեան միջոցները հեղեղած է հայկական հարցի վերաբերեալ կեղծ գիտական հետազօտութիւններով: Կը տրուին հեռատեսիլի հաղորդումներ, կը հրաւիրուին գիտաժողովներ, ուր կ'աղաւաղուին փաստերը: Այդ ձեռնարկներու հիմը կը կազմէ կարգ մը շրջանակներու ոչ միայն հակահայկական, այլեւ հակառուսական եւ հակախորհրդային ուղղութիւնը:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութեան արտաքին քաղաքականութեան հիմնարկը հրապարակ հանած է «Հայկական հարցը. ինը հարցում, ինը պատասխան» գրքոյկը, որ թարգմանուած է չատ լեզուներու: Թուրք պատմաբանները լայնօրէն տարփողուած այդ յօրինուածքին մէջ կասկածի տակ կը դնեն արեւմտեան Հայաստանի բուն գոյութիւնը, Հայոց լեռնաշխարհին մէջ Հայերու բնակութեան վաղնջականութիւնը, կը վերանային ու կը փորձեն արդարացնել 1915 թուականի Եղեռնը:

Ինչպէս ծանօթ է, բառերը երգէն կարելի չէ դուրս ձգել, մանաւանդ եթէ անոնք գրուած են արիւնով: Անկարելի է նոր պատմութիւն գրել. կեանքի մէջ սեւագրութիւններ չեն ըլլար: Եղածը կը մնայ, եւ անոր վկաներն են Պետութիւններն ու ժողովուրդները: Եւ, այնուամենայնիւ, չէր խանգարեր ճշմարտութիւնը դարձեալ ու դարձեալ կրկնել, որպէսզի անոր չդպչի կեղծիքը իր սեւ ծածկոցով:

Հայաստանի պետական ձայն — հեռատեսիլի գիտահանրամատչելի եւ ուսումնական յայտագիրներու գլխաւոր խմբագրութիւնը կազմակերպած էր 11 հաղորդումներու շարք մը, ուր բանիմաց կերպով, առարկայօրէն տրուած էր յիշեալ գրքոյկի բոլոր կէտերու պատասխանը՝ այն մարդոց, որոնք մտադրած են կեղծել անցեալը: Հաղորդումներու շարքի հեղինակները՝ պատմաբան Ս. Պօղոսեան եւ լրագրող Ռ. Մավիսակալեան, գիտական բարեխղճութիւն հանդէս բերած էին փաստերու վերլուծութեան եւ մատուցման գործին մէջ:

Հեռատեսիլ հրաւիրուած էին Հայաստանի ակադեմիայի պատմութեան, արեւելագիտութեան հիմնարկներու, Երեւանի պետական համալսարանի, մանկավարժական հիմնարկի ծանօթ գիտնականներ: Հաղորդումներու ընթացքին հանդէս եկան պատմաբաններ Մ. Զուլալեան, Վ. Դիլոյեան, Ա. Ղամբարեան, Վ. Բայբուրթեան, Ռ. Սահակեան եւ ուրիշներ:

Տակաւին հնագարեան ժամանակներէն Հայոց լեռնաշխարհի տարածութիւնը բնակեցուած է Հայերով: Այդ մասին կը վկայեն հնագիտութեան, մարդաբանութեան, լեզուաբանութեան, ազգագրութեան տուեալները: Համաշխարհային գիտութիւնը այս փաստը ընդունած է որպէս անվիճելի փաստ:

Ծանօթ է նաեւ, որ Ա. Աշխարհամարտի տարիներուն հայ ժողովուրդը ահաւոր ողբերգութիւն ապրեցաւ: Երիտթուրքերու կառավարութիւնը աննախընթաց չափերով եւ անլուր դաժանութեամբ կազմակերպեց Հայերու զանգուածային կոտորածներ: Համաշխարհային յառաջդէմ հասարակութիւնը ցասումնալի բողոք յայտնեց 1915-ի Եղեռնի դէմ: Դատապարտումի եւ կարեկցանքի խօսքով հանդէս եկան Մաքսիմ Կորքի, Վալէրի Բրիւսով, Անաթոլ Ֆրանս, Ռոմէն Ռոլան, Ֆրիտեոֆ Նանսէն, Քարլ Լիպքնեխթ...

Անկարելի է առանց սարսուռի դիտել շարքի 8-րդ հաղորդման փաստանկարները, լուսանկարները, ունկնդրել մշեցի, վանեցի, պիթլիսցի, սասունցի ականատեսներու ժապաւէնագրուած վկայութիւնները:

Հաղորդավար Ռոբեր Մավիսակալեան մօտ երկու ամիս տեւած ամբողջ հաղորդաշարքի ընթացքին զուսպ էր, ճշգրիտ, յոյզերուն ազատութիւն չտալով: Ան կը զրուցէր գիտնականներու հետ, կը մեկնաբանէր անոնց մտքերը, ջանալով որ անոնք մատչելի ըլլան հեռատեսիլ դիտողներուն: Քաղաքական պարսաւագրի ձեւը առկայ էր իւրաքանչիւր նիւթի մէջ, հասնելով մերկացուցիչ բարձր հրապարակախօսութեան աստիճանի:

Ցեղասպանութիւնը, այս անգամ՝ մշակութայինը, կը շարունակուի: Թուրքիոյ տարածութեան մէջ գտնուած 2200 հայկական յուշարձաններէն մնացած է 150-ը: Տակաւին վերջերս պայթեցուեցան Անիի 120 մեթր պարիսպներ, երկրի երեսէն կը ջնջուին տեղւոյն եւ բնակավայրերու հայկական անուանումները:

Հաղորդաշարքի համար օգտագործուած էր ընդարձակ փաստային նիւթ, զոր արհեստավարժ մակարդակով կրցաւ մատուցանել երիտասարդ բեմադիր Նորայր Ստեփանեան: Օգտագործուած էին «Արիւնը պատի վրայ» եւ «Անհարեկչութեան մասին առասպելը» թրքական չարժանկարի ժապաւէնները:

Ամէն Հինգշաբթի երկնագոյն պաստառի մօտ կը հաւաքուէին հեռատեսիլ դիտողները: Ընդհանուր առմամբ Հայաստանի հեռատեսիլի յաջող աշխատանքը պէտք է միայն ողջունել:

Ս. Գ.

(*) ԽՄԲ. – Քաղելով տեղական օրաթերթերէն («Լիպերասիոն», ապա նաեւ՝ «Լը Մոնտ») «Յառաջ»ի Հոկտ. 28-ի թիւով արձագանգած էինք այս յօդուածին, որ լոյս տեսած էր Երեւանի «Կոմունիստ» (ռուսերէն) օրաթերթին մէջ: Այժմ, Արմէնփրէս կու տայ յօդուածին ամբողջութիւնը, զոր ստորագրած է Սվետլանա Գէօլեցեան:

ՃԱՏՐԱԿ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Երկուշաբթի օրուան 8-րդ հանդիպումը յետաձգուեցաւ: Մասնագէտներու համաձայն, առաւելութիւնը Գասպարովի մօտ է եւ հաւանական է, որ ախոյեանը կարենայ հաւասարեցնել արդիւնքը, որ 7-րդ հանդիպումէն ետք, 4 – 3 էր, ի նպաստ Գարբովի:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԳՈԼԷՃԻՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

1920 թուականներու երկրորդ կէսուն, երբ յունական բանակը կը շարունակէր իր յառաջխաղացքը մօտենալով Գոնիայի, օրուան իշխանութիւնները կը ծրագրէին տեղահանել քաղաքին Հայերը, քշելով զանոնք դէպի արեւելեան նահանգներու խորերը: Անմիջապէս կը հաւաքուէին քաղաքին բոլոր երեւելի Հայերը, որոնց մէջ կը գտնուէր Գոնիայի ամերիկեան գոլէճին յարգարժան ու վեհաշուք տնօրէնը՝ Փրոֆ. Ա. Հայկազեան, որ տարինե րէ ի վեր բերած էր իր բոլորանուէր ծառայութիւնը գոլէճէն ներս ու հասցուցած հոյլ մը շրջանաւարտներ: Կը ձերբակալուէր մօրեղբայրս՝ Յակոբ Գասպարեան, գրական անունով Յակոբ Շահպազ: Ան կը ծառայէր ամերիկեան Նիր – Իսթ – Րըլիֆ նպաստամատոյց ընկերակցութեան մէջ, եւ գլխաւորապէս ետք մեկնած էր արեւելեան նահանգներ, հայ որբերու հաւաքման նուիրական աշխատանքին ու նոր վերադարձած այդ առաքելութենէն: Բոլոր հայ որբերը բերուած էին Գոնիա ու զետեղուած աղջկանց ու տղայոց զոյգ որբանոցներուն մէջ: Այդ առաքելութեան ընթացքին մօրեղբայրս իր առած ճամբու նօթերը հայկական գաւառներուն կրած տխուր ողբերգութեանց շուրջ, սրտաճմլիկ թղթակցութեանց ձեւով լոյս ընծայեց Պոլսոյ նորահաստատ թերթերուն, ի մասնաւորի «Ժողովուրդի Ձայն»ին մէջ: Ամերիկահայ գրագէտ Վահէ Հայկին ուղղուած նամակներէն մին «Նամակ տառապանքի երկրէն» խորագրով, 1919 Օգոստոս 26 թուակիր, լոյս տեսած է գրագէտին ընդարձակածաւալ Յուշամատեանին մէջ «Խարբերդ եւ անոր ոսկեղէն դաշտը» էջ՝ 1267: Այդ օրերուն կ'աքսորուէր նաեւ Գոնիայի հոգեւոր առաջնորդը՝ Արտաւազդ Ծ. Վրդ. Սիւրմէեան դէպի Կարին:

Մօրեղբայրս կը հասնէր Սվազ հիւծած ու պարտասած վիճակի մէջ: Ճամբու դըժընդակ ու տառապալից պայմաններուն չդիմանալով կը մահանար հոն, մնալով անշիրիմ:

Իսկ Փրոֆ. Հայկազեան նոյնպէս տըխուր պայմաններու մէջ կը մահանար Խարբերդի մէջ:

Երբ քաղաքական պայմանները աւելի թոյլատու կը դառնան, փրոֆ. Հայկազեանի ընտանիքը կը փոխադրուի Միացեալ – Նահանգներ: Այնտեղ տեղի կ'ունենայ ծանօթութիւնը Աւագ Մեհակեանի հետ: Այս վերջինը հաստատուած էր Արիզոնա Նահանգին Ֆենիքս քաղաքը, ուր կը վարէր առեւտրական հաստատութիւն մը: Օր. Հայկազեան եւ Պր. Աւագ Մեհակեան կը կազմեն ընտանեկան բոյն մը: Տարիները կը սահին ու ժամանակին հոլովոյթին հետ փրոֆ. Հայկազեանի անմոռաց յիշատակը նոր շեշտ եւ իմաստ կը սկսի առնել ընտանեկան այս նոր յարկէն ներս:

Ու այսպէս ծնունդ կ'առնէր Հայկազեան գոլէճը հիմնելու աքանչելի ծրագիրը, Պէյրութի հայաշատ կեդրոններէն մէկուն մէջ, յաւերժացնելու համար մեծ դաստիարակին յիշատակը:

Մեհակեանները այս ծրագրին իրականացման ճամբով կը կատարեն իշխանական նուիրատուութիւն մը, յատկացընելով մեծ ու չօշափելի գումար մը, որու միջոցաւ կարելի կ'ըլլայ գնել գոլէճին երկյարկանի շէնքը եւ շրջափակը, արեւմըտեան – Պէյրութի մէջ, Մեքսիք փողոց: Այս պայմաններուն մէջ կը հիմնըւէր Հայկազեան գոլէճը Պէյրութի մէջ, դառնալով շօշափելի իրականութիւն: Տոքթ. Ճոն Մարգարեան կը ստանձնէր տեսչութիւնը, կը կազմակերպուէին գոլէճին ներքին եւ արտաքին վարչամեքենան, ուսուցչական խորհուրդը: Գոլէճը իր դռները լայն կը բանար բարձրագոյն վարժարաններէ շրջանաւարտ հայ աշակերտներուն առջեւ:

Կրթական գործը մեծ ճիգերով եւ խանդավառութեամբ յառաջ կը տարուէր գոլէճէն ներս: Առիթով մը Մեհակեան ամոլը Պէյրութ կը ժամանէր ականատես դառնալու համար այնտեղ կատարուած աշխատանքին, եւ մանաւանդ [illegible] գոլէճին նիւթական կարիքները լուծելու միջոցները: Անմնացորդութիւնը պատիւ Տէր եւ Տիկին Մեհակեանի ընդունելութիւն մը կը սարքէր գոլէճի շրջափակին մէջ: Հրաւիրուած էին Աւետարանական համայնքին վերին մարմինները, վարժարաններու տնօրէններ, եկեղեցիներու խնամակալ մարմիններ, դպրոցներու հոգաբարձութեանց անդամներ, եւայլն:

Այս առթիւ, խօսք կ'առնէր Պր. Աւագ Մեհակեան: Կը պատմէր թէ ինչպէս իր մանկութիւնը անցուցած էր Կիլիկիոյ Հաճըն քաղաքը ու բարձրագոյն ուսում ըստանալու նպատակաւ մեկնած Միացեալ – Նահանգներ: Կը յիշէր թէ ի՛նչ անձկութեամբ հետեւած էր իր ծննդավայրին հետ սերտ աղերս ունեցող իրերայաջորդ դէպքերուն, Հաճնոյ ինքնապաշտպանութեան անցքերուն քեմալական ուժերուն դէմ, ու խորապէս ազդուած երբ իմացած էր Հաճըն քաղաքին անկումը, ապա քանդումն ու աւերը ու մանաւանդ ժողովուրդին կոտորումը:

Ապա, Պր. Մեհակեան կ'անդրադառնար Հայկազեան գոլէճին իրականութեան շուրջ: Այդ ծրագիրը ի՛նչ պայմաններու մէջ ծնունդ առած էր, ի՛նչ հանգրուաններէ անցած ու ի վերջոյ գործադրութեան դրուած:

Ան կը հաւատար թէ գոլէճը որպէս կըրթական բարձրագոյն հաստատութիւն մեծ ու նուիրական դեր ունի կատարելիք Մերձաւոր – Արեւելքի հայ իրականութեան մէջ: Ան խորապէս համոզուած էր գոլէճին բերելիք խիստ կարեւոր նպաստին, մասնաւորապէս հայ վարժարաններու համար մասնագէտ ու մնայուն ուսուցիչներ պատրաստելու առաքելութեան ճամբով, գոհացում տալու համար հայ կրթական օճախներէն ներս ստեղծուած դաստիարակչական հրամայական պահանջներուն:

Պր. Մեհակեան զօրաւոր կերպով կը շեշտէր թէ գոլէճին ամէնօրեայ իրականութեան հետ առընչակից հարցերուն մաս կը կազմէ նաեւ նպաստընկալ ուսանողներուն կրթաթոշակ հայթայթելու հարցը: Ու այս ուղղութեամբ Մեհակեանները Ամերիկայի մէջ գործնական միջոցներու կը դիմէին այս հրատապ հարցը լուծելու համար: Ամէն առիթով, թէ հաւաքոյթներու եւ թէ ալ հաւաքական ու խմբային պտոյտներու ընթացքին, անոնք շարունակ կը խօսէին ներկաներուն, գոլէճին արձանագրած յաջողութիւններուն մասին կրթական մարզէն ներս, ու մանաւանդ նիւթական միջոցներէ զուրկ հայ ուսանողներու կրթանպաստ հասցընելու էական պարտաւորութեանց շուրջ:

Ու Ամերիկայի հայ հասարակութիւնը առատաձեռնօրէն կը մասնակցէր Հայկազեան գոլէճին կրթաթոշակի հանգանակութեանց:

Երկրորդ խօսողն էր բժիշկ Վարդապետեան: Այս տեսլապաշտ մարդը նոր վերադարձած էր ամերիկեան իր շրջապըտոյտէն, որու ընթացքին ամէնուրեք հայ հաւաքականութեան ներկայացուցած իր առաքելութեան տուն տուող շատ կարեւոր օգտաշատ ծրագիրը: Այդ ծրագիրը հետեւեալն էր, Մերձաւոր – Արեւելքի Հայ Աւետարանական վարժարաններու մէջ ծառայող ուսուցիչներուն կենսաթոշակի հիմնադրամ մը գոյացնել, որպէսզի հայ ուսուցիչը ապագայի չարչըրկող նիւթական անորոշութիւններէն զերծ մնայ ու լման նուիրուի իր սրբազան գործին, կրթական մարզէն ներս: Այս նպատակաւ կատարած էր իր այս շրջապտոյտը հարաւային եւ հիւսիսային ամերիկեան հայկական օճախները, ձեռնարկելով հանգանակութեան արշաւի մը:

Տոքթ. Վարդապետեան խանդավառութեամբ կ'արտայայտուէր Հայկազեան գոլէճի իրականութեան շուրջ, նկատելով զայն բացառիկ երեւոյթ մը Մերձաւոր – Արեւելքի ուսումնական դաշտէն ներս:

Ան այս առթիւ դրուատիքը կը հիւսէր Հաճըն քաղաքին, զայն նմանցնելով փոքրր Փարիզի մը, լուսաւոր քաղաք մը, որ ծնունդ տուած է կրթական գործի մըրոզ անձեր, հանրածանօթ դէմքեր, մտաւորականներ, ինչպէս Աւագ Մեհակեան, Սամփսոն Փիլիպոսեան, Կէրթմէնեան, եւ այլ ուրիշներ, որոնք սիրով եւ հաճոյքով տրամադրած են իրենց նիւթական լայն միջոցները բանալով վարժարաններ Մերձաւոր – Արեւելքի հայաշատ կեդրոններուն մէջ ու լայնօրէն նպաստած զանազան վարժարաններու տնտեսական կարիքներու, որպէսզի անոնք կարենան կանգուն մնալ ու շարունակել հայ մանուկներու եւ պատանիներու դաստիարակութեան յոյժ կարեւոր գործը:

Այդ օրուան խնամքով պատրաստուած ընդունելութիւնը ի պատիւ Տէր եւ Տիկին Մեհակեանի, եւ օրուան հանդամանքը շեշտող հրամցուած նիւթերը, որքան տպաւորիչ նոյնքան եւ թելադրիչ իրենց խօսքով ու բովանդակութեամբ, անհատման սիրոյ յիշեալ գոլէճին պատմութեան էջերուն մէջ:

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ ՔՕՉԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ Ի ՊԱՏԻՒ ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 21, յետմիջօրէի ժամը 1-ին, Նիւ – Եորք քաղաքի քաղաքապետ Էտուըրտ Քօչ ճաշ մը սարքեց ի պատիւ Հայրապետին, քաղաքապետարանի – Կրէյս Մէնշըն – մէջ: Այս առթիւ հրաւիրուած էին շուրջ ութսուն անձեր, որոնց կարգին ամերիկացի անձնաւորութիւններ. տասնց շարքին՝ 1915-ի Միացեալ – Նահանգներու Թուրքիոյ դեսպանին թոռը՝ Թոմ Մորկընթաու: Նոյն օրը կէսօրին քաղաքապետը քաղաքավարական այցելութիւն մը տուած էր Վեհափառին, Առաջնորդարանին մէջ:

Ճաշէն ետք, Քաղաքապետը բարի գալուստ մաղթեց Վազգէն Ա.ի ինքզինք ներկայացնելով իբրեւ Էտուըրտ Քօչ...եան: Նիւ – Եորք քաղաքին կողմէ Վազգէն Ա.ի ուղղուած օրուան հրաւէրը նկատեց որպէս արտայայտութիւնը այն խոր զգացումին եւ բարեկամեցողութեան, զորս Նիւ – Եորքը կը տածէ հանդէպ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, առաջինը՝ ամբողջ Հայոց պատմութեան մէջ, որ այցելած ըլլայ այս քաղաքը: Կաթողիկոսին անձը նկատուեցաւ «Պատկերը Հոգեկան Շնորհքի»: Դրուատեց հայ ժողովուրդը, որ զոհը դարձած էր «Թուրքերու կողմէ գործադրուած ցեղասպանութեան» եւ որ յարատեւօրէն կը պահէր «իր ինքնութիւնը, հաւատքը, աւանդութիւնը, մշակոյթը եւ իր հոգեկան եզակիութիւնը՝ աշխարհի մէջ» ինչպէս նաեւ «կամքը՝ պահանջելու եւ փրկելու իր սրբազան հողերը»: Գնահատանքը բրաւ նաեւ Առաջնորդ Թորգոմ Արքեպիսկ. Մանուկեանին, թուելով անոր բարեմասնութիւնները:

Ապա, որպէս գնահատանքի բարձրագոյն արտայայտութիւն, եւ ի յիշատակ Հայրապետին Նիւ – Եորք այցելութեան, Վազգէն Ա.ի նուիրեց բիւրեղեայ յուշանուէր մը՝ Նիւ – Եորքի խորհրդանիշով, նշելով որ նման յուշանուէր ցարդ տրըւած է եւ կը տրուի միայն Պետութեանց գլխաւորներուն: Յուշանուէրին վրայ արձանագրուած էր. – «Նուէր՝ Նորին Սրբութիւն Վազգէն Առաջինի, Գերագոյն Պատրիարք եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, ի պատիւ Նիւ – Եորք քաղաքի իր այցելութեան»:

Ապա Հայրապետը խօսք առաւ բսելով հետեւեալը (միշտ թարգմանութեամբ Գրիգոր քահանայ Մաղաքեանի):

«Իբրեւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Առաջին Սպասաւորը, մեծ պատիւը ունիմ այսօր, այս պատմական շքեղ կամարներուն ներքեւ հիւրը ըլլալու այս մեծ եւ հզօր քաղաքին եւ Քաղաքապետին, մեծայարգ Պր. Քօչ...եանի:

Երախտապարտ եմ մեծայարգ քաղաքագլուխին, եւ յուզումով Աստուծոյ օրհնութիւնը կը բերեմ իրեն, այս շքեղ շէնքին եւ Նիւ – Եորքին, որ ոչ միայն մեծագոյն քաղաքն է Միացեալ – Նահանգներու, այլ նաեւ՝ մեծագոյն եւ հզօրագոյն քաղաքներէն մէկը աշխարհի: Մեծ, կեդրոն քաղաք՝ նախ իր տնտեսական դերով, իբրեւ գիտութեան կեդրոն, արդիւնաբերութեան եւ մշակոյթին նաեւ՝ արուեստներու: Այնպէս որ Մեր դարաշրջանի աշխարհի մեծագոյն կեդրոններէն մէկն է եւ մի տեսակ առաջնորդող է, ընդհանրապէս, մարդկութեան յառաջացումի ճանապարհին վրայ:

Եւ այս մեծ կեդրոնին քաղաքապետ ըլլալ ոչ միայն մեծ պատիւ մըն է իրեն համար, այլ նաեւ՝ մեծ պատասխանատուութիւն: Տարիներէ ի վեր ինչքան լսած եմ ձեզմէ եւ ուրիշներէ, Քաղաքագլուխը իր պատասխանատուութիւնները ի գործ կը դնէ իր փայլուն կարողութիւններով, տաղանդով եւ աշխատանքով: Եւ իր բազմապիսի գործունէութեան ճանապարհին չի մոռնար նաեւ հայ եկեղեցական համայնքը Նիւ – Եորքի:

Ես գիտեմ. ոչ միայն այս այցելութեան առիթով, այլ նաեւ ուրիշ առեններ, եւ երբ Թորգոմ Սրբազան ինծի կը խօսէր Ս. Էջմիածնի մէջ, թէ ինչպիսի մեծ քաջալերանք կը վայելէ ինք, Թորգոմ Արքեպիսկոպոս անձնապէս եւ հայ Եկեղեցին Քաղաքապետ Քոչէն կողմէ, զանազան ձեռնարկներու առթիւ, ըլլայ Ապրիլ 24-ի, Վարդանանցի թէ Մէկ Աշխարհ Փառատօնի առթիւ:

Յարգելի Քաղաքագլուխ, ես այս առթիւ ձեզի կը դիմեմ խնդրանքով, որ շարունակէք միշտ ձեր հովանաւորութեան տակ պահել Հայկական Եկեղեցին եւ համայնքը (հոս քաղաքապետին ձայնը լսուեցաւ իր տեղէն՝ «Ֆօր էվըր...»): Թոյլ տուէք աւելցնել նաեւ, որ մեր եկեղեցւոյ զաւակները արժանի են այդ քաջալերանքին:

Ես կը յիշեմ պատմութենէն, որ Պենճամին Ֆրանքլինը, երբ առաջին անգամ նոր կազմուած Միացեալ – Նահանգներու դեսպանն էր Ֆրանսայի մէջ, Ամերիկա գաղթողներու մասին կ'ըսէր հետեւեալը. – «Մենք չենք հարցներ թէ ի՛նչ կըրօնքի կը պատկանին, չենք հարցներ թէ ի՛նչ տիտղոսներ ունին, չենք հարցներ թէ ինչքան դրամ ունին, բայց մենք մէկ բան կը հարցնենք. ինչ գործ, ինչ աշխատանք կրնաք կատարել» եւ այսպէսով, ժամանակի ընթացքին, հայ ժողովուրդի զաւակները գաղթեցին Ամերիկա: Ցատկոտէս անցեալ դարու կէսերէն մինչեւ վերջին շրջանին: Եւ անոնցմէ շատեր եկան առանց տիտղոսի, առանց դրամի առանց ուսումի, եւ գործի մարդիկ եղան: Իրենց պարտականութիւնը ազնուութեամբ կատարեցին այս աքանչելի, դեմոկրատ աշխարհին մէջ. իրենց տնտեսական, մըշակութային նպաստը բերելով այս երկրին: Մարդասէր Ամերիկան, շատ անգամ օգնութեան հասաւ հայ ժողովուրդին Օսմանեան կառավարութեան շրջանին, առնոր տառապանքներուն ժամանակ:

Էջմիածնի արխիւներուն մէջ փաստաթուղթ մը գտայ ուղղուած Նիւ – Եորքէն Նոյեմբեր 8, 1915 թուականին, երբ ցեղասպանութիւնը սկսած էր արդէն 3 – 4 ամիսէ ի վեր. (Տէր Գրիգոր Մաղաքեան կարդաց անգլերէն գրուած նամակ մը, որ ուղղուած էր Ամենայն Հայոց Գէորգ Գ. Կաթողիկոսին, եւ ուր կ'ըսուէր, որ Ամերիկայի Հայ Համակիրները 100.000 տոլար հանգանակած եւ ղրկած են Թուրքիա, դեսպան Մորկընթաուի, առ ի օգնութիւն հայ վերապրողներուն: Գէորգ Գ. Վեհափառէն կը խնդրուէր, որ զիրենք տեղեակ պահէ Կովկասի հայ գաղթականներու կարիքներուն մասին: Ստորագրուած էր Հայ Համակիրներու Յանձնախումբի ատենապետ՝ Արշակ Մահտեսեանի կողմէ):

Թող Աստուած օրհնէ Ամերիկան:

Ահաւասիկ թէ ինչպիսի զգացումներով տոգորուած է հայ ժողովուրդը, այդ օրերէն սկսեալ, մինչեւ մեր օրերը, դէպի Միացեալ – Նահանգները:

Յիշելով պատմական անցեալի այս տըխուր դէպքերը, Մենք մեր երջանկութիւնը կը յայտնենք, սակայն, որ բարեբախտաբար հայութիւնը այն վիճակի մէջ չէ այսօր, ինչ որ կը գտնուէր 1915-16 շրջանին: Եւ Հայաստանի մէջ եւ արտասահմանի ամբողջ տարածքին վրայ այսօր, հայ ժողովուրդը համախմբուած իր եկեղեցիներուն շուրջ՝ կ'ապրի բարգաւաճ կեանք մը, օգտակար ըլլալով իր բընակած հայրենիքին:

Կրկին անգամ շնորհակալութիւն կը յայտնեմ Պր. Քաղաքապետին եւ կ'աղօթեմ որ այս մեծ երկիրը, Միացեալ – Նահանգները շարունակէ իր առաքելութիւնը մերօրեայ աշխարհին մէջ, եւ իր վճռական նպաստը բերէ ապահովելու համար ապագայի խաղաղ, երջանիկ կեանք Համայն աշխարհի ժողովուրդներուն համար: Թող Աստուած լսէ մեր աղօթքը, եւ իր շնորհներով եւ ողորմութեամբ զօրացնէ բոլոր մեր սրտով բարի եւ խաղաղ գործերուն:

Այս առթիւ կ'ուզեմ տալ փաքրիկ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՇԱԲԱԹ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»)

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը, ամէն տարի, Հոկտեմբերի սկիզբը, Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ կը կազմակերպէ Հայ Մշակոյթի Օր: Այս տարի կազմակերպեց չորս տարբեր տեսակի ձեռնարկներ, Հոկ. 16–էն 25:

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հոկ. 16–ին, կատարուեցաւ բացումը Մարսէլ Տէմիրճեանի լուսանկարներու ցուցահանդէսին: Մարսէլ Տէմիրճեան աւելի քան տասնեակ մը տարիէ իր նկարչական մեքենայով կը հետեւի գաղութի դէպքերուն: Իր հաւաքածոն հարուստ է, եւ այլազան: Լուսանկարչական արուեստէն անդին, լուսանկարները փաստաթուղթեր են որոնք կը վկայեն դէպքեր, կը ներկայացնեն իրադարձութիւններ: Այսպէս, օրինակ մը տուած ըլլալու համար՝ Մարսէյլի Նահատակաց Յուշարձանի բացման հանդիսութիւնը (1973, Փետրուար 11) կամ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի այցելութիւնը (1979, Մայիս 3–էն 11) կամ ալ Սահակ Մեսրոպ Երգչախումբի առաջին համերգը (1979, Յունիս 25): Այս ցուցահանդէսին աւելցուած էր նաեւ Մշակոյթի տան կողմէ այլ լուսանկարներ, որոնք կը յիշեցնէին կարգ մը կարեւոր ձեռնարկներ բացման հանդիսութենէն, Ռ. Սարոյեանի, Ա. Վէրնէօյի այցելութիւնները, Շ. Միսաքեանի Սրահին բացումը եւ կիսանդրիին զետեղումը, Կ. Փօլատեանի մեծարանքի հանդիսութիւնը, զանազան ցուցահանդէսներ, Մշակոյթի Տան Անի պարախումբը, եւայլն:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ – ԶՐՈՅՑ

Նոյն օրը, տեղի ունեցաւ դասախօսութիւն – զրոյց մը նիւթը ըլլալով «Սփիւռքի ապագան իր աւանդական հաստատութիւններու ընդմէջէն»: Հոծ բազմութիւն մը հետեւեցաւ այս ձեռնարկին որ մնաց բաւ մակարդակի վրայ: Լեւոն Ծոլաքեան բացատրեց դասախօսութեան նիւթին ընտրութեան պատճառները, ԴՊՐՈՑ — ԵԿԵՂԵՑԻ — ՄԱՄՈՒԼ — ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, եւ ապա վարեց զրոյցը:

Էքս – Ան – Փրովանսի, դպրութեան համալսարանի, հայերէն լեզուի ամպիոնի փրոֆէսէօրը՝ Ռոպէր Տէր – Մերկերեան խօսեցաւ լեզուի եւ դպրոցի մասին: Լեզուն բնորոշեց որպէս հաղորդակցութեան միջոց, մշակոյթ ստեղծելու գործիք եւ նաեւ որպէս ինքնաճանաչման եւ ինքնապահպանման միջոց: Մէջբերումներ ըրաւ Հր. Աճառեանէն, Վ. Թէքէեանէն, Գ. Մահարիէն, Յ. Շիրազէն, Պ. Սեւակէն ցոյց տալու համար թէ լեզուն առանցքն է որուն վրայ հիմնուած են միւս ազգագրական մշակութային յատկանիշները: Յետոյ, խօսեցաւ գրերու գիւտին, Թարգմանչաց սերունդի կարեւորութեան, ընդգծեց պատմական ուսմանց կեդրոններու, վանքերու դերը ուր ծաղկեցան մեր ձեռագիր – գրականութիւնը եւ գեղարուեստը: Յիշեց Գլաձորը որպէս կատարեալ համալսարան, կաճառ: Ռոպէր Տէր – Մերկերեան ըսաւ թէ դպրոցն է միայն որ կրնայ ապահովել մեր ժողովուրդի շարունակութիւնը: Յիշելով Սայաթ Նովայի խօսքերը. – «Գիր սիրէ, ղալամ սիրէ», ըսաւ թէ ամէն հայ մանուկ պէտք է ունենայ հնարաւորութիւններ յաճախելու հայկական դպրոց: Քաջալերական դտաւ վերջին տարիներու կատարուած աշխատանքը այս ուղղութեամբ, Ֆրանսայի մէջ: Իր խնամուած եւ կուռ դասախօսութիւնը վերջացուց Խ. Աբովեանի հետեւեալ տողերով. – «Եթէ լեզուդ ու կրօնքդ մոռնաս, ինչպէ՞ս իմանամ թէ ով ես»:

Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան խօսեցաւ Եկեղեցւոյ վրայ: Նախ, ամփոփ կերպով ներկայացուց հայ եկեղեցւոյ առջեւ բացուող նոր ուղին, Ա. աշխարհամարտի վաղորդայնին: Երկիր մը՝ ուր Պետութիւն եւ կրօնք բաժնուած են, եւ արտերկիր մը՝ բոլորովին անսովոր կացութեան մը դիմաց: Սփիւռքի ներկան, ու նաեւ ապագան կազմելով առնչուող եկեղեցւոյ առաքելութեան, անոր դերն է, ըսաւ Եպիսկոպոսը, մտածել Սփիւռքի տագնապին: Սակայն, յաջողելու համար աւելցուց, Եկեղեցին նախ պարտի իր տագնապը լուծել, ինքնաքննութիւն մը կատարել: Թուեց Եկեղեցւոյ տագնապէն մի քանի կէտեր՝ ցրուումի գոյավիճակը, անտարբերութիւնը, լեզուի հարցը, հովուական կեանքը: Իր ախտաճանաչումին մէջ, Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան չվարանեցաւ ընդգծելու Եկեղեցիէն ներս կենսական հարցերու շուրջ խորհրդածութեան մը, քննական ուսումնասիրութեան մը պակասը, հակասութիւններու գոյութիւնը, եւ այլ խնդիրներ, որոնք եկեղեցւոյ եւ եկեղեցականին դերը կը սահմանափակեն միայն ծիսակատարութեան: Դասախօսը թէպէտ լուծումներ չբերաւ, բայց յանդգնեցաւ հարցերը դնել, ճշմարտութեան լեզուն գործածել, եւ շատ պարկեշտօրէն դնել եկեղեցին եւ եկեղեցականները իրենց պարտաւորութիւններուն եւ պատասխանատուութիւններուն առջեւ: Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի ելոյթը, զրոյցի բաժինն ալ մէջը ըլլալով, արժանացաւ ներկաներու բուռն ծափահարութիւններուն:

Յաջորդ նիւթն էր մամուլը: Կարօ Յովհէփեան նախ բնորոշեց Սփիւռքեան մամուլի մը առաքելութիւնը: Բացատրեց թէ ինչո՞ւ հայկական մամուլը, Սփիւռքի պայմաններուն մէջ, ազգային հաստատութիւն մըն է: Մամուլը, ըսաւ, փոքրամասնութեան մը համար իր միակ ձայնն է, իր խիղճն է, հայելին եւ վկան իր իրականութեան: Ապա, զանազանեց հայատառ մամուլը երկլեզու, բազմալեզու եւ օտար լեզուով լոյս տեսնող մամուլէն: Այս վերջինները, որ հետզհետէ կը բազմապատկուին, կը փորձեն պատշաճիլ պայմաններուն. անոնք օգտակար, լրացուցիչ են, գուցէ նոյնիսկ անհրաժեշտ, բայց, աւելցուց Կարօ Յովհէփեան, չեն կրնար փոխարինել ճշմարիտ հայ մամուլը որ ունի այլ նպատակ կ'ապրեցնէ լեզուն, այսինքն գրականութիւնը, մշակոյթը, կը պահպանէ մեր ինքնութիւնը, կը պատրաստէ Հայը ապագային համար: Հայատառ մամուլը որ ծնունդ առած է, գրեթէ երկու դար առաջ, 1794–ին, Մատրաս, եւ որուն նահապետն է «Բազմավէպ» (1843–էն ի վեր կը հրատարակուի Վենետիկ, Ս. Ղազար), եղած է ու կը շարունակէ ըլլալ մեր ազգային գոյապայքարին մենաշնորհեալ զէնքերէն մին, տոկալու, մարտնչելու, տեւելու եւ յուսալու համար: Ան կ'առաջնորդէ եւ կը լուսաւորէ: Ամէն օր հայ թերթի մը երեւումը ինքնին դէպք մըն է:

Վերջին նիւթն էր, Կուսակցութիւնները: Դժբախտաբար, դասախօսը, Իվ Թերնոն, վերջին պահուն, կամքէ անկախ պատճառներով, չկրցաւ ժամանել Մարսէյլ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՏԵՓՈՐԹԻՎՕ ԱՐՄԵՆԻՕ» ԻՐ ՏԵՂԸ ՈՒՆԻ ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

Քանի մը ամիսներ առաջ, առիթը ունեցանք գրելու հոս թէ՝ Պուէնոս – Այրէսի հայանուն ֆութպոլի խումբը, Տէփորթիվօ Արմենիօ մեծ յաջողութիւններ ունեցած է անցեալ մրցաշրջանին, եղած է ախոյեանը Արժանթինի երկրորդ բաժանումին եւ թէ՝ որակուած է մտնելու բարձրագոյն դասակարգին մէջ:

Բարձրագոյն դասակարգին մաս կը կազմեն քանի խումբեր՝ որոնց մէջ համաշխարհային համբաւի տէր ակումբներ, ինչպէս Ռիվըր Փլաթէ, Ռէսինկ, Ինտէփիէնտէ եւ ուրիշներ: Կը յիշուի, Արժանթինն էր որ շահեցաւ աշխարհի վերջին ախոյենութիւնը (Մեքսիքօ 1986): Իրաւ է որ ախոյեան խումբին խաղացողներուն մէկ մասը եւրոպական ակումբներուն մէջն են ներկայիս, սակայն Պուէնոս – Այրէս ունի միշտ արժէքաւոր մարզիկներու փաղանգ մը՝ որ վառ կը պահէ, տեղւոյն վրայ, արժանթինեան ֆութպոլին համբաւը:

Հայանուն ակումբը կը պայքարի ուրեմն, այս մրցաշրջանին, բարձր մակարդակի խումբերու դէմ, համապատասխան, առնուազն, Ֆրանսայի առաջին դասակարգի արհեստավարժ խումբերուն:

Արդէն տասը մրցումներ խաղցուած են: Անշուշտ Արմենիոյի համար Արժանթինի ախոյեան ըլլալու հարց չի կրնար դրուիլ: Նորեկ մըն է, փորձառութիւն չունի, բայց հաճելի է նկատել որ Արմենիօ բնաւ ալ ակնառու տկարութեան նըշաններ ցոյց չէ տուած մինչեւ հիմա զօրաւորագոյններուն առջեւն իսկ, ինչ որ հաւանաբար ուրախալի անակնկալ մը եղած է ակումբին վարիչներուն համար:

Վարիչները Հայեր են: Գլխաւոր մարզիչն ալ Հայ է, Ալպերթօ Բարսեղեան, 38 տարեկան: Կազմին մէջ սակայն, ամէն խաղին չէ որ կարելի է տեսնել գոնէ երկու – երեք «եան»եր: Այդ մակարդակի վրայ զարմանալի չէ: Անտեղի ալ կ'ըլլայ՝ ցաւալի է, ըսել: Պէտք էր Արժանթինի մէջ ըլլային քանի մը հազար հայածը – նունդ ֆութպոլ խաղացողներ, որպէսզի անոնց մէջէն կարելի ըլլար գտնել երկու տասնեակ մարզիկներ՝ կարող պայքարելու երկրին առաջնութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Բնականաբար, այդքան թիւով հայ խաղացողներ չեն կրնար ըլլալ, մանաւանդ չափահասներ:

Ազգային գետնի վրայ, Արմենիոյի դերը ծանօթացնելն է հայ անունը այս հսկայ երկրին – հինգ անգամ աւելի մեծ քան՝ Ֆրանսան – զանազան քաղաքներուն մէջ: Ու խանդավառել ալ հայ մարզասէրները, եւ, երբեմն ալ թերեւս՝ տըխրեցնել զանոնք … կարելի չէ միշտ շահիլ:

Հիմակուհիմա, արդիւնքները գոհացուցիչ են: Երեք պարտութիւններ միայն, մնացեալը՝ հաւասարութիւններ՝ որոնցմէ մէկ քանին առաջատար խումբերու հետ: Արմենիօ 14–րդ է քսան մըրցակիցներու միջեւ:

Տասը խաղերէ վերջ միայն, կանուխ է դեռ գուշակութիւններ ընելու ախոյենութեան ելքին մասին: Կը կարծենք սակայն որ Արմենիօ պիտի կրնայ յաջողապէս պաշտպանել ու պահել իր տեղը արժանթինեան ֆութպոլի ընտրանիին մէջ: Պիտի խուսափի դասաւորումին վերջին տեղերէն:

Հասնելու համար հոս, հայ վարիչները յանձն առած են մեծ զոհողութիւններ, ակումբին մէջ առնելով կարող խաղացողներ: Զոհողութեան սովորութիւնը նոր չէ. Արմենիօ շուրջ քառորդ դարու պատմութիւն ունի արդէն, բայց 1987–ին կատարուած աշխատանքը թերեւս ամէնէն ծանրը եղած է, թէեւ տարուած ուրախ առիթով մը՝ խումբին վերելքը բարձրագոյն դասակարգին մէջ. տարիներ շարունակ անհասանելի նկատուած երազի մը իրականացումը…

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

նուէր մը: Նոր գծուած նկար մըն է Հայաստանի երիտասարդ տաղանդաւոր նկարիչներէ մէկուն՝ Ալպէր Եարալեանի կողմէ: Ս. Գրքէն տեսարան մըն է. պատկերը այն պահն է, երբ Մովսէս կը գտնուէր Այրող Մորենիին առջեւ. մորենին բոցերու մէջ էր, սակայն չէր այրեր: Եւ այդ բոցերուն մէջէն Մովսէս լսեց Աստուծոյ խօսքը: Եւ Մովսէսի Աստուածը, մեր ալ Աստուածն է, անշուշտ, Հին Կտակարանը եւ Նոր Կտակարանը մէկ ամբողջութիւն կը կազմեն: Հայ Եկեղեցւոյ աւանդութեան եւ հոգեբանութեան համար, Հին Կտակարանը նոյնքան արժէք ունի որքան Նորը: Թող տուէք այս փոքրիկ յիշատակը ձեզի տալ»:

Քաղաքապետը ողջագուրումով ստացաւ նկարը եւ զայն զետեղեց պատին վրայ: Ապա տաղանդաւոր ջութակահարուհի Այտա Գուլաֆեան նուագեց Ռավէլէն կտոր մը: Ընդունելութիւնը աւարտեցաւ վեհափառին Պահպանիչով:

«Պայքար»

Գ. Ք.

«ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՇՈՒՐՋԱՊԱՐ»

ՈՐԴԻ, ԱՆՈՒՆԴ՝ ՄԱՅՔԸԼ

Յ. ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Յունական սրճարանում Կիւրեղը մի պղպղպղակ գնեց, հինգ սէնթ վճարեց ու երկար խօսեց Փափագի հետ: Մայքըլը վարպետօրէն լիզեց հացակոնից ծորող դեղին առուակները մինչեւ որ վտանգն անցաւ, ապա սկսեց բուն յարձակողականը, տակաւ առ տակաւ իր քիմքի վրայ զգալով աշխարհի բոլոր համերի ու բոյրերի շատրուանը: Ալ մայթի վրայ պըրընձեայ դռներով ինչ որ մի հիմնարկութիւն էր, որի պատուհանները միշտ փակ էին: Քովը «կարմիր գլխարկ» ծաղկավաճառանոցն էր որտեղից եկեղեցու հոտ էր գալիս, յետոյ Թոսկանինիի վարսավիրանոցն էր՝ ամբողջ օրը նոյն մաշուած օպերային սկաւառակները, ապա գալիս էր մի յոգնած հայի դերձակատունը՝ կողքին ռադիօ – նորոգման մի արհեստանոց, իսկ ամենից շքեղը՝ Պամպոլինիի մեռելատունն էր՝ ոսկեզօծ դռներով, գորգապատ մուտքով, որի շուրջը մռայլ նախարարների նման վխտում էին պաշտօնեաները: Մեռելատունը կեանք էր բերում փողոցին: Վառւում էին մուտքի ջահերը, ծաղիկներով զարդարւում լրջադէմ ինքնաշարժերը, լինում էր թափօր ու երգեցողութիւն եւ կիրակնօրեայ հագուստների տարազահանդէս:

Պղպղպղակի ամենից համեղ մասը հացակոնի վերջին պատառն է, որը խորոված շաղանակի համ ունի: Մայքըլը աշխատեց երկարաձգել այդ վերջին ծէսը: Ձախ մայթի ամբողջ անաշարի կէսը զբաղեցնում էր 58–րդ ոստիկանական կայանը, որը դրսից բնակարանի էր նմանում, այն տարբերութեամբ սակայն, որ լուսամուտները կեղտոտ էին: Նրան ամենից շատ հետաքրքրում էր ոստիկանատան մուտքի կլոր ժամացոյցը, որի մեծ սլաքը դիւահարի պէս ամբողջ օրը դառնում էր ժամերի ու րոպէների առանցքի շուրջ: Ոստիկանները իր բարեկամ – ներն էին, վարդերես, խոշոր իրլանդացիներ, որոնց համազգեստը կարծես միշտ նեղ էր նրանց մարմիններին: Խաղի միջնարարին երբեմն Մայքըլը ոստիկանատուն էր մտնում, անկիւնի մետաղեայ կտուցից ջուր խմում եւ հարցնում՝ «Ջօ, այսօր գող բռնե՞լ ես»: Մայթի մնացեալ տարածութիւնը Սէյնթ Ջօզէֆ կաթոլիկեան դպրոցն էր, որի կենտրոնում արհեստական կապոյտ քարայրի մէջ բարձրանում էր Մարիամ Աստուածածնի սպիտակ արձանը՝ մանուկ Յիսուսը կրծքին: Ուր էլ լինէիր փողոցում, Սուրբ Մարիամը ներկայ էր աստղերի մէջ, հայեացքը կաթոգին: Մայքըլին թւում է, թէ բոլոր կաթոլիկները դրախտ են դընում, նոյնիսկ անառակ Ջերարդօն: 178րդ փողոցից վեր սկսում էր իրական կեանքը: Այդտեղ էին հաւաքուած բոլոր ցեղերը, սակայն տիրապետութիւնը Իտալացիների ձեռքին էր: Այդուհանդերձ կըռուի ժամանակ յիմքը միշտ էլ Յոյների կողմն էր: Հրեաները դաս էին սովորում, իսկ Պորտօ Ռիկացիները խաղաներէն էին խօսում: Մնացել էին փոքրաթիւ Հայերը հզօրների արանքում:

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

զէ հիմնական փոփոխութիւններ կիրարկել, պարտի նախ կեդրոնէն կառավարել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՔՖՈՒՐԹԻ օդակայանին շուրջ, ցոյցերը այնքան բուռն բնոյթ առին Երկուշաբթի իրիկուն, որ երկու ոստիկան սպաննուեցան եւ 9 ուրիշներ վիրաւորուեցան, ոմանք՝ ծանրօրէն: Ֆրանքֆուրթի օդակայանին –մեծագոյնը Եւրոպայի– ընդլայնման դէմ էր ցոյցը, բայց «կանանչ»ներու մէջ, կային խռովարար տարրեր, դիմակաւոր, որոնք կրակ բացած են ոստիկաններուն վրայ եւ տեղն ու տեղը սպաննած՝ երկուքը:

ՇԻՐԱՔ վերջացուց Իսրայէլի իր այցելութիւնը, ամէն ձեւով հաճելի բաներ ընելով Իսրայելացիներուն, որոնց գլխաւորն է՝ ոտքը չկոխել Սուրիա, ցորչափ հոն գտնուող եւ դուրս ելլելու արտօնութիւն չստացող Հրեաներու հարցը չլուծուի: Գոլակը գլխուն, Ֆրանսայի նախարարապետը խոնարհած է նաեւ ողջակիզումի յուշարձանին առջեւ: Արեւելեան Երուսաղէմ, սակայն, ընդհ. գործադուլով մը կը յիշատակուէր «Պալֆուր յայտարարութեան» 70ամեակը: 1917, Նոյ. 2–ին, բրիտանական կառավարութիւնը վերոյիշեալ անունը կրող յայտարարութեամբ մըն է որ կը նախատեսէր «Հրեայ ազգ. օճախի մը հաստատումը Պաղեստինի մէջ», ընդառաջելով սիոնիստներու ճնշումներուն: Պալֆուր Լօյտ Ճորճի կառավարութեան արտաքին նախարարն էր:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Գէորգ Գէորգեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Աւետիս Ինճէճեան կը նուիրեն 1000 Ֆր. «ՍԻՔԱՄ»ին, Պր. Ստեփան Ինճէճեան, նոյն տխուր առթիւ, 1000 Ֆր. կը նուիրէ Ազքատախնամին (տրանսլ «Յառաջ»էն):

U. G. A. B.

UNIQUE RECITAL
DU PIANISTE AMERICAIN

Constantine Orbelian

organisé par l'U.G.A.B.
le Samedi 7 novembre
à 20h30 précises
à la SALLE GUIMET
6, Place d'Iéna, Paris 16e
Places non numérotées et limitées
Adultes: 150 Frs. — Etudiants: 80 Frs.

Ce récital sera suivi d'un Souper
à 23 heures
au CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation au souper : 150 Frs.
Réservations à l'U.G.A.B. :
11, square Alboni, Paris 16e (M° Passy)
Tél. : 45 - 20 - 03 - 18

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էլէն Բիզանդ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Անդօ Գալուստեանի իրենց մօր՝ Զարուհի Պոզօքլեանի մահուան առթիւ (Մարսէյլ):

COURS D'INITIATION
A L'INFORMATIQUE
POUR LES ENFANTS DE 6 A 14 ANS

ENRICHISSEZ
VOS LOISIRS
INITIEZ-VOUS
A L'INFORMATIQUE
DU 2-11-87 AU 6-11-87
MATERIEL THOMSON
NANORESEAUX MO 5
+
COMPATIBLE PC

Inscrivez-vous : Tél. : 43 - 81 - 01 - 72
ECOLE TEBROTZASSERE
1, bld. du Nord — LE RAINCY

ՎԻԷՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ

Նոյեմբեր 8, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ:

Վիէնի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, յաւարտ պատարագի, մատրան կից սրահին մէջ, կազմակերպած է ընդունելութիւն:

Սիրով կը հրաւիրուի Վիէնի եւ շրջանի հայութիւնը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեանց:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ Ե. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԻԹԻ

Փոն տը Շէրիւի Շարվիէօյի Ազգային Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 8–ին եկեղեցւոյս օծման Ե. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս «Շնորհալի» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Յետ աւարտման պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Նշանի եւ Ֆիլօրի հոգիներուն համար, ինչպէս նաեւ Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան եւ Յարութիւնեան գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ:

Նոյն առեն արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք՝ եկեղեցաշէն բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի, նաեւ պիտի յիշատակուին եկեղեցւոյս միւս բոլոր բարերարներուն, նախկին հոգեւոր հովիւ Հմայակ վրդ. Պաղտասարեանի, Խաչատուրեանի, Պալեանի, Ծընկըրտըրեանի, Գարակէավուրեանի, Մելքոնեանի, Մուկհամեանի, Սանթուլլօի, Չիդտէմեանի, Չիլինկիրեանի, Չիլինկիրեանի, Թիլպիեանի, Տէյիրմէնճեանի, Հիլպազեանի, Պաթմազեանի, Զատէեանի, Տիրանեանի, Յարութիւնեանի, Մարգարեանի, Գարիպեանի, Պըչաքճեանի, Արէկեանի, Պագըրճեանի, Պետրոսեանի, Կիւրճեանի, Մուրատեանի եւ Սօմունեան գերդաստաններուն սիրեցեալ հարազատներուն համար:

Ժամը 12·30–ին Ազգային Տան Ճիպրայէլ Պահատուրեան – սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական հացկերոյթ: Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազգային Միութեան նախագահ՝ Պր. Արիս Խաչատուրեանի:

Ճաշագինն է՝ 100 Ֆր.:
Հեռաձայն. – 78 – 32 – 18 – 51

NUITEE DANSANTE
ARMENIENNE

organisée par les associations
HAÏ ARI et HAÏ ARINOUCH
animée par l'orchestre
SARDARABAD
Samedi 14 Novembre
Chateau Des Fleurs — Marseille

SAMEDI 28 NOVEMBRE
A 20 HEURES

GRAND DINER
DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint - Cyr — PARIS
au profit de
L'ECOLE SAINT - MESROP D'ALFORTVILLE

Pour réservation :
—— Mme. Ouzounian : 43 - 76 - 35 - 91
—— Mme. Simonian : 43 -68 - 42 - 04

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ
ՃԱՇ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Վարչութեան Տիկնանց բաժինը, ճաշ մը կազմակերպած է, Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրին, ժամը՝ 12·30–ին, Միութեան սրահներուն մէջ, ի նպաստ իր դպրոցին:

33, Cours Pierre Puget
13006 MARSEILLE

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել քարտուղարութեան՝
Հեռաձայն.– 91 – 37 – 75 – 97
կամ՝ Տիկին Ա. Ստեփանեանին՝ 91 – 79 – 30 – 34

MISE EN SCÈNE ET ADAPTATION NAREK DOURIAN
PAROLES ET MUSIQUE. NAREK DOURIAN

ASSISTANTE METTEUR EN SCÈNE: ETVARTA PAROUNAKIAN
DÉCOR ET COSTUMES: KARIM MEKHTIGIAN
RÉALISATION COSTUMES: CHOUCHANE TCHERPACHIAN

ՔԱՋ ՆԱԶԱՐ

Կազմակերպութեամբ՝
ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Բեմադրութիւն՝ ՆԱՐԵԿ ՏՈՒՐԵԱՆ
ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8, ԺԱՄԸ 15–ԻՆ
Salle Jeanne Arp — Clamart

Ի նպաստ Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ վերանորոգութեան.
Տոմսերը ապահովել Հոգաբարձութեան անդամներու եւ Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան մօտ, Հեռ.– 46 – 44 – 28 – 52:
Տոմսի գինն է՝ 100 Ֆր. եւ մինչեւ 14 տարեկան փոքրերը 40 Ֆր.:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
5
JEUDI
5 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16 612
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.612

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ԿԱՄ՝ ԼՈՒԱՑՔԸ

×

Հաշուեյարդարները կը շարունակուին եւ ամէն օր, քիչ մը աւելի կը հաստատուի որ «փտած բան մը կայ» Ֆրանսայի Հանրապետութեան մէջ: Աղտոտ լաթեր կը լուացուին, բայց հակառակ բոլոր ծանուցումներուն, կը թուի թէ ոչ մէկ «կամա» կը գտնուի խնկալից ճերմկցնելու համար ձախին թէ աջին լաթերը:

Առտու մը գնդակը կ'իյնայ աջին դաշտը, միւս առտուն՝ ձախին: Սէ - էն - Սէ - էլ, Շալանտոն - Շոմէ, Միշէլ Տուպա, երբ կը վարկաբեկեն մեծամասնութիւնը, այս վերջինը քրքրելով հին թուղթեր մէջ տեղ կը հանէ Փուերթօ (վէնսէնի Իրլանտացիներ) եւ հիմա, ամէնէն ծանր կշռողը՝ «Պարպա տեղեկագիրը»:

Ի՞նչ է բուածը: Լիւշէռ ընկերութիւնը 450 հազար հրթիռ ծախած է Իրանի եւ լայն «պախշիշներ» մտած են ընկերվարական կուսակցութեան գանձը: Այս վերջինը հերքեց, բայց ...

Այս հարցը քննութեան մէջ էր եւ դատաւոր Միշէլ Լըկրան պաշտօնապէս դիմած էր Պաշտպանութեան նախարարին որ «դատաւորումէ հանէ» Պարպա տեղեկագիրը, կամ գոնէ անոր քանի մը գլուխները: Այսինքն՝ «գաղտնի - պաշտպանութիւն» որակումէն զերծ ըլլայ, որպէսզի կարենայ տեղեակ ըլլալ: Բայց, դատաւորը բնաւ պէտք պիտի չունենար պատասխանին սպասելու, կը բաւէր որ Չորեքշաբթի օր «Ֆիկարօ» մը գնէր, ուր կրնար ամբողջովին կարդալ այդ «գաղտնի» տեղեկագիրը: Նոյն օրուան (Նոյեմբեր 4) Ազգային Ժողովի նիստը փոթորկալից պիտի ըլլար, անկասկած, ընկերվարական խումբին նախագահը Փ. Ժոքս անընդունելի գտնելով նման հրապարակում մը եւ բացատրութիւն կը պահանջէր Պաշտպանութեան նախարարէն: Բանակներու ընդհ. քննիչին այս տեղեկագիրը կը հաստատէ որ 83-էն 86, այլ երկիրներու անունով արտօնագիրներ (Յունաստան, Եուկոսլաւիա, Փորթուկալ, Պրազիլ եւայլն, եւայլն) օգտագործելով, Լիւշէռ ընկերութիւնը մօտ 500 հազար հրթիռ հայթայթած է Իրանի: Տնօրէնը շուրանար եւ կ'աւելցնէ թէ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը կոնակն էր: Այդ համոզումը կ'արտայայտէ Պարպա: Լոնի՛ տեղեակ էր, մանաւանդ իր լիազօր պաշտօնատարը՝ Ժ. Ֆ. Տիւպոս: Այս վերջինը կը հերքէ: Նուազագոյն 3 միլիոն մտած կ'ըլլայ կուսակցութեան գանձը: Խնդիր անմիջական այլ գործակիցներն ալ խնդրոյ առարկայ են այս պատմութեան մէջ, որ ցնցած է ընկերվարական կուսակցութիւնը: Կը չեշտուի նաեւ թէ Միթերան տեղեակ եղած է:

Ամէն պարագայի մէջ, որքան ալ կարելի ըլլայ պատրանք ունենալ քաղաքական ղեկավարներու նկատմամբ, աւելի քան ողբալի է նկատել որ կուսակցութիւնները իրենց հակամարտութեան համար, ընտրապայքարի նախօրեակին, գաղափարական զէնք գործածելու փոխարէն, հասարակ չարագործներու պատմութիւններով է որ զիրար կը ջանան վարկաբեկել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԻՍԱՐՊԷՔԻՐԻ դատախազը առաջարկեց որ Միշէլ Քարամինօ անպարտ արձակուի, այն պատճառաբանութեամբ, որ Թուրք ոստիկաններուն վկայութիւնները «փաստ չեն»: Ծանօթ է գրօսաշրջիկութեան այս առաջնորդին գլխուն եկած փորձանքը իբրեւ հնաւանդ իր Թուրք պաշտօնակիցին մատնութիւններուն: Բանտը մնալէ (Յունիս 18-էն ի վեր) եւ դատին զանազան յետաձգումներէն ետք, Քարամինօ Ֆրանսա վերադարձած էր Հոկ. 16-ին: Դատախազը առաջարկեց նաեւ որ հետապնդում չկատարուի «գաղտնի» մեկնումին: Վճիռը՝ Նոյ. 30-ին:

ԱՆՏՐԷ ՌՈՒՍԷՆ, ֆրանսական «պուլվարի թատրոն»ին լաւագոյն գրիչներէն մէկը, մեռաւ 76 տարեկանին: Իր ծանօթ թատերգութիւններն են.— La petite hutte, Il est né le 8 mars, Lorsque l'enfant paraît, La mamma en colère (?), եւայլն, եւայլն: Վերջին գործը՝ «Փոքրիկ կատուն մեռաւ» կը ներկայացուի այս միջոցին Փարիզ: Նախքան գրելը, Ռուսէն դերասան եղած է եւ 12 տարի թատերախումբ մը վարած: Իր գործերէն ոմանք յատկապէս գրուած են Էլվիր Փոփեսքոյի համար: Գրած է նաեւ չարաճճի պատմութիւններ (?) ... : 1973-ին, ֆրանսական Ակադեմիայի անդամ ընտրուած էր: Մեռած է խլիրդէ, Փարիզի իր բնակարանը:

ՍԵՌԱՖԻՆՕ ՖԵՌՈՒՑՑԻ ընտանիքը մերժեց 10 միլիառ լիռ վճարել (45 միլիոն ֆր.) վերստանալու համար անոր դիակը: Ֆեռուցցիները Իտալիոյ երկրորդ հարստութիւնը կը նկատուին Անիելլիէ ետք: Նահապետը մեռած էր 1979-ին, գոհ օդանաւային արկածի մը: Դամբարանը խորտակուած է, աճիւնները, գիշեր, Ռավէննայի գերեզմանատունը եւ դագաղը գողցուած: Առեւանգողներուն «փրկագին»ի պահանջին, ընտանիքը պատասխանած է որ երկու պատճառով, տեղի չէր տար: Նախ՝ չի կրնար հարց խօսք ըլլալ ենթարկուիլ նման զզուելի շանթաժի մը, ապա՝ Սեռաֆինօ Ֆեռուցցի նման մարդու մը յիշատակը կենդանի կը պահուի շատ աւելի կարեւոր կապերով քան դիակով:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29 / 31)

ՆՈՐԱՅՐ ԱԴԱԼԵԱՆԻ «ՍՊԱՍՈՒՄ» ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾ ՂԱՓԱՆԻ ՄԷՋ

Ղափանի Ալ. Շիրվանզադէ դրամատիկ թատրոնը ներկայացուցած է Նորայր Ադալեանի «Սպասում» կատակերգութիւնը, զոր աւելի առաջ բեմադրած էր Երեւանի դրամատիկ թատրոնը՝ «Ներկաներ եւ բացականեր» վերնագրով: «Սպասում»ը Ղափանի մէջ բեմադրած է Յակոբ Ղազանչեան, որ մարմնաւորած է նաեւ գլխաւոր դերը: Թատերախումբը կը ներկայացնէ շրջանի գիւղերու մէջ, ինչպէս նաեւ Գորիս եւ Սիսիան:

**

ԵՐԵՒԱՆՑԻ ԹԱՒՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ ՎԱՐԴԳԷՍ ԲՈՅԱՋԵԱՆ ԴԱՓՆԵԿԻՐ

Իտալիոյ Սոնտրինօ քաղաքին մէջ տեղի ունեցած «Միքելանճելօ Ապատօ» թաւջութակահարներու միջազգային մրցումին գաւաթներ հանդիսացած է Երեւանէն երիտասարդ արուեստագէտ մը՝ Վարդգէս Բոյաջեան: Երիտասարդ երաժիշտներու այս մրցումը Սոնտրինոյի մէջ առաջին անգամ կազմակերպուած էր եօթը տարի առաջ «Տէ Մաթէօ» երաժշտական ակադեմիայի նախաձեռնութեամբ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՁԱՐՄԱՆԱԼՈՒ ԲԱՆԵՐ

●

ԻԱ. դարը ողջունելու պատրաստ երկրացին կը սահմանուի նաեւ զարմանալու կարողութիւնը կորսնցուցած արարածի յատկանիշով. արդարեւ, առօրեայ տարօրինակութիւններու յանախանքէն այսօր ընդհանրապէս կորսուած է այս կարողութիւնը: Ամէն օր, ամէն ժամ քիչ չեն երեւոյթներ, պատահարներ որոնք այս հաստատումը կրկնել կուտան: Դժուար է ու շատ հազուադէպ պարագայ, բացառութիւններու մասին կարենալ խօսիլ:

Տուեալ այս կացութեան մէջ տակաւին մարդուս զարմանք պատճառող երեւոյթներու հանդիպիլ – դրական երեւոյթներու – կորսուած զգացում մը վերագտնելու ուրախութենէն զատ, լաւատեսութեան բաժին մըն ալ կը բերէ, յատկապէս երբ անոնք կուգան մեր իսկ իրականութենէն:

Օրինակ՝

– երբ ժողով մը կը սկսի որոշեալ ժամէն միայն քանի վայրկեան յապաղումով ու կը վերջանայ կէս գիշերէն շատ առաջ,

– ուր կը տեսնես երիտասարդներ, որոնք ժողովականներու ստեղծած խաժամուժին մէջ կը յաջողին լսելի դարձնել տրամաբանութեան ձայնը,

– ուր – հոգ չէ թէ դժուարին պայքարէ մը ետք – կը յաղթանակէ ողջմտութիւնը,

– ուր զայրանալով ժողովասրահը լքողները – ինչպէս յաճախ – իրենց ետեւ բաց մոլորելով հոն ինկած բանիմաց, խելամիտ տարրեր չեն ըլլար,

– եւ – վերջապէս, երբ անակնկալը կ'ունենաս տեսնելու հայ երիտասարդներ, որոնք բսելիք ունին, գիտեն իրենց ըսելիքը, համբերատար են ու այս բոլորին քով նաեւ հետաքրքրուած՝ գաղութի կեանքով կամ ազգային հարցերով...:

Նոր հանդիպումներով թերեւս կարելի ըլլայ երկարել շարքը:

Թ. ԱՐՓԻ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

Հ.Մ.Ը.Մ. ԼԻՈՆ - ՏԷՍԻՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻ ԲԱԺԱԿԻ 5-ՐԴ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻՆ

■

Անցեալ Կիրակին, Ֆրանսայի բոլոր շրջաններուն մէջ ալ, վերապահուած էր բաժակախաղերու: Վալանսի Հայ Մարզականը սակայն, ինչպէս բոլոր ակումբները որոնք կը գտնուին ախոյենական երրորդ բաժանումին մէջ, զերծ էր Ֆրանսայի բաժակի չորրորդ հանգրուանին մասնակցելու պարտաւորութենէն:

Օրուան խաղը ախոյենութեան ի հաշիւ էր: Տեղի ունեցած է Շարաթ երեկոյ, Հիէրի մէջ: Արդիւնք՝ 0 - 0. Նկատի ունենալով որ հակառակորդի դաշտի վրայ էր մրցումը, հաւասարութիւնը գոհացուցիչ է, թէեւ Հ. Մ.-ին մրցակիցը դասաւորումին ամէնէն վարի աստիճանին վրան կը գտնուի:

Հայանուն ակումբին յառաջիկայ մրցակիցը Նիսի արհեստավարժ երկրորդ կազմն է: Վալանսի մէջ, կարելի է յուսալ վերստին հաւասարութիւն, Շարաթ իրիկուն:

Երբ մրցումները վերջանալու վրայ են Նոյեմբեր 21-ին Հ. Մ.-ը կը խաղայ Անթըպի մէջ եւ Դեկտեմբեր 5-ին առաջատար Մոնաքոյի դէմ, Վալանսի մէջ: Անկէ յետոյ արդէն կ'ունենանք լուրջ գաղափար մը հայանուն ակումբին կարելիութիւններուն մասին, այս իրեն համար նոր եւ բարձր դասակարգին մէջ:

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին մրցած է ի հաշիւ Ֆրանսայի բաժակին 4-րդ շրջանին: Յաղթած է Սէն - Մօրիս - լը - Պէնոյի գծուարու (2 - 1), հակառակ անոր որ վարի աստիճանի մրցակիցի մը հետ գործ ունէր եւ կը խաղար Տէսինի դաշտին վրայ:

Հ. Մ. Ը. Մ. սովորութիւն ունի, բաժակի առաջին շրջաններուն մէջ, տկար խաղարկութիւն մը ցոյց տալու. յետոյ կը շտկուի ամէն ինչ եւ 5-րդ շրջանին (Նոյ. 15) կը սկսի փայլիլ: Մաղթենք որ այդպէս ըլլայ այս տարի ալ:

Յառաջիկայ Կիրակի, ախոյենական խաղ, Տէսինի կից՝ Վօ - ան - Վըլէնի մէջ: Հայանուն ակումբը պարտի յաղթել, եթէ չուզեր իյնալ դասաւորումին վարի աստիճաններուն վրայ՝ որոնցմէ շատ հեռու չէ արդէն:

Նոյնպէս ախոյենական գծով, Վալանսի պահեստին կ'ընդունի Քոթ Շոտի խումբը՝ որ կրնայ զայն դժուարութեան մատնել:

Վալանսի միւս ակումբը, Հ.Մ.Ը.Մ.-ն ալ սկսած է, գոհացուցիչ կերպով, Տրոմ Արտէշի ախոյենական մրցաշարքին: Զոյգ խաղերէ վերջ, կը մնայ առանց պարտութեան: Կը պայքարի երրորդ դասակարգին մէջ: Ունի երկրորդ խումբ մը 5-րդ դասակարգին մէջ: Այս ակումբը դաշտ կը հանէ ընդհանրապէս միայն հայանուն խաղացողներէ կազմուած խումբեր:

**

Դժբախտ Կիրակի մը, Սէն Թ'Անթուանի Հայ Մարզականին համար՝ որ չէ յաջողած ճեղքել Բասիսի պաշտպանողականը մէկ ու կէս ժամուան ընթացքին. պէտք եղած է շարունակել մրցումը, եւ, ի վերջոյ, Սէն Թ'Անթուան պարտուած է (1-0) իրմէ շատ աւելի վար դասակարգի պատկանող խումբէ մը:

Ֆրանսայի Բաժակին համար, մրցակցութեան մէջ կը մնան այլեւս միայն երկու հայանուն ակումբներ՝ Վալանսի Հայ Մարզականը եւ Լիոն - Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.-ը: Ծանօթ են արդէն իրենց հակառակորդները յառաջիկայ 5-րդ շրջանին համար, Նոյեմբեր 15-ին: Վալանս պիտի խաղայ Պալպինյի մէջ, Լուար նահանգ, Հ. Մ. Ը. Մ.՝ Կրընոպլի մէջ, «Ժօժօ»ի դէմ: Վալանսի խաղը դիւրին պէտք է ըլլայ, բայց Հ. Մ. Ը. Մ. պիտի չարչարուի անկասկած Կրընոպլի մէջ, որուն խումբը Ֆրանսայի ախոյենութեան չորրորդ դասակարգին իր խմբակին մէջ առաջատար է:

Վ. Մ.

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Յետաձգուած 8-րդ հանդիպումը վերջ գտաւ Երեքշաբթի օր, ինչպէս կը նախատեսուէր ի նպաստ Գասպարովի: Այս հանդիպումէն ետք, երկու ախոյեանները հաւասար էին՝ 4 - 4:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԳՈԼԷՃԻՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Տոքթ. Ճօն Մարգարեան եւ փրոֆ. Մանուկեան ողնասիւները կազմեցին Հայկազեան գոլէճին կազմաւորման տարիներուն: Ամերիկայէն մինչեւ Պէյրութ անոնց ներկայութիւնը գոլէճէն ներս բացառիկ կարեւորութեամբ կը յիշուի միշտ: Տոքթ. Ճօն Մարգարեան ձեռնհասօրէն վարեց գոլէճին տնօրէնութիւնը, իսկ փրոֆ. Մանուկեան որպէս ներքին տեսուչ եւ գիտական բաժնի պատասխանատու՝ լայն խանդավառութիւն ստեղծեց գիտական բաժնի ուսանողներուն մօտ: Անոնց օրով եւ ջանքերով գոլէճը օժտուեցաւ նորակառոյց հինգյարկանի կրթական ընդարձակ շէնքով, արդիական դասարաններու սարքաւորումներով, լսարաններով, բնալուծարանային աշխատանոցներով, սրահներով, եւայլն: Սկզբնական երկյարկանի շէնքին մէջ կը մնային տնօրէնութեան գրասենեակը, քարտուղարներու գրասենեակները եւ գրադարանը: Մի քանի տարիներ ետք, երբ Ամերիկայէն Պէյրութ կը ժամանէր Պր. Մուկար, Սթար Հանրախանութներու ցանցին սեփականատէրը, քաջալերուած Հայկազեան գոլէճին արձանագրած նուաճումներէն, մէկ միլիոն տոլարի նուիրատուութիւն մը կը կատարէր գոլէճին ի նպաստ: Այդ գումարով կը գնուէր Մեքսիք փողոցին վրայ գտնուող ԱՅ – ՓԻ – ՍԻ–ի (Իրաք փեթրոլիըմ քըմբէնիին) պատկանող հսկայ կալուածը եւ շրջապատող պարտէզը: Այդ կալուածին մէջ կը գտնուէին անգլիական նաւթային ընկերութեան գրասենեակները:

Այս ձեւով գոլէճը կ՚ընդարձակէր իր սահմանները, ու որոշ կարգադրութիւններէ ետք, արտակարգ նշանակութիւն ունեցող գրադարանային սարքաւորումները կը փոխադրուէին նոր կալուածին մէջ, ուր մասնաւոր սենեակներ յատկացուած էին հայկական թերթերու բաժանմունքներուն: Հնագոյն տարիներէ ի վեր լոյս տեսնող բոլոր հայկական թերթերու եւ հանդէսներու օրինակները կարելի է գտնել այդ սենեակներուն մէջ ու սերտել զանոնք, հետեւելով վարիչ գրադարանապետին եւ գրադարանի պաշտօնէութեան ցուցմունքներուն:

Հայկազեան գոլէճը կ՚ապրէր իր հասունութեան տարիները, երբ փրոֆ. Մանուկեանի ջանքերով կը ստեղծուէր գոլէճէն ներս հրթիռարձակման ուսանողական ակումբը: Կը յիշեմ գոլէճին գիտական բաժնի այդ ակումբին անդամ տղոց եռանդն ու խանդավառութիւնը այդ տարիներուն, երբ մեծ բծախնդրութեամբ կը պատրաստէին այդ հրթիռները գոլէճին գիտաշխատանոցին մէջ, առաջնորդութեամբ փրոֆ. Մանուկեանի եւ զանոնք կ՚արձակէին Պէյրութէն դուրս Պաապտայի բարձունքէն, հեղուկ վառելանիւթ ուժանակի գործածութեամբ: Այդ վառելանիւթը փրոֆ. Մանուկեան կ՚ապսպրէր Ամերիկայէն: Այդ ակումբին գիտական աշխատանքները զօրաւոր թափ առնել սկսան, ու այդ պատճառ դարձաւ որ Լիբանանի զինուորական դերագոյն մարմինը մօտէն հետաքրքրուի այս ծրագիրներով, որու հետեւանքով ստեղծուեցաւ գործակցութեան դաշտ մը զինուորական մասնաւոր մարմնի մը եւ գոլէճին գիտական ակումբին միջեւ: Այնուհետեւ հրթիռային այդ ծրագիրները յառաջ տարուեցան միացեալ ուժերով:

Սկզբնական տարիներուն, գոլէճին հայագիտական բաժնի վարիչ պատասխանատուն էր վեր. Տիգրան Խրլոբեան: Ան ձեռնհասօրէն վարեց այս պատասխանատու պաշտօնը մինչեւ իր անակնկալ մահը: Յաճախ գոլէճէն ներս անոր գրասենեակին մէջ տեղի կ՚ունենային Մեսրոպեան Մշակութային Միութեան վարչական ժողովները: Ներկայ կ՚ըլլային վեր. Տիգրան Խրլոբեան, Պր. Գ. Միխիեան, տոքթ. Բ. Հատիտեան, տոքթ. Վ. Շիրէճեան եւ տողերս գրողը:

Հայկազեան գոլէճին կէտ նպատակն էր խնամուած ծրագրով յառաջ տանիլ հայ ուսուցիչներու պատրաստութեան սրբազան աշխատանքը: Քաջալերական էր այս ծրագիրը ընդհանուր իր գիծերուն մէջ: Ու բազմաթիւ ուսուցիչներու առիթ տրուեցաւ հետեւիլ գոլէճին հայագիտական եւ ընդհանուր զարգացման դասընթացքներուն, հմտանալու եւ առաւել խորանալու իրենց նախասիրած որեւէ գասնիւթի կալուածէն ներս, արժանանալով համապատասխան վկայագրի: Այս ծրագրին կէտ նպատակն էր հայ վարժարաններէն ներս ունենալ պատրաստուած որակաւոր ուսուցչական կազմ, որ անպայման պիտի նպաստէր հայ վարժարաններու դաստիարակչական մակարդակի բարելաւման, մասնաւորաբար նոր ըմբռնումներու եւ արդիական մեթոտներու կիրարկումով:

Տոքթ. Ճօն Մարգարեան, տարուած այս բոլոր աշխատանքներուն կողքին, քաջ հաւատացող մըն էր գոլէճին միջազգային առաքելութեան, ու այդ մտասեւեռումը եւ տեսիլքը տակաւ մարմին կ՚առնէր իր մէջ: Ան շփումներ կը հաստատէր Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի վարչական մարմիններուն եւ տնօրէնութեան հետ, շփումներ կ՚ունենար նաեւ Լիբանանի Կրթական Նախարարութեան անձնակազմին, ինչպէս նաեւ ամերիկեան այլազան գոլէճներու տնօրէնութեանց հետ: Այս շփումներուն նպատակն էր օտար շրջանակներուն ծանօթացնել Հայկազեան գոլէճին կրթական ծրագիրները եւ տարուած աշխատանքն ու ձեռք բերուած արդիւնքը: Այս գործնական շփումներուն ապացոյցն էր, երբ կը յիշեմ Ամերիկայէն հրաւիրուած էր հայազգի միջազգային համբաւ վայելող գրագէտ՝ Ուիլըմ Սարոյեանը, որպէսզի իր ուղերձը տայ վկայականաց բաշխման հանդէսին: Այդ առթիւ Ու. Սարոյեան Պէյրութ ժամանած էր: Ու անգլերէն լեզուով տուած երկարաշունչ ուղերձէն ետք, գոլէճին շրջափակին մէջ հանդիսականներուն հետ ունեցած կարճ շփումներու ընթացքին, առիթը ունեցայ ծանօթանալու եւ խօսելու իրեն հետ: Անոր տխրանեան հասակը, թաւ ու առնական ձայնը, գաւառական պարզունակ հայերէնը, հիմուրով խառն ու համեմուած լեզուն տակաւին կը հնչէն ականջներուս: Այդ յատկանշական հանդիպումը գոլէճի շրջափակին մէջ խորապէս դրոշմուած կը մնայ իմ մէջ:

Այդպէս տոքթ. Ճօն Մարգարեանի տարած աշխատանքները կը յանգէին երկու կարեւոր արդիւնքներու: Լիբանանի Կրթական Նախարարութիւնը եւ Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի տնօրէնութիւնը պաշտօնապէս կը ճանչնային Հայկազեան գոլէճին չորս տարուան կրթական ծրագիրը եւ տրուած համապատասխան Պսակաւոր Արուեստից եւ Պսակաւոր Գիտութեանց տիտղոսները:

Այս յաջողութիւնը անտարակոյս մեծ վարկ մը կ՚ապահովէր գոլէճին կրթական բարձր որակին:

Հայկազեան գոլէճը հասաւ այս հանգրուանին շնորհիւ տոքթ. Մարգարեանի ձեռնհասութեան եւ այս ուղղութեամբ տարած լուրջ աշխատանքներուն: Ու այնուհետեւ գոլէճը իր դռները կը բանար նաեւ ոչ հայ ուսանողներու հաւասարապէս: Արաբական երկիրներէն մեծ թիւով արաբ ուսանողներ սկսան գալ ու խմբուիլ Հայկազեանի շուրջ: Այս ձեւով մարմին կ՚առնէր տոքթ. Ճօն Մարգարեանի երազը, կ՚իրականանար Հայկազեան գոլէճին միջազգային առաքելութեան հանգամանքը:

ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

Իտալիա

ՏՀԱՔԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Պանկլատէշի մայրաքաղաք՝ Տհաքայի հայ գաղութին վերաբերող, ստորեւ տրուած գրութիւնը քաղուած է Թորգոմ Սրբազանի Յուշագրութեանց: Թորգոմ Սրբազան 1916–ին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ ղրկուած էր յատուկ առաքելութեամբ՝ Հնդկաստանի եւ շրջակայքի հայ գաղութները ուսումնասիրելու եւ անոնց մասին տեղեկագրելու նպատակով:

Տեղւոյս Քահանայ Տ. Սարգիս Թ. Սարգսեանի ձեռագիր մէկ տետրակէն քաղելով՝ կը դնեմ հոս հետեւեալ ծանօթութիւնները Տհաքայի հայ գաղութին եւ եկեղեցւոյ շինութեան մասին:

ՏՀԱՔԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

ԺԸ. դարու սկիզբներն է, որ Հայեր առաջին անգամ կը հաստատուին այստեղ, սակաւաթիւ՝ բայց միաբանութեամբ եղբայրացած խումբ մը Ջուղայեցիներ, որոնք կը զբաղին վաճառականութեամբ, երբ Տհաքա առեւտրական տեսակէտով դեռ մեծ կարեւորութիւն ունէր: Այս միջոցին անոնք չունէին սակայն ո՛չ քահանայ եւ ոչ եկեղեցի, ե՛ւ, կ՚երեւի թէ իրենց կրօնական պէտքերը կը հոգացուէին կաթոլիկ Փորթուկալցիներու կրօնաւորներուն միջոցաւ, որոնք, քաղաքէս հինգ մղոն հեռաւորութեամբ, Թէգգաոն կոչուած տեղի մը մէջ ունէին եկեղեցի մը, որ ցարդ կը մնայ: Այս եկեղեցիին մէջ այժմ կան եօթը հայ տապանաքարեր (վեցը՝ դասին, մէկը՝ բակին մէջ), որոնց հնագոյնին վրայ փորագրուած 1714 թուականը կը կարդացուի. իսկ նորագոյնին վրայ՝ 1781: Այս թուականին, արդէն Հայոց թիւը բաւական պէտք է աճած ըլլայ, քանի որ ճիշդ այդ թուականը կը կրէ ներկայ եկեղեցիին խորանին կամարին ճակատը ագուցուած մարմարինեայ տախտակը, որուն վրայ փորագրուած է. «Տաճարս այս կառուցաւ 1781»: Բայց կայ նաեւ աւանդութիւն մը, որուն համեմատ, այս քարուկիր տաճարէն առաջ, անոր տեղը, կար փոքրիկ փայտակերտ մատուռ մը: Շինութեան ծախքը հոգացուած է եղեր չորս անձերու կողմէ, Միքայէլ Սարգիս, Աստուածատուր Գէորգ, Խօճա Պետրոս եւ Մարգար Պօղոս, որոնք կ՚երեւի թէ նոյն ժամանակի ամէնէն հարուստներն էին:

Եկեղեցին կը գտնուի Արմէնիթոլա (Արմինեըն Սթրիթ) փողոցին մէջ, եւ ունի հասութաբեր չորս տուներ, որոնց ամսական եկամուտն է իբր 200 րուպի: Ասկէց զատ, պետական արկղին մէջ ունի մօտաւորապէս 29.000 րուպի, որուն տարեկան վաշխը եւս կը ստացուի իբր հասոյթ. արքունի տարեկան տուրքն է 500 րուպի: – Տհաքայի հին Հայերուն մէջ, իրենց հարստութեամբն ու ազդեցութեամբը նշանաւոր են եղած Աղա Յարութիւն Միքայէլեանը, Նիկողայոս Մարգար Պօղոսը, որ հիմնեց է Տհաքա Նիքոլա Սքուլը, Մանուկ Գալստեանը, Խաչիկ Յովհաննէսը եւ Տէր Ստեփանոսեանները: Այս ամէնքէն այժմ ոչինչ մնացած է: Իրենց կենդանութեանն իսկ, կամ քիչ յետոյ, փճացեր է հարստութիւննին: Մընացեր էր միայն Նիկողայոս Մարգար Պօղոսի սերունդէն՝ Մարգար Պօղոս, որ ունի քանի մը գիւղեր, եւ որ, ինչպէս վերեւ յիշեցի, մեռաւ այս տարի, թողլով մանչ մը եւ երկու դստերք: Եկեղեցւոյ արձանագրութեան հին տոմարներն ամէնքն ալ անհետացած են այժմ. այնպէս որ, 1781 – 1830 շրջանը կը մնայ բոլորովին մութ. կայ տետրակ մը միայն, որուն մէջ արձանագրուած են 1831–էն ի վեր եղած ծնունդները, պսակները եւ մահերը: Այս տոմարին մէջ կայ արձանագրութիւն մը, նախկին Առաջնորդ Տ. Գրիգորիս Արքեպիսկոպոս Յովհաննիսեանէ թողուած, 1876–ին, որուն համեմատ, նոյն թուին, Տհաքայի մէջ կային 25 տուն Հայեր (=ինննսուն եւ եօթն անձինք): Իսկ այժմ, ըստ ցուցակին, զոր կազմած է ներկայ վճակաւոր քահանան, Տհաքայի մէջ կան 10 ընտանիք (= 39 անձինք, որոնց 24–ը արական, 15–ը իգական), իսկ Նարինկանջի մէջ կան 8 ընտանիք (= 41 անձինք, որոնց 27–ը՝ արական, 14–ը՝ իգական):

11 Մարտ 1917

Պատարագեցի ի ներկայութեան Տհաքայի եւ Նարինկանջի բովանդակ ազգայնոց, որոնք թուով իբր 52 անձինք էին: Կարդացուեցաւ Հայրապետական կոնդակը, որմէ յետոյ քարոզեցի ըստ պատշաճին: Ի շնորհս Վեհափառ Սրբազան Կաթողիկոսի կոնդակին, եւ ի մխիթարութիւն ժողովրդական, բացառաբար վարագոյրը բացուեցաւ պատարագի միջոցին: — Ժամերգութենէն վերջ, Քահանային յարկին մէջ հաւաքուեցաւ բոլոր ժողովուրդը, որուն խօսեցայ ազգին վիճակին վրայ, եւ յորդորներ կարդացի սիրոյ եւ միաբանութեան եւ ազգանուէր գործակցութեան, ի շինութիւն ազգին:

Տ. ԹՈՐԳՈՄ ՍՐԲԱԶԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՇԱԲԱԹ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»)

«CONTES ARMENIENS» ՀԱՏՈՐԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ԵՒ ՁՕՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտեմբեր 23–ին, Մարսէյլի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերը եւ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը ընդունեցան Շաքէ Տէր – Մելքոնեան — Մինասեան, հեղինակ՝ «Contes Arméniens» հատորին, լոյս ընծայուած «Գիրք» հրատարակութիւններու կողմէ, «Տիասփորա Հաւաքածոյ»ի շարքին մէջ, տպուած Վենետիկի Մխիթարեան տպարանը:

Ողջոյնի սրտագին խօսքեր ըրաւ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութեան անդամուհի եւ ներկայացուցիչ Մարսէյլի Շրջանի՝ Ալիս Պիւլկիւրեան, յայտնելով սրտի անհուն ուրախութիւն եւ գոհունակութիւն ընկերուհի՝ Շաքէ Մինասեանի այս այցելութեան առթիւ: Վեր առաւ անոր արժանիքները որպէս Հ. Օ. Մ.–ի վաստակաւոր ղեկավար եւ ընդգծեց գիտակից նուիրումը հանրային կեանքին: Կարօ Յովսէփեան, Մշակոյթի Տան վարչութեան անունով, ողջունեց Շաքէ Մինասեանի մէջ հանրային գործիչը՝ որպէս տիրական դէմք Հ. Օ. Մ.–ի, որպէս յանձնառու եւ պատասխանատու անձնաւորութիւն հայ կեանքէն ներս եւ մասւորականը՝ իր համալսարանական տիտղոսներով, իր բազմազան գործունէութիւններով Պէյրութէն Փարիզ եւ աւելի քան երկու տասնեակ տարիէ ի վեր Մոնրէալի մտաւորական շրջանակներուն մէջ, իր գրած բազմաթիւ հատորներով, իր բերած մասնակցութեամբ հայկական եւ քանատական մամուլին: Յետոյ, Կարօ Յովսէփեան, ներկայացուց «Contes Arméniens» գիրքը: Գեղատիպ, պատկերազարդ, շատ ներկայանալի հատոր մը որ կը բովանդակէ երկու ազգային առասպել՝ Հայկ եւ Բել – Արա Գեղեցիկ եւ Շամիրամ, ինը հէքեաթ՝ Անահիտէն Քաջ Նազար եւ Կաթիլ մը մեղր..., եւ համառօտութիւն մը Սասունի Քաջերուն, ժողովրդական դիւցազներգութենէն, Երգ Առաջին՝ Սանասար եւ Պաղտասար, Երգ Բ. Առիւծ Մհեր եւ Երգ Գ. Սասունցի Դաւիթ: Յետոյ, տուաւ հէքեաթի մը յատկանիշերը աւելցնելով թէ հայկական հէքեաթը, որ կուգայ ժողովրդական բարքերէ, շատ անգամ արտայայտութիւնն է ժողովուրդին տենչերուն:

Սեդա Ճօլաքեան կարդաց՝ «Լոյսի տաճարը» հէքեաթը: Տիկին Շաքէ Մինասեան բացատրեց թէ ինչո՞ւ գրած է այս հատորը, 1964–ին, եւ ապա տուաւ այս վերահրատարակութեան դրդապատճառները: Ամէն մէկ հէքեաթի մէջ, որ կուգայ դարերու խորերէն, ժողովրդային իմաստութիւն մը կայ, բաւ հեղինակը, քաղուած են հին – հին դարերու փորձառութենէն բերանացի հէքեաթները որոնք շրջած են եւ հարստացած ամէն մէկ հայկական գաւառի կամ ժամանակաշրջանի ինքնատիպութենէն: Շաքէ Մինասեան յայտարարեց որ իր ծրա-

գիրներուն մէջ է շարունակել հայ հէքեաթներու շարքը: Յետոյ, հետաքրքրական տեղեկութիւններ տուաւ Քանատայի եւ յատկապէս Մոնրէալի հայ գաղութի կեանքէն, ինչպէս նաեւ խօսեցաւ Հ.Օ.Մ.–ի մասին եւ սփիւռքեան կազմակերպութիւն որ ունի համասփիւռքեան ծրագիրներ: Շաքէ Մինասեան, իր գիրքէն զատ, պատմեց հեքիաթ մը օրուան նիւթովը փակելու համար ձեռնարկը:

«Contes Arméniens» հատոր մը որ պահանջի մը կը պատասխանէ, իր ներկայացուցած գրական սեռին մէջ: Չմոռնանք շատ յաջող եւ ինքնատիպ պատկերազարդումը որ գործն է Իլօ Պուտաքեանի եւ Անրի Վէրնէօյի գրած գեղեցիկ նախաբանը:

Այս ձեռնարկը վերջ գտաւ ընդունելութեամբ մը, որ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերը պատրաստեցին, ի պատիւ Շաքէ Տէր-Մելքոնեան — Մինասեանի:

*

ԹԱՏՐՈՆ
«ԴՐԱՄՕԺԻՏԸ ՊԱՅՄԱՆ Է···»

Հայ Մշակոյթի Տարաթը փակուեցաւ, Հոկտեմբեր 25–ին, թատերական ներկայացումով մը: Սիրարփի Գապասաճեանի գործը՝ «Դրամօժիտը պայման է···» յատկութիւնը չունի, անշուշտ, հայ թատրոնի գրականութեան գլուխ գործոցներէն ըլլալու: Իր պարզ նիւթով ու ժողովրդական ոճով ծաղրանկար մըն է դարուն սկիզբի Պոլսահայ բարքերուն նմոյշ մը: Անարգանքը, արհամարհանքը, յատկապէս կեցուածքը քաղաքացիին (Պոլսեցիին) գաւառացի անտաշ եւ անատակ մարդուն հանդէպ: Այս նիւթը կը գտնենք շատ մը թատերագիրներուն գործերուն մէջ:

Նոր Հայ Մշակութային Միութեան թատերախումբը հաճելի ներկայացում մը տուաւ այս կատակերգութեան: Առանց անմոռանալի յիշատակ մը ձգելով դիտողներուն մօտ, անոնք խնդացին, զուարճացան, ինչ որ թատրոնի նպատակներուն մէջ է: Բոլոր դերասաններն ալ մեկնաբանեցին իրենց դերերը խանդավառութեամբ: Բացայայտ էր իրենց մէջ թատրոնին սէրը, հայկական գործ մը կատարած ըլլալու ուրախութիւնն ու գոհունակութիւնը: Գնահատելի են ջանքերը բոլոր-բոլորին, որովհետեւ ան երկար ամիսներու աշխատանքի արդիւնք է: Անխտիր յիշենք բոլոր դերակատարները՝ Հ. Փօշնաքեան, Ա. Սերոբեան, Մ. Պեղլեան, Ա. Պալեողեան, Ս. Դանիքեան, Ն. Պալեողեան, Պ. Պասմաճր, Ա. Քէօֆթէճեան, Բ. Գէահեաօղլու, Հ. Գարամուրատեան, Վ. Կարապետ, Մ. Քէօֆթէճեան, Ա. Պաշար: Իրենց մասնակցութիւնը բերած են նաեւ որպէս օգնական՝ Ե. Յովակիմեան եւ Ն. Նազաչեան:

Նոր Հայ Մշակութային Միութեան թատերախումբին գլուխն է ծանօթ դերասան եւ բեմադրիչ մանաւանդ Պոլսահայ թատրոնի, Գէորգ Գապառաճեան: Ան ունի երկար տարիներու գնահատելի վաստակ: Թատրոնը իրեն համար ապրում է, իր իսկ կեանքն է: Արուեստագէտ՝ գիտէ հաղորդակից ըլլալ, բեմադրիչ՝ գիտէ ստեղծել իրաւ կացութիւններ հասարակ նիւթերու շուրջ, խմբավար՝ գիտէ ինքզինք պարտադրել, սիրցնել եւ տաղանդը պահանջել իր դերակատարներէն, որոնք ունին իրեն հանդէպ մեծ յարգանք եւ հիացում: Գէորգ Գապառաճեան կրնայ, Ֆրանսայի մէջ, շարժում մը ստեղծել դէպի հայ թատրոն, որուն բեմը երկար, շատ երկար տարիներէ ի վեր թափուր է:

ԹՂԹԱԿԻՑ

«LES ARTS ARMENIENS»

ՀԱՏՈՐԻՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

«Մազընօ» հրատարակչատան կողմէ վերջերս լոյս տեսած «Հայկ. արուեստները» հատորին ներկայացումին համար ընդունելութիւն մը կազմակերպուած էր Հոկ. 29, Հինգշաբթի իրիկուն Փարիզի «Վաւերագրական ու հետազօտական Հայկ. կեդրոն»ին (Սէ – Էռ – Տէ – Ա) մէջ:

Գիրքին հեղինակներէն Ժ. Մ. Թիէռիի, հրատարակիչներուն եւ հետաքրքիրներու բազմութեան մը ներկայութեան խօսք առնելով Պ. Քէպապեան բարի գալուստ մաղթեց ներկաներուն, ներկայացուց հատորը, անոր հեղինակները, ու ըսաւ թէ այս հրատարակութեամբ կը տեսնէ հետաքրքրութիւն մը հայ արուեստին ու հայ մշակոյթին հանդէպ: Ան խօսեցաւ կեդրոնի գործունէութեան, կատարած դերին, հայեւֆրանսական յարաբերութիւններու մասին, ապա խօսք առնելու հրաւիրեց կրթական նախարարութենէն Ժ. Գ. Լիւքը, որուն նախագահութիւնը կը վայելէր հաւաքոյթը: Ան յիշեց կեդրոնի իր առաջին այցը 1983–ին, անդրադառնալով նկատելի յառաջընթացին: «Յատուկ կապեր չունիմ հայ գաղութին հետ, այնպէս որ բարեկամական արտայայտութիւններ կրնամ ունենալ» ըսաւ ան, յետոյ շարունակեց. «Ձեր պատմութիւնը յուզիչ է. ես կը ջանամ իմ կարելիութեան սահմաններուն մէջ օգնական ըլլալ անոր վերանորոգումին»: Ապա խօսեցաւ նման ձեռնարկներու օգտակարութեան մասին, որոնք Հայերու կ'օգնէին լաւագոյնս ճանչնալու իրենց արմատները, իսկ ուրիշ ժողովուրդներու կ'օգնէին աւելի ճիշդ գաղափար մը կազմելու Հայերու մասին: Ասկէ զատ նման հրատարակութիւն մը յայտարար մէկ նշանը կը նկատուէր Ֆրանսայի վարած բազմատարրութեան քաղաքականութեան:

«Հայկական արուեստներ» հատորին հրատարակութեան առթիւ կազմակերպուած հանդիպումներու (Հոկ. 30, 31) համար կեդրոնը պատրաստած է փոքր ցուցադրութիւն մը, որ կը ներկայացնէ հայկ. ճարտարապետութեան գլխաւոր կոթողները:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԼՈՒՄԻՆԹԸՆԻ մէջ (Միացեալ Նահանգներ), Հոկտեմբեր 7–ին, իր մահկանացուն կնքած է ամերիկեան ձայն-հեռատեսիլի ճարտարարուեստի մէջ ծանօթ դէմք մը՝ Սարգիս Թարգեան: Ծնած էր 1900–ին՝ Խարբերդ: Եօթը տարեկանին հաստատուած է Ֆիլատելֆիա: Վկայուած է Փենսիլվանիոյ համալսարանէն իբրեւ ելեկտրական ճարտարագէտ: Եղած է սեփականատէր ձայնասփիւռի բազմաթիւ կայաններու եւ հեռատեսիլի երեք կայաններու՝ զանազան քաղաքներու մէջ: Մասնակցած է նաեւ ամերիկեան քաղաքական կեանքին: 1960–ին, 1964–ին եւ 1976–ին իբրեւ Ինտիանա նահանգի պատգամաւոր մասնակցած է Հանրապետական կուսակցութեան համագումարներուն: Իր մեկենասութեամբ եւ անունով հաստատուած է «Սարգիս Թարգեան Հայագիտական ուսմանց ամպիոն»ը Փենսիլվանիոյ համալսարանին մէջ: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Հոկտեմբեր 10–ին, Ֆիլատելֆիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին:

*

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ մէջ, Հոկտեմբեր 11–ին, տեղի ունեցած է Հ. Մ. Ը. Մ.–ի «Զաւարեան» մարզադաշտին բացումը, որուն ներկայ եղած են Թեմին Առաջնորդը՝ Արամ Արք. Քէշիշեան, քաղաքապետ տոքթ. Զաքար Մկրեան, օրուան նախագահը՝ Յարութիւն Մնջրեան եւ հոծ բազմութիւն մը: Տեղի ունեցած է Հ. Մ. Ը. Մ.–ի սկաուտական փողերախումբին առաջնորդութեամբ տողանցք մը, մասնակցութեամբ 21 խումբերու մարզիկներու եւ արիներու ու արենոյշներու: Խօսք առնելով Շրջ. Վարչութեան ատենապետ Վարդգէս Հայրապետեան անդրադարձած է մարզադաշտի ծրագրի ծնունդին ու անոր իրագործման հանգրուաններուն, դժուարութեանց եւ ցարդ անկատար մնացած բաժիններուն (հանդերձարան, բաղնիք, եւայլն), որոնք կը կարօտին շուրջ երեք միլիոն լ. ոսկիի: Առաջնորդը շեշտած է Հ. Մ. Ը. Մ.–ի առաքելութիւնը եւ գործի միութիւն մը ըլլալու անոր հանգամանքը: Հանդիսութեան աւարտին տեղի ունեցած է քոքթէյլ մը, որու ընթացքին եղած նուէրներէն գոյացած է շուրջ մէկ միլիոն լ. ոսկի:

*

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ, Հոկտեմբեր 11–ին, Թարգմանչաց Տօնին առթիւ, տեղի ունեցած է ազգային բարերարներու յուշատախտակի բացումը: Պատարագած է Նարեկ քահանայ Ֆրընճեան: Քարոզած է Թեմին առաջնորդը՝ Զաւէն Արք. Չինչինեան, անդրադառնալով հայկական տառերու գիւտին: Յաւարտ պատարագի եւ հոգեհանգստեան պաշտօնի, թափօրը ուղղուած է դէպի Ազգային Առաջնորդարան, ուր մուտքի դուռին ձախ կողմը՝ պատին վրայ, զետեղուած է մարմարեայ տախտակ մը, որուն վրայ արձանագրուած են Գահիրէի ազգային բոլոր բարերարներուն անունները: Բացման արարողութենէն ետք Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը եւ գործադրուած գեղարուեստական յայտագիր մը: Խօսք առած են Յակոբ Համբիկեան եւ Առաջնորդը:

*

ԹԵՀՐԱՆԻ «Կոմիտաս» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 15–ին եւ 16–ին, տեղի ունեցած է Հայ Մշակոյթի «Արարատ» Միութեան կազմակերպած «Հայ գրականութեան գիտելիքներու մրցում»ը, որուն մասնակցած են «Արարատ» եւ «Սիփան» միութիւնները, համալսարանականներու, Զարմահալի Ուսումնասիրաց, Հ. Բ. Ը. Միութիւնները Թեհրանի հայերէնագիտական դասընթացքներու ուսանողները:

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Զրոյցի ժամանակ մէկն ասաց, որ լենինականցի աշխարհահռչակ ծանրորդ Եուրի Վարդանեանը մտադիր է ակտիւ սպորտին հրաժեշտ տալու:

Լսողներից մէկը հառաչեց ու ասաց.

– Տեսնես նրա տեղը ո՞ւմ են նշանակելու:

*

– Այ հեր, մարդը գլխէդ կտրուե՞լ է որ համբերի հետ կը խմես:

– Խելքդ ի՞նչ կը հասնի, ծօ: Ընոնցից լաւ մարդ աշխարհը չկայ: Իսոնք ոչ բամբասանք կ'ընեն, ոչ էլ կրնան մօրդ խապար տալ···:

*

– Պապիկ, մո՛ւկը, մո՛ւկը···:

– Այ տղայ, կատուն վառարանի մօտ քնած է, ի՞նչ ես ասում···:

*

– Յուշելով ոչինչ չես սովորի, Վարդանիկ, աշխատիր ինքնուրոյն պատասխանել, ասաց ուսուցչուհին:

– Էլ ինչո՞ւ ենք ջոկատում պարտաւորութիւն վերցրել՝ ապրել եւ աշխատել «Մէկը բոլորի համար, բոլորը մէկի» նշանաբանով:

*

Մի օր գայլերը փախցրին ոչխարների առաջնորդին:

Ոչխարները նայեցին իրար եւ շշնջացին.

– Մեզ ի՞նչ, աւելի լաւ է չխառնուել:

Շուտով սկսեց պակասել ոչխարների թիւը: Եւ երբ հերթը հասաւ վերջին ոչխարին, սա անհամարձակ ասաց.

– Հարկաւոր է մի բան մտածել:

«ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՇՈՒՐՋՊԱՐ»

ՈՐԴԻ, ԱՆՈՒՆԸ՝ ՄԱՅՔԸԼ

Յ. ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Մեծն Կիւրոսի հետ Մայքըլը մտաւ նախագաւիթ եւ ինչպէս ակնկալում էր, միջոցը յագեցած էր բազմազան կերակուրների ու համեմների թանձր հոտով, որոնց մէջ ճչում էին կաղամբն ու սխտորը: Մինչեւ որ Կիւրեղը վեր բարձրանար, ինքը արդէն երկու անգամ մագլցել էր վեր հինգերորդ յարկ, տան զանգը խփել, եւ այժմ վառում էր մնացեալ յարկերի բոլոր միջանցքների լոյսերը: Շինութիւնը 30 յարկաբաժիններով մի մանրակերտ Բաբելոն էր: Անգլերէն խօսող չկար: Բնակիչները միմեանց չէին հասկանում, յաճախ վիճում էին, անասելի աղմուկ բարձրացնում, դռները աղմուկով գոցում եւ ներսում շարունակում գոռում-գոչիւնը ուրուականների հետ, պատերի հետ: Չորրորդ յարկը խենթանոցն էր: Տիկին Օքանըրը իր խմած ամուսնուն աստիճաններից վար էր գլորել եւ ինքն իր հերթին ուիսկիի շշին ապաւինել: Մարոզինին, ծիհար մի մենակեաց, տասնմէկերորդ անգամն է, որ իր յարկաբաժինը կրակ է տուել: Երբ ոստիկանները գալիս են, նա նրանց ասում է, թէ նոր գիւտ է փորձարկում՝ ածուխից ադամանդ ստանալու համար: Ձախից աջ անցնելով երրորդ յարկաբաժնի բնակիչներն են Շնայդեր ամուսինները իրենց հինգ զաւակներով, 7–ից 18 տարեկան, որոնք բոլորն էլ ջութակ են սովորում՝ ազգի գործարանի վերածելով տունը: Յետոյ գալիս են Լա Բլանշ քոյրերը, երեքն էլ պառաւած, որոնք ամբողջ օրը լոգանք են ընդունում՝ սպառելով շինութեան տաք ջուրը: Հինգերորդը մերն է, ուր հայկական ամէնօրեայ աղմկալից կերուխումների հետեւանքով տանտիրոջը հաւաքական գանգատ են գրել բոլոր վեց յարկերի բնակիչները:

Գերեզմանները լեզու ունեն, խօսում են: Մեռելները ներկայ են ողջերի մէջ: Նրանք նրանց ասում են, թէ ապագան անցեալի մէջ է, որ ներկան ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի անքակտելի օղակը անցեալի շղթայի: Մեր նախահայրերը, ինքն իրեն խօսեց Մայքըլը, ամուր գրկել են հողը, որպէսզի հողի կանչը հնչի յաւիտեան, որ լինի հաց ու գինի, որ հարսանիքի ու ծննդեան ժամանակ խմուի նախնիների կենացը որպէս երդում ու ապաւէն, որպէս սկիզբը նոր սկզբնաւորութեան: Այդուհանդերձ կար քարը իր եւ Կիւրեղի միջեւ, որը սահման էր, պատուար, շօշափելի իրականութիւն: Մայքըլը քարի ճնշումը զգաց իր սրտի վրայ: Մութը կոխել էր, երբ նա մեկնեց գերեզմանատնից:

Ֆլաշինգից Նիւ Ջըրզի, այսինքն Հաքընսաք, մօտ մէկ ժամուայ ճանապարհ էր եթէ ինքնաշարժերի խճողում չլինէր: Մայքըլը իր ճակատագիրը յանձնեց Փորդին, որը բռնեց Գրանդ Սէնթրըլ մայրուղին մինչեւ Թրայբորօ կամուրջը: Այդ կէտում, փոխանակ Մէյջըր Դիգըն կառուղին մտնելու, թեքուեց աջ՝ դէպի Բրաքնըր ճեպուղին, ապա ձախ՝ 895: Այդտեղից մինչեւ Թրիմոնթ պողոտան, արդէն քար նետելու չափ տարածութիւն էր: Մայքըլը մի գլանիկ վառեց: Երբ մօտեցաւ Երրորդ պողոտային, այլեւս գիտցաւ որ տուն է վերադարձել:

Մեքենայից իջաւ ու քայլեց: Գիշերով մաքրուել էր փողոցը: Մութը նստել էր խանութների անկիւններում դարսուած աղբակոյտերի վրայ: Թաղը նոյնն էր, աւելի խարխլած, շինութիւնները կքել էին հէնց իրենց ծանրութեան տակ: Տեսնես մարդիկ նորից սիրո՞ւմ են այդ գորշ յարկաբաժիններում: Ջիակոմեթթի պտղավաճառանոցը չկար, վերածուել էր վիէթնամական ճաշարանի: Հացթխատունը կար, միայն թէ Սամի անունը ջնջել, վրան գրել էին Օւլովսկի: Բաթզէյթի անկիւնում նոր դրամատուն էին բացել՝ վեց տակոս շահ խոստանալով խնայողական հաշիւների դիմաց: Մայքըլը կանգնեց ոստիկանատան առջեւ: Կլոր ժամացոյցը կար, ոստիկանները փոխուել էին: Յետ դարձաւ, շէնքերի պատերը մօտեցել էին, ահա պիտի թափուէին իրար վրայ: Նեղ էր նաեւ պողոտան, աւելի նեղ՝ մայթերը: Դպրոցի ցանկապատից ներս, Մարիամ Աստուածածինը տակաւին գլուխը խոնարհել էր Յիսուսի վրայ, միայն թէ հիմա լուսարձակ էին դրել Սուրբ Կոյսի ոտքերի տակ: Քարայրի պատերի ներկը թափել էր: Հայր Մանուէլի խնդրանօք ոստիկանները օրական չորս ժամ փակում էին մեքենաների երթեւեկը եւ փողոցը դառնում էր խաղավայր: Եթէ կաթոլիկ չես, չես կարող խաղալ այստեղ, սպառնում էր Ռիքարդօն: Ես էլ կաթոլիկ եմ, ասում էր նա, կրծքի խաչը ցոյց տալիս եւ մասնակցում խաղին:

(Շար. 7)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Արշաւիր Ճոնկուրտայեան եւ զաւակները Յովհաննէս եւ Մարթին Ճոնկուրտայեան, Տօնիկ եւ Ազատնի Կիրակոսեան (եղբայրը եւ քոյրը, Պուլկարիա) կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, Կիրակի, Նոյեմբեր 8–ին, իրենց սիրեցեալ կնոջ, մօր, եւ քրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ԻՍԿՈՒՀԻ ՃՈՆԿՈՒՐՏԱՅԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Կիրակոսեան)

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը տարբեր առիթներով շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները։

Իրենց զաւկին՝ Ֆլորանսի ամուսնութեան ուրախ առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Անդօ Գալուստեան 1000 Ֆր.։

Ս. Մեսրոպ կրթարանին նոր սրահին բացման առթիւ՝ Պր. Պատրիկ Կենճեան 5000 Ֆր., Ճաշարան Սեւան 2000 Ֆ., Տիկին Պէաթրիս Շիրինեան 1000 Ֆր., Ժիրայր Քէչիչեան եւ Տէր եւ Տիկին Խաչիկեան 500 Ֆր. Արաքսի Յարութիւնեան, Պր. Գասապեան 300–ական Ֆր., Ազնիւ Կիւպելեան 250 Ֆր., Միհրան Քէյիշեան 200 Ֆր., Խաչիկ Գումրու, Իսկուհի Կարմիկեան, Ալիս Ապիկեան 100–ական Ֆր.։

(Շար.)

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

OFFRE D'EMPLOI

MARSEILLE

Recherchons dame arménienne de 45 à 50 ans pour garder une personne âgée.

— Logée, nourrie. —

Tél. : 91 - 76 - 36 - 98
(heures de repas)

ՇԱՐՎԻԼԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ
Ե. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Փոն տը Շէրիւի Շարվիլէօյի Ազգային Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 8–ին Եկեղեցւոյ օծման Ե. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս «Շնորհալի» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի։

Ժամը 12.30–ին Ազգային Տան Ճիպրայէլ Պահատուրեան – սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական հացկերոյթ։ Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազգային Միութեան նախագահ՝ Պր. Արիս Խաչատուրեանի։

Ճաշագինն է՝ 100 Ֆր.։
Հեռաձայն. – 78 – 32 – 18 – 51

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Նայիրի պարախումբը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Յովհ. Քիւլչէեանէ 250 Ֆր. Հեղինէ Թորոսեանի յիշատակին եւ 250 Ֆր. Մանուկ Մանուտեանի։ Նաեւ 250 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Յաբեթնաքովեանէ Հեղինէ Թորոսեանի յիշատակին։

U. G. A. B.

UNIQUE RECITAL
DU PIANISTE AMERICAIN

Constantine Orbelian

organisé par l'U.G.A.B.
le Samedi 7 novembre
à 20h30 précises
à la SALLE GUIMET
6, Place d'Iéna, Paris 16e
Places non numérotées et limitées
Adultes: 150 Frs. — Etudiants: 80 Frs.

Ce récital sera suivi d'un *Souper*
à 23 heures
au CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation au souper : 150 Frs.
Réservations à l'U.G.A.B. :
11, square Alboni, Paris 16e (M° Passy)
Tél. : 45 - 20 - 03 - 18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Ազաչեանէ 300 Ֆր. Էլէն Բիւզանդին եղած մեծարանքի արարողութեան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 18–ին։

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղս Սեպտեմբեր 27–ի ճաշին առիթով շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տէր եւ Տիկին Վ. Սարգիսեան 710 Ֆր., Օր. Լ. Տէր – Պետրոսեան 200 Ֆ., Տիկին Վ. Պօտուրեան 100 Ֆ., Տիկին Ն. Օպոզեան 100 Ֆր., Ոմն՝ 50 Ֆր.։

Տիկին Պերճուհի Մամուրեան իր քրոջ՝ Երանուհի Վարժապետեանի մահուան քառասունքին առթիւ 200 Ֆ.։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՓՈՔՐԻԿՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏԻՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի ընկերուհիներ, ընկերուհի՝ Երանուհի Վարժապետեանի մահուան քառասունքին առթիւ կատարեցին հետեւեալ նուիրատուութիւնները Լիբանանի փոքրիկներու ֆոնտին. – Պ. Թագէոսեան 100, Մ. Հարէլեան 100 Ֆ., Հ. Թովմասեան 100 Ֆ., Ա. Աճէմեան 100, Մ. Տիւյմէճեան 50, Լ. Թութլեան 50, Գ. Կիրակոսեան 50 եւ խումբ մը Խաչուհիներ 380 Ֆ.։

Ընդհանուր գումար՝ 930 Ֆր.։

Աճէմեան ընտանիք Նոյեմի Քիւչիւքեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ 100 Ֆր.։

ԱՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
ՄԱՐՍԷՅԼ

31, rue de Calais 13012 MARSEILLE
Tél. : 91 - 93 - 41 - 22
(Bus N° 7, Arrêt Beaumont - Figonne)

Պոմոնի Հայ Աւետարանական Եկեղեցին հովիւը եւ Հոգաբարձութիւնը սիրով կը հրաւիրեն ձեզ ներկայ գտնուիլ՝

Անի Մշակութային Կեդրոնի

նաւակատիքին, Նոյեմբեր 8, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին

Նոյեմբեր 15, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին

Յիսուս

հայերէնով շատ գեղեցիկ ֆիլմ մը։
— Մուտքը 20 Ֆր. —

Նոյեմբեր 22, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին

Գարուն

Տիկին Ժիւլիէթ Երլմազեանի Մանուկներու Երգչախումբը խմբավարութեամբ՝ Խաչիկ Երլմազեանի

— Մուտքը 50 Ֆր. —

Տոմսերու համար դիմել Անի Մշակութային Կեդրոնին՝
31, ռիւ տը Քալէ
Հեռ. – 91 – 93 – 41 – 22

ՎԻԷՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ

Նոյեմբեր 8, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ։

Վիէնի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, յաւարտ պատարագի, մատրան կից սրահին մէջ, կազմակերպած է ընդունելութիւն։

Սիրով կը հրաւիրուի Վիէնի եւ շրջանի հայութիւնը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեանց։

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Գ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SAISON 87 / 88
9 MANIFESTATIONS ARTISTIQUES

Grand Concert Symphonique Inaugural
à l'occasion de son 15ème anniversaire
SALLE GAVEAU
Sous le haut patronage de Monsieur MARCEL LANDOWSKI
de l'Institut de France
VENDREDI 11 DÉCEMBRE 1987 à 20h30 précises

GALA DE LA QUATRA

avec la participation de

ANNIE JODRY
NARINE HAROUTIUNIAN
PHILIPPE MULLER
SUSANA MILDONIAN
RAFFI PETROSSIAN
BERNARD SOUSTROT
L'ORCHESTRE JEUNE PHILHARMONIQUE
Direction
JEAN-JACQUES WERNER

Haydn - Ravel - Haroutiunian - Khatchaturian

Prix des places : 300F - 250F - 150F - 100F. Etudiants - C. V. 50F
Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

LA F.R.A. NOR SEROUND
organise

DEUX GRANDS BALS

LE SAMEDI 7 NOVEMBRE
A L'OCCASION DU
40ème ANNIVERSAIRE DU JOURNAL HAÏASTAN

A PARIS

BAL à partir de 20 heures
animé par les Orchestres «ANI» et «ARTANAG»
dans les salons du «NOVOTEL» de Paris Bagnolet
1, ave. de la République — 93177 Bagnolet
Pour tous renseignements et réservations :
téléphoner au 42 - 46 - 29 - 74 du lundi au vendredi entre 10h et 15h.

A LYON

BAL à partir de 20 heures
animé par l'Orchestre «NAÏRI»
Au Quai Claude Bernard, Pont de l'Université
Vous apprécierez la joie d'une croisière sur les berges de la Saône,
à bord du bateau «HERMES», restaurant flottant
Pour informations et réservations :
téléphoner au 78 - 49 - 90 - 42 du mardi au samedi en journée
et au 78 - 49 - 70 - 82 le soir.

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
6
VENDREDI
6 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16 613 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.613

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱԿԱՅԱՐՁԱԿՈՒՄ

ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐԸ (ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐԸ)
ԿԸ ԿԵԴՐՈՆԱՆԱՅ
ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՎԱՐԿԱԲԵԿՈՒՄԻ ՄԷՋ

—×—

Աւելի դիւրին է, անկասկած, փոխադարձ վարկաբեկումներու այս հաչուեյարդարը, քան երկրին լուրջ հարցերը լուծելու առաջարկներ ընելը: Եւ պատկերը տխուր է: Մէկը կը սկսի (աջ) Քարփուռ տիւ տեվլոփըմանով, միւսը (ձախ) մէջտեղ կը հանէ Իրանի կեղծ անցագրի հարց եւ այսպէս կը շարունակուի, մէկ աջ, մէկ ձախ: Իրարու կը յաջորդեն՝ Սէ - էՆ - Սէ - էԼ Միչէլ Տուսա եւ... Փրուժօ, Շօմէ - Շալանտոն եւ... Լիւչէռ:

Ինչպէս կը սպասուէր, Չորեքշաբթի օր, Պաշտպանութեան նախարարը կանխեց ընդդիմութեան առաջարկը, պաշտօնապահութենէն հանելով Պարպա տեղեկագիրը, զոր նոյն առտուն Ֆիկառօ լոյս ընծայած էր ամբողջութեամբ: Այս ձեւով, հարցաքննիչ դատաւորը կրնայ զայն օգտագործել շարունակելու համար իր գործը: Զգայացունց բաներ ալ չկան այդ տեղեկագրին մէջ: Շատոնց է որ գաղտնիք չէ որ ընկերվարական վարչակարգը թոյլ տուած էր Լիւչէռ ընկերութեան որ զէնք ծախէ Իրանի, թէկուզ անուղղակի: Արդարացումն այն է, որ այդ ընկերութիւնը նիւթապէս լաւ վիճակի մէջ չէր: Բայց, կ'ըսուի թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը «պախչիչ» առած է: Աւելի հաւանական կը թուի որ ընկերվարականներ «բաներ մը» առած ըլլան, բայց կուսակցութիւնը՝ ոչ: Եւ այս է նաեւ պատճառը, որ կուսակցութիւնը հակայարձակման անցնի եւ դատի դիմէ անոնց դէմ, որոնք անուանարկած են կուսակցութիւնը: Այս հարցին կապակցութեամբ, պաշարիչնը կորնցուց Շառլ Էռնիւ եւ դէչ «բռնուեցաւ» լրագրողներու հետ, Վիլէօրպանի քաղաքապետարանին մէջ: Պաշտպանութեան նախկին նախարարը շատ աղդուած է եւ ճիշդ է որ քաղաքական պատասխանատուի մը համար – ան ալ երկրին պաշտպանութեան նախարարը– Կրինփիսը կը բաւէ: Էռնիւ չուզեր հոս ալ «գլխարկը կրել» ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիք (այս առընչութեամբ Ֆէզանի ծաղրանկարը Ֆիկառօի մէջ, ինչպէս յաճախ, ամբողջ խմբագրական մը կ'արժէր):

Հարցը այլ գետնի վրայ ծանրակչիռ է: Ի վերջոյ ընկերվարականներու զանձած 3 միլիոնը արտառոց բան մը չէ, բայց երբ Ֆրանսա, 1980–էն ի վեր արգելք դրած է Իրանի զէնք վաճառելու արտօնութեան վրայ եւ 81–ին ընկերվարականներու գալէն ետք, ձեռքի տակէ կը ծախուին զէնքերը, հոս, կուսակցական հաշուեյարդարներէն անդին կ'անցնինք: Ծիփէ կ'ըսէ «պետական հարց է»: Դեռ կը խօսուի զօր. Օտրանի մահափորձին մասին, քանի որ անկարելի չէ որ զօրավարն ալ, այս հարցին կապակցութեամբ, սպաննուած ըլլայ ահաբեկիչներու կողմէ (տէր եղած էր Աքսիոն Տիրէքթ):

Այլ կարեւոր կէտ մը՝ Միթերան դիրքը: Իրեն եւ Ֆրանսայի համար, նախընտրելի պիտի ըլլար որ պատասխանը մերժական ըլլայ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕԴԻՆ ԵՏՔ ԿԱ՛ԹԸ

Չեռնոբիլէն ետք, չողադործօն պահածոյ փոշի կաթի պահեստները Եգիպտոսէն եւ Հարաւային Ամերիկայէն յետոյ, հասեր են Հայաստան: «Լիպերասիոն» լոյն տեղ կուտար այս լուրին (Նոյ. 4), ենթախորագրով սա մտահոգիչ հարցումը տալով «Առեւտուրի փոխ – նախարարին շրջաբերականը, որ կ'արգիլէր վարակուած սննդեղէնի վաճառքը Խորհրդային Միութեան մէջ, բոլոր հանրապետութիւններուն համար ի զօրու չէ՞»: Ապա, կը պատմէ որ Չեռնոբիլէն վարակուած սննդեղէնները, մասամբ, Հայաստան սպառեր են: Ճողագործօն տեղեկատուութեան անկախ յանձնախումբը (ՌԱՏ) 150 կր. փոշի կաթ հայթայթեր է Երեւանէն եւ քններ, հաստատելու համար թէ անոր մէջ 9970 պեքքըրել (անունովը այն Ֆրանսացի գիտնականին, որ 1896–ին գտած է չողադործօնէութիւնը) կայ քիլօ գրամ, սեզիում 137–ի համար (սեզիումը չողարձակ տարր մըն է, որու 137–ը, 30 տարուան հիւլէական շրջան ունի) իսկ սեզիում 134–ի համար՝ 3230 պեքքըրել: Այս երկուքն ալ շատ վնաս կը բերեն մըկաններուն, ոսկորներուն, լեարդին եւ սեռային գործարաններուն:

Փոխ – նախարար Սագայեանի շրջաբերականը գործադրուած է Ուկրանիա, Բելօռուսիա, Բրեանսկ, եւ Մոսկուա: Հայաստանի սպառումի դրուած կաթ, պըտուղ եւ բանջարեղէնները հոն ղրկուեր են ... Բելօռուսիայէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՂԵՐԴԻ Շըրնաք գաւառակին մէջ քիւրտ զինուորագրեալներ զինեալ բախում ունեցած են Թուրք ապահովութեան ուժերու հետ: Բախումներու ընթացքին սպաննուած են եօթը Քիւրտեր եւ Թուրք ենթասպայ մը:

ՊՈԼՍՈՅ Ճաթիհ թաղամասին մէջ է այս անգամ, որ ոճրափորձ մը գործուած է Անավաթանի (Մայր Հայրենիք, լօզալի կուսակցութիւն) մէկ կեդրոնատեղիին դէմ: Մէկ մեռեալ կայ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ժողովուրդը այլեւս բոլորովին ճարահատ է եւ չի գիտեր ինչպէս ապահովել իր ապրուստը: Դրամահո – սութիւնը 380%–ի հասած է: Լիբանանեան Սէ. Ժէ. Թէ–ն ընդհ. գործադուլի հրահանգ տուած է, մինչ բնակչութիւնը, խուճապահար, խանութներու վրայ խուժած է ուտեստեղէն ապահովելու համար: Գործադուլը ժամանակի սահմանափակում չունի:

ՀՐԵԱՅ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌՆԵՐԸ սկսած են դիրար խանգարել էՖ – էՄ–ի վրայ: Քանի մը ամիս է, որ 4 կայանները իրարու մէջ կը բաժնէին 94.8 ալիքը, բայց Նոյեմբեր 2–էն ի վեր առնցմէ 3–ը սկսած են խանգարել 4–րդը՝ «Ժի»: «Լիպերասիոն» կը պատմէ առնց ներքին հարցերը, աւելցնելով թէ Ռատիօ – Ազգ–ի պատուի – րակութիւն մը հանդիպում ունեցած է, Երեքչաբթի, Իվ Ռոքքայի հետ եւ հաւանական կը նկատուի որ ԱԶԳ ինք ալ արտօնութիւն ստանայ — իր անունով — սփռում կատարելու ԱՅԲ–ի եւ Թիվիգի ալիքին վրայ:

ՍՏԱԼԻՆԻ զոհերու թիւը խնդրոյ առարկայ է: Պատմաբան Պոլիակովի մէկ միլիոնի դէմ է ուրիշ պատմաբան մը – Սմիրով – որ կը նախընտրէ «հազարաւոր եւ հազարաւոր» տարազը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2 — 3)

«ԱՐԱՐԱՏ» — «ՍՊԱՐՏԱԿ» ԽԱՂԸ (*)

Խորհրդային ախոյենութեան 28–րդ հանգրուանին «Արարատ», Հոկտեմբեր 31–ին, իր դաշտին վրայ կ'ընդունէր ընթացիկ մրցաշարքին դասաւորումը գըլխաւորող Մոսկուայի «Սպարտակ»ը: 10րդ անգամ Խորհրդային Միութեան ախոյեանի ոսկէ մետալին տիրանալու համար «Սպարտակ»ին՝ մնացեալ երեք հանդիպումներուն, անհրաժեշտ էր ընդամէնը երկու կէտ: Կոնստանտին Բեսկով խումբը Երեւան տարած է այդ կէտերը հոն ձեռք ձգելու մտադրութեամբ: Ցիչենք որ «Սպարտակ»ի համար հաւասար արդիւնքն ալ պարտութիւն կը նշանակէր, քանի որ խումբը սպառած է արդէն հաւասարներու արտօնեալ քանակը (10):

Երեւանցիները եւս մարտական տրամադրութեամբ դաշտ իջած են, քանի որ տակաւին չէ կորսուած դասաւորման առաջին հնգեակին մաս կազմելու յոյսը: Ծանօթ է, որ դասաւորման 6–րդ տեղը գրաւող խումբը եւս կրնայ մասնակցիլ ԻՒԵՖԱ–ի բաժակի մրցաշարքին, եթէ խորհրդային ախոյենութեան առաջին հինգ տեղերը գրաւած խումբերէն որեւէ մէկը նուաճէ խորհրդային բաժակը:

«Արարատ» — «Սպարտակ» խաղը սկըսած է Երեւանցիներու գրոհներով: 10–րդ վայրկեանին իսկ անոնք ստացած են կոլ մը, սակայն ասիկա պատճառ չէ եղած «Արարատ»ի տղոց թափը կասեցնելու: 15 վայրկեան ետք Յովհաննէս Պօղոսեան մեծ արագութեամբ խուժելով մրցակիցներու բերդին հրապարակը, զօրաւոր հարուածով մը գրաւած է Դասայեւի բերդը, հաւասարեցնելով հաշիւը: Հազիւ երկու վայրկեան անցած Մոսկուացիները նշանակած են երկրորդ կոլ մը: Առաջին կիսախաղի աւարտէն երկու վայրկեան առաջ Աշոտ Խաչատրեան փենալթի մը կոլի վերածելով դարձեալ հաւասարած է հաշիւը (2 – 2): Երկրորդ կիսախաղին «Սպարտակ» փորձած է ձեռք առնել խաղին ղեկը: Բայց Արկադի Անդրէասեանի սաները եւս տրամադրուած են մարտա – կանօրէն: 69–րդ վայրկեանին, Յովհաննէս Պօղոսեան առանձին յայտնուած է Դասայեւի առջեւ, որուն ոչինչ կը մնար ընել քան գետին գլորել մրցակիցը: Դարձեալ փենալթի, զոր Աշոտ Խաչատրեան կոլի վերածած է եւ ապահոված «Արարատ»ի յաղթանակը (3 – 2):

Այս խաղէն ետք «Արարատ» 29 կէտով կը գրաւէր 6–րդ տեղը: Երեւանցիներու վերջին երկու հանդիպումները տեղի կ'ունենան Նոյեմբեր 8–ին՝ Խարկովի մէջ, «Մետալիստ»ի հետ, եւ Նոյեմբեր 14–ին՝ Մոսկուայի մէջ, «Տորպեդօ»ի հետ: Այդ խաղերու ընթացքին կ'որոշուի «Արարատ»ի համար գլխաւոր հարցը:

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ»ի Նոյեմբեր 4–ի թիւով:

⁂

ՍՓԻՒՌՔԷՆ ՀԱՅ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 12 – 22, տեղի ունեցած է Սփիւռքէն հրաւիրուած Հայ կանանց անդրանիկ համագումարը: Իր տեսակին մէջ առաջին այդ հաւաքոյթին մասնակցած են Լիբանանէն, Սուրիայէն, Կիպրոսէն, Եգիպտոսէն, Ֆրանսայէն, Արեւմտեան – Գերմանիայէն, Քանատայէն, Միացեալ – Նահանգներէն, Արժանթինէն, Պրազիլիայէն եւ այլ երկիրներէ մանկավարժ, գիտնական, արուեստի ու գրականութեան մարդերու, ինչպէս նաեւ հանրային կեանքի նուիրուած հայ կիներ,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՓԻԷՐ ՍԵԿԵՐՍԻ ԿԱՄ՝ «ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ»Ի ՄԸ ՄԱՀԸ

Փիէր Սեկերս, ան որ բանաստեղծութեան եւ հրատարակչականի հանդիպումին խորհրդանիշն իսկ էր, մեռաւ 81 տարեկանին, Անրի Մոնտոր հիւանդանոցը: Ծնած էր Փարիզ, 1906–ին, բայց ուսումը կատարած Հարաւային Ֆրանսա, ուր դեռ պատանի, տարուած էր բանաստեղծութեամբ: Ինք է որ կ'ըսէր. – «Եթէ բանաստեղծութիւնը չօգներ ձեզի ապրելու համար, ուրիշ բան ըրէ՛ք»: 1932–ին, կը հանդիպի Լուի Ժուի, փորագրիչ, ճարտարապետ, հրատարակիչ, նկարիչ եւ ժամանակի մեծ բարեկամ արուեստագէտներու: Այս հանդիպումը ճակատագրական դեր կը խաղայ: Ցայտնութիւնը կ'ունենայ գիրքի մը պատրաստութեան միացած բանաստեղծութեան, մելանին հոտը, թուղթը, կապարը: Եւ 1938–ին, կը հիմնէ հրատարակչական իր առաջին տունը, Աւինեոնի մօտ: Կը հրատարակէ քերթուածներու իր առաջին գրքոյկը, բայց կ'անդրադառնայ թէ տկար գործ մըն է ու կ'այրէ 100 օրինակներէն մնացած 60 օրինակները: Պատերազմը կը հասնի: Կը հիմնէ իր առաջին պարբերականը՝ «Poètes casqués», որ առաջին թիւէն մեծ արձագանգ կը գտնէ, 3–րդ թիւէն, հոն լոյս կը տեսնեն Արագոնէն անտիպներ եւ գրութիւն մը Փոլհանէ: Դիմադրական բանաստեղծներու օճախը ծընած է: Սեկերս եւ Արագոն իրարու կը հանդիպին, հոն են նաեւ Կասթոն Կալիմար, Ժան Փոլհան: Նոր պարբերական մը կը ծնի «Բանաստեղծութիւն 40», որ կը վերածուի, անշուշտ, 41, 42–ի: Հոն կը հրատարակուին Արագոն, Էլիւար, Փիէր Ժան Ժուվ, Լօյս Մասոն, Էլզա Թրիոլէ, Ժիտ, Քասու, Լէոն Փոլ Ֆարկ, Անրի Միշօ, Ֆրանսիս Փոնժ, Անտրէ Սիւարէս եւայլն:

1944, Մայիս 10–ին է, որ լոյս պիտի տեսնէր իր հրատարակչական գործունէութեան ամէնէն ծանօթ շարքին «Այսօրուան բանաստեղծներ»ուն առաջին հատորը, նուիրուած Փօլ Էլիւարի: Կը հետեւին Արագոն, Մաքս Ժաքոպ: Սեկերս կ'ըսէ թէ գաղափարը՝ Էլիւարի կը պատկանի: Այսօր շարքը 256 հատոր կ'ընդգրկէ:

1969–ին հրատարակչականը կը ծախէ Լաֆոնի, նուիրուելու համար իր իսկ գործերուն, թերեւս նաեւ նախազգալով բանաստեղծութեան եւ հրատարակչութեան տագնապը:

Եզակի դէմք մըն է որ կ'անհետանայ: Մէկը որ կրցած էր հաշտեցնել հրատա – րակչական եւ բանաստեղծութիւն, գրեթէ գերիրապաշտ ձեռնարկ մը:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Չորեքշաբթի օր, 9–րդ հանդիպումը յետաձգուեցաւ: Գասպարով 49–րդ հարուածը պահարանը դրաւ: Ըստ դէտերու խաղը լընդմիջուեցաւ, Գարբովի նպաստաւոր դիրքին վրայ:

ԳՐԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ԹԵՐԹԵՐ ՈՒ ԿԵԱՆՔԵՐ

— Գ. —

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

«Սովետական Հայաստան»ի ընթերցումը հպարտութեամբ կը լեցնէ ոեւէ Հայու սիրտը: Պարբերաթերթը երկրին յառաջդիմութեան ցուցափեղկն է, Հայաստանի մշակութային եռուզեռին զօրացումին փաստը կը բերէ: Ուղղուած ըլլալով միջին Սփիւռքահայուն՝ հարկադրաբար ժողովրդային այսինքն փոլքլորական մակարդակ մը ունի, մեծադիր էջերով ու մանաւանդ պատկերազարդ — անկարելի է սակայն չզգայնանալ ի տես նկարչական վերարտադրութիւններու ողորմելի որակին՝ որ աններելի է արդիական 20–րդ դարու վերջին քառորդին ապրող, մտածող եւ ստեղծող Պետութեան մը համար: Պէտք կա՞յ ըսելու թէ թերթին խմբագրութիւնը եւ անոր ետին կեցած հիմնարկութիւնը Սփիւռքի վրայ վերէն, հովանաւորութեան եւ զիջողականութեան բարձրունքներէն կը նային, որպէս թէ այդ ձրի թերթը ողորմութիւն մըն է որ կ'ըլլայ խեղճ Հայերուն որոնք հազիւ կրնան գլուխնին ջուրէն վեր պահել եւ որոնց ամէնէն աննշան իրագործումն իսկ մեծ գովեստներու եւ քաջալերանքի պէտք ունի որպէսզի դիմանայ: «Ցուրտ է հոն, օտարութեան եւ այլասերումի տափաստաններուն մէջ թափառող Սփիւռքահայութեան համար որուն մէկ բան միայն կը մնայ ընել – աչքը յառել Հայաստանին եւ ընդօրինակել զայն»: Գիտենք կեանքի օրէնքներէն մէկը գոնէ — մարդիկ կա՛մ կը կապկեն կամ կը ստեղծեն: Վերջինը՝ «անհնար է Սփիւռքի Հայութեան համար որովհետեւ հող չունի ոտքին տակը: Կը մնայ մէկ անխուսափելի լուծում»: Վըկայ՝ Հալէպի Նոր Սերունդ Մշակութային Միութեան պարախումբի ելոյթին պատկերը (էջ 15) ուր աքանչելի երիտասարդներ, պատիւ ու բուրմունք Սփիւռքեան պայմաններուն, արդինք հայ ու արար կեանքերու շաղախումին՝ խամաճիկներու պէս հագեր են Կովկասեան ու Հայաստանեան փոլքլորիք պարազգեստները ու մէջտեղ ինկեր կապկելու իրենց անծանօթ, անհարազատ, «տարբեր» մշակոյթի մը կերպարները: Մարդուս լալը կուգայ ի տես այս յաւելուածական այլասերումին որուն բնաւ պէտք չունի Սփիւռքը: Եթէ այս դաւաճանութիւն չէ Սփիւռքեան Հայութեան ոգիին ու կենցաղի ինքնութեան հանդէպ՝ հապա ի՞նչն է: Եթէ Հայաստանի ղեկավարութիւնը իրապէս կ'ուզէ օգտակար ըլլալ մեզի՝ պէտք է քաջալերէ Սփիւռքը որ ոչ թէ կրկնումի այլ ստեղծումի դիմէ, որ ան ի՛ր իւրայատուկ, աննախընթաց փոլքլորը զարգացնէ եւ ոչ թէ սա կեղծիքը, սա կապիկներու սերունդը որ ընդվզումով կը լեցնէ մեզ: Ընդվզում՝ որ այսքան անվաւերականութիւն, այսքան կեղծիք՝ կարելի է թափել այս տղոց մատղաշ կեանքերէն ներս, այսքան շահագործում բնիկ ձիրքերու եւ բարեմիտ տրամադրութիւններու: Ալ կը բաւէ մեզ անչափահասներու տեղ դնեն ու գան մեզի դաս տան թէ ինչ է արուեստն ու ինչ է մշակոյթը: Եւ ահա Պր. Կարէն Սիմոնեան, յօդուածին հեղինակը, մեզի «հրաւէր կը կարդայ մտածելու» ... եւ պոյ–սկաուտական ղեկավարի խանդավառութեամբ» «Դէպի Ցառաջ, ով Նոր Սերընդականներ» աղաղակելէ ետք՝ գեղագիտական ժամանակավրէպ իր գաղափարները կուտայ մեզի, վարակելէ ետք ըՍփիւռքեան տղաքը որոնք մեկուսացած Սուրիոյ յարաբերաբար կղզիացած միջավայրին մէջ՝ մտածումի ոչ մէկ եզր ունին հակադրելու իրեն երբ կը գրէ, Դամասկոսի «Ազատեան» թատերախումբի բեմադիր Մանուէլ Ջիջիի բերնով.–

Գիտատեխնիկական յեղափոխութիւնը շատ մեծ ներգործութիւն ունի մարդու ներաշխարհի վրայ: Աւելին, իր ներգործութեամբ փորձում է ճզմել ու ստրկացնել մարդուն: Խաթարել նրա բարոյական ըմբռնումները: Դիմազրկել մարդուն, ժողովուրդին, հասարակութեանը: Վերացնել ազգային խառնուածքի յատկանիշները, մոռացութեան մատնել ազգային պատմութիւնը եւ արժեզրկել հոգեւոր մշակոյթի ժառանգութիւնը:

Մարդիկ ուրկէ՞ կը գտնեն այսպիսի պատանեկական գաղափարներ 20–րդ դարու վերջին քառորդին: Կո՞յր են մարդիկ, չե՞ն տեսներ թէ քաղաքակրթութիւն մը իր բոլոր արժանիքներով եւ մեղքերով պէտք է ընդունիլ որպէս մէկ, օրկանական, անվերլուծելի իրականութիւն որուն դէմ ոչ բանադրանք ոչ անէծք ոչ ալ քարոզ երկու փարայի արժէք ունին, եւ թէ մշակոյթը այդ իրականութեան հետ պէտք է հոլովել ու խոնարհել անցեալի բոլոր իմաստութիւնը եւ փորձառութիւնը գործածելով: Պր. Սիմոնեան կը շարունակէ.–

Այսպիսի դարու մը մէջ ընդունելի չէ, որ թատրոնը ուղղուի միայն որոշ խումբ մը մարդոց, ընդհակառակն, անոր պաշտօնն է դիմել ժողովրդական լայն խաւերուն, որպէսզի ամենայն անկեղծութեամբ արտացոլէ մեր ապրած ներկան ու ճամբայ հարթէ դիմակալելու անոր մեքենականութիւնն ու նիւթական ճնշումը: Մեր պարագային մաքուր օդի այն բացութիւնն է, զոր անհրաժեշտ է շնչելու կենդանի մնալու համար: Եթէ կարողացանք հանդիսատեսին ալ առաջնորդել դէպի մաքուր օդը, ապա մեր առաքելութիւնը ի կատար եղած կ'ըլլայ:

Այսպէս ուրեմն — արուեստը պաշտօն ունի...: Այս ի՛նչ հինցած գաղափարներ, իրապէս: Պր. Սիմոնեան չի՞ գիտեր թէ արուեստի գործի մը առաջին ձգտումը գեղեցկութիւն ստեղծելն է, քայլ մը մօտենալ ճշմարտութեան եւ վերջապէս, արուեստագէտին գոյութեան որոշ իմաստ եւ արժէք տա՞լ, դնե՞լ, թելադրե՞լ: Շատ յայտնի չէ: Ու եթէ այս բոլորէն ետք կրնայ նաեւ ազնուացնել մարդ էակը եւ ընկերային արդարութեան պայքարին մէջ որպէս զէնք ու յեղափոխութեան դե՛ր մը խաղալ — ինչո՞ւ չէ: Բարեբախտաբար, աւելի ետքը իր յօդուածին մէջ, Պր. Սիմոնեան կը դնէ զանազանութիւնը արուեստի եւ ժամանցի միջեւ ու կը խօսի, միշտ Պր. Ջիջիի բերնով, նորարութեան ու փորձարարական արուեստի մասին եւ յուսալու է որ իր ընթերցողները պիտի անդրադառնան վերջին մտածումներու կարեւորութեան:

«Սովետական Հայաստան»ի էջ 24–ը տրուած է 1922–ին Պոլսոյ «Բարձրավանք»ի մէջ լոյս տեսած Կոստան Զարեանի մէկ նամակը առ Յակոբ Օշական: Ուշագրաւ է նամակը որովհետեւ ցոյց կուտայ ինչպէս 1920–ի «Բարձրավանք»ի ու մանաւանդ Զարեանի գաղափարները կը հակասեն 1980–ին խորհրդային Հայաստանի պաշտօնական գաղափարաբանութեան — մնաց որ Զարեանի գեղագիտական չափանիշերը 1920–ին արդէն իսկ հինցած էին այդ շրջանի արդիական ըմբռնումներու բաղդատմամբ: Զարեանի համար արուեստը ազատագրում է, տեսակ մը փախուստ կեանքի սովորականութենէն, ապաստանիլ է մարդկային տառապանքէն անդին զուտ ֆորմալիստ տիեզերքի մը ծոցը, ժխտում մըն է Սփիւռքեան կացութեան եւ առ հասարակ Արեւմտահայ մտաւորական ճիգին:

Անուրանալի փաստ է, կը գրէ Զարեան, որ հայ ազգը իր տառապանքների երբեք քառորդը պարտ է իր միջակ, անհրապոյր ու անհաննար մտաւորականութեան, որը երբեք ոչ մէկ բարոյական արժէքներով նրան չէ հարստացրել, ոչ մի աշխարհահայեացք նրան չի տուել, նրա հոգին չէ թափանցել եւ չէ հասկացել:

Գաղութային մտայնութիւնը մեզ համար մահ եղած է, որովհետեւ նա մասնաւորի մէջ ամբողջութիւն չէ տեսած:

Արդ, արուեստը եւ գլխաւորապէս թատրոնը այն համայնատրոփ խնամք գործողութիւնն է, որ տեղի է ունենում հոգիների խորքերում, որ պարզում է ամբողջական տեսիլքի բարդութիւնը ու որոնում անյայտի մէջ կորած կարելիութեանց նոր ճամբաներ:

Արուեստը երբեք սովորական, մակերեսային եւ մակաբոյծ իրականութիւն չէ, ուր անցնում է արտաքին խաղը տաղտկալից լինելութեան: Նրա նպատակն է արտայայտել մարդկային հոգու խորունկ գաղտնիքները, որոնք մնում են թաքնըւած ձեւերի ու խօսքերի ժանգոտուած միակերպութեան տակ:

... Ներկայացնել լուսանկարչի աչքերով տեսնուած իրականութիւնը միանգամայն կեղծիք է, որովհետեւ լուսանկարիչը կենդանին դիակի է վերածում ու չէ նշմարում զգացումների խորութիւնը:

Իսկական արուեստը ստեղծում է բնաւորութիւններից եւ հոգիներից գաղտնի գծերով առած նոր բարոյական մթնոլորտ, նոր իրականութիւն, որին հաւատում ենք ու ընդունում իբրեւ ճշմարտութիւն, որովհետեւ նա հոգեղինացած, բիւրեղացած, աստուածային շունչով օծուած մի իրականութիւն է, որ մեզի աւելի մօտ է ու սիրելի, քան մեզ շրջապատող կեանքն իսկ:

1922–ին այս տողերը կ'ապշեցնէին իրենց թաղէն գլուխնին դուրս չհանած, ֆրանսական ջրախառն ռոմանթիզմով ուռճացած եւ ջարդերու սարսափին ազդեցութեան տակ դեռ շշմած միջին Պոլսեցիները (արդեօք ի՞նչ է բացատրութիւնը այն ուժին, այն մղումին որ 1915–ի արհաւիրքէն ճողոպրած մեր մտաւորականութիւնը կը մէկտեղէր հայութեան արիւնլուայ դաշինքներու անմիջական, ամէնօրեայ ներկայութեան, շունչին ու արեան հոտին մէջ թաթխուիլ ու կը լարէր անոնց ջիղերը գրական ստեղծագործութեան — անզգածութի՞ւն, Պոլսոյ մօդական հմա՞յքը, տոհմական հրամայականնե՞ր, անմոռանալի յիշատակներու քաշողութի՞ւնը, մահուան առհաւական միթի՞քը թէ գերագոյն «ալբի» մը ընելու անգիտակից պահանջը, տեսակ մը մըցահրաւէր նետուած Թուրքին ու պատմութեան՝ փաստելու Հայուն անխորտակելի ուժը «դժոխքն իսկ դրախտի վերածելու» ինչպէս Թէքէեանը կ'ըսէ: Ու այս գաղափարները շալկած Զարեան նոյն տարին իսկ Խորհրդային Հայաստան կը մեկնէր (հրաւէր մը զոր Օշական մերժած էր իրմէ առաջ) որպէս գրականութեան դասախօս Պետական Համալսարանին մէջ: Բայց երեք տարի ետք ետ կը վազէր իր պաշտած Եւրոպայի թեւերուն մէջ ու ոտքերուն տակ: «Գրականութեան մէջ իր իր հանգամանքները գործի վերածող քերթողն ու մեծագոյն արձակագիրը», այսպէս կ'որակէ Մինաս Թէօլէօլեանը զայն, իր «Դար մը Գրականութիւն» հատորին մէջ, եւ իրաւամբ 1934–ին լոյս տեսած իր «Նաւը Լերան Վրայ» վէպը ուր արուեստի իր հանգամանքը՝ «տուայտանքը անկարելիին համար, գեղեցիկի ծարաւը, հոգեկան կեանքի խոր թափանցումը եւ ստեղծագործական մեծ եռանդը, որով լուսաւորուած են այդ փնտռումները», ինչպէս եւ Հայուն ընտրուած ժողովուրդ ըլլալու միթը ու Հայաստանը որպէս գերագոյն ճշմարտութեան տանող Արեւելեան միսթիքականութեան Ուղին՝ իրենց ամբողջական պատկերացումը կը գտնեն: Վերջին հաշուով Զարեանի քամահրանքը կը թափէր համայն հայ մտաւորականութեան վրայ — Արեւմտահայ յատկապէս Պոլսահայ, Արեւելահայ ու նաեւ Սփիւռքահայ...:

Երկրորդ պատճառը որ կը դրդինք «Սովետական Հայաստան»ի մէջ լոյս տեսած այս նամակով՝ կապ ունի անոր կցուած կարճ նախաբանին հետ, գրուած մի ոմն Արփի Աւետիսեանի կողմէ: Քանի մը սխալ յայտարարութիւններ կան հոն: Առաջինը Յակոբ Օշական 1953–ին մեռած չէ այլ 1948–ին: Երկրորդը՝ անհիմն է եւ անճիշդ, ըսել՝

1922–ին Պոլսում բեմադրւում է Օշականի պոլսահայ կեանքից առնուած «Նոր պսակ» թատերախաղը, որը ո՛չ գաղափարական եւ ո՛չ էլ գեղագիտական առումով չի գոհացնում հանդիսատեսին:

Կոստան Զարեանի նամակն իսկ կը հերքէ Ա. Աւետիսեանին գրածը երբ կ'ըսէ՝

Վերլուծումի ոչ մի փորձ պիտի անեմ: Պիէսայիդ որոշ թէքնիք թերութիւնները, անձերի ինչ – ինչ հոգեբանական անորոշութիւնները, եւ, եթէ պրպտենք, մի քանի ուրիշ պակասութիւնները ոչինչ են այն վստահ գծագրումների, այն գեղեցիկ խօսակցութիւնների ու պարզ եւ նկուն դրամատիկական կառուցուածքին առջեւ, որ դու տուիր աղքատիկ հայ բեմին:

Անուրանալի է եւ այն (եւ այդ զգում էր սրահում լեցուած հոծ հասարակութիւնը), որ դու քո «Նոր պսակով» հիմք դրիր պոլսահայ թատրոնին, որը մինչեւ այսօր գոյութիւն չունէր:

Թէ «Նոր Պսակը» իր շուրջ տագնապ ստեղծեց իր որոշ յանդգնութիւններու հետեւանքով եւ թէ Զարեան կը չափազանցէր երբ կ'ըսէր թէ Օշական Պոլսահայ թատրոնին հիմը կը դնէր (մտածում որ վերագրելու է Պոլսահայերու հանդէպ Զարեանի ժխտական դիրքին) կրնայ ճիշդ ըլլալ: Սակայն ըսել թէ գեղագիտական ու գաղափարական իմաստով «Նոր Պսակը» ձախողած էր՝ անարդար է: Բուռն տարակարծութիւնները որ յաճախ կը ծագին արուեստի խնդրայարոյց գործերու առընչութեամբ՝ նշան են ընկերային գիտակցութեան արթնութեան եւ առողջութեան:

Երրորդ գիտողութիւն՝ Ա. Աւետիսեանի ներկայացուցած նամակը կը սկսի սա շատ անբնական ձեւով.–

Սիրելի Օշական

Շատ աւելի հաճելի է ինձ համար, երբ հարցը արուեստին եւ գրականութեան է վերաբերում — մտերմօրէն եւ երկարօրէն, աչք–աչքի ու սիրտ–սրտի, վիճել քեզ հետ, ինչպէս մեր սովորութիւնն է այդքան տարիներից ի վեր: Բայց ահա որ թատերական գործիդ հանած աղմուկը, ի՜նչ եմ ասում, վայնասո՛ւնը եկաւ փոթորկեց մեր, այսպէս ասած, «գըրական» միջավայրը... :

Բացայայտ է որ նամակին սկիզբը զանցուած է կա՛մ Բարձրավանքի բնագրին մէջ զոր չենք տեսած դժբախտաբար եւ կամ ալ Ա. Աւետիսեանի կողմէ: Ամէն պարագային, պէտք է նշուի այդ պարագան, պատմական ճշգրտութեան սիրոյն:

Ա. Աւետիսեանի նախաբանին մէջ դեռ կան ուրիշ երկու սխալներ – Օշականի Հայրենադարձութեան Նուիրուած թատերախաղը, զոր ղրկած էր Ստեփան Կուրտիկեանին 1946–ին չի կոչուիր «Պրոմէթէոս» այլ «Պատասխանը»: Վերջապէս, Բարձրավանքի խմբագրութեան մէջ յիշուած Գ. Գալֆայեանը պէտք է ըլլայ Գ. Գաւաֆեան:

«Սովետական Հայաստան» ամսագրին վարկին համար վնասակար են նման սըխալները ու լաւ կ'ըլլայ որ աւելի արհեստագիտութեամբ խմբագրուին յօդուածները ու երբ վրէպ մը սպրդի՝ առաջին առթիւ իսկ ճշդում մը հրատարակուի:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 70

ԴԻՊՔԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԸ

Պերնար Ֆէրոն, Մոնտի Նոյ. 1/2 թիւին մէջ, ամփոփ ձեւով կու տայ բոլշեւիկեան Յեղափոխութեան պատկերը: Փուչ մըն էր, միաժամանակ պետական հարուած մը առանց դաւադրութեան եւ յեղափոխութիւն մը: Երբ ոչինչ մնաց նախկին կառավարութենէն, թերեւս ոմանք յիշեցին երեւութապէս անհեթեթ այն խօսքերը, զորս արտասանած էր փոքրիկ մարդ մը, քիչ ատեն առաջ: Գրեթէ հերթական ժողովներէ մէկուն ընթացքին, մէկը գիտել տուած էր.– «բայց, ոչ մէկ կուսակցութիւն կայ որ պահանջէ իշխանութեան ամբողջութիւնը»: «Ի՛մս», ընդմիջած էր բոլշեւիկեան հարուածին պետը:

1917, Հոկ. 26–ի առաւօտ եղած էր: Ամերիկացի համայնավար մը, որ քանի մը ամիս ետք պիտի մեռնէր Ռուսաստան, Թիֆլիսէն, նախքան այդ, դէպքերու իր նկարագրութեան համար, հնարած էր խորագիր մը, որ 70 տարի ետք, չէ հինցած՝ «Տասը օրեր, որոնք ցնցեցին աշխարհը»:

Հասկնալու համար ինչ որ պատահեցաւ Հոկ. 25–ի այդ օրը, պէտք չէ մոռնալ 1917–ի գլխաւոր դէպքերը: Փետրուարի «հարուած»էն ետք, ութ ամիսներ բաւեցին, որպէսզի ծնունդ առնէ բոլշեւիկեան (մեծամասնական) իշխանութիւնը: Անոնք որոնք պիտի պարտադրէին իրենք զիրենք եւ իրենց մենաշնորհը շատ հաշուի չէին առներ սկիզբը: Լենին, Տրոցկի դեռ աքսորուած էին, Ստալին կը սպասէր, Սիպերիա, որ վերջ գտնէ իր տե-

...ղաճանութիւնը: Այս խմբակը քիչ մը եւս մնացած էր իր մրցակիցներուն բաղդատմամբ՝ մենշեւիկ կամ ընկերվարական – յեղափոխականներ: Ապրիլին, երբ Լենին կը վերադառնար մթնոլորտը կը սկսէր փոխուիլ: «Արթնցէ՛ք» էր իր նշանախօսքը իր ընկերներուն, բայց այս վերջինները, հակառակ իրենց յարգանքին, կը խորհէին թէ «ծերուկը» յեղափոխութեան մինչեւ ծայրը երթալու իր վճռականութեամբ, զիրենք սպանդանոց պիտի առաջնորդէ: Յուլիսեան դէպքերը պիտի հաստատէին այս մտավախութիւնները: Փետրուարեան շարժումը ազատութիւն բերած էր, բայց ժողովուրդը՝ հաց եւ խաղաղութիւն կ'ուզէր: Լենին այնպիսի կշռոյթ մը կը պարտադրէր, որ առժամեայ կառավարութիւնը անհրաժեշտ զուտ չափ մը գնել: Բոլշեւիկեան մամուլը արգիլուեցաւ: Ձերբակալուելու համար Լենին Ֆինլանտա ապաստանեցաւ: Զինուորական կացութիւնը վերահաստատելու համար, կառավարութիւնը բանակին գլուխը նշանակեց Կորնիլովը, որ նախ ուզեց երկիրը «մաքրագործել»: Պետրոկրատի վրայ արշաւանքէն հինգ օր ետք, կը ձերբակալուէր: Կամաց – կամաց Տրոցկի մէջտեղ պիտի ելլէր: 1917-ին նոր Սովետ մը ինքնաբերաբար կազմուած էր:

Սեպ. 7-ին Տրոցկի անոր նախագահը կը դառնար: Պետրոկրադի մէջ, երկու իշխանութիւն կար (չհաշուելով Դումայի՝ յարգելու քաղաքական ժողովը) առժամեայ կառավարութիւնը եւ սովետը: Միաժամանակ Կերենսկի կը հաստատէր նախախորհրդարան մը: Ընկերվարութեան անունով ճառողները մեծամասնութիւն էին, բայց 308 պատգամաւորի վրայ, միայն 66 բոլշեւիկ կար: Կուսակցութեան գլուխը, Ռիկով եւ Կամենեւ մասնակցութիւն կը քարոզէին, (Լենինին ալ դիրքն էր): Կեդր. կոմիտէին մէջ Տրոցկի եւ Ստալին յաղթեցին ծայրը ծայրին պօյքոթի իրենց տեսակէտներով: Գաւառը, սակայն, իրենց դէմ էր: Հոկ. 7-ին, Տրոցկի կարճ յայտարարութիւն մը կ'ընէր այդ նախախորհրդարանին առաջին նիստին.– «կը յայտարարենք թէ ոչինչ ունինք այս կառավարութեան հետ: Պետրոկրադ վտանգի մէջ է: Յեղափոխութիւնը վտանգի մէջ է: Ազգը վտանգի մէջ է: Կառավարութիւնը միայն կը զարգացնէ այդ վտանգը: Միայն ազգը կրնայ ինքզինք փրկել: Կոչ կ'ընենք ժողովուրդին: Կեցցէ՛ անմիջական, ժողովրդավար եւ պատուաբեր խաղաղութիւն մը: Բոլոր իշխանութիւնները՝ Սովետներուն: Բոլոր հողերը ժողովուրդին: Կեցցէ ժողովը»: Բոլշեւիկները կը ձգեն կ'երթան խորհրդարանը եւ այլեւս չեն դար: Այս ելոյթը տեսակ մը կոչ էր ապստամբութեան: Միակ փրկութիւնը՝ յեղափոխութեան: Զօգտուիլ առիթէն, ոճիր մըն է յեղափոխութեան դէմ, պատմութեան դէմ): Զինովիեւ եւ Կամենեւ տարբեր կարծիք ունին: Կը նախընտրէին սպասել անդամալուծման, զոր անխուսափելի կը նկատեն: Լենինի եւ իր հակառակորդներուն պայքարը այնքան սուր հանգամանք կ'առնէր, որ Գորկիի ղեկավարած թերթին մէջ (ձախ, բայց ոչ՝ բոլշեւիկ) Զինովիեւ եւ Կամենեւ կը ձաղկէին լենինեան քաղաքականութիւնը: Մինչեւ իրենց դատապարտումը, քանի տարի ետք, մեղադրուեցան այս դաւաճանութեան համար, թէեւ Լենին կարեւոր պաշտօններ յանձնեց իրենց: Իր կարգին, Տրոցկի, Սովետի նախագահը, Հոկ. 9-ին, Պետրոկրադի պաշտպանութեան յեղափոխական կոմիտէ մը կազմած էր: Ապստամբութիւնը կը պատրաստուէր: Կարեւորագոյն հանդիպումը տեղի կ'ունենար Սուխանովի բնակարանը, Հոկ. 10-ին: Ինք ձախ ընկերվարական մըն էր, տարակարծիք կուսակցական գիծին հետ: Կինը՝ բոլշեւիկ էր: Յետագային կը պատմէ թէ ինչպէս գումարուած է այդ ժողովը իր տունը, առանց իր գիտակցութեան: Հեռու կ'աշխատէր եւ կինը թելադրած է որ յոգնեցուցիչ ճամբորդութեան մը չձեռնարկէ աշխատանքէն ետք: Ուրեմն իր ժամանումին վախը չկայ: Ժողովը 10 ժամ կը տեւէ: Ապստամբութեան համար, 5 հոգինոց մարմին մը կը կազմուի: Ան, երեք ճակատի վրայ տեղի պիտի ունենայ: Նախ՝ Սմոլնի, ուր հաստատուած է Տրոցկի: Հոն պէտք է համախմբել: Ապա՝ նախախորհրդարանին վայրը, հուսկ՝ Ձմրան պալատը: Հոն է կառավարութիւնը: Որպէսզի ապստամբութիւնը յաջողի, պէտք է ձերբակալել բոլոր նախարարները: Կերենսկի կրնայ խոյս տալ ամերիկեան դեսպանատան կառքով: 5 օր պիտի փորձէ կացութիւնը վերահաստատել, ի վերջոյ վերջնապէս քաշուելու համար:

Երբ, Հոկ. 25-ին, ժամը 21-ին, Օռոռ նաւը պարապ կը կրակէ ապստամբութեան ազդանշանը տալու համար, հարցը, արդէն, կարգադրուած է: Ամէն ինչ ձեռք կ'առնեն: Պետական հարուածը ծրագրուած էր զուգադիպելու համար Սովետներու երկրորդ համագումարին հետ, որ կը բացուէր Հոկ. 26-ին: Տրոցկի խօսքը կ'ուղղէր հակառակորդներուն.– «Ինչ որ կը կատարուի ապստամբութիւն մըն է, դաւ մը չէ: Գիտակցաբար դրդեցինք ամբոխներու կամքը ապստամբութեան մը համար, ոչ՝ դաւադրութեան մը: Ժողովուրդը հետեւեցաւ մեզի: Յաղթական ենք: Եւ հիմա, մեզի կ'ըսեն՝ հրաժարեցէք ձեր յաղթանակէն, զիջումներ ըրէք, միջին ճամբայ մը ընտրեցէք: Որո՞ւ հետ: Հարց կու տամ: Պարտուած խմբակներո՞ւն հետ, որոնք մեզ լքեցին եւ հիմա առաջարկներ կ'ընեն: Ասոնց կ'ըսենք՝ խեղճ ու կրակ մարդիկ էք, որ սնանկացաք: Ձեր դերը վերջացած է: Գացէք հոն՝ ուր պէտք է ըլլաք, պատմութեան աղբամաններուն մէջ»:

Լենին կառավարութիւն մը կը կազմէ (ժողովուրդին կոմիսարներու խորհուրդ), բոլշեւիկ: Խաղաղութեան եւ հողերու բաշխումին հրովարտակները կը հռչակէ: Քիչ ետք, նոր տոմարը կը փոխարինէ հին տոմարը, օրացոյցի այս բարեփոխումով, երկիրը, քանի մը վայրկեանէն 13 օր կը շահի եւ այդպէս է որ Հոկտեմբեր 25-ը կը տօնուի Նոյեմբեր 7-ին:

Աւելի ուշ, 1922-ին, Սուխանով կը հանդիպի Տրոցկիի եւ հարց կու տայ.– «Կը յիշե՞ս, որ կը վստահեցնէիր որ բոլշեւիկները պիտի պահպանէին ժողովրդավար ազատութիւնները»: «Այո», կը պատասխանէ Տրոցկի, «երանելի օրեր էին»:

Պարզ է որ հողը պատրաստ էր նման յեղաշրջման մը համար: Ցարական Ռուսիան այլատարր հսկայ կայսրութիւն մըն է, ուր շատ տարբեր ժողովուրդներ կ'ապրին կողք կողքի: Ռուսացման քաղաքականութիւնը չէ յաջողած: Ազգութեանց հարցը սուր է, մանաւա՛նդ Լեհաստան, Ֆինլանտա, պալթեան երկիրները եւ Հայաստան: Ասոր կողքին, գիւղացիական հարցը կայ: Ոչինչ կարգադրուած է: Ստրուկներու ազատագրումը (Աղեքսանտր Բ., 1861) հող չէ տուած հողագործներուն: 150 միլիոննոց այս երկրին մէջ, ¾ով գիւղացիական, մուժիքին հոգին «ծարաւ»ը պայթուցիկ ուժ մըն է: Բանուորական հարցն ալ կայ: Օրը, 12էն 14 ժամ կ'աշխատի բանուորը խեղճուկ աշխատավարձքի մը փոխարէն: Գիշերները հաւաքական ննջարան – զօրանոցներու մէջ դիզուած են: Ցարը կը կառավարէ ուքազներով, ամբողջ վարչակարգը կը գործէ միայն ազնուական դասուն համար: Ամէն ինչ հող կը պատրաստէ: Մենշեւիկները կ'ուզեն գործակցիլ քաղքենիութեան դէմ, տապալելու համար ցարականութիւնը եւ կը խորհին որ դրամատիրական եւ ազատական փոխանցման շրջան մը անհրաժեշտ է ընկերվարութեան անցնելու համար: Լենին եւ մեծամասնականները (բոլշեւիկները) համոզուած են, որ բանուորներու եւ գիւղացիներու զինակցութիւնը կրնայ անմիջապէս պարտադրել ընկերվարական յեղափոխութիւնը, որովհետեւ ցարական վարչակարգը հասուն է տապալելու համար:

Մնացեալը, դէպքերու ընթացքը, տեսանք քիչ վեր:

Թ. Ա. Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳԻՒՏ ԽԱՉԻ ՏՕՆԸ ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ. —

Կիրակի, Հոկտեմբեր 25, յիշատակելի թուական մը պիտի ըլլայ Սէն – Թ'էթիէնի Հայութեան համար, որ առաւօտեան ժամը 10-ին, խուռներամ փութացած էր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, ներկայ գտնուելու Նորոգ Նշանակեալ Հոգեւոր տեսուչ՝ Զատիկ Վրդ. Աւետիքեանի, վարդապետական անդրանիկ պատարագին եւ ողջունելու Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանը: Պատարագը ներդաշնակօրէն երգուեցաւ Վիէնի Նորակազմ դպրաց դասին կողմէ:

Քարոզէն անմիջապէս առաջ, Նորվան Եպիսկոպոս հանգամանօրէն ներկայացուց պատարագիչ Վարդապետը եւ յորդորեց ներկաներուն զօրավիգ կանգնիլ իրենց Վարդապետին, որպէսզի ծաղկի եկեղեցական եւ մշակութային կեանքը շրջանէն ներս:

Ապա, Զատիկ Վրդ. իմաստալից քարոզով մը, Գիւտ Խաչին պատմականը ըրաւ, Խաչի զօրութիւնը փառաբանեց եւ միշտ խաչին ապաւինելու պատգամը հաղորդեց:

Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյ կից հանդիսասրահին մէջ, տեղի ունեցաւ ժողովրդական ճաշ ի պատիւ Նորվան Եպիսկոպոսի եւ Հոգեւոր տեսուչ՝ Զատիկ Վրդ. Աւետիքեանի:

Շրջանի հայութեան անունով խօսք առաւ Ազգային Միութեան նախագահ՝ Պր. Ալէն Մէյմարեան, որ բարի գալուստի իր խօսքէն ետք նշեց. – «Այս օրը, շնորհիւ Նորվան Եպիսկոպոսի, անխառն ցնծութեան օր մըն է մեզի համար, որովհետեւ մենք եւս վերջապէս ունեցանք մնայուն մեր հոգեւոր հովիւը»:

Երեսփոխան՝ Պր. Գապալ, Սէն – Թ'էթիէնի քաղաքապետին անունով նախ շնորհաւորեց Նորվան Եպիսկոպոսը, Զատիկ Վարդապետը, հայ համայնքի ներկայացուցիչներն ու հաւատացեալ ժողովուրդը, ապա՝ վեր առնելէ ետք Հայերու Ֆրանսայի հանդէպ ունեցած խորունկ նուիրումն, տիպար ընծայաբերումը, յայտարարեց թէ, ի մօտոյ քաղաքիս ամենէն աչքառու հրապարակներէն մին, պիտի մկրտուի «Արմէնի» անունով: Սոյն յայտարարութիւնը ներկաներու կողմէ դիմաւորուեցաւ ջերմ ծափերով:

Հուսկ, խօսք տրուեցաւ Լիոնի Հայ Ազգային Միութեան նախագահ՝ Պր. Ռիչար Կազարեանին եւ հիւրաբար քաղաքս գտնուող առակագիր Եղնիկ Բալյեանին, որուն ազգայնաշունչ ճառը յուզեց ներկաները եւ անոնց մէջ արթնցուց ազգային ջերմ ոգի: Իր խօսքի վերջաւորութեան հիւրը յիշեցնելէ ետք թէ այսօրուան տօնին օրը նաեւ Նորվան Եպիսկոպոսի քահանայական ձեռնադրութեան 19-րդ տարեդարձն է, հրաւիրեց ներկաները որ յոտնկայս բաժակ բարձրացնեն անոր արեւշատութեանը: Վերջին խօսքը վերապահուած էր նորանշանակեալ հոգեւոր տեսուչին, որ իր կարգին յայտնեց երախտագիտութիւն իրեն ընծայուած պատիւներուն եւ խոստացաւ իրով սանն ծառայել հայ եկեղեցւոյ, հայ մշակոյթին եւ հայ ազգին:

ՔՆԱՐ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ

«ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՇՈՒՐՋՊԱՐ»

ՈՐԴԻ, ԱՆՈՒՆԴ՝ ՄԱՅՔԸԼ

Ց. ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Պամպօլինի մեռելատունը ընդարձակուել էր, կողքի աղբանոցը քանդել, ընդունարանի էին վերածել: Այդ աղբանոցը, իր քարածխի դէզերով ինչպի՛սի դաւադրութիւնների վկան է եղել, երբ հաշտութեան ոչ մի եզր չէին գտնում Դժոխքի Պահապաններն ու Սեւ Անգղները: Ինչո՞ւ միայն Բրոնքսի, ամբողջ Նիւ-Եորքի ամենից կորած թաղն է այս, ուր ոչինչ չի պատահում, կարծես մի փակուղի լինի, որից յետոյ է սկսում բուն պատմութիւնը: Այնքան միապաղաղ է Թրիմոնթ պողոտայի կեանքը, որ մինչեւ այսօր էլ տարեցները ամէն առիթով պատմում են Լինդբերգի մանկան դէպքը 30-ական թուականներին, թէ ինչպէս էֆ – Բի – Այ-ը երկու փողոց անդին ձերբակալեց մանկան առեւանգիչ Հաուպտմանին, ամէն մէկը փորձի գունաւորելով իր ականատեսի վկայութիւնը: Մայքըլը հրեց իր երբեմնի տան դարպասը: Վաղուց է չէին ներկել, մետաղը տեղ – տեղ ժանգել էր: Անցորդներից եւ ոչ մէկը չճանաչեց իրեն: Հները գնացել, նոր մարդիկ էին եկել գրաւել նրանց տեղը: Պորտօ Ռիկացի մի տղեկ անցաւ: Մայքըլը նրա մէջ տեսաւ իրեն: Ուզեց նրա հետ խօսել: Տղեկը փախաւ: Նախագաւիթում 15 տարի առաջուայ կաղամբը դեռ եփում էր: Հրբաշքով, պատերը սպիտակ էին ներկել: Վեր բարձրացաւ մինչեւ հինգերորդ յարկ, կանգնեց իր տան դրան առջեւ, չհամարձակուեց զանգը սեղմել: Ներսից հեռուստատեսի մեքենական քրքիջ էր լսւում: Նա շփոթուեց: Եթէ յանկարծ դուռը բացուէր, ի՞նչ պիտի ասէր: Տուն եմ եկել: Ահա այդ ննջարանում եմ ծնուել: Աչքերս գոց գիտեմ յարկաբաժնի բոլոր անկիւնները: Մի վայրկեան յետոյ նրան համակեց օտարականի զգացումը: Հիմա իր գլուխը դրան վերի շրջանակին էր հասնում: Պիտի կարծեն թէ գող եմ կամ ինչ – որ բան: Իսկ եթէ յանկարծ կանգնի սեմին: Վախ եավրո՛ւս: Նա գունատուեց, մի քայլ նահանջեց, շուռ եկաւ, չորս դին նայեց, աստիճաններից արագ իջաւ ցած, կտրեց դահլիճը, հրեց դարպասը: Փողոցում տղաները բէյս բոլ էին խաղում էլէկտրական լոյսերի տակ: Գնդակը չէր երեւում: Բաթըրը ի զուր օդն էր հարուածում: Մօտակայ փողոցից լսուեց հրդեհաշէջ մեքենայի ահազանգ, որը հետզհետէ կորաւ վերին Թաղամասի աղմուկներում: Դիմացի մայթի վրայ մի երիտասարդ արեղայ զրոյցի էր բռնուել մի ծեր կնոջ հետ՝ գլխով շարունակ վաւերացնելով իր լսածը: Քիչ վերը, ոստիկանական մի մեքենայ գլխից կարմիր շանթ արձակելով, դէպի վեր սուրաց, ըստ երեւոյթին փութալով հրդեհի վայրը: Ո՞վ գիտէ:

Ամէն ինչ փոխուել է եւ ոչինչ է փոխուել: Այս իմ տունն է, այս փողոցը, այս մարդիկ, այս գորշ շինութիւնները: Կիւրեղը հիւր էր, հայրս մի քանի տուն փոխեց, սակայն Բրոնքսը միակ վայրն է աշխարհում որ իմն է, իմ հարազատը, թէկուզ եւ անցորդները գրպանները խոթեց եւ մտածեց, որ շուտով ձիւնը կ'իջնի եւ ամբողջ փողոցը դահուկավայրի կը վերածուի: Ի՞նչ եղաւ իմ սահնակը, կարմիր երիզով, որ կաղանդին ընծայ էի ստացել: Հայրս ինձ ճանաչեց, ես իմ հօրը չճանաչեցի: Եւ աւելի ճանաչեցի Կիւրեղին, որովհետեւ ժամանակին երկուսս էլ անմեղ էինք: Նրա երազները իմ երազներն էին, սակայն նրա աստուածները տարբեր էին, խոժոռ, վիրաւոր աստուածներ: Կիւրեղի համար Ամերիկան ժամանակաւոր էր: Այդ աքսորն էր իր տառապանքի ու փրկութեան: Այդ բոլորը ես չգիտէի, հիմա մասամբ գիտեմ եւ լաւ է, որ ամբողջութիւնը չգիտեմ, այլապէս ես ինձ խորթ պիտի զգայի այս փողոցում: Գնդակը դիպաւ պատին, ընկաւ Մայքըլի ոտքերի մօտ: Նա կռացաւ, վերցրեց գնդակը, մի քանի անգամ ամուր սեղմեց իր ափերում, ապա նետեց մայթի պռունգին կանգնած նիհար ակնոցաւոր պատանուն: Խաղը շարունակուեց: Մայքըլը պոկուեց պատից, մի անգամ էլ հայեացքով շոյեց իր մանկութեան դարպասը եւ հանդարտ քայլեց փողոցն ի վար:

(Շար. 8 եւ վերջ)

LIVRES REÇUS

LES POMMES ROUGES D'ARMENIE

JEAN et LUCIE *DER SARKISSIAN*

Ed. Flammarion, Paris 1987.

(Շար. Ա. էջէն)

որոնք քննարկած են այսօր Սփիւռքը յուզող այլազան հարցեր, որոնց լուծումը կը հետապնդէ միակ նպատակ մը՝ հայապահպանում:

Բացումը կատարած է Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէի նախագահ Կարլէն Դալլաքեան: Ողջոյնի խօսք արտասանած է կոմիտէի կանանց յանձնախումբի նախագահուհի Մարօ Մարգարեան: «Կանանց դերը հանրային կեանքի մէջ» նիւթին շուրջ զեկուցում մը կարդացած է Լուիզա Սամուէլեան: Մըտքերու փոխանակութեան մասնակցողներ անդրադարձած են Սփիւռքի մէջ հայապահպանման պայքարէն ներս հայ կանանց դերին եւ այլ հարցերու: Շեշտած են, թէ կինն է մշտարթուն պահապանն ու պաշտպանը հայ օճախի, սկզբնական ու նոյն ատեն ամէնէն հիմնական միաւորի, ուր կը կերտուի հայկական ոգին: Բոլորն ալ միահամուռ շեշտած են մայրենի լեզուի կարեւորութիւնը՝ իբրեւ ազգային գոյատեւման գլխաւոր կռուան: Ժողովականները նշած են, թէ կարեւոր է մանուկներու հայեցի դաստիարակութիւնը, մանկական հոգին պէտք է լաւ գրահուի օտար միջավայրի ուծացնող ազդեցութիւններու դէմ: Այդ մարզին մէջ անհրաժեշտ նկատուած են Սփիւռքի հայկական բոլոր կազմակերպութիւններու ամէնօրեայ համագործակցութիւնը եւ մայր հայրենիք – սփիւռք կենարար զարկերակի օրըստօրէ զօրացումը:

Համագումարին մասնակցողները հանդիպում ունեցած են Սիլվա Կապուտիկեանի, Մարօ Մարգարեանի, Անահիտ Պարսամեանի եւ Շաքէ Վարսեանի հետ եւ այցելած տեսարժան վայրեր:

GALERIE G. BASMADJIAN
90, boulevard Raspail — 75006 PARIS
Tél. (1) 42 22 00 97

ALEX BERLIAN

Exposition du 6 au 28 novembre

ouvert du mardi au samedi de 11 à 19 heures

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Պուլվար Օտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղին կազմակերպած «լօթօ»ն, Դեկտեմբեր 5, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8–էն սկսեալ Մշակոյթի Տան մէջ, 12 – 14 ռիւ Սէն – Պալիլ:

MISE EN SCÈNE ET ADAPTATION
PAROLES ET MUSIQUE.

NAREK DOURIAN
NAREK DOURIAN

ASSISTANTE METTEUR EN SCÈNE: ETVARTA PAROUNAKIAN

DÉCOR ET COSTUMES: KARIM MEKHITIGIAN

RÉALISATION COSTUMES: CHOUCHANE TCHERPACHIAN

ՔԱՋ ՆԱԶԱՐ

Կազմակերպութեամբ՝
ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Բեմադրութիւն՝ ՆԱՐԵԿ ՏՈՒՐԵԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8, ԺԱՄԸ 15–ԻՆ

Salle Jeanne Arp — Clamart

Ի նպաստ Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ վերանորոգութեան.

Տոմսերը ապահովել Հոգաբարձութեան անդամներու եւ Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան մօտ, Հեռ.– 46 – 44 – 28 – 52:

Տոմսի գինն է՝ 100 Ֆր. եւ մինչեւ 14 տարեկան փոքրերը 40 Ֆր.:

ՏԷՍԻՆ.–

Այրի Տիկին Եղսանոյշ Պառաւեան, զաւակներն ու թոռները,

Ազգականները ու խնամիները

ցաւով կը ծանուցանեն

ԺԻՐԱՅՐ ՊԱՌԱՒԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ 74 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Նոյեմբեր 7, ժամը 10–15–ին, Տէսինի Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ցաւակցութիւն տոմարով:

Ընտանիքը կանխաւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք մասնակից կ'ըլլան իր սուգին:

DECINES.-

Madame Yeghsanouch Baravian, ses enfants et petits-enfants,

Parents et alliés

ont la douleur de vous faire part du décès de

JIRAÏR BARAVIAN

survenu dans sa 74ème année.

Les obsèques auront lieu, le samedi 7 novembre à 10 heures 15 en l'église apostolique arménienne Ste. Marie Mère de Dieu.

Cet avis tient lieu de faire-part.

Condoléances sur registre.

La famille remercie, à l'avance, les personnes qui prendront part à son deuil.

9, rue Nansen, 69150 Décines

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Վարդուհի Մուսայեան (ծնեալ՝ Իփֆքրանեան) 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր շատ սիրելի ննջեցելոց յիշատակին:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Այրի Տիկին Արփինէ Մկրտիչեան, զաւակներն ու թոռները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, աներհօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 4–ին, 68 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 9.30–ին, Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին (Փրատօ), ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մազարկի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Վահէ Դաւիթխանեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Տէր–Յովհաննէսեան, Շահէն եւ Վահրամ Պեկումեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան մասնաւոր պաշտօն կը կատարուի, Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 9, ժամը 15–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին

ՎԱՀՐԱՄ ԴԱՒԻԹԽԱՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Գէորգ Գէորգեանի մահուան առթիւ Ազքատախնամին կը նուիրեն. – Պր. Գրիգոր Զերվիշեան 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէր – Խաչատուրեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ինճեան 1000 ֆրանք (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ **100 Ֆր.** «Յառաջ»ին:

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ թղթախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12–ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½–ին:

Դեկտեմբեր 20–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

Դեկտեմբեր 27–ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

U. G. A. B.

UNIQUE RECITAL
DU PIANISTE AMERICAIN

Constantine Orbelian

organisé par l'U.G.A.B.
le Samedi 7 novembre
à 20h30 précises
à la SALLE GUIMET
6, Place d'Iéna, Paris 16e
Places non numérotées et limitées
Adultes: 150 Frs. — Etudiants: 80 Frs.

Ce récital sera suivi d'un *Souper*
à 23 heures
au CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Participation au souper : 150 Frs.
Réservations à l'U.G.A.B. :
11, square Alboni, Paris 16e (M° Passy)
Tél. : 45 - 20 - 03 - 18

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Հոկտեմբեր 4–ի հոգեհանգիստին առթիւ.– Այրի Տիկին Մարի Գօժէքեան, Տէր եւ Տիկին Ժուլի (Փարիզէն), Տէր եւ Տիկին Գոճաեան, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան 200ական Ֆր., Օր. Գույումճեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբեան, Նոր Սերունդ, Տէր եւ Տիկին Տէր Կարապետեան, Խաչատուրեան ընտանիք, Օր. Սահակեան, Օր. Մարի Պէրպէրեան, Տէր եւ Տիկին Կրասեան, Տէր եւ Տիկին Գալյճեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կոնոեան, Տէր եւ Տիկին Կօթիէ, Տէր եւ Տիկին Մարիոէ Կոնոեան, Տէր եւ Տիկին Յուսիկեան, Տէր եւ Տիկին Պաղտասարեան, Ընկ. Ալիս Պուլկուրեան, Տիկին Արմաղանեան 50ական Ֆր., Տիկին Անժէլ Մանասելեան, Տիկին Կիւլիզար Մուրատեան 30ական Ֆր:

Արուսեակ Յովակիմեանի մահուան առիթով 50 Ֆր.:

IRMA
fourrures
• SUR MESURE
• REPARATIONS
• TRANSFORMATIONS

ՁՄԵՌ Է
ԺԱՄ ԱՌԱՋ ԳՆԵՑԷՔ
ՁԵՐ ՄՈՒՇՏԱԿԸ
ՎԵՐԱՐԿՈՒՆ
ՎՍՏԱՀԵԼՈՎ՝
հայկական հաստատութեան մը
• ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ
• ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ
• ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ
ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
Tél. : 43 - 68 - 55 - 99
Métro: École Vétérinaire-Alfort (dir. CRÉTEIL)

CONFERENCE

L'ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES ARARAT
a l'honneur de vous inviter à
la CONFERENCE PUBLIQUE
ayant pour thème :
CONSIDERATIONS
ECOLOGIQUES RECENTES
DANS LE MONDE
ET EN ARMENIE SOVIETIQUE
donnée par
Docteur NICHAN MARGOSSIAN
Ingénieur chimiste
Expert en Pollution
auprès de la Sécurité Sociale à Paris
Le jeudi 12 novembre à partir de 20h30
au Centre Culturel St. Mesrob
de l'Eglise arménienne catholique
10 bis, rue Thouin, PARIS Ve
M° : Monge ou Cardinal Lemoine

— Entrée libre —

A l'issue de la conférence, des questions d'actualité pourront être posées.

Լ Ր Ա Տ Ո Ւ

ԺՈՒԷԼ ՊՕՅԱՃԵԱՆ FR 3-Ի ՎՐԱՅ

Մարսէյլի հեռատեսիլի յայտագրերը ներկայացնող՝ Ժուէլ Պօյաճեան, այլեւս նոյնը պիտի ընէ էՖ – էՌ 3–ի վրայ, Հինգշաբթի, Ուրբաթ եւ Շաբաթ օրերը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը տարբեր առիթներով շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Նազարէթ Պետիկեանի մահուան առթիւ հայրը՝ Թորոս Պետիկեան 1000 Ֆր.: Նոյն առիթով՝ Պր. Պագըրճեան 2500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սիմոնեան 1000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Զիլլինկիրեան 700 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերժ Սիմոնեան եւ Պր. Աղապիւլեան 500–ական Ֆր., Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւն 450 Ֆր., Աստղիկ Տէր – Պարսամեան 200 Ֆ., եւ Հերմինէ Գէորգեան 100 Ֆր.:

Մատաղօրհնութեան առիթով՝ Գալուստեան ընտանիք 3500 Ֆր., Սերժ Սիմոնեան, Յովհաննէս Թիւթիւնճեան, Զատիկ Ասլանեան 1000–ական Ֆր., Իսեն Յակոբեան 700 Ֆ., Յարութիւն Թագւորեան, Աղաւնի Թագւորեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Նազգաշեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Աղաճեան 500–ական Ֆ., Զարուհի Թաշճի, Պ. Մակարեան 300–ական Ֆր., Մերուժան Ժեվլիկեան, Արշալոյս Փեհլիվան, Յակոբ Գուսինեան, Տիկին Թուրեան, Գէորգ Շիրինեան, Խաչիկ Գումրու, Տիկին Քիմիճեան, Տիկին Տէրտէրեան 200–ական Ֆր., Արշալոյս Գէորգեան, Արմենուհի Գալիկեան, Արշալոյս Քապաք, Տիկին Օրագ, Մարիամ Պետիկեան, Լուսիա Նելս, Տիկին Հաճի Արթինեան, Տիկին Գալայճեան 100–ական Ֆր., Հերան Շահվազ, Թագուհի Միքայէլեան, Տիկին Բապուճեան 50–ական Ֆր.:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
7-8

SAMEDI-DIMANCHE
7-8 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.614 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.614

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐԸ

«ԴԱՍԱՒՈՐՈՒՄԸ ԴԻՒՐԻՆ ԳՈՐԾ ՉԷ»

ԿԸՍԷ ԾՈՎԱԿԱԼ ՕՐՔՈՒՆԹ ԸՍՏ ՈՐՈՒՆ

«ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՍՏՈՂ ՈՉ ՄԷԿ ԹՈՒՂԹ ԿԱՅ, ՈՉ ՄԷԿ ՏԵՂ»

Հոկտեմբեր 1-ի մեր թիւով, արձագանգ տուած էինք «Թէրճիւման»ի մէկ յօդուածին թրքական դիւաններու վերաբերեալ: Հոն ալ, ճախճախ անոնց բացումը, անհրաժեշտ կը գտնուէր անոնց դասաւորումը: Այս անգամ «Միլլիյէթ»ի Հոկտեմբեր 28-ի թիւին մէջ է որ ծովակալ Սէզայի Օրքունթ կ'անդրադառնայ նոյն հարցին, բայց դասաւորումը գրեթէ անկարելի բան մը կը նկատէ: Մնաց որ շատ հոգն ալ չէ, որովհետեւ խիղճն ու միտքը շատ հանգիստ են, քանի որ կը շեշտէ. – «Օսմանեան կայսրութիւնը կործանելու մրցումի եղած Պետութիւններէն որեւէ մէկուն մօտ, ներառեալ Ամերիկան գտնըւած չէ ցեղասպանութիւնը փաստող փաստաթուղթ մը»:

Այլ խօսքով, Մորկընթաուէն սկսեալ մինչեւ Լեփսիուսները, բոլորն ալ վառ երեւակայութեան տէր մարդիկ էին, որոնք ֆանթազմներ ունեցած են...:

**

Պոլսոյ մէջ թերթ մը Հայկական Հարցի կապակցութեամբ գանգատած էր որ Օսմանեան արխիւներու դասաւորման գործը շատ դանդաղ կը քալէ: Մեր կարգ մը դիւանականներուն համաձայն հրատարակուած գանգատին նիւթն է այն, թէ աշխարհի ոչ մէկ կողմը փաստաթուղթերը արխիւներէն չեն հանուիր, իսկ չդասաւորուած փաստաթուղթերու մասին այդպիսի բանի մը մասին չի մտածուիր իսկ, եւ թէ այսպիսի բան մը առաջին անգամ է որ կը կատարուի Թուրքիոյ մէջ:

ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Նկատի առած միջազգային այն կէտը որ հասած են հայկական աճաբեկչութիւնն ու ցեղասպանութեան պնդումները, վարչապետարանը որոշած է այս հարցին տալ վճռական եւ անմերժելի պատասխան մը պատմական փաստաթուղթերու հիման վրայ եւ այս նպատակով Օսմանեան Արխիւի Նախագահութենէն անջատ, բայց անոր հետ գործակցելու պայմանով, տեղծուած է «Արխիւային Հետազօտութեան Խորհուրդ» մը: Այս խորհուրդը նախկին աւագ դեսպան Շիւքրու Օրէլի նախագահութեան տակ գործի լծուած է եւ 1982 Ապրիլին, Պատերազմական Ակադեմիաներու հրամանատարութեան մօտ հիմնուած է ամէն տեսակէտէ ապահով վայր մը իր աշխատանքը կը շարունակէ: Այս խորհուրդին պարտականութիւնն է դասաւորուած փաստաթուղթերուն գիտական դասաւորումը կատարել եւ անոնց ցուցակները պատրաստել: Այս խորհուրդը, Պոլսոյ Օսմանեան Արխիւի Բաժինի Նախագահութեան հակակշռին ու պաշտպանութեան տակ գտնուող փաստաթուղթերը ապահով կերպով կը տանի Պատերազմական Ակադեմիաներու Հրամանատարութեան մօտ հաստատուած վայրը եւ հոն աւելի ապահով կերպով կը շարունակէ իր հետազօտութիւնները: Այն փաստը, թէ մինչեւ այսօր որեւէ փաստաթուղթ չէ կորսուած, գրաւականն է այն խորութեան թէ գործը դրուած է ապահով հիմերու վրայ: Բայց այս նիւթերու մասին հրատարակութիւն ընելը, յիշեալ Խորհուրդին պարտականութեան մաս չի կազմեր:

ՓՈԽԱՆԱԿ ՔՆՆԱԴԱՏԵԼՈՒ ՊԷՏՔ Է ՕԳՆԵԼ

Օսմանեան Արխիւներու դասաւորումը ոչ դիւրին է, ոչ ալ պարզ: 60 տարիէ ի վեր անտեսուած գործ մը հիմա արագացուած է: Վարի ծանօթութիւնները ոռոնք տրուած են Օսմանեան Արխիւի Բաժինի նախագահութեան կողմէ, ցոյց կուտան գործին լրջութիւնը: Արխիւին դասաւորումը կեանք սպառող, անձայն ու խիղճի գնահատանքի արժանի ծառայութիւն մըն է:

Օսմանեան Արխիւի Բաժնի նախագահութեան մօտ մօտաւորապէս 100 միլիոն արխիւ կը գտնուի: Ասոնցմէ մօտաւորապէս 5 միլիոն 200-ին դասաւորումը կատարուած է, իսկ 6 միլիոն 321 հազարին ալ դասաւորումը մասամբ: Դասաւորուած եւ կաթալոկի առնուած փաստաթուղթերը տրամադրելի են տեղացի կամ օտար հետազօտիչներու: Ասոնց մաս կը կազմեն 1914-ի յաջորդող տարիներու փաստաթուղթերը: Ընդհանուր տնօրէնութեան խոնարհ անձնակազմը որ 1986-ի վերջաւորութեան 90 հոգիէ կը բաղկանար, 1987-ին բարձրացած է 206-ի: 396 հոգի եւս պիտի առնուի եւ անձնակազմը պիտի բարձրանայ 602 հոգիի: Արխիւի արդիական շէնքին մէջ, ուր տեղ գտած են ասպարէզային, թէքնիք կամ մշակութային միաւորներ, պիտի կարենան աշխատիլ 75 հետազօտիչներ որոնց պիտի տրամադրուին 300 հոգինոց դասաւորման սրահներ: 16.5 քիլոմեթր պահարանի երկարութեամբ եւ 166 հազար թղթածրար տարողութեամբ արխիւի շտեմարան մըն ալ կայ այդտեղ:

Վերի ծանօթութիւններէն կը տեսնուի, որ 600 տարուան ճոխ անցեալ մը ունեցող փաստաթուղթերու յապաղած դասաւորումը դեռ աշխատանքի երկար շրջանի մը կը կարօտի:

ԽՆԴԻՐԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նկատի առնելով որ հայկական ցեղասպանութեան պնդումներուն վրայ հիմնուած բանաձեւեր միշտ կը պահուին ամերիկեան Քոնկրէսի օրակարգին վրայ եւ թէ ատոնք ցրտութիւն կը ստեղծեն թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւններուն մէջ, վարչապետը ամերիկեան կառավարութեան եւ Քոնկրէսին հաղորդած էր որ Օսմանեան Արխիւները պիտի բացուին: Այսպիսի խոստում մը անհրաժեշտ կը դառնէր որ ամենակարճ ժամանակի մէջ վերջանար հայկական պնդումները ջրելու կոչուած եւ երկար ժամանակամիջոցի մը վրայ երկարող փաստաթուղթերու դասաւորումն ու կաթալոկի առնուիլը: Իսկ այսօր այդ ծառայութեան որոշ մէկ մասը միայն վերջացած է: Մեծագոյն մասին դասաւորման համար ժամանակի կը կարօտինք: Իսկ ժամանակին կրճատումը կախեալ է յաւելուածական միջոցառումներէ:

Որովհետեւ, Թուրք կառավարութեան կողմէ արխիւները բանալու խոստումը եւ այս հարցին ամերիկեան կառավարութեան կողմէ կարեւորութիւն տրուիլը ճամբայ բացած է Ամերիկայի մէջ հակաթուրք աշխատանք տանող շրջանակներու հակազդեցութեան: Այս շրջանակները, ապագայի վտանգը կանխելու համար, հիմակուընէ սկսած են պնդել, թէ արխիւներու բացուիլը որեւէ նշանակութիւն պիտի չունենայ, թէ խնդրոյ առարկայ փաստաթուղթերը 1918-ի Սեպտեմբերին Իթթիհատականներու Նուրու Օսմանիէի գրասենեակէն փախցուած ու հրկիզուած են, ուստի ուշադիր գրաքննութենէ մը անցած են, խեղաթիւրուած արխիւ մը ցեղասպանութեան հարցին լուծում չի բերեր, ընդհակառակն վէճերը կրկին պիտի հրահրէ, թէ Անգարա, հայկական Հարցը մոռացումի տալու համար իրողութիւնները խեղաթիւրել կը փորձէ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Այս տեսակէտէ արխիւներուն բացուիլը կարեւոր է: Եթէ վերի քարոզչութիւնը բանի, որ անպայման պիտի բանի, այն ատեն արխիւները քննելու համար եկող գիտնականներուն մօտ կասկած պիտի ստեղծէ: Այդ կասկածներուն վերացումը կարելի է միայն բոլոր արխիւներուն դասաւորումովն ու կաթալոկի առնուելովը: Պէտք չէ մոռնալ որ հայկական պնդումները միայն իրենց կը վերաբերին: Օսմանեան Կայսրութիւնը կործանելու մրցումի եղած Պետութիւններէն որեւէ մէկուն մօտ, ներառեալ Ամերիկան, գտնըւած չէ ցեղասպանութիւնը փաստող փաստաթուղթ մը: Ասոր վերջին ու հիմնական աղբիւրը օսմանեան արխիւն է: Այսուհանդերձ, արխիւը պէտք չէ բացուի դասաւորուելէ առաջ եւ ժամ առաջ դասաւորելու համար ալ մեծ ճիգ վատնելու է:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2 — 3)

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՐԵՐ» ԱՒՍՏՐԱԼԻԱ ԵՒ ՆՈՐ ԶԵԼԱՆՏԱ

Աւստրալիոյ բնակիչները առաջին անգամ ըլլալով կարելիութիւն կ'ունենան ծանօթանալու Հայաստանին, շնորհիւ «Հայաստանի Օրեր»ու, զորս կազմակերպած է Արտասահմանի երկիրներու հետ բարեկամութեան եւ մշակութային կապի հայկական ընկերութիւնը, Բարեկամութեան խորհրդային ընկերութիւններու միութեան հետ: Այս առթիւ Աւստրալիա գացած են խումբ մը դասախօսներ եւ երգի ու պարի պետական համոյթը, որոնք հանդէս կուգան Մելպուրն, Սիտնէյ եւ այլ քաղաքներ: Տեղի կ'ունենան լուսանկարչական եւ նկարչական ցուցահանդէսներ: Հայաստանի պատուիրակները կ'այցելեն նաեւ Նոր – Զելանտայի քաղաքները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ՓՐՈՖ. ՕԳՍԷՆ ՍԱՊՈՆՋԵԱՆԻ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Հոկտեմբեր 21-ի թիւէն կ'իմանանք մահը Բազմարուեստից հիմնարկի նիւթերու դիմադրութեան ամպիոնի վարիչ, փրոֆ. Օգսէն Մուրադի Սապոնջեանի: Ծնած է 1908-ին Վան նահանգի Արճէշ քաղաքը: 1928-ին մտած է Երեւանի համալսարանը եւ հետեւած թեքնիքի ճիւղին: 1935-ին ընդունուած է Մոսկուայի ճարտարագիտական – շինարարական հիմնարկը: 1939-ին պաշտպանելով տոքթորայի իր աւարտաճառը, դարձած է վարիչ Երեւանի Բազմարուեստից հիմնարկի նիւթերու դիմադրութեան ամպիոնին: 1960-ին ընտրուած է Հայաստանի ակադեմիայի թղթակից – անդամ: Հեղինակն է գիտական ուսումնասիրութիւններու:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ օգնութեան հասաւ Ֆրանսայի, փրկելու համար Ֆրանքը: Արդարեւ Հինգշաբթի օր Ֆրանքեւգերմանական համաձայնութիւն մը գոյացաւ եւ Պունտըսպանքը որոշած է իջեցնել կարգ մը «առաջնորդ» շահաբաժիններու սակերը: Օրինակ՝ Լոմպարը (բաժնեթուղթի վրայ կանխավճարի սակ է) 5%-էն 4,5%-ի կ'իջնէ, միաժամանակ Ֆրանսա կը բարձրացնէ միջամտութեան իր սակերը 0,75 համեմատութեամբ, ինչ որ որոշ բարելաւում մը կը բերէ ելմտական շուկաներուն վրայ, քանի որ Միացեալ – Նահանգները կը յամառին ոչ մէկ կերպով «բան մը» ընել, մինչ այս փորձանքը իրենց աճաւոր բացին հետեւանքն է: Ուրբաթ առտու, Փարիզ, տոլարը 5.67-ի իջած էր:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ կրնան քաւութեան նոխազ մը զոհել փրկելու համար կուսակցութեան վարկը: «Քոսոտ ոչխարը» կրնայ նախ Ժոսփէն կը յայտարարէ. – «Շատ ըլլալ, քանի որ երբ Ժոսփէն կը յայտարարէ. – «Շատ խնիւի կը մնայ ցոյց տալ թէ կապ չունի այս խնդրին հետ», կը նշանակէ թէ զոհ մը կը փնտռուի: Ընդհանուր ձեւով, անշուշտ կը սպասուի որ Միթերանը բան մը ըսէ, բայց Հանրապետութեան Նախագահը պատասխաններուն յարմարող մը չէ եւ ինչ որ պիտի ըսէ, կ'ըսէ ե՛րբ որ ուզէ: Մընաց որ հակառակ այս ամբողջ աղմուկին, Միթերան ժողովրդականութիւն եւ վարկ չի կորսնցներ եւ լաւագոյն թեկնածուն կը մնայ, բոլոր հարցախոյզներուն մէջ: Այլ խօսքով, մեծամասնութիւնը կրնայ անդրադառնալ թէ հաշիւը, թերեւս ճիշդ էր, բայց սխալ ելաւ:

ԿԱՆԽԱՐԳԵԼԻՉ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ տեղեկագիր մը շատ մեծ վրդովում կը ստեղծէ քանի մը օրէ: Արդարեւ, ընկերային ապահովութեան «իմաստունները» կը նկատեն որ կուրծքի խլիրդի հետազօտութեան քննութիւնը՝ ծիծանկարում (մամոկրաֆի) օգտակար է եւ շատ կիներ կը փրկուին, բայց ներեւանէն այն է «որ երկար կրնան ապրիլ, հանգստեան կոչուիլ, բազմաթիւ հիւանդութիւններ ունենալ, որոնց վերջինը պիտի մեռցնէ զիրենք»: Այլ խօսքով, սուղի կը նստին, ուրեմն նախընտրելի է կանխարգելիչ բժշկութենէն հրաժարիլ: Այս իմաստուն եզրակացութիւնը, կրնայ շատ հեռուները տանիլ եւ խորհիլ տալ, թէ Իւմանիթէ այնքան ալ չի չափազանցեր, երբ կը խորագրէ «Մահը շահաբեր է»:

ԺՈՐԺ ՖՐԱՆԺԻՒ, շարժանկարի ֆրանսացի բեմադիրը մեռաւ 75 տարեկանին: Վարպետը դարմանահրաշ շարժանկարի, Ֆրանժիւ հիմնադիրն էր նաեւ Լանկլուայի հետ շարժանկարի մատենադարանին (Սինէմաթէք):

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ընդհ. գործադուլը մեծ յաջողութիւն արձանագրեց: Պէյրութ մեռեալ քաղաքի պատկեր մը կը պարզէր, ամէն ինչ փակ ըլլալով:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Հինգշաբթի օր վերջ գտաւ 9-րդ համդիպումը, որ յետաձգուած էր, հաւասար – ոչ ոքի – արդիւնքով: Գարբով եւ Գասպարով, փիրաքանչիւրը 4-ուկէս կէտ ունին ներկայիս:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ
ԱՆԴԷՄ ՈՒ ԱՆԱՆՑԵԱԼ

ԷԴ. ԻՍԱԲԵԿԵԱՆ

Երեւան քաղաքի յուշարձանների պահպանութեան մասին խօսք ու վիճաբանութիւնը սկիզբ է առել կէս դարից էլ առաջ, նրա կառուցապատուելու առաջին օրից եւ «դամոկլեան սրի» պէս մնացել է գլխին կախուած:

Այն, ինչի մասին նորից վէճ է գնում՝ քաղաքի հնից մնացած մի աննշան հատուածի շուրջը, հազիւ թէ Երեւանի «անցեալ» համարուի եւ բանը հէնց այն է, որ Երեւանը, մեղմ ասած, համարեա թէ անցեալ չունի: Քաղաքի կենտրոնում մընացած փոքրիկ հատուածը միակ «հողեղէն ապացոյցն է», որի քանդելուց յետոյ Երեւանը կը դասուի մեր երկրի ամենաերիտասարդ քաղաքների թուին, չհաշուած բերդի աւերակները, որը նրա ծընունդն են ընդամէնը աւետել:

Առանց անցեալի իրեղէն վկաների ապագայ չես մտնի եւ միամիտներ էլ չկան հիմի, որ հաւատան Երեւանի՝ հին քաղաք լինելուն: Իսկ որ «յուշարձանների պահպանումը մեր երկրում համապետական, համաժողովրդական հոգատարութեան գործ է համարւում հաստատուած սահմանադրութեամբ եւ օրէնքով», դա, այսօր դպրոցականն էլ գիտի: Զգիտէին երեւի նրանք, ովքեր կոչուած էին պահպանելու այդ յուշարձանները, որոնց նախնիներն էին ստեղծել Պօղոս – Պետրոսը, Կաթողիկէն եւ այլ հարիւրաւոր յուշարձաններ, որոնք հաւաստում էին Երեւանի հին քաղաք լինելը:

Քաղաքի կենտրոնում մնացած մի փոքրիկ, աննշան հատուածը, որի համար անհաւասար պայքար է գնում, եթէ պահպանուի անգամ, հազիւ թէ համարուի Երեւանի «կենսագրութիւն»:

Քաղաքը կենսագրութիւնից զրկողները մենք ենք, Երեւանի հին ու նոր քաղաքացիներս: Մեր աչքի առաջ է զրկուել, մեր լուռ համաձայնութեամբ: Մէկ – մէկ, խմբովին, անշտապ, ծրագրուած, հետեւողական ջանասիրութեամբ քանդեցին, վերացրին, ջնջեցին քաղաքից նրա յիշողութիւնը եւ քանդողները ... որքան էլ տարօրինակ է, ցաւալի, նրանք էին, ովքեր թւում է առաջինը պէտք է քանդողների ձեռքերը բռնէին՝ մեր յարգելի ճարտարապետները: Զարմանալի, ապշեցուցիչ, դաժան փաստ է, բայց անհերքելի:

Եւ քանդեցին՝ սահմանադրութեամբ հաստատուած օրէնքն անտեսելով: Յաճախ՝ այսօր էլ պատճառ բռնելով այս կամ այն տխրահռչակ «ղեկավար»ի կարգադրութիւնները, որոնց մօտ իրենք ազատ ելումուտ եւ մասնագէտի հեղինակութիւն են ունեցել, որը կարող էին, պարտաւոր էին չչարաշահել իրենց փառասիրական նպատակների համար:

Յամենայնդէպս, պետական օրէնքը հաստատելու օրուանից մինչեւ այսօր դեռ ոչ ոք չի պատժուել, զգուշացում անգամ չի ստացել այն անտեսելու համար:

Ո՞վ պատժեց ասենք Պօղոս – Պետրոս յուշարձանը ... Է. դարի յուշարձանը քանդողներին, որի տեղը դրուեց «Մոսկուա» կինոթատրոնի՝ անհեթեթ, խառնաշփոթ էկլեկտիկ ոճաւորուած շէնքը, որը կառուցուած օրից «պահպանում» են եւ վերակառուցելու համար երեք անգամ աւելին է ծախսուել, քան կառուցելու: Այդ եկեղեցու բակում էր գտնւում Երեւանի ամենահին դպրոցը, որտեղ ուսուցչապետ էր եղել մեծն Խաչատուր Աբովեանը ... եւ քանդողն ո՞վ էր, – քաղաքի գլխաւոր ճարտարապետը:

Ո՞վ պատժեց կաթողիկէ յուշարձանը քանդողին, որի բակում էլ Երեւանի ամենահին դպրոցներից մէկի երկյարկանի տուփակերպ շէնքն էր ... Իսկ հոյակապ զանգակատունը այնպէս է շրջապատուած շէնքերով ու աւտոնակներով, որ չերեւայ: Իսկ ինչո՞ւ չերեւայ. եթէ ամաչելու բան կայ, ապա այդ յուշարձանի համար չէ հաստատ:

Ո՞վ պատժեց տեղում առանձնատներ շինելու համար Նորքի հին տներն ու եկեղեցին քանդողին:

Ո՞վ պատժեց իր փայլուն գմբէթով օդում ճախրող «Գրիգոր Լուսաւորիչ» եկեղեցին քանդողին: Տեղում դպրոց կառուցեց, մինչդեռ դպրոցի համար նրա կողքին էլ տեղ կարելի էր գտնել: Քանդողը նորից քաղաքի գլխաւոր ճարտարապետն էր...:

Եւ այդպէս, հերթով, մեր լուռ համաձայնութեամբ, մեր յանցաւոր անտարբեր աչքի առաջ, հնութիւնների պահպանութեան եւ շահագործման վարչութեան եւ հնութիւնների պահպանութեան ընկերութեան քթի տակ... քանդուեցին քաղաքի տարբեր փողոցներում գտնուող քաղաքացիական ճարտարապետութեան սքանչելի, լաւ պահպանուած շէնքերը Կոնդում, Դամրբուլաղում, Մուխանաթթափայում, Դաւայաթաղում, քաղաքի կենտրոնում: Անկրկնելի քաղաքացիական յուշարձաններ էին՝ իրենց քարակապ «դալան»ներով, եռաթեւ կամարակապ լուսամուտներով, ժանեակաւոր պատշգամներով եւ հէքիաթային պարտէզ – բակերով, որտեղ տասնեակ տարիներ է ի վեր մրգատու ծառերի զարմանալի տեսակներ էին աճում: Քանդողները նոյն ճարտարապետներն էին՝ գլխաւոր, թէ սովորական, որոնցից շատերը բնիկ Երեւանցիներ էին:

Մեր ամենայարգուած ճարտարապետն անգամ «Արարատ» տրեստի հոյակապ համալիրը ստեղծելուց, հին Երեւանի բերդից գոնէ մի աշտարակը չթողեց, որ պատմութիւնը հաւաստէր՝ Երեւանը մի ամրակուռ բերդ է ունեցել աշտարակներով, քաղաք առաջնորդող երեք դարպասներով եւ այդտեղով առեւտրական քարաւաններ են եկել – գնացել, կեանք է եղել: Թո՛ղ որ Պարսիկների օրօք է շինուել. բայց չէ որ շինուել էր քաղաքը եւ քաղաքացիներին՝ Հայերին պաշտպանելու համար Թուրք ու քուրդ հրոսակների յարձակումներից: Պարզապէս խղճի, պատասխանատուութեան զգացումի աններելի պակաս է եղել, անհասկանալի, անբացատրելի դաժանութիւն:

Հռոմի երկաթուղու կայարանը մնացել է քաղաքի կենտրոնում: Նրա նորակառոյց շէնքի գերմոտեռն ոճի ճակատի երկարութեան մէջ. 10 – 15 մեթր զանգուածով թողնուած է ինչ – որ հին բերդի, թէ Ջրանցոյցի պարիսպ՝ կարմիր աղիւսով շարուած: Երեւի դեռ Հռոմի ստրուկներն են կառուցել: Հազարներով հին յուշարձաններ ունեցող Հռոմում ափսոսացել էին մի սովորական պարսպի մնացորդները, պահպանել էին: Իսկ ինչպէս վարուէին Սպանացիք, երբ իրենց քաղաքներում Արաբների օրօք շինուած հազարաւոր տաճարներ, բերդեր, մզկիթներ կան: Եւ տեսէք, որ պահպանել են, հաշւում են «իրենցը», քանի որ շինողները սպանացիներ են եղել, ինչպէս եւ մեր բերդը, որ «մերն» էր: Մադրիտի կենտրոնում մի աննկարագրելի մեծ չափերի մզկիթ է պահպանուել, որի մէջ, բարձր գմբէթի տակ Սպանացիք իրենց քրիստոնէական գողտրիկ տաճարն են կառուցել: Չի խանգարել աղօթողներին, եւ մզկիթը կայ, եւ տաճարը: Երեւանի տէր Պարսիկ խաներն էլ չէին խանգարել Պօղոս – Պետրոսը, Կաթողիկէն, մեր եկեղեցիները, կողքին իրենցն էին ստեղծել: Մերը խնայել էին, իսկ մենք ... պայթեցրինք Գրիգոր Լուսաւորիչը, որը չէր ուզում քանդուել, պայթեցրինք 50–ական թուականներին, օրը ցերեկով:

Շարամբէեան Վանիկի եւ այլ նկարիչների հետ Միլանում էինք: Մեզ տարան մի կաթոլիկ տաճար, որտեղ որմնանկարներ կային: Ուղեկցողը, որ հին իշխանական ազգանունով Ռուս էր, ընտիր ռուսերէնով մեզ բացատրութիւններ էր տալիս: Մի որմնանկարի առջեւ, որի կողքին մեծ լուսամուտ կար, խնդրեց դուրս նայել: Արտակարգ ոչինչ չնկատեցինք: Խնդրեց ուշադիր նայել ներքեւում՝ 15 յարկանի շէնքի տակ ծուարած առանձնատանը: Մեր անշնորհքութիւնից յուսախաբ գլուխն օրօրեց, ձեռքի փայտիկով որմնանկարում ցոյց տուեց մի գեղեցիկ բնապատկեր, խնդրեց նորից նայել ներքեւում պարզ երեւացող փոքրիկ առանձնատանը ... եւ մենք՝ նկարիչներս, քար կտրեցինք զարմանքից: Նոյն տունն էր կարմիր կղմինդրէ տանիքով, նոյն բակը իր ծառերի փնջով, նոյն բնապատկերը ... Քանի դար պահպանել էին այդ տունը, վերանորոգել, քանի անգամ ծերացած ծառերը կտրել, նորն էին տնկել, որ ոչինչով չտարբերուի որմնանկարում եղած բնապատկերից: Մենք նման էինք դպրոցականների, որոնց հետ պատմութեան դաս են անցնում, «իրեղէն ապացոյց»ներով եւ սովորեցնում, թէ ինչպէս է պէտք յարգել եւ խնամել ժողովրդի ստեղծածը, անցեալի վկայութիւնները, առանց որի ոչ ոքի չես համոզի, որ քո ժողովուրդը անցեալ է ունեցել: Իսկ Պօղոս – Պետրոսի Է. դարի որմնանկարներից ջարդ ու փշուր եղած կըտորտանքներ մնացին ընդամէնը պատկերասրահի պահեստարանում:

Երեւանը մենք ինքներս զրկեցինք իր կենսագրական ապացոյցներից եւ ինչքան էլ հիմա բարձր գոռանք, որ մեր քաղաքամայրը երեք – չորս հազար տարեկան է, ինչպէ՞ս հաւատացնենք: Քաղաքը փաստօրէն հինգ անգամ երիտասարդ է Կոնդում իշխան Ադամալեանի կառուցած հոյակապ տնից: Իսկ քանի՞ անգամ է ջահել քանդած շէնքերից, եկեղեցիներից, Պօղոս – Պետրոսից, որի հիմքում հեթանոսական կառոյցի մնացորդներ էին, ինչպէս Հախիսխմէում, Մայր տաճարում, այլուր:

Չմնաց Երեւանի իջեւանատներից ոչ մէկի հետքն անգամ, այդ թւում «Սուլի» իջեւանատունը, որն արեւելեան հիւրանոցի դասական նմոյշ էր՝ երկյարկանի պատշգամներով, քառանկիւն բակով, աւազանով, անգամ իր առանձին բաղնիքն ունէր՝ համարները մարմարով երեսպատուած: Որեւէ նպատակի կարելի էր ծառայեցնել հաստատ: Հասարակ իջեւանատուն չէր, հարուստ, ունեւոր ճամբորդներ էին ապրում, գիշերում:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ
- ՏԱՍԸ ՏԱՐԻ -

Այս վերջին տասնամեակին 1977 – 1987, Մարսէյլի գաղութը, Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբի ստեղծումով, հարստացաւ կարեւոր տարրով մը, որ ընդհանուր ձեւով նոր եռանդ, նոր հետաքրքրութիւն մը արթնցուց հայ երգին հանդէպ, եկեղեցական թէ աշխարհիկ, հայ թէ օտար շըրջանակներէն ներս:

Այս երգչախումբը պիտի նշէ 1987 — 88 եղանակի ընթացքին, յաջորդական ձեռնարկներով, իր հիմնադրութեան 10–րդ տարեդարձը:

Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբը կը պատկանի Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ որ այս ձեռնարկին կը միացնէ նաեւ իր Մշակութային Կեդրոնի բացման 10–րդ տարեդարձը:

Սփիւռքի այսօրուան պայմաններուն մէջ, ուր գնայունը աւելի հաստատ է քան մնայունը, տասը տարի արդէն կարեւոր հանգրուան մըն է, մանաւանդ երբ յետ ակնարկով մը, փորձենք համառօտ հաշուեկշիռ մը կատարել:

Երգչախումբը իր անդրանիկ ելոյթէն 1979 Յունուար 21, Եկմալեան – քառաձայն պատարագի երգեցողութիւն, մինչեւ վերջինը՝ Մարսէյլի քաղաքապետարանի պատուոյ դահլիճը, 1987 Սեպտեմբեր 17–ին, Կոնքուռ Աքատէմիի անդամներուն առջեւ, ընդհանուր առմամբ, ունեցաւ գնահատելի գործունէութիւն: Յիշենք քանի մը կարեւոր թուականներ. – 1979 Յունիսին, իր առաջին համերգը Մարսէյլի օփերային մէջ, մասնակցութեամբ հայրենի համբաւաւոր երգչուհի Լուսինէ Զաքարեանի. 1983 Յունիսին, դարձեալ համերգ Մարսէյլի օփերան, Ֆիլարմոնիք նուագախումբով եւ ծանօթ երգիչ՝ Ռընէ Մասիսի մասնակցութեամբ: 1985 Հոկտեմբերին, Սէն – Վիքթոր Աբբայարանը, համերգ նուիրուած Կոմիտասի, իր մահուան յիսնամեակին առթիւ եւ մասնակցութեամբ շնորհալի երգչուհի՝ Ալիս Շամիրեանի. 1980, Նոյեմբեր 7, ելոյթ Մարսէյլի քաղաքապետարանի Մեծ Դահլիճին մէջ, Կոնքուռ Աքատէմիի այցելութեան առթիւ 1985, Նոյեմբեր 7, Մարսէյլի Առեւտրական եւ Ճարտարարուեստի Սենեակին սրահներուն մէջ յանձնում 1985 «Ժան Կալրէլ Մարի» մրցանակին Մարսէյլի Աքատէմիին կողմէ:

Մի քանի, այս յատկանշական թուականներուն վրայ հարկ է աւելցնել այլ համերգներ՝ Փարիզ, Ցիւրիխ, Լիոն, Նիս, Մարսէյլ եւ շրջակայքը երգչախումբին բերած մասնակցութիւնը գաղութի զանազան կարեւոր նախաձեռնութիւններուն, եւ անշուշտ Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մէջ, պզտիկ խումբով կամ լրիւ կազմով ըստ առիթներուն, իր տեւական ներկայութիւնը: Ամէն պարագային, թէպէտ ելեւէջներով, բայց եւ այնպէս Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, վերջին տասը տարիներուն ընթացքին գրաւեց առանձնաշնորհեալ տեղ մը, կատարեց կարեւոր դեր մը Մարսէյլի եւ շրջակայքի հայ գաղութի գեղարուեստական կեանքէն ներս:

Երգչախումբի կազմութեան եւ գտած յաջողութիւններուն մէջ, որ ամէնէն առաջ յաջողութիւնն է խումբի մը իր բաղկացուցիչ բոլոր տարրերով, քանի մը անուններ սակայն կը զատուին: Խաչիկ Ելմագեան՝ խմբավարը, որուն ձեռնհաս առաջնորդութեամբ խումբը նախ ձեւաւորուեցաւ եւ ապա տարուէ – տարի յառաջդիմեց, ճոխացուց իր երգացանկը, եւ ձայնական մաքրութեան ու ներդաշնակութեան իմաստով, ինչպէս նաեւ գոյնի տեսակէտէն մակարդակը բարելաւեց: Ժիւլիէթ Ելմագեան՝ դաշնակահարուհին, բերաւ արուեստագէտի իր տաղանդն ու փորձառութիւնը եւ կատարեց կարեւոր դեր: Արծրունի Ջրբաշեան՝ նախագահը Եկեղեցւոյ օրուան վարչութեան որ նախաձեռնեց կազմութիւնը երգչախումբին: Արշամ Պապայեան՝ երգչախումբի Տնօրէն Մարմնի անխոնջ նախագահը որ եղաւ աննկուն բազուկը երգչախումբին եւ ի գին ամէն զոհողութեան ջանաց բարձրացնել որակը, ընդլայնել հորիզոնը եւ հայ երգը ճանչցնել օտար շըրջանակներուն մէջ:

Տասնամեակի հանդիսութիւններուն բացումը կը կատարուի Դեկտեմբեր 6–ին: Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մէջ, նորակազմ Սահակ – Մեսրոպ Մանկանց դպրաց դասը առաջին անգամ ըլլալով, պիտի կատարէ երգեցողութիւնը պատարագին, Եկմալեան պատարագը միաձայն: 1988 Յունուարի ընթացքին, Մշակութային Կեդրոնի մէջ, լուսարձակումներով «տիափոզիթիւ»ներու, նկարներով պիտի ներկայացուի երգչախումբին տասը տարուան կեանքը: 1988 Փետրուար 14ին, բուն Բարեկենդանի օրը, եկեղեցիէն ներս պիտի տօնախմբուի 10–րդ տարեդարձը հանդիսաւոր պատարագով, հոգեհանգստեան արարողութեամբ մը եկեղեցւոյ բոլոր ծառայողներու յիշատակին՝ սարկաւագ, դպիր, դպրապետ, խմբավար, երգիչ, պատասխանատու եւ ի մասնաւորի Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին հետ կապուած անհետացող դէմքերուն՝ Արծրունի Ջրբաշեան, Արշամ Պապայեան, Աստուր Հոլփիկեան, Շահան Ճէյհան: Եկեղեցական արարողութեանց պիտի յաջորդէ տարեդարձի հացկերոյթը: 1988 Մարտին, Մշակութային Կեդրոնին մէջ, համերգ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի մենակատարներով՝ Եւա Արթինեան, Նիքոլ Տէր – Պօղոսեան, Վարդուհի Մինասեան, Անդրանիկ Մինասեան, Ժիրայր Գասպարեան եւ Հրանդ Կիւզելեան: Ժիւլիէթ Ելմագեան պիտի ընկերակցի դաշնակով: 1988, Մայիս 8–ին, Ժիմնազի թատրոնին մէջ, համերգ, դասական գործերով (Եկմալեան, Կոմիտաս, Է. Յովհաննէսեան) եւ նաեւ ժողովրդական խմբերգներ ժողովրդական նուագախումբի մը մասնակցութեամբ: Տասնամեակի փակումը պիտի կատարուի պարահանդէսով մը, Յունիս 4–ին, Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահին մէջ: Տասնամեակի ամբողջ հանդիսութիւնները կը վայելեն պատուոյ նախագահութիւնը Մարսէյլի քաղաքապետին՝ Ռ. Վիկուռուի:

Տասնամեակի այս ճոխ եւ մանրամասն յայտագիրը մեզի ներկայացուցին երգչախումբի ղեկավարը՝ Խաչիկ Ելմագեան եւ Տնօրէն Մարմնի նոր նախագահը՝ Պերճ Կարապետեան: Խմբավարը ըսաւ թէ տասը տարի առաջ եթէ քանակը կարեւոր էր գործի սկսելու համար, այսօր գլխաւոր մտահոգութիւնը որակը բարձրացնել է եւ աւելցուց. – «Երգչախումբը կը հաշուէ շուրջ 80 անդամ, որոնք գիտակցութեամբ, լրջութեամբ կը հետեւին ու կ'աշխատին: Անոնք կը սիրեն հայ երգն ու երաժշտութիւնը: Եւ այս հակումին վրայ կը փորձենք աւելցնել անհրա-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԿ. ՇԱՐԺԱՐՈՒԵՍՏԻ ՕՐ

ՔԱՆՆ. — («Յառաջ»). — Տարին մէկ ցերեկոյթ՝ նուիրուած հայկական շարժարուեստի: Մէկուսեցնելով շրջանի եւ շրջակայքի հայութիւնը շրջանակի մը մէջ, ուր հայկականութիւն կը բուրէ եւ, Հայ մը կը ըղձայ, կ'ըմբռնէ, թէ ինք այլազան երկնակամարի մը տակ ապրելով հանդերձ, կը մնայ ինքնատիպ, իր իւրայատուկ ներքին դիմագիծով եւ հոգեխառնութեամբ:

Այս կը դառնայ հիմնական առաջադրութիւնը, – այլ աշխատանքներու եւ ձեռնարկներու կարգին, – Քանն Քոթ – տ'Ազիւրի Հայ Տիկնանց Միութեան համար:

Արդարեւ, այս տարի եւս, մշտանորոգ աւիւնով, վերոյիշեալ Միութիւնը կը կազմակերպէ հայկական շարժանկարներու, – կարճ թէ երկար, – ցերեկոյթ մը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 25–ին, ժամը 15–ին, Միրամար պանդոկի շքեղ սրահին մէջ:

Հոծ բազմութիւն մը կրնանք ըսել, երբ նկատի առնենք, թէ երկու հարիւրի կը հասնի ներկաներուն թիւը: Այլ, սակայն, սրահը երեք չորրորդով կը լեցուի՝ աթոռներու շարքեր պարապ ձգելով: Ի՞նչ բառերով բացատրել բացականերուն պատճառաբանութիւնները, երբ Տիկնանց Միութիւնը, ընկալեալ կարգով, ամէն ջանք ի գործ կը դնէ անտարբերները իսկ համախմբելու: Տարուան մէջ օր մը իսկ մարդ փափաք չունենա՞ր հայախօս ժապաւէններ դիտելու: Ցամենայն դէպս, բացակաները կը մնան առնուազն չքմեղանքի առարկայ, եթէ ընդունելի եւ հասկնալի պատճառներ չունենան ներկայացնելու:

Կարճ խօսքերով բացումը կը կատարէ Միութեան գործօն նախագահուհին, Տիկին Թագուհի Ճէվիզեան, որ շնորհակալութիւն կը յայտնէ ներկաներուն, իբրեւ քաջալերութիւն հայապահպանման ձեռնարկի մը, ինչպէս նաեւ Տիկին Քրիստիան Օրթելլիի, եւրոպական Խորհրդարանի երեսփոխանուհի եւ Քանն–ի քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ: Այս վերջինը կը ներկայացնէ քաղաքապետուհի Տիկին Անն Մարի Տէփիւն:

Առաջին առթիւ կը ցուցադրուին խիստ շահեկան «Մխիթարանք» Ս. Ղազարի մէջ, հիմնուած մեր մշակոյթի պատմութեան մեծագոյն դէմքերէն Մխիթար Սեբաստացիի կողմէ, եւ Ատրպետի սրամիտ, այլ սակայն խորհրդածութեանց մղող «Տժվժիկը» կարճ ժապաւէնները: Այս վերջինին դերերը կը ստանձնեն եզակի դերասաններ՝ Ն. Սարգիսեան, Ա. Կոթիկեան եւ ուրիշներ:

Կարճ միջնարարէն ետք կը ցուցադրուի՝ «Խնձորի Այգին» կամ մրգաստանը երկար ժապաւէնը: Դերակատարները Սօս Սարգսեան, Ալլա Թումանեան եւ Ղարիպեան, ուրիշներու կարգին: Բոլոր ժապաւէններն ալ, բացի արդէն իսկ ներկայացուած (1979) Քանն–ի համանուն սրահին մէջ Տժվժիկէն, գունաւոր նըկարահանումներով:

Չենք ծանրանար ժապաւէններու բովանդակութեանց վրայ՝ իբրեւ նիւթ եւ երբեմնի կենցաղի, միջավայրի, մտածելակերպերու եւ հոգեխառնութիւններու արտացոլում, այսօր եւս պատկերալից, քանի ասոնց մասին, դերասաններն ալ մէջն ըլլալով, – խօսուած է յաճախ այս սիւնակներուն մէջ: Ըսենք միայն, թէ նկատելի կը մնայ խաղարկութիւններու եւ դիմագիծներու արտայայտութեանց այլապէս տպաւորիչ եւ յուզախառն պատկերացումը, ապրումը դերասաններուն կողմէ: Նաեւ՝ բեմադիրներուն նիւթը ըմբռնելու եւ ներքին վիճակները նկարագրելու բարձր որակը:

Անհրաժեշտ է քաջալերել նմանօրինակ ձեռնարկները, որոնք տարի մը պէս խոստացուելով ու ձեռնածալ չեն իրագործուիր:

Ժ. Մ.

ՀԱՅԵՐԷՆԸ ԼԻՈՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 30–ի իրիկունը բացումը կատարուեցաւ Լիոնի կաթոլիկէ համալսարանին Աստուածաբանութեան ճիւղին մէջ, հայագիտութեան ամպիոնի մը: Հայագիտութիւնը թերեւս քիչ մը մեծ բառ մը նկատուի ներկայիս, բայց կարեւորը սկիզբ մը դրուիլն էր: Ու այդ եղած է: 42 աշակերտներ, մէկ փոքր մասը միայն ոչ – հայ, ունկնդրած են Գրիգոր Պըլտեանի առաջին դասախօսութիւնը՝ գրաբարի մասին: Գրաբարի մօտեցումը անհրաժեշտ է անշուշտ կարենալու համար լաւագոյն կերպով օգտուիլ ամպիոնին այս տարեշրջանին յայտագրէն՝ որուն գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ ջանալ մտերմանալ հայ հայրաբանութեան, Նարեկացիի եւ Շնորհալիի գիրքերուն մէջէն:

Դասընթացքին բացումին առթիւ, կազմակերպուած էր ընդունելութիւն մը հիմնարկին Ժան – Փոլ Բ. սրահին մէջ: Ներկայ էին համալսարանին գլխաւոր վարիչները: Յայտնեցին իրենց գոհունակութիւնը՝ որ հայ հոգեւոր գրականութիւնը կը մտնէ իրենց ուսումնարանէն ներս: «Վկայութիւն մը քրիստոնեայ Արեւելքէն իր հաւատքին հաւատարիմ ժողովուրդի մը պատմութեան շնորհիւ» ընդգծեց գերապայծառ Ժէրար Տիւֆուա:

Խօսք առաւ նաեւ Նորվան Եպիսկոպոս: Շնորհակալ ըլլալէ վերջ, ուրիշներու կարգին, մանաւանդ կարդինալ Տըքուրթըէյի՝ որ դիւրացուցած էր այս ամպիոնին կազմակերպութիւնը, ըսաւ որ երկար ատեն է իր երազը եղած էր հայագիտութեան դասընթացքի մը հաստատումը իր շրջանին մէջ: Յայտնեց իր ուրախութիւնը որ երազը դարձած է իրականութիւն:

Անշուշտ Նորվան Եպիսկոպոսի ջանքերը դիւրութեամբ չէ որ յաջողութիւն գտած են: Մանաւանդ՝ նիւթական գետնի վրայ: Եթէ ուսանողներէն ուզուածը միայն արձանագրութեան սակ մըն է, 320 կամ 510 ֆրանք տարեկան, այս ամպիոնին ստեղծումը պահանջած է կարեւոր գումար մը:

Մեզի ապահովութիւն տրուեցաւ որ այդ գումարը Ազգային Միութեան գանձէն չէ որ կ'ելլէ, այլ կ'ապահովուի զանազան բարեսիրական հիմնարկներէ եւ ազգասէր անձնաւորութիւններէ:

Ամպիոնը հաստատուած է ուրեմն: Ունի հմուտ դասախօս մը. կը մնայ թիկունք կանգնիլ, որպէսզի տեւական ըլլայ:

Ինչպէս որ տեւական է Լիոն Բ. համալսարանի մէջի աշխարհաբար հայերէնի դասընթացքը՝ զոր, տասներեք տարիներէ ի վեր, Գեղամ Կամանեան, թէեւ զուրկ համայնքին կողմէ նկատելի քաջալերութենէ մը, կը շարունակէ, առանց ընկրկելու անտարբեր կեցուածքներու եւ դժուարութիւններու առջեւ:

Հիմա որ կան ամէն ատենի հայերէնի դասընթացքներ – Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Հայկազեան միօրեայ դպրոցը, Տէսինի Կ. Խաչէնը եւ երկու համալսարաններունը – ոչ մէկ հայ, Լիոնէն կամ արուարձաններէն, կրնայ համոզիչ պատճառ մը գտնել հայերէն գրել – կարդալ չսորվելու համար...

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Մ. - ԼԻՈՆ

ԹԵՆԻՍԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔ

Հ.Բ.Ը.Մ.–ի հարաւային Ֆրանսայի երիտասարդական շարժումը, տակաւ առ տակաւ, քաղաքէ – քաղաք իր վերելքը կ'ապրի:

Օգոստոսին, Նիսի տասնօրեայ համագումարէն, ապա Սեպտեմբերին Վալանսի միջ–մասնաճիւղային հանդիպումէն ետք, կարգը կուգար Լիոն քաղաքի երիտասարդներու ելոյթին...

Հոկտեմբեր 24 եւ 25, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը, անմոռանալի պիտի մնայ բոլոր այն 125 երիտասարդ – երիտասարդուհիներուն, որոնք մասնակցեցան Լիոնի Հ.Բ.Ը.Մ.–ի երիտասարդացի մարզական ընկերային երկօրեային:

Երիտասարդացի անխոնջ եւ նուիրեալ պատասխանատու, Պր. Ժ. Էքմէքճեան իր անմիջական օգնականներ՝ Օր. Օր. Վ. Ագըլեանի, Յ. Պասմաճեանի, Ժ. Ֆէլահեանի, Ֆ. Մարկոսեանի, եւ Պր. Պր. Ս. Շխրտմեանի, Ֆ. Պէրպէրեանի, նաեւ իրաւարարներ՝ Մ. Վարդանեանի, Ժ. Վարդանեանի եւ Կ. Ագըլեանի հետ, ոչ մէկ ճիգ խնայած էին մարզական – ընկերային երկօրեան յաջողցնելու:

Այս բոլորին կողքին, յիշատակելի էր նաեւ Տիկին Ա. Էքմէքճեանի գնահատելի աջակցութիւնը:

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 24–ին սկսաւ երկօրեայ յայտագիրը, որ տեղի ունեցաւ «Մոնտորի Թենիս Քլիպ»ը:

Թենիսի զոյգ մրցաշարքին կը մասնակցէին 10 աղջիկներ եւ 22 տղաներ:

Շաբաթ օր, մինչեւ իրիկուն, տեղի ունեցան զտումի մրցումները, ապա բոլոր մարզիկները եւ հետեւողները, աւելի քան 125 հոգի, մասնակցեցան ճաշ — խրախճանքին, որ մեծ խանդավառութեամբ ընթացաւ մինչեւ առաւօտեան ժամը 3–ը:

Կիրակի, Հոկտեմբեր 25–ին շարունակուեցան խաղերը, եւ աղջիկներէն ֆինալիստ մնացին Քարէն Էքմէքճեանը եւ Վալէրի Ագըլեանը, իսկ տղաներէն Էմմանուէլ Կալուստեանը եւ Ժ. Գ. Աճէմեանը:

Երկու ֆինալներն ալ անցան հետաքըրքրական եւ խանդավառ: Տղաներէն յաղթանակը տարաւ Է. Կալուստեան, եւ ստացաւ Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Լիոնի նախագահ Ս. Սանճեանի տրամադրած բաժակը, իսկ աղջիկներէն յաղթականը եղաւ Ք. Էքմէքճեան, եւ արժանացաւ Հ.Բ.Ը.Մ.–ի պատուիրակ – գործիչ, Պր. Ա. Քէշիշեանի նուիրած բաժակին: Նաեւ, բոլոր մասնակցողները, ստացան արձանիկներ եւ մետալներ:

Մրցումները իրենց ներկայութեամբ քաջալերեցին Լիոնի Ազգային Միութեան նախագահ՝ Պր. Ռ. Ղազարեան, եւ Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Լիոնի փոխ – նախագահ՝ Պր. Յ. Կոչկարեան:

Բայց մանաւանդ, կարելի չէր անտեսել ու պարզ երեւոյթ նկատել, Լիոն քաղաքի մէջ, հայ հաւաքականութենէ հեռացած այդ 125–է աւելի երիտասարդներուն «յանկարծ» ի մի հաւաքուիլը ... զուտ հայկական մթնոլորտով ... եւ անոր յուզիչ, այլ յիրաւի մէկ արտայայտութիւնն էր, ներկայ երիտասարդներէն մէկուն՝ C'est pas possible! ըսելով յուզումի եւ ուրախութեան խառն լացը...

Կարելի չէ, պրաւօ՛, վարձքդ կատար ժագ, վարձքերնիդ կատար տղաք չըսել:

Ա.

ՄԱՍԻՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

Հաւանաբար Շիրազի անունը եղաւ Հոկտեմբեր 24–ի գիշերը Ալֆորվիլի Հայկական Մշակոյթի Տունը մեզ հաւաքողը: Արդարեւ, այն օր, տրուած յայտարարութեան համաձայն Մասիս պիտի երգէր Շիրազը եւ պիտի ներկայացնէր իտալերէն իր երգերը:

Մասիսի անունը եւ երգերը առաջին անգամ ձայնասփռուեցան Ռատիօ – Ազգ–էն անցեալ Մայիսին: Անոր ունեցած հրապարակային ելոյթները եղան հազուադէպ եւ հպանցիկ մինչեւ Հոկտեմբեր 24, երբ անձնական առաջին համերգով կը ներկայանար հանրութեան:

Կ'ըսենք հանրութիւն, բայց պէտք է հասկնալ 70–ի մօտ մարդիկ, Ալֆորվիլի Հայկական Մշակոյթի գողտրիկ Տան մէջ հաւաքուած, բոլորն ալ անորոշ իրենց սպասածին եւ հրամցուելիքին նկատմամբ: Այնքանը՝ մինչեւ համերգին ըսկիզբը: Իտալերէն երգերուն յատկացուած առաջին բաժինը դեռ իր կէսին չէր հասած, երբ երգիչ – յօրինողին լրջութիւնն ու աշխատանքին նկատմամբ պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը ակնյայտ դարձան: Բեմը գրաղեցնողի մը համար կենսական այս յատկութիւնները այնքան կը բացակային յաճախ մեր հանդիսատեսներուն դիմաց, որ անոնցմով օժտուածներուն պարագան յատուկ յիշատակութեան կ'արժանանայ:

Հարկ է արձանագրել, որ սրահ – մեկնարան իր հասկացողութիւնը գոյացաւ այդ իրիկուն: Մասիսին անձնական առաջին համերգը ըլլալով, այս կէտը կարելի է ընդգծուած յաջողութիւն նկատել ու շնորհաւորել զինք այս առթիւ: Իրօք, այս հասուն երաժիշտը ինքզինք արդարացուց իր առաջին իսկ քայլին, որ առաւ համեստութեամբ եւ ինքնավըստահութեամբ: Ան ունէր ձախողելու լայն պատճառներ: Ամենակարեւորը՝ հիւանդ էր: Ֆիզիքական ոչ բնական պայմաններու տակ հասաւ բեմ ու ձայնը աստիճանաբար դաւաճանեց իրեն:

Ահա հոս էր, որ բեմ – ունկնդիր փոխյարաբերութիւնը ստեղծուեցաւ: Ներկաները հաղորդակից կը դառնային այն ճիգին ու կամքին՝ յատկապէս, որ կը թափուէր մարդու մը կողմէ, որ իր լաւագոյնը բերած էր այդ իրիկուն, եւ իր բերածը ընտիր գործ մըն էր իրականութեան մէջ: Ու մենք հասկցանք ատիկա: Ան երգեց Շիրազը այն փոխ – յարաբերութեան մէջ, որ կայացած էր բանաստեղծին ու երաժիշտին անհատականութիւններուն միջեւ: Նաեւ ունկնդրել տուաւ Շիրազի արձանագրուած ձայնը:

Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տունը խնամուած աշխատանք տարած էր այս համերգին յայտագիր – թերթիկը պատրաստելու գծով: Այդ կը բաղկանար երկու էջերէ: Երգերուն ցանկէն զատ կ'ընդգրկէր Շիրազին եւ Մասիսին կենսագրութիւնները, իտալերէն երգերէն իւրաքանչիւրին ընդհանուր միտքը՝ ֆրանսերէն մէկ - երկու նախադասութիւններով կը տրուէր բոլորին հասկնալի դառնալու համար:

Այդպիսի սրահի մը կարելիութեան չափով լաւագոյնը ի գործ դրուած էր լուրջ պատրաստութեան մը համար: Խորհըրդահայ ամենաժողովրդական բանաստեղծ Յովհ. Շիրազը ֆրանսահայ հանդիսատեսին աւելի շօշափելի դարձնելու նպատակով, սրահին պատին վրայ անկիւն մը շինուած էր, ուր Յովհ. Շիրազ կը ներկայացուէր իր պատկերով, մի քանի բանաստեղծութիւններով եւ իր հասցէին՝ կարգ մը անձերու ուղղած արտայայտութիւններով: Այս անկիւնը դժբախտաբար չէր հասած իր նպատակին. այնտեղ կը պակսէր յատկութիւնը եւ գրութիւններուն ճիշդ ընտրութիւնը:

Ամենայնդէպս, կարելի է ըսել, որ այդ օրը, Մասիս երկու համերգ տուաւ եւ ոչ թէ մէկ: Առաջին համերգը յատկացուած էր իտալերէն իր երգերուն (որոնց բառերուն հեղինակն ալ ինքն է), իսկ երկրորդը՝ Շիրազի բանաստեղծութիւններով իրականացած իր յօրինումներուն:

Թերեւս ինք դժգոհեցաւ իրեն դաւաճանող ձայնէն, սակայն չենք վարանիր ըսելու, որ այդ պարագան ոչինչ պակսեցուց իր ձգած տպաւորութենէն:

Մասիսին կը մնայ, այսուհետեւ փրկել իրեն հանդէպ ստեղծուած համակրանքը եւ գնահատանքը, նոյնիսկ զարգացնել զանոնք: Իսկ այս դաշտին կ'իյնայ զուրգուրալ իր մէջ յայտնուող իւրաքանչիւր տաղանդին վրայ, առանց ուշանալու, առանց խուսափելու նորութենէն:

Զ. Դ.

ձեշտը, այսինքն՝ հայ երաժշտական գրականութեան ծանօթութիւնը»: Պերճ Կարապետեան եւս անդրադարձաւ երգչախումբին մակարդակի բարձրացումին եւ յայտարարեց՝ «պէտք է շարունակենք այն ուղին զոր բացաւ Արշամ Պապայեան եւ մերժենք միջակութիւնը: Ապրեցնենք հայ երգը Հայուն համար, եւ ներկայացնենք օտարին հայ գեղարուեստը իր լաւագոյն արտայայտութիւններուն մէջ: Խմբավարին եւ երգչախումբի անդամներուն կը բերեմ անվերապահ աջակցութիւնս»: Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի պատասխանատուները նաեւ այս առթիւ, շնորհակալութիւն յայտնեցին ժողովուրդին որ միշտ օժանդակ է խումբին եւ վստահ են դարձեալ անոր կենդանի հետաքրքրութեան:

Ձեռնարկ առ ձեռնարկ կը հետեւինք Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբի տասնամեակի տօնախմբութեան, իրազեկ պահելու համար մեր ընթերցողները:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Գ. Թիրեաքեան եւ զաւակ. Սեդա Թիրեաքեան իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Ստեփան Թիրեաքեանի յիշատակին 2000 ֆրանք կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, 2000 Ֆր. Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 1000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գէորգ Գէորգեանի մահուան առթիւ Մարսէյլէն Տիկին Թահթալեան եւ աղջիկը 100 Ֆր. կը նուիրեն Կապ. Խաչի Սէն – Ժերոմի մասնաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»)էն եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին: Նոյն տխուր առթիւ, Մայսէյլէն, Տիկիններ Լէոնի Կազերեան եւ Ժաքլին Սարաֆեան 200 Ֆր. կը նուիրեն Կապ. Խաչի Սէն – Ժերոմի մասնաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը, ինչպէս նաեւ Ալֆորվիլի «Նոր Սերունդ»ը կը ծանուցանեն յարգոյ հասարակութեան թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 15, Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ, Կոմիտաս փողոց – Ալֆորվիլ – հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց մահացած ընկեր – ընկերուհիներուն յիշատակին:

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ հոգեճաշ մը Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ – 9 ռիւ տը Մատրիտ:

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ Տէր եւ Տիկին Յակոբ Փաշայեանէ 500 Ֆր. Մարի – Էլէն Խաչիկեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

OFFRE D'EMPLOI

MARSEILLE

Recherchons dame arménienne de 45 à 50 ans pour garder une personne âgée.

— Logée, nourrie. —

Tél. : 91 - 76 - 36 - 98
(heures de repas)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Պուրվար Օտտոյի Լեոլա Սասունի մասնաճիւղին կազմակերպած «լօթօ»ն, Դեկտեմբեր 5, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8–էն սկսեալ Մշակոյթի Տան մէջ, 12 – 14 ռիւ Սէն – Պազիլ:

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 15, ժամը 15ին պիտի ներկայացնէ հայերէն խօսուն շարժապատկեր մը՝ «Սասունի զաւակները» տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ թղթախաղ (լօթօ) թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12–ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½–ին:

Դեկտեմբեր 20–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

Դեկտեմբեր 27–ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

DINER DANSANT

organisé par HOMENMEN
UNION SPORTIVE ARMENIENNE FRANÇAISE

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպութեամբ՝
Հ. Մ. Մ.–ի ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

մասնակցութեամբ՝
ԱՏԻՍ ՀԱՐՄԱՆՏԵԱՆ–ի

Կիրակի, Նոյեմբեր 15, ժամը 20–ին
GREGOIRE LA CAPPADOCE ճաշարանի շքեղ սրահին մէջ
67 bis, quai Blanqui— ALFORTVILLE

— Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 300 Ֆր. —

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել՝
43 – 78 – 56 – 44 — 46 – 42 – 51 – 40

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

ՃԱՇ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Վարչութեան Տիկնանց բաժինը, ճաշ մը կազմակերպած է, Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրին, ժամը՝ 12·30–ին, Միութեան սրահներուն մէջ, ի նպաստ իր դպրոցին:

33, Cours Pierre Puget
13006 MARSEILLE

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել քարտուղարութեան՝

Հեռաձայն.– 91 – 37 – 75 – 97
կամ՝ Տիկին Ա. Ստեփանեանին՝ 91 – 79 – 30 – 34

SAMEDI 28 NOVEMBRE

A 20 HEURES

GRAND DINER DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint - Cyr — PARIS
au profit de

L'ECOLE SAINT - MESROP D'ALFORTVILLE

Pour réservation :
——— Mme. OUZOUNIAN : 43 - 76 - 35 - 91
——— Mme. SIMONIAN : 43 -68 - 42 - 04

1947 - 1987
40 ANS - 40 ŒUVRES

22 OCTOBRE —— 25 DECEMBRE

Accrochage de Fête à l'occasion de son 40ème anniversaire

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints - Pères — PARIS 6e

NOUVEL AN EN ARMENIE

DU 26 DECEMBRE 87 AU 10 JANVIER 88

AVEC UNE NUIT A L'ALLER ET UNE NUIT AU RETOUR A MOSCOU

TRANSPORT PARIS / MOSCOU / PARIS
PAR LA COMPAGNIE AIR FRANCE

- PENSION COMPLETE
- EXCURSIONS QUOTIDIENNES
- REVEILLON DU JOUR DE L'AN

Prix : PARIS / PARIS PAR PERSONNE : 5 795 Frs

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
10

MARDI
10 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.615 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.615

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՈՒՆՈՒԶ

ԾԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՊՈՒՐԿԻՊԱ ԿԸ ՀԵՌԱՑՈՒԻ

ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԸ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ

Տխուր է ծերութիւնը, մանաւանդ երբ ան չի խնայեր: Փինէները — 96 տարեկան — եզակի նմոյշներ են: Բայց, որովհետեւ ծերանալու միակ միջոցը՝ երկարատեւ ապրիլն է, հարկ է հաստատել թէ այդ ալ շատ փնտռուած լուծում մը չէ:

Հապիպ Պուրկիպա, համանպար խորհին թէ, երբեմն գոնէ, անողոք է չմեռնիլ՝ առնենին: Իր պարագային՝ իշխանութեան գլուխ, իբրեւ այն մեծ առհաւքան, որ իր երկրին տուաւ անկախութիւնը, առանց արիւնահոսութեան: Պուրկիպա, մեծ դէմք մըն էր: Թունուզը վերածած էր արդիականութեան եւ հանդուրժողութեան օրինակելի երկրի մը խումբի մէջ: Կառչած կը մնար իշխանութեան, երբ տարիները դաւաճանեցին իր մտացականութեան: Նախարարապետը որ իր տեղը կ'անցնի — Պէն Ալի — թէեւ զօրավար, իրեն հետ բանակը չի բերեր բայց նախքան իր որոշումը տալը խորհրդակցած է ոստիկանութեան եւ կուսակցական ղեկավարներուն հետ:

Պէն Ալի, իր յայտարարութեան մէջ, կը ծըզէ. — «Ծերութիւնը եւ իր առողջական վիճակին վատթարացումը, հիմնուած բժշկական տեղեկագրի մը վրայ, մեզ կ'ազդէին խորհելու որ ազգային պարտականութիւնը կը պարտադրէ մեզի զինքը հռչակել բացարձակապէս անկարող վարելու Հանրապետութեան նախագահի իր պաշտօնը»: Պէն Ալի կը նախատեսէ նաեւ Սահմանադրութեան վերաքննութիւն մը, որովհետեւ «կարելի չէ ցկեանս նախագահ ըլլալ»: Արդարեւ, այդ էր Պուրկիպայի պարագան, որու հեռացումը կարելի կը դարձնէ միայն Սահմանադրութեան 57-րդ յօդուածը, ըստ որուն. — «Հանրապետութեան նախագահութեան թափուր վիճակին, մահուան կամ բացարձակ արգելքի պարագային, նախարարապետը անմիջապէս կը ստանձնէ Հանրապետութեան նախագահի պաշտօնը ներկայ օրէնսդրութեան մնացեալ ժամանակը»:

Պուրկիպա 84 տարեկան է: Բայց, կորսնցուցած է իր մտային կարողութիւնները եւ Կարքեդոնի իր պալատը այլեւս դարձած էր սադրանքներու բոյն մը: «Ազգին հայրը» ազդեցութեանց տակ անձի մը վերածուած էր, փարչակարգն ալ ջնջահեղձ էր: Այս էր 7 բժիշկներու եւ շրջապատին կարծիքը: Պուրկիպա չյաջողեցաւ փառքով վերջանալ, ինչպէս փափաքելի է նման դէմքերու համար, այլ խօսքով՝ մեռնիլ պատնէշին վրայ: Եւ նախարարապետին ճապարանքն ալ կը բացատրուի անով, որ ի մօտոյ իր հեռացումը ծրագրուած էր: Ընդհանուր ձեւով, երկիրը լաւ ընդունելութիւն ըրած է այս կարգադրութեան: Պէն Ալի կը դառնայ «գերագոյն փրկարարը» որ եկաւ փոխարինելու ան որ կը մնայ «գերագոյն մարտիկը»: 51 տարեկան, նոր ղեկավարը զինուորական կրթութիւնը առած է Ֆրանսա (Սէն-Սիր, Շալոն-Սիւր-Մառն), ապա յաճախած Միացեալ-Նահանգներու ապահովութեան վարժարանը: Նոր նախագահը նախարարապետ նշանակեց Հէտի Պաքուշ, որ ընկերային հարցերու նախարար էր:

CNCL - ՎԵՐՋ

ԲԵԿԱՆԻՉ ԱՏԵԱՆԸ Կ'ԱՌԿԱԽԷ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՎՃԻՌԸ՝ ԴԵԿՏ. 10-ԻՆ

Որոշումը զօր տուաւ, Ուրբաթ օր, բեկանիչ ատեանին ոճրային սենեակը հաղորդեց է: Դէպքերը ծանօթ են, իբրեւ հետեւանք Ռատիօ-Քուաթուազիի տրրուած արտօնութեան մը, դատական հետապնդման դիմած էր Ռատիօ-Լարսէն եւ Միշէլ Տոուա մեղադրանքի տակ առնուած էր (Հոկտեմբեր 27): Ակադեմականը հակայարձակման անցած էր եւ դատի դիմած, որպէսզի հարցաքննիչ դատաւորին՝ Կրըլիէի ձեռքէն առնուի թղթածրարը: Նոյեմբեր 6-ին, բեկանիչ ատեանը առաջին որոշում մը տուաւ, առկախել քննութիւնը: Դեկտեմբեր 10-ին միայն, պիտի տայ վերջնական որոշումը ինչ կը վերաբերի Կրըլիէի ձեռքէն առնելու թղթածրարը: Հաղորդեց է նաեւ որ նման նիստի մը ընթացքին խօսք առնէ դատախազը, յանուն Ընկերութեան որու բաներերն է (մինիսթէռ փիւպլիք) եւ հրաւիրէ դատաւորները, որ չընդառաջեն Միշէլ Տոուայի դիմումին: Դատախազը անընդունելի կը գտնէ ինչ որ կը կատարուի եւ աւելի հեռուն երթալով, կ'ազդարարէ՝ դատաւոր Կրըլիէի ձեռքէն առնել այս հարցին քննութիւնը «իրերու բընականոն ընթացքին այլասերումն է»:

Դատախազը չանտեսեր ճնշումներ: Կը տրամաբանէ: Եթէ Կրըլիէ մեղադրանքի տակ առաւ Միշէլ Տոուան, ատիկա բընական ձեւ մըն է որ թոյլ կուտայ ենթակային պաշտպանուիլ եւ տեղականալ թղթածրարին բովանդակութեան: Բուռն կերպով կը ճակէ ակադեմականը, որու ընկերային դիրքը, եղած պատիւները պատճառ են որ այսքան արձագանգ տըրուի, բայց կը չեշէ. — «Մտահոգ եմ որ դատաւորներ Հանրապետութեան խեղկատակներուն վերածուին եւ յարձակումի ենթարկուին ու նախատուին մարդոց կողմէ, որոնք (թերեւս արդարութեան նկատմամբ նոյն սէրն ու անշահախնդրութիւնը չունին»:

Կասկած չկայ որ նման որոշումը կը ձգտի ընդառաջ երթալ Միշէլ Տոուայի փափաքին, այսինքն՝ լռեցնել տալ դատաւոր մը: Բայց նման «կարգադրութիւններ» երկսայրի սուրեր են, որոնցմէ շահ չկայ: Ի վերջոյ, անմեղ կամ անբասիր անձ մը պէտք չունի հազարումէկ միջոցներու դիմելու, լռեցնել տալու համար արդարութիւնը: Եւ Միշէլ Տոուա ուրախանալու պատճառ չունի, վասնզի իր ուզած այս վճիռը, միայն իրեն դէմ տրամադրութիւններու դուռ կը բանայ:

Աւելին: Ասիկա չի ծառայեր նաեւ օրուան իշխանութեան, որու շահը կը պահանջէ որ ամէն փաստ տայ, որ Ֆրանսայի մէջ գոնէ, արդարութիւնը անկախ է, մի՛շտ:

Երկուշաբթի օր, «Մաթէն» կրկին, երկար կը ծանրանար այս «կարգադրութեան» վրայ եւ միտք պղտորող բաւական տեղեկութիւններ կուտար, դատաւոր Կրըլիէի շուրջ (եւ դէմ) տարուած աշխատանքներու մասին: Խմբագրականով մըն ալ, որու խորագիրը՝ «Tout fout le camp» աւելի քան խօսուն է, Փիէր Ֆէյոէլ զարմանքով կ'անդրադառնար բեկանիչ ատեանին որոշումին:

ԻՐԼԱՆՏԱ

ԱՀԱՒՈՐ ՋԱՐԴ

11 ՄԵՌԵԱԼ, 63 ՎԻՐԱՒՈՐ

Երկուշաբթի առտու, դեռ ստանձնուած չէր պատասխանատուութիւնը այն ոճրափորձին, որ Կիրակի օր, աւեր գործեց հիւսիսային Իրլանտա: Ստանձնումը պատճառ չէ անշուշտ, որ ամէն մարդ ԻՐԱ-ի մասը տեսնէ: Պայթումը տեղի ունեցած է դպրոցական շէնքի մը մէջ, որ մօտ էր ենիսքիլընի մեռեալներու յուշարձանին, ուր ժողովուրդը հաւաքուած էր ոգեկոչելու համար երկու պատերազմներու զոհերը (ռիմէմպրէնս Տէյ = յիշատակի օր): Արարողութեան սկիզբն իսկ է, որ պայթումը տեղի ունեցած է եւ անմիջապէս պարզուած պատկերը ահաւոր եղած է: Դիակներ, վիրաւորներ որոնց մէջ բազմաթիւ երախաներ: Նոյն ժամուն, Կիրակի, առտու, Թազուհին եւ Տիկին Թաչըր ծաղկեպսակ կը դնէին տեղւոյն յուշարձաններու: Երկուքն ալ իրենց վրդովումը յայտնած են: Կը կարծուի որ ԻՐԱ-ի վերջերս կրած ձախողութիւնները եւ կորուստները զինքը մղած են այս արիւնալի արարքին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՊՈՒ ՆԻՏԱԼ խմբակը յայտարարեց թէ առեւանգած է ֆրանսական զրօսանաւի մը ութ ճամբորդները, որոնք կրկնակ հպատակութիւն կը վայլեն (պելժ - խարայէլեան, ֆրանսական - խարայէլեան): Նաւը որ «առեւանգուած» է Կազայի բացը, պելժ եւ ֆրանսական դրօշակ կը կրէր: Ահաբեկչական խմբակին բաներբը ճշդած է թէ ութ ճամբորդները խնամք ստացած են, ինչ որ ենթադրել կու տայ թէ վիրաւորուած են եւ ապահով վայր մը փոխադրուած:

ԼԻՈՆԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ, կարդինալ Տըքուրթրէ Ֆրանսայի եպիսկոպոսներու նախագահ ընտրուեցաւ, ինչպէս կ'ակընկալուէր: Ընտրութիւնը կատարուեցաւ եպիսկոպոսական ժողովին, որ գումարուած է Լուտ: Ծանօթ է որ Լիոնի ծիրանաւոր - արքեպիսկոպոսը քաջ հովիւ մըն է, որ չի ծածկեր իր տեսակէտները: Կողմնակից արդարութեան, բուռն թշնամի հակասեմականութեան եւ ցեղապաշտութեան: Ապրիլ 24-ի 70ամեակին առթիւ (1985) շատ տպաւորիչ քարոզ մը արտասանած էր Լիոնի Սէն - Ժան մայր տաճարին մէջ:

ԱՄՄԱՆԻ մէջ գումարուած է արաբական վեհաժողովը, որու գլխաւոր նպատակն է հասարակաց ճակատ մը կազմել Իրանի դէմ: Փափաք կայ նաեւ որ Եգիպտոս վերադառնայ արաբական աշխարհի ծոցը (արտաքսուած էր 1979ին, առանձին հաշտութիւն ստորագրած ըլլալով Իսրայէլի հետ):

ՌԵԿԸՆ, ձախողութիւն մը եւս արձանագրեց դատաւոր Տըկլաս Կէնսպըրկի պատճառով: Ռեկընի այս թեկնածուն պարտաւորուեցաւ քաշել իր թեկնածութիւնը գերագոյն Ատեանէն, խոստովանելէ ետք որ 70ական թուականներուն, երբ դասատու էր Հարվարտ մարիխուանա ծխած է:

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ դարձուցած նոր ժապաւէնին կ'անդրադառնայ Լիպերասիոն (Նոյ. 9) երկու նկարներ ալ հրատարակելով: Թիֆլիսի իր թղթակիցն է, որ կը նկարագրէ Պարաճանովի աշխատանքի մէկ օրը, երբ կը դարձնէ Լերմոնտովի «Սատանա»ն:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ «ՄԵՏԱԼԻՍՏ»ԷՆ

ԲԱՅՑ ԿԸ ՊԱՀԷ ԻՐ 6-ՐԴ ՏԵՂԸ ԴԱՍԱՒՈՐՄԱՆ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 8-ի խաղերու արդիւնքներն են. —

Դնեպր — Ժալգիրիս	2 — 1
Շախտեօր — Դինամօ Մինսկ	0 — 0
ԲԿՄԱ — Զէնիթ	1 — 1
Մետալիստ — Արարատ	1 — 0
Տորպեդօ — Նեֆթչի	1 — 1
Դինամօ Կ. — Դինամօ Թ.	3 — 1

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէր Սպարտակ 40 կէտով, որուն կը հետեւէին Դնեպր 38, Ժալգիրիս 35, Դինամօ Մինսկ եւ Տորպեդօ 32-ական, Արարատ եւ Շախտեօր 29-ական, Դինամօ Կ. 28, Մետալիստ 27, Կայրաթ եւ Նեֆթչի 26-ական, Դինամօ Թ., Դինամօ Մ. եւ Զէնիթ 24-ական, ԲԿՄԱ 22 եւ Գուրիա 18 կէտերով:

**

Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

«ԿՈՏԱՅՔ» ՓՐԿՈՒԱԾ Է ԴԱՍԱԿԱՐԳ ԻՋՆԵԼՈՒ ՎՏԱՆԳԷՆ

Խորհրդային ախոյենութեան Ա. դասակարգի 22 խումբերու մրցաշարքի աւարտին չորս հանգրուան մնացած Աբովեանի «Կոտայք»ը փրկուած է դասակարգ իջնելու վտանգէն: Արդարեւ, դասաւորումը գլխաւորող «Չերնոմորեց»ի 0-ի դէմ 2 կէտով յաղթելէ ետք Աբովեանցիները 5 — 3 արդիւնքով պարտութեան մատնելով ԲՄԱ «Կարպատներ»ը, գրաւած են դասաւորման 11-րդ տեղը: Այս հանդիպումի ընթացքին «Կոտայք»ի հրաժեշտ տուած է խումբին վեթերանը՝ Վ. Սուքիասեան, որ կը ստանձնէ մարզիչի պաշտօն:

Ի դէպ, նշենք որ նախքան մրցաշարքի աւարտը, «Չերնոմորեց» եւ «Լոկոմոտիւ» արդէն իսկ նուաճած են բարձրագոյն դասակարգի ուղեգիրը:

**

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մարզական — Շամփինեի Քէօյի	0 — 1
Իսիի Հայ Մարզական — Սեւր Պրիւյէռ	3 — 2

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Տասներորդ հանդիպումը վերջ գտաւ հաւասար արդիւնքով եւ Գարբով ու Գասպարով 5 — 5 հաւասար են:

Ցարդ երկու յաղթանակ եւ հինգ հաւասար արդիւնք արձանագրած են խաղերը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՉԱՐՄԱՆԱԼԻ ԱՆԴԷՄ ՈՒ ԱՆԱՆՑԵԱԼ

ԷԴ. ԻՍԱԲԵԿԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մեր հին փողոցը, որտեղ ապրում էինք Իգդիրից գաղթելուց յետոյ, կոչւում էր «Բաննայա», որովհետեւ միայն այդ փողոցի վրայ երեք բաղնիք կար, իսկ այսօր ոչ ոք չի կարող ապացուցել, որ հին երեւանցին բաղնիք գնալու պատիւ է ունեցել...: Չմնաց Երեւանի զմրէթաւոր 5 – 6 բաղնիքներից ոչ մէկը:

Ս. Սարգսի պահպանուած եկեղեցին, որն ի դէպ քանդուածների համեմատութեամբ ամենահամեստն է, այնպէս է «պաշարուած» երեւելի ճարտարապետների բարձրայարկ շէնքերով, որ յանկարծ չերեւայ: Այդպէս սովորաբար թաքցնում են այն, ինչը պատիւ չի բերում:

Չի երեւում նաեւ հոյակապ «Գոյ մըզկիթ»ը իր զմրուխտ գմբէթով, մինարէթով: Բակում 300 տարեկան չինարներ կային, որոնք անխնամ մնալով չորացան: Այդ մզկիթը պարսկական ճարտարապետութեան գլուխ գործոց է: Առաջ այսօրուայ խեղճուկ տեսքը չունէր: Իսկ Ալհամրան Սպանիայում հիմա թանգարան է: Գոյ մզկիթի գլխաւոր մուտքից դէպի աջ, առաջին խցում ապրում էր մի նշանաւոր հոգեւորական, գիտնական մոլլա, որն ամէն լուսաբացի իր նամազը վերջացնելուց յետոյ, ծալապատիկ նըստում էր խցի բաց պատուհանում ցածր սեղանի առաջ, կողքին՝ հին ձեռագրեր, գրում էր, գրում, փետուրէ գրչով, սեւ «ղալամ»ով: Այդ գիտնականին ամէն ուրբաթ օր այցի էին գալիս ... Չարենցը, Բակունցը, Մահարին, Թոթովենցը: Իրենք էլ ծալապատիկ նստում էին մինդարների վրայ, զրուցում էին եւ խօսողն այդ գիտնականն էր: ... Երգաձայն կարդում էր, փարսերէն՝ երեւի Հաֆիզ, Ռումի, Խայեամ, Ֆիրդուսի եւ ինչ իմանաս էլ ինչ: Հիւրերին ընտիր, մուգ թէյ էին հիւրասիրում, որ բերում էր ծառայողը տանձաձեւ նախշուն բաժակներով, իսկ Չարենցին նաեւ ղալյան էին մատուցում, երկար օձագալար մուշտուկով, եւ ծըխում էր, դանդաղ օրօրւում՝ աչքերը խուփ, ռուբայաթների, քարդաշների, սեզահների կարկաչուն ռիթմով...:

Յիշողութիւն է, աչքովս եմ տեսել, պատմութիւն քաղաքի կենսագրութիւնից, որը յուշ կը դառնայ, կ՚անէանայ, եթէ մի տախտակի կտորի վրայ չգրուի, չփակցուի այդ խցի պատին:

Քաղաքի բերդում էլ կար մզկիթ, գըմբէթի դիմացը բաց բեմի նման, որտեղ առաջին անգամ Գրիբոյեդովի դեկաբըրիստ ընկերները ներկայացրին «Խելքից պատուհաս»ը...:

Եւ այսպէս, էջ առ էջ պոկեցինք Երեւանի յիշողութեան գրքից նրա թերթերը, եւ մնացել է ընդամէնը մի թերթ. մի հատիկ թերթ ... եւ պոկողները՝ նոյն մեր յարգելի ճարտարապետներն էին «գլխաւոր», թէ ոչ գլխաւոր, որոնցից ամէն մէկի միակ հոգսն է եղել իր համար «տեղ բացել»ը միայն:

Իսկ երկրորդ ամենամեծ մեղաւորը, յանցագործը, կրկնում եմ, մենք ենք, հին ու նոր Երեւանի քաղաքացիներս, որ փորձ չարեցինք նրանց ձեռքը բռնելու, – խիղճ ունեցէք, ուշքի եկէք, յարգելի ընկեր ճարտարապետներ:

«Ճարտարապետ»ը կոչում է եղել: Հարիւրաւոր անյայտ ու յայտնի մոմիկների, տրդատների պատիւ է արել հայ ժողովուրդը այդ բարձր կոչումը կրելու, ինչպէս Թամանեանին, Թորամանեանին...:

Շատ տարօրինակ, բազմաբովանդակ բառիմաստ է եւ հին է, շատ հին, հին յուշարձանի նման, բայց պէտք է մնայ, պիտի թողնել որպէս չափանշող արժէք անցեալի եւ ապագայի ճարտարապետների համար:

Հարցը միայն քաղաքը կենսագրութիւնից զրկելը չէ, թէ հնի տեղ ինչ է ստեղծւում եւ Թամանեանին, հին նախագծին վերադրուող քաղաքի անհաշւի թերութիւնները, նոր «խմբագրումներ»ը պարզունակ միջոցներ են խիղճը քնեցնելու եւ արդարանալու համար:

Թամանեանը մեղք չունէր, որ քաղաքը զուրկ է ճարտարապետական անսամբլներից, յատկապէս խաչաձեւ հատուող փողոցների ստեղծած մեծ ու փոքր հրապարակներում: Չորս կողմից շրջապատում են իրարամերժ ոճական հնարանքներ: Չի պահպանւում անգամ չափի ու ծաւալի տարրական հասկացողութիւնը եւ ... ոչ թէ անգիտակցօրէն, այլ ձեռքն ընկած տարածքը աւելի «տեսանելի» դարձնելու միտումով: Վերից նայողը կը տեսնի, թէ ինչ զարմանահրաշ, ֆանտաստիկ ուրուագծային «ելեւէջ»ներ ունի քաղաքը: Նման է վատ սերմնացանի չաղտուած հատիկներից ծլած ցանցառ, վայրիվերոյ աճած ցորենի արտի, ընդ որում սերմն էլ չզտած, քանի որ ցորենի հետ աճել է ինչ ուզես՝ փուշ ու տատասկ, խոտ ու վայրի բանջար: Ցաւը միայն քանդելը չէ, ցաւն այն է, թէ ինչով է փոխարինւում հինը:

Վատ նկարները մի օր կ՚իջեցնեն պատկերասրահների պատերից՝ տեղը լաւը կը կախեն: Վատ երաժշտութիւնը չեն կատարի, կը մոռացուի, վատ գիրքը չեն կարդայ, ընդ որում թոյլ նկարը, վատ երաժշտութեան պարտիտուրը, թոյլ գիրքը ... չեն վառի, չեն ոչնչացնի. պահում են, պարտաւոր են պահելու, չգրըւած օրէնք է, լաւ-վատ՝ բայց պատմութիւն է: Իսկ ինչ անել քար ու կրով շինած տունը, որտեղ արդէն վաղուց բնակարանամուտ են տօնել, ապրում են:

«Անզգոյշ ճարտարապետական միջամըտութիւն» չի սա, ինչպէս գրում է մամուլը: Շատ պարզունակ ուտիլիտարիզմ է, ծրագրուած, հետեւողական յամառութեամբ իրականացուող «տեղ բացել»ու անմեղ ցանկութիւն, ինչպէս «միամիտ անզգոյշ միջամտութեամբ» փլուեցին Պօղոս – Պետրոսը, Կաթողիկէն ... Նոյն գայթակղութիւնն է, քաղաքի կենտրոնում մի թեթեւ «անզգոյշ միջամտութիւն» ... բուլդոզերով եւ՛ տեղը կը բացուի, եւ՛ կը լինի քաղաքի կենտրոնում: Ո՞վ չի ուզենայ «նոր էջ» բացել Երեւանի գրքում մի երկու մնացած հին թերթ պոկելով...

Եւ, մեզ, Երեւանի քաղաքացիներիս, ի՞նչ աւերածութիւններ տեսածներիս, հիմա էլ միամիտ տեղ դնելով հանգըստացնում են, որ քանդուելիք շէնքերը «համարակալուած» են եւ «ինչ – որ մի տեղ» նորից իրար վրայ պիտի դրուին, ինչ – որ մի տեղ ... ե՞րբ, որտե՞ղ, քաղաքից դո՞ւրս, քաղաքի «կենսագրութիւնից դո՞ւրս», անունը ի՞նչ դնել եւ ինչ իմաստ ունի այդ, մեղմ ասած, անհեթեթութիւնը՝ քաղաքից դուրս «նոր» հին Երեւան ստեղծելը:

Թիֆլիսի քաղաքը շատ հեռու չի, այնտեղ էլ քաղաքաշինութիւն է գնում եւ այնտեղ էլ կան ճարտարապետներ, որոնք շատ կ՚ուզենային քաղաքի կենտրոնում «տեղ բացել» իրենց համար, մանաւանդ Հալաբարի բարձունքում եւ մանաւանդ հէնց քաղաքի կենտրոնում եղած եկեղեցիների տեղերում, որոնցից ոչ մէկին չդիպան, չքանդեցին: Շրջենք քաղաքի կենտրոնում, Հրապարակի շրջակայքում եւ Հալաբարում: Համարակալուած քարեր չենք տեսնի, բայց կը տեսնենք, թէ ինչ սիրով ու հոգատարութեամբ են վերականգնուած, իրենց նախատեսքին են բերուած հին շէնքերը եւ հիմա Թիֆլիսի կենտրոնի հին տներում՝ նոր տիկնիկային թատրոն է գործում, թէյարաններ, սըրճարաններ են ստեղծուել: Զով ջրերի, հիւթերի, պաղպաղակի վաճառք է՝ բարեկարգուած փոքր բակերում, եւ այդ բոլորը հմայիչ տեսք ու շունչ են բերել քաղաքին, հնի ու նորի զարմանալի բաղդատութեամբ Թիֆլիսին դարձնելով հին ու նոր քաղաք, յուշ ու պատմութիւն ունեցող քաղաքամայր: Եւ հէնց դա է երեւի հայրենասիրութիւնը, որդիական սէրը եւ ոչ շատախօսութիւնը:

Իր քաղաքի անցեալն արհամարհող, չյարգող քաղաքացին այդ քաղաքում ապրելու իրաւունք չունի:

Կարելի է հեռուն չգնալ, մինչեւ Աշտարակ 20 րոպէի ճանապարհ է: Տեսնել է պէտք, թէ ինչ փոքրիկ հրաշքներ է գործում քաղաքային սովետը իր ժրաջան նախագահի՝ Ալֆրէտ Շահնազարեանի միջոցով Աշտարակի կենտրոնը, հին Աշտարակը վերականգնելու, իր «նախատեսքին» բերելու ուղղութեամբ: Այդ նախագահին կարելի է հանդիպել միայն «դիպլոմատչերական» ակնթարթներում, իսկ աւելի յարմար կը լինի նրան, ինչպէս եւ քաղաքի ճարտարապետին փնտռել վերականգնուող տների բակերում, շինհրապարակներում:

Հեռու չի նաեւ Լենինականը, որտեղ քաղաքի նախկին տէրերը քիչ աւերածութիւն չէին արել: Իսկ քաղաքի նոր տէրերը, սկսած իրենց քաղաքի՝ յարգանքի ու պատկառանքի արժանի ղեկավար ընկերներից, վերջացրած հին Գիւմրու պատիւը, Գիւմրու անկրկնելի գեղեցկութիւնը պահող ու շէնացնող քարագործ վարպետներով, շինարարներով, մեծ գործ արեցին: Նրանք էլ կարող էին զբաղուել ... քարերը համարակալելով, բայց հնարաւոր է՞ր նորից ստեղծել Ձիթողցեանների տուն կամ Մերկուրովների տան նման ճարտարապետական հրաշք: Անհնարին է, սիզիփեան աշխատանք, իմաստից զուրկ, անլուրջ զբաղմունք:

Սրանով թերեւս յուսահատ բողոքի խօսքով կարելի էր վերջացնել մեր ասելիքը, բայց ... ինչպէս լուռ մնալ, երբ քաղաքում ստեղծուած նորն էլ է աչքիդ առաջ քանդւում: Նախ ասենք, որ դեռ երէկ շինուած տները ... իրենք իրենց են մէկ – մէկ շարքից դուրս գալիս նոր ստեղծըւած զանգուածներում եւ ոչ միայն անխիղճ շինարարների մեղքով, որոնք կիր ու ցեմենտի փոխարէն իրենց խիղճն են երեւի գործածում շարուածքի մէջ. ինչ վերաբերում է ճարտարապետներին, նըրանք միայն իրենց նախագծերի տէրն են եւ նրանց հոգը չէ, թէ ինչպէս է այն իրականանում:

Բայց մենք՝ հին քաղաքացիներս յիշում ենք Թամանեանին, որ դեռ վաղ առաւօտից իր շէնքի տախտակամածների վրայ էր, շինարարների հետ եւ զարմանալի չէր: Կարծում էինք այդպէս է կարգը, ճարտարապետը պէտք է տեսնի, թէ ինչպէս են շինում «իր շէնքը», որ կանգուն մնայ:

Եւս մի հարց, որն առաջին պահին կարող է մանր թուալ: Երբ 2 – 3 տարի առաջ սկսեցին քաղաքի մայթերի եզրաքարերը քանդել եւ պեթոնի լցուածքը փոխարինել սրբատաշ բազալտ քարով, կարելի էր կարծել, որ փողոցները կարգի բերող շինարարները ձանձրացել են փըլուող պեթոնը անընդհատ փոխելուց, իսկ բազալտը մաշուելիք չունի, մանաւա՛նդ եզրաքարերը, որ ոտքի տակ չեն: Արդէն տարուց աւելի է, ինչ պեթոնը փոխող շինարարները զբաղուած են ... երէկուայ դրուած բազալտի սալերը քլունգ ու լինգով քանդելով եւ տեղը դնելով նոյն բազալտից նոր սալեր: Հնին ոչինչ չէր պատահել, քերուածք չունէր, տաշած քար էր: Ի՞նչ մտածեցին, որ՝ տաշած քարը գետնին չի կարելի թողնե՞լ: Քանդել են եւ հիմա էլ քանդում են քաղաքի փողոցների, կենտրոնի, պրօսպեկտների ծառուղիների մայթերի եզրաքարերը: Սայաթ – Նովայի, Նրան զուգահեռ ու հատող փողոցների բոլոր մայթերի եզրաքարերը ջարդելով անպէտքացրին նաեւ մայթերի սալաքարերը եւ ստիպուած նորից ասֆալտապատում են դեռ չմաշուած մայթերը: Մայթերը բարձրանում են, ուռչում: Քաղաքի կենտրոնը բարձրանում է եւ ոչ ոք չի զարմանում, որ կիսանկուղային յարկերի լուսամուտները դառնում են նկուղային, նկուղները ծածկըւում են մայթի տակ, շքամուտների մեծ մասը մայթերից ցած է գտնւում, իսկ 3 – 4 աստիճան ունեցող նախամուտքերն էլ հաւասարուել են մայթին: Դա կոչւում է քաղաքը կարգի բերել, մինչդեռ հարիւրաւոր փողոցներ կան մայթի երես չտեսած:

Ո՞ւմ է պէտք եւ ո՞վ է հաշւում, թէ որքան է նստում պետութեան վրայ այդ «սիզիփեան աշխատանքը»: Հարցնող չկայ նաեւ, թէ ինչու են կանաչ գօտին եւ քաղաքի կենտրոնը դարձրել յուշարձանների հաւաքատեղի, երբ աշխարհի բոլոր մեծ ու փոքր քաղաքներում յուշարձանները սփռուած են քաղաքի տարբեր, մեծ ու փոքր հրապարակներում, խաչմերուկներում ստեղծելով քաղաքի հետաքրքիր կենտրոններ, իսկ շատ տեղերում արձանները դրւում են հէնց այդ երեւելի անձանց անունը կրող փողոցներում: Մեզ մօտ՝ Երեւանում արդէն գոյութիւն ունեն հազարաւոր բնակչութիւն ունեցող բնակելի զանգուածներ, բոլորը բացի Նորքի զանգուածից դատարկ են, նայելու, հիանալու ոչինչ կայ:

Ծածկուել են պուրակների կանաչ տարածութիւնների կէսից աւելին քարէ տակ: Այդ այգիների կարմիր աւազի մէջ բակ չունեցող երեխաների, մանկապարտէզի երեխաների հոծ բազմութիւն էր խաղում, թռչկոտում, կանաչների մէջ բահիկներով աւազի հետ խաղում, իսկ հիմա սալայատակւում են պրօսպեկտները:

Քաղաք է Երեւանը, միլիոնանոց քաղաք իր ծով հոգսերով, խնամք եւ ուշադրութիւն պահանջող: Լաւ կը լինէր, եթէ այդքան «ուշադիր» չլինէին նրա կենտրոնի նկատմամբ, նրա կանաչ գօտու, պրօսպեկտների նկատմամբ, խնայէին, աւելացնէին ծառ ու կանաչը, որոնք Երեւանին օդի չափ անհրաժեշտ են: Իսկ քաղաքի անցեալը ... արդէն հոգս չի կարելի համարել, իրականացուած, տխուր փաստ է, – «անցեալ» չունի, որ մնայ նաեւ «ապագային» ... Եւ կանգնած ենք մենք Երեւանի ապագայի առջեւ, համարեա թէ այնպէս, ինչպէս մեծ բանաստեղծն է ասել. – «Ու կանգնած ենք ահա ապագայի հանդէպ զարմանալի թեթեւ, զարմանալի անդէմ՝ մերկութեան պէս տկլոր ու անանցեալ»:

Թերեւս մի քիչ պատկերաւոր է ասուած ընդամէնը, բայց նման է, փաստ է, տխուր եւ անհերքելի:

Սննդեղէններու խորհուրդը

Ամէն շրջաններու մարդիկ որոշ սնընդանիւթերու տուած են խորհրդանշական արժէքներ: Խնդրոյ առարկայ սննդանիւթը հաղորդակցութեան կապ մը կը նկատուէր երկնային ոգիին հետ: Աստուածութեան բարի տրամադրութիւններու մարմնացումն էր մարդկութեան հանդէպ: Այս սննդանիւթերու առաջիններէն մէկն է մեղրը. անոր սնընդարար յատկութիւնը, համը եւ արեւը յիշեցնող ոսկի գոյնը կանուխէն տպաւորած է մարդ էակը: Զայն կը նկատէին երկնային պարգեւ մը:

Եփեսոսի եւ Էլեւսիսի մէջ կրօնաւորուհիները մեղուներու անունով կը կոչուէին: Եբրայերէն մեղու բառը կու գայ բան – խօսք արմատէն, ինչ որ կը բացայայտէ մեղուին դերը. ան կը յայտնագործէ աստուածային խօսքը, ճշմարտութիւնը: Երկնատուր այս պարգեւը, այս ճշմարտութիւնը մեղուները կը փոխանցեն անոր, որ ընտրուած է անոր արտայայտիչը ըլլալու, իր մտային կարողութեամբ կամ տաղանդով: Աւանդութիւնը կ՚ըսէ, թէ մեղուներ թառած են այն մանուկներու շրթունքին, որոնք պիտի դառնային Պղատոն, կամ Պինդարոս: Այսօր եւս Սէնէկալի կամ Քոթ տ՚Իվուարի մէջ նորածիններու շրթունքը կ՚օծեն մեղրով: Եգիպտացիներն ալ, կը նկատէին թէ մեղրը սահմանուած է ամենահզօրներուն, եւ վերապահուած էր ղեկավար դասակարգին:

Մեղրէն ետք, խորհրդանշական արժէք ներկայացնող սննդանիւթ մըն էր միսը. ան կը յատկանշէր մարդու տիրապետութիւնը կենդանիներու վրայ: Ասկէ զատ արեան կարմիր գոյնը նշան էր ուժի, զօրութեան: Հարաւային Ամերիկայի բընիկներուն կողմէ զոհաբերուած կենդանիները յաճախ կարմիրի ներկուած կ՚ըլլային: Պէտք է նշել նաեւ թէ մարդը միսի սպառումը միշտ նկատած է աստուածներու պատկանող, անոնց վայել սննդանիւթի մը խլացումը, որու համար պէտք էր զոհեր մատուցանէր:

Միջին դարուն երբ պահքերը հաստատուեցան, նպատակը այն էր, որ ազնուականներն ու հզօրները խոնարհութեան օրինակ տան, կիրարկելով քրիստոնեայ կրօնքին հիմնական սկզբունքներէն մէկը:

Խորհրդանիշ – սննդեղէններու շարքին մէջ պէտք չէ մոռնալ նաեւ ընդեղէնները: Հողին մէջ թաղուած հատիկի մը ծլարձակելու երեւոյթը կանուխ շրջաններու մարդուն համար խորհրդանշած է թէ՛ կեանքի խորհուրդը, թէ՛ եղանակներու միօրինակ շրջափոխութիւնը: Ցորենի հասկը խորհրդանիշն էր Եգիպտոսի հողամշակութեան աստուածին, որ նետուած էր Նեղոսի մէջ, ապա յարութիւն առած, ինչպէս ցորենի հատիկը:

Ասոնցմէ զատ կան նաեւ հասարակաց սննդեղէնները՝ ձէթը, գինին եւ հացը:

Հին Յոյներուն մօտ այս երրորդութիւնը կապուած էր Դեմետրէ, Դիոնիզիոս եւ

ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Փարիզի հայ կաթողիկէ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյն մէջ, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 24-ին, բացառիկ արարողութիւն մը տեղի կ'ունենար. երիտասարդ Միքայէլ Սարկաւագ Մուրատեան պիտի ստանար քահանայական ձեռնադրութիւնը եւ վարդապետական օծումը, ձեռամբ՝ Ֆրանսայի Հայ կաթողիկէ Առաջնորդ՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեանի: Միքայէլ Սարկաւագը ութ տարի ուսանողական շրջան մը բոլորեց էր Լիբանան, Զմմառի կաթողիկոսական Միաբանութեան դպրեվանքին մէջ, ապա վեց տարի համալսարանական դասընթացքը կատարեց էր Հռոմ, իբր աշակերտ Լեւոնեան Վարժարանի, տարի մըն ալ Լիոնի կաթողիկէ համալսարանը յաճախեց էր, պատրաստ էր Ս. Խորանի ծառայութեան, բռնելով քահանայական կարգը:

Եկեղեցւոյ երգչախումբը կարեւոր արարողութեան սկիզբին, մինչ քահանայական դասը թափօրով կը յառաջանար դէպի Խորան՝ երգչախումբի հրաշափառի երգեցողութեամբ: Ձեռնադրիչ հայրապետը կը շրջապատէին ատեներկու վարդապետներ որոնք եկած էին Ֆրանսայի զանազան քաղաքներէն, Լիբանանէն եւ Ռումանիայէն: Պատարագի ընթացքին աւընթերակայի պաշտօն կը կատարէին Մանուէլ Ծ. Վրդ. Պաթագեան, Ժողովրդապետ Փարիզի կաթողիկէ Հայոց եւ Գէորգ Վրդ. Զապարեան, մեծաւոր Հռոմի Լեւոնեան Վարժարանի:

Համապատարագի առաջին մասը աւարտելէն ետք կը սկսէր ձեռնադրութեան բուն արարողութիւնը: Խարտաւիլակի կամ կնքահայրի հանդամանքով երկու վարդապետներ, Յովսէփ Ծ. Վրդ. Առնաութեան մեծաւոր Զմմառու Վանքին եւ կղեմէս վրդ. Մալճեան, ժողովրդապետ Լիոնի, կ'առաջնորդէին դէպի խորան եւ կը ներկայացնէին հայրապետին՝ Թեկնածուն: Տեղի կ'ունենար ծիսական աղերսը ձեռնադրութեան. եպիսկոպոսին հարցումին՝ Թէ արժանի՞ էր սուրբ կարգին, կնքահայրերը կու տային իրենց դրական վկայութիւնը: Որմէ ետք նուիրեալը, բազկատարած եւ ծնրադիր, ժողովուրդին կը դառնար մինչ քահանաները, իրենց աջը անոր ուսերուն վրայ դրած, կ'երգէին. «Աստուածային եւ երկնաւոր շնորհ, կոչէ զՄիքայէլ ի սարկաւագութենէ ի քահանայութիւն, սրբոյ եկեղեցւոյ ի սպասաւորութիւն...», որուն երգչախումբը ժողովուրդին անունով կը պատասխանէր՝ «Արժանի է»:

Արարողութեան ամէնէն հանդիսաւոր պահը տեղի կ'ունենար երբ նուիրեալը, յառաջանալով դէպի խորան, ծունկի կու գար հայրապետին առջեւ, որ երկու ձեռքերը խաչաձեւ դնելով նուիրեալին գլխուն վրայ, կ'ըսէր. «Աստուածային եւ երկնաւոր շնորհ... կոչէ զՄիքայէլ ի սարկաւագութենէ ի քահանայութիւն... ըստ վկայութեան անձին իւրոյ եւ ամենայն ժողովրդեանս: Ես դնեմ ձեռս ի վերայ սորա, եւ դուք աղօթս արարէք զի արժանի լիցի սա անարատ պահել զկարգ քահանայութեան»: Ձեռնադրութեան առաջին եւ էական մասը կ'աւարտէր այսպէս եւ մինչ նուիրեալը դէպի խորան դարձած կանգ կ'առնէր, կը շարունակուէր պատարագը մինչեւ Մարմին Տէրունական: Այնուհետեւ կը կատարուէր տուչութիւնը սկիհին եւ պատարագի զգեստներուն:

Արարողութեան երկրորդ մասը կ'ընդգրկէր սուրբ միւռոնով օծումը՝ քահանային ճակատին եւ ձեռքերուն: Երգչախումբը կ'երգէր «Ով անմահ հաց կենաց» շարականը, նշելով քահանայական կարգին նուիրականութիւնը: Ապա հայրապետը կը յանձնէր սրբագործուելիք նշխարհը՝ մաղզմայի վրայ եւ գինին՝ բաժակի մէջ, ըսելով. «Առ քեզ իշխանութիւն մատուցանելոյ Աստուծոյ զսուրբ պատարագս վասն կենդանեաց եւ ննջեցելոց»: Յուսկ, կը հաղորդէր անոր իշխանութիւն մեղքերը արձակելու, ձեռքերը դնելով ձեռնադրեալին գլխուն, անոր երեսին փչելով եւ ըսելով. «Առ զՀոգին Սուրբ: Եթէ ումեք թողուցուս զմեղս, թողեալ լիցին նոցա...»: Ապա կը խաչակնքէ զայն, հայցելով աստուածային օրհնութիւնը անոր վրայ: Վարդապետական դասը կը յառաջանայ եւ մի առ մի կ'ողջագուրուի նորօծ եղբայրակից քահանային հետ:

Վերջ կը գտնէ այսպէս յուզիչ արարողութիւնը ձեռնադրութեան եւ հայրապետը կը շարունակէ պատարագը, իր կողքին ունենալով այժմ նոր օծեալը:

Յաւարտ պատարագի, նորօծ Հ. Միքայէլ վրդ.ին միւռոնով օծուած ձեռքերը համբուրելու համար խորանին առջեւ տողանցեցին հաւատացեալները, որոնց մէջ կարելի էր նկատել անոր մայրը, եղբայրներն ու քոյրերը եւ յատկապէս անոր կրօնաւորուհի քոյրը՝ որ եկած էր Գանատայէն իր եղբօր ձեռնադրութեան ներկայ ըլլալու: Շնորհաւորութիւնները ընդունուեցան եկեղեցւոյ կից ժողովրդապետական սրահին մէջ, ուր տրուեցաւ պատշաճ հիւրասիրութիւն, պատրաստուած եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութեան կողմէ:

Ֆրանսայի հայ կաթողիկէ համայնքին մէջ առաջին անգամ կատարուող այս հոգեպարար արարողութիւնը խորապէս տպաւորեց ներկայ հաւատացեալ ժողովուրդը, որ խուռներամ եկած էր Փարիզէն, արուարձաններէն եւ Լիոնէն: Ականերեւ էր յուզումը ոչ միայն ձեռնադրեալին ընտանեկան պարագաներուն այլ նաեւ ուշադիր հետեւող հաւատացեալներուն դէմքին վրայ:

Հարկ է շնորհաւորել անթերի եւ բծախնդիր կազմակերպութիւնը այս բացառիկ հանդիսութեանց, շնորհիւ ձեռնադրիչ հայրապետին՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեանի ջանքերուն: Շնորհաւորելի է աթոռանիստ եկեղեցւոյ երգչախումբը որ, ղեկավարութեամբ Պր. Ալեքս Ալթունեանի, ներդաշնակօրէն կատարեց Եկմալեան պատարագի քառաձայն երգեցողութիւնը, համապատարագիչ վարդապետները որոնք, զգեստաւորուած բոպիտակ ոսկեթել շուրջառներով, ընկերացան արարողութեան, վեր հանելով հայկական ծէսին շքեղութիւնը: Նշենք որ Ֆրանսական հեռատեսիլի ընկերութիւնը, պատկերահանած ըլլալով սոյն արարողութիւնը, ի մօտոյ պիտի սփռէ զայն երկրորդ կայանի վրայ, ի վայելումն անոնց որոնք չկարողացան ներկայ գտնուիլ այն օրը:

Կը շնորհաւորենք Հայր Միքայէլը այս բարեբաստիկ առիթով: Անոր յարատեւութիւնը կոչման մէջ, տասնըչորս տարուայ ուսումնական շրջանին ընթացքին, օրինակ հանդիսանայ բազմաթիւ ուրիշ պատանիներու՝ նուիրուելու եկեղեցւոյ եւ ազգին ծառայութեան: Մեր ժողովուրդը այսօր աւելի քան երբեք կարիքն ունի անձնուէր մշակներու որոնք ըլլան արթուն պահակները մեր հոգեւոր, բարոյական ու մշակութային հարստութիւններուն:

Կ. ՎՐԴ. ՄԱԼՃԵԱՆ

Աթէնա աստուածներուն: Միջերկրականի բոլոր նախկին ժողովուրդները ձիթենիի յայտնաբերումն ու օգտագործումը կը վերագրեն իրենց աստուածներուն: Ան կապուած է դրական խորհրդանիշներու. խաղաղութեան, արդասաւորութեան, ուժի, յաղթանակի, անարատութեան: Յոյները Աթէնայի արժանիքը կը նկատէին այն երեւոյթը, որ «ծլեցուցած էր ձիթենի մը, որ պիտի լուսաւորէր գիշերուան խաւարը, պիտի մեղմացնէր վէրքեր ու պիտի տար հարուստ սնունդ մը»: Ձիթենիի իւղով կ'օծէին Իսրայէլի թագաւորները, ինչ որ անոնց կու տար հեղինակութիւն, ուժ եւ յաղթանակ: Իսկ գալով գինիին, որ կարմիր է ու խմորումով կը կազմուի, կը նկատուէր բացառիկ խորհրդանիշան մը: Անոր գոյնը արիւնը կը յիշեցնէր, հետեւաբար կեանքը. եւ քանի որ յաւիտենական կեանքը առանձնաշնորհն էր աստուածներու, գինի խմելով մարդ որոշ ժամանակի մը համար աստուածներու կը հաւասարէր: Ասով կը բացատրուի այն երեւոյթը, որ սրբազան արարողութիւններու եւ կրօնական զանազան ոգեկոչումներու ընթացքին կարեւոր դեր կ'ունենար գինին:

Հացագործութիւնն ալ Յոյներու շնորհիւ վերածուած է իրական արուեստի մը: Անոնք յաջողած են պատրաստել զանազան բաղադրութիւններով խմորներ ու բազմատեսակ ձեւի հացեր: Հացը աստուծոյ պարգեւն էր, ու շատով սովորութիւն դարձաւ արարողութիւններու, կամ նոյնիսկ պարզ ճաշերու ընթացքին հացը բաժնել իրարու միջեւ: Հաց կիսել իրարու հետ, կ'ամրացնէր բարեկամական կապերը: Միեւնոյն ատեն հացը կը խորհրդանշէր հիւրասիրութիւնը. կեդրոնական Եւրոպայի մէջ սովորութիւն էր հաց ու աղ նուիրել նորեկ հիւրի մը:

Ա. Թ. Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Եղնիկ Բալայեան, նախկին լիբանահայ, կը բնակի Սան – Ֆրանսիսքօ: Գրական անունով Բալիկ, ծանօթ էր ան Լիոնի քանի մը Հայերու միայն, իբրեւ հեղինակը առակներու զուարճալի հաւաքածոյի մը՝ «Կատուին պոչը»՝ հրատարակուած 1984-ին, Քալիֆորնիա: Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 30-ի իրիկունը, Ազգային Տան սրահին մէջ յայտնութիւն մը եղաւ ան մեզի համար եւ անկասկած ուրիշ շատերու ալ, իբրեւ կարող դասախօս մը, պատմող մը՝ որ գիտէ գրաւել եւ պահել ունկնդիրներուն ուշադրութիւնը:

Նիւթն էր՝ «Կոմիտաս եւ իր ժամանակը»: Աւելի քան ժամ մը, Եղնիկ Բալայեան, պատմեց վարդապետին կեանքն ու գործունէութիւնը, իր ծնունդէն (Քէօթահիա՝ 8 / 10 / 1869) մինչեւ իր մահը (Փարիզ՝ 21 / 10 / 35), յիշելով իր բոլոր պրպտումները, ճամբորդութիւնները, տառապանքները, համեմելով իր դասախօսութիւնը արդէն աւանդութեան մէջ մտած յուզիչ դրուագներով: Ընդգծեց Կոմիտասի հայ երաժշտութեան բերած հսկայ ծառայութիւնը եւ կոչեց վարդապետը՝ Հայ երգի Մեսրոպ Մաշտոց: Նշեց նաեւ իր հինգ աշակերտներուն անունները – Բ. Կանաչեան, Մ. Թումաճան, Վ. Սարգսեան, Վ. Սրուանձտեանց, Հ. Սեմերճեան – որոնք ջանացին շարունակել եւ ճանչցնել Կոմիտասի գործը:

Երեկոյթը, մշակոյթի ամսուան ծիրին տակ, կազմակերպուած էր Նորվան Եպիսկոպոսի նախաձեռնութեամբ: Բանախօսը՝ որ Եպիսկոպոսին դասընկերն եղած է, անոր հիւրն էր իր կնոջը հետ: Եկած էին Լիոն մասնաւոր հրաւէրով այս հաւաքոյթին առթիւ: Սպասուածէն աւելի ժողովուրդ կար: Սրահը գրեթէ լեցուն էր, ինչ որ հազուադէպ է դասախօսութեան մը համար: Մուտքը խկապէս ազատ էր. այդ ալ հազուադէպ է:

Հանդիսավարն էր Էջմիածինէն վերջերս վերադարձած Զաւէն Վրդ. Աւետիքեան՝ որ հրաւիրեց, նախ, Իսահակ Խաչակիր քահանայ Հեքիմեանի ղեկավարած մանկական երգչախումբը մեկնաբանելու քանի մը եկեղեցական երգեր: Մանկական երգչախումբը կայ եւ կը մնայ եւ, կը յուսանք պիտի զարգանայ:

Եկեղեցւոյ չափահասներու երգչախումբին ղեկավար, ջութակահար Յովհաննէս Պէրպէրեան նուագեց Կոմիտասի ստեղծագործութիւններէն մէկ քանիներ, ծափահարուեցաւ: Ներկաները ունկնդրեցին նաեւ Վարդապետին ձայնը հին ձայնապնակի մը մէջէն:

Նորվան Եպիսկոպոս ստանձնած էր կարդալու դերը Պարոյր Սեւակէն (Անլռելի Զանգակատունը) երկար հատուածներ, ինչ որ կատարեց յուզումնալից շեշտերով: Անկէց վերջն էր որ դասախօսը բեմ հրաւիրուեցաւ: Ինչպէս ըսինք, ան հմայեց զմեզ ունկնդիրները: Բայց, թերեւս, ներկաներուն բոլորը չէ որ կրցան ամբողջովին օգտուիլ այս դասախօսութենէն: Ոմանց հայերէն լեզուի հետ ունեցած մտերմութեան մակարդակը կը կարծենք թէ թոյլատու չէր անոնց, կատարելապէս վայելելու պահը: Եւ անոնք պէտք է ցաւ զգացած ըլլան որ մեծ ճիգ մը չեն թափեր իրենց հայերէնը բարելաւելու համար:

Երեկոյթը փակեց Նորվան Եպիսկոպոս աղօթքով:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Publications Reçues

GANDZASAR
Documents de l'architecture arménienne
N° 17

OEMME Edizioni (1987)
Via Giovio 6, 20144 Milano - ITALIE.

ԳՈՂՏՈՒԹԻՒ ԳՈՂՏՈՒԹ

ԳԻՔՖԱՅԱՅԻ մէջ, Հոկտեմբեր 12-ի առաւօտեան, տեղի ունեցած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքի 58-րդ կրթական տարեշրջանի բացումը: Տեսուչը՝ Արշաւիր Ծ. Վրդ. Գարուճեան, տեղեկութիւններ հաղորդած է տեսչութեան, ուսուցչական կազմի եւ ուսանողութեան մասին: Այս տարի Դպրեվանքը ունի 59 ուսանող: Օրհնութեան եւ քաջալերանքի խօսք արտասանած է Գարեգին Բ.:

ԹԵՀՐԱՆԻ «Հայ Կին» Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող հայերէնաշխատական երեկոյեան դասընթացքները վերսկսած են Հոկտեմբեր 21-ին: Բացումը կատարած է տեսուչը՝ Նորայր Էլայեան: Խօսք առնելով Արտակ Արք. շեշտած է հայերէն լեզուի ու կրօնքի ուսուցման անհրաժեշտութիւնը: Ուսումնական ընթացիկ տարեշրջանին դասընթացքներուն կը հետեւին 103 ուսանողներ:

ԹԵՀՐԱՆԻ «Նայիրի» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 23-ին, տեղի ունեցած է «Սիփան» Միութեան կազմակերպած հայերէն գիրքերու ցուցահանդէս – վաճառքը: Խօսք առնելով առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեան դրուատած է հայերէն գիրքի ցուցահանդէսի կազմակերպումը Հոկտեմբեր ամսուն եւ անդրադարձած գրքի, մատենագրութեան եւ գրչագրութեան անցեալին:

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԱՂԲԻՒՐ ՄԸ՝ ԱՂԲԱՄԱՆԸ

Լիբանանի տնտեսական անկումը կ'արգիլէ ամէն տեսակ իրերու վատնում. այսօր բազմաթիւ Լիբանանցիներու համար որպէս ապրուստի միջոց կը ներկայանայ աղբակոյտեր պեղելու «գործ»ը: Դժուարին պայմաններու մէջ յաւելեալ եկամուտի մը ակնկալութեամբ այս գործով զբաղողներ կը հաւաքեն ինչ որ կը գտնեն աղբանոցներու մէջ գործի ծառայելիք. խաւաքարտի կտորներ, շիշեր, բլաստիք, կերպընկալ նիւթեր եւլն.: Հաւաքուած «ապրանք»ը յետոյ կը ծախուի մեծաքանակ վաճառողներու, որոնք բեռնատար կառքերով կը շրջին քաղաքն ու արուարձանները եւ կը գնեն պիտանի նկատուած իրեր, աւելի ետք զանոնք փոխանցելու համար կրկին օգտագործելու կեդրոններուն:

«ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՍՈՒՐ»Ի

Մշակոյթի նախարար Ֆ. Լէոթարի բարձր հովանաւորութեան ներքեւ կազմակերպուած է ցուցահանդէս մը նուիրուած Սուրի (Թիր), որու իրենց մասնակցութիւնը բերած են 100 նկարիչներ: Փիւնիկեան, Հելլենական, Հռովմէական աւերակներու այս պատմական նաւահանգիստը, Պէյրութի հարաւը, ներշնչած են ի շարս այս 100 նկարիչներուն՝ Ասատուր, Փօլ Կիրակոսեան, Րաֆֆի եւ ուրիշներ:

Ցուցահանդէսը տեղի կ'ունենայ Փալէ Մազարին (27, քէ տը Քոնթի, Փարիզ 6) եւ կը տեւէ մինչեւ Նոյ. 13:

Միւնիխի Կալրի Ժանի մէջ, Նոյ. 11-էն 27, երեք Ֆրանսահայ նկարիչներու՝ Արշակ, Պարսամեան եւ Գազանճեան գործերը կը ներկայացուին:
(Bayerischen hot, Prannerstr. 5, Munchen).

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը, ինչպէս նաեւ Ալֆորվիլի «Նոր Սերունդ»ը կը ծանուցանեն յարգոյ հասարակութեան թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 15, Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ, Կոմիտաս փողոց – Ալֆորվիլ – հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց մահացած ընկեր – ընկերուհիներուն յիշատակին :

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ հոգեճաշ մը Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ – 9 ռիւ տը Մատրիտ :

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յար – գողներուն :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր յաւէտ ողբացեալ անդամ – անդամուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 15-ին, Ս Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին մէջ :

Séminaire

Le séminaire de Mme. A. Ter Minassian sur «*Les Arméniens pendant la Première Guerre Mondiale* (1914 - 1918)» commencera le 10 novembre.

Il portera sur l'histoire des communautés arméniennes dans l'Empire Ottoman, en Transcaucasie et en Iran pendant cette période de conflits externes et internes au Proche Orient.

Le séminaire aura lieu le 2e et 4e mardi de chaque mois de 17h30 à 19h30, à la Maison des Sciences de l'Homme
Salle 801 — 54, Bld. Raspail — 75006 Paris

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժերմէի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ թղթախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12-ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½-ին :

Դեկտեմբեր 20-ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4-ին :

Դեկտեմբեր 27-ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4-ին :

CONFERENCE

L'ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES ARARAT
a l'honneur de vous inviter à
la *CONFERENCE PUBLIQUE*
ayant pour thème :
CONSIDERATIONS
ECOLOGIQUES RECENTES
DANS LE MONDE
ET EN ARMENIE SOVIETIQUE
donnée par
Docteur NICHAN MARGOSSIAN
Ingénieur chimiste
Expert en Pollution
auprès de la Sécurité Sociale à Paris
Le jeudi 12 novembre à partir de 20h30
au Centre Culturel St. Mesrob
de l'Eglise arménienne catholique
10 bis, rue Thouin, PARIS Ve
M° : Monge ou Cardinal Lemoine
— *Entrée libre* —

A l'issue de la conférence, des questions d'actualité pourront être posées.

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Նոյեմբեր 15, Կիրակի առաւօտեան ժամը 10.30-ին, կը մատուցուի պատարագ :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՃԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

HOMMAGE
A
K. M. ALEMSHAH
Compositeur - Chef d'Orchestre
Chef des Chœurs Sipan - Komitas

à l'occasion
du 40ème anniversaire de sa mort
survenue le 14 Décembre 1947

par Garbis APRIKIAN

Vendredi 4 Décembre à 20 h 45

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն :

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Կիրակի, Նոյեմբեր 15, ժամը 15-ին Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կապոյտ Խաչի Նայիրի մասնաճիւղը կը ներկայացնէ՝

«ՍԱՍՈՒՆԻ ՃԱՒԱԿՆԵՐԸ»

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի «Մանուկներու Օր»ը՝ Յունուար 17 :

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմէի մասնաճիւղին ճաշը Յունուար 9-ին :

Մանրամասնութիւնները յետագային :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Ս. Թադէոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Այրի Տիկին Զ. Քէշիշեանի մահուան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մատթէոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Չէօրտիգեան 50, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէկիրպաշեան 50, Այրի Տիկին Եղիսաբէթ Մարտիրոսեան 50, Մաթիկեան եւ Պօղոսեան ընտանիքներ 200, Ռուբէն Թումուզեան ընտանիք 200, Տէր եւ Տիկին Ա. Կեչիճեան 50, Տէր եւ Տիկին Մատթէոս Քէքիչեան 100, Տէր եւ Տիկին Երւանդ Աճառեան 100 Ֆր. :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Արիներու Միութեան 57-րդ տարեդարձի ցերեկոյթը՝ Կիրակի, Մարտ 6, կէսօրէ վերջ :

Salle de la Chimie
28 bis, rue St. Dominique, 75007 Paris

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի վարչութիւնը Նոյեմբեր 14, Շաբաթ օր, ժամը 15-ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ :

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն – Ժերմէի Զ. Շանթ մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները՝ Թաղիս եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Նոյեմբեր 14, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 3-ին : Բոլորին ներկայութիւնը պարտաւոր է :

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը, իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի, Շաբաթ, Նոյեմբեր 14, ժամը 16.30-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Պուլվար Օտտոյի Լէոլա Սասունի մասնաճիւղին կազմակերպած «լօթօ»ն, Դեկտեմբեր 5, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8-էն սկսեալ Մշակոյթի Տան մէջ, 12 – 14 ռիւ Սէն – Պազիլ :

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

DINER DANSANT
organisé par HOMENMEN
UNION SPORTIVE ARMENIENNE FRANÇAISE
Հ.Մ.Մ. HOMENMEN 1921

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպութեամբ՝
Հ. Մ. Մ.-ի ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

մասնակցութեամբ՝
ԱՏԻՍ ՀԱՐՄԱՆՏԵԱՆ-ի

Կիրակի, Նոյեմբեր 15, ժամը 20-ին
GREGOIRE LA CAPPADOCE ճաշարանի շքեղ սրահին մէջ
67 bis, quai Blanqui— ALFORTVILLE
— Մախքերու մասնակցութիւն՝ 300 Ֆր. —

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել՝
43 – 78 – 56 – 44 — 46 – 42 – 51 – 40

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
SAISON 87 / 88
9 MANIFESTATIONS ARTISTIQUES

Grand Concert Symphonique Inaugural
à l'occasion de son 15ème anniversaire
SALLE GAVEAU
Sous le haut patronage de Monsieur MARCEL LANDOWSKI
de l'Institut de France

VENDREDI 11 DÉCEMBRE 1987 à 20h30 précises
GALA DE LA QUATRA
avec la participation de
ANNIE JODRY
NARINE HAROUTIUNIAN
PHILIPPE MULLER
SUSANA MILDONIAN
RAFFI PETROSSIAN
BERNARD SOUSTROT
L'ORCHESTRE JEUNE PHILHARMONIQUE
Direction
JEAN-JACQUES WERNER

Haydn - Ravel - Haroutiunian - Khatchaturian

Prix des places : 300F - 250F - 150F - 100F. Etudiants - C. V. 50F
Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

NUITEE DANSANTE ARMENIENNE
organisée par les associations
HAÏ ARI et HAÏ ARINOUCH
animée par l'orchestre
SARDARABAD
Samedi 14 Novembre
CHATEAU DES FLEURS — MARSEILLE

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
11
MERCREDI
11 NOVEMBRE
1987

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.616
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.616

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՇԵՐԵՓԻՆ ԴԱՍԸ

Սեւ աքեմով, սպիտակ, փարթամ մօրուքով արեւելցի կրօնաւոր մը Պիսմարքներու, Տիգրայէլեններու հետ ազգեցներու օրջի մը մէջ, ուր ասարը մեծ մասով փոքր ազգերու հողերն էին ու ապառութիւնը: Կային ներկայացուցիչներ, որոնք եկած էին իրենց ուզածը առնելու, եւ ուրիշներ՝ խնդրելու որ տան: Կային մարդիկ որոնք իրենց բազուկին, մօքին, զէնքին ուժը տարած էին նժարին մէջ դնելու, իսկ ուրիշներ, իրենց արցունքն ու աղերսները միայն:

Ազգերու պատմութեան գիրքը Պերլինի վեհաժողովի օրինակին պէտք չունէր հաստատելու համար թէ իրաւունքը զօրաւորինն էր միշտ ու միայն, կամ թէ ան տրուելու բան չէր, այլ առնելիք:

Մե՛նք ունէինք սակայն:

Ունէինք, քանի որ անիրաւուած, կեղեքուած, զրկուած մեր ժողովուրդին իրաւունքը պաշտպանելու, առնելու գործը յանձներ էինք աշխարհի ամէնէն բարի ծերունիին, որ իր ժողովուրդը ամէնէն աւելի սիրողն էր, անոր համար մաքառողը, որ սակայն հոն, նժարին մէջ դնելու կը տանէր «աղերսաթուղթ» մը միայն ու իր արցունքը:

Պատմութիւնը կ'երեւի անմատչելի պարծանք էր զէնքը զրկող Ազգային Ժողովին համար, որ չէր գիտցած, թէ մարդկային ցեղի առաջին բախումէն ի վեր այդ նժարէն ներս մուտքը արգիլուած էր սրտի՛ն ալ, ազնուութեան ալ, արութեան, խնդրանքին ու արցունքին ալ:

Խրիմեանը աղերսաթուղթով մը ու արցունքներով ճանպարհողներ, որոնք մեր դատը միջազգային այդ կրկէսին գոնէ պատշաճ լեզուով մը ներկայացնելու համար նոյնիսկ չմտածեցին տոպրակ մը աւելի տրամադրել ու ճարպիկ փաստաբան մը վարձել, անշո՛ւշտ պէտք ունէին Շերեփի դասին:

Ու եկաւ ան ապտակի մը պէս. եկաւ յուշելու, թէ իր ժամանակէն դուրս մնացածը վիժած մըն է, ու կեանքի իրաւունք չունենար: Այդ «դաս»ը նշանաւոր էր քարոզին մէջ Հայրիկի կաթողիկոսին Թուրքէ շերեփով մօտեցող միամիտ այլաբանութեամբ իր հօտին փոխանցեց Հայոց Հայրիկը: Ու այդ հօտը, որ սովորեան էր համբերութեան անդերադանցելի մրցանիշերու, այդ օրն ալ համբերատար մտիկ ըրաւ զէնք ու գլուխը օրօրելով ցրուեցաւ, անգամ մը եւս ամփոփելով աշխարհի օրէնքը, մեծերու անարդարութիւնը, ու իր բախտը:

Ցրուեցաւ, ականջին մէջ Հայրիկին ձայնը. – «ըստծներուս իմաստը խորապէս ըմբռնեցէք եւ ամէնքնիդ ալ գացէք աղէկ մը խորհեցէք ըսելիք խօսքերուս վրայ ... հոն, ուր զէնք է խօսող, ուր սուրերը կը շաչողան, հոն ի՞նչ գործ ունին խնդիրք եւ աղերսաթուղթեր»:

**

Աւելի քան դար մը անցած է այսօր, Շերեփին ապտակէն ի վեր: Մեր ներկայ «դաս»ներու կեանքը՝ – Ամերիկայէն Աւստրալիա – նոյնքան պէտք ունի բարեփոխութիւններու, թէեւ հոս մեզ կեղեքողները ո՛չ զինուած ըռնակալներ են, ո՛չ ալ հայակուլ ախորժակներու տէր աշխարհակալութիւններ: Արիւնոտ սուրեր, զէնքեր շատո՞նց փոխարինուած են քաղաքակրթութեան, զարգացումի լոյսով, գիտութեամբ: Բարեփոխութիւններ այսօր մե՛նք պարտ ենք կատարել մեզի, մեր ունեցածին սիրոյն. փանոնք մեր անտարբերութենէն, մե՛ր օտարացումէն անվնաս կարենալ պահելու համար: Այսօր մարդէ բան խնդրելու համար ալփառ ծերունիներ հոս – հոն ղրկելու պարտա-

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԻՐԱ» տէր եղաւ Էնիսքիլլընի ոճրափորձին, ցաւ յայտնելով սակայն զոհերուն համար: Չի մարանիր նոյնիսկ չեշտելու թէ «կ'ամչնայ» պատահածին համար, վայրի մը մէջ, ուր զինուորական ալ չկար: Ռումբը սխալ ժամու պայթեր է...:

ԱՊԱԶԳԱՅՆԱՑԱԾ ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐՈՒ վերջինը՝ Սուէզ, զգալի անկում արձանագրեց եւ առաջին անգամ ըլլալով 18% նուազումով, Սուէզ այն արժեթուղթը կը դառնայ, որ արագօրէն կը կորսնցնէ վաճառուած իր արժէքը: Ծախուէր 317 Ֆր.ի, Բաթրին Տրնէօվի քաջալերական ժպիտով, Նոյ. 9–ին իջած էր 261 Ֆր.ի, իբրեւ հետեւանք ընդհանուր վիճակին: Տոլարն ալ կը շարունակէ իր անկումը եւ Նոյ. 10–ին, ամէնէն ցած սակին հասած էր Թոքիոյի սակարանը, յետ պատերազմեան շրջանէն ի վեր:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ նախագահը՝ Լի Ցիանիան Փարիզ ժամանեց պաշտօնական այցելութիւն մը կատարելու համար: Այցելութիւնը պատմական կը նկատուի, որովհետեւ առաջին անգամն է որ Չինաստանի պետական ղեկավար մը Ֆրանսա կուգայ:

ԻՏԱԼԱՑԻՔ մեծամասնութեամբ «այո՛» պատասխանեցին իրենց առաջարկուած հինգ հանրաքուէներուն, թէեւ բուն մեծամասնութիւնը ձեռնպահներու թիւին մէջ էր (31 միլիոն քուէարկող 48 միլիոն արձանագրուածի վրայ): Այս քուէարկողներուն 80,6%–ը հաւանութիւնը տըւաւ որ ջնջուին օրէնսդրական այն կանոնները, որոնք կը սահմանափակեն դատաւորներու պատասխանատուութիւնը, ջնջուին նաեւ նպաստները այն շրջաններուն որոնք իրենց հողամասին վրայ կ'ընդունին հիւլէական կեդրոնի մը շինութիւնը, եւլն., եւլն.:

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ Թագաւորը հաշտեցուց Իրաք եւ Սուրիա, ինչ որ մեծ յաղթանակ մը կը նկատուի: Երկու թշնամի եղբայրները ջերմօրէն ողջագուրուեցան:

ՃԱՏՐԱԿ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Երկուշաբթի օրուան հանդիպումը յետաձգուեցաւ յաջորդ օրուան: Ըստ մասնագէտներուն եւ դէտերուն, Գարբով արխայի մը հետեւանքով, յաղթանակին քովէն անցած է:

ՁԻՆԱԴԱԴԱՐԻ տօնին առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Նոյեմբեր 11–ին (Նոյեմբեր 12–ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Ուրբաթ, Նոյեմբեր 13:

ւոր չենք. ամէնէն առաջ մեզի՛ հետ է մեր հաշիւը. մեզի՛ դէմ:

Սակայն մենք, որ կը յաւակնինք այլեւս ժամանակին մարդը եղած ըլլալ մեր նախաւորութիւններով, մեր այլասիրութիւններով, մեր գիտցածով, չգիտցածով, արդեօք, կրնա՞նք ըսել ճակատաբաց թէ «խորապէս» ըմբռնած ենք Խրիմեանի քարոզը եւ թէ այլեւս պէտք չունինք շերեփներու դասին:

Ա. Թ.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2 — 5)

ՓԵՐԻՈՅ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐԱՆ ԳԻՒՂԻ ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

Աշտարակի մէջ տեղի ունեցած է պարսկահայ գաղութէն ներգաղթած՝ Փերիոյ շրջանի Հայերու հաւաքոյթը: Երրորդ տարին է, որ Փերիա գաւառի Բոլորան գիւղի Խրիմեան Հայրիկ ազգային դպրոցի շրջանաւարտները կը հաւաքուին, յիշատակելու համար իրենց դպրոցին տարեդարձը: Շուրջ չորս դար ապրելով օտար հողի վրայ, Մեծ Հայքէն Պարսիկ Աբբաս Շահի կողմէ բռնի գաղթած Բլուրցիները հայրենի հողի ու գիւղի անունով Ֆրէյտանի շրջանը կոչեցին Փերիա, իսկ Ջարնէ գիւղը՝ Բոլորան:

Այնքան մեծ էր հայրենիքի կարօտը եւ մայրենի լեզուն կորսնցնելու վախը, որ Փերիոյ Հայերը տոկուն հայրենասիրութեամբ սերունդէ սերուն փոխանցեցին պապերու սովորութիւններն ու աւանդութիւնները, լեզուն ու կենցաղը, մշակոյթը: Մեծ ջանքերու գնով վերջապէս անոնք իրենց ձեռքով հիմնեցին ազգային վարժարան մը՝ 1908–ին, չորս տարի անցած այն օրէն, երբ Խրիմեան Հայրիկ յաջողեցաւ խափանել ցարի՝ հայկական դպրոցները փակելու հրամանը: Ի պատիւ Խրիմեան Հայրիկի, հայրենիքը կորսնցուցած Փերիոյ Հայերը անոր անունով կոչեցին իրենց դպրոցը:

Այս տարի հաւաքոյթին հրաւիրուած է Սիլվա Կապուտիկեան, որմէ արտասանուած են բանաստեղծութիւններ: Ողջոյնի խօսք արտասանած է բանաստեղծուհին: Դասախօսութեամբ մը Յովհաննէս Գրիգորեան ներկայացուցած է Փերիոյ Հայերու ճակատագիրը՝ մինչեւ Հայաստան ներգաղթը: Աստուր Նազարեան պատմած է զուարճախօսութիւններ: Հանդէս եկած է «Փերիա» ազգագրական երգի ու պարի համոյթը, հիմնուած տարի մը առաջ՝ Աշտարակի մէջ: Ղեկավարն է Ժենիա Խաչատրեան:

**

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի Արամ Խաչատրեան սրահին մէջ տեղի ունեցած է սէնֆոնիք երաժշտութեան համամիութենական փառատօն մը, որու ընթացքին առաջին անգամ ըլլալով հնչած է Զայքովսքիի Ջութակի քոնչերթօն: Հայաստանի պետական սէնֆոնիք նուագախումբը ղեկավարած է Վահագն Պապեան, իսկ ջութակի մենանուագը մեկնաբանած է միջազգային մրցումներու դափնեկիր Լեւոն Համբարձումեան: Փառատօնի ընթացքին հնչած են նաեւ Եդուարդ Միրզոյեանի լարային նուագախումբի համար գրած համանուագը եւ Ռոդիոն Շչեդրինի «Զըւարթ երգաքառեակներ» գործը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿՈՄԻՏԷՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի պըրեզիտիոմը աշխատանքի պետական կոմիտէն վերակազմած է եւ վերածած աշխատանքի եւ ընկերային հարցերու պետական կոմիտէի, որուն նախագահ նշանակուած է Իվան Եակովլեւիչ Սեմէոնով, որ Սեպտեմբեր 26–էն ի վեր նախագահն էր աշխատանքի պետական կոմիտէի:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԳՈՆԷ ԸՄԲՇԱՄԱՐՏԸ ՄԵԶԻ ՁԳԵՑԷՔ...

ԾԱԳՈՒՄՈՎ ՀԱՅ ՄԱՐԶԻՉ ՄԸ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ Է

Նոյեմբեր 8–ի «Թէրճիման»ի մէջ է որ Ալի Կիւմիւշ իր զայրոյթը կ'արտայայտէ ի լուր Հայ մարզիչի մը ժամանման թըրքական ըմբշամարտի համար: Այս մէկը շատ եկեր է ու Կիւմիւշ չի զսպեր իր պոռթկումը: Ի վերջոյ «կիւրէ՞շն» ալ Հայէն պիտի սորվին...

**

... Երբ նստած կը մամտայի կարգ մը կէտեր յիշեցի: Ահա, մեր երաժշտութեան դշխոն՝ Էմէլ Սայըն իր կեանքը կը կապէր ծագումով հայ Ամերիկացիի մը հետ: Սէզէն Աքսու որ ծանօթ էր «Փոքրիկ ճնճղուկ» անուանումով, ծագումով հայ երաժիշտի մը հետ կ'ապրէր: Նիւքաէլ Ուզէլ անուն գլխաւոր երգչուհիին պաշտպանն ու ընկերը կարգ մը թերթերու գըրածին համաձայն յանդուգն Հայ մըն էր, որ երբ խմած ըլլար կրնար նոյնիսկ օդանաւին օդաչուն ծեծել: Նիւքհէթ Տուրուսեզան – աթոռի գործատան տէր Հայու մը հետ կ'ամուսնանար ու Թուրքիոյ ձայնհեռատեսիլը կարծես մրցումի ելած էր Կարօ Մաֆեան անուն ծագումով Հայ հայրենակիցին զովքը հիւսելու համար:

Ուրեմն, այլեւս վերջ գտած էին ահաբեկչական արարքները ու ծրագրուած էր, Թուրքիան գրաւել մշակութային մարզին տիրելով: Մենք ազգայնամոլ չէինք, սակայն անցած – դարձածը մեծապէս ուշագրաւ էր ու աւաղ, ոչ ոք համարձակած էր մէջտեղ ելլել, այնպէս որ գործը մեզի կը մնար կրկին:

Այս միջոցին, լսեցինք այն լուրը, թէ ազգային, հօրենական մեր մարզաճիւղը – ըմբշամարտն – ալ պիտի ղեկավարուէր Հայ մարզիչի մը կողմէ: Մեր ըմբշամարտի դաշնակցութիւնը դասեր տալու համար հրաւիրած էր ծագումով հայ Նուրի Շահմուրատով անուն մէկը, որ հինգ տարիէ ի վեր գործունէութիւնը դադրեցուցած, անկիւն մը քաշուած կը մնար Խորհրդային Միութեան մէջ:

Անհանդուրժելի էր այս վերջին լուրը ու կը փշաքաղէր մարդուս մարմինը:

«Նաւը ընկղմած պահուն նուագախումբը կը նուագէ» եղեր: Ճիշդ ինչպէս պատահած էր Թիթանիքի. նոյն սպարագաներուն մէ՞ջ կը գտնուէինք, որ անտէր – անտիրականներու այս միջավայրին մէջ նուագախումբը կը նուագէր:

Մաղթելով որ գոնէ մեր ազգային մարզաճիւղին մէջ արգիլուէր այս բանը, ուզեցինք Երիտասարդական ու մարզական նախարար Մէթին Էմիրօղլուի նկատառման յանձնել հարցը:

Դուք, որ սելջուկեան քաղաքակրթութենէն սկսեալ Թուրքերու կողմէ իրագործուած ամէն կարգի յեղաշրջում «ծագումով հայ» վարպետներու կը վերագըրէք, դուք՝ որ կը պնդէք թէ Հայ է մեծն Սինանը, դուք՝ որ կը փառաբանէք Այվազովսկիները, Ջիլճեաններն եւ Ուտի Հրանդները, դուք, երգիչներ, որ ձեր աչքերը փակ կը նետուիք ծագումով հայ այրերու գիրկը, մտածելով որ լեցուն են անոնց գրպանները, առէ՛ք ամէն բան, միայն մեզի ձգեցէք մեր հօրենական աւանդ «ըմբշամարտ»ը: Որովհետեւ թըրքական ըմբշամարտը երբեք հայ մարզիչ ու հայ մարզիկ չէ ունեցած:

Այս ամօթը լի ու լի բաւական է բոլոր անոնց, որոնք անտեղեակ են աշխարհի անցքերէն ու նաեւ թրքական ըմբշամարտէն...

Կ'իմացնենք պատահարը ու կը յայտնենք, թէ այսուհետեւ ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը վերաբերի յարգարժան նախարար Էմիրօղլուի:

Ինք պիտի վճռէ...

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 80ԱՄԵԱԿԻՆ – Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 80ԱՄԵԱԿԻՆ – Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 80ԱՄԵԱԿԻՆ

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

(ԾՆՆԴԵԱՆ 150–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Վասպուրականցին իրաւամբ հպարտ է իր մեծ զաւակով, որ Հայոց ժամանակակից պատմութեան մէջ անմահ անուն թողուց՝ արժանանալով «Հայրիկ» մակդիրին:

Մկրտիչ Խրիմեան աշխարհ կուգար այնպիսի շրջանի մը, երբ Թրքահայաստան կը հեծէր օսմանեան բռնակալութեան անարգ ու դաժան լուծին տակ: Ականատես հայ համեստ գիւղացիներու եւ արհեստաւորներու ենթարկուած անլուր հարստահարութեանց ու կեղեքումներուն, անիկա փոքր տարիքէն կ'ուխտէր նուիրուիլ ազգի ծառայութեան իրովսանն մեղմելու համար իր հայրենակիցներու տառապանքները:

Ուսուցչական ասպարէզը կ'ընդգրկէր կանուխէն: Կը շրջագայէր հայկական գաւառները: 1846–ին կ'ամուսնանար: 1848–ին կ'երթար Պոլիս իբրեւ ուսուցիչ Խասգիւղի աղջկանց վարժարանին:

Յետոյ տարի մը Սիս՝ դասախօս Կիլիկեան մայրավանքի ժառանգաւորացին: Ուխտաւոր յԵրուսաղէմ: Դարձեալ Պոլիս, ուր սկսած էր համբաւը տարածուիլ: Ու եօթը տարուան պանդխտութենէ ետք, 1853–ին վերադարձ իր ծննդավայրը, ուր մեռած էին մայրը, կինն ու աղջիկը:

Այնուհետեւ քաշուած աշխարհիկ կեանքէ, կը դառնայ հոգեւորական: 1854 Փետրուար 11–ին վարդապետ կը ձեռնադրուի իբրեւ միաբան Աղթամարի: Փոթորկալից կեանք մը վերապահուած էր իրեն՝ կրօնական ասպարէզի մէջ:

«Հայաստանցի վարդապետ»ը Պոլիս երթալով կը սկսի հրատարակել «Արծուի Վասպուրական»ը, զոր շուտով կը փոխադրէ Վարագայ վանքը, որուն վանահայր կը դառնայ: Ազգային Սահմանադրութիւնը նոր յոյսեր, փայլուն հեռանկարներ կը բանայ Հայութեան առջեւ: Հիասթափութիւն: Պահ մը Կովկաս: Յետոյ առաջնորդ Տարօնի Հայոց: Խրիմեան հայ ժողովուրդէն կը ստանայ «Հայրիկ» փաղաքշական տիտղոսը: Կը հրատարակէ «Արծուիկ Տարօնոյ» պարբերականը:

1868 Հոկտեմբեր 18–ին Էջմիածնի մէջ Գէորգ Դ. Կաթողիկոսէն կը ձեռնադրուի Եպիսկոպոս, Տարօնի թեմին համար: Տարի մը չանցած, 1869 Սեպտեմբեր 4–ին Ազգային երեսփոխանական Ժողովը զինքը կ'ընտրէ Պատրիարք Թուրքիոյ Հայոց: Առաջին պատրիարքն է, որ հայկական նահանգներու ցաւերը կը պարզէ Պոլսոյ Հայոց Արիստոկրատին առջեւ: Իր թաքրիրներով կը նեղէ Բարձրագոյն Դուռը: Արդարութիւն կը պահանջէ գաւառի հայութեան համար: Վաթսուներեք անգամ կը նախագահէ Ազգային Ժողովի նիստերուն:

1873 Օգոստոս 3 / 15–ին կը հրաժարի պատրիարքական Աթոռէն, տեղը տալով Ներսէս Վարժապետեանի:

Ու երբ 1877 – 78 ռուս եւ թուրք պատերազմէն ետք Հայկական Հարցը, առաջին անգամ ըլլալով, միջազգային դիւանագիտութեան օրակարգին վրայ դրուեցաւ, Խրիմեան Հայրիկ, իբրեւ քաջածանօթ գաւառի հայութեան ցաւերուն, նշանակուեցաւ Նախագահ Հայկական Պատուիրակութեան, որ ղրկուեցաւ Եւրոպա, քաղաքակիրթ աշխարհին ներկայացնելու համար Թրքահայաստանի ողբերգութիւնը եւ բարենորոգումներ պահանջելու Պերլինի վեհաժողովէն:

Իր քաղաքական առաքելութենէն հիասթափած պիտի վերադառնար Պոլիս ու Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պիտի արտասանէր «Երկաթէ շերեփ»ի պատմական քարոզը:

Թուրք կառավարութիւնը չէր հանդուրժեր հայրենասէր ու յեղափոխական եկեղեցականի մը ներկայութեան Պոլիս: Ապտիւլ Համիտի լրտեսները կը հետապնդէին զինքը շարունակ: 1890 Դեկտեմբերի վերջերը Խրիմեան կ'աքսորուէր Երուսաղէմի վանքը: Սակայն երախտապարտ Հայութիւնը վարձահատոյց կ'ըլլար իր անձնազոհ զաւկին՝ քանի մը տարի ետք բարձրացնելով զայն Ս. Լուսաւորչի գահը: Խրիմեան 1893 Սեպտեմբեր 28–ին Կաթողիկոս կ'օծուէր Էջմիածնի տաճարին մէջ: Վախճանեցաւ 1907 Հոկտեմբեր 29–ին (Նոյեմբեր 11): Համայն հայութիւնը սգաց հայրենեաց վշտի երգիչ Հայրիկի մահը:

Գրական շնորհներով օժտուած Խրիմեան կանուխէն նուիրուեցաւ նաեւ գրականութեան, ոտանաւոր եւ արձակ, իրեն յատուկ ոճով: Տակաւին աշխարհական՝ հրատարակեց «Վան տոյժ»ն ու «Հայ տոյժ»ը: Իր ամբողջական երկերը կը կազմեն ստուար հատոր մը: Յիշենք Սիրակ Սամուէլը, Պապիկ ու թոռնիկը, Հրաւիրակ երկրին աւետեացը, Թագաւորաց ժողովը, Դրախտի ընտանիքը, Հրաւիրակ Այրարատեանը, եւայլն:

Իր անունը յաւէտ կապուած պիտի մնայ հայկական հարցին, որուն լուծման նուիրեց իր կեանքը:

Ձախողեցաւ իր երազին իրականացումը: Հիասթափեցաւ ու դառնացաւ: Սակայն հայ հոգիներու մէջ վառեց հայրենասիրութեան կրակը, որ ցարդ անշէջ կը մնայ:

Իր բովանդակ կեանքը ներշնչման աղբիւր մըն է այսօրուան ու վաղուան բոլոր սերունդներուն համար, հայրենիքի թէ Սփիւռքի մէջ:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

1970, Ապրիլ 9

«ԽԱՐԻՍԱՅԻ ԿԱԹՍԱՆ ԵՒ ԵՐԿԱԹԵԱՅ ՇԵՐԵՓԸ»

(ԽՕՍՈՒԱԾ՝ Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ, 1878–ԻՆ)

– Օրհնեալ եւ սիրելի ժողովո՛ւրդ Հայոց:

Հիմա դուք ամէնքնիդ ալ ականջնիդ սրած, անհամբեր եւ սրտատրոփ կը սպասէք թէ արդեօք Խրիմեան Հայրիկ ի՞նչ աւետիս բերած է մեզ Պերլինի վեհաժողովէն և թէ ի՞նչ պիտի ըսէ 61րդ յօդուածի մասին, որ աշխարհի հզօր տէրութիւնք շնորհեցին մեր հայաբնակ գաւառներուն: Ինչ որ կ'ըսեմ լա՛ւ մտիկ ըրէք, բաներուս իմաստը խորապէս ըմբռնեցէք եւ ամէնքնիդ ալ գացէք աղէկ մը խորհեցէք ըսելիք խօսքերուս վրայ...:

Գիտէք որ մենք Ներսէս Պատրիարքի եւ Ազգային Ժողովոյ որոշմամբ իբր պատգամաւոր գացինք Պերլին Հայկական Դատը մեծ Պետութեանց վեհաժողովին ներկայացնելու համար: Շատ մեծ յոյս ունէինք, որ վեհաժողովը աշխարհին խաղաղութիւն՝ իսկ փոքր եւ ճնշեալ ազգաց, ի թիւ որոց նաեւ մեր ազգին՝ ազատութիւն պիտի շնորհէր: Վեհաժողովը բացուեցաւ. աշխարհի մեծ Պետութեանց քաղաքագէտ պատգամաւորները շարուեցան կանաչ սփռոցով ծածկուած դիւանագիտական սեղաններուն բոլորտիքը, իսկ փոքր եւ ճնշեալ ազգաց պատգամաւորներս վեհաժողովէն դուրս կը սպասէինք: Վեհաժողովին մէջտեղը, կանաչ սփռոցով ծածկուած սեղանի մը վրայ դրուած էր մեծ կաթսայ մը խարիսայ, ուրկից բաժին պիտի ստանային աշխարհիս մեծ ու փոքր ազգերն ու տէրութիւնք: Ժողովականներէն ոմանք կը քաշէին արեւելք, ոմանք կը քաշէին արեւմուտք եւ այսպէս երկար վիճաբանելէ յետոյ, սկսան կարգաւ, մի առ մի, ներս կանչել փոքր ազգաց պատգամաւորներ: Նախ պուլկար ներս մտաւ, ապա սերվիացին, ղարադաղցին, որոնց կողերէն կախուած սուրերու շաքուրշուլոց գրաւեց ժողովականներու ուշադրութիւնը: Բաւական խօսելէ յետոյ, այս երեք պատգամաւորները քաշեցին իրենց սուրերը եւ իբրեւ երկաթեայ շերեփ խոթելով խարիսայի կաթսային մէջ, իրենց բաժին խարիսան առին եւ հպարտ ու համարձակ հեռացան: Կարգն եկաւ Հայոց պատգամաւորին. ես մօտեցայ եւ Ազգային Ժողովին կողմէ ձեռքս տրուած աղերսաթուղթը ներկայացուցի եւ աղաչեցի, որ իմ ամանս ալ լնուն խարիսայ: Յայնժամ կաթսային գլուխ ըսպասող մեծաւորները ինձ հարցուցին.

«Ո՞ւր է քո երկաթեայ շերեփը, յիրաւի հոս խարիսայ կը բաժնուի, բայց երկաթեայ շերեփ չունեցողն չէ կարող անոր մօտենալ, զայս իմացի՛ր, որ եթէ մօտ ատենէն այս խարիսան կրկին բաժնուի յայնժամ առանց շերեփի չգաս, պարապ յետ կը դառնաս»: Է՛հ, սիրելի ժողովուրդ Հայոց, ես կրնայի՞ խարիսայի կաթսային մէջ խոթել իմ ԹՈՒՂԹԷ ՇԵՐԵՓԸ, որ պիտի թրջուէր եւ հոն մնար: Հոն, ուր զէնքն է խօսող, ուր սուրերը կը շողշողան, հոն ի՞նչ գործ ունին խնդիրք եւ աղերսաթուղթեր:

Եւ յիրաւի տեսայ, որ Ղարադաղցին, Պուլկարին եւ այլոց պատուիրակներուն քով կային քանի մը քաջեր, որոց կողերէն կախուած սուրերէն արիւն կը վազէր...: Յայնժամ դարձուցի երեսս եւ իբր թէ կը փնտռէի իմ զէյթունցի, սասունցի, շատախցի եւ այլ լեռնեցի եւ դաշտեցի քաջերս, բայց ո՞ւր էին. ժողովուրդ Հայոց, ըսէք ո՞ւր էին այդ քաջերը, պէտք չէ՞ր որ անոնցմէ մէկ երկու հոգի ալ իմ քովս գտնուէին, որ անոնց արիւնոտ սուրերը վեհաժողովի քաղաքագէտներուն ցուցնելով գոչէի. – տեսէք, ահա՛ իմ երկաթեայ շերեփները. հո՛ս են, պատրա՛ստ: Բայց աւա՛ղ ... միայն աղերսաթուղթ մ'ունէի, որ խարիսային մէջ թրջուեցաւ, եւ մենք վերադարձանք դատարկաձեռն...: Արդարեւ եթէ գլուխ բաղդատէին վեհաժողովոյ պատուիրակներուն հետ, ես անոնցմէ աւելի բարձրահասակ էի, դէմքով ա՛լ աւելի գեղեցիկ, սակայն ի՞նչ օգուտ, ձեռքս թուղթի կտոր մը տրուած էր եւ ոչ թէ սուր. ահա այս պատճառով ալ զրկուած մնացինք խարիսայէն: Այսուհանդերձ ապագայի տեսակէտով, անօգուտ չեղաւ Պերլինի վեհաժողովին երթալն:

Ժողովո՛ւրդ Հայոց, անշուշտ լաւ հասկցաք թէ զէնքը ինչ կրնար գործել եւ կը գործէ, ուրեմն սիրելի եւ օրհնեալ Հայաստանցիներ, գաւառացինե՛ր, երբ Հայրենիք վերադառնալու ըլլաք ձեր բարեկամաց եւ ազգականաց իբր պարգեւ՝ մէկ – մէկ զէնք տարէք, զէ՛նք առէք եւ դարձեա՛լ զէնք: Ժողովո՛ւրդ, ամէնէն առաջ քո ազատութեան յոյսը քո վրայ դիր, քո խելքին եւ բազուկին ո՛ւժ տուր, մարդ ինքնիրմէն պէտք է աշխատի որ փրկուի...:

ՊԱՊԿԷ ԿՏԱԿ ԵՒ ՄԱՀ

... Է՛, սիրելի Թոռնիկ ժամանակ հասած է որ հոգիս աւանդեմ. Հրեշտակ կը սպասէ, տակաւին մի վերջին կտակ ունիմ ձեզ, զոր պէտք է ամենայն հաւատարմութեամբ եւ ճշդութեամբ կատարէք, եւ ժառանգէք Պապկի օրհնութիւն:

Ես կը մեռնիմ, Թոռնիկ, զիս տարէք թաղեցէք մեր պատով արտի մէջ, որ գերեզմաննոցի մօտ է: Գերեզմանս փորել տուր արտի մը քունջ, ուր բարտի, ուռենի ծառեր կան: Դու գիտես, որ շատ ժամանակ Պապիկ աշխատութենէ յոգնած, կ'երթար այդ ծառերուն տակ կը նստէր, կը հանգստանար: Երբեմն ես գլուխ ծառի բունին վերայ դրած՝ անուշ կը քնանար, իսկ այժմ գերեզմանին մէջ պիտի ննջեմ, մինչեւ Գաբրիէլ իր փող հնչէ:

Այդ իմ գերեզմանի արտ երբ կը վարես, ցորեն կը ցանես, պատուէր կուտամ քեզ, որ այդ մաքուր ցորենէն, բաւականի չափ ալիւր անես, յանձնես գիւղի քահանային, որ նշխար գործէ, Պապկի հոգւոյն համար պատարագ անէ հինգ տաղաւարաց մեռելոցի օրերն: Նմանապէս մեր այգին երբ կթես, լաւ ու հասուն խաղողներ ձեռքովդ զատէ ու քամէ, բոլոր տարուան բաժակցուն պատրաստելով՝ քահանային յանձնէ, թող պահէ եկեղեցւոյն մէջ:

Իմ հոգեճաշն ամենայն առատութեամբ պատրաստէ. ձեր հարսնիքին սեւ ծուռ եզն մորթեցինք. նայէ դարձեալ, մեր գութանի տաւարներէն ծուռ եզներ պակաս չեն լինիր որ լծընկերին հետ հաւասար չեն քաշեր եւ միշտ խոփն ակօսէն կը հանեն. եթէ կան՝ մորթէ՛, Պապկէ հոգւոյն մատաղ արա, բոլոր գիւղի աղքատներ լիութեամբ կերակրէ: Դու այժմ շատ մարդ ղրկէ Վարագայ վանք, թող կանչեն Դանիէլ վարդապետ, որ գիւղի յառաջդիմութեան աշխատող բարի մշակն է, թող գայ զիս թաղէ եւ ասէ հոգւոցն: Մի գոմէշի նորահաս ձագ հոգեբաժին տուր Վարագայ վանքին, վասնզի այդ վանքի շնորհիւ մեք կարդալ սորված եմք:

Թոռնիկ, գերեզմանիս վերայ մի խաչքար տնկէ, եւ այսպէս գրէ յիշատակ. – «Այս է տապան Առջակեցի Պապկէն, որ հող ու մաճ սիրեց, իւր Թոռնիկին հողագործութեան դասեր խօսեց. իւր կտակն աւանդեց ու մեռաւ: Որք հանդիպիք, ասացէք. – Աստուած ողորմի Պապկէ հոգւոյն»:

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅՐԵՐ

(ԴՐՈՒԱԳ ՄԸ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԻԿԻ ԿԵԱՆՔԷՆ)

1896–ի կոտորածի ձմեռն էր: Մի խումբ փախստականներ Սասունի կողմերից հասան էջմիածին: Նրանց մէջն էր եւ Ա. գիւղի ծերունի Տէր Սարգիսը:

– Հայրիկի աջը կ'ուզեմ համբուրել, խնդրեց նա վեհարանում ու ներս թողին:

– Բարո՛վ, Տէր Հայր, աջը մեկնեց Հայրիկը:

Քահանան համբուրեց ու ետ եկաւ, կանգնած դահլիճի մէջտեղը յոգնած, խորտակուած:

– Ո՞րտեղից կուգաս:

– Սասունի կողմերէն. ես Ա.–ի Տէր Սարգիսն եմ...

– Ա.–ի Տէր Սարգի՞սը...

– Այո՛, Հայրիկ ...

– Է՜ ...

– Ես քսան հոգուց դերդաստան ունէի, Հայրի՛կ, տղաներս կոտորեցին, հարսներս տարան, թոռներս կրակն, տունս թալնեցին, վառեցին, մնացի այսպէս...

– Է՜, հիմի՞ ...

– Ես ոչինչ չեմ ուզում, Հայրի՛կ, ես... այնպէս եկել եմ ... եկել Հայրիկին տեսնեմ ... էլ ոչինչ չեմ ուզում ...

Ու Հայրենի առջեւ կանգնած էր մարդը, որ ամէն ինչ կորցրել էր ու ոչինչ չէր ուզում:

Երկուսն էլ լուռ էին:

– Քանի՞ որդի կորցրիր, Տէ՛ր Սարգիս, գլուխը վեր քաշեց Կաթողիկոսը:

– Ամէնքը միասին քսան, Հայրի՛կ:

– Դու քսան որդի ես կորցրել, իսկ ես քսան հազար, պատասխանեց Հայրիկը. այդ էլ քսան՝ եղաւ քսան հազար ու քսան: Ո՞ւմն է շատ, Տէր Սարգիս...

Քահանան ցնցուեց ու լուռ կանգնած էր:

– Ո՞ւմ վիշտն է մեծ, Տէ՛ր Սարգիս:

– Հայրիկինը...

– Դէ ե՛կ, Տէր Սարգիս, մօ՛տ եկ, աջդ դիր գլխիս, աղօթիր, օրհնիր, որ այս վշտին դիմանամ:

Ասաւ ու գլուխը խոնարհեց:

Քահանան շտապեց առաջ, աջը դրաւ իր Հայրապետի գլխին, սկսաւ աղօթք մրմնջալ ու աչքերը լցուեցին արտասուքով...

Նա օրհնում էր Հայոց կաթողիկոսի՛ն ... Նրա առջեւ խոնարհած էր Հայոց Հայրիկը...

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 80ԱՄԵԱԿԻՆ – Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀ

ՀԱՅՐԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

ՄԻՆՉԵՒ Ե՞ՐԲ

Ու իր քրմական դէմքը, ու ճնշող հըմայքը որ կը ծորէր իր ալպադրոսի բիբերէն ու իր վիթխարի Շունչը ուր գորով եւ սաստ լծորդ էին, ուր՝ առաքելական անդորրութեան մը տակ՝ կը վժար մրրըկալի յորձանք մը, ու վեհափառ ըմբոստութիւնը որ իր էութիւնն իսկ էր․․․։

Ու այս ամէնէն ոչինչ մնացած․․․։

Եւ ահա յանկարծօրէն խզուած իր ախտանեան գոյութիւնը, եւ, որպէս թէ խարխուլ մը փլած ըլլար մեր կուռանէն, անասելի, համասփիւռ ցնցում մը․․․ Ափսոսանք, անդոհալի փափաքներ․․․ ընդանի վերյիշումներ եւ ազնուաւոր կանխատեսութիւններ․․․։

**

Պա՛հ մը, Հայրիկ, գէթ պա՛հ մը բանայիր քու բարի՛, արի՛ աչքերդ որ արխնախանձ վեհապետներու Հռմային քունը վրդովելու գաղտնիքն ունէին, ու տեսնէիր ազնւապալին խրախանցումը որ քու անպարտ յաժանումդ սփռեց չորսդին, տեսնէի՛ր պերճիմաստ չուառումը որ ահա սառեցուցեր է բոլոր դէմքերը․․․։

– Խայրիկ չկայ․․․։

Բայց դուն չե՛ս խօսիր, Թա՛նկ Հայրիկ, որովհետեւ նորէն արիւնոտ բառեր պիտի բղխէին Թոքերդ, – քու կորիճ Թոքերդ որ ա՛լ չէին ուժիր, աւա՛ղ, – որովհետեւ, նորէն ցաւոտ, կսկծագին սրտիդ անդոհանքն է որ պիտի չարմաղես։

Այլ պա՛հ մը, գէթ պա՛հ մը բանայի՛ր քու հրահոսան շուրթներդ, եւ քու գերագոյն կտակդ կարդայիր մեզի, մեզ ամէնուս, քու ըմբոստ պատգամդ որուտայիր ա՛յնպէս բարձր, ա՛յնպէս ուժգին, որ ամէնքն ալ լսէին, ու ամէնքն ալ սարսուռ զգային՝ որպէս թէ շարժէ մը ցնցըւած ըլլային․

«Ո՛հ, մինչեւ ե՞րբ անսամ քեզ որ ինքնազոհ մեռնիլ սորվիս․ աշխարհ սորվեցաւ այդ դասը, իր մրցանակն առաւ, դու դեռ անուս մանուկ մնացիր․․․»

Խօսէ՛, Հայրի՛կ, ու թող քու բոլոր ձայնիդ որոտը թափանցէ բոլոր երդիքներէն ներս, թող գլըրգացնէ ամրակուռ դուռները մեծատուներուն ինչպէս խարխուլ հիւղակը հարստահարուած մարդուն։

Որոտա՛, բարի Հայրիկ, գէթ վերջին անգամ մըն ալ, ու ա՛յն կորիւն-մոլեգքով զոր սովոր էիր հեղուլ, երբ բաղմաչարչար ժողովուրդի մը արիւնահոս սրտէն ըխած վիթխարի Ամբաստանագիրը կը կարդայիր Օգոստափառ Արիկներու առջեւ, մակարոյծ վարչապետներու դըլխին, Իրաւունքին դագաղակիրներուն եւ Արդարութեան փոսահատներուն ականջին։

Մենք քու ձայնի՛դ ենք կարօտ, անվա՛խ Հայրիկ, քու աննենգ, քու ըմբոստ ձայնիդ, որուն չեչտը, օ՜հ, սարսո՛ւռ կ'ազդէր անոնց որ վարժուած են կոխոտուած իրաւունքներու վրայ հաստատել իրենց Գահոյքը, եւ իրենց նմաններուն դիակներէն բուրգեր բարձրացնել՝ իրենց փառքը երգել տալու համար։

«Ո՛հ, մինչեւ ե՞րբ անսամ քեզ, որ ինքնազոհ մեռնիլ սորվիս․ աշխարհ սորվեցաւ այդ դասը, իր մրցանակը առաւ, դու դեռ անուս մանուկ մնացիր․․․»

Քանի դեռ ողջ էիր, այդ ձայնը անընդհատ կը հնչէր մեր ականջներուն։ Անընդհատ կը զգայինք անոր հզօր թափը, անոր աներեւոյթ ուժը որ ցունց կու տար բոլոր չար գիտակցութիւններուն, բոլոր քընախտաւոր գոյութիւններուն։

Բայց հիմա որ դուն յարմար դատեցիր լքել մեզ, լքել ու հեռանալ անդարձ, իբրեւ թէ քէն մը ունենայիր մեզի հետ, ո՞վ պիտի փոխանորդէ քեզ, պաշտելի՛ Հայրիկ, ո՞վ պիտի հնչեցնէ Ահազանգը՝ որուն գործածութիւնը դուն ա՛յնչափ լաւ գիտէիր, ու ա՛յնչափ խոր․․․։

Ո՞վ․․․

Քանի դեռ ողջ էիր, վախ չկար որ մոռնայինք զարհուրելի դասը զոր կը կըրկնէիր քու ամէն մէկ քայլիդ, լերան կատարէն ինչպէս վանքի ամպիոնէն, դաշտերու արձակութեան մէջ կամ դահլիճներու խուլ պատերուն ետեւ։ Բայց հիմա որ ա՛լ բաժնուած ես, ու չեմ գիտեր ի՛նչքան իրական ոլորտներու մէջ կ'օրրես քու անդուսպ հոգիդ, չե՞ս վախնար որ մոռնան Մեծ Դասը, քու Լերան Քարոզդ զոր ա՛յդչափ կանուխ խօսեցար եւ սրուն սակայն ա՛յնչափ ուշ ունկնդրեցին։

Այդ դա՛սը․․․։

Ո՛րչափ պէտք ունէինք տակաւ դեռ մեր խանձարուրքէն, ո՛րչափ ստիպողական էր այն, երբ տակաւին Թշնամին կանոնաւոր ձեւ մը չէր առած իր վայրենի պայքարին, երբ միայն չըթայաղերծ կիրքն էր որ կը գործէր, երբ տակաւին հալածանքի խարշափը գերծ էր դիւանագիտութեան եւ կանխամտած մեթոտներուն ժահրէն։

«Ո՛հ, մինչեւ ե՞րբ անսամ քեզ, որ ինքնազոհ մեռնիլ սորվիս․ աշխարհ սորվեցաւ այդ դասը, իր մրցանակը առաւ, դու դեռ անուս մանուկ մնացիր․․․»

Դեռ մինչեւ ե՞րբ․․․։

Գոռա՛, Հայրի՛կ, դեռ մինչեւ ե՞րբ մեր երակները պիտի շարունակեն հոսել այն փառոյժ, գունատ արիւնը որ մեր պաղփաղփուն գոյութիւնը կը յատկանշէ, պիտի բաշխէր։

Դեռ մինչեւ ե՞րբ մեր վրայ պիտի մնայ համր, համբերող ստրուկի անարգ պարեգօտը, որ ահա դարերէ ի վեր կը սեղմէ մեր ազատ կուրծքը, կը խափանէ մեր արձակ շնչառութիւնը։

Դեռ մինչեւ ե՞րբ հոմանիշ բառեր պիտի ըլլան Հայ եւ հպատակ, Հայ եւ վատոգի, Հայ եւ խանութպան։

Հե՛ղ մըն ալ, արի Հայրիկ, հե՛ղ մըն ալ որոտայիր, քու Սիմէոնեան պատկառանքովդ․

– Դեռ մինչեւ ե՞րբ․․․։

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նոյ. 30, 1907

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻՆ

Հայրիկ, հայրի՛կ, քո հայրենիք
Վասպուրական մեր աշխարհ,
Վարդի փոխան քեզ փուշ բերաւ,
Ցաւերդ յառան բիւր հազար։

Մասիսն եկաւ սոխակներով,
Վարդի թըփիկ որոնեց,
Փոխան թըփի փըշեր գտաւ,
Լալահառաչ ձայն հանեց։

Հայրիկն ասաց. – «Իմ հայրենեաց,
Փուշն անուշ է քան զվարդ,
Ես այն փշոց մէջը դարձեալ
Կը որոնեմ սիրուն վարդ։

Այն սայրասուր փըշերն ամէն,
Փունջ կապեցէք շար ի շար,
Թողէք գլխիս պսակ կապեն,
Որուն նական է յօժար»։

Հայրի՛կ, հայրի՛կ, քո սուրբ նակատ
Արիւն արցունք են, ո՛ միշտ,
Փթթեալ վարդից կարմիր թերթեր,
Կը պսակեն փառօք զարդ։

Որքան ստոր դաւեր լարեն,
Սեւակոփիչ ազռաւներ,
Չէ կարելի արծիւն իւր բարձր
Դիրքիցն յերկիր վար բերել։

ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՃԱՆԻԿԵԱՆ

«Չկար նրա համար ոչ իշխան, ոչ ծառայ, ոչ հարուստ, ոչ ալ աղքատ. ամէնքը միեւնոյն արժէքն ունէին նրա աչքում։ Այդ տեսակէտից նա կատարեալ բանաստեղծ էր։ Միայն մի քանի առաջ էր խոնարհում նրա անկախ ու հպարտ հոգին – ժողովուրդ»։

ԱԼ. ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷ

**

«Խրիմեան – այս անօրինակ հոգեւորականը մեզ – մենակ մի խորունկ խորհուրդ է։ Նրա կեանքը, նիստ ու կացը, հագնելու, խօսելու եղանակը, նրա կերակուրներն անգամ՝ հռչակաւոր թանէ ապուրը անսահման ու երկիւղած հետաքրքրութեան նիւթ է։ Նրա ամէն մի խօսքը՝ անքննադատելի ու վսեմ պատգամ»։

ԱԻ. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Հայոց Պատրիարքարանի դիւանապետ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան Հոկտեմբեր 27-ին գացած է Հռոմ, մասնակցելու համար «Աղօթքը՝ ազրիւր խաղաղութեան» միջ – կրօնական համագումարին։ Մեսրոպ Եպիսկոպոս որպէս ներկայացուցիչ Պատրիարքական Աթոռի, հիւրը եղած է Հռոմի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ։ Համագումարը տեղի ունեցած է Թրասթէվէրէ քաղաքամասը, որ ըստ հընագէտներու, նախնական քրիստոնեաներու թաղ եղած է առաջին դարուն։ Առաջին իրիկունը հիւրերը պատուասիրուած են Հռոմի Նահանգապետին կողմէ։ Հոկտեմբեր 29-ին, Վատիկանի մէջ տրուած ընդունելութիւնը առիթ եղած է Մեսրոպ Եպիսկոպոսի տեսակցելու Պապին հետ։ o

**

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ «Արմէն» վարժարանի սրահին մէջ տեղի ունեցած են մանկավարժութեան, հոգեբանութեան եւ մայրենի լեզուի դասընթացքներ հայ ուսուցիչներու համար։ Վերօրակաւորման դասընթացքներուն մասնակցած են 45 ուսուցիչներ, որոնք քննարկած են նաեւ դաստիարակչական զանազան հարցեր։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պոլսահայ Միութեան 20-ամեակի ձեռնարկներու շրջագիծին մէջ, Հոկտեմբեր 7-ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ։ Բացումը կատարած է տոքթ. Գէորգ Պաղճեան։ Գաբրիէլ Պասմաճեան ներկայացուցած է օրուան դասախօսը՝ Գեղամ Սեւան (1962-ին Պոլսէն ներգաղթած Հայաստան)։ Գեղամ Սեւան ներկայացուցած է Հայաստանի ակադեմիոյ սփիւռքահայ գրականութեան բաժնի գործունէութիւնը, չեշտելով որ հետրզհետէ աւելի կարեւորութիւն կ'ընծայուի Սփիւռքի մեր գրողներուն եւ կը հրատարակուին անոնց գործերը։

**

ՕՐԷՆՃ ՔԱՈՒՆԹԻԻ «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 8-ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ Թարգմանչաց տօնին առթիւ։ Բացումը կատարած է Մաքրուհի Մատէնլեան։ Բանախօսած է Մուշեղ Ծ. Վրդ. Մարտիրոսեան։

**

ԹԵՀՐԱՆԻ Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ բակին մէջ, Հոկտեմբեր 10-ին, տօնուած է Հայ Մշակոյթի Օրը, որուն ներկայ եղած են աւելի քան երկու հազար հոգի։ Բանախօսած է թեմին առաջնորդը՝ Արտակ Արք. Մանուկեան, չեշտելով տառերու գիւտին եւ Թարգմանիչներու գործին կարեւորութիւնը։ Գեղարուեստական բաժնին մասնակցած է երգչախումբ մը, ղեկավարութեամբ Տիգրան Սուքիասեանի։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին, իր մահկանացուն կնքած է Գառնիկ Համբարձումեան։ Ծնած էր 1935-ին՝ Աղեքսանդրիա։ Ուսումը ստացած է Մխիթարեաններու վարժարանին մէջ։ Փոքր տարիքէն անդամակցած է Պատանեկանի, «Կամք» մարմնակրթական միութեան, ըսկաուտական, ապա Երիտասարդացի շարքերուն։ 1955-ին անցած է Հ. Յ. Դ. շարքերը։ 1963-ին հաստատուած է Մոնրէալ, ուր շարունակած է հանրային իր գործունէութիւնը։ 1973-ին Նորակառոյց Հայ Կեդրոնի առաջին վարչութեան ատենապետը եղած է։ Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Հոկտեմբեր 16-ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցին, ուր դամբանականներ խօսած են Արմէն Քհնյ. Իշխանեան եւ Վարդգէս Քիւփէլեան։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Փլաս տէ զ'Առ»ի մէջ, Հոկտեմբեր 14 – 29, տեղի ունեցած է Յակոբ Թողմանեանի լուսանկարչական ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են «Պալչօյ» բեմապարի խումբի ելոյթներուն նուիրուած 60 գունաւոր մեծադիր նկարներ։ Արուեստագէտ լուսանկարիչը ծնած է Թուզումա (Արժանթին)։ Պատրաստած է բազմաթիւ փաստանկարներ, որոնց կարգին՝ Վազգէն Ա.ի Հարաւային Ամերիկա այցելութիւնը եւ «Հայաստան» ժապաւէնը, որ կը պատմէ Եղեռնէն ճողոպրած Հայութեան զարթօնքը։

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 9-ին, տեղի ունեցած է գնահատանքի ճաշ մը, նուիրուած Լոս – Անճըլըսի հայկական թերթերու խմբագիրներուն։ Խօսք առած են «Մասիս», «Նոր Օր» եւ «Ասպարէզ» թերթերու խմբագիրները։ Համազգայինը գնահատանքի վկայագիրներ յանձնած է խմբագիրներուն։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին, դասախօսութիւն մը տըրւած է Յակոբ Կարապենց՝ «Սփիւռքի հին ու նոր սերունդներու առընչութիւնները» նիւթին շուրջ։ Ան ծանրացած է այդ առընչութիւններու բացակայութեան վըրայ, ըսած է թէ «Խզում մը կայ այսօր եւ հայրերը չեն ճանչնար իրենց զաւակները, զաւակները չեն գիտեր իրապէս ով են, ի՛նչ կ'ուզեն իրենց հայրերը»։ Կարապենց ահազանգ հնչեցուցած է, թէ ծընողքները, ընդօրինակելով միջավայրի յոռի բարքերը, իրենց զաւակներու դաստիարակութեամբ չեն զբաղիր այլեւս։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՅՈՎՍԷՓ ՕՐԲԵԼԻԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՄԻԱՍՆԻԿԵԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ

Երեւանի Ալ. Միասնիկեան գրադարանին մէջ բացուած է Յովսէփ Օրբելիի հարիւրամեակին նուիրուած ցուցահանդէս մը։ Ներկայացուած գիրքերը կը վերաբերին գիտութեան այն բոլոր ճիւղերուն, որոնցմով զբաղած է արեւելագէտ գիտնականը։ Հնագիտութենէն ուշագրաւ են Անիի աւերակներուն, վիմագրութիւններուն, հնագիտական առարկաներուն, Բագաւանի, Մարմարաշէնի եւ Խալդեան արձանագրութիւններու վերաբերող աշխատանքներու առաջին հրատարակութիւնները։ Նմոյշներ ներկայացուած են Օրբելիի բանահաւաքչական եւ հայագիտական գործունէութենէն։ Ան խմբագրած է «Հայ ժողովրդական հէքեաթներ» մատենաշարը, «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազնավէպի համահաւաք բնագիրը եւ հրատարակած զանոնք։ Ուսումնասիրած եւ ռուսերէն թարգմանած է հայկական միջնադարեան առակները, թարգմանած է հայ պատմիչներու երկերը։ Օրբելի ըզբաղած է նաեւ հին եւ միջնադարեան Իրանի արուեստի պատմութեամբ։

Ցուցա— հանդէս

«Ֆրանսահայ Գեղարուեստասիրաց Միութիւնը» (Artistes plasticiens arméniens de France) Նոյեմբեր 12-էն Դեկտեմբեր 5 կը ներկայացնէ ցուցահանդէս մը, որու կը մասնակցին բազմաթիւ նկարիչներ ինչպէս Ալեսեան, Արտաշ, Ասլանեան, Պէրպէրեան, Բալայեան, Շուշան, Պ. Ճիպօղլեան, Ղազերեան, Փ. Կանանչեան, Ժիրքա, Գարա, Գափլանեան, Ներսէսեան, Նահապետեան, Զերքէզեան, Փ. Սամուէլեան, Գազան, Եսամայեան, Թուքաս – Թէրզեան, Վաչէ, Թորոսեան, Տիգրան, Մաթէոսեան, եւայլն, եւայլն։

Միութեան նպատակներէն են. – Նպաստել ֆրանքեւհայկական մշակութային փոխանակութիւններուն, պաշտպանել կերպարուեստի արտայայտութիւններ, ժողովրդավար կերպով վարել միութիւնը եւայլն, եւայլն, ներկայ ցուցահանդէսը տեղի կ'ունենայ. –

Les Hauts de Belleville
43, rue du Borrego, Paris 20e
Բաց է ամէն օր ժամը 15-էն 20։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը, ինչպէս նաեւ Ալֆորվիլի «Նոր Սերունդ»ը կը ծանուցանեն յարգոյ հասարակութեան թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 15, Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ, Կոմիտաս փողոց – Ալֆորվիլ – հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց մահացած ընկեր – ընկերուհիներուն յիշատակին:

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ հոգեճաշ մը Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ – 9 ռիւ տը Մատրիտ:

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Երուանդ Գրիգորեան եւ Տէյիրմէնճեան ընտանիքը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Նոյեմբեր 15, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցին իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՆՈՒԱՐԴ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Քէօսէեան)

մահուան 10–րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Գէորգ Գէորգեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ժան Վոլիւիզան 500 Ֆր. կը նուիրեն Աղքատախնամին (տանիլ «Յառաջ»էն):

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ Թղթախաղ (լօթօ) Թադէոս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12–ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½–ին:

Դեկտեմբեր 20–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

Դեկտեմբեր 27–ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Concert de musique arménienne
« KOTCHNAK »
Dimanche 13 décembre à 16 heures
—— SALLE GAVEAU ——

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Պուլվար Օտտոյի Լէոլա Սասունի մասնաճիւղին կազմակերպած «լօթօ»ն, Դեկտեմբեր 5, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8–էն սկսեալ Մշակոյթի Տան մէջ, 12 – 14 ռիւ Սէն – Պազիլ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՊՐՈՆԷՆ. – Տէր եւ Տիկին Կարապետ Յովակիմեան 400 Ֆր.:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԻԶՄԻՐԻ ԵՂԵՌՆԻ ՏԱՐԱԲԱԽՏ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ 65–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ

Իզմիրի եւ Շրջակայքի Հայրենակցական Միութիւնը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22, ժամը 10.30–ին, Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժան – Կուժօն: Ինչպէս նաեւ իր բոլոր ննջեցեալներու յիշատակին:

Կէսօրէ վերջ հոգեճաշ, ժամը 13.30–ին ճաշարան Լաֆայէթ, 80 ռիւ Լաֆայէթ, Փարիզ 9–րդ:

Ճաշագին՝ 80 Ֆր.:

Սեղանները կանխաւ ապահովել հեռաձայնելով Տիկին Թորոսեանի՝
47 – 93 – 53 – 71

Այս առթիւ Միութիւնը 500–ական Ֆր. կը նուիրէ Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ, Դպրոցասէր եւ Մխիթարեան վարժարաններուն, ինչպէս նաեւ «Յառաջ»ին եւ «Աշխարհ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Ս. Թադէոս մատրան թաղական խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Տիկին Հ. Ղազարեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Օ. Ղազարեան, Այրի Տիկին Նուարդ Պէյլէրեան, Այրի Տիկին Զուարթ Ալաճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ա. Վարդանեան, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Տեւայեան եւ զաւակները 500 Ֆր. եւ 500 Ֆր. երգչախումբին, Պր. Լեւոն Խորասանճեան 50, Այրի Տիկին Վ. Մանուկեան 50, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Յովհաննէսեան 200, Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մխիթարեան (Փարիզէն) 200 Ֆր., Պիւլպիւլեան ընտանիք 200 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Միսաք Չէօրտիւքեան 50 Ֆ., Այրի Տիկին Ագապի Տէր – Կարապետեան եւ զաւակները 100 եւ 100 Կապոյտ Խաչին, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Վարդանեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մուրատ Վարդանեան 100 Ֆ., Գաբրիկեան և Վարդանեան ընտանիք 400, Տէր և Տիկին Փօլ Կիրակոսեան 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Չէօրտիւքեան 50 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տօնիկ 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Պէլույեան 100 Ֆր., Սարգիս Սարգիսեան ընտանիք 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարդան Տուրեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Բամպուքեան 200 Ֆր., Սակազէլեան ընտանիք 100 Ֆ., Մարգարեան ընտանիք 100 Ֆր.:

⁂

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Վարժապետեանի յիշատակին. – 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Մամաէ, 500 Ֆր. Տիկին Մինասեանէ, 250 Ֆր. Տիկին Մամուրեանէ եւ 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ֆրանկիւլեանէ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շավիլի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր յաւէտ ողբացեալ անդամ – անդամուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 15–ին, Ս Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին մէջ:

CONFERENCE

L'ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES ARARAT
a l'honneur de vous inviter à
la CONFERENCE PUBLIQUE
ayant pour thème :
CONSIDERATIONS
ECOLOGIQUES RECENTES
DANS LE MONDE
ET EN ARMENIE SOVIETIQUE
donnée par
Docteur NICHAN MARGOSSIAN
Ingénieur chimiste
Expert en Pollution
auprès de la Sécurité Sociale à Paris
Le jeudi 12 novembre à partir de 20h30
au Centre Culturel St. Mesrob
de l'Eglise arménienne catholique
10 bis, rue Thouin, PARIS V[e]
M° : Monge ou Cardinal Lemoine
— *Entrée libre* —
A l'issue de la conférence, des questions d'actualité pourront être posées.

OFFRE D'EMPLOI

MARSEILLE

Recherchons dame arménienne de 45 à 50 ans pour garder une personne âgée.

— Logée, nourrie. —

Tél. : 91 - 76 - 36 - 98
(heures de repas)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը 100 Ֆր. ստացած է Տիգրան Պալեանէ, Կուսինա Սինարլիի մահուան քառասունքին առթիւ:

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Նոյեմբեր 15, Կիրակի առաւօտեան ժամը 10.30–ին, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Կիրակի, Նոյեմբեր 15, ժամը 15–ին Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կապոյտ Խաչի Նայիրի մասնաճիւղը կը ներկայացնէ՝

«ՍԱՍՈՒՆԻ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ»

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի վարչութիւնը Նոյեմբեր 14, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

⁂

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն – Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները՝ Թադէոս Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Նոյեմբեր 14, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 3–ին: Բոլորին ներկայութիւնը պարտաւոր է:

⁂

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը, իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի, Շաբաթ, Նոյեմբեր 14, ժամը 16.30–ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ:

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

ՃԱՇ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Վարչութեան Տիկնանց բաժինը, ճաշ մը կազմակերպած է, Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրին, ժամը՝ 12.30–ին, Միութեան սրահներուն մէջ, ի նպաստ իր դպրոցին:

33, Cours Pierre Puget
13006 MARSEILLE

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել քարտուղարութեան՝

Հեռաձայն .– 91 – 37 – 75 – 97

կամ՝ Տիկին Ա. Ստեփանեանին՝ 91 – 79 – 30 – 34

NUITEE DANSANTE ARMENIENNE

organisée par les associations
HAÏ ARI et HAÏ ARINOUCH
animée par l'orchestre
SARDARABAD
Samedi 14 Novembre
CHATEAU DES FLEURS — MARSEILLE

DINER DANSANT

organisé par HOMENMEN
UNION SPORTIVE ARMENIENNE FRANÇAISE

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպութեամբ՝
Հ. Մ. Մ.–ի ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

մասնակցութեամբ՝
Ա Տ Ի Ս Հ Ա Ր Մ Ա Ն Տ Ե Ա Ն – ի

Կիրակի, Նոյեմբեր 15, ժամը 20–ին
GREGOIRE LA CAPPADOCE ճաշարանի շքեղ սրահին մէջ
67 bis, quai Blanqui— ALFORTVILLE

— Տախքերու մասնակցութիւն՝ 300 Ֆր. —

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել՝
43 – 78 – 56 – 44 —— 46 – 42 – 51 – 40

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
13

VENDREDI
13 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16 617 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.617

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 11—ի 69—րդ տարեդարձը ոգեկոչուեցաւ ըստ աւանդութեան։ Անծանօթ Զինուորի շիրիմին վրայ ծաղկեպսակ մը դրաւ Հանրապետութեան Նախագահը եւ վեց նախկին ռազմիկներու ալ պատուոյ լեգէոնի շքանշան տուաւ։ Ասոնք 90 եւ 91 տարեկան էին եւ Առաջին աշխարհամարտի վաղորդայնէն ի վեր համբերութեամբ կը սպասէին այս — բաւական յապաղած — պատիւին։ Նախագահը, ապա, Վանտէ գնաց ոգեկոչելու համար Քլեմանսօն եւ Տը Լաթր տը Թասինեըին իրենց ծննդավայրը՝ Մույըրոն — ան — Փարետս։ Քլեմանսոյի մասին խօսելով եւ նկարագրելով «վագրը», երբ Միթերան կ'ըսէ· — «Որքան պայքարներ հարկաւոր են ընդունուելու համար ամբողջ հայրենիքին կողմէ, ճակատագիրն է անոնց որոնք իրենց դրոշմը կը դնեն իրենց ժամանակաշրջանին վրայ։ Կարելի չէ մեծ ընտրութիւններու խորտուբորտ ճամբան բռնել, բոլորին հաճելի ըլլալով», այն տպաւորութիւնը կը ծագի որ Միթերան կը խօսի, նաեւ ի՛ր մասին, կը նոյնանայ անոր հետ որու «ամբողջ կեանք մը պէտք եղաւ, պարզապէս ըլլալու համար հաշտութեան մարդը»։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ, Համայնավար կուսակցութիւնը կրնայ օրինաւոր դառնալ։ Ներկայիս Էօզալի կառավարութիւնը դըժուար կացութեան մատնուած է երկու կուսակցութիւններու՝ Համայնավար եւ Աշխատաւորներու ընդհ· քարտուղարներու վերադարձով։ Արդարեւ, Հայտար Քութլու եւ Նիհաթ Սարգըն որոշած են Պոլիս վերադառնալ Նոյեմբեր 16—ին։ Կը յայտնեն թէեւ որ չեն ուզեր, այս ձեւով, ապարէզ կարդալ կառավարութեան։ Կը փափաքին օրինականացնել Թուրքիոյ համայնավար միացեալ կուսակցութիւնը, որ երկու կուսակցութիւններու ձուլումն է։ Վարչապետը նեղն է սակայն։ Արդարեւ, այս երկու ղեկավարները ենթակայ են պատժական օրինագիրքի 141 եւ 142 յօդուածներուն (1936ին ճշդուած) որոնք կ'արգիլէ համայնավար քարոզչութիւնը։ Այս յօդուածներուն հիման վրայ վեց ամիսէն 17 տարի բանտարկութեան վճիռներ արձակուեցան 104 ամբաստանեալի դէմ (288—ի վրայ)։ Էօզալ ճշդած է որ եւրոպացի Խորհրդարանականներու ներկայութիւնը երկու աքսորականներու վերադարձի օրը արգելք չի կրնար ըլլալ որ օրէնքը գործադրուի։ Ակնարկած է, սակայն, այդ յօդուածներուն ջնջումին հաւանականութեան ընտրութիւններէն ետք։

ԲԵԿԱՆԻՔ ԱՏԵԱՆԸ շատ դժգոհ է մետիաներու հակազդեցութենէն իր տուած վճիռին առթիւ։ Առաջին նախագահին՝ Տիկին Սիմոնն Ռոզէսի ստորագրութիւնը կըրող ճշդումի նամակ մը ղրկուած է մամուլին, «հրատարակութեան խնդրանօք» «Մաթէն»ի, ուր անընդունելի կը գտնուի որ Առեանի ժողովի անդամները մեղադրուին որ իրենց վճիռները կուտան քաղաքական ճնշումներու տակ։

ՍԱԿԱՐԱՆԸ կը փորձէ մէջքը շտկել եւ բաւեց որ Ռեկըն յայտարարէ թէ չի փափաքիր որ տոլարը շարունակէ իր անկումը, որպէսզի ան ալ «մէջքը շտկէ» և նոյնիսկ քիչ մըն ալ բարձրանայ։ Տաու Ճոնս 21 կէտ կը շահէր Նիւ—Եորք եւ Հինգշաբթի օր որոշ յոյսեր կային բարելաւման։

ՊԷՅՐՈՒԹԻ հիւսիսը, (քրիստոնեայ գօտի), Մօամալթէնի մէջ, Ֆրանսացի ճարտարապետ մը մահափորձի ենթարկըւած է, երբ գործէն տուն կը վերադառնար։ Ֆրանսացին տասը տարի է Պէյրութ հաստատուած էր։ Ծանրօրէն վիրաւորւած գլուխէն, Ռիշար Ժէնիխէլ մահաքունի մէջ էր, Հինգշաբթի օր։ Արարքին դեռ տէր եղող չէր եղած· նոյն օրը, այսինքն մահափորձէն 48 ժամ ետք, բայց, պարզ է, որ ջանք կը թափուի ցոյց տալու որ քրիստոնեայ գօտին ապահով չէ։

ՊԷՅՐՈՒԹԻ օդակայանը (արեւմտեան շրջան, մահմետական) ռումբակիր ճամպրուկի մը պայթումէն, 6 հոգի մեռած է (ներառեալ պայուսակը կրող կինը, սինհի Լիբանանուհի մը) եւ 73 հոգի վիրաւորուած են։ Զոհերուն մեծ մասը Լիբանանցիներ են, որոնք կը պատրաստըւէին օդանաւ բարձրանալ։ Այս արարքին հեղինակներն ալ ապարէզ կը կարդան Սուրիոյ, որու հակակշռին տակ է շրջանը եւ օդակայանը։

«ԻԶՎԵՍՏԻԱ», Խորհրդային Միութեան կառավարական օրկանը կը ձաղկէ մետալներու շահատակութիւն մը, որ մեծ ծաւալ առած է։ Շքանշան մը կրելը բաւական առաւելութիւններ կուտայ ամէնօրեայ կեանքին մէջ, յետոյ կայ նաեւ թանկագին քարերու առուծախը սեւ շուկայ։ Օրինակ՝ «Խորհրդային Միութեան հերոս»ի աստղը տասը հազար ռուբլիի կը սակարկուի հրապարակին վրայ։

ԲՈՐԻՍ ԷԼՑԻՆ, Համայնավար կուսակցութեան Մոսկուայի պարագլուխը, ջատագով վերակառուցման «աղատ» արձակուեցաւ իր պաշտօնէն եւ տեղը դրաւեց Լեւ Զայկով։ Ծանօթ է, որ իր հրաժարականը ներկայացուցած էր, Հոկտեմբեր 21—ին, Կեդր· Կոմիտէին առջեւ, խիստ կերպով քննադատելէ ետք վերակառուցման աշխատանքներու յապաղումը։

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Քրիսթի'ղ աճուրդի վաճառատան մէջ բոլոր մրցանիչները կոտրեցին Վան Կոկի «Իրիսները», հասնելով 53 միլիոն ինը հարիւր հազար տոլարի, այսինքն աւելի քան 350 միլիոն (ծանր) Ֆրանք։ Ծախողը Ամերիկացի մըն էր, գնողը, շատ հաւանաբար Ճափոնցի։ Եւ ըսել թէ 37 տարեկանին անձնասպան եղած այս եզակի արուեստագէտը, միայն մէկ պաստառ ծախած է կեանքին մէջ, ան ալ շատ աժան…։

ՄՈՐՊԻՀԱՆԻ ծոցը, Արգ կղզին մէջ, շատ ծանր մթնոլորտ մը կը տիրէ քաղաքապետին եւ անոր կցորդին միջեւ ծագած քէնոտութեան հետեւանքով։ Առաջինը երկրորդին նամակ մը գրած է, ըսելով թէ նոյնիսկ քաղաքապետարանին նիստերուն ընթացքին հետը պիտի չխօսի։ Ինչո՞ւ։ Սատկած շունի մը պատճառաւ։ Քաղաքապետին շունը սպաննուած կը գտնուի, քանի մը օրուան անհետացումէ ետք եւ ըսի – ըսաւներու համաձայն շունին հաշիւը մաքրողը կցորդը կ'ըլլայ։ Այս վերջինը կ'ուրանայ ըսելով թէ անգութ մը կայ այն իրողութեան, որ ,ճիշդ է ,չէ ձգած որ շունը մօտենայ իր «ագնուական» էգ շուներուն եւ շնասպան ըլլալու միջեւ։ Իրեն կը մնայ սպասել դատական քննութեան արդիւնքին։ Արդարեւ դատ բացւած է եւ ՍՓԱ—ն ալ(կենդանիներու պաշտպան ընկերութիւնը) կը ներկայանայ իրբեւ տուժող կողմ։ Ներկայիս կղզիին եւ շրջակայքին ամէնէն հրատապ հարցն է։

ՃԱՏՐԱԿ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Չորեքշաբթի օրուան հանդիպումէն ետք, Գասպարով կը յաղթէր 5½—ի դէմ 6½ կէտով։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՆՔ ՈՒ ՄԵՐ ՉԱՓԱՆԻՇԵՐԸ

Առօրեայ, բնականոն ընթացքով թաւալող իրականութենէ մը երբ հանուի «արժէքներու վաւերական չափանիշ» կոչւածը, կը մնայ մե՛ր իրականութիւնը։ Հոն յաճախ գործերը, պաշտօնները կը ձեւուին գտնուած մարդումին վրայ, ու չես գիտեր ինչո՛ւ, մարդիկ ալ շատ անգամ իրենց կոչումէն շատ հեռաւոր մարզերու եւս տիրապետելու փափաքէն մըղւած, աշխարհակալութեան ծիծաղելի փորձերու կը ձեռնարկեն։

Բնաւ զարմանալի չէ այդ շրջանակին մէջ տեսնել օրինակ, գործեր՝ որոնք ձայնամարզութեան լաւագոյն վարպետները կը դաւանին իրենք զիրենք միայն, մերժելով ուրիշ ամէն հեղինակութիւն· կըրթանքներ՝ որոնք ճեպուղիներու մասնայատկութիւններուն կամ արագ ընթանալու նորագոյն թէքնիքներուն մասին դասախօսութիւններ կուտան· առաքինազարդ աղուէսներ ծաղկազարդ թեմերէ անկեղծութիւն, անշահախնդրութիւն կը քարոզեն։

Վերջերս տեղեկացանք, որ հեղինակաւոր թուականներէ կազմուած պատուիրակութիւն մը դիմում կատարած է պատկան իշխանութեան ու սրահ խնդրած, որպէսզի գիտահաւաք մը կազմակերպէ։ Գիտահաւաքը նպատակ պիտի ունենայ արուեստի առողջ չափանիշերու հաստատումը· թուականները արուեստի որպէս միակ չափանիշ կ'ընդունին ու կ'ուզեն պարտադրել ինքնատիպ ու անկաշկանդ ստեղծագործութիւնը։

Անդին, միջազգային մարմիններ երկարատեւ նիստերով կ'ուսումնասիրեն կաշառակներու միութեան կողմէ տրուած առաջարկ մը, որ կը նախատեսէ 1990 թուականը հռչակել լռութեան տարի։

Իսկ ուխտեալ լաւատեսներու խմբակ մը անխախտ հաւատքով ու անվհատ կը սպասէ, որ հնչէ ժամը ու վերջապէս նըկատի առնուին, քիչ մը լրջանալու կոչերն ու խնդրանքները։

Թ· ԱՐՓԻ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԻՍԻ ԵՒ ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆ ՑԱՂԹԱԿԱՆ

Վերստին գոհացուցիչ արդիւնք մը ի նպաստ Վալանսի Հ· Մ·—ին՝ որ, իր համակիրներուն առջեւ, Շաբաթ իրիկուն, յաջողած է «ոչ – ոքի» մը (1 – 1) Նիսի արհեստավարժ ակումբին պահեստի դէմ։ Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյենութեան այս խմբակին մէջ, հայանուն ակումբը կը պահէ դասաւորումին 6—րդ տեղը։

Այս Կիրակի, Վալանս կը մտնէ Ֆրանսայի բաժակին մրցակցութեանը մէջ։ Կ'երթայ Պալլիեըի՝ որ շուրջ երկու հազար բնակիչով աւան մըն է Լուար նահանգին մէջ։ Առաջին ակնարկով, դիւրին խաղ մը Վալանսի համար, բայց, հակառակորդի դաշտի վրայ, պէտք է միշտ զգոյշ ըլլալ բաժակախաղի մը ընթացքին։

Ձախորդութիւններու շարք մը Ռոն – Ալփ շրջանին մէջ։ Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսին, իր հարեւան Վօ – ան – Վըլէնի մէջ, պարտուած է տեղւոյն խումբէն (2 – 0), ինչ որ լաւատեսութիւն չառթեր իր յաջորդ մրցման համար, Ֆրանսայի բաժակին ի հաշիւ, Կրընոպլի մէջ «Ժօժօ»ի դէմ։

Պարտութիւն նաեւ Վալանսի պահեստին, իր համակիրներուն առջեւն իսկ· յաղթուած է Քոթ – Շոտէ՝ 1 – 0, 85—րդ վայրկեանին։

Ռոնի առաջնութիւններուն ծիրին տակ, անյաջողութիւն Հ· Մ· Ը· Մ·—ի երկրորդ կազմին Ռ· Ք· Լիոնի առջեւ (1 – 0) եւ Վիէնի Մարզականին որ պարտուած է Հէյրիէօյի ակումբէն (2 – 1), իր դաշտին վրայ։

Փարիզեան շրջան՝ մէկ արժէքաւոր յաջողութիւն մը· Իսի—ի Հ· Մ·—ը յաղթած է (3 – 2) Սէւրի՝ որ, մինչեւ այդ, չէր պարտուած բնաւ։ Ձախորդ արդիւնք մը Ալֆորվիլի Հ· Մ·—ին համար, իր դաշտին վրայ յաղթուած է (1 – 0) Շամփինիէ։ Ըլլայ Վալ տը Մարնի, ըլլայ Հօ – տը – Սէն—ի մէջ, վեց մրցումներ միայն կատարուած են եւ դիրքերը կրնան տակաւին շատ փոխուիլ։ Յառաջիկայ Կիրակին վերապահուած է բաժակախաղերու։

Լուարի մէջ Սէն – Շամոնի «Արարատ»ը փառաւոր յաղթանակ մը (6 – 1) տարած է Մոնբրամպէրի վրայ։ «Արարատ» 6—րդ է իր խմբակին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼ՝
ՄԷԿ ՅԱՂԹԱՆԱԿ, ՄԷԿ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Յաղթանակ, հակառակորդի դաշտին վրայ, քիչ անգամ կը պատահի։ Սէն – Թ'Անթուանի Հ· Մ·—ը յաջողած է, Կիրակի օր, պարտութեան մատնել Հիյէրի խումբը։ Միակ կոլը արձանագրած է Դերձակեան, կեդրոնի յառաջապահ, առաջին վայրկեանին իսկ։ 7 խաղերէ վերջ, Սէն – Թ'Անթուան կը գրաւէ 6—րդ տեղը, Միջերկրականի պատուոյ դասակարգի առաջնութեան մէջ։

Աստիճան մը վար ախոյենութեան մէջ, Հ· Մ· Ը· Մ· Արծիւ կը շարունակէ դըժուարութիւններ ունենալ· պարտուած է Փէրթիւյի մէջ 3 – 1—ով։ Կը մնայ դասաւորումին վարի աստիճանին վրայ։

Հայանուն ակումբներուն երկրորդ կազմերը չեն պարտուած Փրովանսի առաջնութեան մէջ։ Սէն – Թ'Անթուան տիրապետած է Շարթրէօյի (5 – 0), Արծիւ հաւասար մնացած է (1 – 1) Սէն – Անրիի հետ։ Հաւասարութիւն նաեւ (2 – 2) Նիսի Հայ Մարզականին, իր հերթական խաղին մէջ, ի հաշիւ Քոթ – տ'Ազիւրի երկրորդ դասակարգի ախոյենութեան։

Վ· Մ·

Եւրոպա եւ Թուրքիա

«Էօրոփա» եռամսեայ պարբերաթերթին վերջին (4) թիւին մէջ, Արման Սարեան խիստ շահեկան յօդուած մը ստորագրած է Թուրքիոյ մասին եւ մանաւանդ եւրոպական Համայնքին անոր անդամակցութեան վերաբերող հարցերուն։

L'Europe à l'épreuve de la Turquie խորագրուած այս ուսումնասիրութեան մէջ, Ա· Սարեան կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ ներքին եւ արտաքին խնդիրներուն (ներսը՝ ժողովրդավարութիւն, դուրսը՝ Կիպրոս, Յունաստան, Հայերու ցեղասպանութիւն)։ Յօդուածը ճոխացած է գունաւոր նկարներով։

(*)«EUROPA», Chateau de Chanteloup, 91290 St. Germain les Arpajon.

«Գիւղը վերանում է իր հետ տանելով 1700 հառաչանք»

Հրապարակայնութեան ներկայ շրջանը որ կը յատկանշուի նաեւ որպէս ազատ խօսքի նկատելի հանգրուան մը, Հայաստանեան մամուլի էջերը կը լեցնէ սա կամ նա հարցին մատնանշումով, հաստատումներով, հարցադրումներով ու լուծումի որոնումներով: Ծաւալուն այս յորձանքին մէջ գլխաւոր տեղը կը գրաւէ, ինչպէս ծանօթ է, օդոլորտի ապականութեան հարցը, որ գլխաւոր մտահոգութիւնը կը կազմէ Երեւանցիներու ու որոշ ամէն ղեկավարի: Այս մասին լայնօրէն արձագանգեց ու կը շարունակէ արձագանգել սփիւռքահայ մամուլն ալ, նաեւ միջազգայինը: Այս կենսական հարցէն զատ, Հայերու, Հայաստանի մասին խօսեցաւ կամ գրել տուաւ տակաւին, Նախիջեւանի կցումին համար 400 հազար ստորագրութեամբ Մոսկուա ղրկուած դիմումնագիրը:

Կենսական ու քաղաքական վերոյիշեալ առաւել ուշագրաւ խնդիրները սակայն չեն կրնար մոռցնել կամ անտեսումի ենթարկել Հայաստանի այլ կարգի մտահոգութիւնները. առոնցմէ մէկն է ընկերային երեւոյթ մը՝ լեռնային գիւղերու դատարկումի պարագան:

Ճարտարարուեստականացումի հոլովոյթին ենթակայ ու տնտեսական վերելքի շրջանը ապրող բոլոր ընկերութիւնները քիչ կամ շատ անցած են, կ'անցնին նոյն կամ նման հանգրուաններէ: Մեծ քաղաքները, ուր աւելի դիւրամատչելի են արդի կեանքին բարիքները, կը մեծնան տարապայմանօրէն ու երբեմն իշխանութիւններ չեն հասնիր հակակշռելու անոնց ծաւալելու թափը: Կը բազմապատկուի բնակչութեան թիւը, ստեղծելով բազմաթիւ հարցեր. բնակարանի, պարենաւորումի եւայլն: Մեծ կեդրոններու այս գերաճը տեղի կ'ունենայ ի հեճուկս հեռաւոր շրջաններու բարօր ու բնականոն վերելքին: Այս վերջինները տեւական գաղթերով կ'ամայանան հետզհետէ, կը պակսի գործող մարդուժը, կը ստեղծուին ընկերային հարցեր, սերունդներ կը ցցուին իրարու դէմ՝ տարբեր աշխարհահայեացքներով, կեանքի տարբեր ըմբռնումներով, տարբեր ակնկալութիւններով:

Հայաստանի լեռնային գիւղերու դատարկումը նորայայտ պարագայ մը չէ, արդէն որպէս չլուծուած հարց, ան մամուլին մէջ քանիցս արձագանգ գտնելէ ետք նիւթ դարձած է նաեւ արուեստագէտներու՝ գրագէտ թէ շարժանկարի բեմադիր: Այս թեման կը բանի օրինակ՝ Վ. Պետրոսեանի «Մենաւոր ընկուզենին» վէպը, որ վերջերս Ֆ. Դովլաթեանի բեմադրութեամբ նաեւ շարժանկարի ժապաւէնի վերածուեցաւ. նոյն նիւթը ունի տակաւին Բ. Յովհաննիսեանի «Աշնան արեւ» ժապաւէնը եւայլն:

Հակառակ որ Հայաստանի վերոյիշեալ հարցերէն լուծումի աշխատանքներ ամէնէն աւելի տարուած մարզն է այս մէկը, այսուհանդերձ հեռու է տակաւին վերջնապէս կարգադրուած նկատուելէ. այսօր որոշ սահմանափակումներ ու տեղւոյն վրայ միջոցառումներ, կասեցուած են դէպի քաղաք հոսքը. մարդիկ գիտակցած կը թուին ըլլալ այն վտանգին, որ կուգայ նման երեւոյթներէ. յատկապէս, երբ դատարկուած գիւղերը կը պատկանին սահմանամերձ շրջաններու...:

Հակառակ այս բոլորին, նոյն հարցին առկայութեան կ'անդրադառնայ «Գարուն» ամսագրի Օգոստոսի թիւին մէջ հրատարակուած վարի նամակը, ստորագրուած՝ գիւղի մը քանի բնակիչներու կողմէ: Գիւղը կը կոչուի Դեբեդ, կը գտնուի Գուգարքի շրջանին մէջ: Քանի գիւղացիներու անունով Անահիտ Ղազարեան, Սամուէլ Պօղոսեան, Ռիմա Սիմոնեան կ'ըսեն. –

«Եթէ հրատապ միջոցներ չձեռնարկուին, այլեւս չի լինի Գուգարաց աշխարհի չքնաղ լանջերին ծուարած այս կիսախեղդ գիւղը: Տեղեակ չենք, ոչնչացող գիւղերի գրանցման գիրք կա՞յ արդեօք, եւ կը յիշատակուի՞ Դեբեդ գիւղի անունն այնտեղ:

Գիւղը հիմնուել է 1858 թուականին, 17 ընտանիքով, անտառապատ սարերի եռանկիւնում՝ իր մէջ առնելով Դեբեդ գետի վտակներից մէկը, որը նոյնպէս կոչւում է Դեբեդ: Լեռնային փրփրուն գետակ՝ կարմրախայտ ձկներով, գոյնզգոյն քարերով, ժիր մանուկների անմեղ խաղերով, թափանցիկ, երազային մի հէքեաթ: Բնութիւնը բարի է, բազմերանգ, մրգառատ անտառներով, ձմեռը մեղմ է, ամառը՝ զով:

Մինչեւ Հայաստանում սովետական կարգերի հաստատումը, ինչպէս Հայաստանի միւս գիւղերը, այնպէս էլ Դեբեդը շատ արհաւիրքներ է տեսել, զերծ չի եղել թուրքական վայրագ արշաւանքներից, բայց միշտ մարտնչել է յանուն խաղաղ ապագայի: Այնուհետեւ Հայրենական մեծ պատերազմին խիզախ զինուորներ է տուել ու նիւթական օգնութիւն ուղարկել թիկունքից: 1970 թուականին արդէն գիւղն ունէր 300 տուն՝ 1700 բնակիչներով: Զարգացած էր անասնապահութիւնը, ցանում էին 80 հա հացահատիկ, 75 հա գետնախնձոր 12 հա բանջարեղէն, գումարած նաեւ պտղատու այգիները: Գիւղում կար ակումբ, գրադարան, երկու խանութ, հացի փուռ, ճաշարան, հիւանդանոց, կապի բաժանմունք, հեռախօս, ուսուցչի տուն, միջնակարգ դպրոցի տիպային շէնք, որտեղ սովորում էր 480 աշակերտ: Ուրեմն ո՞ր հայրենուրացը եւ յանուն ինչի՞ ոգորեց գիւղն աւերելու գաղափարը: 1972 թուականին փակուեց հիւանդանոցը, որի փոխարէն պէտք է կառուցուէր բուժկէտ, բայց այդպէս էլ չտեսանք: Երկու տարի յետոյ փակուեց մթերային խանութը, ապա ճաշարանն ու հացի փուռը: Ջրամատակարարման համար ծախսուել էր զգալի գումար, բայց աշխատանքները դադարեցուել են, խողովակներն՝ անհետացել: 1969 թուականին կարգաւորուած ելեկտրականութիւնը 1975–ին խաթարուեց: Երեք տարի առաջ փակուեց վարսավիրանոցը, չի գործում հեռախօսակայանը: Ակումբը վթարային վիճակում է:

Յայտնի է, որ իւրաքանչիւր տնտեսութեան յաջողութիւն կախուած է նրա արտադրական հզօրութիւնից: Սովխոզը սակաւահող է, մեծ մասը գտնւում է լեռնային պտոյտներում: Այդ էլ հիմք դարձաւ նուազեցնելու պլանները: Հացահատիկի, բանջարանոցային կուլտուրաների, գետնախնձորի արտադրութիւնը հասցրեց մինչեւ 25 հեկտարի, ապա՝ զրոյի: Իբր, հողը բարեբեր չէ եւ անհնար է ապահովել հեկտարից 123 ցենտներ գետնախնձորի բերք, այն դէպքում, որ այդ նոյն հողից մի ժամանակ 230 – 250 ցենտներ էր ստացւում: Վերացուեց թռչնաբուծարանը, ապա հերթը հասաւ ոչխարաբուծութեանը: 27 հեկտար այգիներից 22–ը խոտանուեց: Այնտեղ, ուր մի ժամանակ ծաղկում էին այգիները, այժմ ոռնում է ինքնարդարացման քամին...

Ներկայումս սովխոզում պահւում են 650 խոշոր եղջերաւոր անասուններ, 560 գլուխ խոզ, մշակւում են 60 հա արմատային կուլտուրաներ. սրանով մի՞թէ հնարաւոր է բնակչութեան ապահովել աշխատանքով: Դատարկւում է գիւղը, փակւում են պատուհաններն ու դռները: Աշխատանք գտնելու յոյսով մարդիկ մեկնում են հեռաւոր քաղաքներ: Մնացել է 272 ընտանիք, որից 120–ը չունի աշխատունակ անդամ, երիտասարդների գերակշիռ մասն աշխատում է գիւղից դուրս՝ ամէն օր կտրելով տասնեակ քիլոմետրեր ճանապարհ: Այժմ դպրոցում սովորում է 102 աշակերտ, նախկին 18 դասարանի փոխարէն մնացել է 8–ը, ընդ որում առաջին դասարանում՝ 3 աշակերտ, երկրորդ դասարան չկայ:

Ի հարկէ, գիւղը վերականգնելու մասին որոշումներ շատ են լինում, բայց ինչ օգուտ, երբ դրանք մնում են թղթի վրայ: Ժողովուրդը տասնամեակներով կառուցել է գիւղը, ծաղկեցրել, բայց ահա այժմ որոշ անհատների քմահաճոյքով, անտնտեսվարութեան հետեւանքով, մեծ արագութեամբ գնում է կործանման:

Գիւղը վերանում է՝ իր հետ տանելով 1700 հառաչանք, իր բնակիչների ափսոսանքը ... Եւ Դեբեդն է ալիքները պատէ-պատ զարնում՝ փնտռելով իր կորուստները եւ մանաւանդ սգալով շէն ու ծաղկուն բնակավայրի մօտալուտ կորուստը»:

«Հայաստանի քարտէզի վրայ մարող ամէն բնակավայր պէտք է մշտապէս գտնուի բոլորիս ուշադրութեան կենտրոնում: Ամէն մի յապաղում աններելի է», *կ'ըսէ «Գարուն»ի խմբագրութիւնը: Բաժնելով նոյն մտահոգութիւնները, կը սպասենք դարման – լուծումներու արձագանգներուն, որոնք մանաւանդ առանց յապաղումի, պէտք է հասնին սպեղանի ըլլալու նման վէրքերու:*

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Վերակառուցումի ճարտարապետը՝ Աբէլ Աղանպէկեան

Թիֆլիս ծնած այս յաղթանդամ հայը, որ նախկին տնօրէնն է Նովոսիպիրսքի տնտեսագիտական հիմնարկին, այսօր Կորպաչովի տնտեսական հարցերու գլխաւոր խորհրդատուներէն մէկը կը նկատուի:

Ան խօսելով ներկայ նորարարութեան հանգրուանին մասին, որ «վերակառուցում» բառով կը սահմանուի, կ'ըսէ. «ոչ 1950–ի, ոչ 1965–ի արդիականացումներուն հետ համեմատելի է ներկայ թափը. այս անգամուն հարցը կը վերաբերի որակի տեսակէտէ նուաճում մը կատարելուն մէջ. պէտք է անցք մը իրագործել, դէպի նոր աղբիւրներու օգտագործումին վրայ հիմնուած ծաւալական տնտեսութիւն մը, եւ միեւնոյն ատեն անցք մը, դէպի կեդրոնացած տնտեսութիւն մը, որ կը յենու արտադրամիջոցները լաւագոյնս օգտագործելու սկզբունքին. այսինքն՝ մարդիկը, մեքենաները եւ դրամագլուխները»:

Երկու կարեւոր փոփոխութիւններ պէտք է իրագործել. «Հիմնապէս վարչագիտական տնտեսութենէ մը անցնիլ տնտեսական մեթոտներու վրայ հիմնուած նոր տնտեսութեան մը, ու աւելի կարեւորը՝ ժողովրդավար տնտեսութենէ մը «ինքնավար» տնտեսութիւն մը»:

Ուրեմն պէտք է շուկայի օրէնքները կիրարկել կառավարութեան կողմէ ծրագրուած տնտեսութեան մը: Յառաջիկայ Յունուարէն կը սկսի գործադրուիլ օրէնք մը, որ կը նախատեսէ հետեւեալը. – «արտադրութիւնը անկախ պիտի ըլլայ. անոր ինքնավարութիւնը պիտի չամփոփուի միայն այլ ձեռնարկներու հետ առեւտրական կապեր հաստատելու կարելիութեան մէջ. անոր ծրագրին մէջ տեղ պիտի գրաւէ նմանապէս ձեռային աշխատանքի գնահատումը, թոշակներու ճշդումը եւ ապահովուած շահուն գործածութիւնը»:

Այս հեռանկարով «պլան»ը բոլորովին անգործածելի բան մը պիտի չըլլայ սակայն. «ան փոփոխութեան պիտի ենթարկուի. Պետութեան եւ ձեռնարկներու միջեւ նոր յարաբերութիւններ պիտի հաստատուին» կ'ըսէ Աղանպէկեան: Կեդրոնական «պլան»ը պիտի դադրի իւրաքանչիւր ձեռնարկութեան հրամայական եւ մանրամասնուած հրահանգներ տալէ: «Պիտի սահմանէ միայն տնտեսական ընդհանուր պայմաններ, որոնք պարտադիր արժէչափեր պիտի չունենան, ինչպէս՝ Պետութեան ապսպրանքները, գիները, նիւթական հայթայթելու պայմանները...: Ձեռնարկ մը պէտք է շահաբեր ըլլայ, եթէ ոչ կը փակուի: Ասոր փոխարէն, ան կրնայ իր շահը ծախսել այն ձեւով, որ ամէնէն օգտակարը կը նկատէ»:

Գիներու յաւելումի հարց մը խնդրոյ առարկայ չէ մինչեւ 1990. մինչեւ այդ թուականը բարեփոխումներու ծրագիր մը պիտի ներկայացուի հանրութեան կարծիքին: Ամէն պարագայի, բարեփոխումը պէտք չէ ազդէ կեանքի մակարդակին. ընդհակառակն, ան պէտք է յաւելում մը բերէ ամէնէն անտեսուած որոշ դասակարգերու:

Արդեօք այս փոփոխութիւնները Խորհրդային Միութիւնը պիտի չառաջնորդե՞ն դրամահոսքի մը. այս հարցումին հայազգի տնտեսագէտը կը պատասխանէ. – «վտանգը գոյութիւն ունի անշուշտ, սակայն Պետութիւնը տէր է զայն արգիլելու միջոցներուն: Գլխաւոր արտադրութիւններու գիները միշտ կեդրոնէն պիտի ճշդուին. իսկ մնացեալին ուղղութիւն տալու համար Պետութիւնը պիտի շարունակէ ունենալ անուղղակի միջոցներ»:

Փոքրաքանակի գիներէն զատ կարեւոր այլ փոփոխութիւններ կան. «մինչեւ 1990, ճարտարարուեստի, հողագործական, փոխադրամիջոցներու եւ հանրօգուտ որոշ սպասարկութիւններու մարզին մէջ բազմաթիւ հանգրուաններ պէտք է իրագործուին. իսկ ուժանիւթի, նախանիւթերու համար համաշխարհային գիները նկատի պիտի առնուին» կը բացատրէ Ա. Աղանպէկեան:

Այս բարեփոխումները պիտի տոկա՞ն բազմաթիւ ընդդիմադիրներու ճնշումին. «վերակառուցումին ընդդիմադիր խմբակներ գոյութիւն ունին. անոնք որոնք կը սիրեն խմելը, դէմ են անշուշտ հակալքոլ պայքարին. ճիշդ է որ վարչամեքենային մէջ եւս կան ընդդիմադիրներ. անոնք են որոնք դէմ են իրենց իշխանութիւնը նուազեցնելիք միջոցառումներու: Յատկապէս ձեռնարկներու որոշ ղեկավարներ գոհ չեն»: Պատասխանելով անոնց, որոնք կը բողոքեն ձեռնարկներու տնօրէններուն ընտրութեամբ նշանակուելուն դէմ, ան կ'ըսէ. – «ընտրութիւնը անպայման վարիչի մը փոփոխութիւն պիտի չնշանակէ. եթէ ենթական լաւ տնօրէն մըն է, հեղինակութեան տէր, ոչ մէկ պատճառ կրնայ ըլլալ զինք փոխելու»:

Իսկ բանուորնե՞րը, որոնցմէ կը սպասուի որ աւելի շատ ու աւելի որակաւոր ապրանք արտադրեն. «անոնք գիտեն թէ, կը պատասխանէ Կորպաչովի գլխաւոր խորհրդատուն, վերակառուցումը իրենց դէմ շարժում մը չէ. եւ թէ որոշ ընկերային հարցերու լուծումին համար (պարենաւորում, բնակարան...) անհրաժեշտ դարձած է զարկ տալ կարգապահութեան: Եթէ բանուորները աւելի լաւ աշխատին, աւելի պիտի շահին: Հարցախոյզերը ցոյց կուտան, թէ բանուորներու մեծամասնութիւնը կողմնակից է բարեփոխումներու»:

Կրեմլինի գլխաւոր տնտեսագէտին համաձայն, ձեռնարկներու ինքնաղեկավարման սկզբունքը պիտի յաղթահարէ ամէն դիմադրութիւն. «անցեալի բարեփոխումներու երկու փորձերը ձախողեցան, որովհետեւ բանուորներու գործօն մասնակցութիւնը չէին ունեցած. իսկ այսօր, բանուորական հաւաքական խրախուսանքներու ընդլայնումը խնդրոյ առարկայ է. իրենք են որ պիտի ղեկավարեն արտադրութիւնը, ձեռնարկութիւններու հիմնադրամները եւ պիտի ընտրեն իրենց վարիչները»:

Բոլոր անոնց համար, որոնք այսուհանդերձ սկեպտիկ կեցուածք մը ցոյց կուտան խորհրդային տնտեսութեան արդի ընթացքին հանդէպ, Ա. Աղանպէկեան կը խօսի օրինակով մը. ան կը պատմէ. – «Ռիկայի մօտ ինքնաշարժերու էլէկտրագործարանը ծանր կորուստներ կ'արձանագրէր. տարի մը առաջ տնօրէնը հրաժարած էր. նորը ընտրելու համար մրցում մը կազմակերպած էին ուր քանի մը թեկնածուներ կային: Չորս ընտրեցին նախ: Անոնք աշխատանոցներու մէջ շրջելով իրենց ընտրապայքարը տարին, բացատրելով իրենց ծրագիրները: Վերջապէս Մոսկովիչ գործատան արտադրամասի նախկին ղեկավար մը ընտրուեցաւ. ան գործը ձեռք առաւ, ու առաջին անգամ ըլլալով իրականացնելով նպատակները, շահ արձանագրեց»: «Վերակառուցումի մղիչ ուժը ինքնաղեկավարման սկզբունքն է» կ'եզրակացնէ Աբէլ Աղանպէկեան:

Քաղուած՝ «Լը Մոնտ»էն

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Նրանց համար, անոնք որոնք տարիներու ընթացքին գաղափարակիցները, գործակիցները եղան Հայկ Սարգիսեանի իր մահուան լուրը առնելով անդրադարձան, կամ այս տողերը կարդալով պիտի անդրադառնան որ ան դեռ կ'ապրէր: Ասիկա դաժան ճակատագիրն է Հայկ Սարգիսեանի սերունդին պատկանող շատ – շատերուն, որոնք համեստ կարողութիւններով, հաւատարիմ եւ վճռական, դըժուար պայմաններու մէջ, բայց միշտ կանուր եւ խանդավառ նուիրեցին իրենց կեանքի գալար ու լեցուն տարիները հանրային կեանքին: Տուին ինչ որ ունէին, գոհեցին շատ անգամ անձնական դիրք եւ բնտանիք յանուն ազգային խնդիրներու: Ու այս պաշտելի եւ անփոխարինելի սերունդը որ մանկութիւն չունեցաւ, ծերութիւնն ալ չվայելեց, ու կեանքի վերջին տարիներուն երբ միայն քիչ մը նկատումի, մարդոց ներկայութեան, ջերմութեան կարօտ էր, մոռցուեցաւ, լըքուեցաւ եւ մեկնեցաւ անաղմուկ, առանց որեւէ մէկը անհանգիստ ընելու:

Հայկ Սարգիսեանի կեանքը կը նմանի իր բախտակիցներու բանակին իւրաքանչիւր տարրի կեանքին: Ծնած է Բաբերդ, 1906-ին: Ծանչցած ու ճաշակած է կեանքէ լեղին, շատ կանուխէն: Ինկած աքսորի ճամբան եւ անցած է որբանոցէ – որբանոց՝ Խարբերդ, Պէյրութ եւ այլուր, գտնելու համար իր վերջին եւ վերջնական հանգրուանը՝ Մարսէյլ 1923-ին: Նախ կը հաստատուի Սէն – Լու արուարձանը ու ապա Բ. աշխարհամարտի նախօրեակին կը տեղափոխուի այլ հայահոծ արուարձանը՝ Պուլվար Օտտօ:

Կանուխէն մտած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը: Մաս կազմած է Պուլվար Օտտոյի Վռամեան խումբին: Ծառայած է հաւատարմօրէն, խանդավառօրէն վաղուան կառուցման համար: Իր միակ դըպրոցը եղած է իր կուսակցութիւնը եւ «Յառաջ»ը: Հոն գտած է հող եւ ուխտ, ոգի եւ ուժ իմաստաւորելու համար իր հայ մարդու կեանքը: Երկար տարիներ եղած է անդամ Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, նոյնիսկ վարած է նախագահի պաշտօնը: Իր եւ իր նմաններու առօրեայ հոգածութեան եւ աշխատանքի շնորհիւ է որ դեռ մեր եկեղեցիները կանգուն կը մնան:

Հայկ Սարգիսեանի յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 30-ին, Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցին, հարազատներէ եւ թաղեցիներէ բաղկացած բազմութեան մը ներկայութեան: Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝ Նշան Քահանայ Գույումճեան տուաւ Հայկ Սարգիսեանի կեանքի զանազան հանգրուանները, վեր առաւ իր հանրային յանձնառութիւնները, իր ծառայութիւնը եւ վաստակը եկեղեցիէն ներս որպէս թաղական եւ իր նկարագրի ազնիւ գիծերը:

Կրկնութիւն եղած պիտի ըլլայ, բայց ըսենք դարձեալ թէ Հայկ Սարգիսեաններու մահով քիչ մը հայկականութիւն է որ կը պակսի մեր հողերէն ներս, քիչ մը հող է որ կը սահի մեր ոտքերուն տակէն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՖՐԵԶՆՈՅԻ Մեմորիալ հանդիսասրահին մէջ, Հոկ. 11-ին, հանդէս եկած է Լոս Անճըլըսի «Անի» պարախումբը, ներկայացնելով հայկական տոհմիկ եւ ազգագրական 20 պարեր: Խումբին ղեկավարներն են Եդիա Հաչօլեան եւ Սիւզի Դարբինեան: Իրիկունը համազգայինը ճաշով պատուած է խումբը: Պարախումբը Ֆրեզնոյի մէջ այցելած է Սողոմոն Թէհլիրեանի յուշարձան – դամբարանը, ուր խօսք առնելով Սրբուհի Մարեան եւ Ճորճ Արելեան անդրադարձած են հերոսին արարքին կարեւորութեան՝ մեր ազգային արժանապատուութեան վերահաստատման մէջ:

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկ. 9-ին, տեղի ունեցած է ճաշ – պարահանդէս մը, որու ընթացքին 45 հազար տոլար գոյացած է ի նպաստ Լոս Անճըլըսի հինգ հայ երիտասարդներու դատի պաշտպանութեան ֆոնտին: Ներկայ եղած են 500 հոգի: Խօսք առնելով Յակոբ Թիւֆէնքճեան բացատրութիւններ տուած է տղոց օրինական ներկայ վիճակին մասին: Հանդէս եկած են երգիչներ Գառնիկ Սարգիսեան եւ Յարութ Բամպուքճեան:

ՎԱՌՆԱՅԻ մէջ, Հոկ. 23-ին, ոգեկոչուած է Անդրանիկի մահուան 60ամեակը, կազմակերպութեամբ «Երեւան» Միութեան: Բացումը կատարած է Տիմօ Քըրլաեւ: Խօսք առնելով Մելքոն Փափազեան անդրադարձած է հայ եւ պուլկար ժողովուրդներու զարաւոր կապերուն, անոնց միացեալ պայքարին՝ թուրք նուաճողներու դէմ: Այս առթիւ Վառնայի փողոցներէն մին կոչուած է Անդրանիկի անունով: Արարողութեան ընթացքին Սոֆիայի «Երեւան» երգչախումբը մեկնաբանած է յեղափոխական երգեր:

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ֆերահեան վարժարանի «Տիգրանեան» սրահին մէջ, Հոկ. 15-ին, տեղի ունեցած է գինեձօն մը, Լ. Գ. Խաչերեանի վերջին գործին՝ Գրիգոր Մագիստրոսի «Մեկնութիւն քերականի» հրատարակութեան առթիւ: Խօսք առնելով առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան անդրադարձած է Գրիգոր Մագիստրոսի կեանքին ու գործին, շեշտելով Խաչերեանի աշխատասիրութեան արժէքը: Հեղինակը իր կարգին խօսք առնելով ներկայացուցած է Գրիգոր Մագիստրոսի մատենագրական ժառանգութիւնը:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 16-ին, տեղի ունեցած է 1937-ի ստալինեան բռնատիրութեան զոհ գացած հայ գրողներու յիշատակի ոգեկոչումը, որուն ներկայ եղած են 450 հոգի: Խօսք առնելով Սրբուհի Հայրապետեան, Ցամիկ Թաշճեան, Պօղոս Գուբելեան եւ Լեւոն Գասպարեան յաջորդաբար ներկայացուցած են Չարենցի, Բակունցի, Թոթովենցի եւ Զ. Եսայեանի գրականութիւնը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հանդիսութիւնը վարած է Համազգայինի Լոս – Անճըլըսի մասնաճիւղի ատենապետ Ճորճ Արելեան:

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Հայ Կրթական Հիմնարկութիւնը, Հոկտեմբեր 13-ին իր գումարած նիստին, ընդառաջելով Գաբրիէլ Բ.-ի կոչին, իր անդամներու սըրտաբուխ նուէրներով 30 հազար տոլար հանգանակած է ի նպաստ Լիբանանի հայ վարժարաններուն:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ վերանորոգուած Հայ Կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 17-ին, տեղի ունեցած է ճաշ մը, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. «Գարեգին Նժդեհ» կոմիտէին: Ձեռնարկին նպատակը եղած է հանգանակութեամբ գոյացնել Կեդրոնի վերանորոգման ծախքը: Ներկայ եղած են 120 հոգի: Հանգանակուած է 50 հազար տոլար: Բացումը կատարած է Կարպիս Թիթիզեան: Խօսք առնելով Բարկէն Սասունի յայտնած է, թէ ծրագրուած է Կեդրոնը տրամադրելի դարձնել ժողովուրդի լայն խաւերուն:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 25-ին կէսօրէ վերջ տեղի ունեցաւ Մարտիկներու Միութեան ընդհանուր ժողով Կրընոպլի Մըշակութային Տան մէջ, նիւթական եւ բարոյական հաշուետուութենէ վերջ ընտրուեցաւ նոր վարչութիւնը, հետեւեալ կազմով. –

Կարապետ Մառանճեան (նախագահ), Ժիրայր Արապեան (փոխ – նախագահ), Տանիէլ Մառանճեան (քարտուղար), Ժան Պէրպէրեան (գանձապահ), Էտմոն Ներսէսեան (դրօշակիր), Սահակ Այտընեան (փոխ – դրօշակիր), Վարդան Բաբախեան (կազմակերպիչ), Կրեկուար Զաւուշեան (փոխ – կազմակերպիչ):

ԴԻՒԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԴԻԼԻՋԱՆԵԱՆ ՂՕՂԱՆՋՆԵՐ» ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Առողջարանային քաղաք Դիլիջանի մէջ նոր աւանդութիւն մը դարձած են «Դիլիջանեան ղօղանջներ» անունով ծանօթ հանդիսութիւնները: Տօնախմբութիւնը սկսած է վաղ առաւօտեան: Քաղաքի հրապարակներուն, փողոցներուն, պարտէզներուն եւ զբօսայգիներուն մէջ հնչած են երգն ու երաժշտութիւնը: Սպիտակահեր նախկին ռազմիկներ իրենց զաւակներով եւ թոռներով հաւաքուած են գըլխաւոր հրապարակը եւ ծաղիկներ դրած մեռեալներու յուշարձանին: Փայտա – փորագրութեան վարպետներ, խոհարարներ եւ արհեստաւորներ ցուցահանդէս – վաճառք կազմակերպած են յուշանուէրներու, խաղալիքներու եւ խորտիկներու: Քաղաքի մարզադաշտին մէջ տեղի ունեցած է երաժշտական ներկայացում մը, որուն մասնակցած են հինաւուրց երաժշտութեան «Տաղարան» համոյթը, ժողովրդական երգի համոյթը, «Էրեբունի» եւ «Նայիրի» ճագի խումբերը, կրկէսի արուեստագէտներ, թատրոնի եւ շարժանկարի դերասաններ, ինչպէս նաեւ Դիլիջանի սիրող խումբեր: Հանդէս եկած են նաեւ Վրաստանի եւ Ատրպէյջանի երգի ու պարի պետական համոյթները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԽՏԱԼԱՑԻ ԱՂՋԿԱՑ ԵՐԳԸ

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Թէեւ տարբեր առիթներ ու տարբեր մղումներ կ'ըլլան այս կամ այն ստեղծագործութեան ծնունդին համար, բայց ստեղծագործութեան պատմութիւնը գըրեթէ միշտ արուեստագէտի, գրողի կեանքի պատմութիւնն է:

«Խտալացի աղջկայ երգը» բանաստեղծութիւնը որ գրած է Մ. Նալբանդեան երկրորդ անգամ արտասահման ուղեւորութեան օրերուն, իսկ աւելի ճիշդ 1859 Յունիսին, Մայնի Ֆրանքֆուրթէն ոչ հեռու Զոդենի մէջ, միմիայն պահուն կամ անակնկալ զգացողութեան մը հետեւանք չէր:

Այդ բանաստեղծութեան բովանդակութիւնը, ըսելիքը, ամբողջ ներքին լարումը, տրամադրութիւնը ծնած, խտացած, թանձրացած էին տարիներու ընթացքին, որպէսզի օր մըն ալ, երբ ստեղծուի առիթը, յանկարծ բռնկեղանան, դառնան մարդկային սիրտերը եւ հոգիները ջերմացնող, անոնց ամենապայծառ երազանքը խթանող մշտնջենաւոր արժէք:

Հազիւ քսանչորս տարեկան, Մ. Նալբանդեան ամէն յառաջդէմի նկատմամբ մոլեգին ատելութեամբ լեցուած կղերականներէ հալածական՝ Դոնի Նախիջեւանէն փախաւ Մոսկուա, ուր բարեկամներու օժանդակութեամբ կարճ ժամանակ մը ստանձնեց Հայոց լեզուի ուսուցչի պաշտօն՝ Լազարեան ճեմարանի մէջ:

Մոսկուայի նորածանօթներէն էր Ստեփանոս Նազարեանց: Հակառակ տարիներու մեծ տարբերութեան, անոնք ոչ միայն դարձան համախոհ ու ընկեր, այլ իսկական մտերիմ բարեկամներ: Այդ անդաւաճան բարեկամութիւնը շարունակուեցաւ շուրջ տասներեք տարի, շարունակուեցաւ մինչեւ Միքայէլի աքսորն ու մահը՝ 1866:

... Քառասուն – յիսունական թուականները ծանր ժամանակներ էին ոչ միայն ռուս ժողովուրդի, այլեւ ցարական բռնատիրութեան տակ գտնուող միւս բոլոր ժողովուրդներուն համար: Այնպէս ժամանակներ էին, երբ պետականութիւնը դարերէ ի վեր կորսնցուցած հայութիւնը կը կորսնցնէր նաեւ ինքզինքը...: Արագօրէն կը կորսնցնէր իր լեզուն, մշակոյթը, աւանդոյթները: Եւ այնպէս կը թուէր, թէ փրկութեան յոյս չկայ...:

Ստեփանոս Նազարեանց որ երիտասարդական տարիներուն Դորպատի համալսարանը ուսած էր Խաչատուր Աբովեանի հետ, համոզուած էր, որ փրկութեան դուռը լուսաւորութիւնն է: Արդարեւ, հայութիւնը կրնար ինքզինքը պահպանել ողնութենէ, որպէս ազգային անկրկնելի իւրայատկութիւն, խաւարէն դէպի լուսաւոր իմացականութեան ափը հանելով: Որովհետեւ իմացականութեան շնորհիւ ան պիտի ստանար նաեւ ոգեղինութիւն, հոգեւոր իր հարստութեան պէտք է տէր կանգնէր, պէտք է վերականգնէր իր դիմագիծը, իր դէմքը, եւ լեզուն ալ անոր համար պիտի դառնար միաբանութեան միակ միջոցը: Ինչպէս արդէն տեղի ունեցած էր միւս ժողովուրդներուն հետ, որոնք ազգ դարձած էին: Այս գաղափարը ծրագիր դարձած էր թէ՛ Աբովեանի եւ թէ՛ Նազարեանցի համար:

Իր նամակներէն մէկուն մէջ Ս. Նազարեանց կը գրէ.

«Ի՞նչ կ'ըլլար, որ մեր Հայերու երախաները նոյնպէս կարենային զանազան գիտելիքներ ուսանիլ իրենց լեզուով, ինչպէս կը ստանան Գերմանացիներու, Ֆրանսացիներու, եւ Ռուսերու երախաները: Լեզուն որպէս լեզու գիտնալը մէկ բան է, իսկ օտար լեզուով ուսում առնելն ու գիտութիւններ սորվիլը՝ այլ բան: Հայ երախաները ծնած են չարչարուելու համար, որովհետեւ, հայ ծնողները եւ առհասարակ մեր ազգը ոչինչ չըմբռնելով, ոչինչ ըրած է ուսումը դիւրացնելու համար: Ըսածիս ապացոյցը ամէն օր աչքիս առջեւ է, բայց անհնարին բան է օգնելը, որովհետեւ մեր Հայոց մեծահարուստները կ'աշխատին ոչ թէ ազգը լուսաւորելու, այլ իրենց սին փառքին համար...»:

... Ճեմարանի մէջ Միքայէլ Նալբանդեան իր աշակերտներուն կը ներշնչէ, որ լեզուն պիտի համախմբէ, միաբանեցնէ ազգ դարձնէ Հայերը: Միեւնոյն ժամանակ լեզուն է այն հզօր ուժը, որ կրնայ պաշտպանել եւ մինչեւ հիմա ժողովուրդը պաշտպանած է պատմութեան մէջ, անխուսափելի բոլոր կործանարար հողմերէն: Լեզուի դէմ տկար ու անօգնական մնացած են բարբարոսներու սուրերը...: Ամէն յառաջդիմութիւն հնարաւոր է միայն լեզուի միջոցով: Եւ լեզուն է լուսաւորութեան գլխաւոր միջոցը...: Նալբանդեանի դասերը աւելի կը նմանէին հաճելի ու հետաքրքրական զրոյցներու, քան սովորական ու տեղ մը ձանձրալի պարապմունքի:

(Շար. 1)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը, ինչպէս նաեւ Ալֆորվիլի «Նոր Սերունդ»ը կը ծանուցանեն յարգոյ հասարակութեան թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 15, Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ, Կոմիտաս փողոց – Ալֆորվիլ – հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց մահացած ընկեր – ընկերուհիներուն յիշատակին:

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ հոգեճաշ մը Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ – 9 ռիւ տը Մատրիտ:

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յար – գողներուն :

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ Թղթախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12–ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½–ին:

Դեկտեմբեր 20–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

Դեկտեմբեր 27–ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

IRMA

fourrures

- SUR MESURE
- REPARATIONS
- TRANSFORMATIONS

ՁՄԵՌ Է

ԺԱՄ ԱՌԱՋ ԳՆԵՑԷՔ ՁԵՐ ՄՈՐԹԱԿԷ ՎԵՐԱՐԿՈՒՆ ՎՍՏԱՀԵԼՈՎ՝

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ

- ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ
- ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ
- ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
Tél. : 43 - 68 - 55 - 99
Métro: École Vétérinaire-Alfort (dir. CRÉTEIL)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Վասպուրականի Յաղթական Հերոսամարտի 73րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը Մարտ 27–ին :

Պուլվար Օտտոյի Լէոյա Սասունի մասնաճիւղին կազմակերպած «լօթօ»ն, Դեկտեմբեր 5, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8–էն սկսեալ Մշակոյթի Տան մէջ, 12 – 14 ռիւ Սէն – Պազիլ :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր յաւէտ ողբացեալ անդամ – անդամուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 15–ին, Ս Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին մէջ:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Կիրակի, Նոյեմբեր 15, ժամը 15–ին Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կապոյտ Խաչի Նայիրի մասնաճիւղը կը ներկայացնէ՝

«ՍԱՍՈՒՆԻ ՁԱՒԱԿՆԵՐԸ»

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը, ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Մելինէ Զարուկեանի (ծնեալ՝ Ալլանեան) մահուան քառասունքին առթիւ. –

Պր. Վարդան Զարուկեան 300, Տէր եւ Տիկին Մաքս Իսկէնտէրեան 200, Տէր եւ Տիկին Մինասեան, Պր. Սեպուհ Ալլան – եան, Տէր եւ Տիկին Ջաւէն Զարուկեան, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Նիկողոսեան, Տէր և Տիկին Ժիրայր Զարուկեան, Տէր և Տիկին Տիգրան Ալլանեան, Տէր և Տիկին Ժորժ Զարուկեան, Տէր եւ Տիկին Ալէն Զա – րուկեան, Պր. Ժագ Անտոնեան 100–ական ֆրանք, Աբիկ Մինասեան, Փօլ Զարուկ – եան, Սարգիս Թուլումճեան, Պր. Յակոբ Յովսէփեան 50–ական Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի պարահանդէսը

– ՄԱՐՏ — 19 –

Մանրամասնութիւնները յետագային:

GALERIE G. BASMADJIAN
90, boulevard Raspail — 75006 PARIS
Tél. (1) 42 22 00 97

ALEX BERLIAN

Exposition du 6 au 28 novembre

ouvert du mardi au samedi de 11 à 19 heures

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ամանորի տօն, մոմավառութեան հանդիսութիւնը Կեսարիոյ եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութեան, Յունուար 17, Կիրակի, ժամը 15–ին Ալեք Մանուկեան սրահը:

U. G. A. B.

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

LE COMITE DE PARIS

reçoit

AÏDA AZNAVOUR-GARVARENTZ

pour la signature de son livre

« PETIT FRERE »

le jeudi 19 novembre de 18h30 à 21h30

au CENTRE CULTUREL ALEX MANOOGIAN

118, rue de Courcelles — Paris 17e

Bar — Buffet

Entrée libre

THEATRE ARMENIEN KISSANI

présente

sous le parrainage du Pasteur R. LEONIAN

une PROJECTION DE PHOTOS INEDITES

sur

L'HISTOIRE ET L'ARCHITECTURE ARMENIENNES

de Artvin à Ardahan
de Kars à Ani
de Bayazid à Van

et

«EXPEDITION SUR L'ARARAT 1987»

Mardi 17 Novembre à 20 h 30

à la Chapelle Saint Nicolas

30, rue du Gal. Leclerc —
92130 Issy-les-Moulineaux

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի վարչութիւնը Նոյեմբեր 14, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն – Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները՝ Թաղիս Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Նոյեմբեր 14, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 3–ին: Բոլորին ներկայութիւնը պարտադիր է:

ԱՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

31, rue de Calais 13012 MARSEILLE
— Tél. : 91 - 93 - 41 - 22 —
(Bus N° 7, Arrêt Beaumont - Figonne)

Պօմոնի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին հովիւը եւ հոգաբարձութիւնը սիրով կը հրաւիրեն ձեզ ներկայ գտնուիլ՝

Նոյեմբեր 15, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին

Յիսուս

հայերէնով շատ գեղեցիկ ֆիլմ մը:
— Մուտքը 20 Ֆր. —

Նոյեմբեր 22, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին

Գարուն

Տիկին Ժիւլիէթ Երըմազեանի Մանուկներու Երգչախումբը
Խմբավարութեամբ՝
Խաչիկ Երըմազեանի

— Մուտքը 50 Ֆր. —

Տոմսերու համար դիմել Անի Մշակութային Կեդրոնին՝
31, ռիւ տը Քալէ
Հեռ. – 91 – 93 – 41 – 22

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թագէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը, իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի, Շաբաթ, Նոյեմբեր 14, ժամը 16.30–ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

LE 21 NOVEMBRE A 20 HEURES 30

Salle des Fêtes de Sevran

9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie

ORCHESTRE « ARTANAG »

EVA LINE (EVELYNE ALTOUNIAN)

SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES

Tenue correcte exigée

1947 - 1987

40 ANS - 40 ŒUVRES

22 OCTOBRE —— 25 DECEMBRE

Accrochage de Fête à l'occasion de son 40ème anniversaire

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints - Pères — PARIS 6e

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

ՃԱՇ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Վարչութեան Տիկնանց բաժինը, ճաշ մը կազմակերպած է, Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրին, ժամը՝ 12.30–ին, Միութեան սրահներուն մէջ, ի նպաստ իր դպրոցին:

33, Cours Pierre Puget
13006 MARSEILLE

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել քարտուղարութեան՝

Հեռաձայն.– 91 – 37 – 75 – 97

կամ՝ Տիկին Ա. Ստեփանեանին՝ 91 – 79 – 30 – 34

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
14-15

SAMEDI-DIMANCHE
14-15 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.618 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.618

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԷՆ — ՄՕՌ-Ի (Շաթօրու) բանտին մէջ, Հինգշաբթի կէսօրէ ետք, աննախընթաց բնոյթ ունեցող ապստամբութիւն մը ծագած է: Աւելի քան 400 դատապարտեալներ, որոնց մէջ 84 հոգի ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած, կրցած են տէր դառնալ բանտին եւ 12 պատանդ բռնել: Այս պատանդներն էին՝ տնօրէնը, 9 բանտապահ եւ երկու ուսուցիչ: Բանտարկեալները թալանի տուած են ամէն բան, նոյնիսկ հրդեհներ վառած, որոնք հազիւ կարելի եղած էր մարել Ուրբաթ առտու: Այս բանտէն է որ յաջողած էր խոյս տալ, քանի մը օր առաջ, Միշէլ Լաուպլէշ ազբահաւաք կառքի մը շնորհիւ եւ այդ փախուստին վերստեղծումի ընթացքին է, որ քանի մը դատապարտեալներ կրցած են յարձակումի անցնիլ, չէզոքացնել բանտապահներ եւ խլելով բանալիները բանալ խուցերը: 440 արգելափակուածներէն 40-ը մերժած են մասնակցիլ շարժումին: Տեղւոյն վրայ էր, Ուրբաթ առտու, ապահովութեան նախարարը՝ Փանտրօ, որ կը վարէր բանակցութիւնները: Ոստիկանական կարեւոր ուժեր կը շրջապատէին բանտը, որու ամէնէն ծանօթ «վարձակալն» է՝ Ժորժ Իպրահիմ Ապտալլահ: Բանտը, «տխպար» հաստատութիւն մը, կամ ինչպէս կ'ըսեն «3 աստղով բանտ մըն» է: Արժած է 35 միլիոն, կրնայ պարփակել 536 բանտարկեալ եւ ներկայիս միայն 440 են: Ունի խաղի սրահներ, դասարաններ, մատուռ, մարզարան եւայլն, եւայլն: Դատապարտեալներ այլ պահանջներ ունին, դոհ չըլլալով իրենց ներկայ պայմաններէն: Պատիժներու դեղջ կ'ուզեն եւ շատ ուրիշ բաներ, որոնց արդար բնոյթն ալ կը պաշտպանէ պատուելի մը, որ բանտը կ'այցելէ ու ձայնասփիւռէն կ'արտայայտէ դատապարտեալներու բաղձանքները: Ուրբաթ առտու ժամը 9-ին, ապստամբները ազատ արձակած էին 12-ի վրայ 10 պատանդները: 130 ապստամբներ յանձնուած էին: Կէս ժամ ետք վերջին 2 պատանդներն ալ ազատ կ'արձակուէին: Ապա կը յանձնուէին բոլոր ապստամբները: Ապահովութեան ուժերը չէին միջամտած:

ԺԱՔ ՏԸԼՈՐ, եւրոպական Հաւաքականութեան Յանձնախումբին նախագահը, Ըմտական նախկին նախարար ընկերվարական կառավարութեան, բացէ ի բաց իր թեկնածութիւնը դրաւ որպէս նախարարապետ յաջորդ նախագահին: Այս նախագահը, կ'ուզէ որ նախընտրաբար ըլլայ Միթերան կամ Ռոքար, բայց Պառի պարագային ալ յօժար է: Տըլոր կողմնակից է Սոսիալ - Դեմոկրատ Եւրոպայի մը, կը խոստովանի ընկերվարական սկզբնական սխալները, ինչպէս այսօրուան մեծամասնութեան սխալները: Ասոնց պատճառն այն է որ քաղաքական իշխանութեան մէջ, գաղափարաբանութիւնը պէտք չէ տիրապետէ, այլինքն գործնական իրապաշտութիւնը պէտք չէ զոհուի անոր:

ՔԱՈՒԼՍՌՈՒՀԷԻ մէջ, Ֆրանքօ-գերմանական նոր հանդիպումը առիթ տուաւ, որ անգամ մը եւս երկու երկիրները շեշտեն իրենց կամքը պաշտպանելու եւրոպական դրամական դրութիւնը:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ արտաքին առեւտուրի բացին նուազումը 10% համեմատութեամբ բաւական հանդարտութիւն բերաւ սակարաններու մէջ: Տոլարը գլուխը բարձրացուց եւ կայունութիւնը աւելի կայուն էր Ուրբաթ: Եւրոպացիք եւ Ճափոնցիք կը պահանջէին որ Ուաշինկթըն նուազեցնէ իր բացը, բայց երկարաշրջանի սուր է, քանի որ երկուքն ալ առաւելաբար դէպի Ամերիկա կ'արտածեն: Միւս կողմէ, Պալատիւր յայտարարեց թէ առայժմ կը յետաձգէ ապազգայնացումներու թափը, այլինքն աւելի ուշ կը նախատեսէ ապազգայնացնել Իւ - Ա - Փէ-ն (ապահովագրութիւն), ինչ որ այս օրերս պէտք է ըլլար: Ուրբաթ առտու, տոլարը 5 Ֆր. 72-ի հասած էր, Փարիզի մէջ:

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ղեկավարութեան մէջ, տրամադրութիւնները շատ լաւ չեն, այն վայրկեանէն երբ Լէոթար տ'Օռնանոյի ձեռքէն առաւ ընտրապայքարի պատասխանատուութիւնը: Ասիկա հարուած մըն է նաեւ Ժիսքարի, որու հաւատարիմն է տ'Օռնանօ եւ պատճառ որ նախկին նախագահը քիչ մը աւելի դառնանայ:

ԷՐԶԻՆՃԱՆԻ զինուորական դատարանին դատախազը 110 մահավճիռ պահանջեց Տեւ - Եոլ ծայրայեղ շարժումին անդամներու համար: Դատավարութիւնը որ սկսած էր 1983-ին, կը վերաբերէր 811 մեղադրեալի, որոնց դէմ եղած ամբաստանութիւնն այն է որ ««Փորձած են մարքս - լենինիստ Հանրապետութիւն մը» հիմնել:

ՊՈՍԹԸՆ երեսուն սանթիմեթր ձիւնի տակ մնացած է յանկարծ, ինչ որ բաղմաթիւ արկածներու ալ պատճառ եղած է:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6 — 10)

ՎԱՐԴԳԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ «ՄԵՆԱՒՈՐ ԸՆԿՈՅԶԵՆԻ» ՎԷՊԸ ՆՈՐՎԵԿԵՐԷՆ ԵՒ ԼԵՀԵՐԷՆ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան Վարչութեան նախագահ Վարդգէս Պետրոսեան ստացած է Նորվեկիա եւ Լեհաստան հրատարակուած՝ իր «Մենաւոր ընկուզենի» վէպի օրինակները: Նորվեկերէն թարգմանութիւնը կատարած է Տըրիւկվէ Հիրշ, որ թարգմանութիւնը ըլլնագրին աւելի հարազատ դարձնելու համար այցելած է Հայաստան եւ զանուած լեռնային գիւղերու մէջ: Հիրշ թարգմանած է նաեւ Թասփութինի, Դումբաձէի եւ այլ հեղինակներու գործերը: Նորվեկերէն գիրքը լոյս տեսած է ռուսերէն թարգմանութեան «Համր լերան ճիչը» վերնագրով:

Վարդգէս Պետրոսեան վերջերս այցելած է «Մենաւոր ընկուզենի» վէպը լոյս ընծայած «Ալտերս» հրատարակչատուն եւ հանդիպում ունեցած պատասխանատու անձերու, ինչպէս նաեւ Նորվեկիոյ գրողներու հետ: Հրատարակչականին հետ համաձայնութիւն կնքուած է յառաջիկային լոյս ընծայել Պարոյր Սեւակի ընտիր երկերու եւ հայկական ժողովրդական հէքեաթներու պատկերազարդ հաւաքածոներ՝ հայ նկարիչներու ձեւաւորումով: Հայ - Նորվեկիական գրական կապերը ամրապնդելու նպատակով համաձայնութիւն ձեռք ձգուած է 1988-ին Հայաստանի մէջ Նորվեկիական գրականութեան եւ 1989-ին Նորվեկիոյ մէջ՝ հայ գրականութեան օրեր կազմակերպելու համար:

Լեհաստան գիրքը լոյս ընծայած է «Վսպոլպրացէ» հրատարակչականը (թարգմանիչ՝ Դանուտա Վաւիլով): «Մենաւոր ընկուզենի»ն առանձին գիրքով հրատարակուած է նաեւ Պուլկարիա եւ Ջեխոսլովաքիա: Վէպը սպանացի, գերմանացի, անգլիացի եւ ֆրանսացի ընթերցողներուն ներկայացուած է Մոսկուա օտար լեզուներով հրատարակուող «Սովետսկայա Լիտերատուրա» ամսաթերթի կողմէ:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ ՀԱՅ ԴԱՓՆԵԿԻՐՆԵՐ

Երեւանի մարզա - համերգային համալիրը արժանացած է Խորհրդային Միութեան պետական մրցանակին: Գործովի եւ վարչապետ Ռիժկովի ստորագրութեամբ հրամանագիրը կը նշէ, թէ պետական մրցանակ շնորհուած է մարզա — համերգային համալիրի հեղինակներուն՝ ճարտարապետներ Կորիւն Յակոբեանի, Գուրգէն Մուշեղեանի, Հըրաչ Պօղոսեանի, Արթուր Թարխանեանի, Սպարտակ Խաչիկեանի, շինարարներ՝ Գրիգոր Ազիզեանի, Իգոր Ծատուրեանի եւ Սպարտակ Ղազարեանի, ճարտարապետութեան մարզին մէջ իրենց վաստակին ի գնահատութիւն:

Միւս կողմէ, գիտութեան եւ թեքնիքի ճիւղի պետական մրցանակներու դափնեկիրներու շարքին կը գտնուի Մոսկուա բնակող բժիշկ Յովհաննէս Յովհաննիսեան: Աշխատանքի մէջ ակնառու նուաճումներու համար պետական մրցանակներ ստացած են «Հայ - էլեկտրամեքենայ» ձեռնարկութեան փականագործ Նորիկ Մխիթարեան, Երեւանի «Արաբկիր» կահոյքի գործատան անձնակազմի ղեկավար Աւետիք Մանուկեան, Զարենցաւանի «Ցենտրոլիտ» գործատան անձնակազմի ղեկավար Եուրիկ Յովհաննիսեան, Երեւանի տնաշինական գործատունէն Սօսիկ Ստեփանեան, «Շուշան» արտադրական ձեռնարկութեան բանուորուհի Գոհար Գասպարեան եւ Երեւանի «Կաթ» ձեռնարկութեան վարպետներէն Օլգա Խաչատրեան:

ՆԿԱՐԻՉ ՍԻՄՈՆ ԳԱԼՍՏԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Լենինականի մէջ բացուած է Սիմոն Գալստեանի նկարչական ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած գործերուն մէջ ուշադրութիւն գրաւած են «Ծակատամարտից առաջ», «Անդրանիկ», ««Ժողովուրդը կ'երգի», «Կոմիտաս», «Մակար Եկմալեան» կտաւները: Նկարիչին գործերուն մէջ յատուկ տեղ կը գրաւեն դիմանըկարները:

ՔԵՐԹՈՂՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ

Ստեփանակերտի մէջ, Յակոբ Յակոբեանի յուշարձանին դիմաց գտնուող հրապարակին վրայ, տեղի ունեցած է քերթողութեան նուիրուած հանդիսութիւն մը, որուն ներկայ եղած են գրողներ, դերասաններ, արուեստագէտներ, պաշտօնական անձնաւորութիւններ եւ հոծ բազմութիւն մը: Բացումը կատարած է Լեռնային Ղարաբաղի Գրողներու Միութեան բաժանմունքի պատասխանատու քարտուղար, բանաստեղծ Վարդան Յակոբեան: Շրջանի երիտասարդ գրողներու յաջողութիւններուն մասին խօսած է արձակագիր Սէյրան Բաղայեան: Սիրուն Ապրեսեան ներկայացուցած է Յակոբ Յակոբեանի կեանքն ու գործը: Գեղարուեստական բաժնին հանդէս եկած են բանաստեղծներ, իրենց գործերու ընթերցումներով:

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՇՐՋԱՆԸ

Գորիսի մէջ տեղի ունեցած է Խորհրդային Միութեան ժողովուրդներու բարեկամութեան մեծ հանդիսութիւն մը, որուն մասնակցած են Երեւանէն, Ռոստովէն, Վրաստանէն, Ազրբէջանէն, Լեռնային Ղարաբաղէն եւ այլ շրջաններէ պատուիրակութիւններ: Խօսք առած են Սերօ Խանզադեան, Գուրգէն Գաբրիէլեան, Թենգիզ Վելխաշվիլի, Լիդիա Բելան եւայլն: Իրենց արուեստը ցուցադրած են Գորիսի, ինչպէս նաեւ ժամանած հիւրերու ժողովրդական եւ ազգագրական խումբերը, երգչուհիներ Սուսաննա Սաֆարեան եւ Մանիկ Գրիգորեան: Նման հանդիսութիւններ տեղի ունեցած են նաեւ Հարթաշէն, Շինուհայր, Խնձորեսկ եւ այլ գիւղեր:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 70-ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի մարզա - համերգային սրահին մէջ տեղի ունեցած է Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 70-ամեակին նուիրուած հանդիսութիւնը: Ներկայ եղած են Հայաստանի կուսակցական եւ պետական ղեկավար մարմինները, նախկին ռազմիկներ, գիտութեան ու մշակոյթի մարդերու դէմքեր, հանրային կազմակերպութիւններու եւ մամուլի ներկայացուցիչներ եւ հիւրեր: Բացումը կատարած է Հայաստանի նախագահը՝ Հրանտ Ոսկանեան: 70-ամեակի մասին խօսած է կուսակցութեան Ա. քարտուղար Կարէն Դեմիրճեան, անդրադառնալով նաեւ Հայաստանի գիտութեան, տնտեսութեան եւ մշակոյթի մարզերէ ներս արձանագրած նուաճումներուն:

ԱԲԷԼ ԱՂԱՆՊԷԿԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Փարիզ ժամանած է Աբէլ Աղանպէկեան իր հատորին. — «Perestroïka, le double défi soviétique» հրատարակութեան առթիւ: Խորհրդային Միութեան գիտութեանց ակադեմիայի անդամ, բնական հարստութեանց եւ արտադրողական ուժերու ուսումնասիրութեանց Յանձնախումբին նախագահը մամուլի ասուլիս մը տուաւ Հինգշաբթի օր եւ բազմաթիւ հարցազրոյցներ ալ ունեցաւ հեռատեսիլէն թէ ձայնասփիւռէն: «Իւմանիթէ» կը գրէր Ուրբաթ օր, թէ այս հեկայ Հայը չի սիրեր որ իր անձնական դերը շատ չափազանցուի եւ կը մերժէ «Կորպաչովի անձնական խորհրդատու»ի որակումը: Աղանպէկեան յայտարարած է թէ վերակառուցման առաջին հանգրուանը վերջանալու վրայ է: «Ամբողջական հոլովոյթ մըն է, յեղափոխական, հակասական, ցաւցնող, որ կը յայտնուի եռանդուն եւ դեմոկրատ ուժերու բախումով պահպանողական շրջանակներու շահերուն հետ» կը շեշտէ Աղանպէկեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՔԵՌԻ ՄԱՆՈՒԿԻ «ՍՈՐԵՆԹՕ»Ն

Պատերազմէն առաջ Պաքուէն ընտանիք մը եկաւ մեր գիւղը։ Եկաւ ու հաստատուեցաւ։ Գիւղին համար պատահական մարդիկ չէին։ Ամուսինը Սասնոյ Խան գիւղէն էր, կինը՝ Վանի կողմերէն։ 15-ի ջարդերէն ետք հանդիպած էին Պաքուի մէջ եւ ամուսնացած։ Զաւակներ դեռ չունէին։ Ամուսնոյն մասին կ'ըսէին, թէ 1917-ի յեղափոխութեան ժամանակ դարկած է իրենց գործատան ապստամբութիւնը ազդարարող զանգը։ Կինն ալ մասնակցած էր յեղափոխական պայքարին։ Երեսունական թուականներուն գանուցուած էին ամուսինը եւ ան ալ՝ կինը առած, եկած էր համերկրացիներու մօտ։ Ամէն ինչով կը նմանէին մեր գիւղացիներուն, միայն քիչ մը քաղաքային կենցաղի վարժուած էին։ Նորութիւններէն մին էր ձայնագիր մեքենան։ Ամառուան իրիկունները կինը փոքր սենեակի պատուհանները կը բանար, գործիքը կը դընէր պատուհանը եւ ձեռքի փայլուն լարիչով կը լարէր։ Գիւղին կանայք ու մամիկները, մանչերն ու աղջիկները կը նըստէին բակի նեղ ցանկապատի քարերուն վրայ։ Զէին տեղաւորուիր։ Կողք կողքի կրկնակ շարքերով կը շարուէին բակին մօտէն հոսող առուակի մեծ – մեծ քարերուն վրայ։ Կը շարուէին ու կը սպասէին կարճ մազերով կնոջ բառերուն։ Ան կը յայտարարէր երգն ու երգիչը եւ նոր սալը կը դնէր գործիքին վրայ։ Իսկ մինչ այդ, բոլորս ակնապիշ կը նայէինք անոր ձեռքերու շարժումներուն, որոնցմով կը կատարուէր գործիքին լարումը։ «Լարիլ է», «Լար է կէնէ», «Հանդէ կը լարէ», – Մշոյ ու Սասնոյ բարբառներով կը շշընջային կանայք։ Միայն Վառօ տատը ուրիշ բառ կը գործածէր՝ զուռնիչ։ Ալվարինջի Վառօ տատի համար վատի չափանիշը սուլթան Համիտն էր։ Եթէ մէկուն քիթը ազեղ էր, տատը կ'ըսէր. – «Հանց սուլթան Համիտի քիթ մեծ է ու անճոռնի»։ Կարծես սուլթան Համիտ անպայման անճոռնի ու մեծ քիթ ունեցած պէտք է ըլլար, անճոռնի ու մեծ բառեր, անճոռնի ու մեծ օրէնքներ։ Լաւի չափանիշը ոսկերիչ Վահանն էր։ Եթէ մէկը գեղեցիկ աչքեր ունենար, տատը կ'ըսէր. – «Հանց ոսկերիչ Վահանի աչքերը ըլլեն, աչքեր չեն, երկնի կանթեղ են»։ Տատը գործիքին չարիկ կ'ըսէր։ Տատի կարծիքով անոր երգած բոլոր երգերը Վահան ազայի մեքենան ալ երգած է։ Միայն երգ մը կար՝ որուն մասին տատը թեր կարծիքէր։ Անիկա «Վերադարձիր Սորենթօ» երգն էր՝ Էնրիքօ Քարուզոյի մեկնաբանութեամբ։

Երբ տիկինը գլուխը կը մօտեցնէր պատուհանի ճաղերուն ու կը յայտարարէր Էնրիքօ Քարուզօ, «Վերադարձիր Սորենթօ», Ալվարինջի Վառօն կ'ըսէր. – «Էս մէկին խմ սիրտ կը կասկածամտի, կ'երգէ՞ր, թէ՞ չէր երգի։ Երգ չատ ծանօթ է»։

Երգը, այո, շատ ծանօթ էր։ Աւելի շատ, անոր կարօտը, թախիծը եւ ուրախութիւնը ծանօթ էին։ Զանոնք մենք ըղգացինք առաջին շարժուան ունկնդրութենէն։ Երբ տիկինը կը յայտարարէր՝ «Վերադարձիր Սորենթօ», Սորենթօ այնպէս կը քնքուշցնէր, որ մեզի համար կը դառնար քնքուշ էակ մը։ Տղաք կը կարծէին, թէ Սորենթօ սպիտակ շղարշներ հագած աղջիկ մըն է։ Ինծի համար Սորենթօ փոքրիկ ու սիրունիկ շնիկ մըն էր։ Ամիս մը չանցած մենք գիւղին մէջ կը շրջէինք ու «Սորենթօ» կը սուլէինք։ Ցեռոյ խրաքանչիւրը իր «Սորենթօ»ի համար բառեր յօրինեց եւ իր բառերով կ'երգէր։ Մեր յօրինած բառերու կարճ ու երկար ըլլալը կը սաուգէինք իրիկնային համերգներու ժամանակ։ Անգամ մը, երբ ես ու Գինարը փարախներու ըլլակին մօտ էինք ու կը սպասէինք պայուրուն, Գինարը խնդրեց որ երգեմ։ Երգեցի իմ «Սորենթօ»ն։ Կ'երգէի իմ շնիկի մասին, որ ինծմէ նեղացած, հեռացած է, եւ չար մարդիկ անգթաբար կ'ոտնահարեն զայն։ Ես կ'աղաչէմ, որ ետ դառնայ, ես երբեք զայն չեմ նեղացներ։ Գինարը լսեց երգը, տխրեցաւ ու յետոյ անզուսպ սկսաւ ծիծաղիլ.

– Դուն Էնրիքօ Քարուզոյի չափ կրնաս յուզել, Արօրիկ, քու մանկական ձայնի տխրութեամբ։ Բայց երգը շնիկի մասին չէ։ Ան բացատրեց, որ Սորենթօն քաղաք մըն է Իտալիոյ մէջ, եւ երգը անոր կարօտի մասին է։

Գինարէն սորվեցայ մեծ երգչի՝ Էնրիքօ Քարուզոյի կեանքի շատ մը դըրուագներ։

Քանի մը օր ետք Գինարը ինծի տուաւ բանաստեղծութիւն մը եւ ըսաւ, որ երգեմ «Սորենթօ»ի եղանակով։

Դու չես տեսել մեր լեռները,
Լեռներն ի վար վազող ջրերը,
Առուափերի ծաղիկները՝
Լուսաբացի շաղերով։

Երազ կապոյտ, երազ անոյշ,
Բացուող վարդի քաղցր կրակ,
Սարից իջնող զեփիւռ քնքուշ,
Գուցէ մի օր հեռանամ։

Քարափներին՝ եղնիկի սէր,
Լոյսն էր խնկարկում վերեւից,
Աղջիկները՝ աստղիկ – թիթեռ,
Հարբում էին արեւից։

Երազ կապոյտ, երազ անոյշ,
Բացուող վարդի քաղցր կրակ,
Սարից իջնող զեփիւռ քնքուշ,
Գուցէ մի օր հեռանամ։

Անցան երազ, գետեր ու սար,
Անցան, անդարձ գնացին,
Ու մեր սէրն էլ՝ ծաղիկ – նեկտար
Թիթեռները խմեցին։

Հասկցայ, որ Գինարը եւս մեր «մեթոտ»ով իր «Սորենթօ»ն յօրինած էր։ Խնդրեցի որ թիթեռները չխմեն սէրը, անոնք շուտ կը մեռնին, չէի հասկնար նաեւ արեւէն աղջիկներուն հարբիլը։

– Կը մեծնաս ու կը հասկնաս ամէն բան։ Երգէ՛, ինչպէս որ գրած եմ։ Շատ կը խնդրեմ։

Վերջին նախադասութիւնը գլխ անձնապահութեան կ'առաջնորդէր, ո՛ւր մընաց, որ երգը չսորվէի։ Երեք օր ծաղիկներն ու ձորերը երգեցի, դաշտերը ու իմ աղուորիկ շունը։ Ցեռոյ Նուարդի համար երգեցի. ան գլխ դիմաւորած էր Բլրուլի ձորը։ Ես ելայ քարին վրայ ու համարձակ երգեցի Գինարի «Սորենթօ»ն։ Աւարտեցի երգը։ Ան փաթթուեցաւ ինծի, բարձրացուց իր գիրկը եւ ես տեսայ անոր լացող աչքերը։ Տեսայ մօտէն ու գրկեցի անոր գլուխը։

– Դուն ամենահմայիչ Քարուզօն ես, մեր լեռներու Քարուզօն։ Այդ ինչ ձայն էր, ինչ թախիծ, ինչ վսեմութիւն։

Քանի մը օր յետոյ ի՞մ, թէ Գինարի «Սորենթօ»ն յայտնի դարձաւ գիւղին մէջ եւ աղջիկները, օրուան տանջահար աշխատանքէ ետք, կուգային փարախները «Սորենթօ»ն լսելու։ Ես կ'երգէի։ Գիտէի, որ անկէ կը քնքուշանան սրտերը, կ'երգէի սրտայոյզ, յատկապէս, երբ կը խնդրէր Գիւլչին։

– Էդ երգ իրաւունք չունի մէկին պատկանի, վաթանի կարօտ զօրեղ բան է։ Մարդ չի դիմանար էդ ցաւին, – կ'ըսէր ան լսելէ ետք։

Ես միայն ուսերս վեր կը քաշէի ու կը տխրէի։ Երգը տատրգոմցի Մանէի ու միւսներու համար ալ երգեցի։ Գիշեր էր ու փարախներու մէջ դառները կը մըռնչէին։

– «Հըհի՛, ա՛խ – թախծոտ հառաչեց տատրգոմցի Մանէ, – ախ ու հազար ախ։ Արի, արի էրթանք ու էս գիշեր թեթեւ դարձունք քեռի Մանուկի համար։ Ինքն էլ իր «Սորենթօ»ն կ'երգի մեզ։

Գացինք։ Քեռի Մանուկի բակին մէջ ծաղիկ ճակատով կովը կեցած էր, քիչ մը աւելի հեռու՝ հորթը։ Լուսնի շողերը ողողած էին բակը, կարճեցուցած գիշերուան ստուերները, թափած պատի տակ։ Քեռի Մանուկ նստած էր շեմին ու լուռ կը ծխէր։ Թամօ պապի մահէն ետք կարծես քեռի Մանուկ նոր խորութեամբ կը զգար իր ողբերգութիւնը։

– Տուն երթանք, քեռի Մանուկ, – ըսաւ Մանէ պապը։

Քանի մը տարիով մեծ էր քեռի Մանուկէն, բայց ամէնուն պէս ինքն ալ քեռի կը կանչէր։ Ես հասկցայ, որ այս պարագային քեռին պէտք է գլխագիրով գրուի. Քեռի Մանուկ։

– Արօրիկը մեզ համար Իտալիացոց երգ կ'երգէ։ Դու լսէ, դու լաւ լսէ, քեռի Մանուկ, հայերէն կ'երգէ։

Սենէն կախուած էր լամփը եւ իր աղկար բոցով հացատան մէկ մասը կը լուսաւորէր։ Ես կեցայ կիսախաւարին մէջ ու երգեցի.

Դու չես տեսել մեր լեռները,
Լեռներն ի վար վազող ջրերը,
Առուափերի ծաղիկները՝
Լուսաբացի շաղերով։

Քեռի Մանուկ չթողուց հասնիլ կրկներգին.

– Քու անոյշ ձէնին ղուրպան, էդ մեր գիւղ Բերդանքն է, բերիր ու դրեցիր իմ աչւու դիմաց։

– Շարունակէ, Արօրիկ, – պահանջեց Մանէ պապը։

– Զէ, թող նորէն սկզբից սաէ, – թախանձանքով ըսաւ քեռի Մանուկ։

Սկսայ։ Երկար լռեցին։

– Օղորմ է, մարդ թիթեռ է, իր վայելքը թիթեռի խմածի չափ է, – ինքնիրեն մեկնաբանեց քեռի Մանուկ, հառաչեց քանի մը ձայնարկութիւններով եւ այդ ձայնարկութիւններու թրթռոցներէն պոկնեցաւ իր «Սորենթօ»ի դնդնոցը.

Քէլէ՛, լաօ՛, քէլէ էրթանք մըր
էրկիր,
էրթանք մեր ձոր, քաղինք մատղաշ
խավրծիլ,

Քաղինք, քաղինք, էնինք մըզի
նար ու դեղ,
Քէլէ՛, լաօ՛, քէլէ էրթանք մըր
էրկիր։

Ամէն բլին կ'իջնի քաղցրիկ մանանայ,
Մէկ – մէկ փշուր ուտինք մըր սիրտ
թըղ հովնայ,
Սասնայ աշխարի մըր աչւու դէմ
թըղ ծովնայ…
Քէլէ՛, լաօ՛, քէլէ էրթանք մըր
էրկիր։

Հոն արտոնեբ կտուց – կտուց կ'երգին,
Ծիծեռնարկներ թեւիկ – թեւիկ
կը ծափին,
Քարեր առանց մըզի արցունք
կը թափին,
Քէլէ՛, լաօ՛, քէլէ էրթանք մըր
էրկիր։

Մըր հէր էնտեղ, մըր մեր ընտեղ
կը ծաղկին,
Անոյշ կ'իլան, մրմուռ ձէնով
կը կանչին։
Իմա՞լ կ'էղնի, իմալ չէրթանք
մըր էրկիր,
Քէլէ՛, լաօ՛, քէլէ էրթանք մըր
էրկիր…

Երգը վերջացաւ, թեւը դրաւ ծունկին եւ շարժեց սրճագոյն հատիկներով մեղեսիկը։

– Էս անգամ երեւի կ'էրթանք, Մանէ, սաում են՝ Թուրք շատ ակեարներ է լցրել մեր սահմանին, – ըսաւ քեռի Մանուկ։

– Լցրել է, բայց չի համարձակուի պատերազմի մէջ մտնի։ Իր յարմարութեան կը նայէ։

– Հիմա աշխարհ Հիթլերի սարքած բուք ու բորանի մէջ է։ Սարաջօղլին Հիթլերի կողմնակիցն է։ Ես որ ըլնեմ, կը զարկեմ, Մանէ։

– Գիտեմ։

– Հա, – եւ ծորուն հա – էն ետք լռեց։

Իմ գրելու թուղթերը վերջացած էին։ Առաւօտ մութնլոյսին գացի քեռի Մանուկի մօտ եւ գրի առի բարակ փայտաթերթիկի վրայ։ Վերնագիրն ալ ինքնիրեն գրուեցաւ. – «Քէլէ՛, լաօ՛»։ Քեռի Մանուկի «Սորենթօ»ն մեզ ցնցեց։ Գինարը հիացած էր եւ միասին յօրինեցինք քառատող մը եւս.

Վըլը, ապօ, վըլը կ'էրթանք ձեր
էրկիր,
Կ'էրթանք ձեր Մուշ, կ'էրթանք ձեր
Վան, ձեր Սասուն,
Թէկուզ քանց գետ հոսի կարմիր
մըր արուն,
Էլի՛, ապօ՛, էլի՛ էրթանք մըր
էրկիր…

Քառատողը երգի հետ ամբողջութեամբ անգամ մը երգեցի Մանէ պապին։ Երեւի շատ հաւնեցաւ, որովհետեւ վերջացնելէ ետք լուրջ ու հպարտ ըսաւ.

– Ու՛լ կոտովլի տակ չի մնայ, չէ։ Հին խօսք է ու իմաստուն։

Բայց առայժմ ես սիրահարած էի սալի վրայ երգուած Սորենթոյի, սիրահարած այնքան, որ ամէնուրեք լեզուիս վրայ էր ու շրթներուս։ Եթէ մեր գիւղը երկու Արօրիկներ ըլլային, հաստատ գիտեմ, որ Վառօ տատը իմ անուան կը փակցնէր Սորենթօ մականունը եւ կը դարձնէր Սորենթօ Արօրիկ։ Տատը ամէնքը էրկրէն բերած մականուններով կը կանչէր։ Շօղիկ մամը կ'ըսէր. – «Վառօն էդպէս իր համար քաղցր անունները կանաչ կը պահէ»։

Կէսօրուան տաքին ես դառները քշեցի առուի մօտ։ Ծարաւ էին ու կը տանջուէին շոգէն։ Կածանով լեռնէն կ'իջնէր Վառօ տատը՝ միզարով կապած խոտը շալակին։ Ջրամբարին վերի կողմը հանդիպեցանք իրարու։

– Արօրիկ, դո՞ւ ես, դառ։

– Ես եմ տատ։

– Էս քո՞ պահած դառներն են։

– Այո, տատ։

– Լաւ ես պահել, Արօրիկ, դարձեալ լաւ պահէ։

– Անպայման, տատ։

– Արօրիկ։

– Լսում եմ։

Տատը նայեցաւ ինծի, կարծես «Սորենթօ»ի մասին պիտի խօսէր։

– Հէչ, ջանըմ, գնա։

Ես հեռացայ դառներուն հետ՝ ուրախանալով, որ Արօրիկ մնացած եմ եւ ոչ թէ՝ Սորենթօ Արօրիկ։

ԳԷՈՐԳ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՎՐԱՍՏԱՆ ԵՒ «ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ»

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ ԹԻՖԼԻՍ

Միջազգային մամուլը ամէն օր տեղ կը յատկացնէ Խորհ. Միութեան մէջ ներկայիս գիտարկուած նորարարութիւններու. «վերակառուցում»ի եւ «հրապարակայնութեան» մարզին մէջ կատարուած աշխատանքներ, անոնց ընկալումը, ազդեցութիւնները, փոփոխութիւններ, այս բոլորին մասին գնահատական – քննադատական տողեր, սիւնակներ ու էջեր կը լեցնեն։ Հայաստանեան մամուլն ալ–ինչպէս ծանօթ է– որպէս յայտարար մէկ նշանը այս շրջանին, յաջորդաբար կը հրատարակէ հետաքրքրական յօդուածներ, երեւոյթներու մասին, որոնց մամուլին մէջ երեւումը նախապէս շատ սովորական բան չէր։

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ արդեօք, նաեւ Խորհ. Միութեան այլ շրջաններուն մէջ, օրինակ՝ Վրաստան։

Այս Հանրապետութիւնը որոշ հեռաւորութենէ մը կը հետեւի կորբաչովեան վերակառուցումին, գլխաւորաբար այն պատճառով, որ շատ կենսական պէտքը չի զգար անոր. այլեւս Թիֆլիսի մէջ երկար պոչեր չեն գոյանար խանութներու առջեւ, ուր Մոսկուայէն աւելի առատ պտուղ ու բանջարեղէն կը գտնուի։ Երկար պոչեր չեն տեսնուիր նոյնիսկ ոգելից ըմպելիներու վաճառատեղիներուն առջեւ, որովհետեւ Վրացիները քաջ խմողներ ըլլալով հանդերձ կը տարբերին Ռուսներէն. իրենք սովորութիւն չունին կանոնաւոր կերպով պարպելու տուն մտնող բոլոր շիշերը։

Կարգ մը արհեստներ արդէն սկսած են օգտուիլ նոր թոյլատուութիւններէ։Խումբ մը արուեստագէտներ ու մտաւորականներ հիմնած են մշակութային համագործակցական ընկերութիւն մը, որու գործը պիտի ըլլար հանդէսներ կազմակեր -

պել ու զանազան հին կամ նոր երկեր հըրատարակել:

Արտօնութիւնը կը տրուի պաշտօնապէս, ու մէկ – երկու հանդէսներէ ետք տպարան կը յանձնուին երկու հատորներ, մէկը՝ վերհրատարակութիւն մը: Ու այդ հանգրուանին կը միջամտէ տեղական գըրաքննութիւնը. ան գոյութիւն չունի մամուլի յօդուածներուն համար, սակայն անոր հաւանութիւնը անհրաժեշտ է, որպէսզի նոր հրատարակչական մը գործի սկսի:

Ու անանուն այս գրաքննութիւնը կու գայ ըսելու թէ գաղափարաբանական մարզի գործունէութիւնները մաս չեն կազմեր անհատական ձեռնարկներու ոլորտին: Այս միջամտութիւնը, յայտնի չըլլար, թէ ո՛ւրկէ կու գայ –Թիֆլիսէ՞ն, թէ Մոսկուայէն– եւ թէ ի՞նչ օրէնքով կը գործէ: Ընկերութեան հիմնադիրները կոչ կ'ուղղեն Ռայիսա Կորպաչովի; որպէսզի օժանդակէ իրենց:

Նման միջադէպ մը վրացական ազգայնականութեան մեծապէս չեշտուած միջավայրի մը մէջ, կ'ունենայ իր ազդեցութիւնը, երբեմն նոյնիսկ տարօրինակ կերպով: Սեպտեմբերին Հանրապետութեան իշխանութիւնները նկատի առած Կրեմլինի մէջ փչող ապաստալինականացման հովերը, տեղին դատեցին վար առնել անոր ծննդավայր Կորի քաղաքին մէջ բարձրացած արձանը. սակայն տեղացիները կազմակերպուելով պաշտպանեցին զայն: Ստալինի փարո՞ւմ մը կը նշանակէր այս կեցուածքը. դժբախտ այդ տարիներու ընթացքին Վրացիներն ալ նոյնքա՛ն տառապած են որքան այլ ժողովուրդներ, սակայն պէտք չէ մոռնալ որ ան ալ Վրացի մըն էր ու լուսանկարը տակաւին այսօր կարելի է տեսնել կարգ մը տուներու, գրասենեակներու մէջ:

Կայ աւելի ծանրակշիռ երեւոյթ. Համալսարանին մէջ ազգ. մշակոյթին դէմ կիրարկուած ամէն արգելք, ռուսական ազդեցութեան դէմ քիչ կամ շատ բացայայտ թշնամութեան մը ծնունդ կու տայ: Դպրոցներու մէջ, բացի ռուսերէնէ, դասաւանդութիւնը գրեթէ ամբողջովին կը կատարուի վրացերէն լեզուով, ու բողոքի ցոյցեր կատարուած են դասախօսներու դէմ, որոնք կ'ուզէին անգիտանալ այս պարագան: Նոյնպէս, զանազան շրջանակներ շարժման անցած են Մոսկուա յղացուած ծրագրի մը դէմ, որ կովկասեան երկաթուղիի շինութիւնն է: Կը հակառակին անոր, յանուն բնապահութեան, յանուն սկզբունքի:

Ողջամիտները ազգայնականութիւններու այս բախումին մէջ կը նշմարեն վատաողջ կէտեր. եթէ կայ ռուսական ազգայնականութիւն մը, կայ նաեւ վրացականը, որ կը թարգմանուի «աւելի լաւ ծնունդի մը տէր» ու հիւսիսի դրացիներէն «աւելի քաղաքակիրթ» ըլլալու զգացումով. ու այս երկուքին բախումը կը յանգի փոխադարձ ամբաստանութիւններու:

Այս մթնոլորտին մէջ գոհացուցիչ կողմ մը ունին շարժարուեստի վրացի արուեստագէտներու Միութեան Ա. քարտուղարին խօսքերը. «իրական արուեստ գոյութիւն չունի, կ'ըսէ ան, առանց իւրական տաղանդի: Մինչեւ վարչարարութիւնը (burocratie) երկար ատեն քաջալերեց միջակ արժէքները: Այսօր ան այլեւս դադրած է այս դերը կատարելէ, ու երիտասարդ արուեստագէտներու նոր ալիք մը կայ, որ կը կազմուի ազատութեան նոր մթնոլորտին մէջ»: Իսկ պատասխանելով «գրաքննութիւնը իրօք անյայտացա՞ծ է» հարցումին, ան կը շարունակէ. «Ոաքի է միայն արգելք ըլլալու համար պոռնկագրութեան, ռազմական քարոզչութեան, եւ հակակշռելու, ինչ որ կրնայ վնասել ազգ. ապահովութեան»:

Ա. Թ. Թ.

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽՆՁՈՐՆԵՐԸ»(*)

ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

Վալանսի Տէր-Սարգիսեաններու վերադարձը Ֆրանսա մեծ արձագանգ գտաւ ակիզբէն: Ֆրանսական մամուլը, ի մասնաւորի «Լը Մոնտ» քանիցս յիշեց այս ընտանիքին պարագան — բացառիկ պարագայ մը — քանի որ մինչ հազարաւոր Ֆրանսահայեր տարիներու երկայնքին, լուռ ու մունջ կրցան դալ ու տեղաւորուիլ, Տէր-Սարգիսեաններուն 30 տարի զլացուեցաւ (ինչո՞ւ) արտագաղթելու արտօնութիւնը: Միջամտութիւնները բազմացան, մինչեւ Նախագահ Միթերան եւ Շիրաքին, Ժան եւ Լիւսի Տէր-Սարգիսեան, Մոսկուայի Ֆրանսական դեսպանատունը հիւրաստուելէ ետք, հասան Փարիզ, ուր հեռատեսիլի, ձայնասփիւռի, գրաւոր մամուլի թղթակիցներ եւ կառավարութեան ներկայացուցիչ նախարար մըն ալ զիրենք դիմաւորեցին: Յաջորդեցին հարցազրոյցներ, յօդուածներ, հուսկ, վերջերս լոյս տեսաւ գիրք մըն ալ՝ «Les Pommes rouges d'Arménie».

Նպատակ չունինք գրախօսելու այս հատորը, որու բովանդակութիւնը ոչ մէկ նորութիւն կը բերէ, գոնէ մեզի: Բոլորովին տարբեր է, արդարեւ Ֆրանսացի ընթերցողին եւ հայ ընթերցողին հակազդեցութիւնը: Եթէ առաջինը, կրնայ հետաքրքրական գտնել խորհրդային երկրի մը առօրեայ կեանքը, տարբեր է մեր մօտեցումը: Եւ որովհետեւ այս թերթը չի կրնար մեղադրուիլ իբրեւ «խորհրդայնասէր», ոչ ալ 1947-ի ներգաղթը կազմակերպող քաջալերող մը (խոհեմութեան հրաւիրող եւ խարուսիկ քարոզչութիւններու դէմ զգուշացնող իր խմբագրականներուն համար, 1947-ին, Շ. դաւաճան եւ հայրենադաւ որակուեցաւ անոնց կողմէ, որոնք շատ – չուտ հիասթափեցան ու վերադարձան), ուրեմն, շատ հանգիստ խղճով է որ կրնանք արտայայտուիլ: Խոստովանինք նոյնիսկ, որ սթալինեան շրջանին մանաւանդ, Հայաստանի ժողովուրդն ու մտաւորական ընտրանին այնպիսի ողբերգութիւն մը ապրեցաւ, որու քով Տէր-Սարգիսեաններու կրած նեղութիւնները Կիրովականի մէջ, ոչ իսկ կրցան մեզ յուզել: Տողեր ալ կան որոնք միայն հեղինակին ժպիտի առիթ կրնան տալ: Օրինակ, երբ իր երկիրը ապրող խարբերդցի ընտանիք մը «Ֆրանսացիութիւն» ծախելու մարմաջէն տարուած իր զաւկին անունը՝ Մառիան կը դնէ, կամ կնոջը հայերէն անունը – Սիրանոյշ – երբեք չի գործածեր եւ Լիւսի կ'ըսէ ու այս վերջինն ալ ֆրանսերէն օրօրներ կ'երգէ նորածիններուն, որպէսզի ընտելանան իրենց լեզուին հետ: Եթէ ծիծաղելին բացանէր...: Անցնինք: Բայց, ըսինք հարցը հոս չէ: Եւ եթէ այս տողերն ալ կը գրենք, այլ է դրդապատճառը: Ան մեզի տուողն է «Մատամ Ֆիկառօ», որ Նոյեմբեր 7-ի իր թիւին մէջ երկու մեծադիր էջ նուիրած է, նկարներով ճոխացած: Ինչո՞ւ: Երբ խորհինք թէ «Ֆիկառօ» որքան ժլատ է 2 տող յատկացնելու համար Հայերուն, երբ հարցը վերաբերի մանաւանդ ցեղասպանութեան (ընդհակառակն սիւնակներ կը տրամադրէ Տիկին Թոմ-Փաթընոթրի հակահայ ցնդաբանութեանց) կարելի է զայրանալ ի տես նման առատաձեռնութեան մը, պարզապէս որովհետեւ այս անգամ կը ծառայեն իր հակախորհրդային քարոզչութեան: Թերթին աշխատակիցը արդէն վարպետօրէն կը սահի հատորին այն բաժնին վրայէն, որ նուիրուած է «1915, սարսափի տարի»ին:

Այսպիսին չեն, հաւանաբար, Տէր-Սարգիսեանները, որոնցմէ կարելի չէր ակնկալել որ դիմանային այսքան անըսպասելի փիւպլիսիթէի եւ մերժէին նման աւելորդ վկայութիւն մը Ֆլամարիոնի պէս հրատարակչականի մը:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(*) «Les Pommes rouges d'Arménie», *Ed. Flammarion, Paris*, 1987.

ԼՐԱՏՈՒ

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ՀՐԱՆԴ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑԻ

Նոյեմբեր 28 եւ 29-ին Ֆոնվիրանոյի մէջ (Իտալիա, Պաւիի շրջան) տեղի կ'ունենայ սեմինար մը նուիրուած Հրանդ Նազարեանցի հարիւրամեակին (1886 – 1962):

Շաբաթ օր, ժամը 16-ին, Հայր Լեւոն Վրդ. Զէքիեան կը ներկայացնէ «Հայկ. գաղթը Իտալիա», ապա տոքթ. Մ. Ֆիլոփոծի կը խօսի Նազարեանցի գործունէութեան եւ բանաստեղծութեան մասին, Իտալիոյ մէջ: Կիրակի, ժամը 9.30-ին, փրոֆէսօր Գ. Պըլտեանի նիւթն է. – «Նշումներ Հրանդ Նազարեանցի բանաստեղծական փորձառութեան եւ հայկական ապարէզը»: Այլ ելոյթներ ալ տեղի կ'ունենան:

ԱԼԵՔՍ ՊԷՐԼԵԱՆ

ՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՈՎ

Փարիզի Կ. Պասմաճեան ցուցասրահին մէջ Նոյեմբեր 5, Հինգշաբթի երեկոյեան բացումը կատարուեցաւ ինքնատիպ, նոր շունչով մը յօրինուած պաստառներու ցուցահանդէսի մը: Ինքնատիպ ու նոր շունչով յօրինուած գործեր, որոնք արդիւնքն էին Ա. Պէրլեանի փորձառական ու որոնումի աշխատանքներուն: Անոնց հեղինակը իր վրձինը, ներկերը փոխարինած է խաւաքարտի կտորներով – սեւ – ճերմակ կամ գունաւոր – թղթերիզներով ու լուսանկարչական գործիքով մը, փորձելու համար նոր ճանապարհ, նոր բան:

Այս նորը կը կայանայ գունաւոր խաւաքարտներու զանազան ձեւի ու մեծութեան կտորներով, միագոյն խորքի մը վրայ «պատկեր»ներ կազմելու, ու ապա զանոնք լուսանկարելու մէջ: Գործիքը հոս միջնորդ տարրն է, որ նիւթական այս ամէնէն սովորական, առօրեայ իրերէն կը ստեղծէ վերացականութիւն մը. այս մասին ինք կ'ըսէ. – «Օր մըն ալ նշմարեցի, թէ լուսանկարը կրնար վերացական յատկանիշով մը ներկայանալ, խորտակելով պատկերին դերիշխանութիւնը»: Արդարեւ պատկերներ չեն իր պաստառները. իրերու պատկերները չեն. այլ՝ անոնց մէջ միամակարդակ խաւաքարտի բեկորները կը ներկայանան որպէս ստուերները ենթադրելի իրերու, տալով բաղադրութիւններու, համադրումներու եւ հետեւարար մեկնաբանութեան, տպաւորութեան անսահման կարելիութիւն:

Ալեքս Պէրլեան ծնած է Հալէպ. երկրորդական իր ուսումէն ետք կը հետեւի Վենետիկի Գեղարուեստից Ակադեմիայի նկարչութեան ճիւղին, 1970-ին կ'անցնի Պէյրութ, իսկ 1976-էն ի վեր կ'ապրի Փարիզ: Մասնակցած է խմբական ցուցահանդէսներու. Հալէպ, Փարմա, Փարիզ եւ Կրընոպլ: Այս մէկը իր առաջին անձնական ցուցահանդէսն է, որ կը տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 28:

Ալեքս Պէրլեան (Ալիքսան Պէրճճիկլեան), ծանօթ անուն մըն է մեր ընթերցողներուն, «Յառաջ Միտք եւ Արուեստ» թիւերու մէջ իր ստորագրած զանազան յօդուածներով, որոնք մեծ մասով նիւթ ունին Արշիլ Կորքիի կեանքն ու արուեստը:

Ա. Թ.

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

– Աշխարհագրութեան ուսուցչին հաղորդէ, – ըսաւ Սկովտացին իր որդիին – որ նոր երկրագունտ չեմ առներ այնքան ժամանակ, մինչեւ չճշդուի երկրագունտի վերջնական տեսքը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՏԱԼԱՑԻ ԱՂՋԿԱՆ ԵՐԳԸ

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Անգամ մը աշակերտներէն մէկը հարցուց.

«Ուսուցիչ, հապա մենք ե՞րբ պէտք է քերականութիւն եւ գրաբարի ոճեր սորվինք»:

«Ոճեր սորվիլը ապարդիւն աշխատանք է, իսկ քերականութիւնը միջոց է միայն, եւ ոչ թէ նպատակ, – պատասխանեց Նալբանդեան: Մենք պէտք է հայերէն մտածել սորվինք. ահաւասիկ մեր ուսման գըլխաւոր նպատակը»:

Աշակերտը յետագային խոստովանած է, թէ այն ժամանակ իրենք չէին հասկցած ուսուցչին ըսածին միտքը: Եւ այդ շատ բնական է...: Հայերէն մտածել սորվիլը դասընթացքի մը կամ նոյնիսկ տասնամեայ կրթութեան մը ընթացքին չես սորվիր: Հայերէն մտածել սորվելու համար անհրաժեշտ է մարդկային սերունդներու ջանք, գործողութիւններ, տառապալից աշխատանք...:

Ուրեմն, ժողովուրդին լոյս եւ ճշմարտութիւն հասցնելու համար, առաւել եւս՝ հայերէն մտածել սորվեցնելու համար ի՞նչ կրնային ընել իրենք, այդ ուսուցիչները: Ի՞նչ կրնային ընել, եթէ Հայերը չուզէին փշրել «խաւարի բաբելոնեան գերութեան շղթաները»:

Անոնք պէտք է կորսուող, ձուլուող, անհետացող Հայերու զանգուածը դարձնէին ազգ: Այսինքն՝ միաբանած եւ ապագայի ծրագիր ունեցող միասնութիւն: Իսկ միասնութիւնը, միաբանութիւնը, ազգային գիտակցութիւնն ու արժանապատուութիւնը ունենալու համար անհրաժեշտ էր ոգի...: Լեզո՜ւ...: Որովհետեւ ազգային ոգին լեզուն է եւ միայն լեզուն...:

Այս ծրագիրը կարելի էր իրականութիւն դարձնել տպագիր խօսքի, մամուլի շնորհիւ...: Եւ ամսագիր հրատարակելու թոյլտուութիւն ստացաւ Ստեփանոս Նազարեանց 1857 թուականին: Իսկ քանի մը ամիս ետք Միքայէլ Նալբանդեան մեկնեցաւ արտասահման՝ տպագրական տառամայրեր ու այլ պիտոյքներ հայթայթելու նպատակով:

Այս առաջին ուղեւորութեան ընթացքին ալ ան առիթ ունեցաւ Վենետիկ այցելելու, որ կը գտնուէր աւստրիական կայսրութեան տիրապետութեան տակ: Այդ տարիներուն Իտալիա որպէս Պետութիւն՝ չունէր: Աշխարհագրական տարածքը, ուր կ'ապրէին Իտալացիները, կտորտուած էր տարբեր տէրութիւններու: Զոր օրինակ, Սարտենիայի թագաւորութիւնը որու տնօրէնները Պուրպոններն էին, ապա Թոսքանայի մեծ հերցոկութիւնը, Մոտենայի եւ Փարմայի հերցոկութիւնները, եւ վերջապէս, Հռոմի պապին տիրակալութիւնը: Այս տրոհուածութիւնը կարծես նուազ չարիք էր, հիւսիսէն վիթխարի տարածք մըն ալ նուաճած էր աւստրիական բռնատիրութիւնը:

Միակ ուժը, որ կրնար Իտալացիներու ազատութեան գրաւականը ըլլալ, ամէնէն առաջ անոնց ազգային միասնականութեան ոգին էր, անոնց միաբանութիւնը: Հակառակ պէս ալ գրեթէ միշտ այդ ուժն իսկ է, որ կը պակսի ազգային – ազատագրական պայքարի ժամանակ...: Բայց Իտալացիները յաղթահարած էին իրենց աշխարհագրական մասնատուածութենէն եկող նաեւ ազգային մասնատուածութեան հոգեբանութիւնը: Եւ այն օրերուն երբ Նալբանդեան Իտալիա կը գըտնուէր, բերնէ – բերան կը շարունակէին պատմել Միլանի դէպքերը, որոնք տեղի ունեցած էին, գրեթէ տասը տարի առաջ, 1848 թուականին:

Բանն այն է, որ Յունուարի առաջին օրերէն իսկ Միլանցիները որոշեցին այլեւս չծխել: Եւ այս որոշումը ոչ թէ առողջապահական նպատակներ կը հետապնդէր, այլ իր տեսակին մէջ իւրօրինակ ռազմավարութիւն մըն էր աւստրիական բռնատիրութեան եւ անոր նուաճողական զօրքերուն դէմ:

Բայց ի՞նչպէս կրնար չծխելը պայքարի ձեւ ըլլալ, բռնատիրութեան, առաւել եւս՝ զօրքերու դէմ:

Խնդիրը աւելի քան պարզ էր ... տեղի ծխախոտի արդիւնաբերութիւնը իւրացուցած էր Հապսպուրկեան միապետութիւնը եւ ծխախոտի վաճառքէն ստացուած շահը յատկացուցած էր Միլան հաստատուած կայազօրքին: Կը պարզուէր որ ծխող Միլանցիները իրենք իսկ կը պահէին – կը շահէին օտար երկրեայ հարըստահարողները:

Միլանի հայրենասիրականները որոշեցին պայքարիլ ծխելու դէմ: Եւ առաջին հայեացքէն բոլորովին անմեղ այս առաջարկութիւնը միաձայն հաւանութեան արժանացաւ: Երբ միաբանած հայրենասէրները վերջ տուին ծխելուն, եւ երբ անմիջապէս նուազեցաւ կայազօրքին յատկացուած նիւթական միջոցներու մուտքը գանձատուն, Աւստրիացիները այն ատեն միայն կռահեցին թէ բանն ինչումն է:

(Շար. 2)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՏԷՍԻՆ. – Տէր եւ Տիկին Յովհ. Հարէլեան իրենց վաղեմի բարեկամ՝ Ժիրայր Պառաւեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻ

7–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 15, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ հաստատման 7–րդ տարեդարձին առիթով, գոհաբանութեան աղօթք եւ պատարագ կը մատուցուի ծանօթ եւ անծանօթ բարերարներուն համար Մարսէյլի՝ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մէջ։

26, Ռիւ Սիպիէ – 13001

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՍԱՐԳԻՍ ՎՐԴ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ

Ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի բարերար ննջեցեալ հոգիներուն համար։

Ժամը 12·30–ին՝ հացկերոյթ, «Սուրբ Գրիգոր» հովուական եւ մշակութային կեդրոնին մէջ, պատրաստուած Տիկնանց Միութեան կողմէ։

Տեղերը ապահովելու համար՝

Հեռաձայն. – 91 – 48 – 19 – 60

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը կեդրոնական Ֆրանսայի իր բոլոր մասնաճիւղերը կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի մը, որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրէ ետք ժամը 14–ին, Վիէնի Մշակոյթի Տան մէջ։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Պուրվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Հայկ Սարգիսեանի մահուան առթիւ. – Պուրվար Օտտոյի Թաղականութիւնը 500 Ֆր. (Համազգայինի դպրոցին), Տէր եւ Տիկին Աւետիս Յովակեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Պօղոս Քէքէվեան 450 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ղազարոս Պետիկեան, Տէր եւ Տիկին Հեմշէհիրլեան 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահան Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Համազասպ Տէփոեան, Այրի Տիկին Ազատի Տէր – Կարապետեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Աշոտ Վարդանեան, Պուրվար Օտտոյի Լօյա Սասունի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը 100–ական, Տէր եւ Տիկին Սերոբ Պարոնեան 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գասպար 50 Ֆր.։

LES COMMUNAUTES
ARMENIENNE ET JUIVE
DE MONTPELLIER

vous propose une soirée sur le thème : *«Arméniens et Juifs, peuples de la mémoire»*

Le Dimanche 22 Novembre
à 21 heures
SALLE RABELAIS
Bd. Sarrail (Parking Comédies)
MONTPELLIER

Programme :
Projection du film :
« L'AFFICHE ROUGE »
sur le groupe Manouchian
(dans le cadre du Festival du film juif et israëlien)
suivi d'une table ronde avec :
FRANCK CASSENTI, le metteur en scène et le Dr. YVES TERNON, historien du Génocide arménien et des crimes nazis et la participation des universitaires :
G. DEDEYAN, Montpellier
C. IANCU, Montpellier
J. P. TAHMAZIAN, Montpellier
L. LAZARE, Jérusalem

OFFRE D'EMPLOI

MARSEILLE

Recherchons dame arménienne de 45 à 50 ans pour garder une personne âgée.

— Logée, nourrie. —

Tél. : 91 - 76 - 36 - 98
(heures de repas)

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ Թղթախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12–ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½–ին։

Դեկտեմբեր 20–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին։

Դեկտեմբեր 27–ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակահանութեան զոյգ խաղեր, «լօթօ», Կիրակի, Դեկտեմբեր 6, ժամը 15–ին, իսկ երկրորդը Կիրակի, Յունուար 3, ժամը 15–ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Շրջանի բոլոր հայութիւնը սիրով հրաւիրուած է։

U. G. A. B.

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
LE COMITE DE PARIS

reçoit

AÏDA AZNAVOUR-GARVARENTZ

pour la signature de son livre
« *PETIT FRERE* »
le jeudi 19 novembre de 18h30 à 21h30
au CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles — Paris 17e

Bar — Buffet
Entrée libre

THEATRE ARMENIEN KISSANI

présente
sous le parrainage du
Pasteur R. LEONIAN

une PROJECTION DE PHOTOS INEDITES
sur
L'HISTOIRE ET L'ARCHITECTURE ARMENIENNES
de Artvin à Ardahan
de Kars à Ani
de Bayazid à Van

et
«EXPEDITION SUR L'ARARAT 1987»
Mardi 17 Novembre à 20 h 30
à la Chapelle Saint Nicolas
30, rue du Gal. Leclerc —
92130 Issy-les-Moulineaux

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE

12 - 14, rue St. Bazile

Vendredi 20 novembre à 20 heures 30

RENCONTRE
avec

CHARLES VILLENEUVE

Directeur de la Rédaction d'Europe 1

Auteur du livre
«HISTOIRE SECRETE DU TERRORISME»
Les juges de l'impossible

Signature — Présentation du livre — Débat

— Entrée libre —

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

LE 21 NOVEMBRE A 20 HEURES 30
Salle des Fêtes de Sevran
9. rue Gabriel Peri — Près de la Mairie
ORCHESTRE « ARTANAG »
EVA LINE (EVELYNE ALTOUNIAN)
SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES
Tenue correcte exigée

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille **tél. : 42. 89. 27. 47**

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

NOUVEL AN EN ARMENIE

DU 26 DECEMBRE 87 AU 10 JANVIER 88
AVEC UNE NUIT A L'ALLER ET UNE NUIT AU RETOUR A MOSCOU
TRANSPORT PARIS / MOSCOU / PARIS
PAR LA COMPAGNIE AIR FRANCE

- PENSION COMPLETE
- EXCURSIONS QUOTIDIENNES
- REVEILLON DU JOUR DE L'AN

Prix : PARIS / PARIS PAR PERSONNE : 5 795 Frs

MARSEILLE / MARSEILLE
du 26 DECEMBRE au 08 JANVIER 5 795 Frs. par personne

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Lic. A 130

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
17

MARDI
17 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63-ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.619 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.619

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ՆՈՐ ԱՐԱՐՔ

Երեք օրուան ընթացքին Պէյրութի հանրային վայրերուն մէջ կատարուած երկու խափանարարութեան հետեւանքով, 12 մեռեալ եւ հարիւրի շուրջ վիրաւորներ ինկած են անհաշիւ զոհերու: Նոյեմբեր 14, Շաբաթ օր մայրաքաղաքին արեւմտեան գօտիին մէջ, ուր մեծամասնութիւն են մահմետականները, զօրաւոր պայթում մը տեղի ունեցած է ամերիկեան հիւանդանոցին մէկ սրահին մէջ:

Ութ հարիւր կրամ պայթուցիկ նիւթ պահուած շոքոլայի տուփի մը մէջ, ահաւոր պայթումով մը մահ սփռած է շուրջը: Կրկին, կին մըն է որ տուփը բերած է հիւանդանոց, ինչպէս օդակայանի վերջին պայթումի պարագային: Կը կարծուի թէ ահաբեկիչները այս ձեւը կ'ընտրեն նուազ ուշադրութիւն գրաւելու համար: Ոստիկանութիւնը կը խորհի թէ անոնք թմրեցուցիչներու ազդեցութեան տակ կը ձեռնարկեն նման արարքներու, որոնք իրենց կեանքը կ'արժեն:

Ահ ու սարսափ կը տիրէ բնակչութեան մօտ ու հանրային ոչ մէկ վայր ապահովութիւն կը ներշնչէ արեւմտեան — Պէյրութի մէջ: Շատեր այս արարքները ապարկէզ կարգալու ձեւ մը կը նկատեն սուրիական ուժերու, որոնք ինը ամիսէ ի վեր կը գտնուին այս շրջանին մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՄԱԹԷՆ» օրաթերթը Երկուշաբթի օրուան իր թիւով նոր տարածք մը կը բերէ «Իրանկէյթ» կոչուած հարցին, որ կը վերաբերի Իրանի ծախուած զինամթերքին: «Մաթէն»ի համաձայն, պայթուցիկներու ազգային ընկերութիւնը 1982 — 1985-ի միջեւ հազարաւոր թոն պայթուցիկ նիւթ ծախած է Իրանի: Նոր յայտնութիւնները, որոնց վերաբերեալ վաւերաթուղթեր ալ կը հրապարակէ յիշեալ թերթը, աւելի եւս կը վրդովեն հանրային կարծիքը. հրապարակումները յատկապէս ուշադրաւ կը դառնան, երբ ամէն ոք հետաքրքրութեամբ կը սպասէ Նախագահ Միթերանի ելոյթին, որ տեղի կ'ունենայ այս երեկոյ (Երկուշաբթի) ձայնասփիւռի էՌ - Թէ - Էլ կայանէն, նոյն նիւթին շուրջ:

ՍԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ համատարած տագնապը վերջապէս փարատելու յոյսեր ներշնչած են Միացեալ — Նահանգներու Նախագահ Ռեկընի յայտարարութիւնները: Երկարատեւ խուսափումներէ ետք, Շաբաթ, Նոյեմբեր 14, ան խօսած է ամերիկեան պիւտճէի բացին մասին ու յայտնած թէ որոշուած է 1988-ի համար 30 միլիառ, իսկ 1989-ին՝ 50 միլիառ տոլար նուազեցնել զայն: Այս կարգադրութեան համաձայն են թէ՛ ժողովրդավարները, թէ՛ հանրապետականները: Ռեկընի յայտարարութիւններէն ետք Երկուշաբթի առաւօտ բաւական բլլալ կը թուէր սակարաններու կացութիւնը. տոլարը Փարիզի մէջ կ'արժէր 5,79 Ֆր.:

ՊԱՂՏԱՏԷՆ տրուած լուրերու համաձայն Իրաք կրկին յարձակումի անցած է իրանեան քարիւղատարներու եւ նաւթային կեդրոններու վրայ: Երկուշաբթի առաւօտեան կանուխ ժամերուն 12-րդ յարձակում մը թիրախ ընտրած էր Ծոցին մէջ գտնուող երկու քարիւղատար նաւեր: Թեհրան հաստատած է թէ օդանաւ մը կորսնցուցած է վերջին յարձակումներուն ընթացքին, առանց ճշդելու թէ ինչ տիպի կը պատկանէր ան: Նոյն յարձակումները մնաս պատճառած են նաեւ սաուտական քարիւղատարի մը, որ կը գտնուէր Ծոցի հարաւակողմը:

ԷՍԹՈՆԻՈՅ մէջ Նոյեմբեր 7-ին, մօտ 2500 հոգինոց բազմութիւն մը ցոյց կատարած է Փէրնիի գերեզմանատան մէջ «ոգեկոչելով 1918 – 20-ի անկախութեան պատերազմի զոհերը», որոնք ինկած են խորհրդային ուժերու հետ բախումի ընթացքին: Ցուցարարները թռուցիկներ ցրուած են, ուր կը պահանջուէր Էսթոնացի ժողովուրդին ամբողջական անկախութիւնը: Ապահովութեան ուժեր չեն միջամտած ցոյցին:

ԷՆՆԻՍՔԻԼԷՆԻ (Իրլանտա) մէջ պայթած ռումբէն շաբաթ մը ետք կաթողիկէ եկեղեցին կը դատապարտէ ԻՐԱ-ի ահաբեկչական արարքները: Ինչպէս ծանօթ է, Էննիսքիլէնի պայթումը պատճառ դարձած էր 11 բողոքականներու մահուան: Իրլանտայի հարաւային եւ հիւսիսային շրջաններու բոլոր եկեղեցիներուն մէջ կրօնաւորները կոչ ուղղած են կաթողիկէներու, որ ընտրութիւն մը ընեն «բարիին ու չարին» միջեւ: Վերջին դէպքերը տեղի կ'ունենան Մեծն Բրիտանիոյ եւ Իրլանտայի միջեւ կայացած համաձայնութենէ մը երկու տարի ետք. համաձայնութիւն մը որ գոհունակութիւն չէր պատճառած ոչ կաթողիկէներուն եւ ոչ բողոքականներուն: Կաթողիկէ եկեղեցին այս քայլով ահաբեկիչները քիչ մը եւս կը մեկուսացնեն ընկերութենէն:

ԲՆԱՊԱՀԱԿԱՆ նոր աղէտ մը այս անգամ ուշադրութիւնները կը դարձնէ դէպի Պուլկարիա: Ռումանիոյ Ճիորճիու սահմանամերձ քիմիական գործատունէն ծաւալող քլորի ամպ մը շաբաթավերջին տարածուած է պուլկարական Ռուսէ քաղաքին վրայ, ուր 200 հազար բնակիչներէն շատեր խուսափելու համար վտանգաւոր այս ապականութենէն, մեկնած են դէպի գիւղական շրջաններ:

ԻՏԱԼԻՈՅ հանրապետական շրջանի 46-րդ կառավարութիւնն ալ աւարտած է իր գոյութիւնը Նոյեմբեր 14 Շաբաթ օր, երբ տարակարծութիւններ ծագած են 1988-ի պիւտճէի տեսակցութիւններու ընթացքին: Կառավարութեան անկումով ստեղծուած է նոր տագնապ մը զոր լուծելու համար արդէն դիմումներու սկսած է Հանրապետութեան Նախագահ Քոսիկա:

ՁԻՆԵԱԼ ՋՈՐՍ չարագործներ Կիրակի առաւօտեան կանուխ ժամերու մտած են Թուառի դղեակը ու գողցած թանկագին իրեր, որոնց մէջ կան Լուդովիկոս ԺԶ.-ի եւ Մառի Անթուանէթի պատկանած առարկաներ: 1973-էն ի վեր գողութեան չորրորդ արարքն է այս մէկը, որու ընթացքին չարագործներու տարած գողօնը կը գնահատուի մէկ միլիոն ֆրանք:

ՍՊԱՆԻՈՅ Քոսթա տէլ Սոլ ծովափնեայ բնակավայրի իրենց ապարանքէն առեւանգուած է քորէացի ծանօթ երգչուհի Քիմէրայի ու լիբանանահայ միլիառատէր Ռէյմոն Նազգաշեանի աղջիկը՝ Մելոտի: Առեւանգումը տեղի ունեցած է Ուրբաթ կէսօրէ ետք. փոքրիկ աղջնակին առեւանգիչները 50 միլիոն ֆրանք փրկագին պահանջած են ծնողքէն:

ԱՆԳԼԻԱՑԻ փրոֆէսէօր մը յաջողած է մարդկային ծիներու (ժէն) համակարգը (քոտ) պատրաստել քիմիական բարդ հոլովոյթով մը: Անհատի մը ժառանգական յատկանիշները կրող այս տարրին տըլեալներով կազմուած համակարգը վճռական դեր պիտի խաղայ այսուհետեւ անձի մը ինքնութիւնը ճշդելու հարցին մէջ: Ծիներու համակարգը կը տարբերի ամէն անձի համար, ու առանց արենակցական կապի, երկու հոգիի նոյն համակարգը ունենալու հաւանականութիւնը 35 միլիառէն մէկ է: Նոր գիւտը կարելիութիւն կ'ընծայէ քննութեան մը, որով կասկածելի անձէ մը առնուած բջիջներ – լորձունքէն, մորթէն, սերմէն եւայլն – համեմատելով տուեալ անձի մը ծիներու համակարգին հետ, կ'առաջնորդեն ինքնութեան յստակ ստուգումի: Նոր քննութիւնը յատկապէս պիտի գործածուի ապահովութեան – դատական հարցաքննութիւններու ընթացքին:

ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԻ Բանուորական կուսակցութենէն 18 անդամներ ձերբակալուած են Պոլիս: Ապահովութեան տնօրէնութենէն տրուած տեղեկութիւններու համաձայն, անոնք կը պատկանէին ցանցի մը, որ նիւթական օժանդակութիւն կը կատարէր քիւրտ շարքայիններու որոնք ահաբեկչական արարքներ կը գործեն Անատոլուի արեւելեան շրջաններուն մէջ:

ՖՈՒԹՊՈԼ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱՆ

ԱԲՈՎԵԱՆԻ «ԿՈՏԱՅՔ»Ը ԿԸ ՄՆԱՅ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

Խորհրդային ախոյենութեան Ա. դասակարգի խաղերը վերջ գտած են: Աբովեանի «Կոտայք» իր վերջին երկու հանդիպումները ունեցած է մրցակիցներու դաշտին վրայ՝ Կոյբիշեւի մէջ, տեղւոյն «Կռիլիա Սովետով»ի եւ Տիւմէնի մէջ՝ «Գէոլոգ»ի դէմ: Առաջին հանդիպումը վերջ գտած է «Կոտայք»ի պարտութեամբ (2 — 0), իսկ երկրորդը հաւասարութեամբ (2 — 2):

Այսպէսով, Աբովեանցիները 38 կէտ շահելով գրաւած են դասաւորման 13-րդ տեղը (22 խումբերու միջեւ): «Կոտայք» դարձի մրցաշարքին աւելի յաջող արդիւնքներ ձեռք ձգեց: Մինչ երթի մրցաշարքին 15 կէտ շահած էր (գնդակներու 23 — 32 տարբերութեամբ), 6 յաղթանակ ապահովելով, ապա՝ դարձի մրցաշարքին, ձեռք ձգած է 23 կէտ (32 — 27 տարբերութեամբ) եւ 9 յաղթանակով:

Ծանօթ է, որ խաղերու աւարտին չորս շրջան մնացած «Զենիտ մորեց» եւ «Լոկոմոտիւ» արդէն իսկ նուաճած էին յառաջիկայ մրցաշարքին բարձրագոյն լիկայէն հանդէս գալու իրաւունքը: Միւս կողմէ, յառաջիկայ ախոյենութեան Ա. դասակարգին հրաժեշտ տուած են Վորոնեժի «Ֆակէլ»ը, Քութայիսի «Տորպեդօ»ն եւ Կոյբիշեւի «Կռիլիա Սովետով»ը, որոնք կ'իջնեն Բ. դասակարգ:

⁂

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Հ. Մ. Մ. — Թէ - էռ - Ա. - Փորթուկէ
2 — 1
Ալֆորվիլի Հայ Մարզական — Պռեվան
1 — 3
ՍԷ - Ա. 14 — Իսիի Հայ Մարզական
4 — 2

⁂

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ
5-ՐԴ ՇՐՋԱՆ

Պալպինեի — Վալանսի Հայ Մարզական
0 — 2
Ժօժօ — Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն Տէսին
2 — 1

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8 — 13)

ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՇԻՐՄԱՔԱՐ ՄԸ ԴՐՈՒԱԾ

Տիգրան Պետրոսեան՝ ճատրակի աշխարհի 9-րդ ախոյեան, Մոսկուայի մէջ հիմնած էր «Սպարտակ» մարզական ընկերակցութեան ճատրակի ակումբը, որ վերջերս կոչուած է իր անունով: Մոսկուայի հայկական գերեզմանատան մէջ, ուր թաղուած է ախոյեանը, դրուած է շիրմաքար մը: Երեւանցի ճարտարապետ Գ. Արամեանի յղացքով պատուանդանը դափնեպսակով երիզուած քար մըն է, վերի մասը՝ արեւու ճառագայթներով եւ Արարատ լերան հարթաքանդակով ախոյենական թագ մը: Կեդրոնը ռուսերէնով փորագրուած է՝ «Տիգրան Պետրոսեան. 1929 — 1984», իսկ պատուանդանին վրայ հայերէնով փորագրուած է՝ «Շախմատի արքային»:

⁂

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՄԱԼԻ ԳԱՑԱԾ

Մալիի Ազգային Երիտասարդական Միութեան հրաւէրով Մալի գացած է խորհրդային երիտասարդական պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ Հայաստանի Կոմերիտմիութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Լեւոն Եոլեանի: Պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցած է Երիտասարդականի ղեկավարներուն հետ, այցելած Սեկու, Մարքալա եւ Նիոնօ: Պամաքոյի երիտասարդութեան եւ մշակոյթի տունը տեղի ունեցած են Մալիի եւ Խորհրդային Միութեան երիտասարդականի պատուիրակութիւններու բանակցութիւնները, որոնց աւարտին ստորագրուած է համատեղ հաղորդագրութիւն մը:

⁂

ՔԷՄԲՐԻՃԷՆ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲ ՄԸ ԵՐԵՒԱՆ ԱՅՑԵԼԱԾ

Տասը օրով Երեւան գացած է Քէմպրիճէն երաժիշտներու խումբ մը, Երեւան — Քէմպրիճ զուգորդ քաղաքներու մշակութային կապերու շրջագիծին մէջ: Խումբը, զոր գլխաւորած է երաժիշտ Հայկ Պօյաճեան, հանդէս եկած է Երեւան, Դիլիջան եւ Աշտարակ. այցելած է Երեւանի երաժշտական դպրոցները եւ դասաւանդման եղանակի փոխանակութիւն կատարած: Քէմպրիճի «Լոնճ» երաժշտական ուսումնարանի տնօրէն Վիքթոր Ռոզընպաում եւ Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի տնօրէն Լըգար Յովհաննիսեան ստորագրած են պայմանագիր մը՝ զոյգ հաստատութեանց խումբերու համագործակցութեան վերաբերեալ: Նախատեսուած են ուսանողներու, երաժշտական խումբերու փոխանակութիւններ:

ՃԱՏՐԱԿ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ 7
ԳԱՐԲՈՎ 6

Ուրբաթ օրուան 13-րդ հանդիպումի 36-րդ հարուածին Գասպարովի առաջարկով խաղը վերջ գտած է հաւասար արդիւնքով: Այս հանդիպումէն ետք Գասպարով կը յաղթէր 6-ի դէմ 7 կէտով:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՏԵՂԱՓԱՇԽՈՒՄԸ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

(ԺԹ. ԴԱՐՈՒ ՎԵՐՋ – Ի. ԴԱՐՈՒ ՍԿԻԶԲ)

Գրեց՝ ԳԱՅԵԱՆԷ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Ա.

Հայերու արտագաղթը դէպի Ամերիկա կը սկսի ԺԹ. դարու կէսերէն: Ան կ'առընչուի ամերիկեան միսիոնարներու գործունէութեան հետ Թուրքիոյ մէջ, մասնաւորաբար՝ Արեւմտեան Հայաստան: Այս շրջանին Միացեալ – Նահանգներ կը մեկնէր առաւելաբար երիտասարդութիւնը՝ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններու մէջ ուսանելու նպատակով:

ԺԹ. դարու վերջերուն, Արեւմտեան-Հայաստանի մէջ օսմանեան կառավարութեան ձեռնարկած բռնութիւններու հետեւանքով յառաջացած տնտեսական ու քաղաքական ծանր կացութեան պատճառով, գաղթողներու թիւը կը սկսի բազմանալ: ԺԹ. դարու 80 – 90-ական թուականներուն շարունակուող ներգաղթի հետեւանքով Ամերիկայի տարբեր նահանգներու եւ առանձին քաղաքներու մէջ վերջնապէս կը ձեւաւորուին հայկական համայնքներ: «Ութսունական թուականներուն, – կը պատմէ տոքթ. Այվազեան՝ հայ գաղթականներէն մէկը, – Ամերիկայի մէջ Հայերու թիւը սկսած էր ստուարանալ եւ հայկական փոքր գաղութներ երեւան կուգային Նիւ – Եորք քաղաքին մէջ, Նիւ – Եորքի Հանդիպակաց Հիւդըն գետի արեւմտեան ափանց վրայ, Ճըրզի քաղաքի բարձանց վրայ եւ Մասաչուսեց նահանգի Պոսթըն, Ուստր եւ այլ քանի մը փոքր քաղաքներուն մէջ»:

Հայերու զանգուածային գաղթը դէպի Միացեալ – Նահանգներ կը սկսի 1894 – 1896 թուականներու կոտորածներէն ետք: Արտագաղթողներու ճնշող մեծամասնութիւնը կը կազմէին արեւմտահայ աշխատաւորները, որոնք գլխաւորաբար կը կեդրոնանային այն շրջանները, ուր արդէն կ'ապրէին իրենց հայրենակիցները եւ հետզհետէ կը ստեղծէին «փոքրիկ Հայաստաններ»: Եթէ հայ պանդուխտներու առաջին սերունդը կ'ապրէր մնայուն կարօտով, հայրենիք վերադառնալու յոյսով, ապա երկրորդ սերունդը աւելի պաղ էր, իսկ երրորդը ինքզինք կը զգար իբրեւ նոր երկրի հարազատ անդամ: Ամերիկահայը, ճիշդ է, կը խօսէր հայրենիք վերադառնալու մասին, կը գտնէր, որ մայր երկիրը «կը դատարկուի եւ կ'ամայանայ, եթէ անոր զաւակները չվերադառնան իրենց տուներն ու տնտեսութիւնները», բայց դարձեալ կը մնար օտար երկրի մը մէջ, հետզհետէ կապուելով անոր հետ ամուր շղթաներով: Նոյն ատեն, Արեւմտեան Հայաստան տիրող դաժան պայմանները գաղթականի համար հայրենիք վերադառնալը դարձուցած էին կատարելապէս անկարելի:

ԺԹ. դարու վերջերը Մասաչուսեց հաստատուած Հայերը կեդրոնացած էին առաւելաբար Ուստր քաղաքին մէջ: Ուստրը արդիւնաբերական զարգացած քաղաք էր՝ բազմաթիւ գործատուներով ու ձեռնարկութիւններով, որոնց մէջ աշխատավարձը աւելի բարձր էր, քան արդիւնաբերական ուրիշ շրջաններ: Երկաթալարի գործատան տէրերը, օրինակ, ըլլալով բողոքական միսիոնարական կազմակերպութեան անդամներ, շահագրգռուած էին ստուարացնելու քաղաքի բողոքական եկեղեցւոյ ծուխը: Այդ պատճառով անոնք բողոքական դաւանանքին պատկանող հայ գաղթականներու համար այդ գործատան մէջ աշխատելու նպաստաւոր պայմաններ կը ստեղծէին:

1867-ին Ուստր քաղաքը կ'ընդունի իր առաջին հայ բնակիչը՝ Կարօ կամ Կարապետ անունով: Ան Խարբերդէն էր եւ միսիոնար Ճորճ Նեփի մօտ կը ծառայէր իբրեւ սպասաւոր: Երբ Նեփ կը վերադառնայ տուն՝ Ուստր, Կարօ կը հետեւի անոր: Կարճ ժամանակ ետք Կարօ կը հեռանայ միսիոնարի մօտէն ու կ'անցնի աշխատանքի Ուստրի երկաթալարի գործատունը: Բարեկամներու ուղղուած անոր խրախուսական նամակները հաւանաբար խթան հանդիսացած են Խարբերդցիներուն՝ գաղթելու այդ հեռաւոր երկիրը: Սկզբնական շրջանին հայ գաղթականի համար «Ամերիկա» հասկացողութիւնը կը համանշանակուէր Ուստրով: Այսպէս կը տեւէ այնքան ժամանակ, մինչեւ որ գործի որոշ մարդիկ կը ջանան Հայութիւնը առաջնորդել դէպի ուրիշ քաղաքներ ու գործատուներ, փաստելով, թէ «Ուստրէն դուրս ալ կեանք, գործ ու գործատուներ կան»:

1880-ին Ուստրի մէջ կային ընդամէնը 15, 1884-ին՝ 70 Հայեր, «բոլորն ալ Խարբերդի գիւղերէն եկած ամուրիներ, անուս պանդուխտներ, որոնք գործատան բանուոր դառնալով կը յուսան քիչ մը դրամ խնայել ու քանի մը տարիէն հայրենիք վերադառնալ»: 1887-ին քաղաքին մէջ արդէն կ'ապրէին 300 Հայեր: Տարի մը ետք այդ թիւը կը հասնի 450-ի: «Ուստր քաղաքին մէջ կայ 450 հայ գաղթական, որոնց 10-ը գրեթէ տարի մըն է, որ անգործ են» կը գրէ «Արձագանգ»: Եւ հակառակ ատոր, Խարբերդէն դէպի Միացեալ – Նահանգներ կ'ուղեւորուի գաղթականներու նոր խումբ մը՝ բաղկացած 50 հոգիէ: Ուստրի Հայերը, տեղեկանալով այդ մասին, կը հեռագրեն Ուաշինկթընի օսմանեան դեսպանին՝ արգիլելու անոնց մուտքը Ամերիկա, որովհետեւ «հոսա այնտեղ կը սպասէ սով եւ հալածանքը»: «Ասկէ առաջ, – կը նշուի հեռագրին մէջ, – քաղաքիս մէջ պանդուխտ մեր ազգակիցներէն ոմանց ունեցած յաջողութեան լուրերէն քաջալերեալ՝ մեծ զոհողութիւններով մենք եւ շատ եկանք, ուր տարիէ մը աւելի ժամանակ է, որ կը թափառինք, անգործ ու յուսահատ: ... Այս օրեր մեր ստացած լուրերէ կը տեղեկանանք, թէ Խարբերդէն ու շրջականերէ 100-էն աւելի ազգակից մտադիր են օրերս ճամբայ ելնել հոս՝ Ուստր գալու նպատակով»: Հեռագիրը կ'աւարտի 118 անձերու ստորագրութեամբ:

1891-ին Ուստրի հայ համայնքը ունէր շուրջ 600 – 700 անդամ: 1895-ին Հայերու թիւը կը հասնի 800-ի: «Հոսանքի պէս կուգան ամէն դասակարգի, ամէն տարիքի մարդիկ, – կը գրէր «Մշակ», – այս անգամ կիներ ալ կուգան իրենց այրերուն հետ: Գաղթականութեան հոսանքը Ուստր կը դիմէ, հոն կ'երթան մեր նորեկ պանդուխտները երկաթի գործարանաց մէջ մաշելու, եթէ այդ բարեբախտութիւնը կրնան ունենալ»: 1902-ին Ուստրի հայ բնակչութեան թիւը կը կազմէ 1200 հոգի, որուն 300-ը ընտանիքի տէր: Տասնամեակ մը ետք այդ թիւը կը հասնի մօտաւորապէս 2200-ի, որուն 315-ը ընտանիքի տէր, իսկ ամուրիներու թիւը՝ շուրջ 600: 1920-ի մօտաւոր հաշիւներով Ուստր քաղաքին մէջ կ'ապրէին շուրջ 350 Հայեր:

Հայերը կեդրոնացած էին նաեւ Մասաչուսեց նահանգի Պոսթըն քաղաքին մէջ, ուր 1885-ին կ'ապրէին ընդամէնը 9 Հայեր: 1900-ին Հայերու թիւը կը հասնի 600-ի, 1910-ին՝ 1189-ի, իսկ 1920-ին՝ 2097-ի: Հայաշատ քաղաք կը համարուէր Լոուրենսը, ուր 1900-ին կ'ապրէին 250 – 400 Հայեր, իսկ ընտանիքներու թիւը ընդամէնը 20 էր: 1915-ին Լոուրենս կ'ապրէին շուրջ 1500 Հայեր, որոնց քանակը հետզհետէ կ'աւելնայ յատկապէս Ա. Աշխարհամարտի եւ անկէ ետք ընկած շրջանին: Բացի նշուած քաղաքներէն, հայկական համայնքներ հիմնուած էին նաեւ Լին, Լովել, Ֆիչպուրկ, Միլֆորտ, Հէյվըրհիլ: Ըստ Վ. Մալքոմի, 100-է աւելի հայ բնակչութիւն ունեցող քաղաքներու թիւը (բացի վերոյիշեալներէ) կը հասնէր 16-ի: Ընդհանուր առմամբ, Մասաչուսեց նահանգին մէջ 1889 – 1917 թուականներուն բնակութիւն հաստատած են 14·192 Հայեր:

Նիւ – Եորք նահանգին մէջ Հայերը հաստատուած էին ԺԹ. դարու 30-ական թուականներուն: 1863-ին նահանգի նոյնանուն կեդրոնին մէջ կ'ապրէին 10 Հայեր (մէկը՝ կին), որոնք Պոլսեցիներ էին: Դարուն 70-ական թուականներու երկրորդ կէսէն սկսեալ հայ համայնքը կը ստուարանայ: 1896-ին Հայերու թիւը կը հասնէր 700-ի, իսկ 1900-ին՝ մօտ 1500-ի: Տասնամեակ մը ետք՝ հայ բնակչութեան քանակը կը կազմէր 2616 հոգի, յաջորդ տասնամեակի վերջաւորութեան՝ 1920ին, 4700 հոգի: Ինչպէս կ'երեւայ թուական տուեալներէ, մօտ կէս դարու ընթացքին կը ձեւաւորուի Նիւ – Եորքի հայ համայնքը, որ կը սկսի աչքի զարնող դեր կատարել Միացեալ – Նահանգներու մէջ: Հայկական համայնքներ կը հիմնուին նաեւ Նիւ – Եորք նահանգի այլ քաղաքներու մէջ՝ Թրոյ, Ալպանի, Ռոչեսթըր, Պիւֆալօ, Նիակարա Ֆոլս եւ այլուր: Ընդհանուր առմամբ 1899 – 1917 թուականներուն Նիւ – Եորք նահանգին մէջ բնակութիւն հաստատած են 17·391 Հայեր:

Բաւական հին է Փրովիտենսի (Ռոտ Այլընտի նահանգ) հայ համայնքը: Հայերը հոս տեղափոխուած էին երկրի արեւելեան նահանգներէն՝ մասնաւորաբար Ուստր քաղաքէն: Փրովիտենսի առաջին Հայերէն եղած է տիգրանակերտցի Տիգրան Խոհարարեան (ծանօթ՝ Քուք մականունով), որ մեծ դեր խաղացած է Փրովիտենսի հայ համայնքի պատմութեան մէջ: Ան աշխատած է Ուստրի երկաթալարի գործատունը իբրեւ թարգմանիչ՝ օգնելով գործ փնտռող Հայերուն: 1885ին ան մեկնած է Փրովիտենս եւ դարձած այդ նոր գաղութի հիմնադիրը: 1896 – 1897 թուականներուն Փրովիտենս կ'ապրէին շուրջ 500 Հայեր, որոնց 300-ը Խարբերդէն, 100-ը՝ Բալուէն, 100-ը՝ Կ. Պոլսէն, Քղիէն եւ Սեբաստիայէն, ընտանիքներու թիւը կը հասնէր 35-ի: 1910-ին Փրովիտենս կար 50 հայ ընտանիք՝ 2500 հայ բնակչութեամբ: 1914-ին Ռոտ Այլընտ նահանգին մէջ կը բնակէին 4740 Հայեր, իսկ 1917-ին Հայերու թիւը կ'աճի՝ հասնելով 4923-ի:

Միչիկըն նահանգին մէջ Հայերը հիմնաւորուած են աւելի ուշ շրջանին: 1910ին Տիթրոյթ եւ անոր շրջակայքը կ'ապրէր շուրջ 400 Հայ: Տասնամեակ մը ետք՝ 1920-ին, այդ թիւը կը հասնի արդէն 1692-ի: Ամբողջ Միչիկըն նահանգին մէջ 1920-ին կ'ապրէին 2606 Հայեր: Նիւ – Ճըրզի նահանգը Հայերը հաստատուած են Ուէսթ Հոփոքըն քաղաքին մէջ, ուր 1910-ին կը բնակէին 1000 Հայեր: Մինչեւ Ա. Աշխարհամարտը Հայերու թիւը կ'աւելնայ 500-ով: Հոն մեծամասնութիւն կը կազմէին Տիգրանակերտցիները, որոնք չէին կորսնցուցած իրենց ազգային սովորութիւնները: Յատկապէս կանայք պահպանած էին ազգային հագուստը եւ այցելուն Ուէսթ Հոփոքընի մէջ ինքզինք կը զգար Տիգրանակերտի մէջ: Հայկական համայնքներ կային նաեւ նահանգի Սամիթ, Փաթերսըն քաղաքներու մէջ: Ընդհանուր առմամբ, Նիւ – Ճըրզի նահանգին մէջ 1920-ին կը բնակէին 3519 Հայեր:

Ֆիլատելֆիա եւս (Փենսիլվանիոյ նահանգ) Միացեալ – Նահանգներու այն բազմամարդ քաղաքներէն է, ուր կեդրոնացած են Հայերը: 1910-ին հոն կ'ապրէին շուրջ 817 Հայեր (այլ աղբիւրի համաձայն 650): Մեծամասնութիւն կը կազմէին Արապկիրցիները, Մալաթիացիները, Տիգրանակերտցիները, Սեբաստացիները, Խարբերդցիները: 1920-ին Հայերու թիւը եղած է 3548 հոգի:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆԻՒ — ԵՈՐՔ

ԲԱՑՈՒՄ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ «Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ» ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ

ՆԻՒ – ԵՈՐՔ. – Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 31-ին երեկոն, բացառիկ բնոյթ ունեցաւ Նիւ – Եորքի հայ գաղութին համար: Աւելի քան 300 հայորդիներ հաւաքուած էին Ազգային Առաջնորդարանի Յովնանեան սրահին մէջ: Ուրախութիւնն ու խանդավառութիւնն ալ ներկայ էին այնտեղ: Բացումը կը կատարուէր Ազգային Առաջնորդարանի «Ս. Ներսէս Շնորհալի» գրադարանին, հանրութեան կը ներկայացուէր առաջին անգամ ըլլալով Աշոտ Մալաքեանի – Հէնրի Վէրնէօյ – «Մայրիկ» գրքի հայերէն հրատարակութիւնը, որ արդէն իսկ թարգմանուած էր տասնեակ լեզուներու, իսկ ֆրանսերէն հրատարակութիւնն ալ երկու տարուան մէջ արժանացած էր վեց վերահրատարակութեանց:

Ազգային Առաջնորդարանի վերանորոգուած շէնքի բացումը կատարուած էր արդէն իսկ Մայիսին, իսկ, գրադարանի բացումը յետաձգուած «Հայ Մշակոյթի Ամսուան» Հոկտեմբեր 31-ին: Գրադարանը իր մէջ կը պարփակէ աւելի քան 10·000 հատորներ, որոնց գիտականօրէն դասաւորման աշխատանքին իրենց բաժինը բերին Տիկին Արեւիկ Գաբրիէլեան եւ Պր. Յակոբ Խրիմեան: Գրադարանը վերջերս ճոխացաւ հանրագիտարաններու շարքերով, ՀՍՄ-ի «Ակունք» մատենաշարով, Բրուքլինի Սուրբ Վարդանանց Եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութեան, տիթրոյթաբնակ Գարըլ Սողոեանի, հայ գրականութեան բարեկամներու կողմէ նուիրուած բազմահարիւր եւ արժէքաւոր գիրքերով:

Գրադարանը հաստատուած էր 1975-ին, եւ նուէրն էր Տէր եւ Տիկին Յովսէփ եւ Սիւզան Յակոբեանի, որոնք ի յիշատակ Մեծ Եղեռնի նահատակ իրենց մօրեղբօր՝ Սմբատ Եպիսկոպոս Սաաթէթեանի նուիրած էին զայն Առաջնորդարանին, Հայ Ազգին:

Ժամը 7-ին սկսաւ բացման արարողութիւնը: Մեսրոպ Արք. Աշճեան, Տիկին Սիւզան Յակոբեան, Ազգային Վարչութեան ատենապետ՝ Պր. Ներսէս Ջիթճեան եւ այլ հիւրեր, բարձրացան գրադարան, որուն դրան առջեւ Մեսրոպ Արք. աղօթք մը մատոյց հոգւոց ի հանգիստ Սմբատ Եպիսկոպոսի եւ Պր. Յովսէփ Յակոբեանի: Ապա, Տիկին Սիւզան Յակոբեան կտրեց պաշտօնական ժապաւէնը: Գրադարանին մէջ, ժողովուրդին ցուցադրութեան դրուած էին հնատիպ եւ արժէքաւոր հրատարակութիւններ:

Գրադարանի բացումէն ետք, Յովնանեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Գինիի եւ Հայկական խորտիկներու հիւրասիրութիւն, որմէ ետք խօսք առաւ Ազգային Վարչութեան ատենապետ՝ Պր. Ներսէս Ջիթճեան, որ բարի գալուստ մաղթեց բոլորին եւ պատշաճ արտայայտութիւններէ ետք հրաւիրեց Անուշաւան Վրդ. Դանիէլեանը, որ կարդաց՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի կոնդակը, ուղղուած Տիկին Սիւզան Յակոբեանի, ուր հայրապետը կ'ըսէր. – «Բոլոր իրագործումներուն եւ զոհողութեանց որպէս գնահատութիւն, ընդառաջելով Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ՝ Բարձր. Տ. Մեսրոպ Արք. Աշճեանի խնդրանքին, հայրապետական կոնդակաւ Ձեզի կը շնորհենք՝ Կիլիկեան Իշխանուհիի Շքանշանն»ը: Ծափողջոյններու տարափին հետ, Մեսրոպ Արք. Կիլիկեան Իշխանուհիի Շքանշանով զարդարեց Տիկին Յակոբեանի կուրծքը, որմէ ետք Առաջնորդարանի Տիկնանց Միութեան անունով՝ Տիկին Պեթթի Աւետիսեան, Տիկին Յակոբեանին նուիրեց զարդասեղ մը, աղամանդակուռ հայ եկեղեցւոյ գմբէթ մը պատկերող մէջ առ ի գնահատութիւն Տիկին Յակոբեանի տարած աշխատանքին:

Կարգը եկած էր «Մայրիկ»ին:

Առաջնորդը ներկայացուց «Մայրիկ» գրքի հեղինակ՝ Աշոտ Մալաքեանը՝ աշխարհահռչակ ֆիլմարտադրիչ Հէնրի Վէրնէօյը եւ իր կինը՝ Վերոնիք, որոնք յատկապէս այս ձեռնարկին համար եկած

չէին Ֆրանսայէն։ Ապա, դրուատեց Պր. Մալաքեանի կեանքի երեսները, շեշտը դրաւ ֆիլմաշխարհի մէջ իր ունեցած յաջողութեան եւ իր առաջին գրքին «Մայրիկ» հատորի Հայերէնի թարգմանութեան եւ հրատարակութեան Ազգային Առաջնորդարանի կողմէ։ Գրքի մեկենասն էր Պր. Արթիւր Հէլվաճեան, իսկ հայերէնի թարգմանիչը՝ յայտնի գրագէտ՝ Պր. Ժիրայր Աթթարեան։ Ապա, ըսաւ. – «Մայրիկ»ը հայերէն կը խօսի հիմա» եւ գիրքը բարձրացուց օդին մէջ, որուն կողքին վրայ կար փոքրիկն Աշոտ Մալաքեանը իր մօր գրկին մէջ։ Իր խօսքէն ետք Մեսրոպ Արք., Տիկին Մալաքեանին նուիրեց հնագիտական անօթներ, առ ի գնահատութիւն անոր ունեցած եգիպտաբանական մասնագիտութեան։ Խօսքը տրուեցաւ Գրքի հեղինակին՝ Պր. Աշոտ Մալաքեանին։ Հայ «Մայրիկ»ին Հայ զաւակն էր որ կը խօսէր հիմա ... զտարիւն Հայը... որ սահուն հայերէնով իր զգացումները արտայայտեց ներկաներուն, խօսեցաւ իր գրքի մասին, շեշտեց Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ դերը իր եւ Մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ։ Հաճելի անակնկալներէն մին էր ընթերցումը Քալիֆորնիոյ հայազգի կառավարիչ՝ Ճորճ Տէօքմէճեանի գրկած շնորհաւորագրին, ուր կառավարիչը կը շնորհաւորէր Պր. Աշոտ Մալաքեանը իր բերած նպաստին համար Ֆրանսայի մշակոյթին եւ ուր կ'ըսէր. –

«Դուք կրցած էք Ձեր գործով գրաւել Ձեր երկրորդ հայրենիքը, միեւնոյն ատեն հաւատարիմ մնալով Ձեր հայկական ժառանգութեանց»։ Սոյն շրջանակուած շնորհաւորագիրը յանձնուեցաւ Պր. Աշոտ Մալաքեանին։ Մեսրոպ Արք. յայտարարեց թէ՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետ՝ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը Նիւ-Եորք կը գտնուի, եւ այդ պահուն Գաւուքճեան սրահին մէջ կը նախագահէ հանդիսութեան մը։ Ապա խնդրեց ժողովուրդէն, որ աղօթէն Վազգէն Ա.ի առողջութեան եւ արեւշատութեան համար եւ առաջարկեց միասին երգել «Էջմիածին ի հօրէ» շարականը եւ «Ամէն Հայի Սրտից Բխած» հայրապետական մաղթերգը։ Յուզիչ էր պահը։

Անմոռար պատկեր մը պարզուեցաւ անկէ ետք։ Հիւրերը «Մայրիկ» գիրքը ձեռքերնին, խուժեցին դէպի հեղինակը, անոր ստորագրութիւնը ունենալու համար։ Իւրաքանչիւրը իր մայրիկը կը տեսնէր այդ գրքին մէջ, իր Հայ, իր բարի իր սիրելի մայրիկը։ Հեղինակը անդադար կը ստորագրէր։ Երկու ժամուան մէջ ստորագրեց աւելի քան երկու հարիւր օրինակ։ Այդ պահուն անակնկալօրէն ներս մտան ֆրանսահայ վեց մարզիկներ, որոնք Նիւ-Եորք կը գտնուէին «մարաթոն»ի վազքի մրցումին մասնակցելու համար, եւ որոնք եկած էին տեսնելու Աշոտ Մալաքեանը։

«Հայ Մշակոյթի Ամիս»ը չէր կրնար աւելի գեղեցիկ ձեռնարկով մը փակուիլ։ Իր մէջ կ'ընդգրկէր սէր՝ հայ գրքին հանդէպ, սէր՝ հայ գրողին հանդէպ, սէր՝ հայ գիրքը սիրողին հանդէպ։ Ճոխացուցէք ձեր գրադարանը, գիրքեր նուիրեցէք գրադարանին եւ կամ նոր գրքերու գնման ֆոնտին։ Իսկ ամենակարեւորը այցելեցէք Առաջնորդարանի գրադարանը, կարդացէք գիրքերը ... գիրքերը առանձին մի ձգէք։

Իսկապէս շնորհաւորանքի արժանի ձեռնարկ մըն էր՝ կազմակերպուած Ազգային Առաջնորդարանին կողմէ։ Յուսով ենք որ նմանօրինակ շինիչ ձեռնարկներ յաճախ տեղի ունենան ամերիկահայ մեր գաղութին մէջ։

Վարձքերնին կատար սոյն ձեռնարկը իր ամբողջութեանը մէջ յաջողցնողներուն։

ԹՂԹԱԿԻՑ

Կրթական սեմինար Արեւմտեան Գերմանիոյ մէջ

Գերմանախօս Երկիրներու Հայ Միութիւններու Կեդրոնական Կազմակերպութիւնը Հոկտեմբեր 30 – Նոյեմբեր 1-ին կազմակերպեց կրթական հարցերու նուիրուած շաբաթավերջի սեմինար մը Արեւմտեան – Գերմանիոյ Քասըլ քաղաքին մէջ։ Ժամանած էին մօտ 30 հոգի Գերմանիոյ տարբեր քաղաքներէն եւ նաեւ արտասահմանէն՝ հինգ հոգի Հոլանտայէն։ Իբրեւ հիւր դասախօս եկած էին Տիկին Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան (Փարիզէն), եւ Հայր Լեւոն Զէքիեան (Վենետիկէն)։ Կային որոշ թիւով հայերէնի ուսուցիչներ, իսկ ուրիշներ՝ հրաւիրուած ըլլալով հանդերձ կը բացակայէին։

Սեմինարին եւ անոր զուգընթաց գերմանացի նկարիչ՝ Թ. Բոթհերմըլի Եղեռնի նուիրուած վիմատիպ գծագրութիւններու շարքին – («Յառաջ», Սեպտեմբեր 18, – 1987) – բացումը կատարուեցաւ Ուրբաթ իրիկուն արուեստագէտին ներկայութեամբ։ Նոյն օրը տեղի ունեցաւ կարծիքներու փոխանակում հայերէնի դասընթացքներու մասին։ Դրական երեւոյթներու քով յիշատակուեցան նաեւ ծնողքներու անտարբերութիւնը, հայերէնի գործածութիւնը ընտանիքներէ ներս – «ցաւալի» բառը տկար է նկարագրելու համար հոն պարզուած պատկերը, – ժամանակակից արդիական դասագիրքերու պակասը եւ կիրարկուած մեթոտներու զզուելի թերիները։

Շաբաթ առաւօտ Տիկին Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան հանգամանօրէն զեկուցեց լսատեսողական մեթոտներով հայերէնի դասաւանդման մասին։ Բանախօսուհին մօտեցումին տեսական հիմքերը պարզելէ վերջ յիշեալ մեթոտին կիրարկումէն օրինակներ տուաւ։ Ցերեկէն վերջ նախ Տիկին Երանուհի Հարթմանն – Գալայճեան ներկայացուց Սիլվա Տէր – Ստեփանեանի մեթոտը, իրեն յաջորդեց Հ. Լեւոն Զէքիեան, նիւթ ընտրելով լեզուի եւ հոգեբանութեան փոխ – յարաբերութիւնները եւ Սփիւռքահայուն զոյգ պատկանելիութիւնները։ Աւելի վերջը ներկաներուն առիթ տրուեցաւ բանախօսներուն հարցումներ ուղղել։ Ասոնց ընթացքին Տիկին Գալֆայեան տեղեկութիւններ տուաւ թէ լսատեսողական մեթոտին հրատարակման աշխատանքներուն ներկայ փուլին, որ շատ հեռու է գոհացուցիչ ըլլալէ, եւ թէ Հայաստանի մէջ Սփիւռքի դպրոցներու համար պատրաստուող նոր դասագիրքերուն մասին («Յառաջ», Հոկտ. 30)։ Նոյն օրը իրիկունը ընտրուեցան նախատեսուած կրթական խորհուրդի անդամները, որոնք յաջորդ օրը իսկ ներկայացուցին իրենց առաջարկները։ Ասոնց կարգին կար ուսուցիչներու պատրաստութեան հարցը։ Նախատեսուած է անոնք կարգ մը դասընթացքներու համար ղրկել Միացեալ – Նահանգներ, կապեր հաստատել Ֆրանսայի մէջ գտնուող նման հաստատութիւններու եւ կամ անձերու հետ, օգտուիլ Վենետիկի եւ Հայաստանի խտացեալ դասընթացքներէն։ Այս կէտը արդէն մասամբ կը գործադրուի եւ շնորհիւ Տիկին Երանուհի Հարթմաննի ջանքերուն ուսուցիչ մը գացած է Նիւ – Եորք եւ մասնակցած Ս. Տէր – Ստեփանեանի դասընթացքներուն։ Ըստ ծրագրի պիտի հրատարակուին հայերէնի ուսուցման վիճակագրութիւնը եւ դասագիրքերու, քասէթներու եւ վիտէօներու ցանկը։ Վերջին առաջարկն էր գերման վարժարաններու մէջ հայերէնը իբրեւ օտար լեզու դասաւանդելու կարելիութիւնները որոնելը։ Բոլորովին երազային չէ սա հեռանկարը, որովհետեւ կարգ մը ազգութիւններ – ոչ թէ միայն Թուրքերը, այլ նաեւ շատ ուրիշներ (մենք սա մարզին մէջ ալ բացառութիւն կը կազմենք՝ գոնէ Գերմանիոյ մէջ) – կ'օգտագործեն այս կարելիութիւններէն։ Ըսենք որ հոլանտահայ մեր եղբայրները եւ քոյրերը այս տարուընէ սկսեալ պիտի ունենան նման դասընթացքներ հինգ վարժարաններու մէջ։

Ընդհանուր առմամբ արդիւնաւէտ էր կրթական այս անդրանիկ սեմինարը։ Ներկաները պատշաճ լրջութեամբ մօտեցան հարցերուն։ Մաղթենք որ աշխատանքները յառաջիկային ալ շարունակուին նոյն ողջմտութեամբ։

Ր. Ք.

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

– Թէ, ի՞նչպէս է կեանքդ, ի՞նչ նորութիւններ ունիս. ամուսնացա՞ր արդեօք Մոնիքային հետ, թէ՞ տակաւին դուն ճաշ կը պատրաստես քեզի համար։
– Թէ մէկը, թէ միւսը...։

**

Փոքրիկ Փիթըր դիմեց եղբօրը.
– Քեզի համար պարերու նոր գիրք գնած եմ, «Օլիվըր Թուիսթ» կը կոչուի ան։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՊԷԼ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԱԿԻՐ՝ ԲՐՈԴՍԿԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Գրական Նոպէլ մրցանակը այս տարի տրուեցաւ ծագումով հրեայ ռուս գրագէտի մը, այժմ Ամերիկա գաղթած, Ժոզէֆ Բրոդսկիի։ Այս շնորհումը շատ դժգոհ ձգած է Թուրքերը, որոնց մասին շատ գէշ տողեր ստորագրած է Բրոդսկի։ «Միլլիյէթ»ի մէջ այլոց հետեւեալը կը գրէ. –

**

Թալաթ Հալման գրած է. –

«Նիւ Եորքէր» թերթին մէջ հրատարակուած յօդուածը ամէն տեսակէտէ կը նսեմացնէ Թուրքերը, գէշ պատկեր մը կը գծէ Թուրքիայէ։ Ահա թէ ինչ կը գրէ ան. – «Արեւելքին սարսափն ու զառանցանքը։ Ասիոյ փոշեպատ աղէտը։ Միմիայն Մարգարէին դրօշակն է որ կանանչ է։ Այստեղ, մարդուն պեխերէն զատ, ոչինչ կը մեծնայ։ Աւելցուքները կրակի մը, որ մէզով մարած է։ Այդ գարշահոտութիւնը։ Աղտոտ ծխախոտ, քրտինքի խառնուած օճառը, փաթթոցի պէս մէջքի փաթթուած ներդնազգեստներու խառնուրդը։ Ժողովուրդը թմրածութեան յանձնուած, իր ժամանակը կ'անցընէ խեղճ պիւֆէներու, սրճարաններու մէջ։ Գլուխները, նամազի գործողութեան ճիշդ հակառակը՝ դարձած դէպի հեռատեսիլի պաստառը։ Այդ պաստառին վրայ մէկը անդադար ուրիշ մը կը հարուածէ»։

Բրոդսկի բնաւ բան չէ՞ հաւնիր Թուրքիոյ մէջ։ Պոլսին թէյը սիրած է, եւ թէ հաճոյք զգացեր է անոր ամանութենէն։ Բայց այսքան մը ըսելէ վերջ կրկին յարձակումի կը դիմէ.

«Ահ բոլոր անհամար Օսմանները, Մէհմէտները, Մուրատները, Պէյազըտները, Իպրահիմները, Սէլիմներն ու Սիւլէյմանները։ Հայելիին դիմաց ածիլուող մարդու մը վարժութեամբ իրենց նախորդներն ու հակառակորդները, եղբայրներն ու հայրերը կամ մայրերը, զաւակները սպաննած, ջարդած են։ Մուրատ Բ.ը կամ Մուրատ Գ. (ի՞նչ տարբերութիւն կ'ընէ) կարգաւ 18 եղբայրները սպաննած է...։ Բոլոր այդ փաթթոցներն ու մօրուքները կը ծածկեն միակ մտածումով մը (սպանդով) խմբուած նոյնանման գլուխներ։ Բուն պատճառը այն չէ թէ իսլամութիւնը արգիլած է նկարչութիւնը։ Բոլորն ալ այնքան իրարու կը նմանին, թէ ո՞վ անհետացած ու սպաննուած է, յայտնի չէ։ Կը սպաննեմ, ուրեմն գոյութիւն ունիմ»։

Բրոդսկի յետագայ բաժնի մը կը սկսի, կարծես թէ քիչ մը աւելի դրական մերձեցում մը ունենալու համար։ «Պոլսոյ մզկիթները իսլամներու յաղթանակն է»։ Բայց անմիջապէս հետեւեալը կ'աւելցնէ։

«Յաղթական տաճարէ մը աւելի հակասութիւն եւ անճաշակութիւն չի կրնար ըլլալ։ Սա Պոլսի մզկիթները։ Սառած քարէ շինուած հսկայ գորտեր, գետին ծռած, անշարժացեր են։ Իրապէս մարդուն սպառնացող տեսք մը ունին։ ... Եւ այս բոլորը Պոլսոյ բոլոր շէնքերուն պէս, աղտոտ, մոխրագոյն, երեւոյթ մը ունի»։

Եւ այս տգէտ գրագէտը, Պոլիսը եւ Թուրքերը այնքան պզտիկ կը տեսնէ, որ կարծես թէ անէծք կը կարդայ հետեւեալ խօսքերը արտաբերելով.

«Ես Պոլսոյ ո՛չ թէ ապագային, այլ անցեալին նայելու համար եկայ։ Այստեղ ապագայ չկայ որ։ Որպէս ապագայ ինչ որ կայ, ամէն բան հիւսիս գաղթած է։ Այստեղ կայ միայն ժողովուրդին ոչ նախանձելի, երրորդ դասակարգի արժէք ունեցող ներկան։ Ան ալ աշխոյժ ու աշխատասէր է, բայց պատմութեան խաւութեան դիմաց կը թալանուի։ Այլեւս հոս ոչինչ պիտի պատահի։ Թերեւս փողոցային խառնակութիւններ, կամ երկրաշարժ մը այնքան»։

Բրոդսկիի գրութիւնը եթէ ուրիշ տեղ հրատարակուած ըլլար, այդքան կարեւորութիւն պիտի չտայինք։ Բայց Նիւ – Եորքէր շատ կարեւոր հրատարակութիւն մըն է եւ ամերիկացի ընթերցողներուն վրայ մեծ ազդեցութիւն ունի։ Եւ հրատարակութեան իր երկար պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով է որ Թուրքիոյ դէմ այսքան թշնամական ձեռնարկ մը հրատարակած է։ Այսուհետեւ ալ հաւանական է որ շարունակէ համազարկ մը բանալ Թուրքիոյ դէմ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՏԱԼԱՑԻ ԱՂՋԿԱՅ ԵՐԳԸ

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Թէեւ անոնք փորձեցին նոյնիսկ զէնքի ուժ գործադրել, սակայն ի զուր, ծխելէ հրաժարողներու ալիքը տարածուեցաւ դէպի դրացի հեռու եւ մօտիկ քաղաքները եւս...։ Իշխանութիւնները շարք մը որոշումներ հրապարակեցին, թէ խստագոյն կերպով պիտի պատժեն բոլոր անոնք, որ կը փորձեն ուրիշները չծխելու դրդել։

Շուրջ տասը շաբաթ տեւեց այս զարմանալի, այս անակնկալ ընդվզումը ծխախոտի դէմ, իսկ արդէն Մարտի կէսերուն Միլանցիները նոյնպիսի միաբանութեամբ ընդհանուր զինեալ ապստամբութիւն կազմակերպեցին օտար նուաճողներու դէմ։ Ծայր առաւ հերոսական պայքար մը, որ ինչպէս արդէն մեզի յայտնի է պատմութենէն, յաղթանակով պսակուեցաւ։

Ուրեմն այս պատմութիւնը, անշուշտ, նաեւ օրինակելի էր, դա՛ս էր, զոր անպայման պիտի գնահատէր Մ. Նալբանդեան։ Ծխախոտի դէմ այս ըմբոստութիւնը ազգային ազատագրական պայքարի ճամբայ ելած ժողովուրդին առաջին քայլն էր։ Որովհետեւ ազգային – ազատագրական պայքարի իւրաքանչիւր շարժում ամէնէն առաջ եւ հիմնականին մէջ կը պայմանաւորուի ազգային միաբանութեամբ...։

Լեզու, ազգային լուսաւորութիւն, ազգային միաբանութիւն եւ ազգային – ազատագրական շարժում...։ Նման շղթայի մը անհրաժեշտութիւնը այլեւս որեւէ կասկած չէր յարուցաներ Նալբանդեանի մէջ, որ համոզուած էր թէ դասական լեզուն միայն խաբկանք կը ստեղծէ, թէ Հայերու մէջ գոյութիւն ունի միաբանութիւնը։ Իրականութիւնն այն էր, որ մասնատուած ու աշխարհով մէկ ցրուած Հայերը ունէին իրենց տեղային խօսակցական լեզուները, որոնք նոյնպէս անհասկնալի էին միւսներու համար, որքան գրաբարը։ Բայց ի՞նչպէս պիտի ստեղծուէր նոր գրական հայերէնը. այն հայերէնը, որ հասկնալի ըլլար բոլոր հատուածներուն եւ որ ազգային միաբանութիւն ստեղծէր։ Այս խնդիրը շատ կարեւոր էր։ Ազգը ինքնըստինքեան ազգ չէ, եթէ չունի լեզու, համոզուած էր Նալբանդեան, եւ լեզուն է, որ գլխաւորապէս կը պահէ ազգութիւնը։ Իսկ լուսաւորութիւնն ալ միայն ուրիշներու գտած ու յայտնագործած տեղեկութիւններն ու գիտութիւնները ստանալ ու սեփականացնել չէ։ Միթէ՞ կարելի է լուսաւոր համարել այն մարդը, որ «իր գլուխը միայն տեղեկութիւններով լեցուցած է»։ Այդ պարագային մարդը կը նմանի գիրքերով լեցուն պահարանի մը, իսկ այդ պահարանին երբեք լուսաւորեալ չես ըսեր...։ Անհրաժեշտ է, որ գիտելիքները իւրացնելով մարդը իսկական վերածնունդ ապրի, իմաստնանայ, ստեղծագործական մտքի ուժ ունենայ՝ սեփական գործունէութեան համար։

Ուստի ազգային լուսաւորութեան գործը նոյնպէս պէտք է կազմակերպէ ինքը՝ ազգը եւ կատարէ իր իսկ մայրենի լեզուով։

Երկու տարի ետք, երբ Միքայէլ դարձեալ մեկնեցաւ արտասահման եւ Լոնտոն առիթ ունեցաւ հանդիպելու, ծանօթանալու եւ մտերմանալու Փարք Հաուզի բնակիչներուն՝ Ալ. Գերցէնի, Նիքոլա Օկարյովի եւ անոնց հիւրերուն հետ, որոնք յեղափոխական կարեւոր գործիչներ էին, համոզուեցաւ յեղափոխական այն ոգիով, որ ընդհանրապէս գոյութիւն ունէր Եւրոպա։

(Շար. 3)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԻԶՄԻՐԻ ԵՂԵՌՆԻ ՏԱՐԱԲԱԽՏ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ 65—ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ

Իզմիրի եւ Շրջակայքի Հայրենակցական Միութիւնը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22, ժամը 10·30–ին, Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժանի – Կուժօնի: Ինչպէս նաեւ իր բոլոր ննջեցեալներու յիշատակին:

Կէսօրէ վերջ հոգեճաշ, ժամը 13·30–ին ճաշարան Լաֆայէթ, 80 ռիւ Լաֆայէթ, Փարիզ 9–րդ:

Ճաշագին՝ 80 Ֆր.:

Սեղանները կանխաւ ապահովել հեռաձայնելով Տիկին Թորոսեանի՝

47 – 93 – 53 – 71

Այս առթիւ Միութիւնը 500–ական Ֆր. կը նուիրէ Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ, Դպրոցասէր եւ Մխիթարեան վարժարաններուն, ինչպէս նաեւ «Յառաջ»ին եւ «Աշխարհ»ին:

ՊԱՏԱՐԱԳ
ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

Մարեմեան Տարւոյն առիթով, Յովհաննէս Պօղոս Բ. Քահանայապետի նախագահութեամբ՝ հանդիսաւոր ձայնաւոր պատարագ կը մատուցանէ Յովհաննէս Պետրոս ԺԸ. Գասպարեան, Կաթողիկոս – Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ Հայոց, յառաջիկայ Նոյեմբեր 21–ին, Շաբաթ օր, ի տօնի Ընծայման Սուրբ Աստուածածնի ի Տաճարն, երեկոյեան ժամը 5·30–ին, Հռոմի «Սանթա Մարիա ին Թրասթեվերէ» եկեղեցիին մէջ:

Ստանալու համար մուտքի տոմսերը, որոնք բոլորովին ձրի կը տրամադրուին, հեռաձայնել (06) 46 – 46 – 54 թիւին, ամէն օր, երեկոյեան ժամը 8 — 10 (20 — 22):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պառաւեանի, իրենց հօր՝ ժիրայր Պառաւեանի մահուան առթիւ (Տէսին):

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պառաւեանի, իրենց հօր՝ ժիրայր Պառաւեանի մահուան առթիւ (Տէսին):

Այս առթիւ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նուիրատուութիւնը. – Տէր եւ Տիկին Մանուկ Մանուկեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Անդոյ Շահնեանէ 500 Ֆր.:

ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը կեդրոնական Ֆրանսայի իր բոլոր մասնաճիւղերը կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի մը, որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրէ ետք ժամը 14–ին, Վիէնի Մշակոյթի Տան մէջ:

OFFRE D'EMPLOI

RECHERCHE

COMPTABLE QUALIFIÉ

en retraite ou préretraite pouvant effectuer travaux de centralisation classique manuel.

Ecrire au journal qui transmettra.

U. G. A. B.

Union Generale Armenienne de Bienfaisance

LE COMITE DE PARIS

reçoit

AÏDA AZNAVOUR-GARVARENTZ

pour la signature de son livre

« PETIT FRERE »

le jeudi 19 novembre de 18h30 à 21h30

au Centre Culturel Alex Manoogian

118, rue de Courcelles — Paris 17e

Bar — Buffet

Entrée libre

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE

12 - 14, rue St. Bazile

Vendredi 20 novembre à 20 heures 30

RENCONTRE

avec

CHARLES VILLENEUVE

Directeur de la Rédaction d'Europe 1

Auteur du livre

«HISTOIRE SECRETE DU TERRORISME»

Les juges de l'impossible

Signature — Présentation du livre — Débat

— Entrée libre —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Պր. Կարապետ Պալեանին եւ բժշկուհի՝ Սեդա Թիրեաքեանին իրենց նուիրատուութեան համար:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Union Generale Armenienne de Bienfaisance

La Section Culturelle et le Comité des Dames de Lyon

vous présentent

sa première représentation théâtrale en langue arménienne

ԴՐԱՄՕԺԻՏԸ

ՓԱՅՄԱՆ

Է...

« AU DELA DE LA DOT »

par la troupe du Foyer Culturel Arménien de Nice

mise en scène

Kévork Kabaradjian

Responsables : M. Armand Seref et Mme. Angèle Marmillon

SAMEDI 28 NOVEMBRE A 20 H 30

Salle Rameau

5 rue Hippolyte Flandrin — 69001 Lyon

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ Թղթախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12–ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½–ին:

Դեկտեմբեր 20–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

Դեկտեմբեր 27–ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

LES COMMUNAUTES ARMENIENNE ET JUIVE DE MONTPELLIER

vous propose une soirée sur le thème : *«Arméniens et Juifs, peuples de la mémoire»*

Le Dimanche 22 Novembre

à 21 heures

Salle Rabelais

Bd. Sarrail (Parking Comédies)

Montpellier

Programme :

Projection du film :

« L'AFFICHE ROUGE »

sur le groupe Manouchian

(dans le cadre du Festival du film juif et israélien)

suivi d'une table ronde avec :

Franck Cassenti, le metteur en scène et le Dr. Yves Ternon, historien du Génocide arménien et des crimes nazis et la participation des universitaires :

G. DEDEYAN, Montpellier

C. IANCU, Montpellier

J. P. TAHMAZIAN, Montpellier

L. LAZARE, Jérusalem

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SAISON 87 / 88

9 MANIFESTATIONS ARTISTIQUES

Grand Concert Symphonique Inaugural

à l'occasion de son 15ème anniversaire

SALLE GAVEAU

Sous le haut patronage de Monsieur Marcel Landowski de l'Institut de France

VENDREDI 11 DÉCEMBRE 1987 à 20h30 précises

GALA DE LA QUATRA

avec la participation de

ANNIE JODRY

NARINE HAROUTIUNIAN

PHILIPPE MULLER

SUSANA MILDONIAN

RAFFI PETROSSIAN

BERNARD SOUSTROT

L'ORCHESTRE JEUNE PHILHARMONIQUE

Direction

JEAN-JACQUES WERNER

Haydn - Ravel - Haroutiunian - Khatchaturian

Prix des places : 300F - 250F - 150F - 100F. Etudiants - C. V. 50F

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78

Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

ՃԱՇ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Վարչութեան Տիկնանց բաժինը, ճաշ մը կազմակերպած է, Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրին, ժամը՝ 12·30–ին, Միութեան սրահներուն մէջ, ի նպաստ իր դպրոցին:

33, Cours Pierre Puget

13006 MARSEILLE

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել քարտուղարութեան՝

Հեռաձայն.– 91 – 37 – 75 – 97

կամ՝ Տիկին Ա. Ստեփանեանին՝ 91 – 79 – 30 – 34

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ

— Տիրուհի Միսաքեան —

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

LE 21 NOVEMBRE A 20 HEURES 30

Salle des Fêtes de Sevran

9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie

Orchestre « ARTANAG »

EVA LINE (Evelyne Altounian)

SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES

Tenue correcte exigée

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
18

MERCREDI
18 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16 620

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.620

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԻԹԵՐԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

—×—

Նախագահ Միթերանի այնքան սպասուած ելոյթը, Երկուշաբթի իրիկուն ձայնասփիւռի էօ – Թէ – Էլ կայանէն, չբերաւ ակնկալուած յստակութիւնը, գլխաւոր հարցին՝ Իրանի ծախուած զինամթերքին մասին: Ան մերժեց ամէն պատասխանատուութիւն, կրկնելով թէ իշխանութեան գլուխ անցնելէ ետք հրահանգած է վերջ տալ այս կարգի ամէն վաճառքի, սակայն եւ այնպէս նման կարեւոր խնդիր մը կ'անցնի 40 — 50 պաշտօնատարներէ: Իսկ Ֆրանսայի ներկայ յարաբերութիւնը Իրանի եւ Իրաքի հետ, Նախագահը ամփոփեց միակ նախադասութեամբ մը. – «Պիտի շարունակենք օգնել Իրաքի եւ ոչ Իրանի»:

Գալով այն պնդումներուն, թէ խնդրոյ առարկայ վաճառքէն գոյացած միջնորդչէքը սատցած է Ժողովրդավար կուսակցութիւնը, «քարոյական աՀաւոր խաբերայութիւն» մըն է Միթերանի համաձայն: Ան յարմար կը նկատէ, որ ընտրապայքարներու ու կուսակցութիւններու նիւթական աղբիւրներու մասին կառավարական օրէնք մը հրապարակուի 1988-ի ընտրութիւններէն առաջ:

Ակնարկելով դատաւորներու իշխանութեան, Նախագահը ըսաւ թէ երբեմն կը կատարուին քաղաքական բնոյթով միջամտութիւններ. ան կողմնակից է դատական իշխանութեան բացարձակ անկախութեան: Ու ակնարկելով վերջերս իրարու յաջորդող գայթակղութիւններու, Նախագահը ըսաւ, թէ պէտք չէ «գայթակղութիւնները չահագործուին»:

Նման հարցազրոյցէ մը չէր կրնար խուսափիլ անշուշտ Միթերանի նախագահական թեկնածութեան պարագան. սակայն անորոշութիւնը կը շարունակուի, ու Նախագահը տակաւին յստակ պատասխան չի տար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ իրերայաջորդ պայթումներու կողքին բախումներն ալ կը շարունակուին: Նոյեմբեր 14, Շաբաթ օր սկսած ընդհարումները Երկուշաբթի Սայտայի մէջ պատճառ դարձած են չորս հոգիի մահուան ու բազմաթիւ վիրաւորներու: Ընդհարումները տեղի ունեցած են Ֆաթահի պաղեստինեան ուժերու եւ նասըրական ժողովրդական կազմակերպութեան մարտիկներուն միջեւ:

ՍԱԽԱՐԱՆԻ տագնապը, զոր փարատելու յոյսեր ներշնչած էին Նախագահ Ռեկընի յայտարարութիւնները, օրակարգի նիւթը եղաւ եւրոպացի տնտեսութեան 12 նախարարներու Երկուշաբթի Պրիւսէլի ժողովին: Անոնք միաձայնութեամբ Ուաշինկթընէն կ'ակնկալեն հետեւեալները. – Միացեալ – Նահանգներու պիւտճէի բացին նուազում եւ տոլարին կայուն արժէք մը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ վիզա-ի գըլխաւորական պետը, Երկուշաբթի, ԹԱՍ գործակալութեան կողմէ կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին ըսած է թէ 26 հազար հոգիի երկրէն արտագաղթելու արտօնութիւն տրուած է 1987 տարուան համար:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արտաքին նախարարութեան բանբերը՝ Կերասիմով Երկուշաբթի, իր պաշտօնական այցելութեան ընթացքին Մինիխի մամլոյ ակումբին մէջ ըսած է թէ Մոսկուա պատրաստ է արագացնելու Աֆղանիստանի իր զօրքերը ետ քաշելու գործողութիւնները: Գերման մամուլը այս յայտարարութեան մէջ կը տեսնէ հաշտարար քայլ մը առած ըլլալու Խորհրդային Միութեան մտահոգութիւնը, յատկապէս Դեկտեմբեր 7-ի Կորպաչեւ — Ռեկըն հանդիպումի նախօրեակին:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ապահովութեան իշխանութիւնները հսկողութեան տակ առած են Թուրքիոյ Համայնավար կուսակցութեան եւ Բանուորական կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարները: Հայտար Քութլու եւ Նիհաթ Սարկըն 1980-ի պետական հարուածէն ի վեր Գերմանիա կը գտնուէին, ու վերջերս որոշած էին վերադառնալ, օրինականացնելու համար իրենց կուսակցութիւնները, որոնք ապօրինի են ըստ Թրքական Սահմանադրութեան: Թուրքիա վերադառնալէ առաջ անոնք յայտնած են, թէ Թուրք կառավարութիւնը ապատախոհութեան քննութիւն մը պիտի անցընէ, իրենց հանդէպ ցոյց տրուելիք կեցուածքով: Յայտնի է թէ, կարենալ մաս կազմելու համար Եւրոպայի Հասարակապետութեան, Թուրքիա կը ջանայ լայնախոհ, ազատամիտ ու արեւմտեան մտայնութեան տէր Պետութեան մը տպաւորութիւն արժանանալ: Երկու ղեկավարներու վերադարձը բաւական աղմուկի պատճառ դարձած էր արդէն Թուրք մամուլի շրջանակներուն մէջ, որուն յատկապէս աջակողմեան թեւը խստիւ կը հակառակէր «դաւաճան»ներու դարձին: Երկու ընդհանուր քարտուղարները գիտակից էին սպառնացող վտանգին, սակայն յայտնած էին թէ կ'առնեն այս քայլը «իրենց ժողովուրդին ապագային ու երկրին ժողովրդավարացման սիրոյն»: Անոնք հսկողութեան տակ առնուած են «1980-էն առաջ գործուած աՀաբեկչական արարքներու մասնակցած» ըլլալու ամբաստանութեամբ: Իրենց կ'ընկերանային եւրոպացի Խորհրդարանականներ ու լրագրողներ: Ժորժ Մառշէ յայտարարութեամբ մը կը բողոքէ պատահարին դէմ, ամբաստանելով Թուրքիան որպէս «Եւրոպայի վերջին բռնակալութիւնը», կը պահանջէ անոնց ազատ արձակումը, աւելցնելով որ Ֆրանսա պէտք է միջամտէ:

ԿՈՆԳՈՒՐԻ եւ Ռընոտօ գրական մրցանակները յանձնուեցան 1987-ի իրենց տէրերուն: Առաջինը ստացաւ մարոքցի գրող մը՝ Թահար Պէն Ճալլուն, իր «Նուիրական գիշերը» հատորին համար: Իսկ երկրորդ մրցանակը տրուեցաւ նկարիչ – գրագէտ Ռընէ – Ժան Քլոյի, իր «Ցնորքներու տղան» վէպով, ուր կը պատմուի իր մօրը սիրահարուած տղեկի մը պատմութիւնը:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ 7½
ԳԱՐԲՈՎ 6½

Երկուշաբթի օրուան 14-րդ հանդիպումը եւս Գասպարովի առաջարկով վերջ գըտաւ հաւասար արդիւնքով, կողմերուն ապահովելով կէսական կէտ: Ներկայիս Գասպարով 6.5-ի դէմ 7.5 կէտով կը յաղթէ Գարբովի: Յիշենք, որ արդիւնքը 12 — 12 ըլլալու պարագային Գասպարով, որպէս նախկին ախոյեան, կը պահէ աշխարհի ախոյեանի իր տիտղոսը: Այս իրողութիւնը կը պարտադրէ Գարբովը առնուազն երկու յաղթանակ արձանագրելու, կարենալ խլելու համար իր մրցակիցին տիտղոսը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8 — 13)

ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ԿԵՐՊԱՐՈՒԵՍՏԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀ ՄԸ ԲԱՑՈՒԱԾ

Կիրովականի կերպարուեստի թանգարանին մէջ բացուած է պատկերասրահ մը, ուր կը ցուցադրուին Մարտիրոս Սարեանի, Յակոբ Կոջոյեանի, Սեդրակ Առաքելեանի եւ այլոց գործերը: Պատկերասրահին մէջ տեղ գտած են նաեւ ռուս դասականներէն Զումակովի եւ Կալմիկովի բնանկարները, իտալացի նկարիչ Ռոնչեթթիի «Տօնային տեսարան» կտաւը, ֆրանսացի քանդակագործ Ժան Կոթիէէն երկու մանրաքանդակներ եւայլն:

**

ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻ ՆԱՅԻՐԻ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄՐՑՈՒՄԻ ԴԱՓՆԵԿԻՐ

Նիւկոսլաւիա տեղի ունեցած «Պախ – Հէնտըլ – Սքարլաթի» դաշնակահարներու միջազգային մրցումի դափնեկիր դարձած է Նայիրի Գրիգորեան, արժանանալով Բ. մրցանակի (Ա. մրցանակ չէ տըրուած): Նիւկոսլաւ մամուլը դրուատանքով արտայայտուած է Նայիրի Գրիգորեանի արուեստին մասին, չեշտելով անոր բարձր մակարդակը, ոճի զարմանալի տիրապետումը, մեկնաբանութիւններուն յանպատրաստից բնոյթը, նրբերանգներն ու հնչերանգները: Դաշնակահարուհին աւարտած է Երեւանի երաժշտանոցը:

**

ՀԱՅ — ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳԻՐՔ ՄԸ

Հայաստանի ակադեմիայի հրատարակչականը Անատոլի Նովոսելցի խմբագրութեամբ ռուսերէն լոյս ընծայած է պատմաբան Ռոբեր Խաչատրեանի «Ռուսական պատմագիտական միտքը եւ Հայաստանը (ԺԷ. դարու – ԺԹ. դարու սկիզբ)» աշխատութիւնը, ուր վերստեղծուած է ռուս – հայկական յարաբերութիւններու պատմութեան հետազօտման պատկերը եւ ցոյց տրուած ռուսական պատմագիտութեան աւանդը այդ հարցերու մշակման մէջ: Հեղինակը ուսումնասիրած է Հայաստանի վերաբերող ընդարձակ նիւթեր՝ «Ռուս տարեգիրներու լիակատար հաւաքածոն», մանրակրկիտ հետազօտած է ԺԷ. — ԺԸ. դարերու եւ ԺԹ. դարու ըսկիզբի ռուս պատմաբաններու աշխատութիւնները, այդ ժամանակաշրջանի ռուս հանրային կարգ մը դէմքերու եւ ճամբորդներու երկերը, պարբերական մամուլը եւ վերլուծած դիւանային բազմաթիւ փաստաթուղթեր: Գիրքին ամէնէն կարեւոր երեսներէն մին է Հայաստանի պատմութեան համար այդ աշխատութիւններու գիտական նշանակութեան վերլուծումը եւ գնահատումը:

**

ՀԱՅ — ՀՈՒՆԳԱՐ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՆՈՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Երեւանցի գրականագէտ Մելքիսեթ Մելքոնեանի հետազօտութիւնները բարձր գնահատած է Պուտափեշտի համալսարանի դասախօս Էտմոն Շիւց, որ երկար ատենէ ի վեր կը գտնուէր Երեւան: Հունգար դասախօսը ծանօթացած է Մելքոնեանի նոր աշխատութեան՝ «Հունգարական գրականութիւնը հայերէն», որ լոյս կը տեսնէ մօտ ատենէն եւ որուն յառաջաբանը գրած է ինք: Փրոֆ. Շիւց ըսած է, թէ Մելքոնեանի գործը կը ծառայէ հայ եւ հունգար ժողովուրդներու մշակութային կապերու յետագայ զարգացման եւ ամրապնդման: Երկու ժողովուրդներու մշակութային կապերը հինէն գոյութիւն ունին: Հայերէն թարգմանուած են հունգար հեղինակներէ աւելի քան 300 գիրքեր: Անոնք թարգմանուած եւ հրատարակուած են ոչ միայն Հայաստան, այլեւ Վենետիկ՝ Մխիթարեան միաբանութեան կողմէ:

**

ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՂԲԻՒՐ – ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՄԸ ԲԱՑՈՒՄԸ ԵՂԷԳՆՈՒՏԻ ՄԷՋ

Եղէգնուտ գիւղին մէջ բացուած է աղբիւր – յուշարձան մը, նուիրուած՝ ուսուցչին: Այդ նախաձեռնութեան հեղինակներն են դպրոցին նախկին սաները, որոնք ի նշան երախտագիտութեան՝ իրենց ուսուցիչներու պատուին, վարժարանին բակին մէջ բարձրացուցած են կոթողը: Բաց գիրքի տեսքով կրանիտէ ժայռաբեկորէն կը ցայտեն զուլալ ջրաշիթերը, խորհրդանշելով իմաստութիւնը: Բացման հանդիսութեան ներկայ է հոծ բազմութիւն մը: Խօսք առնողներ անդրադարձած են ուսուցչի դերին ու առաքելութեան եւ դրուատած սաներու ոգին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՐՄԵՆԻՕ ԿԸ ԴԻՄԱՆԱՅ

Պուէնոս – Այրէսի Տէփորթիվօ Արմենիօ ֆութպոլի ակումբը՝ որուն վարիչները Հայեր են, կը շարունակէ գոհացուցիչ կերպով պայքարիլ Արժանթինի ախոյեանութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ՝ ուր նորեկ մըն է: Նշենք մեզի ծանօթ վերջին երկու արդիւնքներ՝ յաղթանակ Գորտոպայի Ռասինկին դէմ (1 – 0), հաւասար Լա Փլաթայի հետ (1 – 1), 12 խաղերէ վերջ, Արմենիօ 13-րդ էր, քսան մրցակիցներու միջեւ:

ՎԱՀԱՆԵԱՆ ՀՈՒՆԳԱՐԱՑԻԻ ՄԸ ԴԷՄ

Մինչ Սէվիլլայի մէջ Գարբով և Գասպարով կը ջանան զիրար դերազանցել, արդէն որոշուած են այն 14 յաւակնորդները՝ որոնք պայքարի պիտի մտնեն գիտնալու համար թէ ո՛վ պիտի մրցի ճատրակի աշխարհի ախոյեանին հետ 1990-ին, ի խնդիր տիտղոսին:

Յաւակնորդներուն մէջն է Երեւանցի Ռաֆայէլ Վահանեան՝ որուն մրցակիցը պիտի ըլլայ հունգարացի Լայոշ Պորտիշը: Հանդիպումը տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ Յունուար — Փետրուար ամիսներուն, հաւանաբար Քանատայի մէջ:

ՖՈՒԹՊՈԼԷ ԶԱՏ

Պէտք չէ կարծել որ, Հայաստանի մէջ, մարզական խաղերէն միայն ֆութպոլն է որ հասած է Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգին: Քանի մը տարիէ ի վեր, Հայերը յառաջդիմութեան մէջ են նաեւ մականախաղի մէջ (հոքէյ, խոտի վրայ): Լաւագոյն կազմը Հրազդան քաղաքինն է: Կը պայքարի միութենական բարձրագոյն մակարդակի վրայ: Այս տարի դասուեցաւ 6-րդ: Ախոյեանն է Ալմա Աթայի (Կեդր. Ասիա) խումբը՝ որուն բարձրորակ խաղացողներէն մէկն է հայաստանցի մը՝ Սօս Հայրապետեան:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՏԵՂԱԲԱՇԽՈՒՄԸ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

(ԺԹ. ԴԱՐՈՒ ՎԵՐՋ – Ի. ԴԱՐՈՒ ՍԿԻԶԲ)

Գրեց՝ ԳԱՅԵԱՆԷ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԺԹ. դարու 90–ական թուականներէն Հայերը կը սկսին հաստատուիլ նաեւ Գալիֆորնիա: Գալիֆորնիա Միացեալ — Նահանգներու այն շրջաններէն էր, որ իր մեղմ կլիմայով, արգաւանդ, բարեբեր հողային տարածքով, տնտեսական կեանքի ծաւալման լայն հնարաւորութիւններով հրապուրած էր Հայերը: Գալիֆորնիոյ բնակեցումը եւ զարգացումը տեղի ունեցած է աւելի արագ, քան Միացեալ – Նահանգներու այլ շրջաններունը: Ասոր նպաստած է նաեւ 1848–ին Գալիֆորնիոյ մէջ ոսկիի հանքերու յայտնաբերումը եւ 1869–ին Գալիֆորնիան Ատլանտեան ովկէանոսի ափերուն կապող երկաթգծի կառուցումը: Միացեալ – Նահանգներու արեւմուտքը Հայերու առաջին հանգրուանը եղած է Գալիֆորնիոյ Ֆրեզնօ քաղաքը, որ ունեցած է այն նշանակութիւնը, ինչ որ արեւելեան նահանգներու մէջ՝ Ուստրը:

Գալիֆորնիա հաստատուած Հայերը կարելի է դասակարգել երեք խումբերու՝ առաջին, որ եկած էին Միացեալ – Նահանգներու արեւելեան՝ արդիւնաբերական շրջաններէ եւ որոշ չափով ծանօթ էին ամերիկեան ապրելակերպին, երկրորդ՝ անոնք էին, որոնք կը գաղթէին ուղիղ Թուրքիայէն՝ Արեւմտեան Հայաստանէն: Հարկ է նշել, որ այս երկու խումբերը բաւական բազմամարդ էին: Եւ երրորդ՝ փոքրաթիւ այս խումբին մէջ այն Հայերն էին, որոնք մեկնած էին Գալիֆորնիա՝ աշխարհի զանազան կողմերէ: Գալիֆորնիոյ առաջիններէն էր բժիշկ Կարնեցի Մարտիրոս Եանըղեան, որ տեղափոխուած էր Ֆիլատելֆիայէն (ծանօթ է «Նոր մարդ» անունով): 1874–ին այցելելով Գալիֆորնիա, ան կը հասնի մինչեւ Ֆրեզնօ, սակայն յուսախաբ ետ կը դառնայ, տեսնելով, որ դրախտ ըսուածը տակաւին անապատ է: Մարզուանցի Յակոբ եւ Կարապետ Սերոբեան եղբայրները առաջին Հայերն էին, որոնք 1881–ին, Ուստրէն տեղափոխուած են Գալիֆորնիա եւ բնակութիւն հաստատած Ֆրեզնօ: Տարի մը ետք 2 եղբայրներուն կը միանան մնացեալ երեքը: Իրարու կը յաջորդեն հայրենակիցներուն ուղղուած նամակները, որոնց մէջ եղբայրները կը գրէին Գալիֆորնիոյ մեղմ կլիմայի, հողի բերրիութեան մասին:

1883–ին Մարզուանէն Ֆրեզնօ կը տեղափոխուի 38 հոգիէ բաղկացած Հայերու խումբ մը, որուն մէջ էր նաեւ Գրիգոր Առաքելեան, որ յետագային կը դառնայ Ֆրեզնոյի մեծահարուստ Հայերէն մին: Տակաւին 1880–ին Ամերիկա աստուածաբանութիւն ուսանած տոքթոր Ապտալեան (Կիւրինցի) Ամերիկայի Արտաքին նախարարութեան կողմէ կը ղրկուի Թուրքիա՝ հայ շերամաբոյծներ Գալիֆորնիա բերելու եւ բնակեցնելու նպատակով: Ամերիկեան կառավարութիւնը կը խոստանար իր վրայ առնել տեղափոխման եւ աւան հիմնելու ծախքերը: Ապտալեան Նիկոմեդիոյ մէջ, ուր կը բնակէին մետաքսամշակ հմուտ վարպետներ, կը հանդիպի բողոքական 27 հայ ընտանիքներու, որոնք պատրաստ էին ճամբորդելու Ամերիկա: Կարճ ժամանակ ետք ինչ – ինչ պատճառներով այդ ընտանիքներու թիւը կը նուազի եւ կը հասնի 7–ի: 1882–ին եօթը ընտանիքներ՝ բաղկացած 27 հոգիէ, Ապտալեանի ընկերակցութեամբ կը հասնին Ամերիկա, ուր կը մատնուին ծանր կացութեան, որովհետեւ ամերիկեան կառավարութիւնը չի կատարեր իր խոստումը:

Տարիներ շարունակ հայ գաղթականը, մաշելով ու սպառելով իր ֆիզիքական ուժը երկրի արեւելեան նահանգներու գործարաններու եւ ձեռնարկութիւններու մէջ, հիւծուած, հոգեմաշ կը գաղթէր Գալիֆորնիա «հոն հող մշակելու եւ օր մը հողատէր դառնալու յոյսով», ինչպէս կը գրէ «Մշակ»: Եւ Գալիֆորնիա հաստատուած առաջին Հայերու կեանքը լի էր դժուարութիւններով: Քիչ չէին դէպքերը, երբ անոնք կը վերադառնային երկրի արեւելեան նահանգները: Սկզբնական շրջանին, ի տարբերութիւն արեւելքի, Գալիֆորնիա հաստատուած Հայերը կը բնակէին նահանգի գիւղական մասերը, քանի որ հոս շատ քիչ էին արդիւնաբերական կեդրոնները: Մինչեւ 1900–ական թուականները հայ գաղթականութիւնը առաւելաբար կեդրոնացած էր Ֆրեզնօ եւ անոր շրջակայքը: 1888–ին Ֆրեզնօ եւ անոր շրջակայքը կ'ապրէին ընդամէնը 120 Հայեր: 90–ական թուականներէն սկսեալ այդ թիւը հետզհետէ կ'աւելնայ: 1890–ին, ըստ «Ամերիկահայ Տարեցոյց»ի, Հայերու թիւը կը հասնի 165–ի, երեք տարի ետք՝ 250–ի 1891–ին «Մշակ» թերթը կը նշէր, որ «Գալիֆորնիոյ երկրագործ գաղթականութեան մէջ ամուսնացեալ Հայեր աւելի բազմաթիւ են»: 1897–ին անոնց քանակը կազմած է 329 հոգի: Նոյն տարուան տուեալները կարելիութիւն կու տան ծանօթանալու նաեւ գաղթողներու ընտանեկան վիճակին ու տարիքի կազմին. անոնցմէ 94–ը եղած են 15 տարեկանէն վար, 18–ը՝ օրիորդներ, 88–ը՝ ամուրիներ, 5–ը՝ այրիացած մարդիկ, 15–ը՝ այրիացած կանայք, 7–ը՝ ամուսնացած այրեր, որոնց ընտանիքները կը գտնուէին Արեւմտեան – Հայաստան: Մնացեալ 102–ը ընտանիքներով էին: Գալիֆորնիա գաղթող Հայերու թիւը, ըստ Ֆրեզնոյի շրջանի ուղեցոյցի, 1900–ին կը հասնի 1000–ի (այլ աղբիւրի համաձայն՝ 500–ի): «Ֆրեզնօն իր անզուգական դիրքով ու պարտէզներու բերմամբ հայ գաղթականութեան աստղը ըլլալ կը խոստանայ, – կը գրէ տեղւոյն «Քաղաքացի» հայկական թերթը 1902 թուականին, – կարճ ժամանակի մէջ հարուստ ու հայ մշակը, արհեստաւորն ու վաճառականը իրենց աչքերը դէպի հոս պիտի դարձնեն: Ֆրեզնօն օրէց օր կ'աճի ու կը զօրանայ, Հայն ալ աճման ու զօրութեան մէջ իր յատուկ բաժինը ունի»: 1902–ին Ֆրեզնոյի եւ շրջակայքի հայ բնակչութեան թիւը կը հասնէր 1200 — 1300 հոգիի, ընտանիքներու թիւը՝ 300–ի:

1900 եւ 1908 թուականներու վիճակագրական տուեալներէն կը պարզուի, որ Ֆրեզնոյի շրջանը Հայերու թիւը աւելի արագ կ'աճի, քան այլ ազգերունը (իտալացի, ճափոն, փորթուկալցի, սքանտինաւ): 1909–ին Հայերու ընդհանուր թիւը Ֆրեզնօ եւ շրջակայքը կը հասնի 4000 — 5000–ի, որուն 2000–ը կամ քիչ մը աւելի կը բնակէր Ֆրեզնօ: «Թուրքիոյ դրեթէ իւրաքանչիւր գաւառ եւ գլխաւոր քաղաք իր ներկայացուցիչը ունի Ֆրեզնոյի հայ գաղթականութեան մէջ», – կը գրէր «Ասպարէզ» 1909–ին:

1906 — 1908 թուականներուն գաղթականութեան նոր հոսանք մը կը սկսի դէպի Գալիֆորնիոյ Լոս – Անճըլըս քաղաքը, ուր կը հաստատուին Արեւելեան Հայաստանէն գաղթած Հայերը: Այդ տարիներուն հայ գաղթականութեան թիւը Լոս – Անճըլըսի մէջ կը հասնէր 500–ի՝ մեծ մասը ընտանիքի տէր:

Համաձայն 1912–ի «Ամերիկահայ Տարեցոյց»ի Գալիֆորնիոյ նահանգին մէջ կ'ապրէին արդէն 6925 Հայեր, որոնց 1100–ը՝ Լոս – Անճըլըս եւ շրջակայքը, 75–ը՝ Թուլարա, 300–ը՝ Եղեմ, 500–ը՝ Ֆաուլըր եւ շրջակայքը, 4500–ը՝ Ֆրեզնօ եւ շրջակայքը, 450–ը՝ այլ վայրեր: 1914–ին հայ բնակչութեան թիւը միայն Լոս – Անճըլըս քաղաքին մէջ կը հասնի 2000–ի, որոնց 500–ը կը կազմէին Արեւելահայերը՝ գաղթած առաւելաբար Շիրակի դաշտավայրէն: Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ Ե.ի ուղղուած նամակի մը մէջ տեղւոյն խումբ մը Հայեր գրած են. – «Վերջին տասը տարուայ ընթացքում կովկասահայ գաղթականների թիւը չափազանց սկսել է աճել Գալիֆորնիայում, մանաւանդ Լոս – Անճըլըս քաղաքում եւ նրա շրջականերում: Հազարաւոր վերստերով մեր հայրենի օճախից հեռու նետուած Կովկասահայերս օտար երկնքի տակ, օտար ժողովրդի մէջ մի թշուառ, անպատմելի կեանք ենք վարում: Մի կտոր հացի համար չարաչար աշխատելով, տաժանակրութեան բախտին դատապարտուած, բոլորովին հեռու եւ չէզոքացած կեանքի բոլոր վայելքներից ու բոլոր երջանկութիւններից՝ մեր սեւ օրերն ենք լաց լինում եւ պանդխտութեան դառն տառապանքների տակ հեծում գիշեր ու ցերեկ»:

Ա. Աշխարհամարտի նախօրեակին եւ յատկապէս պատերազմի ընթացքին ու անկէ ետք Գալիֆորնիոյ հայ բնակչութեան քանակը հետզհետէ կ'աւելնայ: 1918–ի մօտաւոր հաշիւներով Գալիֆորնիոյ նահանգին մէջ կ'ապրէին 16 հազար Հայեր: Գոյութիւն ունեցող նիւթերը հնարաւորութիւն կու տան ճշդելու նաեւ Միացեալ – Նահանգներ գաղթող Հայերու թուաքանակը եւ տեղաբաշխումը: Այսպէս, 1899 — 1910 թուականներուն Միացեալ — Նահանգներ գաղթած են 26.498 Հայեր, որոնք բնակութիւն հաստատած են երկրի 42 նահանգներուն մէջ: 1911 — 1917 թուականներուն Միացեալ – Նահանգներ գաղթած են 28.559 Հայեր, որոնց 90%ը հաստատուած է երկրի տասը նահանգներուն մէջ, նախորդ 42 նահանգներուն վրայ աւելնալով 8 նոր նահանգներ: Արդ, 1899 — 1917 թուականներուն ընդհանուր առմամբ 55.057 Հայեր գաղթած են Ամերիկա, առաւելաբար տեղաբաշխուելով Նիւ – Եորք, Մասաչուսեց, Ռոտ Այլընտ, Իլլինոյս, Գալիֆորնիա եւ այլ նահանգներու մէջ: Այսպէսով, ի մի բերելով մինչեւ 1920 թուականը Միացեալ – Նահանգներ գաղթած Հայերու մօտաւոր թուական տուեալները, կարելի է ըսել, որ Ամերիկա գաղթած են շուրջ 70 հազար Հայեր:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԿՐԿԷՍՆԵՐՈՒ ԱՍՏՂԵՐԸ

Ութսունական թուականներուն Հռոմ կ'ենթարկուի անլուր դժբախտութիւններու. նախ հրաբխային ժայթքում մը (79) կ'աւերէ Պոմպէյը ու շրջակայքը. անկէ քիչ առաջ ժանտախտի համաճարակ մը սարսափ տարածած է ամէն կողմ: Ու այսքան դժբախտութեան մէջ երկրին կայսրը՝ ոչ միայն տիրակալի մը արիութիւնը ցոյց կու տայ, այլ նաեւ հօր մը գորովանքը, որ կ'օգնէ, կը մխիթարէ իր հպատակները:

Ան՝ Տիտոս Վեսպասիանոս կը պատրաստուի բացումը կատարելու ընդարձակ ամփիթատրոնին, որ զարդարուած է ամէնէն գեղեցիկ մարմարներով ու հարիւրաւոր արձաններով. նոյնիսկ նախատեսուած է կրկէսին վրայ շարժական վրան մը լարել սաստիկ տաքերուն, որպէսզի դիտողները աւելի հանգիստ կարենան հետեւիլ խաղերու: Հոն կան կենդանիներու համար ստորերկրեայ դատագեղներ, մրցորդներու համար սենեակներ, ու բեմական յարդարանքի առարկաներուն համար խանութներ: Ճարտարապետներ նոյնիսկ ջրանցքներու դրութիւն մը մշակած են, որոնցմով կարելի պիտի ըլլայ կրկէսի հրապարակը վերածել ընդարձակ աւազանի մը: Նոյնիսկ չեն մոռցած մահասենեակներ պատրաստել, ուր պիտի դրուին առաջին սուսերամարտիկներու դիակները:

Կայսերական իր օթեակէն Տիտոս 80 հազար դիտողներու ներկայութեան, սկիզբը կը յայտարարէ ուրախութեան 100 օրուան շրջանի մը:

Խաղերը կը սկսին. նախ հարիւրաւոր սուսերամարտիկներ կը ճակատին իրարու դէմ. յետոյ որսարշաւներ տեղի կ'ունենան, որոնց ընթացքին մօտ 10 հազար կենդանիներ կը զոհուին: Ներկաները կը դիտեն կիներու պայքարը գազաններու դէմ կամ ջուրի վրայ կատարուած պարեր: Երբ փակումի ժամը կը հասնի քիչեր միայն կրնան յիշել, որ սուսերամարտը Հռոմ մուտք գործած է 350 տարի առաջ. ու ոչ ոք կրնայ երեւակայել, որ արիւնալի այս խաղերը, որոնք այնքան բազմութիւններ կը հրճուեցնեն, կրնան օր մը անհետանալ:

Երկար ատեն ենթադրուած է, որ հազարաւոր մարդիկ ու կենդանիներ կրկէս առաջնորդող այս հոլովոյթը կապուած է մարդկային զոհեր տալու հին վարժութեան. կը կարծուէր որ մարդկային արիւնը կը թեթեւցնէր մեռեալներու հոգին, ու այս համոզումով յուղարկաւորութիւններու ընթացքին բանտարկեալներ կամ գերիներ կը զոհէին, զորս զինած կ'ըլլային այս նպատակով: Անկէ կարելի է հետեւցնել որ նման տեսարաններու ներկայ գտնուիլ կը նշանակէր մասնակցիլ կրօնական արարողութեան մը:

Անկէ զատ յաճախ կը պատահէր նաեւ որ յարգուած առաջնորդի մը հետեւորդները սուսերամարտ մղեն անոր մահուան պարագային, ցոյց տալու համար, թէ որքան մեծ է իրենց յարգանքը մեռեալին հանդէպ: Այս կարգի ազնուական պայքարներ կապ չունէին սակայն յուղարկաւորութեան մը ընթացքին ընտանիքին կատարած մարդկային զոհերուն հետ:

Ժամանակի ընթացքին ղեկավար դասակարգը կը նկատէ որ արիւնալի այս բախումները սկսած են մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծել ժողովուրդին մօտ. այնպէս որ այս շրջանակին պատկանող մէկու մը յուղարկաւորութեան կռուի սուսերամարտիկներ կ'ապահովուին: Հետզհետէ սուսերամարտը կը վերածուի զուարճացնող ժամանցի մը, որ պիտի ապրի ամբողջ հինգ դար:

Պէտք չէ կարծել որ հնօրեայ դիտողները այսօրուան մարզասէրներուն ճաշակը ունէին. ոչ: Անոնց համար կարեւորագոյն պահը այն էր, երբ մարտիկներէն մին ուժասպառ իր պարտութիւնը կը յայտարարէր ու կը սպասէր որ յաղթականը կատարէ դահիճի իր պարտականութիւնը:

Կրկէսներու այս գործունէութեան անհրաժեշտ ուժերը կը հայթայթուէին գլխաւորաբար պատերազմներով. կան նաեւ քրէական յանցանքներով դատապարտուածները. եթէ անոնք մերկ ու անզէն, վայրի գազաններու առջեւ նետուած չեն, կը ծախուին մարդոց, որոնց մասնագիտութիւնն էր զանոնք արհեստավարժ սուսերամարտիկներու վերածել:

Ստրուկներն ալ մարդուժի ու եկամուտի յաւելեալ աղբիւր մըն էին իրենց տէրերուն համար: Երբեմն զանոնք կը ծախէին ոչինչ գիներով, մինչեւ որ Բ. դարուն Ադրիանոս օրէնքով մը սահմանափակեց այս քմահաճ վաճառքը, որու հիմնական պատճառը գերիին մէկ թերութիւնը կամ յանցանքը չէր:

Կար վերջապէս կամաւոր սուսերամարտիկներու դասակարգը. ազատ քաղաքացիներ էին ասոնք, որոնք հմայուած էին զինարուեստով: Մեծ մասով աղքատ մարդիկ էին, որոնք համաձայնագիր մը կը կնքէին զիրենք որպէս սուսերամարտիկ մարզելիք մասնագէտներու հետ, յանձն առնելով հանդուրժել – որոշ ժամանակի մը համար – ծեծի, շղթայուելու, չարչարանքի կամ այրելու:

Վայրագ այս պատիժները կարգ – կանոնը պահպանելէ զատ, կը ծառայէին անոնց լաւագոյն ձեւով մարզումին. հանդիսատեսը պահանջկոտ էր հոն: Ան չէր գոհանար միայն պարտեալին մահով, այլ նաեւ կ'ուզէր որ այս վերջինները մեռնէին վայելչութեամբ, համարձակօրէն ու արժանաւոր կերպով: Այս մասին Կիկերոն կը գրէ. – «Նոյնիսկ միջակ սուսերամարտիկ մը չի լար, դէմքին արտայայտութիւնը չի փոխեր, տէրը կը մնայ ինքզինքին, առանց տկարութեան կ'երկարէ իր վիզը. չէ տեսնուած բնաւ, որ երբ իրենց հրաման տրուի թոյլ տալ որ խեղդամահ ըլլան զիրենք, ջանան պահել իրենց վիզը: Ահա թէ ինչ կ'ընէ մարզումը, բարոյական պատրաստութիւնը, սովորութիւնը»:

Օրէնքը որոշ արգելքներ ունի սուսերամարտիկներու համար, ըլլան անոնք ազատ մարդիկ կամ ստրուկներ. անոնք չեն կրնար բանակին մաս կազմել, կամ նոյնիսկ դերեզման ունենալ: Անոնք իրենց միջեւ կ'ունենային քաւութեան նոխազներ ալ, որոնք յաճախ իդականացած տիպարներ կ'ըլլային:

Տարօրինակ հակասութեամբ մը, արիւնարբու այս անձերը, որոնք պարագային համեմատ ոճրագործներ, դահիճներ կամ զոհեր ու շրջուն դիակներ էին, սարսափ կ'ազդէին ու միեւնոյն ատեն հրապուրիչ կողմ մը ունէին: Կրկէսը, ինչպէս այսօրուան բեմը, ունէր իր աստղերը – պաշտելի կամ ատելի – ու ժամանակի կեանքը կը լեցուէր անոնց յաջողութիւններով ու լուրերով:

Թերեւս կը կարծուի, որ մարդիկ, գոնէ ոմանք, կը գթային իրենց այս հայրենակիցներուն. սակայն իրականութիւնը ճիշդ հակառակն էր. վերջապէս, անոնք որոնք կը տառապէին ու կը մեռնէին իրենց աչքերուն առջեւ յանցապարտներ, պատժուածներ էին: Իսկ եթէ կային անձեր որոնք կը դատապարտէին սուսերա –

ԱՅՑ՝ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՐԱՆԸ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան նորընտիր Վարչութիւնը, որ գրեթէ ամբողջութեամբ երիտասարդ գրողներէ կազմուած է, հետեւելով տարիներու աւանդութեան, Նոյեմբեր 1, Կիրակի օր, յարգանքի եւ ոգեկոչման հաւաքական այց մը կազմակերպած էր, Հ. Բ. Ը. Միութեան կառուցած հայ մտաւորականներու դամբարանին, որուն մէջ այսօր 34 մտաւորականներ կը հանգչին:

Ուրախալի է արձանագրել թէ, այդ օրը Պանթէն — Փարիզիէնի գերեզմանատունը փութացած էր հոծ բազմութիւն մը, բաղկացած ընտանեկան պարագաներէ, մտաւորականներէ, արուեստագէտներէ եւ գրասէրներէ:

Որոշեալ ժամուն, Ա. քահանայ Պալըզեան, ինչպէս նաեւ Հայաստանէն ուսանելու համար ժամանած Աբեղայ մը, տպաւորիչ կերպով կատարեցին հոգեհանգստեան պաշտօնը եւ կրօնական արարողութիւնները, կարդալով նաեւ դամբարանին մէջ հանգչող բոլոր մտաւորականներու անունները:

Նախ խօսք առաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան ներկայացուցիչը, Նուպարեան մատենադարանի երիտասարդ նոր տնօրէնը Պր. Յ. Գէորգեան:

Ֆրանսերէնով արտայայտուող Պր. Գէորգեան, գնահատութեան եւ երախտիքի խօսք արտասանեց մեզմէ անդարձ բաժնուող հայ մտաւորականներու մասին:

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան կողմէ խօսք առաւ երիտասարդ վարչականներէն, Կարապետ Տաքէսեան, որուն անկեղծ եւ սրտաբուխ արտայայտութիւնները համակրանքով եւ հաւանութեամբ ողջունուեցան ներկաներուն կողմէ:

Պր. Տաքէսեան, յայտնելէ ետք թէ նման իր տարեկիցներու մեծամասնութեան զրկուած եղած էր ճանչնալու հոն հանգչող մտաւորականներն ու անոնց գործը, աւելցուց թէ հոս — հոն դիմելով փորձած էր սորվիլ անոնց կենսագրութիւնները, ապա գիրքեր ճշդուած, բայց ցարդ չէր կրցած ամբողջական պատկերացում մը կազմել անոնց վաստակին մասին: Ապա, շարունակեց.— «Բայց, մեծ դժուարութիւն չունեցայ ձեզ ճանչնալու համար: Իւրաքանչիւր կենսագրականին մէջ կը կարդայի «նկարիչ»ի անմիջապէս կողքին՝ «պատմաբան»ը, թարգմանիչ»ի կողքին, «քաղաքական, հասարակական գործիչ»ը, «բժիշկ»ը, «ուսուցիչ»էն կը զատուէր ստորակէտով միայն: Դիւրութեամբ ճանչցայ ձեզ, որովհետեւ ձեր մտազբաղուածութիւնը ինծի հարազատ էր: Ձեր մտազբաղումը մեր ճակատագիրն էր: Մտաւորականը բնորոշող, հաւաքականութեան նկատմամբ անհատական, չպարտադրուած, ինքնեկ պատասխանատուութիւնը ձեզի կը պարտադրէր գործել եւ արտադրել, ստեղծել իրարու ոչ դիւրահաղորդ տարբեր տարբերէն — րու, կալուածներու մէջ: Սփիւռքի մտաւորականին անխուսափելի ճակատագիրն էր այս: Պատմական ծանօթ հանգամանքներու բերումով հեռացող մեր էութեան ամենացցուն արտայայտութիւնը չէ՞ միթէ սփիւռքահայ մտաւորականի մը սովորականացած կենսագրութիւնը, իր հացի կռիւով, իր տագնապումով, իր յուսահատութեամբ, հազուագիւտ երջանկութեամբ, բայց յամառող յոյսով:

Յարգելի մտաւորականներ,

Արդի ընկերութեան շնորհած ենթահողին մէջ արմատաւորուող մտաւորականութիւնը, խրացուցած՝ անընդմէջ զարգացող մշակոյթ մը, օժտուած՝ մասնագէտի աշխատասիրութեամբ, զինուած՝ ինքնաքննադատութեամբ եւ հաւատարիմ՝ հաւաքականութեան հանդէպ յանձնառութեան կոչումին, կը պայքարի, կը վիճի, հանրային կարծիք կը ստեղծէ զինք ծնող ենթահողի բարգաւաճման համար:

Իսկ մեր ենթահողը կը մնայ լպրծուն, սայթաքեցուցիչ, որուն ձեզմէ շատեր ծանօթ են արդէն: Չենք յաջողիր ողնաշարուիլ: Երիտասարդական եռեւեփող ուժականութիւնը չի գտներ գիտակից զուրգուրանք: Պատմական, դարաւոր հաստատութիւններ կը սրծին մեր ձեռքերէն: Կը մնանք լուռ: Լռութեամբ կը պարտկենք ճակատամարտէ խուսափումը: Հարուածը կը կրկնուի ալ աւելի քանդիչ: Մեր չորս վարժարաններու տնօրէնները, կրթական ծրագրէն աւելի, կը խորհին ուսուցիչներու աշխատավարձքերը վճարելու մասին: 300.000 հոգի հաշուող գաղութը չի յաջողիր տարեկան տասը միլիոն գոյացնել: Մեր դպրոցները չեն ապրիր, այլ՝ գոյութիւն կը քաշկռտեն»:

Կ. Տաքէսեանի խօսքերով, ոգեկոչումին մասնակցող բազմութիւնը ներկայի անդրադարձներով ու խոհերով բեռնաւոր բաժնուեցաւ դամբարանէն: Անոնք մնացին հոն, քիչ մը աւելի թաղուած իրենց լռութեան մէջ, իսկ անոնց այցելուները, քիչ մը եւս խորասուզուած հազարումէկ մտքերու մէջ:

Տ. Պ.

մարդը, այդ կ'ընէին տնտեսական կամ քաղաքական պատճառներով:

Կրկէսներու տեսարանները եթէ խորշանք կը պատճառեն, բարոյական նկատումներու արդիւնք չէ սակայն, այլ օրինակ, որովհետեւ միշտ նոյն բանն է դիտուածը ու միօրինակութիւնը ձանձրոյթ կը պատճառէ: Կան ուրիշներ ալ որոնք զուեհիկ կը գտնեն կատարուածը: Միայն Հրեաներն են որ կը մերժեն այս ժամանցը, քանի որ ան կը հակասէ իրենց օրէնքին (մի' սպաններ). իսկ անկէ անդին, միւս ժողովուրդները ներառեալ Յոյները, խանդավառութեամբ տեղ տրուած են սուսերամարտին:

Ա. Թ. Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՇԱՐՎԻԼՕ — ՓՈՆ–ՏԸ–ՇԷՐԻ

Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

«Մեր ունեցածը ո՛չ մէկ համայնք ունի Ֆրանսայի մէջ»: Այսպէս ըսաւ Փոնտը — Շէրի — Շարվիլօյի մեր հայրենակիցներէն մէկը, խօսակցութեան մը ընթացքին: Խօսքը անշուշտ հայ համայնքներու մասին էր: Կը չափազանցէ՞ր: Ոչ այնքան: Շրջանին Հայերը իրաւունք ունին հպարտանալու: Ունին, քով — քովի, յարմար սրահ մը, հմայիչ աղօթատեղի մը եւ, անոնց շուրջ, վերջերս ընդարձակուած հողաշերտ մը, բաւական մեծ պարփակելու բազմամարդ դաշտահանդէս մը: Ունին մնայուն քահանայ, եռանդուն, կազմակերպել գիտցող պոլսահայ մը, ունին միօրեայ դպրոց եւ ծրագիր կայ դպրոցի համար շէնք մը կառուցանելու սրահին կողքին:

Եկեղեցին մանաւանդ, Ս. Նշան, Շարվիլօյի Նէօվ փողոցին մէջ, իր հայկական ոճով եզակի կառոյց մը այդ թաղին մէջ, չի դադրիր գրաւելէ անցորդ զբօսաշրջիկներու ուշադրութիւնը: Ծանօթ է որ կառուցուած է շնորհիւ նախաձեռնութեանը եւ գլխաւոր բարերարութեանը Լիոնէն՝ Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեան ամոլին: Կիրակի Նոյեմբեր 8-ին, տօնուեցաւ աղօթատեղիին օծման 5-րդ տարեդարձը, ժողովրդական մասնակցութեամբ:

Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան պատարագեց, իր շուրջը ունենալով տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Վրթանէս Ա. Քահանայ Տէրտէրեանը, ուրարակիր — դպիր՝ Երուանդ Եանըգզուշը եւ «Շնորհալի» երգչախումբը՝ զոր կը ղեկավարէ Յակոբ Աբրահամեան, քաջ ծանօթ նաեւ կաթոլիկ համայնքին մէջ:

Առաջնորդ Եպիսկոպոսը քարոզեց բնաբան ունենալով՝ «Պատուէ՛ քու հայրդ ու մայրդ»: Իրաւացիօրէն յիշեց եկեղեցին բարերարներուն օրինակը: Արդարեւ Պ. Ճ. Պահատուրեան ուզած է եկեղեցին ձօնել իր հօր Նշանի եւ իր մօր Ֆիլորի յիշատակին: Քարոզիչը շեշտը դրաւ սիրոյ կարեւորութեանը վրայ, ձեռնարկի մը յաջողութեանը համար: Ցաւ յայտնեց որ արարողութեան ներկայ չէին աւելի մեծ թիւով հայրենակիցներ: Շրջանի մէջ կ'ապրին շուրջ 180 ընտանիք Հայեր՝ որոնց մէկ մասը կը զլանայ օգտուիլ ազգային մթնոլորտէն:

Կատարուեցաւ հոգեհանգիստ բարերարներուն հանգուցեալներուն համար, ինչպէս նաեւ անոնց՝ որոնք, անցեալին, ծառայած են տեղւոյն գաղութին եւ չկան այլեւս:

Այս 5-րդ տարեդարձին առթիւ, Ազգային Միութիւնը ճաշ մը տուաւ Ճիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ: Սեղանակիցներուն թիւը հարիւրի մօտ էր: Պատուոյ սեղանին կը նախագահէր՝ Նորվան Եպիսկոպոս, իր կողքին ունենալով բարերար ընտանիքները՝ Պահատուրեան եւ Մարգարեան ամոլները:

Ճաշին սպասարկութեան համար յոգնեցան Ազգային Միութեան վարչականները եւ իրենց տիկինները: Բացի Նախագահ՝ Արիս Խաչատուրեանէ՝ որուն երկարամեայ ջանքերը վճռական եղած են հասնելու համար ներկայ կազմակերպութեան մակարդակին, վարչութեան միւս անդամները, համեմատաբար, երիտասարդներ են, ինչ որ, կը կարծենք, կ'ապահովէ համայնքին ապագան: Ահա անոնց անունները.— Փոխ — նախագահ՝ Արտաշէս Մելքոնեան, գանձապահ՝ Լեւոն Թէրզեան, քարտուղարներ՝ Արթիւր Պէրպէրեան, Սամուէլ Թիլկիեան, անդամներ՝ Վազգէն Յովսէփեան, Գէյման Սիմոնեան, Աբէլ Ճինկէօզեան: Պատուոյ նախագահն է՝ Աշոտ Աղէկեան:

Վրթանէս Ա. քահանայ վարեց, խանդավառութեամբ ցերեկոյթը: Խօսեցաւ ալ: Խօսեցան ուրիշներ եւս աւուր պատշաճի՝ Մեսրոպ Պայընտըրեան, Տէսինի եկեղեցիին կողմէ, ճարտարապետ Փիէր Մումճեան, ծանօթ աւետարանական քարոզիչ Պ. Թիլկիեան, Արիս Խաչատուրեան: Եղան արտասանութիւններ, երգեր: Պիտի չկրնանք գրել բոլորին մասին զատ զատ, արդէն սովորականէն երկար այս գրութիւնը աւելի չծանրաբեռնելու համար: Նշենք միայն անունները դպրոցին երեք փոքրիկ աշակերտներուն՝ որոնք արժանացան ծափերու.— Աննիւ Գրիգորեան, Սէլին Գարաքէշիշ եւ... Ֆրէտէրիք Տիմօ, այս վերջինը ամբողջովին ոչ-հայ: Ծնողքը կը ղրկեն իրենց զաւակը հայերէնի դասընթացքի, որպէսզի լեզու մը եւս սորվի: Անձնապէս կը խորհինք թէ այս օտար տղեկին ներկայութիւնը Վրթանէս Ա. քահանայի դասարանին մէջ արժանի ապտակ մըն է բոլոր այն հայանուն ծնողաց՝ որոնք զանց կ'առնեն իրենց զաւակները արձանագրել տալ հայերէնի դասընթացքներու, Ֆրանսայի մէջ եւ թերեւս Սփիւռքի ուրիշ կողմերն ալ:

Ճաշին վերջաւորութեան, խօսք առաւ Պ. Պահատուրեան, յայտնեց իր ուրախութիւնը որ կրցաւ մասնակցիլ այս 5-րդ տօնախմբութեան եւ մաղթեց որ աւելի բազմաթիւ երիտասարդներ ներկայ ըլլան այսպիսի հայկական հաւաքոյթներու: Ըսաւ՝ «Ինչո՞ւ չկազմակերպել երիտասարդական տօնախմբութիւն մը այս սրահին մէջ»:

Փակման աղօթքէն առաջ, Նորվան Եպիսկոպոս հայաշունչ պատգամի մը ընթացքին՝ շեշտեց՝ «Հայերէն լեզուն մեր երկրորդ կրօնքն է», եւ յորդորեց որ անոր գործածութիւնը պարտաւորիչ ըլլայ հայ տուներէն ներս:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՏԱԼԱՑԻ ԱՂՋԿԱՅ ԵՐԳԸ

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Փարք Հաուզի մէջ Նալբանդեան ծանօթացաւ ու մտերմացաւ նաեւ Ճուզեփփէ Մածինիի հետ, որ «Երիտասարդ Իտալիա» յեղափոխական կազմակերպութեան հիմնադիրն էր: Այդ կազմակերպութեան նպատակը ամէնէն առաջ Իտալիան օտար լուծէ ազատագրել էր: Այնուհետեւ, Իտալիա պէտք չէ գոհանար ու սահմանափակուէր միայն իր ազատագրումով ու պէտք է նախաձեռնէր ամբողջ Եւրոպայի ազատագրումի գործին: Հանդիպումներու ժամանակ Մածինի կը պատմէր իր ծրագիրներէն...: Իր համոզումով, ազատագրուելէ յետոյ Իտալիա պէտք է հանրապետութիւն ըլլար, քանի որ իւրաքանչիւր ազգ իրմէ պէտք է ներկայացնէ ազատ ու հաւասար եղբայրներու համայնք մը: Քանի որ սոսյդ գերիշխանութիւնը կը պատկանի ազգին: Քանի որ արտօնուածները կը ձգտին արգ-հել քաղաքացիներու հաւասարութիւնը եւ, ուրեմն, վտանգ կը ներկայացնեն երկրի ազատութեան նկատմամբ: Քանի որ միապետութիւնը իր շրջանակին մէջ կ'առնէ ազնուական տարրերը, որոնք կը հանդիսանան անհաւասարութեան եւ կաշառակերութեան աղբիւր...:

«Երիտասարդ Իտալիա»ի ծրագրին գլխաւոր ուղղութիւնը Մածինին կը համարէր միասնական Իտալիոյ ստեղծումը, որ ազգային շարժման միւս բոլոր խնդիրները լուծելու նախապայման էր...: Արդարեւ, առանց երկրին միասնականութիւնը ապահովելու, անհնար էր ազատութիւն եւ անկախութիւն նուաճել: Միասնական, անկախ Իտալիոյ, միասնական ազգի, միասնական Պետութեան ստեղծումը յեղափոխականներու նոր սերունդի ղեկավարը կը դիտէր որպէս հայրենասիրական պայքարի գերագոյն խնդիր:

«Հրաժարեցէ՛ք ամենայն գաւառային գաղափարներէն, — շարունակ յորդորած էր Ճուզեփփէ Մածինի, մերժեցէ՛ք գաւառային նախապաշարումները եւ եղէք ոչ թէ փիէմոնթեցի, ոչ թէ թոսքանացի, ոչ թէ հռոմէացի, այլ՝ Իտալացի՛ եղէք»:

«Երիտասարդ Իտալիա»ն կը տարբերէր գոյութիւն ունեցող միւս գաղտնի կազմակերպութիւններէն: Մ. Նալբանդեան իր էութեամբ աւելի հակած էր դէպի այդ առանձնայատկութիւնը: Բանն այն է, որ Մածինիի գլխաւորած կազմակերպութիւնը ազգային շարժումներու պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, բացայայտօրէն կը յենէր ժողովրդական զանգուածներու վրայ: Ազգային ազատագրութիւնը իր իսկ՝ ազգին ձեռքով պէտք է նուաճուի, կը սորվեցնէր Մածինի: Եւ եթէ ժողովուրդը ազատութիւն ստանալու յոյսը կապէ օտարերկրեայ բանակներու ուժին հետ, փաստօրէն ստրկութեան մէկ լուծը կը փոխարինէ ուրիշով մը...:

Միքայէլ Նալբանդեան մօտէն ճանչնալով այդ հարուստ փորձը, որ կուտակուած էր Եւրոպա ծաւալած ազատագրական պայքարի 1·5 տասնամեակի պատմութեան մէջ, համոզուած էր, որ միայն մէկ ճանապարհ կայ. յեղափոխութիւնը եւ ազգային — ազատագրական պայքարին մասնակցիլ որպէս լիարժէք ժողովուրդ: Ժողովուրդ, որ ունի ոչ միայն իր ազգային շահերը, այլ նաեւ ընդունակ է զօրավիգ կանգնելու միւսներուն:

Եւ Լոնտոնի մէջ էր որ Նալբանդեան կատարեց իր եզրակացութիւնը եւ կռահեց ընելիքը:

Ան պէտք է դառնար ազգային — ազատագրական պայքարին նուիրուած առաքեալ մը, պէտք է իր վրայ վերցնէր ամբողջ ժողովուրդին անկախութիւն բերելու առաջնորդութիւնը, եւ որպէս հայութեան նուիրական ձգտումներու ներկայացուցիչ՝ անկէ ետք միայն «կլոր սեղան»ի շուրջ նստէր «յեղափոխութեան ժենեւալներ»ու՝ Մածինիի, Գերցենի, Օկարյովի, Լուի Պլանի, Կոշուտի, Ձեռնեցկիի եւ միւսներուն հետ:

Ի հարկէ, շատ մօտիկ ապագային, ընդամէնը երկու տարուան ընթացքին այդպէս ալ եղաւ. բայց առայժմ իրեն անհրաժեշտ էր ըմբռնել այդ ամէնը, իմաստաւորել, կազմել սեփական ծրագիրը:

Լոնտոնէն անցաւ Գերմանիա, որպէսզի վերջապէս սկսի բուժուիլ հանքային ջուրերուն մէջ...: Բայց լոնտոնեան տպաւորութիւնները հանգիստ չէին տար իրեն: Կը յիշէր նորանոր դրուագներ, նամակներ կը գրէր մերձաւորներուն, որոնց կը յայտնէր իր կարծիքները, տարակուսանքը եւ որոնց հետ կը բաժնէր ազգային նոր եւ շատ իրական հեռանկարներով իր խանդավառութիւնը...:

«Մենք հայ ենք, — կը գրէր ան, — եւ մեր բարոյական կոչումը երկրի վրայ, որքան ալ տրտում ըլլան հանգամանքները, կարելի չէ այլ բան ըլլալ, քան՝ մենք մեզմով քաջալերուիլ, մենք մեր ազնիւ գիտակցութեամբ հոգի ստանալ եւ մեր ազգի կորսուած աշխարհները որոնելու ելլել»:

Այդ օրերուն էր նաեւ, որ Միքայէլ Նալբանդեան կատարեց շատ կարեւոր եզրակացութիւն մը. — «Եւրոպացիները մեզի կարօտ չեն»:

(Շար. 4)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Յ. Գույումճեան Սեդրակ Հայկաճօղլուի մահուան առթիւ 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE MARSEILLE
12 - 14, rue St. Bazile

Vendredi 20 novembre à 20 heures 30

RENCONTRE
avec
CHARLES VILLENEUVE
Directeur de la Rédaction d'Europe 1
Auteur du livre
«HISTOIRE SECRETE DU TERRORISME»
Les juges de l'impossible
Signature — Présentation du livre — Débat

— Entrée libre —

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը կեդրոնական Ֆրանսայի իր բոլոր մասնաճիւղերը կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի մը, որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրէ ետք ժամը 14–ին, Վիէնի Մշակոյթի Տան մէջ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի մասնաճիւղին ճաշը Յունուար 9–ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի ծնողաց աւանդական հանդէսը՝ Դեկտեմբեր 12, Շաբաթ, ժամը 17–էն սկսեալ:

Ամանորի խրախճանք՝ Դեկտեմբեր 31, Հինգշաբթի, ժամը 21–էն մինչեւ լոյս:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԻԶՄԻՐԻ ԵՂԵՌՆԻ
ՏԱՐԱԲԱԽՏ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ
65—ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ

Իզմիրի եւ Շրջակայքի Հայրենակցական Միութիւնը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22, ժամը 10·30–ին, Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 15 ռիւ Ժան – Կուժօն: Ինչպէս նաեւ իր բոլոր ննջեցեալներու յիշատակին:

Կէսօրէ վերջ հոգեճաշ, ժամը 13·30–ին ճաշարան Լաֆայէթ, 80 ռիւ Լաֆայէթ, փարիզ 9–րդ:

Ճաշագին՝ 80 Ֆր.:

Սեղանները կանխաւ ապահովել հեռաձայնելով Տիկին Թորոսեանի՝

47 – 93 – 53 – 71

Այս առթիւ Միութիւնը 500–ական Ֆր. կը նուիրէ Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ, Դպրոցասէր եւ Մխիթարեան վարժարաններուն, ինչպէս նաեւ «Յառաջ»ին եւ «Աշխարհ»ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

HOMMAGE
A
K. M. ALEMSHAH
Compositeur - Chef d'Orchestre
Chef des Chœurs Sipan - Komitas

à l'occasion
du 40ème anniversaire de sa mort
survenue le 14 Décembre 1947

par Garbis APRIKIAN

Vendredi 4 Décembre à 20 h 45

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Օ. Թուլթեան եւ զաւակները Զարուհի Յովէլեանի մահուան քառասունքին առթիւ 250 Ֆր. կը նուիրեն Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ եւ 250 ֆրանք «Յառաջ»ին:

OFFRE D'EMPLOI
RECHERCHE
COMPTABLE QUALIFIÉ
en retraite ou préretraite
pouvant effectuer travaux de centralisation classique manuel.
Ecrire au journal qui transmettra.

U. G. A. B.
UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
LE COMITE DE PARIS
reçoit
AÏDA AZNAVOUR-GARVARENTZ
pour la signature de son livre
«PETIT FRERE»
le jeudi 19 novembre de 18h30 à 21h30
au CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles — Paris 17e
Bar — Buffet
Entrée libre

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ամանորի տօն, մոմավառութեան հանդիսութիւնը կեսարիոյ եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութեան, Յունուար 17, Կիրակի, ժամը 15–ին Ալեք Մանուկեան սրահը:

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Բաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի պարահանդէսը
– ՄԱՐՏ — 19 –
Մանրամասնութիւնները յետագային:

LES COMMUNAUTES
ARMENIENNE ET JUIVE
DE MONTPELLIER

vous propose une soirée sur le thème : *«Arméniens et Juifs, peuples de la mémoire»*
Le Dimanche 22 Novembre
à 21 heures
SALLE RABELAIS
Bd. Sarrail (Parking Comédies)
MONTPELLIER

Programme :
Projection du film :
« L'AFFICHE ROUGE »
sur le groupe Manouchian
(dans le cadre du Festival du film juif et israëlien)
suivi d'une table ronde avec :
FRANCK CASSENTI, le metteur en scène et le Dr. YVES TERNON, historien du Génocide arménien et des crimes nazis et la participation des universitaires :
G. DEDEYAN, Montpellier
C. IANCU, Montpellier
J. P. TAHMAZIAN, Montpellier
L. LAZARE, Jérusalem

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ թղթախաղ (լօթօ) թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12–ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½–ին:

Դեկտեմբեր 20–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

Դեկտեմբեր 27–ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԱՐԵԿԱՆ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ
Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ
Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France
LE 21 NOVEMBRE A 20 HEURES 30
Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie
ORCHESTRE « ARTANAG »
EVA LINE (EVELYNE ALTOUNIAN)
SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES
Tenue correcte exigée

1947 - 1987
40 ANS - 40 ŒUVRES
22 OCTOBRE —— 25 DECEMBRE
Accrochage de Fête à l'occasion de son 40ème anniversaire
GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints - Pères — PARIS 6e

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
SAISON 87 / 88
9 MANIFESTATIONS ARTISTIQUES

Grand Concert Symphonique Inaugural
à l'occasion de son 15ème anniversaire
SALLE GAVEAU
Sous le haut patronage de Monsieur MARCEL LANDOWSKI
de l'Institut de France
VENDREDI 11 DÉCEMBRE 1987 à 20h30 précises
GALA DE LA QUATRA
avec la participation de
ANNIE JODRY
NARINE HAROUTIUNIAN
PHILIPPE MULLER
SUSANA MILDONIAN
RAFFI PETROSSIAN
BERNARD SOUSTROT
L'ORCHESTRE JEUNE PHILHARMONIQUE
Direction
JEAN-JACQUES WERNER
Haydn - Ravel - Haroutiunian - Khatchaturian

Prix des places : 300F - 250F - 150F - 100F. Etudiants - C. V. 50F
Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR'ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
19
JEUDI
19 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.621 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.621

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԴՐԱՄԸ

ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ ՉՈՒԶԵՐ ԸՆԴԱՌԱՋԵԼ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Մեծամասնութիւնը ծուղակ մը կը նկատէ Նախագահ Միթերանի առաջարկը, ինչ կը վերաբերի կուսակցութեանց դրամին: Ծանօթ է որ Լիւքսանպուրկի ձայնափիւռէն հաղորդուած հարցազրոյցին ընթացքին, Միթերան շեշտեց թէ պէտք է վերջացնել այդ ցեխին հետ ու առաջարկ ալ բերաւ: Նախագահը կ'ուզէ որ օրինագիծ մը պատրաստուի եւ եթէ այդ օրինագիծը օրակարգի նիւթ չի կրնար ըլլալ Խորհրդարանի ընթացիկ նստաշրջանին, ինք տրամադիր է արտակարգ նիստի հրաւիրել, որպէսզի մի անգամ ընդ միշտ հարցը լուծուի:

Նախագահին յայտարարութիւնները բաւական յուսախաբ ըրած են անոնք որոնք տարբեր լեզուի մը ակնկալութիւններու սովորութիւնն ունէին: Այլ խօսքով աւելի վարպետ բացատրութիւններու:

Միթերան կ'ապաւինի Սահմանադրութեան յայտնելու համար թէ իր գործը չէ գիտնալ թէ զէնք ծախուեր է Իրանի, ինչ որ առնուազն տարօրինակ է Հանրապետութեան Նախագահի մը համար, որ պատասխանատուութիւնն ունի Պաշտպանութեան եւ արտաքին քաղաքականութեան: Բայց Միթերան կ'ըսէ թէ վստահ է որ ընկերվարական (ոչ անշուշտ ժողովրդավար, ինչպէս թիւրիմացութեամբ գրուած էր մեր նախորդ թիւով) կուսակցութիւնը սանթիմ չէ առած, պատրաստ է մինչեւ իսկ ձեռքը կրակը դնելու:

ԷՎՐԷՆ ԾԱՅՐԱՅԵՂ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՉՈՒԶԵՐ

Թուրքիոյ Համայնավար եւ Բանուորական կուսակցութիւններու ընդհանուր քարտուղարներ՝ Քութլու եւ Սարկընի հսկողութեան տակ առնուած ըլլալու պարագան իր անդրադարձները սկսած է ունենալ արդէն, արեւմտեան քաղաքական շրջանակներուն մէջ: Կատարուածին դէմ բողոքելու համար Եւրոպայի Խորհրդարանի եօթը անդամները օրինագիծ մը յղած են նախագահութեան դիւանին, որ հաւանօրէն օրակարգի նիւթ պիտի դառնար Նոյեմբեր 18-ի նիստին:

Օրէնքի բանաձեւը կը պահանջէ Քութլուի եւ Սարկընի անմիջապէս ազատ արձակումը ու կոչ կ'ուղղէ Արտաքին Նախարարներու որ միջամտեն հարցին: Պելժիոյ Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէն եւս երկու քարտուղարներու ազատ արձակումը ձեռք ձգելու համար որոշած է դիմել Արտաքին նախարար Թինտէմանսի:

Միւս կողմէ, այս վերադարձին ու Թուրքիոյ մէջ Համայնավար եւ Բանուորական կուսակցութիւններու օրինականացումին մասին արտայայտուելով, Հանրապետութեան Նախագահ Քէնան Էվրէն Մուղլայի մէջ ճառախօսելով ըսած է. – «Անոնք իրենց ծրագրուած արարքով կ'ուզեն Թուրքիոյ Եւրոպայի Հասարակապետութեան անդամակցութեան արգելք հանդիսանալ: Թուրքիոյ այսօրուան պայմանները չեն արտօներ որ համայնավար, ֆաշիստ կամ կրօնական կուսակցութիւններ հիմնուին: Սահմանադրութեան 141, 142 եւ 163-րդ յօդուածները արգելք են: Թերեւս օր մը կարելի կ'ըլլայ. սակայն այսօր եթէ արտօնութիւն տրուի, պիտի հիմնուի նաեւ կրօնական կուսակցութիւն մը, ինչ որ երկիրը կ'առաջնորդէ 1980-էն առաջուան կացութեան»:

«Կ'ՈՒԶԷԻ ԻՄԱՆԱԼ, ՈՐ ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՐՁԱԾ Է»

Կ'ԸՍԷ ԱՂԱՆՊԷԿԵԱՆ

Երկուշաբթի իրիկուն, Փարիզի Ինթէրքոնթինանթալ պանդոկի սրահներուն մէջ, Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Հայկական հիմնարկի նախաձեռնութեամբ ճաշ մը տրուեցաւ ի պատիւ Աբէլ Աղանպէկեանի, որ, ինչպէս գրած էինք Նոյեմբեր 14 / 15-ի մեր թիւով, Փարիզ կը գտնուի, իր գիրքին հրատարակութեան առթիւ:

Ճաշին ներկայ եղած էր նաեւ Մելինէ Մանուշեան, ինչպէս կը յիշէր Իւմանիթէ (Նոյեմբեր 18) որ կու տայ նաեւ այլ արձագանգներ: Թերթին թղթակիցը անդրադառնալէ ետք թէ՝ «Հայերը կը շարունակեն հոլովել ընդունող երկրին հանդէպ հայրենասիրութիւնը այն կապին հետ, զոր ունին փիլիսոփայական եւ քաղաքական հարցերէն անդին այն ազգային եւ մշակութային օջախին հետ, որ է խորհրդային Հայաստանը», կը յիշէ քանի մը կենսագրական գիծեր ու կ'աւելցնէ տնտեսագէտին կարգ մը յայտարարութիւնները: Աղանպէկեան շեշտած է որ Երեւանի, Արարատեան դաշտի եւ Սեւանի մթնոլորտային ապականութեան հարցերու լուծումը առխողական է: Պատասխանելով այն հարցումին որ կը վերաբերի Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի, Աղանպէկեան ըսած է. – «Կ'ուզէի իմանալ որ Ղարաբաղը հայկական դարձած է: Իբրեւ տնտեսագէտ, կը խորհիմ թէ աւելի կապ ունի Հայաստանի հետ, քան՝ Ազրպէյճանի: Այս իմաստով առաջարկ մը ներկայացուցի: Կը յուսամ որ վերակառուցման, ժողովրդավարութեան պայմաններուն մէջ, այս հարցը իր լուծումը կը գտնէ»: Նոյ. 2-ի իր տեղեկագրին մէջ, Կորպաջով նշած է արդէն որ վնասաբեր յապաղումներ կան ազգութեանց հարցին մէջ: Աղանպէկեան չէ անդրադարձած Նախիջեւանի: Համայնավար պաշտօնաթերթը կ'աւելցնէ.– «Ճիշդ է որ այդ շրջանին մէջ հայ բնակչութիւնը փոքրամասնութիւն է»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ աղջնակին առեւանգիչները փրկագինը 13-էն 5 միլիոն տոլարի իջեցուցած էին, բայց պայմանաժամը վերջացած էր Երեքշաբթի իրիկուն: Ըստ տրուած տեղեկութեանց, ինք միայն մէկ միլիոն տոլար կրնար գտնել տրամադրելի: Կարգ մը աղբիւրներու համաձայն, ոստիկանութիւնը կը քրքրէ նաեւ Նագաշեանի անցեալը, որ կապ կրնայ ունենալ առեւանգիչներու ինքնութեան հետ:

ԶՈԼԱՅԻ ժառանգորդները կը շարունակեն անախորժ վէճեր ձեռագրերու սեփականատիրութեան մասին: Առաջին գրած էինք թէ աճուրդով պիտի ծախուէր «Կ'ամբաստանեմ»ի ձեռագիրը Զոլայի թոռան աղջկան կողմէ: Արդ, հայրը՝ Ֆր. Էմիլ – Զոլա դատի քաշած է աղջիկը, արգիլել տալու համար այդ վաճառքը, հիմնուած գրագէտին տղուն Ժաք Էմիլ – Զոլայի կամքին, արտայայտուած կտակով եւ ուր, ան կ'ուզէ որ երբեք չծախուին եւ եթէ ժառանգորդները չկարենան պահել ձեռագրերը, պէտք է նուիրեն կամ Մետանի տան (Զոլա Թանգարան) կամ Ազգ. Մատենադարանին: Արդեօ՞ք «Ժերմինալ»ի հեղինակը պիտի երեւակայէր հայր մը որ իր զաւակը դատարան կը քաշէ...: Որոշումը պիտի տրուի Նոյեմբեր 20-ին:

ԺԱՔ ԱՆՔԹԻԼ, Ֆրանսայի հեծանիւի նախկին ախոյեան, մեռաւ խլիրդէ, Չորեքշաբթի առտու: 51 տարեկան էր:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԱՏԼԱՆՏԵԱՆ ՈՒԽՏԸ

Վիէննայի մէջ ՕԹԱՆ-ի եւ Վարշաւայի Ուխտին միջեւ բանակցութիւններ կը կատարուին ոչ – կորիզային ապազինումի մը համար: Այս բանակցութիւնները տարակարծութիւններ երեւան բերած են Թուրքիոյ եւ Խորհրդային Միութեան խնդրոյ առարկայ գործողութեան ենթակայ շրջանները որոշելու հանգրուանին: Տարակարծութիւնը պատճառ եղած է որ օրակարգի նիւթ դառնայ Թուրքիոյ արեւելեան եւ հարաւ – արեւելեան մասերու պաշտպանութեան եւ ապահովութեան հարցը: Թուրքիոյ սպայակոյտի պետը զօր. Թորումթայ ըսելով թէ բազմերես ու բազմաթիւ խասեր ներկայացնող խնդիր է Թուրքիոյ ապահովութեան պարագան, կ'ակնարկէ այն իրողութեան, որ Թուրքիոյ ապահովութեան հարցերը կարելի չէ սահմանել միայն ՕԹԱՆ-ի շրջանակով:

Տրուած ըլլալով որ Թուրքիա որպէս անդամ վերոյիշեալ կազմակերպութեան, Խորհրդային Միութեան դէմ պաշտպանութեան դժուարութիւններ ունի, կը գտնուի վտանգաւոր գօտիի մը մէջ ու շրջապատուած է զանազան կառոյցներու տէր երկիրներէ, աւելի յատուկ պարագայ մը կը ներկայացնէ, քան ՕԹԱՆ-ի անդամ այլ երկիրներ:

Թուրքիոյ բարեկամ կամ թշնամի, կան սահմանամերձ վեց երկիրներ, որոնք հաւաքաբար զինուորական դերազանց ուժի տէր են:

Ասոնցմէ միայն մէկն է Յունաստան. կան անջատողական ուժերու արարքները, երկրին արեւելեան եւ հարաւ – արեւելեան շրջաններուն մէջ: Մինչդեռ Խորհրդային Միութիւն կ'ուզէ ապազինման սակարկութեան ընթացքին նկատի առնել նաեւ հարաւ – արեւելեան Անատոլուի շրջանը, մեկնելով այն վարկածէն, թէ Թուրքիոյ պաշտպանութիւնը որպէս թիրախ կը տեսնէ միայն զինքը: Ան չուզեր ընդունիլ, թէ Թուրքիա այս շրջաններուն մէջ ՕԹԱՆ-ի պարտաւորածէն զատ այլ պատասխանատուութիւններ ու հարցեր ալ ունի: Վիէննայի մէջ Թրքական թէզը իր կարգին կ'առաջարկէ «հարաւ – արեւելեան Անատոլուի շրջանը սակարկութեան նիւթ չդարձնել. Նկատի ունենալ ամբողջ Կովկասի տարածքը»:

Թուրքիոյ առաջարկը հիմնուած է այն իրողութեան վրայ, որ Թուրքիոյ ութ ջոկատին փոխարէն Խորհրդային Միութիւն Կովկասի մէջ քսան, իսկ Ղրիմի մէջ եօթը ջոկատ ունի, եւ տակաւին պահեստի 15 ջոկատներ կրնայ ի հարկին փութով այս շրջանը փոխադրել: Խորհ. Միութիւնը տէր է երկու օդային զօրաբաժնի, որոնց հրամանատարութիւնը կը գտնուի Պաթումի եւ Օտեսայի մօտերը, եւ որոնց իւրաքանչիւրը ունի 300 – 500 ռազմական սաւառնակ: Իսկ Սեւ ծովու նաւատորմը կը բաղկանայ 83 ականաձիգ նաւերէ եւ 25 ընդծովեայէ: Թրքական սահմանին մերձակայ շրջանին մէջ կան 4000 խորհրդային հրասայլեր: Այսինքն, Վիէննայի ապազինման բանակցութիւններուն եթէ անարդարութիւն մը չգործուի Թուրքիոյ դէմ, կողմերէն Խորհրդային Միութիւնն է որ պէտք է նուազեցնէ իր ուժը:

Զօր. Թորումթայ պնդելով Թրքական տեսակէտին վրայ, կ'ըսէ թէ հակառակ մինչեւ այսօր տիրող կարծիքին, ՕԹԱՆ-ի դէմ յարձակում մը թիրախ պիտի ունենայ ոչ թէ կեդրոնական Եւրոպան, այլ՝ Թուրքիան, որ առաջարկուած կարգադրութիւններով Ուխտին ամէնէն տկար կէտը պիտի հանդիսանայ: Ու բացայայտ է թէ Թուրքիա վճռած է չստորագրել համաձայնութիւն մը, որ սա կամ նա ձեւով պիտի տկարացնէ արեւելեան եւ հարաւ – արեւելեան Անատոլուի պաշտպանութիւնը:

(«Հիւրրիյէթ», Նոյեմբեր 13)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՄԲ

25.000-է քիչ մը աւելի թիւով վազողներ մասնակցած են, Նոյեմբեր 1-ին, Նիւ-Եորքի աշխարհահռչակ մարաթոնին (42.195 քմ.): Ասոնց մէջ քանի մը տասնեակ Հայեր ալ, մեծ մասամբ Միացեալ – Նահանգներէն, բայց նաեւ ուրիշ երկիրներէ: Ֆրանսայէն ալ եղան մասնակցողներ, մանաւանդ Լիոնէն: Ասոնց առաջին նպատակը, բնականաբար, կէս ճամբան չմնալ էր: Բոլորն ալ յաջողած են վերջացնել, վազել այդ տպաւորիչ հեռաւորութիւնը:

Ահա իւրաքանչիւրին դասաւորումը՝ զոր մեզի հաղորդեց մրցորդներէն՝ Ե. Մարտիրոսեան. –

Ա. Քերտէքչեան	2514-րդ,	3 ժամ 18' 08"
Ժ. Թէրզեան	2663-րդ,	3 ժամ 19' 22"
Ա. Մենճիկեան	2683-րդ,	3 ժամ 19' 32"
Ե. Մարտիրոսեան	11218րդ,	4 ժամ 08' 30"
Ռ. Ղազարեան	14325-րդ,	4 ժամ 27' 01"
Ա. Քարլանեան	18330-րդ,	4 ժամ 59' 17"

Այս ընդհանուր դասաւորումն է, բնականաբար կային դասաւորումներ նաեւ տարիքի հաշուով: Վեթերաններու շարքին մէջ, Քերտէքչեան 48 տարեկան, Թէրզեան 52 տարեկան, Մենճիկեան եւ Մարտիրոսեան 44 տարեկան, վերջացուցած են վազքը գնահատելի դասաւորումներով:

Նշենք որ 21143 հոգի հասած են ողջ – առողջ վազքին աւարտին:

Հայ մարզիկները, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 30-ին պատիւը ունեցած են ընդունուելու, Նիւ – Եորքի Առաջնորդարանին մէջ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն որ զիրենք քաջալերած է համոզիչ բառերով: Տեղին է յիշել որ Հայրապետը, իր պատանեկութեան Ռումանիոյ մէջ, եղած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի անդամ եւ՝ սկաուտ խմբապետ:

Վ. Մ.

ՀԱՅԱԾԷՍ ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՏԱՐԱԳ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

Ինչպէս ծանուցուած էր, Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 17-ի մեր թիւով, Շաբաթ, ժամը 17.30ին հայածէս բացառիկ պատարագ մը կը մատուցուի Հռոմի Սանթա – Մարիա ին Թրասթեվեռէ Եկեղեցւոյ մէջ: Արարողութեան կը նախագահէ Պապը, որ նաեւ պիտի քարոզէ:

Օսեռվաթոռէ Ռոմանօ յատկապէս պիտի անդրադառնայ այս բացառիկ պատարագին զոր կը մատուցանէ հայ կաթողիկէ կաթողիկոս պատրիարքը:

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Անմիջական կերպով Պէյրութ մեկնող մը, կը խնդրուի կապ հաստատել «Յառաջ»ի խմբագրութեան հետ, որ կենսական բնոյթ ունեցող դեղ մը ունի յանձնելիք եօթնամեայ մանուկի մը համար:

Կանխայայտ շնորհակալութիւններ:

«ՅԱՌԱՋ»

ԱՆՄՈՌԱՑ ԴԷՄՔԵՐ

ՔԼԱՐԱ ԹԸՐՋԵԱՆ

Մեծահասակի ու երեխայի մտերմութեան մէջ մի անբացատրելի ուժ կայ: Նրանք իրար հասկանում են առանց խօսքի ու իրովի սիրում: Այդպիսի մտերմութիւն կար Զապէլ Եսայեանի եւ իմ միջեւ, երբ նա յիսունն անց էր, իսկ ես նրանից կէս դար փոքր էի:

Զապէլ Եսայեանը յաճախ էր լինում մեր տանը, գալիս էր եւ մենակ, եւ իր աղջկայ ու տղայի հետ: Ծնողներիս հետ խօսում էին, ծիծաղում, խորհում, տխրում...

Ես ու քոյրս մի անկիւն քաշուած (արգելուած էր մեծերի հետ սեղան նստել, նրանց զրոյցը լսել) հմայուած նայում էինք Տիկին Զապէլին: Ցատկայէս տպաւորիչ էին աչքերը, թանձր շուրթերն ու ալեխառն մազերը, որ միշտ հաւաքուած էին ծոծրակին, բայց չէին ենթարկւում, ու գանգուրները դուրս էին պրծնում, արծաթէ պսակի պէս շրջանակելով դէմքը, որ լոյս ու բարութիւն էր ճառագում:

Մեր տունը խորհուրդների փողոցում էր, երեսնական թուականների Երեւանի կենտրոնում:

Բոլոր ճանապարհներն ասես անցնում էին մեր տան միջով: Սուրճի, թէյի սեղանի շուրջ հաւաքւում էր մտաւորականութեան ծաղկեփունջը: Մեր ընտանիքին մօտ կանգնած մարդիկ հիւանդ հօրս նրկատմամբ շատ ուշադիր էին, մի երեկոյ անգամ նրան մենակ չէին թողնում: Նրանց այցելութիւնը ոչ միայն ծնողներիս, այլեւ քրոջս ու ինձ համար էլ կապ էր արտաքին աշխարհի հետ:

1935 թուականին հայրս վախճանուեց: Զապէլ Եսայեանը մեր ընտանիքի հետ առաջուանից աւելի մտերմացաւ: Նրա որդին՝ Հրանտը խառնուածքով մօրից տարբեր էր, միշտ լռակեաց, գլուխը կախ, բայց շատ բարի ժպիտ ունէր: Նրան բոլորը սիրում էին ու ասում, որ լաւ քիմիկոս է: Քոյրը նրա հակապատկերն էր, մինչեւ հիմա ականջիս մէջ Սոֆիի ծիծաղն է: Այնքան կենսուրախ էր:

Եսայեանների ընտանիքում նորութիւն տեղի ունեցաւ: Սոֆին ամուսնացաւ Սարբեկ անունով մի երիտասարդի հետ, որ գիւղից էր եւ, եթէ չեմ սխալւում բանասէր էր, համալսարանը նոր էր աւարտել:

Աբովեան փողոցի բնակարանում ապրում էին Զապէլ Եսայեանը, Սոֆին եւ ամուսինը: Իսկ Հրանտը կնոջ՝ Բերկրուհու եւ երկու զաւակների հետ բնակւում էր Կաուչուկի գործարանի թաղամասում, իսկ յետոյ նրան տուն տուեցին նոյն գործարանի բնակելի շէնքում, որ ներկայիս Ալավերդեան փողոցում է:

Սոֆին՝ աղջիկ ունեցաւ, անունը Զապէլ դրեցին: Կապոյտ աչքերով, սպիտակամաշկ, սիրուն երեխայ էր եւ շատ նրման էր իր տատին:

Զապէլ Եսայեանը մեծ ոգեւորութիւն էր ապրում, խանդավառուած էր հայրենիքով, նրանց մարդկանցով, տպաւորութիւններն ամբարում էր, որ յետագայում վէպեր էին դառնալու: Նա սիրուած էր որպէս մարդ, որպէս ստեղծագործող, որպէս դասախօս: Իսկ այդ տարիներին լինել հասարակութեան կողմից սիրուած մարդ, նշանակում էր միշտ շրջապատուած լինել մարդկանցով յատկապէս երիտասարդութեամբ:

Եսայեանն ամէնուրեք էր, գրողների միութիւնում, համալսարանում, վէպեր էր գրում, ելոյթներ ունենում, դեկուցումներ կարդում, եռանդուն մասնակցում գրական վէճերին, պաշտպանութեան տակ առնում տաղանդաւոր գրողներին, որոնց հալածում էին:

Մերոնք՝ մայրս եւ տատս հիացած ու զարմացած լսում էին նրա պատմածները, թէ ինչ է ասել Չարենցին, Բակունցին, Մկրտիչ Արմէնին քննադատողներին, իսկ ես լսում էի կլանուած ու իրովի ընկալելով պատմածը, առանց պատկերացնելու իրադրութիւնը, ուրախանում էի, որ Զապէլ Եսայեանն այդքան մեծ է:

Անցան տարիներ եւ յետոյ հասկցայ թէ նրա ամէն մի ելոյթը ինչ նշանակութիւն ու արժէք ունէր: Ահա, նա Չարենցին պաշտպանութեան տակ է առնում եւ ասում է. «Եղիշէ Չարենցը մեր ամենամեծ բանաստեղծն է, այդ անուրանալի է բոլորի համար, նրա տաղանդը շողշողուն լոյսի պէս շլացնում է մեզ»: Կամ՝ «մեզանից շատերի անունները անհետ կը կորչեն, բայց գալիք սերունդները չեն մոռանայ Չարենցին: Թերեւս մեզնից ոմանց անունները անցնեն գալիք սերունդին, միայն այն պատճառով, որ Չարենցի արժէքով մէկու մը մասին եղել ենք արդար կամ անարդար»:

Նրան մեղադրանք են ներկայացնում, թէ ինչի նոր կեանքի թեմատիկայով վէպ չի գրում, տարուած է անցեալով, իրականութեան պատկերումից վախենում է: Եսայեանը պատասխանում է. – «Ինչո՞ւ պէտք է վախենալ այն կեանքից, որի մէջ ապրում ենք ուրախութիւնով եւ ոգեւորութեամբ եւ որուն կերտման մասնակցում ենք»: Նա ասում է, որ չի կարող անմիջապէս նոր թեմատիկայի անցնել, նշելով. – «Ոչ ոք ինձ երախտապարտ չէր լինի, եթէ մէկը միւսի ետեւից հրապարակ հանէի վիժած գործեր: Իմ բազմամեայ փորձառութիւնս եւ իմ ստեղծագործական առանձնայատուկ տուեալներս ինձ թելադրում են համբերել եւ այդ միջոցին տոգորուել մեր ներկայ գրականութեամբ»:

Եւ այս բոլորը 1937 թուականի նախօրէին, եւ այս բոլորը անհատի պաշտամունքի տարիներին:

Չգիտեմ, թէ դոյժն ինչպէ՞ս հասաւ, ինչպէ՞ս իմացանք, որ Զապէլ Եսայեանը ձերբակալուած է: Արցունքը քիչ էր: Պէտք էր նեցուկ լինել նրա հարազատներին, օգնել, որ ձեռագրերը չոչնչացուեն: Մայրս, վտանգի ենթարկելով իր անձը, օգնում էր:

Սոֆին, ամուսինն եւ երեխայն հանում են Աբովեան փողոցի մասնաշէնքի տնից եւ տեղափոխում ինչ – որ պարաքում: Հրանտին ազատում են աշխատանքից եւ այն օրը, երբ ուզում են հանել նաեւ բնակարանից, Մոսկուայից ըստացւում է պաշտօնական գրութիւն. Հրանտ Եսայեանի գիւտն արժանացել է հեղինակային իրաւունքի եւ թոյլ է տըրւում ներդնել արտադրութեան մէջ: Զապէլ Եսայեանի որդին իրաւունք է ստանում աշխատել գործարանում եւ ապրել իր տանը: Բայց չկայ նրանց տան հիմնական սիւնը՝ Զապէլ Եսայեանը: Եւ հոգեկան ծանր ապրումներն իրենց գործը անում են. հիւանդութիւնը, մահը չոքել են Եսայեանների դռներին ու տանում են ... Մահանում է Հրանտի աղջիկը՝ Սոնան, կինը՝ Բերկրուհին, աւելի ուշ՝ յիսունական թուականների սկզբին, որդին՝ Վահրիկը: Սոֆի Եսայեանը հոգեկան խանգարում է ստանում: Ամուսինը նրան համոզում է երեխային վերցնել եւ գիւղ գնալ, իբր յետագայ հալածանքներից խուսափելու համար: Սոֆին գըտնւում է Գառնի, աշխատանքի ընդունւում դպրոցում որպէս ֆրանսերէն լեզուի ուսուցչուհի:

Մօրս մահից յետոյ Սոֆին նեցուկ եղաւ Դաւթեանը, որ բանտում Զապէլ Եսայեանի հետ էր եղել: Սոֆին իր կեանքի վերջին երկու տասնամեակում աշխատում էր Գիտութիւնների ակադեմիայում եւ ամբողջովին նուիրուեց մօր գրական ժառանգութեան վերականգնման, գրքերի հրատարակման գործին:

Ժամանակը շտապեցնում էր, պէտք է գրէի նաեւ Զապէլ Եսայեանի քիմիկոս որդու՝ Հրանտի մասին, որը քիչ ներդրում չունեցաւ մեր հանրապետութիւնում քիմիայի զարգացման գործում: Սինթետիկ կաուչուկի կոմբինատը հասակ առաւ նրա աչքի առջեւ եւ նրա անմիջական մասնակցութեամբ: Հրանտ Եսայեանի պատմածը գրի առայ 1977 թուականին, նրա մահուանից հինգ տարի առաջ:

Ծնուել է Փարիզում 1910 թուականին: Հայրը՝ նկարիչ Տիգրան Եսայեանը հայ իրականութեան ճանաչուած դէմքերից էր: Հրանտը մանկուց շատ էր ճամբորդել, քանի որ մայրը հայաշատ վայրերում սիրուած ու ճանաչուած արձակագրուհի էր, հասարակական գործիչ: Ամէնուրեք նրան սպասում էին, ծարաւի էին նրա խօսքին:

Զապէլ Եսայեանը ճամբորդում էր ոչ միայն իր ապագայ գրքերի համար նիւթ հաւաքելու, այլ՝ առաջին հերթին հայրենակիցներին պաշտպան կանգնելու համար: Դեռ 1908 թուականին նա գալիս է Կոստանդնուպոլիս, ընդգրկւում է Ատանայի ջարդի կապակցութեամբ ստեղծուած պատուիրակութեան կազմում: 1909 թուականին մեկնում է Կիլիկիա եւ տպագրում յօդուածներ աղէտի մասին, «Ջայներ որբերու թշուառութենէն», «Աղէտի զոհերէն»: Երկու տարի անց Կիլիկիայի հայութեան ողբերգութիւնը նկարագրում է՝ «Աւերակներուն մէջ» գրքում:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի սկսուելու լուրը Զապէլ Եսայեանին հասնում է Կոնստանդնուպոլսում, որտեղ գտնւում էր որդու հետ: Եսայեանն Եղեռնից հրաշքով փրկւում է: Յիշում եմ, նա պատմում էր, որ հիւրանոցից դուրս գալիս երկու թուրք իրեն հարցնում են. – «Դո՞ւք էք Զապէլ Եսայեանը»: Ասում է՝ «Ոչ, նա ներսում է» եւ անշտապ հեռանում: Զապէլ Եսայեանին փրկում է ինքնատիրապետումը: Նրան յաջողւում է որդու հետ անցնել Բուլկարիա, Ռումանիա եւ հասնել Թիֆլիս:

«Մեզ շատ ջերմօրէն ընդունեց Յովհաննէս Թումանեանը, – վերյիշեց Հրանտը: – Նա մեզ իր տանը տեղաւորեց, ապա ամառանոց տարաւ: Յիշողութեանս մէջ յատկապէս վառ է մնացել ամառանոցի շրջակայքը, որտեղ անհամար կակաչներ կային»:

Փարիզ, ամուսնու մօտ վերադառնալու համար Զապէլ Եսայեանն անցնում է Իրանով, գնում Բաղդադ, Բասրա, Եգիպտոս: Դա սոսկ դեգերում չէ, ամէնուրեք նա զբաղւում է հայ տարագիրների ու որբերի հաւաքագրման ու տեղաւորման գործով: Վերջապէս մի առեւտրական նաւով նրան յաջողւում է Մարսէյլ հասնել:

«Յիշում եմ, – ասում է Հրանտը, – որ պատերազմի պատճառով նամակները կանոնաւոր տեղ չէին հասնում, եւ, երբ մենք Փարիզի կայարանից կառքով տուն հասանք, հայրիկիս զարմանքին եւ ուրախութեանը չափ չկար:

Քսանական թուականներին հայրս վախճանուեց»:

Զապէլ Եսայեանը, անձնական վիշտը թողած զբաղուած է գաղթաշխարհի հայութեան ճակատագրով: Նրա կեանքի լուսաւոր էջերից մէկը 1926 թուականն է, երբ գալիս է Մոսկուա, այնտեղից էլ Սովետական Հայաստան, լինում է Բաքւում, լեռնային Ղարաբաղում: Ամէնուրեք ապրում է ոգեւորութիւն, նոր կեանք կառուցող մարդկանց նուիրուածութիւնը, հաւատն արձակագրուհուն ստեղծագործելու մեծ լիցք են տալիս: Իր տեսածի մասին նա պատմում է ֆրանսահայութեանը, հանդէս գալիս մամուլում, որ կարողանայ իր ձայնը հասցնել աշխարհով մէկ սփռուած հայութեանը: Հոգին լցուած է հրճուանքով, կայ, ապրում է Հայաստանը, կայ եւ ապրում է նրա ժողովուրդը: Նա պատմում է անձնուրաց մարդկանց մասին, որոնք կառուցում են վերածնուած հայրենիքը: Այդ տպաւորութիւնների արդասիքն եղաւ «Պրոմեթէոս ազատագրուած» գիրքը: Այդ ուղեւորութիւնից յետոյ Զապէլ Եսայեանը չի կարողանում հեռւում հանգիստ մնալ, նրա հոգին վերածնուած հայրենիքում է:

«Մեր ընտանիքը, – ասում է Հրանտը, – Փարիզում մնաց մինչեւ 1933 թուականը: Մայրս ու քոյրս հայրենադարձուեցին, իսկ ես մէկ տարի էլ մնացի Ֆրանսիայում, քանի որ աւարտելու էի Սորպոնի համալսարանի քիմիական ֆակուլտետը: Ուսանողական տարիներին ընդունուեցի առաջադէմ երիտասարդութեան շարքերը, տարածում էի մեր թերթը: 1934 թուականին ես եւս եկայ Սովետական Հայաստան»:

Կարծես կեանքը նպատակ էր դրել ինչ – որ չափով մեղմելու Եսայեան ընտանիքի կրած տառապանքները: Զապէլ Եսայեանը արդարացուած է, յետ մահու նա գրաւում է իր պատշաճ տեղը որպէս գրող, թարգմանիչ, հրապարակագիր: Նրա «Սիլիհտարի պարտէզներ»ի առաջին գիրքը եւ «Պարպա Խաչիկ» երկարաշունչ վէպը լոյս են տեսնում:

Հրանտ Եսայեանը, չնայած իր առաջացած տարիքին, աշխատում է ակադեմիայում, միաժամանակ ակադեմիկոս Մարտին Կասեանի Երեւանի Տեխնիկայի տանը հիմնադրած ասպիրանտուրայի ղեկավարներից է: Ասպիրանտուրան հասարակական հիմունքներով է, գիտնականներն սիրայօժար իրենց ազատ ժամանակը տրամադրում են հանրապետութեան երիտասարդ գիտնականների շարքը համալրելու գործին:

Հրանտ Եսայեանին յաճախ կարելի էր տեսնել Երեւանի փողոցներում զբօսնելիս: Մայրաքաղաքը նրա աչքի առաջ էր այդ տեսքը ստացել, նա Երեւանը սիրում էր մի առանձին սիրով, «Երեւանի կենսագրութիւնը իմ կենսագրութիւնն է», – հպարտօրէն ասում էր Հրանտ Եսայեանը: Իսկ ես ուզում եմ ընդհանրացնել. Երեւանի կենսագրութիւնը Ֆրանսիայից, Թուրքիայից, Յունաստանից, Պուլկարիայից եւ այլ երկրներից քսանական – երեսնական թուականներին եկած հայերի կենսագրութիւնն է: Նրանք չվարանեցին դժուարութիւններից, բնիկների հետ ձեռք – ձեռքի տուած մեծարեցին մանուկ Երեւանը: Եւ նրանց կեանքը, գործունէութիւնը, խօսքը սէր էր, հպարտութիւն, նուիրում, երախտագիտութիւն եւ, ամենագլխաւորը, հաւատ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ ԱՂԱՆՊԷԿԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

«Հիւրրիյէթ», Նոյեմբեր 6-ի թիւին վերջին էջը հրատարակուած լուսանկարին տակ հետեւեալ խորագրով կը ներկայացնէ զինք. «Վերակառուցումի քաղաքականութեան ճարտարապետ Ա. Աղանպեկեան»ը:

Ահա այդ խորագրին հետեւող գրութիւնը. –

Մոսկուայի մէջ անձրեւ հոկտեմբերեան շաբաթ օր մը: Տնտեսական հիմնարկին երրորդ յարկին վրայ, մութ գրասենեակի մը դուռը բանալ – ցոցելէ ետք մաքրութեան պաշտօնեայ կինը ցած ձայնով կը մռլտայ. – «Չեմ գիտեր թէ այս մարդը այս ժամուն տակաւին ի՞նչ կ՚ընէ հոս ... ոչ մէկ բանի հանդէպ յարգանք ունի ... Նորէն չկրցայ շաբաթական մաքրութիւնս ընել»: 120 քիլոկրամ կշռող հսկան որ պատճառ եղած է ծեր կնոջ գանգատին, ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ խորհրդային ղեկավար Կորպաչովի տնտեսական խորհրդատուն՝ Աբէլ Աղանպեկեան:

Աղանպեկեան, որ գլխաւոր ճարտարապետն է ամբողջ աշխարհի մէջ մեծ արձագանգ արթնցնող վերակառուցումի քաղաքականութեան, շատ անշուք գրասենեակ մը ունի: Այդ գրասենեակին մէջ ուր չկայ Լենինի արձանը կամ Կորպաչովի նկարը, անհամար փաստաթուղթերու, գիրքերու եւ թերթերու կոյտերուն մէջտեղ ծանրօրէն գլուխը վերցնելով իր այցելուները կը բարեւէ Աղանպեկեան, պարզ շապիկ մը հագուած: Ան այսպէսով առաջին պահէն իսկ կը ջնջէ խորհրդային պաշտօնատարներու աւանդական կերպարը. գրեթէ կատարեալ իր սեւի – սեւ մազերով, հեզնական նայուածքով, ջղային ձեռքերով որոնք անդադար բաներ մը կը մրոտեն երբ կը խօսի, ու հաղորդական, ջերմ վարմունքով տիպար հարաւցի մըն է:

Ծնած է Ստալինի երկիրը՝ Վրաստանի մայրաքաղաք Թիֆլիսի հայկական թաղին մէջ, 1932-ին: Շատ դժուարին մանկութիւն մը ապրած է այս հսկան: Մայրը, որ լեզուներու մարզին մէջ ունեցած մեծ ընդունակութեան պատճառով յետագային նախագահ կարգուած է Գերմանիոյ խորհրդային ուժերուն թարգմանութեան գրասենեակին, ծխախոտի գործատան մէջ բանուորուհի էր երբ զաւակը ծնաւ: Աբէլ Աղանպեկեան չէ ճանչցած իր հայրը. Ղազախստան որբանոցի մը մէջ անցած իր մանկութեան համար կ՚ըսէ, թէ «կեանքին ամէնէն սարսափելի շրջանն է»: Լուալով, պատմութիւն կարդալով, Հէկէլի երկերով ու մեքենագրութիւն սորվելով անցած երիտասարդական տարիներէ ետք Ա. Աղանպեկեան 1955-ին կ՚արձանագրուի Մոսկուայի Տնտեսական Հիմնարկը: 1956 ... այն տարին, երբ Ստալինի կողմէ հանրային կարեւոր հաստատութիւններ փակուելէ, լաւագոյն մասնագէտներ գործազրկուելէ, վիճակագր-

«L'ŒIL»

LES QUARANTE ANS DE LA GALERIE FRAMOND

«Լ'Էօյ» գեղարուեստի ամսագրին Նոյեմբերի թիւին մէջ, վերի խորագրին տակ շորս էջ նուիրուած է Գրիգոր Ա. Համբարձումեանի վարած «Ֆրամոն» ցուցասրահին, անոր քառասուներորդ տարեդարձին առթիւ: Նկատի առած կարեւորութիւնը, որ «Լ'Էօյ»ի նման ծանօթ հանդէս մը կ'ընծայէ հայ արուեստաէրին, կ'արձագանգենք, հատուածներ ներկայացնելով թարգմանաբար:

«Հազուադէպ երեւոյթ է որ փարիզեան ցուցասրահներ հասնին իրենց քառասուներորդ տարին թեւակոխելու...: Այս տողերը կը գրեմ, մտածելով այն հոյակապ խանդավառութեան մասին, որ նկատելի էր Բ. Աշխարհամարտի աւարտին ու վաթսունական թուականներու միջեւ: Շրջան մըն էր այդ, ուր նկարչութեան հանդէպ մեծ հետաքրքրութիւն կար, ինչպէս նաեւ նոր տաղանդներու եւ սրահներու հանդէպ, ուր երիտասարդ քննադատներ եռանդով կը կատարէին իրենց գործը եւ օրաթերթերը հակառակ թուղթի չգոյութեան, տեղ կու տային անձնական նոյնիսկ ամէնէն աննշան ցուցահանդէսին:

«Ֆրամոն» ցուցասրահը կը տօնէ իր քառասնամեակը, սակայն սխալ, կամ անտեղի յանդգնութիւն պիտի չըլլայ հոն տեսնել նաեւ հարիւրամեակի մը նշումը: Արդարեւ 1887–ին նոյն վայրին մէջ կը հիմնուի վիմագրութեան վաճառատուն մը: Հինգ – վեց հանգրուանէ անցնելէ ետք ան կը վերածուի ներկայ «Ֆրամոն» ցուցասրահին:

Առաջին քայլերէն իսկ հաստատութիւնը կը հրաւիրէ երիտասարդ տաղանդներ, վարպետներ, վաւեր արուեստագէտներ, որոնք հանրութեան կը ծանօթացնեն «Բանաստեղծական իրականութիւնը» հոսանքին նկարիչները, կամ «Նոր ուժեր»ու խումբը:

«Ֆրամոն» սրահը հիւրընկալած է նաեւ խմբական ցուցահանդէսներ ուր տեղ գրաւած են տպաւորապաշտներէն մինչեւ ժամանակակիցներու մեծագոյն անունները: 1959–ին ցուցասրահին գեղարուեստական ղեկավարութիւնը կը ստանձնէ Հ. Ա. Կրէկոր: Նախ հաւաքող մըն է ան, որ ինչպէս յայտնի է իր անունէն, ծագումով հայ է: 1924–ին ծնած է Պոլիս. հոն տարրական — ճարտարագէտ կը վկայուի, յետոյ կարեւոր պաշտօն ստանձնելով Օրէալ հաստատութեան մէջ, կը հաստատուի Փարիզ:

Հետեւելով իր նոր տնօրէնին անձնական ճաշակին, «Ֆրամոն» իր գործունէութեան շրջանակին մէջ կ'առնէ կարգ մը նկարիչներ, որոնք նկարչական նոր ոլորտի մը տիրելու նպատակն ունէին: Վաթսունական թուականներէն ի վեր հոն ցուցադրուեցան ու քաջալերանք գտան մեծարժէք զանազան արուեստագէտներ: Ա. Պօտէնի, Ֆ. Պորէսի, Ալ. Կարպէլի, որ Թոնենքի, Ֆ. Լէժէի, Փունյիի կամ Ռոնէրի քով տեղ կը գրաւեն նաեւ վերացական հոսանքի սրտակնող արուեստագէտներ, ինչպէս՝ Փոլիաքոֆ կամ Խաթէւ: Հ. Ա. Կրէկորի մէկ այլ նախասիրութիւնն է երաժշտութիւնը. երկար տարիներ դաշնակի դասեր առած է ու երաժշտական գլխաւոր ղեկավարն է Քաթրայի, որ յաճախակի նուագահանդէսներ կը կազմակերպէր Փարիզի մէջ, մեծ մասով ծանօթացնելու համար երիտասարդ մենակատարներ ու ապագայ խոստացող խումբեր:

Հ. Ա. Կրէկոր իր գործունէութեան մէջ տեղ կու տայ ամէն բանէ առաջ երկու նկարիչներու. որ Թոնենքի եւ Ռոնէրի:

Այսօր ցուցասրահին քառասնամեակը կ'ոգեկոչուի քառասուն պաստառներու ցուցադրութեամբ, որոնք կը նշեն «Ֆրամոն»ի զանազան հանգրուանները:

Արդէն իսկ Հ. Ա. Կրէկոր կը մտածէ ապագային մասին, նաեւ կը ջանայ վերականգնել Քաթրան: Մեծ խանդավառութեան տէր այս անձը, որ իրական բանաստեղծ մըն է, չի համապատասխաներ բնաւ պաստառներ վաճառողի աւանդական տիպարին»:

«Լ'Էօյ»ի յօդուածը կը վերջանայ այն գիտումով, որ կը յայտնուի Գրիգոր Համբարձումեանի հանդիպումներէն ու գործունէութենէն ծագում առած նշմարներուն հայերէն լեզուով հրատարակութեան մասին: Այս շահեկան յօդուածին կ'ընկերանան Պր. Համբարձումեանի նկարէն զատ, վերարտադրութիւններ, որոնց գլխաւորն է Աստուրի «Լա վիլ էքլաթէ»ն որ ամբողջ էջ մը կը գրաւէ: Գրութեան աւարտին կը նշուի նաեւ ցուցասրահին հասցէն ու ներկայ ցուցահանդէսին տեւողութիւնը:

ութիւններ խարդախուելէ, մէկ խօսքով, ամէն բան տակնուվրայ ըլլալէ ետք, փճացած է նաեւ տնտեսութիւնը: 1956 այն տարին է, երբ երկրին ու ամբողջ աշխարհի մէջ ռումբի նման պայթած է Խրուշչեւի տեղեկագիրը, ուր ան քննադատած էր Ստալինը: Ու նոյն տարին Աբէլ Ագանպէկեան կ'անդամագրուի համայնավար կուսակցութեան:

1961–ին ղեկավար կը կարգուի Նովոսիպիրսքի Տնտեսական հիմնարկին ու ճարտարարուեստական արտադրութեան կազմակերպութեան, ու 1983–ին երբ Բրեժնեւի կը յաջորդէ Անտրոբով, Ագանպէկեան կը սկսի յօյսեր տածել տնտեսական դրութեան փոփոխութեան կարելիութիւններու մասին: Սակայն Անտրոբովի կարճատեւ ղեկավարութենէն ետք Չէրնէնկոյի չէզոք կեցուածքը կը թաղէ այս յօյսերը ... մինչեւ 1985 թուականը, երբ Կորբաչով գործի գլուխ կ'անցնի:

Կորբաչովի իշխանութիւնը ձեռք առնելէն անմիջապէս ետք Ագանպէկեան Մոսկուա կը վերադառնայ. նոր ղեկավարին հետ ծանօթացած է երբ Անտրոբովի շրջանին հողամշակութեան պատասխանատու էր: Կորբաչով մօտէն կը հետաքրքրուէր տնտեսական պարբերաթերթով մը, որու 18 տարիէ ի վեր պատասխանատուն էր Ա. Ագանպէկեան: Նոյնիսկ Կրեմլինի մօտիկ շրջանակներու համաձայն, այս «մեծ հսկայ»ին նոթերը ներշնչարան եղած էին Կորբաչովի ճառին: Այսօր Ագանպէկեան Կորբաչովի մտերիմ բարեկամն է ու տնտեսական խորհրդատուն... Սակայն Կրեմլինի հարուցին սուղ կը վճարէ այս դիրքը. ան շատ առիթ չունենար կինն ու երկու զաւակները տեսնելու. ոչ ալ կրնայ արձակուրդի երթալ: Անոր փոխարէն 120 քիլոկրամնոց իր հսկայ մարմնով տարին 200 հազար քիլոմեթր ճամբայ կը կտրէ: Ներքին ճամբորդութիւններէ զատ այս տարուան ընթացքին ան գացած է Վիէննա, Փրակա, Պոնն, Պելկրատ, Թոքիօ, իսկ մօտ ատենէն հաւանական են դէպի Լոնտոն եւ Փարիզ նոր ուղեւորութիւններ:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍԱՆ – ՓԱՒԼՈՅԻ մէջ, վերջերս, անարգ ոճիրի մը զոհ գացած է գաղութի ծանօթ դէմքերէն Ժոզէ Տիչէքճեան: Ան առաւօտուն, սովորական ժամուն, երբ իր գործատունը գացած է, հագին կառքէն իջած, աւազակներու կողմէ արձակուած գնդակի մը զոհ գացած է: Ծնած էր 1919–ին: Յաջողած գործատէր եւ առեւտրական, ան իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է գաղութի ազգային կեանքին: Տարիներ վարած է Սան – Փաւլոյի Գաղութային Վարչութեան եւ Մարաշի Հայրենակցական Միութեան ատենապետութիւնը:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍ այցելած է Ռ.Ա.Կ.ի Կեդր. Վարչութեան վարիչ – քարտուղար Վաչէ Ղազարեան: Հոկտեմբեր 17ին, ան նախագահած է Ռ.Ա.Կ.–ի Հարաւամերիկեան 10–րդ Պատգամաւորական ժողովին: Հոկտեմբեր 19–ին այցելած է Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Մարի Մանուկեան վարժարան եւ հանդիպում մը ունեցած աշակերտութեան եւ հայերէնի ուսուցիչներուն հետ: Նոյն օրը հանդիպում մըն ալ ունեցած է Թեմին առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեանի հետ եւ իրիկունը դասախօսած՝ «Ներկայ Սփիւռքը եւ Հ. Բ. Ը. Մ.–ը» նիւթին շուրջ: Հոկտեմբեր 21–ին այցելած է Մխիթարեան վարժարան: Յաջորդ օրը Վաչէ Ղազարեան մեկնած է Մոնթէվիտէօ եւ հանդիպումներ ունեցած Նուպարեան – Ալեք Մանուկեան վարժարանի խնամակալութեան, առաջնորդական տեղապահ Յակոբ Ծ. Վրդ. Գլըճեանի եւ պատասխանատու այլ անձերու հետ:

**

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, Հոկտեմբեր 20–ին, իր մահկանացուն կնքած է Ռուբէն Թոփճեան: Ծնած էր Աթէնք: Կանուխէն եղած է Պատանեկանի անդամ եւ նուիրումով ծառայած ազգին: Օժտուած էր գրական ու բանաստեղծական շնորհով: Հրատարակած է կարգ մը բանաստեղծութիւններ «Ազատ Օր»ի, «Նայիրի»ի եւ «Հայրենիք»ի մէջ: Յօդուածներ ստորագրած է նաեւ հելլէն թերթերու մէջ: Տարիներէ ի վեր լծուած էր ուսումնասիրութեան մը, գտնելով բազմաթիւ բառերու արմատները, որոնք ներմուծուած են հայերէն լեզուի մէջ հին յունարէնէն: Դժբախտաբար չէ կրցած իրականացնել իր երազը՝ գրքի մը մէջ ամփոփելու համար իր ուսումնասիրութիւնը: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Հոկտեմբեր 22–ին, Ֆիքսի Ս. Կարապետ Եկեղեցին: Դամբանական խօսած է Կարօ Մինասեան:

**

ԵԱՄՊՈԼԻ «Սըկլասիէ» ընթերցարանի սրահին մէջ մէջ, Հոկտեմբեր 24ին, տեղի ունեցած է երեկոյթ մը, նուիրուած՝ Պալքանեան պատերազմի 75–ամեակին եւ Անդրանիկի մահուան 60–ամեակին: Խօսք առած է «Երեւան» կազմակերպութեան տեղւոյն մասնաճիւղի նախագահ Գալուստ Փափուչեան: Ցուցադրուած են լուսապատկերներ Պալքանեան պատերազմէն:

Սլիվէնի Ժողովրդական Բանակի Տունը տեղի ունեցած հանդիսութեան բացումը կատարած է Խաչօ Խաչատրեան: Խօսք առնելով Թոթիօ Խրիստով անդրադարձած է Պալքանեան պատերազմին եւ Անդրանիկի կեանքին ու գործունէութեան:

Թոլպուխինի «Երեւան» ակումբին մէջ զոյգ յոբելեաններու մասին խօսած է կազմակերպութեան նախագահը՝ Գրիգոր Առաքելեան:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ տեղի ունեցած են խորհրդային շարժանկարի, նոր շարժանկարի եւ տեսոյցի միջազգային փառատօներ: Ունմեթօգրաֆ շարժանկարի սրահին մէջ Հոկտեմբեր 19–ին ցուցադրուած է Սերգէյ Պարաճանովի «Մեր մոռցուած նախնեաց ստուերները» (հիմնուած ուկրանական աւանդութիւններու վրայ), Հոկտեմբեր 21–ին՝ Կարէն Շահնազարովի «Սուրհանդակ տղան», իսկ Հոկտեմբեր 25–ին՝ Պարաճանովի «Սուրամի բերդի առասպելը» (վրացական) ժապաւէնները: Նոր շարժանկարի փառատօնին ցուցադրուած յատկանշական գործերէն եղած է Թորոնթօ բնակող Ատոմ Եկոյեանի «Ֆամիլի Վիուինկ» ժապաւէնը, որ արժանացած է դատակազմի յատուկ յիշատակութեան: Նոյն ժապաւէնը Թորոնթոյի փառատօնին շահած էր Ա. մրցանակ:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Գլօտ Շամփանեը սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 31–ին և Նոյեմբեր 1–ին, հանդէս եկած է Հայաստանի հեռատեսիլի ազգագրական «Ակունք» համոյթը: Խումբին կ'ընկերանան երգիչներ Մելանիա Աբովեան, Եդուարդ Դարբինեան, Օֆելիա Համբարձումեան, Ռուբէն Մաթեւոսեան, Լիտա Զաքարեան, Աշոտ Ղազարեան, ջութակահար Կարօ Հայրապետեան, սրնգահար Գէորգ Տապաղեան եւ հեռատեսիլի ճազի նուագախումբը: Մոնրէալի Թէքէ – Արմենիայի եւ Երեւանի հեռատեսիլի նախաձեռնութեամբ համոյթը շրջապտոյտ մը կատարած է Միացեալ – Նահանգներու զանազան քաղաքները եւ հանդէս եկած նաեւ Թորոնթօ:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ Զարմահալի Հայ Ուսումն. Միութեան ակումբին մէջ, Հոկտեմբեր 31–ին, տօնուած է Հայ Մշակոյթի օրը: Բանախօսած է Միշա Հայրապետեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման խօսք արտասանած է Արտակ Արք. Մանուկեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՏԱԼԱՑԻ ԱՂՋԿԱՅ ԵՐԳԸ

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Այս ճշմարտութիւն էր, որ անգամ մը յայտնագործուելէ յետոյ պէտք է մշտական ուղեցոյց ըլլար Հայերու համար: Ճշմարտութիւն, որ չարժեր վերստին յայտնագործելու փորձ ընել՝ նորանոր կորուստներու գնով: Ճշմարտութիւն, որուն էութեան ըմբռնումը մեզ զերծ պէտք է պահէր նուաստացումներէ, ներարկէր արժանապատուութեան բարձր զգացում, եւ մեր աշխատանքը, մեր գաղափարները, մեր կեանքն ու գործունէութիւնը մեր ժողովուրդին, մեր տառապեալ ու աքսորական ժողովուրդին նուիրաբերելու կարողութիւն:

Եւ քանի կ'ապրինք, պարտաւոր ենք յուսալ ու մտածել, աշխատիլ ու քրտնիլ եւ գործել ու գործել:

Հարկաւոր է, որ «ամէն մէկս գործը կատարէ գոնէ իր կարողութիւններու չափով»:

Ուրիշ ի՞նչ կը մտածէր Միքայէլ հանքային ջուրերը ապաքինելու օրերուն: Ի՞նչ եզրակացութիւններ կ'ընէր ճամբորդական տպաւորութիւններէ...: Արդեօ՞ք հանդիսատի այդ կարճատեւ շրջանին կը յղանար իր ծրագրերը, որոնք այնուհետեւ ամենայն բծախնդրութեամբ պէտք է իրականացուէին եւ որոնք ուղեցոյց աստղեր պէտք է ըլլային նաեւ յետագայ սերունդներու համար...: Բայց բան մը կասկածէ դուրս է, որ զայն շարունակ ոգեւորած է իտալական միասնական տէրութեան եւ Իտալացիներու՝ միաբան ազգ դառնալու գաղափարը, որու իրականացումին համար ջանք չէին խնայած ո՛չ յեղափոխութեան առաջնորդները եւ ո՛չ ալ շարքային մարտիկները:

Նաեւ կասկածէ դուրս է, որ ոգեւորութեան հետ միաժամանակ Միքայէլը հետապնդած է իտալական ազատագրական պայքարի դրուագ մը...: Անոր համար այդ պատմութիւնը հիմա արդէն շօշափելի էր, տեսանելի՝ ամէն մանրամասնով, եւ, ինչպէս միշտ, զուգահեռներ կը ծնէին, որոնք կրնային շատ շահեկան ըլլալ Հայերու համար..: Ժողովուրդը ոտքի ելեր էր մխանալու Ճուզեփէ Կարիպալտիի զօրախումբերուն, որոնք կը կոչուէին «Ալպեան որսորդներ»...: Անոնք՝ այդ որսորդները, մեծ մասով ազնուական ու պատուաւոր ընտանիքներու զաւակներ էին եւ կը կռուէին յանուն հայրենիքի ազատագրութեան: Իտալացի մայր մը, ոչ միայն իր եկամուտը նուիրած էր, որպէսզի «որսորդները» կարենան զինուիլ, այլ Կարիպալտիին զինուոր տուած էր իր երեք զաւակները: Իսկ աղջիկը դրօշ գործած ու յանձնած էր եղբայրներուն, ապսպրելով, որ եթէ նոյնիսկ յանուն ազատ Իտալիոյ զոհուին, երբեք իրենց թիկունքը ցոյց չտան թշնամիին: Այսպէս էին «Իտալիոյ աշխարհի տիկնայք փափկասուն»...: Եւ այս էր ճշմարիտ հայրենասիրութիւնը:

Հանդիպումներ Մանճիի ու Սաֆիի հետ, Կարիպալտիի մասին հիւսուած աւանդութիւններ, որոնք կը պատմէին ամէնուրեք իտալացի կիներու նուիրումն ու սէրը իրենց բզկտուած ու բռնադատուող հայրենիքին նկատմամբ, որու ազատութեան համար չէին խնայեր իրենց զաւակներու կեանքը...: Այս ամէնը շարունակ կը դառնային Միքայէլի գլխուն մէջ, բայց մը իսկ հանգիստ չտալով անոր: Եւ այնքան ժամանակ, մինչեւ որ Մայնի Ֆրանքֆուրթէն ոչ հեռու, հիւսուրց գիւղաքաղաքին մէջ մտքերն ու ըղձացումները յանկարծ մարմնաւորուեցան «Իտալացի աղջկայ երգը» բանաստեղծութեան մէջ:

(Շար. 5)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կիրակի, Նոյեմբեր 22, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ. եկեղեցւոյն մէջ երեք տասնեակ տարիներ պաշտօնավարած երաժշտապետ՝

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

մահուան հինգերորդ տարելիցին առթիւ։ Ինչպէս նաեւ իրենց ծառայութեամբ եկեղեցւոյ պայծառութեան սատարած դպիրներ՝ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՖԸՁԸՃԵԱՆԻ, ՓԻԼԻՊՊՈՍ ՕՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ, ՅԱԿՈԲ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ, ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ, ԳՐԻԳՈՐ ԱԻԱԳԵԱՆԻ, ՄԻՍԱՔ ԵՐԱՆԵԱՆԻ, ԼԵՒՈՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ եւ ԳԱԼՈՒՍՏ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ հոգիներուն համար։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Արամ Կիւրեղեան, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Կիւրեղեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վարդան Կիւրեղեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյեմբեր 22-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց կնոջ, մօր, մեծ - մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Մուբաֆեան)

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

⁂

Ջէրչեան, Երամեան եւ Պասմաճեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեա պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյեմբեր 22-ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին, իրենց մօր, մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՇՆՈՐՀԻԿ ՋԷՐՉԵԱՆԻ

մահուան Ա. տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ԲՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջնային Վարչութիւնը կեդրոնական Ֆրանսայի իր բոլոր մասնաճիւղերը կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի մը, որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրէ ետք ժամը 14-ին, Վիէնի Մշակոյթի Տան մէջ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ամանորի տօն, մոմավառութեան հանդիսութիւնը Կեսարիոյ եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութեան, Յունուար 17, Կիրակի, ժամը 15-ին Ալեք Մանուկեան սրահը։

⁂

Կապոյտ Խաչի Պանթէօյ - Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի պարահանդէսը

– ՄԱՐՏ — 19 –

Մանրամասնութիւնները յետագային։

⁂

Սամուէլ - Մուրատեան վարժարանի տօնածառի աւանդական հանդէսը՝ Դեկտեմբեր 12, Շաբաթ, ժամը 17-էն սկսեալ։

⁂

Ամանորի խրախճանք՝ Դեկտեմբեր 31, Հինգշաբթի, ժամը 21-էն մինչեւ լոյս։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

HOMMAGE A K. M. ALEMSHAH

Compositeur - Chef d'Orchestre
Chef des Chœurs Sipan - Komitas

à l'occasion du 40ème anniversaire de sa mort survenue le 14 Décembre 1947

par Garbis APRIKIAN

Vendredi 4 Décembre à 20 h 45

ԱՌ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Երգչուհի՝

ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

Եւ երգահան՝

ԳՈՒՐԳԷՆ ԱԼԷՄՇԱՀԻ

Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը վերհրատարակած է՝

ՆՈՐ CASSETTE ՄԸ

Նախկին 78 tours սալերէն արտատրպուած՝

Nostalgie

ԿԱՐՕՏ : S. K. 1000

Ցայտագիրը կը պարունակէ. –

FACE I —
8 մեներգներ Աստղիկ Առաքելեանի մեկնաբանութեամբ եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Գ. Ալէմշահի։

FACE II —
Symphonique նուագախումբի համար գրուած 4 գործեր։
Ղեկավարութեան տակ՝ Գ. Ալէմշահի։

Փնտռել. –
Սիփան — Կոմիտաս երգչախումբի անդամներուն եւ հետեւեալ հասցեներուն մօտ. –

M.C.A. d'Alfortville
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Librairie H. Samuelian
51, rue Mr. le Prince, 75006 Paris
M.C. A. Décines
15, rue de 24 Avril 1915, 69150 Décines
Télécondorcet
175, ave. Jean Jaurès, 92140 Clamart
Librairie Palouyan
9, rue de Trévise, 75009 Paris
Hay Disc
35, rue Lamartine, 75009 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԻԶՄԻՐԻ ԵՂԵՌՆԻ ՏԱՐԱԲԱԽՏ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ
65-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ

Իզմիրի եւ Շրջակայքի Հայրենակցական Միութիւնը, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22, ժամը 10.30-ին, Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 15 rue Jean-Goujon : Ինչպէս նաեւ իր բոլոր ննջեցեալներու յիշատակին։

Կէսօրէ վերջ հոգեճաշ, ժամը 13.30-ին ճաշարան Լաֆայէթ, 80 rue Lafayette, Փարիզ 9-րդ :

Ճաշագին՝ 80 Ֆր.:

Սեղանները կանխաւ ապահովել հեռաձայնելով Տիկին Թորոսեանի՝
47 - 93 - 53 - 71

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
12 - 14, rue St. Bazile

Vendredi 20 novembre à 20 heures 30

RENCONTRE avec

CHARLES VILLENEUVE

Directeur de la Rédaction d'Europe 1

Auteur du livre
«HISTOIRE SECRETE DU TERRORISME»
Les juges de l'impossible

Signature — Présentation du livre — Débat

—— Entrée libre ——

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՄԱՐՍԷՅԼ

ՃԱՇ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Վարչութեան Տիկնանց բաժինը, ճաշ մը կազմակերպած է, Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրին, ժամը՝ 12.30-ին, Միութեան սրահներուն մէջ, ի նպաստ իր դպրոցին։

33, Cours Pierre Puget
13006 MARSEILLE

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել քարտուղարութեան՝

Հեռաձայն. – 91 - 37 - 75 - 97
կամ՝ Տիկին Ա. Ստեփանեանին՝ 91 - 79 - 30 - 34

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

LE 21 NOVEMBRE A 20 HEURES 30
Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie
ORCHESTRE « ARTANAG »
EVA LINE (EVELYNE ALTOUNIAN)
SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES
Tenue correcte exigée

– ԼՕԹՕ –

Սէն - Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ թղթախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12-ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½-ին։

Դեկտեմբեր 20-ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4-ին։

Դեկտեմբեր 27-ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4-ին։

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ - Մուրատեան Վարժարաններուն։

LES COMMUNAUTES ARMENIENNE ET JUIVE DE MONTPELLIER

vous propose une soirée sur le thème :

«Arméniens et Juifs, peuples de la mémoire»

Le Dimanche 22 Novembre
à 21 heures
SALLE RABELAIS
Bd. Sarrail (Parking Comédies)
MONTPELLIER

Programme :
Projection du film :
« L'AFFICHE ROUGE »
sur le groupe Manouchian
(dans le cadre du Festival du film juif et israëlien)
suivi d'une table ronde avec :
FRANCK CASSENTI, le metteur en scène et le Dr. YVES TERNON, historien du Génocide arménien et des crimes nazis et la participation des universitaires :
G. DEDEYAN, Montpellier
C. IANCU, Montpellier
J. P. TAHMAZIAN, Montpellier
L. LAZARE, Jérusalem

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — *HARATCH*»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
20
VENDREDI
20 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.622 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.622

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀՐԴԵՀ ԼՈՆՏՈՆԻ ՓԱՊՈՒՂԻԻՆ ՄԷՋ

34 ՄԵՌԵԱԼ, 100 ՎԻՐԱՒՈՐ

Չորեքշաբթի իրիկուն է, ժամը 20-ի շուրջ, որ հրդեհ մը ծագած է Լոնտոնի փապուղիին ամէնէն բանուկ կայարաններէն՝ Քինկ'ս Քրոսի մէջ։ Փայտէ շարժասանդուխի մը տակ է որ հրդեհը ծնունդ առած է եւ անմիջապէս տարածուած, խուճապ ստեղծելով։ Շատեր խեղդամահ եղած են չկարենալով փախիլ։ Հինգշաբթի առտու, Սքոթլանտ Եարտի հաշուեկշիռին համաձայն 34 մեռեալ կար եւ 100-ի մօտ վիրաւորներ, որոնց մէջ 11-ը՝ ծանր վիճակի մէջ են։ Դեռ բաւական ժողովուրդ կար այդ ժամուն, մանաւանդ որ կայարանը գլխաւորներէն մէկն է, ուր 5-6 գիծեր կան։ Պատճառները գտնելու համար քննութիւն բացուած է։ 12 տարի առաջ է, որ նման տարողութիւն ունեցող արկած մը պատահած էր Լոնտոնի փապուղիին մէջ, երբ կառախումբ մը գիծէն ելած էր։ 43 հոգի մեռած էին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ Ռէխինիոն մեկնելէ առաջ, ուզելով Միթերանի «ոտքին տակի խոտը կտրել» հրաւիրեց կուսակցապետերը (անոնք որոնք ներկայացուած են Ազգ. ժողովի մէջ) խորհրդակցական հանդիպումի մը, կուսակցութեանց նիւթական աղբիւրներու հարցին շուրջ մտքերու փոխանակութիւն ունենալու համար։ Սկիզբը, մեծամասնութեան հակադդեցութիւնը Նախագահին առաջարկին շատ խանդավառ չէր եւ աւելի թակարդ մը կը տեսնուէր։ Բայց եւ, Շիրաք հակայարձակման կանցնէր, նախաձեռնութիւնն առնելով Ելիզէի ձեռքէն։ Հանդիպումը տեղի պիտի ունենայ գալ շաբթու եւ առաջին առթիւ Ժոսփէն, Մառշէ, Լըքանիւէ, Լը Փէն ընդունած են հրաւէրը։ Նախարարապետը այս առաջարկը կ'ընէր «Ֆիկառօ»ի տըւած իր հարցազրոյցին ընթացքին (Նոյեմբեր 19)։ Հանդիպումը պէտք է յանգի եզրակացութեան մը որ թոյլ տայ բոլոր կուսակցութեանց արտայայտուիլ սահմանելու համար հասարակաց դիրք մը։ Միթերան «հետաքրքրական» որակեց նիւթը։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՒՏՈՒՐԸ շատ գէշ վիճակի մէջ է եւ Հոկտեմբերի բացը աւ աւելի կը մթագնէ հորիզոնը։ Հասնելով 4.9 միլիառ ֆրանքի, այդ բացը վատթարագոյններէն մէկն է ամբողջ տարուան եւ Շիրաք խսկ չի ծածկեր թէ մտահոգիչ է։

ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ առեւանգուած աղջնակը դեռ չէր վերադարձուած Հինգշաբթի օր, մինչ փրկագինը կը շարունակէր իջնել եւ Չորեքշաբթի օր այլեւս միայն 4 միլիոն տոլար էր։ Սպանական մամուլը կը փորձէ մեծահարուստին անցեալը քրքրելով գտնել դրդապատճառները։ «Տիարօ 16» թերթը կը գրէ թէ 60-ական թուականներուն Նագաշեան Լոնտոնի մէջ պտոմկութեան պետերէն էր եւ ցայսօր փնտռուած է անգլիական ոստիկանութեան կողմէ, նաեւ ոսկիի, դոհարեղէնի եւ չարագործութեան շահատակութիւններու համար։ «Լիպերասիոն», իր կարգին անդրադառնալով Նագաշեանի «ալեկոծ» անցեալին, կը գրէ թէ բուն անունն է՝ Նաշ եւ թէ դրամ շահիլ սկսած է Լոնտոն, խաղարաններով, սալաղաղարաններով (տիսքօթէք), ժամադրավայրերու ըլէօպներով եւայլն, եւայլն։

ԹՈՒՐՔ ԵՐԿՈՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ պարագլուխները՝ Հայտար Քութլու եւ Նիհաթ Սարկըն չարչարանքի տակ են, կը գրէր «Իւմանիթէ», Հինգշաբթի առտու։ Թերթին թղթակցուհիին համաձայն, երկու թիւ պարագլուխները, ձեռնակապերով եւ աչքերն ալ կապուած կը հարցաքննուին անդադար անտանելի պայմաններու մէջ։ Քութլու սրտի տագնապ ալ ունեցած է։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8 / 13)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՆԻԼԱՅԻ ՄԷՋ

Մանիլայի մէջ սկսած են Խորհ. Միութեան Օրերը, որոնք այս տարի տեղի կ'ունենան Փիլիպպեաններ ժամանած Հայաստանի պատուիրակութեան մասնակցութեամբ։ Պատուիրակութիւնը կը գըլխաւորէ Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի նախագահի տեղակալ Վ. Ղալումեան։ Օրերու յայտագրին մաս կը կազմեն Ռաֆայէլ Աթոյեանի նկարչական ցուցահանդէսը եւ փիլիպպեան արշիպեղագոսի կղզիներուն մէջ Հայհամերգի խումբ մը արուեստագէտներու շրջապտոյտը։ Հայաստանի պարի պետական համոյթը, երգչուհի Ռուզիտա Մկրտչեան եւ աճպարար Ռ. Պետրոսեան հանդէս կու գան Սեպու, Տալաօ եւ Զամպոանկա քաղաքներու մէջ։

ՍԱՅԱԹ – ՆՈՎԱՅԻ ՅՈՐԵԼԵԱՆԸ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ

Աշուղ – բանաստեղծ Սայաթ – Նովայի անունը կ'ընկալուի իբրեւ համամարդկային խոհերու եւ իղձերու, ցաւի ու տառապանքի անջնջելի խորհրդանիշ։ Անոր բարձրարուեստ ստեղծագործութիւնը կը պատկանի բոլոր անոնց, որոնք կը սիրեն հաղորդակցիլ ազնուագոյն զգացումներու հետ, ընդունակ են երազել ու տառապիլ յանուն գեղեցիկի ու բարիի։

Ստեփանակերտի Մ. Գորքի հայկական պետական դրամատիկ թատրոնին մէջ տեղի ունեցած է յոբելենական երեկոյթ մը, նուիրուած Սայաթ – Նովայի ծննդեան 275ամեակին։ Բացումը կատարած է Ջուլիետա Միրզոյեան։ Սայաթ – Նովայի կեանքին ու գործին մասին խօսած է Վարդան Յակոբեան։ Բանաստեղծ Հրաչեայ Բեգլարեան կարդացած է Սայաթ – Նովայի նուիրուած իր քերթուածը։ Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են Մարտունիի մշակոյթի տան «Քնար» համոյթը, Ստեփանակերտի «Սայաթ – Նովա» երաժշտական ուսումնարանի երգչախումբը, երգչուհի Լեդա Վասիլեան, քամանչահար Հենրիկ Առստամեան, դեբասաններ Սամուէլ Բաղիեան եւ Սամուէլ Եփրեան։

ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ ՇՆՈՐՀՈՒԵՑԱՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՐԳԻ ՄԵԾ ՄՐՑԱՆԱԿԸ

Չորեքշաբթի առտու, Շառլ Ազնաւուրի շնորհուեցաւ Ֆրանսական Երգի մեծ մրցանակը, որու պաշտօնական յանձնումը կը կատարուի Նոյեմբեր 25-ին։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Սփիւռքի հայը բնորոշող ամէնէն ցայտուն յատկանիշը կարօտի զգացումը կ'ըլլայ յաճախ, կարօտը՝ հեռուն մնացած, ձգուած այն ամբողջութեան, որ իրեն պատկանող միակ իրաւն է այս երբեք հողագունտին վրայ։

Այս կարօտը երգիչ կը դարձնէ մեզմէ շատեր. կ'երգեն Արարատի ձիւնին ջերմութիւնը, կամ անապակ ջուրը Երեւանի, որուն բնութեան մէջ մասնագէտներն անգամ երկար ատեն է ի վեր ամէն յոյս կտրած են մաքուր բան մը գտնելու։

Կարօտն է նաեւ յանցաւորը, երբ անտաղանդ գրչակներ անարատն ու Արարատը, հայկականն ու Երեւանը, Վանն ու Սեւանը, Սիսն ու Մասիսը, Կարսն ու Կարս իրարու հետ յանգաւորելով, կը նգնին քերթողութեան անդաստանին կածաններէն մազցելով անմահութեան բարձունքը հասնիլ։

Կարօտը տակաւին հայրենի անուններ կը ներշնչէ մեզի, երբ կը հակինք մեր նորածիններու սնարին։ Զանոնք կը կոչենք Նայիրի, Սասուն, Տարօն, Ծովինար, Սեւան, Արարատ, Հայաստան...։ Կարն խօսքով, ամէն կարօտեալ կը ջանայ իր ճաշակին, զգացումի խորութեան ու մտքի հորիզոններուն ներած չափով ընդլայնել, ծաւալել հեռուի ափ մը հողէն ներշնչըւածը, ու սա կամ նա կերպով հայրենիքի պատառ մը դարբնել իրեն համար օտար երկնքի մը տակ։

Ու հոն հայրենիքի պատառիկներու կը փոխակերպուին բոլոր Տարօններն ու Սասունները, Արաքսները, Ծովինարները եւ նոյնիսկ աշխարհի ամենատափակ տողերն ու ամէնէն անտանելի երգերը։ Սակայն այս բոլորը ու տակաւին շատ մը այլ երեւոյթներ որոնք տարօրինակ պիտի թըւէին օտարի մը, քիչ մը լայնախոհութեամբ, մեզի համար կը դառնան ներելի, հասկնալի, նոյնիսկ երբեմն՝ հարազատ։ Ի վերջոյ լաւագոյնս մե՛նք կը հասկնանք հայրենիք երկարաձգելու, ծաւալելու ջանքին մղիչ ուժն ու անհրաժեշտութիւնը։

Նոր օրինակ մը սակայն այս մարզէն ներս, դուրս կը մնայ լայնախոհութեան, հասկացողութեան ամէն սահմանէ. հայ մամուլի խայտաբղէտ էջերէն աղաղակող ծանուցում մըն է ան, որ գաղութի մը մշակութային կեանքը պատմող տողերու վրայ յածող ակնարկդ կը քաշէ վար, դէպի իրեն, որպէսզի ըսէ անպայման, թէ «շաբաթը եօթը օր բաց է «Հայրենիք» ճպարավաճառը ուր կրնաս գինի, գարեջուր եւ հայկական սուրճ գտնել»։

Այս ալ նոր տարածք է կ'երեւի մեզի համար հայրենիք ստեղծելու մեր ջանքերուն մէջ, ուր երգերէ, տաղերէ, հաբազատներէ ետք հայրենիք կը դառնայ ճպարավաճառի խանութը։

Թ. ԱՐՓԻ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՀԱՅ ՄԱՐԶԱԿԱՆԸ ԿԸ ՀԱՍՆԻ 6-ՐԴ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻՆ

Կիրակի, օրակարգի վրայ էին Ֆրանսայի բաժակի 5-րդ հանգրուանին խաղերը։ Մեր ակումբներէն երկուքը միայն մրցակցութեան մէջ էին՝ Վալանս եւ Լիոն – Տէսին։

Վալանսի Հ.Մ.-ը, Լուարի մէջ, յաղթած է (2 – 0) Պալպինյիի։ Իւրաքանչիւր կիսախաղին՝ մէկ կոլ։ Արդիւնքը նախատեսելի էր, որովհետեւ հինգ դասակարգի տարբերութիւն կար երկու խումբերուն միջեւ։

Շատ աւելի դժուար էր Հ.Մ.Ը.Մ.-ի դերը Կրընոպլի մէջ։ Նկատի առնելով ախոյեանական գծով իր ունեցած վերջին տկար արդիւնքները, կարելի չէր յուսալ Լիոն – Տէսինէն յաղթանակ մը։ Զախողած է, բայց ունեցած է ակնկալուածէն աւելի լաւ խաղարկութիւն մը։ Իր մրցակիցը Ժօժօ՝ որ դասակարգ մը վեր է Հ.Մ.Ը.Մ.-էն, յաղթած է շնորհիւ փէնալթիի մը միայն՝ 2 – 1։

Այս շաբթու վերջը, վերադարձ ախոյենական մրցաշարքին։ Վալանս կը խաղար Անըսիի մէջ։ Շատ դժուար մարտունելիք մրցակից մը Հ.Մ.-ին համար՝ որ, անկասկած, գոհունակութեամբ պիտի արձանագրէ հաւասար արդիւնք մը, եթէ կարելի ըլլայ։

Հ.Մ.Ը.Մ., կ'ընդունի Մութիէյի (Սավուա) խումբը։ Հայանուն ակումբը Սեպտեմբերէն ի վեր չէ շահած ախոյեանական որեւէ մրցում մը։ Յաղթանակ մը անհրաժեշտ է Կիրակի վստահութիւն տալու համար թէ՛ խաղացողներուն թէ՛ համակիրներուն։

Նոյնպէս ախոյենական գծով, բայց դասակարգ մը վար, Վալանսի երկրորդ խումբը կը խաղայ Թուրնոնի մէջ՝ ուր, կը յուսանք, պիտի յաղթէ։

Նահանգային առաջնութիւններուն մէջ, երկու հաւասար արդիւնքներ՝ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն — Տէսին (2) Լիէրկի հետ, 1 – 1 եւ Վիէն Պէսընէի դաշտին վրայ՝ 0 – 0, երկու հայանուն խումբերն ալ կը մնան դասաւորումի միջակ աստիճաններուն վրայ։

Մարսէյլի երկու ակումբները պաշտօնական խաղ չունէին Նոյեմբեր 15-ին։ Յառաջիկայ Կիրակի, Սէն – Թ'Անթուան կը մրցի Քանի մէջ՝ ուր կրնայ գոնէ հաւասարութիւն ձեռք ձգել։ Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ, իր դաշտին վրայ կը խաղայ Սէնժերոմի դէմ։ Յաղթանակ մը անհրաժեշտ է հայ խումբին, լքելու համար դասաւորումին վարի աստիճանները։

Վ. Մ.

«HISTORAMA»

«L'âge d'or de l'Arménie»

Այս խորագրին տակ է, որ Հիսթորամա-ի Դեկտեմբերի թիւին մէջ Տոմինիք Փալատիլ կ'անդրադառնայ Հայաստանի հայկական արուեստին, Մաղընօ հրատարակչականի վերջերս լոյս ընծայած շքեղ հատորին առթիւ։ Եօթը էջեր դրաւող այս յօդուածին կ'ընկերանան գունաւոր գեղատիպ վերարտադրութիւններ։ Խիստ շահեկան յօդուած մը։ Կ'անդրադառնանք առանձին։

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Գասպարով օգտագործեց դադարի իր երկրորդ իրաւունքը եւ յետաձգել տուաւ 15-րդ հանդիպումը, որ տեղի պիտի ունենար, Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 18-ին։ Գասպարով ցարդ կը յաղթէ 7½ — 6½-ի դէմ։

ՄԱՀՈՒԱՆ 50-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄՈՐԻՍ ՌԱՎԵԼ

(1875 — 1937)

Մորիս Ռավել ֆրանսական երաժըշտական տպաւորապաշտութեան (էմփըրէսիոնիզմի) ամենածանօթ եւ տիրական ներկայացուցիչն է՝ Տէպիւսիի քով: Բայց Ռավել չունէր ձգտումը՝ իր ամբողջ ստեղծագործական ուղին ենթարկելու տպաւորապաշտ գեղագիտութեանը, այլ աւելի աստիճանաբար հեռանալով անոր ազդեցութենէն, կը փորձէր նոր խօսք մը ըսել արեւմտաեւրոպական պատմութեան մէջ, հիմնուելով դասական աւանդութիւններու վրայ: Իրեն համար կենսականը նախ հասկնալ էր աւանդական փոլիֆոնիկ եւ հարմոնիկ թէքնիքի հիմքը, դասական երաժշտական արուեստի եւ գրականութեան խորքը, Ռամօ-ի կամ Քուփըրէնի նման դասական երաժշտութեան վարպետներու գործը: Ռավելի դասական երաժշտութեան նկատմամբ ունեցած սէրն ու հետաքրքրութիւնը դրսեւորուեցաւ իր ստեղծագործութեանց մէջ, ոչ միայն ոճային ընտրութեան՝ այլ նաեւ գործերու անուանումներու եւ հնագոյն սեռերու՝ մընիւէ, փավան, թոքաթա օգտագործման առընչութեամբ: Սակայն կապուած ըլլալով հանդերձ այս երաժըշտական հնագոյն սեռերուն, Ռավել կը ձգտէր տալ անոնց նոր բովանդակութիւն օգտուելով ֆրանսական եւ սպանական ազգային երաժշտութեան գունաւորումի, ռիթմի, մեղեդիներու ինքնօրինակ եւ նրբին զգացողութենէն:

Հակառակ նորարարութեան փնտռտուքներու Ռավել իր ստեղծագործութիւններուն մէջ կարեւոր տեղ չէ տուած արդիական ուղղութիւններու, որոնք 1910 – 1920-ական թուականներուն տարածուած էին եւրոպական՝ եւ ի մասնաւորի ֆրանսական արուեստի մէջ:

Յատուկ են այս մասին Ռավելի արտայայտութիւնները, որոնք հրատարակուած են 1933 թուականին ամերիկեան «տը Էթիւտ» ամսագրին մէջ. «Ես որպէս յօրինող – արդիապաշտ – չեմ ... թէեւ ես միշտ առանց նախապաշարումներու վերաբերած եմ երաժշտութեան մէջ նոր գաղափարներու, այնուամենայնիւ ես երբեք չեմ փորձած ժխտել հարմոնիք եւ քոմփոզիսիոնի հաստատուած օրէնքները: Ընդհակառակն, ես միշտ ոգեշնչում փնտռած եմ մեծ վարպետներու ստեղծագործութեան մէջ (ես երբեք չեմ դադրիր սորվիլ Մոցարթէն) եւ իմ երաժշտութիւնը խորքին մէջ հիմնուած է անցեալի աւանդութիւններուն վրայ եւ անոնցմէ կը ստեղծուի ... ես միշտ համոզումը ունեցած եմ, որ յօրինողը պէտք է վստահի թուղթին այն, ինչ որ կը զգայ եւ ինչպէս ան կը զգայ, անկախ անկէ, թէ ինչ կը ներկայացնէ իր ընդունած ոճը: Մեծ երաժշտութիւնը ես համոզուած եմ, թէ միշտ սրտէն կուգայ: Միայն թէքնիք գործադրելու եղանակով ստեղծուած երաժշտութիւնը չարժեր այն թուղթին, որու վրայ այն գրուած է: Ասիկա իմ մշտական փաստարկն եղած է այսպէս կոչուած «արդիական երաժշտութեան» դէմ, զոր կը ստեղծեն «ռատիքալ» ուղղութեան երիտասարդ յօրինողները»:

Ամփոփելով Ռավելի ստեղծագործական ուղին՝ կարելի է ըսել, թէ ան իր ստեղծագործութիւններուն մէջ սքանչելի կերպով միաձուլած է աւանդութիւններու եւ նորարարութեան առանձնայատկութիւնները, մէջտեղ բերելով սէնֆոնիկ, ձայնական, գործիքային, օփերայի, պալէի, դաշնամուրային այնպիսի գործեր, որոնք լայն ընդունելութիւն եւ ժողովրդականութիւն գտած են ոչ միայն Ֆրանսայի, այլ նաեւ ամբողջ աշխարհի մէջ:

ՌԱՎԵԼԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

Ռավել ծնած է 1875ին Ֆրանսայի և Սպանիոյ սահմանամերձ Սիպուր քաղաքին մէջ: Հայրը ֆրանսական Զուիցերիայէն էր, իսկ մայրը՝ պասք: Ռավելը երաժշտութեան եւ գրականութեան սիրահար իր հօր քաջալերանքով արդէն իսկ մանկութեան տարիներուն առիթը կ'ունենայ մօտէն յարաբերուելու այդ երկու երկիրներու ազգային երաժշտական մշակոյթին հետ, որ յետագային կը դառնայ ներշնչման ակը՝ իր ստեղծագործութիւններէն շատերուն: Մորիս Ռավել եօթը տարեկանին կը սկսի դաշնակի դասեր առնել: Հինգ տարիներ յարատեւ աշխատելէ ետք, իր ուսուցիչներուն ուշադրութիւնը կը գրաւէ, ոչ միայն որպէս յաջող դաշնակահար, այլ նաեւ որպէս յօրինող: Այդ տարիներուն է որ յօրինելու տաղանդը ի յայտ կուգայ (դաշնակի վարիասիոններ Շուման թեմայով):

1889-ին Ռավել կ'ընդունուի Փարիզի երաժշտանոցը, ուր դաշնակի դասեր կ'առնէր նշանաւոր դաշնակահար Շառլ Պերիոնէն, որ քաջ ծանօթ էր նաեւ սպանական ֆոլքլորի:

Յօրինող Ռավելի ձեւաւորման մէջ առաջին տարիներուն եթէ իր ազդեցութիւնը կը գործէ Վեպերի, Շոփէնի, Լիսթի երաժշտութիւնը, ապա վերջը՝ երիտասարդ յօրինողը կը հրապուրուի 19-րդ դարու վերջաւորութեան երաժշտական բնագաւառէն ներս խօսք ունեցող Էրիկ Սաթիի եւ Էմանուէլ Շապրիէի երաժըշտութենէն:

Յայտնի դաշնակահար Ռ. Վինեսի հետ ունեցած մտերմութիւնը առիթ կուտայ Ռավելին որ մօտէն ճանչնայ սինֆոնիկ եւ սենեկային երաժշտական գրականութիւնը եւ ժամանակակից երաժշտութիւնը միաժամանակ: Անոնք երկու դաշնակով կը նուագէին սէնֆոնիկ ստեղծագործութիւններու նօթատետրերը՝ վերածուած դաշնամուրի համար:

Երաժշտանոցի մէջ Էմիլ Պեսսարի մօտ հարմոնիք դասեր առած տարիներուն Ռավել կը սկսի նոր փնտռտուքներ:

1890-ական թուականներուն Ռավել կուտայ իր առաջին ստեղծագործութիւնները՝ «Պալատ թագուհիի մասին, որ մահացած է սէրէն» անուն երգը դաշնակի ընկերակցութեամբ, «Անթիկ մընիւէ» դաշնակի համար, եւ այդ շրջանի ամենագեղեցիկ գործը՝ «Հապաներա»ն, ուր երիտասարդ յօրինողը առաջին անգամ ըլլալով կը գործածէ սպանական ֆոլքլորի սեռական եւ ոճական առանձնայատկութիւնները, մեծ վարպետութեամբ: «Հապաներա»ն յետագային (1907) նոյնութեամբ կը մտցնէ իր ամենայայտնի գործերէն՝ «Սպանական Ռափսոտի»ին մէջ:

Պատենական տարիներու լաւագոյն գործերէն է նաեւ «Բավանը», որ ստեղծըւած է արքային աղջկան մահուան առթիւ:

Ռավելի ստեղծագործելու տաղանդի ծաղկումը կը հանդիպի 1900 – 1914-ական թուականներու, երբ ի յայտ կը բերէ բազմաթիւ եւ բազմատեսակ ստեղծագործութիւններ, նոր կերպարներով: Այս շրջանին մէջ է որ ան կը ստեղծէ «Ջուրի խաղը» (1901), «Շեհերազատ» երեք մեներգները ձայնի եւ նուագախումբի համար (1903), ուր ակնյայտ են Ռավելի երաժշտութեան ազգային եւ սեռական (ժանրային) առանձնայատկութիւնները՝ արեւելեան գունաւորումով (քօլորի), ձայնական հարուստ պաճուճանքներով, քմահաճ ռիթմով: Այս շրջանի գործերէն է նաեւ դաշնակի գործը՝ «Սոնաթինա»ն (1905):

Պէտք է ընդգծել, թէ Ռավելի 1900-ական թուականներուն ստեղծած գործերը չբերին իրեն յօրինողի լայն համբաւ: 1901, 1902, 1903-ին ան կը մասնակցի «Հռոմի մեծ Մրցանակ» ունենալու մրցոյթներուն, սակայն երեք տարիներ շարունակ անյաջողութեամբ դուրս կուգայ անկէ: Իսկ 1905-ին անգամ մը եւս այդ մրցոյթներուն մասնակցելու խնդրանքը կը մերժուի տարիքի սահմանափակման պատճառով: Յուսախաբութեան մատնուած երիտասարդ յօրինողը իրենց պաշտպանութեան տակ կ'առնեն այդ շրջանի ֆրանսական մշակոյթի նշանաւոր գործիչները՝ Ռոմէն Ռոլանը, Ֆորէն եւայլն: Այս յայտնի գործիչներու ընդվզումը այնքան ուժեղ էր որ Փարիզի երաժշտանոցի տնօրէն՝ Տիպուա կը ստիպուի հրաժարականը տալ: Նոր տնօրէն կը նշանակուի Ֆորէն: 1907-ին երեւան կուգայ Ռավելի ամենանշանակալից սէնֆոնիկ ստեղծագործութիւններէն մէկը՝ «Սպանական Ռափսոտին», որ ֆրանսական երաժշտական տպաւորապաշտութեան ամենագեղեցիկ նմոյշներէն մէկն է: Ռավելի նուագախմբային գործերը թերեւս աւելի նուրբ եւ սրամտութեամբ լի են, քան Տէպիւսիի համասեռ ստեղծագործութիւնները: Տէպիւսիի քիչ մը աղօտ ձեւական կառուցուածքին դէմ՝ Ռավելը ունի աւելի յստակ եւ հաստատուն նիւթ (սիւպսթանս), շնորհիւ պայծառօրէն ուրուագծուած թեմայի մը:

Չորս մասերէ բաղկացած «Սպանական Ռափսոտին» իր ստեղծումէն մինչեւ այսօր կը պահէ իր քաշողական ուժը: Այս գործը միշտ լայն տեղ կը գրաւէ յայտագիրներուն մէջ: «Սպանական Ռափսոտին» առաջին մասին՝ «Գիշերուան նախերգանք»ին մէջ կը ստեղծուի սպանական գիշերուան բանաստեղծական մթնոլորտը, երկրորդ եւ երրորդ մասերը՝ «Մալակենիան» եւ «Հապաներան» լեցուն են սպանական զանազան պարերու տարրերով, տարբեր եւ բարդ ռիթմով (կշռոյթով):

Վերջին մասը՝ «Ֆերիան» ժողովրդական գեղեցիկ տօնակատարութեան պատկերն է: «Սպանական Ռափսոտիին» մէջ Ռավելը յստակօրէն ցուցաբերելով իր սէրն ու համակրանքը դէպի սպանական ֆոլքլոր, կ'օգտագործէ անոր բոլոր առանձնայատկութիւնները՝ ռիթմի, մեղեդիներու, հարմոնիի, եւ ժողովրդական գործիքներու հնչողութեան նմանակման:

1907-ին Ռավել կը ստեղծէ նաեւ «Սպանական ժամ» անուն օփերան:

1908-ին կը յօրինէ «Գիշերուան տեսիլներ» անուն դաշնակի ստեղծագործութիւնը: Նոյն թուականին երեւան կուգայ «Իմ մայրը սագն է» գործը, որ նուագախմբային շարադրում մըն է՝ չորս ձեռքի համար գրուած, հինգ դաշնակի կտորներէն, զորս Ռավել գրած էր նախապէս փոքրիկներու համար: Այստեղ Ռավել կը գործածէ հէքեաթային թեմա մը գունաւորումի նուրբ վարպետութեամբ:

Ռավելի պալէներուն մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւեն «Ֆլորանի երազը», «Ատելաիտան» (1912), և յատկապէս «Տափնիս ու Կլոյան» (1912), որ հին յունական առասպելէ մը ներշնչուելով գրուած է՝ հովիւ Տափնիսի եւ անոր սիրեցեալ Կլոյայի մասին:

Պատերազմի տարիներուն (1914 – 1918) Ռավելը կը տեսնենք նախ Սէն – Ժան տը Լիւզ փոքրիկ քաղաքը, ուր կ'աշխատի դաշնակի Թրիոյի վրայ: 1914-ին կը ներկայանայ կամաւոր կերպով զօրակոչային յանձնախումբին, բանակ մտնելու համար, սակայն չընդունուիր: Ան կ'աշխատի հիւանդանոցի մէջ, իսկ այնուհետեւ օդանաւակայանի մէջ: Մարտ 1916-ին կը մեկնի ռազմաճակատ որպէս բեռնատար մեքենայի վարորդ:

Պատերազմի տարիներու զրկանքները, տառապանքներն ու դժուարութիւնները եւ իր մօր մահը խոր ազդեցութիւն կը գործեն Ռավելի եւ եւ անոր ստեղծագործելու ներշնչման վրայ:

1917-ին ան կը ստեղծէ «Քուփըրէնի դամբարանը» դաշնակի սուիթը, ուր Ռավել ցոյց կուտայ իր շարունակուող կապը դասական երաժշտական աւանդութիւններուն եւ միաժամանակ յարգանքը՝ Քուփըրէնի անձին ընդմէջէն 18-րդ դարու ամբողջ ֆրանսական երաժշտութեանը:

Այս գործը մէջտեղ հանելէ ետք Ռավելը կը մեկնի Զուիցերիա, հանգստանալու եւ իր խանգարուած առողջութիւնը վերագտնելու յոյսով, սակայն շուտ կը վերադառնայ կրկին Ֆրանսա:

1921-ին Ռավել երեւան կը բերէ իր շատ նշանաւոր սէնֆոնիք «Վալս»ը, որուն համար կ'աշխատէր արդէն երկար ժամանակէ ի վեր: Ռավել այս գործով աւելի կը հեռանար զուտ պալեթային աւանդութիւններէն, եւ հիմնուելով վիէննական կենցաղային երաժշտութեան վալսերու ոգիին վրայ, կը ձգտէր ստեղծել սէնֆոնիկ «վալս»:

1920-ին Ռավել կը հեռանայ Փարիզէն եւ բնակութիւն կը հաստատէ Մոնֆոր Լամորի վայրը: Զինք շրջապատող հասարակութեան դատարկութիւնն է, որ կ'անհանգստացնէ համեստ նկարագրի տէր եւ ամէն արտաքին փայլերէն փախչող Ռավելը: Մեկնելէն առաջ ցուցադրական կերպով կը հրաժարի նաեւ կառավարութեան կողմէ իրեն շնորհուած Պատուոյ Լէգէոնի շքանշանէն:

Այդ շրջանին Ռավելը հեղինակային համերգներով կը շրջագայի, Իտալիոյ, Հոլանտայի եւ Անգլիոյ մէջ եւ կը գտնէ ջերմ ընդունելութիւն ամէնուրեք:

Այդ ժամանակին է որ Ռավելը կը կատարէ գործիքաւորումը (էնսթրիւմանթալիզասիոն) Մուսորկսկիի նշանաւոր «Պատկերներ ցուցահանդէսէն» (Պիկտէր այնէր Աուսըշթէլունկ) անուն գործին:

Ռավելի յայտնի գործերէն են նաեւ երկու սոնաթները՝ ջութակի եւ թաւջութակի (1922), ջութակի եւ դաշնակի համար (1927), որոնք ցայտուն օրինակներ են դրսեւորելու Ռավելի ձգտումը՝ պահելու իր կապերը դասական աւանդութիւններուն հետ, եւ միաժամանակ մտցնելու նորութիւններ սոնաթային մեկնաբանութեան մէջ:

Ռավելի ծաղկման շրջանի (1918 – 1937) եւ հասունութեան տարիներու ստեղծագործութիւններէն նաեւ «Ցիկան Ռափսոտին» ջութակի եւ նուագախումբի համար (1924), ուր մեծ մասամբ գործածուած է հունգարական ցիկան ֆոլքլորի աղբիւրը եւ ուր կարելի է գտնել Լիսթի հունգարական ռափսոտիներու մեղեդիական ոճը, հարմոնիկ լեզուն, երանգաւորման նմանութիւններ:

Ծաղկման եւ հասունութեան տարիներուն (1918 — 37) երեւան եկած բոլոր ստեղծագործութիւններուն մէջ սակայն «Պոլերօ»ն ունի արտակարգ եւ եզակի տեղ մը: Ան դարձաւ Ռավելի ամենահանրածանօթ գործը: 1927-ին ստեղծած ջութակի եւ դաշնակի համար սոնաթին կամ 1925-ին ստեղծած «Մանուկն ու հըրաշքները» օփերա – պալէին իր ոճով, բնոյթով եւ յօրինման գծով բոլորովին հակադիր այս գործը մեծապէս տպաւորեց ոչ միայն Ֆրանսան, այլեւ ամբողջ աշխարհը:

«Պոլէրոյի» մէջ օսթինաթոյի (յարատեւ կրկնուող մեղեդիական գիծ կամ ռիթմ) սկզբունքը իրագործուած է Ռավելի կողմէ: Տասնեւութ չափագիծերէ բաղկացած մելոտին անընդհատ կը կըրկնուի պոլերօ – ռիթմով եւ շատ մեղմէն սկսելով ուժգնութիւնը կը զարգանայ հետըզհետէ մինչեւ ֆորթիսիմօ (շատ ուժեղ): Նախ կը հնչէ ռիթմը թմբուկի շատ կարճ (փիցիքաթօ) զարկերով, որոնք կը շարունակուին մինչեւ վերջը: Իսկ մայր մելոտին ամէն անգամ կը հնչէ տարբեր գործիքով մը, տարբեր հնչերանգներով, տարբեր տինամիզմով, երեւան բերելով հմայիչ, կախարդիչ գունագեղ ներդաշնակութիւն մը: «Պոլերոյով» Ռավելը յստակօրէն կը դրսեւորէ իր բացառիկ հետաքրքրութիւնն ու կապը սպանական երաժշտական ֆոլքլորի եւ անոր երաժըշտական բոլոր արտայայտամիջոցներուն՝ ռիթմի, մելոտիի, հարմոնիի նուագախումբի գունագեղ օգտագործման, թեմայի գունաւորման եւայլն: Պերլիոզի սէնֆոնիկ ստեղծագործութիւններուն հետ Ռավելի «Պոլերո»ն կը դառնայ ոչ միայն ֆրանսական սէնֆոնիք երաժշտութեան ամենանշանաւոր գործերէն մէկը, այլ նաեւ իր արժանի տեղը կը գրաւէ 20-րդ դարու համաշխարհային սէնֆոնիք երաժըշտութեան մէջ, արդարացիօրէն: Ռավել «Պոլերոյի» ստեղծումով լիակատար յաջողութիւն կ'արձանագրէ ամէնուրեք: Շատ մը երկիրներու արուեստի տարբեր տարբեր հաստատութիւններ կոչումներ կը շնորհեն իրեն, սակայն ինչպէս առաջ, հիմա ալ աւելի կը խանդավառեն զինքը այս կարգի տիտղոսներն ու պատիւները: Այս շրջանին է որ Ռավել կը սկսի զգալ ուղեղի ահաւոր հիւանդութեան առաջին ախտանշանները: Հակառակ այս դըժբախտ իրականութեան, ան կը շարունակէ ստեղծել:

1931-ին Ռավել կը յօրինէ (հակառակ իր հիւանդութեան) դաշնակի երկու քոնչերթօները՝ Սոլ մաժէօր եւ Ռէ մաժէօր (ձախ ձեռքի համար): Սոլ մաժէօր քոնչերթոն Ռավելին տպաւորապաշտ արուեստին փառքն է: Դաշնակը հոն՝ էմփըրէսիոնիզմի որպէս գլխաւոր գործիքը իր շլացուցիչ զարկերով կը դղրդէ, կը հրապուրէ ունկնդիրը: Ռէ մաժէօր քոնչերթօն Ռավելը գրած է աւստրիացի դաշնակահար Բաուլ Վիտկընշտայնը խորհելով եւ անոր փափաքով, որ միթեւանի էր, եւ որ կորսնցուցած էր իր աջ թեւը ռազմաճակատի վրայ: Միայն ձախ ձեռքով նուագուող այս գեղեցիկ գործին մէջ, դաշնակահարը կուտայ այն տպաւորութիւնը, թէ այդ կը նուագուի երկու ձեռքերով:

Ռավելի վերջին ստեղծագործութիւններէն են Փ. Մորանի բառերով երեք երգերը, որոնք եւս կը գտնեն լայն ընդունելութիւն:

1933 — 1935 թուականներուն դէպի Սպանիա, Մարոք եւ Զուիցերիա կատարած ճամբորդութիւնը կը սաստկացնէ Ռավելի հիւանդութիւնը: 1937-ին առողջական վիճակը կը դառնայ սպառնալից: Յիշողութիւնն ու գիտակցութիւնը կը սկսին դաւաճանել աշխարհահռչակ յօրինողի: Հակառակ վիրաբուժական վեր-

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԿԱՌԱՓՆԱՏԻՆ ՏԷՐԵՐԸ

Երկաթուղիէն ու շոգեկառքէն առաջ փոխադրութեան դժուարութիւնը կը սահմանէր իշխանութիւնները, որ իւրաքանչիւր քաղաք ունենար իր դահիճը։ Յեղափոխութեան նախորդող շրջանին 150էն աւելի էր անոնց թիւը։ Փարիզի մէջ կը գործէր Սանսոն ընտանիքը, ուր այս ահրաւարժ պաշտօնը կ'անցնէր սերունդէ սերունդ։ Սակայն իրենց վերջին ներկայացուցիչը պատճառ եղաւ որ դահիճի պաշտօնը անցնի այլ ընտանիքի մը։

Վերջին Սանսոնը 1838–ին, երբ մահապատիժ մը գործադրելու հրամանը ստացաւ, առիթ նկատելով դիզուած պարտքերը վճարելու, պահանջեց որ իրեն վճարեն անհրաժեշտ գումարը, մահուան իր գործիքը գրաւէ փրկելու համար։ Առաջարկը այնպիսի դայթակղութեան մը պատճառ դարձաւ, որ զինքը պաշտօնազրկեցին։ Իսկ ինք թեթեւցած գոչեց. «ամէն անգամուն օրեր առաջ հիւանդ կ'ըլլայի»։

Սանսոն ընտանիքին կը յաջորդէ Տէյպլէ ընտանիքը։ Այս անունը կրող առաջին դահիճը բախտ որոնելու նպատակով մեկնած է Ալժերիա, հոն ձախող գործունէութեան շրջանէ մը ետք դարձած է դահճապետի օգնականը։

1872–ին Գ. Հանրապետութիւնը նկատի առնելով փոխադրամիջոցներու արագ բարելաւութիւնը, շնորհիւ երկաթուղիին, կը վճռէ որ միակ դահիճ մը բաւական է ամբողջ Ֆրանսայի համար։ Ուրեմն այս պաշտօնին կը կոչուի Լուի Տէյպլէ։ Ան Փորսիքայի մէջ կը գլխատէ չորս չարագործներ, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ մեծ խրախոյսի։ Պանդոկները կը մերժեն ընդունիլ զինքն ու իր օգնականները։

Ջերմեռանդ կաթոլիկէ մըն է Տէյպլէ, որուն օր մըն ալ հրաման կը տրուի աբբայ մը գլխատելու։ Ի՞նչպէս գլխատել կրօնաւոր մը, առանց իր հոգին վտանգելու։

«Ձեզի համար պիտի աղօթեմ» կը մրմնջէ դատապարտեալը կառափնատ բարձրանալէ առաջ։

«Շնորհակալ եմ» կը պատասխանէ դահիճը։

Ու յանկարծ ան ախտանշանները ցոյց կու տայ հոգեկան անհանգստութեան մը, զոր կ'ունենան իրենց գործին բերումով արիւնի հետ գործ ունեցող մարդիկ։ Գիշերուան մէջ կ'արթննայ, աղաղակելով թէ մարմնին վրայ ամէն տեղ արիւն կը տեսնէ։ Իսկ օրուան ընթացքին անդադար ձեռքերը կը շփէ, կարծես իր զոհերուն արիւնէն զանոնք մաքրել ուզելով։ Բժիշկները կ'ըսեն իրեն, թէ անդարմանելի ախտէ մը վարակուած է. մտերիմները կը պնդեն, որ հրաժարի պաշտօնէն։ 1898–ին կը հրաժարի. կը մեռնի 1904–ին հազար դատապարտեալ գլխատելէ ետք։

Իր տեղը անցած է արդէն իր զաւակը, հակառակ որ սկիզբը փափաքող չէ եղած այդ յաջորդութեան. սակայն այդ շրջանին շատ սովորական բան չէր հակառակիլ ծնողքներու կամքին։

1899 Փետրուար 1–ին, վերջին գլխատումը կը կատարուի Լա Ռոքէթի բանտի բակին մէջ. այնուհետեւ մահապատիժներու գործադրութիւնը կ'որոշուի, որ պուլվար Արակօ տեղի ունենայ։ Այս որոշումը դահիճին գործը կը բարդացնէ, քանի որ պէտք է ամէն անգամուն իր գործիքը առնէ պահ տրուած տեղէն։ Հետաքրքիրներ հսկողութեան պարտականութիւնը յանձնուած ոստիկանին փոքր նուէր մը տալով, հոն կ'երթան մօտէն քննելու չարաշուք գործիքը։ Այս հետաքրքիրներուն մէջ կան նաեւ ծանօթ դէմքեր. Պարսից շահը, Զինաստանի վարչապետը...։ Ոմանք անկէ կ'ապսպրեն իրենց երկրին համար։

Կառափնատին շուրջ կը տեսնուին գրեթէ միշտ նոյն հետաքրքիր դէմքերը. նոյնիսկ գրօսաշրջութեան գործակալութիւն մը կը մտածէ պտոյտներու իր յայտագրին մէջ տեղ տալ գլխատումի տեսարանի մը։

Տէյպլէ կը խուսափի ամէն կարգի ծանօթացումներէ։ Իր դուռը փակ կը մնայ լրագրողներու դէմ։ Աշխատանքը աւարտելուն պէս ան կը դառնայ իր նախասիրութիւններուն. հեծանիւ, որսորդութիւն... եւ կրեաներ քուծանել։

Երբ Աման Ֆալիէռ Հանրապետութեան նախագահ կ'ընտրուի, Տէյպլէ կը կարծէ թէ վերջ դրած է պաշտօնը։ Արդարեւ, նոր նախագահը բնաւ համամիտ չըլլալով մահապատիժին, երեք տարիներում կը շնորհէ բոլոր մահապարտներուն։

1907, Սեպտեմբեր 13–ին եղական ցոյց մը տեղի կ'ունենայ. ամբոխը փողոց իջած կը գոչէ. «անկցի՛ Ֆալիէռը, կեցցէ՛ Տէյպլէն»։ Այս դժգոհութեան պատճառ դարձած է ներում մը, զոր նախագահը շնորհած է ոճրագործի մը։ Այս վերջինս բռնաբարելէ ետք աղջնակ մը, մասնատած էր անոր մարմինը ու կտորները պահած կայարանի մը պահարաններէն մէկուն մէջ։

Տէյպլէ ամէն տարի 15–ի չափ մարդ կը գլխատէր. իր գործին բերումով յաճախ կը ճամբորդէր. այս ճամբորդութիւններէն մէկուն ընթացքին, 1939 Փետրուար 2–ին կաթուած մը ունենալով կ'իյնայ գետնուղիի կայարանին սանդուխներէն, կը մահանայ։ Քառասուն տարուան ընթացքին երեք հարիւրէ աւելի մարդ գլխատած է։ Հին աւանդութեան մը համաձայն, դահիճին մահը կը փրկէ մահապարտին կեանքը։

Տէյպլէի յաջորդ կը կարգուի իր ազգականներէն մին՝ Հանրի Տէֆուրնօ, որ գործի կը սկսի 1939, Յունիս 16–ին, մարդասպան մը գլխատելով։ Մահապատիժի գործադրութիւնը կը տեսագրուի գաղտնօրէն, ինչ որ գայթակղութիւն կը նկատուի մամուլին կողմէ։ Կ'որոշուի յետադայ բոլոր մահապատիժները կիրարկել կրկին բանտերու մէջ։

Դժուարին շրջան մը կ'ըլլայ իրը, պատերազմի տարիներուն, երբ կը պարտաւորուի գլխատել լրտեսներ, ահաբեկիչներ։ Կը մահանայ 1951–ին ու կրկին Տէյպլէ մականունը կրող մը կ'անցնի գործին գլուխը։ Մինչեւ եօթանասունական թուականներու սկիզբը երկու տասնեակի չափ մահապատիժ կը կիրարկէ։

Իսկ Ֆրանսայի վերջին դահիճը՝ Մարթէն, հազիւ քանի մը անգամ առիթը կ'ունենայ իր արհեստը գործադրելու։ Մահապատիժը հետզհետէ աւելի քիչ կը կիրարկուի 1981–ի նախօրեակին, երբ վերջնապէս կը ջնջուի Ֆ. Միթերանի նախագահ ընտրուելով։ Այս որոշումին կողմնակիցներ ու հակառակորդներ կը յամառին տակաւին մնալ իրենց դիրքերուն վրայ, ու հարցը միշտ ենթակայ է որպէս բանավէճի նիւթ ծառայելու։

Ա. Թ. Թ.

ԳՈՅՆԶԳՈՅՆ ՓՈՒՆՋ ՄԸ ՏԱՐՕՐԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

Ինչպէս կ'ըսուի, ո՞ւր են ձիւները երբեմնի, կարելի է կրկնել նաեւ, ո՞ւր են անձրեւները երբեմնի Ամենասրբոցներուն։

Տարիներ առաջ էր որ, ննջեցեալներու յիշատակին յատկացուած այդ օրին, անձրեւը պիտի տեղար անպայման, եւ կամ երկինքը պիտի ասպատակուէր սովորականէն աւելի գորշ ամպերով, կարծես մասնաւորաբար առաւել եւս տրտում դարձնելով Մեռելոցի տխուր թուականը։ Եւ եթէ պէտք օդ մը ըլլար, որին առեն կ'ըսուէր «Սէ թ'էօն թան տը Թուսէն»։ Մինչ տարիներ յետոյ, եթէ ընծայած էք ուշադրութիւն, արեւն է որ կապոյտ երկինքէն, կը յանդգնի իր սփռած ճառագայթներով գօգցես նուաղ անգուարթ վերածելու Նոյեմբեր Մէկը։ ... Անցեալ օր, պատկերասփիւռի մէկ կայանէն, հակածախտի հաղորդում մը կը ցուցադրուէր, եւ ամէնէն զարմանալին, իմա՛ ծիծաղելին այն էր, որ ծխողներու շարքին մէջ, որպէս պարագաներ, միմիայն այրեր կը ներկայացուէին, ոչ մէկ կին, մանաւանդ ոչ մէկ երիտասարդուհի. անկարելի էր չզարմանալ այդքան անճշմարիտ պատկերին ի դէմ, արդեօ՞ք ծայրայեղ, չըսելու համար հիւանդագին խտականապաշտութի՞ւն. ի վերջոյ, մարդ կոյր պէտք է ըլլայ, չնշմարելու համար մանաւանդ հրապարակներու վրայ, մեծ թիւով մանկամարդուհիներու մատներուն ... ու շրթներուն, գլանիկներու շարանը, շատ աւելի քան տղամարդոց։ ... Բազում ազմուկ, յանդելու համար ոչինչի, կամ այլ ասացուածքով, ձայն բարբառոյ յանապատի..., այս կրնայ ըլլալ արդար ու նաեւ ապշեցուցիչ եզրակացութիւնը, քանի մը օրերէ ի վեր, մամուլին, ձայնասփիւռին ու հեռատեսիլի թիւ մէկ լրատուութիւնը Լիւշէռ անուանեալ անցուդարձին։ Բարկաճայթ բացադանչութիւններ, բողոքներ, ամբաստանութիւններ, սպառնալիքներ. ի վերջոյ, յանդելու գրեթէ լռութեան, այդ դէպքերուն «խնդիր»ը յանկարծօրէն խեղդուելով հաւկիթին մէջ, նամանաւանդ նախարարապետին որոշումով, որ չուզեր երբեք, որ վնասուի համակեցութիւնը։ Թերթօն մը եւս, որ հազիւ ծնած, կը վերջանար, գրեթէ, ինչպէս քանի մը առեն եղած էր ուրիշ հրատապ այժմէութիւն մը՝ կոչեցեալ Շալիէ, դուն ըսէ «Քարըֆուր տիւ Տեւլոփըման», որ ան ալ դըդրագին «սպրում»ներէ վերջ պիտի մխրճուէր մոռացութեան մթութեան մէջ։ Կարծեմ, ի վերջոյ, նախամեծար է հետաքրքրուիլ «Տինասթի»ով, կամ առ այժմ կանգ առած «Տալլաս»ով, ...որոնք գէթ, քեզի կ'ընծայեն աւելի անկեղծ, աւելի սփոփարար ժամանցներ։

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ Ս. Ամենափրկիչ վանքին մէջ մատուցուած պատարագով եւ վանքի բակին մէջ գտնուող թանգարանին առջեւ գեղարուեստական հանդիսութեամբ, Հոկտեմբեր 10–ին, տօնուած է Հայ մշակոյթի Օրը։ Իր քարոզով առաջնորդ Կորիւն Արք. Պապեան անդրադարձած է հայկական տառերու գիւտին եւ ոսկեդարեան գրականութեան արժէքին։ Ցաւարտ պատարագի, Նոր Ջուղայի եւ Շահինշահրի հայկական վարժարաններու աշակերտութիւնը հաւաքուած է թանգարանին առջեւ, ուր հանդիսութեան բացումը կատարած է Լեւոն Մինասեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։ Փակման խօսքը արտասանած է Առաջնորդը։

⁂

ԹԵՀՐԱՆԻ «Կոմիտաս» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 29–ին եւ 30–ին, տեղի ունեցած են հայ մշակոյթի օրուան նուիրուած հանդիսութիւններ։ Առաջին հանդիսութեան ներկայ եղած են Առաջնորդը, Թեհրանի Խորհուրդի ներկայացուցիչները եւ հայ երեսփոխանները։ Խօսք առնելով Միշա Հայրապետեան, բանաստեղծներ Արմանդ, Վարանդ, Սաթօ Ա. եւ Սեղալ անդրադարձած են մեր օրերու գրականութեան եւ ընդհանրապէս բանաստեղծութեան տեղին ու դիրքին։ Խօսք առած է նաեւ Արտակ Արք. Մանուկեան։

Երկրորդ հանդիսութեան բեմադրուած է կենդանի պատկեր մը՝ Կոմիտասի կեանքէն։ Հանդէս եկած են մեներգիչներ։

... Եկէք ձեզի յայտնեմ ուրիշ «անըմնականութիւն» մը։ Եթէ եւրոպական կամ ամերիկեան պետական կարեւոր դէմքերէն մէկը պատահի որ հիւանդանայ կամ ժամանակամիջոց մը չերեւի քաղաքական բեմերու վրայ, ոչ մէկ խորհրդածութիւն, տակաւ կը նկատուի աւելի քան բնական։ Իսկ եթէ նոյն երեւոյթը պարզուի Խորհ. Միութեան պետական կարեւորագոյն դեկավարի մը, անձնաւորութեան մը, ոմանց համար արեւմտեան գլուխ գործոցները – մեդիաները – մատի փաթթոց կ'ընեն զայն, անըմնական գտնելով, յօրինելով առեղծուածային ենթադրութիւններ, անոր փակցնելով «դիւանագիտական հիւանդութիւն» կամ «դիւանագիտական բացակայութիւն» պիտակը։ Ծիծաղաշարժ մտածելակերպ մը եւս այս մէկը...։ Թերեւս ուղէի դեռ դեգերիլ մտախաղութիւններուս պարտէզին մէջ, բայց գրիչս յոգնած, սատեց յանկարծ՝ – բաւ է, ալ հանգիստ թող զիս...։

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ – ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ջին միջոցառումներու Ռավելը իր աչքերը մշտապէս կը փակէ 1937, Դեկ. 28–ին։

Իր թաղումը կը վերածուի խակական ցոյցի։ Ազգային Լուսաւորութեան նախարարը՝ Ժան Զէն կը խօսի Ռավելի դերեզմանին վրայ կուռ ճառ մը՝ վեր առնելով անոր վաստակն ու պատմական տեղը եւ զայն կը դասէ Ֆրանսական նշանաւոր հիմնախաթներու՝ գիտութեան եւ մշակոյթի գործիչներու շարքը։

Պատրաստեց՝ Խ. ԵՐԼՄԱՋԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՏԱԼԱՑԻ ԱՂՋԿԱՅ ԵՐԳԸ

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Բայց Միքայէլ չէր կրնար բաւարարուիլ միայն գողտրիկ աւանդութիւնը պատմելով, որովհետեւ ան կը մնար որպէս պարզ տեղեկութիւն խտալացի հայրենասէրներու մասին, թէեւ շատ զգացական, բայց ընդամէնը տեղեկութիւն։ Օտարի կողմէ նուաճուած ու ոտնակոխ եղած թշուառ հայրենիքի նկատմամբ սէրը եւ այն ժամանակ հայ զանգուածներու սահմանափակուածութիւնն ու եսասիրու – թիւնը չէր կրնար մինչեւ հոգիին խորքը չցնցել Նալբանդեանն, ուստի եւ ան չէր կրնար դառնութեամբ չաւելցնել. –

Ոհ, իմ սիրտը կտրատւում է
Տեսանելով այսպէս սէր

Դէպի թշուառ մի հայրենիք,
Որ ոտնակոխ եղած էր։

Սորա կէսը, կէսի կէսը,
Գէթ երեւէր մեր ազգում.
Բայց մեր կանայք ... ո՛ւր Եղիշէ,
Ո՛ւր մեր տիկնայք փափկասուն։

Ո՛հ ... արտասուք ինձ խեղդում են,
Այլ չեմ կարող բան խօսել.
Չէ ... թշուառ չէ Իտալիան ...
Եթէ կանայք այսպէս են...

Եւ ան իրաւունք ունէր նոյնիսկ ամէ – նազգացական այս տողերը երբ կը գրէր, ճշմարտութեան երեսին անթարթ նայելով, չխուսափելու այդ ճշմարտութիւնը բացէ ի բաց ըսելէ։

Նաեւ իրաւունք ունէր երանի տալու այն հեռաւոր ժամանակներուն, երբ ազգային ապագայի համար մղուող Վարդանանց պատերազմին զէնքը ձեռին ճակատամարտի դաշտ իջան նաեւ «Հայոց աշխարհի փափկասուն կանայք»։

Կրկին ու կրկին իրաւունք ունէր, քանի որ չէր տեսներ նոյն անձնազոհ հայրենասիրութիւնը մասնաւորուած, տրոհուած հայ զանգուածներու մէջ, չէր տեսներ հայ կիներու մէջ, որոնք շատ աւելի մտահոգուած էին նորաձեւութիւններէ ետ չմնալու, քան իրենց զաւակներուն հայեցի դաստիարակութիւն տալու եւ մայրենի լեզուով կրթելու մէջ։

Դէպքերու բերումով, Զօգին գրուած այս բանաստեղծութիւնը տպագրուեցաւ երկու տարի ետք։

Բայց շատ շուտով, դեռ Միքայէլի կենդանութեան օրով, ան դարձաւ հայութեան սիրելի երգերէն մէկը, աւելի եւս սիրելի դարձնելով «ճշմարիտն ըսող ու մէջտեղը կանգնող» ու աքսորավայրի մէջ վախճանած հեղինակը, աւելի եւս տարածելով անոր՝ ազգային – ազատագրական պայքարի այդ ռահվիրային ու Հայաստանի ազատագրութեան գործին նուիրուած յեղափոխականին համբաւը, աշխարհի բոլոր այն ծագերուն մէջ, ուր նոյնիսկ միակ հայ մը կար ապրող։

Արդարեւ, խսկական բանաստեղծութիւնը, քաղաքացիականութեան լարուածութեամբ ստեղծուած գործը կ'ունենայ ճիշդ այնպիսի ճակատագիր, ինչպէս լխարժէք անհատականութիւնը...

Անոնք՝ բանաստեղծութիւններն ու անհատականութիւնները կը դառնան ժամանակի Ոգի։

(Շար. 6 եւ վերջ)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կիրակի, Նոյեմբեր 22, հոգեհանգըստեան պաշտօն կը կատարուի Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ. եկեղեցւոյն մէջ երեք տասնեակ տարիներ պաշտօնավարած երաժշտապետ՝

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

մահուան հինգերորդ տարելիցին առթիւ: Ինչպէս նաեւ իրենց ծառայութեամբ եկեղեցւոյ պայծառութեան սատարած դպիրներ՝ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՑԸՁԸՃԵԱՆԻ, ՓԻԼԻՊՊՈՍ ՕՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ, ՅԱԿՈԲ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ, ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ, ԳՐԻԳՈՐ ԱԻԱԳԵԱՆԻ, ՄԻՍԱՔ ԵՐԱՆԵԱՆԻ, ԼԵՒՈՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ եւ ԳԱԼՈՒՍՏ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ հոգիներուն համար:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջնային Վարչութիւնը կեդրոնական Ֆրանսայի իր բոլոր մասնաճիւղերը կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի մը, որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրէ ետք ժամը 14–ին, Վիէնի Մշակոյթի Տան մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ի գնահատութիւն Կապ. խաչուհիներու ցուցաբերած բարոյական աշխատանքին 1000 Ֆ., Վիքթորիա Պակլըեանի (ծնեալ՝ Տէվլէճեան) մահուան առթիւ Էժտահարեան եւ Պակլըեան ընտանիքներ 500, Գէորգ Գէորգեանի մահուան առթիւ (Փարիզ) Զորպաճեան Բիւզանդ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Տօնիկեան, Ոմն՝ 100–ական Ֆր.:

*

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին ստացած է. – Այրի Տիկին Սիրվարդ Պալեան, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Սինարլի, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Խաչատուրեան 500–ական Ֆր. իր միօրեայ վարժարանին, իրենց սիրելիներու հոգեհանգստեան արարողութեան առիթով, ինչպէս նաեւ՝ Տէր եւ Տիկին Հայրապետ Սիրապեան 200 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ապաճեանէ 100 Ֆր. փոխան ծաղիկի Սուրէն Քուրճեանի մահուան առիթով:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Գէորգ Շահինեան իր ամուսնոյն մահուան 14–րդ տարելիցին ի յիշատակ 200–ական Ֆր. նուիրած է Իսիի Տիկնանց Միութեան եւ Կապոյտ Խաչի Լիրանահայ տղոց եւ 400 Ֆր. ողբացեալին շատ սիրելի՝ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղական խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները. – Հայկանոյշ Փանոսեանի (ծնեալ՝ Դանիէլեան) մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Միսաքեան 200 Ֆ., Տիկին Ալիս Վարպետեան 50 Ֆ., Տիկին Սիրվարդ Աթէշեան 100, Ժազօրինի 200, Տիկին Զէքէմեան 200, Տիկին Թորոսեան 300, Թօնկուրեան ընտանիք 200, Տիկին Խաչիկ Տօրումեան 100 Ֆր., Տիկին Ռօզա Տօրումեան եւ աղջիկը 100 Ֆ.:

Արշալոյս Օհաննէսեանի (ծնեալ՝ Համբարձումեան) մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Շալօտեան 300, ԺԱՆ – Ֆիլիպ Պապայեղիտեան 100, Ռաֆֆի Փիլիկեան 50, Տանէեան ընտանիք 1000, Սէմէրճեան եղբայրներ 100, Տէր եւ Տիկին Էլմասեան 50, Պր. Յակոբ Անապիլեան 50, Տիկին Կալիասի 50, Տէր եւ Տիկին Արապիկեան 300, Պալեան – Ժօզեան 100, Գեղամ Պալեան 100, Ռիշար Պալեան 100, Տընիզ Ադոլանեան ընտանիք 200, Գէորգ Թիւֆէնկճեան 100, Գալուստեան ընտանիք 100, Զուքուրեան ընտանիք 100, Աստուր Ճինտիեան 100, Հ.Մ.Ը.Մ. – Արծիւ 500, ընտանիքին կողմէ 500 Ֆր.:

*

Տէսինի Կրօնական Ընկերակցութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները Առաքել Պաղտասարեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Պ. Յակոբ Ղազարեան 100, Կիւլլիւ Շիմշիրեանի մահուան առթիւ Այրի Տիկին Մելինէ Օպոզեան եւ Պ. Յակոբ Սօլմաճեան 100ական Ֆր., Արսինէ Սիւզմէճեանի մահուան առթիւ Պ. Ռոպէր Էժտահարեան 100, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Հարէլեան 200, Ժիրայր Պառաւեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Ճեպրայիլ Պահատուրեան 500, Այրի Տիկին Արմենուհի Գարագաշ 200, Տէր եւ Տիկին Կարօ Փափազեան 100 Ֆր., Եկեղեցիի պայծառութեան համար Պառաւեան ընտանիքի զաւակ եւ Թոռներ 1000, Պ. Յակոբ Փալանճեան 1000, Տոքթ. Համազասպ Խաչատուրեան 300, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Պայընտրեան, Պ. Գուրգէն Պոյաճեան, Պ. Յարութիւն Յովհաննէսեան 200ական, Պ. Գէորգ Կարապետեան, Պ. Կիւլթէմիրեան, Տէր եւ Տիկին Վէօ Կաչէլ, Այրի Տիկին Վարսենիկ Պոտուրեան 100ական Ֆր.:

IRMA

fourrures

- SUR MESURE
- REPARATIONS
- TRANSFORMATIONS

ՁՄԵՌ Է
ԺԱՄ ԱՌԱՋ ԳՆԵՑԷՔ
ՁԵՐ ՄՈՐԹԱԿԷ
ՎԵՐԱՐԿՈՒՆ
ՎՍՏԱՀԵԼՈՎ՝
հայկական
հաստատութեան
մը

- ՉԱՓԻ ՎՐԱՅ
- ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ
- ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ
ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
Tél. : 43 - 68 - 55 - 99
Métro: École Vétérinaire-Alfort (dir. CRÉTEIL)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE

La Section Culturelle
et le Comité des Dames de Lyon

vous présentent
sa première représentation théâtrale
en langue arménienne

Դրամօժիտը
Այսման
Է...

« AU DELA DE LA DOT »
par la troupe du Foyer Culturel
Arménien de Nice

mise en scène
Kévork Kabaradjian

Responsables : M. Armand Seref
et Mme. Angèle Marmillon
SAMEDI 28 NOVEMBRE A 20 H 30
SALLE RAMEAU
5 rue Hippolyte Flandrin — 69001 Lyon

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

LE 21 NOVEMBRE A 20 HEURES 30
Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie
ORCHESTRE « ARTANAG »
EVA LINE (EVELYNE ALTOUNIAN)
SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES
Tenue correcte exigée

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ Թղթախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12–ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½–ին:

Դեկտեմբեր 20–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

Դեկտեմբեր 27–ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան՝
ՏՕՆԱԿԱՆ ՃԱՇԸ
Երեքշաբթի, Յունուար 5, երեկոյեան:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գարակէօզեան ՀՕՄ–ի Նախկին Սանուց Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է.– Գարակէօզեան եւ Դաւիթեան ընտանիքներու ի յիշատակ, Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեանէ 300 Ֆր.:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers
présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ,
ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ
ՁԱՆԱՁԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ
(ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ,
ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS,
PROSPECTUS,
DIVERS TRAVAUX DE VILLE
(TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES,
ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
21-22

SAMEDI-DIMANCHE
21-22 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.623 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.623

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՄԻՋԱԴԷՊ»Ը ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ Ժ. Պ. ՌԵՄՈՆ

Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը խիկարչի հրաշալի «ոճ» մը կը գտնէ եւ մանաւանդ որակումներ, երբ հարցը կը վերաբերի ոճրերգական հարցերու: Ապրիլ 24-ին Ազգային Ժողովին յայտարարեց թէ Հայերու ջարդերը ոճրերգութիւն մըն էր, զոր «իրենք (իմա՛ Հայերը) որպէս ցեղասպանութիւն ապրած էին» այլ խօսքով մեր վաւ երեւակայութեան ուժ տալով, ֆանթազմներ ունենալով, կարծած էինք որ ցեղասպանութիւն էր...: Հիմա ալ, ի պատասխան լրագրողի մը հարցումին երկու Համայնավար պատգամաւորներու ձերբակալութեան մասին, Ժ. Պ. Ռեմոն կ'ըսէ. — «Պէտք չէ կապել այս միջադէպը Թուրքիոյ ժողովրդավարութեան յառաջընթացին հետ»...: Ցաւալի է եւ քանի որ Ժան – Պերնար Ռեմոն Ցունաստանին ալ Թուրքիա պիտի այցելէ, առիթը կրնայ ունենալ, անշուշտ, այցելելու ֆրանսական դպրոցները, ուր Թուրքիոյ կրթական նախարարութիւնը «դաստիարակչական ու կրթական նպատակներու յարմար չգտնելով» նոր – նոր արգիլած է հետեւեալ հատորները. —

Վոլթէրի «Քանտիտ»ը եւ Մոլիէռի «Լը Պուրժուա Ժանթիյոմ»ը, Ալ. Քամիւի «Ժանտախտ»ը Լարուսի սկսնակներու բառարանը, ԺԷ. — ԺԸ. դարու ֆրանսական գրականութիւնը ամփոփող դասագիրքեր ու ֆրանսերէն լեզուի երկու ընթերցարան:

Արգելքին որպէս պատճառաբանութիւն կը տրուի հետեւեալ բացատրութիւնը. — «Այս հատորները կասկածներու կ'ենթարկեն Աստուծոյ գոյութիւնն ու կրօնքները»:

Միշտ, ժողովրդավարութեան այս յառաջընթացին ճամբուն վրայ է, որ երկու Համայնավարները դեռ կը հարցաքննուին, ուժասպառ, քնատ, երբ օրէնքը (բայց...Թրքական) 48 ժամի կը սահմանափակէ պահարկումը (կառտ ա վիւ):

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՄԸ ՆԱԽԱԳԱՀ ԺԻՒՏՈՅԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

—×—

Երեքշաբթի օր, Էսէնի մէջ (Գերմանիա), ուր տեղի կ'ունենան ժիւտոյի աշխարհի առաջնութեան մրցումները, կատարուեցաւ այս մարզաձեւին համաշխարհային դաշնակցութեան նախագահի ընտրութիւնը: Մինչեւ այդ, նախագահ էր ճափոն պատկառելի ծերունի մը՝ Շիկէյօշի Մաթցումաէ: Թեկնածուներն էին՝ Ֆրանսայի դաշնակցութեան պատուոյ նախագահ՝ Ժորժ Փէֆէռ, աշխարհի հռչակաւոր նախկին ախոյեան մը՝ Անթոն Կէզինք եւ Սարգիս Գալօղլուեան, Արժանթինի դաշնակցութեան նախագահը:

Կը սպասուէր դժուար ընտրութեան մը, քանի մը քուէարկութիւններով: Այդպէս չէ եղած: Առաջին անգամին իսկ, Սարգիս Գալօղլուեան տիրացած է բացարձակ մեծամասնութեան 76 ձայնով: Ֆրանսացին ստացած է 50 քուէ, հոլանտացի Կէզինք՝ 15:

Առաջին անգամն է որ հայ մը կարեւոր մարզաձեւի մը համաշխարհային դաշնակցութեան նախագահի պաշտօնին կը հասնի: Պր. Գալօղլուեան յիսունութ տարեկան է:

Մինչեւ այս ընտրութիւնը, ունէինք միայն մէկ փոխ – նախագահ մը, Գարուշ Կարապետեան, Հայաստանէն, առաջին փոխ – նախագահ ծանրամարտի միջազգային դաշնակցութեան:

Վ. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԳՈՇԵԱՆԻ ԱՂՋՆԱԿԸ ազատ արձակուեցաւ Ուրբաթ վաղ առաւօտեան, սպանական ոստիկանութեան կողմէ: Մանրամասնութիւններ կը պակսէին, թէեւ կ'ըսուէր թէ փրկագինը չէ վճարուած եւ ոստիկաններն են որ ազատած են երախան, թաքստոցը գտնելէ ետք: Ցարձակման ընթացքին, ոստիկանները կրակած են, մէկ առեւանգող մեռած է, միւսն ալ՝ ձերբակալուած: Կը կարծուի որ օտար են, թերեւս անգլիացի, մէկն ալ ֆրանսացի:

ԹԻՒՐՔՄԵՆԻՍՏԱՆԻ մէջ, Թմբեցուցիչի գործածութիւնը այլեւս ոճիր չէ: Այս որոշումը տրուած է, որպէսզի Թմբեցուցիչի մոլիները դարմանատուներ դիմեն: Ցարգ, Թիւրքմենիստան, Խորհրդային Միութեան չորս Հանրապետութիւններէն մէկն էր, ուր Թմբեցուցիչը ոճիր էր եւ կրնար երկու տարի արգելափակման կամ դատապարտութեան պատճառ դառնալ:

ԼՈՆՏՈՆԻ փապուղիին արկածը կը շարունակէ բանավէճի նիւթ դառնալ երկրին մէջ: Բազմաթիւ հարցումներու պատասխան չկայ, օրինակ՝ հրդեհը ծագելէն ետք, ինչո՞ւ պաշտօնեաները թոյլ տուած են, որ նոր ճամբորդներ փապուղի իջնեն, ինչո՞ւ կառախումբերը չարունակած են բանիլ, եւայլն, եւայլն: Ինչպէս յաճախ կը պատահի, երբ տեղ մը աղէտ պատահի, այլ տեղեր իրենք զիրենք կը մխիթարեն վստահեցնելով, որ հո՛ս բան չի կրնար պատահիլ: Այսպէս, Փարիզի մէջ կը չեշտուի. — «Փարիզեան փապուղին աշխարհի ամէնէն ապահովներէն մէկը»: Կը տրուին նաեւ այլ մանրամասնութիւններ. — Օրը հինգ միլիոն ճամբորդ կը փոխադրուի, մեթրոյի 350 կայարան կայ եւ Շրջանային էքսփրէս ցանցի (ԷՌ–Ը–ԷՌ) 62: Միայն երեք շարժասանդուխ փայտէ ծածք ունին՝ Սթրազպուր Սէն – Տընի, Պոնն – Նուվէլ, Ռէօյի – Տիտրօ: Շարժասանդուխներու ընդհանուր թիւը 600 է: Սխալողական ելքեր չկան, որովհետեւ բոլոր մուտքերը կրնան ելքի ալ ծառայել: Եթէ այսպէս կ'արտայայտուի «Քոթիտիէն տը Փարի» (Նոյեմբեր 20), նոյն օրը, «Իւմանիթէ» կը խորագրէր. — «Փարիզեան փապուղին վտանգները»...:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ մեռած է խորհրդային առաջին այլախոհներէն՝ Դիմիտրի Պանին, Սոլժենիցինի Գուլագի բախտակից ընկերը: Բնագէտ, Պանին 75 տարեկան էր:

ԼԱԹՎԻՈՅ մէջ ազգայնական շարժումներ կը ծաւալին եւ ոստիկան ուժեր տարածուած էին Ռիգա, ուր Նոյեմբեր 18ին, ժողովուրդը կ'ուզէր տօնել անկախ Լաթվիոյ 69-րդ տարեդարձը: Դպրոցներու մէջ, ուսուցիչները խոհեմութեան հրաւիրած են աշակերտները եւ թելադրած որ Ազատութեան յուշարձան չերթան, թէ ոչ՝ «դէշ բաներ կրնան պատահիլ»:

TURQUIE

Le pari de Turgut Ozal

Par Anne-Marie MOURADIAN

Le 29 novembre, la Turquie vivra ses premières élections libres depuis 7 ans. Grâce au référendum populaire de septembre dernier, les dirigeants de l'opposition, interdits d'activité depuis le coup d'Etat militaire de 1980, ont pu réintegrer l'arène politique. Mais ni le conservateur Suleiman Demirel, son principal concurrent, encore moins Bülent Ecevit, à la tête d'une gauche faible et divisée n'ont eu le temps de réorganiser leurs forces et ne semblent pour l'instant une menace sérieuse pour le Premier ministre en place. Depuis son arrivée au pouvoir en 1983, Turgut Ozal s'est donné pour objectif de propulser la Turquie, à moitié industrialisée, dotée d'un produit national brut trois fois inférieur à celui de la Grèce, marquée par des traditions économiques étatiques et protectionnistes au rang d'une nation capitaliste moderne.

Les nouvelles orientations ont favorisé le rétablissement spectaculaire de l'économie turque depuis 1980, l'industrie prospère, l'agriculture progresse et les exportations ont quadruplé en 7 ans. Le pays fabrique même des ordinateurs et son dynamisme économique impressionne. Mais à côté des fortunes colossales qui se sont édifiées, en peu de temps des couches de plus en plus larges de la population s'apauvrissent, le mécontentement social gagne du terrain parmi les travailleurs et petits salariés dont les revenus sont érodés par une inflation monstre; le pouvoir d'achat des catégories modestes a chuté de 50% depuis 1980. Un terrain où la gauche et les conservateurs populistes, s'ils se reprennent en mains, trouveraient un auditoire privilégié. Le pays compte 20% de chômeurs et sa dette extérieure s'accroît.

Actuellement, Turgut Ozal tire profit d'un manque d'alternative politique sérieuse et s'appuie sur la montée d'une classe de self-made men venus des campagnes faire fortune en ville. Devenus hommes d'affaires, gros commerçants, patrons d'industrie, des nouveaux riches, en passe de détroner la vieille élite kémaliste, comptent parmi les plus chauds partisans d'Ozal pour relever le défi de l'adhésion turque à la CEE. Les enjeux de cette adhésion restent mal perçus par la grosse majorité de la population qui la ressent cependant comme une perspective valorisante, «un peu» décrit l'éditorialiste de Milliyet Ali Birand «comme l'idée d'accéder à la division supérieure des clubs de football».

Lorsque la Communauté européenne, très peu enthousiaste à la candidature d'adhésion turque, met en doute l'identité européenne du pays, lorsqu'elle craint d'être envahie par les Turcs au chômage et d'ajouter de nouvelles régions déshéritées à toutes celles qu'elle assiste déjà, c'est avant tout à l'Anatolie qu'elle pense.

TRANSFORMER L'ANATOLIE

La majorité des deux millions de travailleurs turcs immigrés en Europe, dont 1,5 millions en Allemagne, sont d'origine paysanne, venus des régions les plus pauvres de l'Est du pays et n'ayant jamais vécu chez eux l'étape intermédiaire de la ville. Généralement, Istamboul et Ankara ne représentent que deux aéroports sur la route d'Hambourg, Bonn, Amsterdam ou Bruxelles.

Jusqu'à récemment, l'Anatolie orientale ne comptait, aux yeux des dirigeants turcs, que pour son importance stratégique capitale, justifiant la situtation privilégiée du pays au sein de l'OTAN. La préoccupation essentielle du pouvoir consistait à y réprimer toute manifestation d'identité des populations chrétienne et kurde. La troupe d'élite de la gendarmerie turque chargée de mater les rebelles kurdes est formée par la fameuse unité spécial GSG9 de l'armée allemande. «Célèbres pour leur cruauté» écrit l'hebdomadaire allemand «Der Spiegel», ces militaires turcs sont surnommés coccinelles noires parce qu'ils se maquillent le visage pour ne pas être reconnus des populations»(*). Pour le reste, frappée de sous-développement et de surnatalité, la région, était laissée à l'abandon. Les propagandistes disent volontiers qu'Ozal a découvert L'Est. L'Etat s'y est lancé dans une vaste campagne d'investissements, y construit de nouvelles routes par exemple entre Diyarbekir et Mardin, y amène le précieux téléphone et surtout s'enorgueillit du GAP ce projet géant qui concerne sept millions d'habitants et s'attaque à deux fleuves prestigieux le Tigre et l'Euphrate. Travaux d'Hercule qui vont de l'irrigation prévue sur 1,5 million d'hectares (notamment de terres à blé) à la production d'électricité via la construction de 17 centrales hydroélectriques. Deux des principaux ouvrages, le barrage Atatürk -qui sera le second en taille à l'échelle mondiale- et le tunnel d'Urfa, doivent être terminés dans cinq ans. Près d'Urfa, une cité nouvelle abrite actuellement 20.000 habitants, ingénieurs, techniciens, ouvriers au salaire trois fois supérieur à celui qu'ils gagneraient à Ankara, une motivation indispensable pour les attirer dans une région encore considérée comme terre d'exil. La création d'un lac artificiel plus grand que le lac de Van est prévue. La Turquie aura le contrôle du Haut-Euphrate et négocie avec la Syrie la fourniture de cette eau, indispensable à l'irrigation de la plaine syrienne, en échange de la promesse de Damas de ne plus offrir asile aux nationalistes arméniens et kurdes.

Parallèlement au dynamisme économique, Turgut Ozal veut améliorer l'image politique de la Turquie. Des progrès ont été accomplis, comme la levée des interdictions qui pesaient sur d'anciens partis politiques d'opposition et la tenue d'élections libres. Plus symboliques, les funérailles officielles reservées en grande pompe à la présidente du Parti Ouvrier Turc exilée de son vivant en Belgique, la présence récemment du Premier ministre au concert d'un dissident gauchiste, tous ces gestes, pour habiles qu'ils soient témoignent d'une souplesse nouvelle et d'une évolution psychologique de la part des dirigeants. Il y a évidemment une grande part de bluff dans l'attitude d'Ozal, préoccupé d'impressionner l'Europe. Sur le fonds, on reste encore très loin des libertés civiles pratiquées dans les démocraties occidentales. Les géôles sont toujours pleines de prisonniers politiques, les libertés d'opinion et syndicale n'existent pas, la torture reste pratiquée, notamment au centre de police tristement célèbre de Gayrettepe à Istamboul. Les opposants que la délégation du Parlement européen pourra très prochainement rencontrer seront soigneusement triés sur sur le volet. Le vernis d'ouverture affiché par Ankara vole carrément en morceaux à l'évocation de trois sujets tabous : le problème kurde, l'occupation du Nord de Chypre et la question arménienne. L'hystérie manifestée par Ankara après le vote du Parlement européen reconnaissant le 18 juin dernier le génocide arménien, ne s'est apaisée que grâce aux promesses de plusieurs gouvernements euro-

(Suite page 4)

ԳՐԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ԹԵՐԹԵՐ ՈՒ ԿԵԱՆՔԵՐ

Դ.

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Սովետական Հայաստանի դրացնութիւն կ'ընէ Ֆրանս Արմէնի պարբերաթերթը, ութ մեծածաւալ էջերէ բաղկացած ամսաթերթը, հրատարակութիւն՝ Կեդրոնական Ֆրանսայի շրջանի, խմբագիր՝ Պր. Վահէ Մուրատեան, կեդրոնատեղի՝ Լիոն: Պէտք կայ յիշեցնելու թէ Արեւմտեան աշխարհի մէջ Ֆրանսահայ գաղութին արմատները ամէնէն խորունկը մխրճուածն են պատմութեան սրտին: Ինչ որ որեւէ մէկ բան կրնայ նշանակել տրուած ըլլալով որ մենք Հայերս պատմութեան օրէնքները, տրամաբանութեան ու բանականութեան սկզբունքները ծռելով, անտեսելով ու սրբագրելով է որ դիմացած ու հասած ենք հոս, ինչպէս մեզ կը յիշեցնէ Պր. Ջաւէն Սիւրմէլեան, Սասունցի Դաւթի իր անգլերէն թարգմանութեան նախաբանին մէջ: Պէտք է հաւատք ընծայենք մեր ազգի դարաւոր իմաստութեան որ կ'ըսէ թէ պատմութիւնը ոչինչ կը փաստէ որովհետեւ մարդկային էակը չի փոխուիր ժամանակի ընթացքին եւ ուրեմն Հայուն պատմութիւնը մէկ, անփոփոխ, յաւիտենական իմաստ ունի որ բարոյական արժանիքներու յաղթանակը կ'ապահովէ, ինչ որ արդէն հայութիւնը կատարած է ակիզբէն, իր ծնունդի օրէն: Այս իմաստով, մեր մշակոյթի զարգացման մէջ Ֆրանսահայ գաղութը եւ չի մնար իտալականէն կամ պարսկահայէն որոնք ոգեկան տարբեր կռուաններու յեցած՝ գացած են իրենց ճամբան:

Բայց բացառիկ է մեր կապը Ֆրանսացի ժողովուրդի ու Ֆրանսական մշակոյթի հետ: Նուազագոյն հինգ հարիւր տարուան յիշատակներով ծանրաբեռն է հայութեան անունը, թէ՛ որպէս անջատ էութեան մը խորհրդանշանը եւ թէ ալ Ֆրանսացի ժողովուրդի զարգացած դասակարգի մօտ մշակութային ինքնութեան մը անունը, 19-րդ դարէն ի վեր: Մարդ կը տարուի մտածել թէ եթէ երկու հարիւր տարի կրցանք մեր գլուխը ջուրէն վեր պահել՝ կը նշանակէ թէ կարող ենք դեռ նոյնքան մըն ալ ու աւելի տեւել: Ամէն պարագայի, «Ֆրանս — Արմէնի»ի մէջ յուսահատութեան ոչ մէկ շեշտ կը նշմարուի: Ամերիկայի մէջ անշուշտ կացութիւնը բոլորովին տարբեր է – հոս ամերիկացի ժողովուրդի մօտ ազգային ինքնութեան կիրքը, պահանջը, իւրայատուկ ըլլալու խանդավառութիւնը գրեթէ մեռած է ու կեանքի մակարդակի մը կառչելու հրամայականը ամբոխները կը ղեկավարէ իր հմայքի ուժով: Սպառած է ինքնատիպ ըլլալու, ազգովին ու անհատաբար եզակի նկարագիր մը ունենալու բնական ձգտումը որ այնքան կարեւոր է մարդկային ոգեկան կեանքին համար: Հոս անհատական ազատութիւնը ոգեկան ոչինչ ունի իր մէջ եւ ամբողջութեամբ արտաքին է, կապուած օրէնքներու, հաւասար իրաւունքներու եւ կարելիութիւններու քերականութեան ու կը ծառայէ առաւելաբար տնտեսական եւ ընկերային իրավիճակի կանոնաւորման: Արմատի յղացքը, որ այնքան կենսական է մեզի նման ոգեպաշտ ժողովուրդներու համար ընկերային սնոպիզմէ ու ցեղախտրական կիրքէ աւելի մեծ իտէալի չի ծառայեր, յատկապէս ճերմակներու մօտ: Միւսներուն մօտ ջղայնացնող բարդոյթ մըն է որ տարիներուն հետ կը դունաթափուի: Ֆրանսայի մէջ ուրիշ է կացութիւնը: Հոն եթէ 1789-ի Յեղափոխութեան խօսքերէն երկուքը, հաւասարութիւնն ու եղբայրութիւնը տակաւին վար չեն իջած ծփացող դրօշներէն՝ ազատութիւնը խրած է մարդոց կեանքէն ներս. հոն՝ անհատական ազատութիւնը զուտ ներքին, անձնական բնոյթ ունի եւ անհատապաշտութիւնը՝ պաշտպանութեան առաջին գիծն է խուժանային մտայնութեան դէմ մինչ ազատութիւնը երաշխաւորող երկրորդ ուժը՝ որ քննական մտածողութիւն է՝ մաս կը կազմէ ազգային նկարագրին: Արուեստի սէրը, ճաշակի նրբութիւն եւ ինքնատպութեան բնածին յատկութիւնները կը ստեղծեն հոգեբանութիւն մը ուր ազատութեան եւ ինքնութեան հարցերը լիովին մշակութային ու բարոյական իմաստ մը կ'առնեն: Այսպէս է որ որքան մենք Հայերս մօտենանք Ֆրանսական քաղաքակրթութեան աղբիւրին՝ այնքան կը շահի մեր անհատական որակը ու մեր արմատներու արժէքին գիտակցութիւնը: Եւրոպայի մէջ, ու մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, հայկականութիւնը որպէս ապրում չի դառնար ժամանցային, խուժանային Ֆոլքլորի մը ճախճախուտքին մէջ ինչպէս կը տեսնենք հոս մեր երկրին մէջ այլ կը փորձէ մագլցիլ մշակոյթի բարձրունքները: Ֆրանսական միտքը մեր արուեստի դպայարանքը կը փրկէ այն գռեհկութենէն ուր կ'իյնայ ան հոս Ամերիկայի մէջ ուր կը տիրէ գործնապաշտ ու հաճոյապաշտ բնազդը ժողովրդային մշակոյթին: Այս ահաւոր արժեզրկումը մեր ազգային մշակութային աւանդութեան ոչ Հայաստանը ոչ ալ Սփիւռքի մշակութային համեստ, դալկահար բայց աղմկայարոյց միութիւնները կրնան իրագործել: Միակ յոյսը դիմակալել է ամերիկեան բարձր մշակոյթը իր աճարկու անդթութեամբ, իր մահացու միջազգայնականութեամբ դիմակալել մեծ ոստաններու քանդիչ, հմայիչ այժմէականութիւնը. գիտնալ թէ որքան առեն կը կծկուինք խնկարոյր «Հայր Մեր»ներու եւ «Ով Մեծասքանչ»ներու հին հզօրութեան աւերակ պարիսպներու տակ, աչքերնիս, բերաննիս ու ականջնիս կը գոցենք մեր միջավայրի իրականութեան դէմ՝ այնքան առեն մեր տկարութիւնը կը փաստենք աշխարհի մը որուն շատ ալ հոգը չէ թէ դուն ով էիր ասկէ հազար տարի առաջ երբ Նարեկացիի մը բզքուած երեւակայութեան մէջ ազգդ իր ինքնութիւնը կը տեսնէր: Ուժեղ ժողովուրդ ենք մենք անկասկած բայց ատիկա մենք է որ կ'ըսենք միայն աշխարհ փաստ կը սպասէ մեզմէ: Պր. Ժագ Յակոբեանի անհաշտ ջերմեռանդութիւնը զմայլելի արժանիք է ու մեր ազգի յարատեւման հիմերէն մին սակայն մեր ժողովուրդը պէտք է ապահովութիւնը ունենայ թէ քովն ի վեր անձեռնմխելի սրբութիւններու հաւատացող տաղանդաւոր բանաստեղծներուն՝ կան նաեւ այդ նոյն սրբութիւններուն ասպարէզ կարդացող ուրիշ Հայեր որոնք կը կենան արդի աշխարհի սատանայական, աւերիչ մտածումներուն մէջ, կը նային միասեռականի սառ աչքերուն մէջ Աստուծոյ՝ ու կը պոռան իրենց յուսաբեկումը, զայրոյթը: Աս ալ մաս կը կազմէ մեր ազգի ուժին: Անկոպ, պիշ ու անթարթ այս նայուածքը՝ եւրոպական մշակոյթէն ժառանգած է մեր ժողովուրդը:

Ֆրանսական կեանքի մէկ ուրիշ յատականիշն է այն լրջութիւնը, այն անկեղծութիւնը, որ, հակառակ սկեպտիկութեան ընդհանուր մթնոլորտին, Ֆրանսացիք կը դնեն թէ՛ միջազգային քաղաքական վարդապետութիւններու համար մղուող պայքարին մէջ եւ թէ ալ ազգային իտէալի հաւատարմութեան եւ ազգայնականութեան արծարծումին մէջ: Երկու պարագաներուն ալ, երկրի հոգեբանական կլիման նպաստաւոր է Հայերու վերապրումին. քաղաքական պայքարի ջիղին առողջ մնալուն, պայմանաւ որ ազգային ինքնութեան գիտակցութիւնը կոտտայ անվերջ անձին մէջ տեղ մը...: Այլապէս՝ հոսանքը կ'առնէ կը տանի:

Այս քանի մը նշումները կը թելադրուին ընթերցումէն «Ֆրանս – Արմէնի»ի վերջին բացառիկ թիւէն որ ամբողջութեամբ նուիրուած է Յունիս 18-ի եւրոպական Խորհրդարանի Հայկական Ցեղասպանութեան պատմական իրականութիւնը հաստատող քուէին: Պատկերներէն, բառերէն, գլխագիրներէն կարելի է երեւակայել սրտադեղ, վարակիչ խանդավառութիւնը որով բռնկած ըլլալու են Ֆրանսայի երիտասարդները այդ ճակատագրական օրուան տրամաթիք վայրկեաններուն, երեւակայել անոնց անվերջանալի ճառերը, վիճաբանութիւնները, հաւաքոյթները, կենացները ու երգերը ոգեւորութեամբ մը որ միայն Ֆրանսայի երիտասարդները կրնան ապրիլ հարազատօրէն: «Ֆրանս — Արմէնի»ի կազմն ու հրատարակութիւնը որոնք ոչ մէկ կուսակցութեան կամ կազմակերպութեան(*) ուղղակի կը յենին, քաղաքական եւ ընկերային այդ փրփրակէզ գործունէութեան թափին մէջէն ծաղում առած իրականութիւններ են, անհատական բայց ընկերական ոգիէն ծնած նախաձեռնութիւններ: Դժուար չէ հասկնալ ինչպէս Սթրազպուրկի Եւրոպական Խորհրդարանի յաղթանակին, Փարիզի Ժողովրդային Մնայուն Դատարանի վճիռին, Քլինճեանի դատավարութեան նման եղելութիւնները եւ Ֆրանսայի մեր գաղութին ու յատկապէս Դաշնակցութեան գլխաւորած շարժերը՝ առանցքային արժէք մը կուտան հայութեան պայքարին ընդհանուր պատկերին մէջ:

Զուտ մշակութային դետնի վրայ, դըժուար է ճշգրիտ բան մը ըսել — կա՞յ աւանդութիւններու երկարաձգում, սերունդներու յաջորդականութիւն, ազգային նկարագիր գրական ստեղծումներուն մէջ, հայկական ջիղ մը, դեղարուեստի մարմնին մէջ: Այնպէս կը թուի թէ Սփիւռքեան մեր արուեստի կեանքը ցընցումներով, ոստումներով կ'ընթանայ եւ գոյութիւն չունի սերունդներու շարունակականութիւն, թէ սերունդները (չիտա՞կ է այլեւս սերունդներու մասին խօսիլ մեր պայմաններուն մէջ: Հինցած յղացք մըն է հանգստեան կոչուած կամ թաղուած իր հզօր ներկայացուցիչներով որոնք միշտ դերանձնական հաւատարմութեան մը շուրջ հաւաքուած են – Շ. Միսաքեան, Նարդունի, Օշական եւ ուրիշներ) ինքզինքնին հիմա կը շինեն յանկարծական կերպով մը, անկիւնը կը դառնանք ու արդէն հոն են, գործին գլուխը: Փարիզը, օրինակի համար, տրտում բեմն է բոցավառ բայց մահամերձ յուշերու որոնք մէկէկէն գլուխ կը տնկեն երբ բանաս վարագոյրը Լոյս Քաղաքին վրայ, տարիներու բացակայութենէ ետք: Պաղ, խոնաւ ամայութիւն մը, ժամանակի ծովուն յատակը խեղդամահ, դանդաղօրէն երերուն պատկերներ ու նաեւ՝ քաղաքի եռուզեռէն, մարդկային բազմութիւններու դանդուածէն դուրս ցցուած քանի մը յամառ, տարիներու հովերէն ու փոթորիկներէն կարծրացած, քիչ մը մաշած բայց դեռ իր իմաստով արձագանգող կոթողները ազգային նկարագրին ու մըտաւոր արժանիքներուն: Նախ՝ առասպելական «Յառաջ»ը, Շաւարշ Միսաքեանէն մինչեւ Արփիկ Միսաքեան ու դեռ անդին՝ արդէն անցած ազգային աւանդի կարգը, յետոյ՝ Ժան Կուժոնի Եկեղեցին նեղ ուսերը սեղմուած հաստ, օտար պատերու միջեւ, Ռիւ Պլէօի կուսակցական ակումբը՝ հրեայ վաճառողներու թաղին խոռերը, Փէռ – Լաշէզի ծառուղիներու խոնաւ շուքին սպասող դամբարանները, Գրիգոր Օտեանէն մինչեւ Անդրանիկ: Փարիզը՝ Արեւմտահայոց Մեքքէն ու Ոլիմպոսը նոյն առեն, Պոլսէն ետք երկրորդ մայրաքաղաքը անոնց մտաւոր կեանքին, արդի հայ գրականութեան խորթ մայրը ու երիտասարդ ուսանողներու անհաւատարիմ սիրուհին, սկսեալ 19-րդ դարէն՝ երբ 16 տարու Նիկողոս Պէյ Պալեան պուլվառներու վրայ կը պըտըտցնէր իր կրակոտ երեւակայութիւնը 1842-ի շուրջ, յետոյ՝ Սարգիս Պէյ Պալեանը, 18-ամեայ վկայեալը Էքօլ Սանթրալէն, Պօ գ'Արէն՝ մինչեւ Պոէտ Խաչատուր Միսաքեանը իր մանսարտին մէջ ոգեհարցութեան անձնատուր, մինչեւ ուսանող Ստեփան Ոսկան՝ 1848-ի յեղափոխութեան խառնած իր կաղղած երեւակայութիւնը ու զէնքը ձեռին նետուած պատնէշներու ետին ու վերջը մասնակցած Թագաւորի պալատին գրաւման ... մինչեւ Արշակ Զօպանեան՝ որ 23 տարու Փարիզ ապաստանած՝ մնացած է իր նոյն սենեակը 60 տարի անընդհատ՝ կառչած իր գաղթական հայմաթլոսի անիմաստ անցադրին...: Վերջ չունի այս թուումը, այնքան հզօր է աշխարհի Մայրաքաղաքին մագնիսական ուժը Հայերուն վրայ: Սակայն ինչ որ կը նշմարենք այսօր՝ Փարիզեան ընտրանիին կողքին ժողովրդական նոր, երիտասարդ ընտրանիի մը կրկէս իջնալն է, ժամանակի քայլերգին աւելի վարժ, արհեստագէտ սերունդ մը Կեդրոնական Ֆրանսայի մէջ: Դասախօսութիւններ, սեմինարներ, հրատարակութիւններ, քաղաքական աքթեր, ակումբային կեանք, ռատիոյի յայտագիրներ, մարզական խումբեր ու մրցումներ — Ֆրանսահայ ազգայնականութիւն մը չե՞ն կազմեր այս բոլորը: «Ֆրանս — Արմէնի», 20.000 օրինակ տպուած, պատգամախօսն է այս նոր երեւոյթին: Խմբագրականը կը ձաղկէ քաջաբար Սթրազպուրկի Խորհրդարանի Ցեղասպանութեան քուէարկութեան ժամանակ Տիկին Սիմոն Վէյլի ձեռնպահութիւնը, կը բացատրէ ինչպէս Խորհրդարանի քուէներու համրանքը ոչ թէ 60 ոչի դէմ 68 այո էր, ինչպէս հաղորդած էին լրատուական գործակալութիւնները՝ այլ 200 ներկաներու 120-ին ձեռամբարձ քուէն, 30-ի ժխտական քուէն ու մօտ 45-ի ձեռնպահութիւնը:

Քաղաքական պայքարը նորէն լաւագոյն ազդակն է սերունդի միութիւն եւ ուժ ստեղծելու համար:

«Ասպարէզ»

(*) ԽՄԲ. «Յառաջ»ի.– «Ֆրանս – Արմէնի» կը հրատարակուի Հայ Դատի Յանձնախումբի (ՍԷ. ՏԷ. ՍԷ. Ա.) կողմէ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՊԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Գիտութիւններու Միջազգային Արարատ Ակադեմիան Նոյ. 12, Հինգշաբթի երեկոյեան Փարիզի Ս. Մեսրոպ Մշակ. Կեդրոնին մէջ կազմակերպած էր դասախօսութիւն մը, որու ընթացքին տքթ. Նշան Մարկոսեան խօսեցաւ այժմէական նիւթի մը մասին: Արդարեւ, ան ներկայացուց «բնապահական նոր նկատումներ՝ աշխարհի ու Հայաստանի մէջ» խորագրուած դասախօսութիւն մը: Բնապահական, ապականութեան հարցերու վերջերս յաճախ կը հանդիպինք մամուլի էջերուն մէջ կամ լրատուներու հաղորդումներու ընթացքին: Հարց մը, որ շատ անգամ աւելի մտահոգիչ բնոյթով մը կը ներկայանայ, քան՝ Ծոցի պատերազմը, կամ հիւլէական բախումի մը մշտական սպառնալիքը: Այս բոլորին քով, Ս. Մեսրոպ Մշակ. Կեդրոնի սրահը լեցնող բազմութիւնը հոն հաւաքուած եղած էր առաւելապէս հարցին հայաստանեան երեսակը:

Օրուան դասախօսը նախ սահմանեց ապականութիւն կոչուածը, որ երեւոյթ մըն էր բնութեան դէմ ու անոր սպառնացող. թուեց տեսակները, զայն պատճառող ազդակներ, ու ապա ծանրացաւ անոր դէմ մարդուն մղած պայքարի հանգրուաններուն վրայ:

Ընդհանուր ապականութեան յատկացուած առաջին մասը, որ շուրջ ժամ մը տեւեց, աւարտեցաւ լուսապատկերներու ցուցադրումով. լուսապատկերները կը ներկայացնէին Միացեալ Նահանգներու, Ճափոնի, Գերմանիոյ, Զուիցերիոյ զանազան գործատուներն ու ճարտարարուեստի կեդրոնները, որոնք քիչ կամ շատ կ'ապականէին մթնոլորտը, սպառնալով շրջակայ բնակչութեան առողջութեան:

Դասախօսութեան երկրորդ մասին սկիզբը տքթ. Ն. Մարկոսեան ըսել ետք թէ մինչ այդ ըսուածները կը վերաբերէին հաւասարապէս նաեւ Խորհ. Միութեան, անցաւ Հայաստանի պարագային. այս մասին ան խօսիլ սկսաւ տարօրինակ հարցումով մը, թէ «արդեօք մենք իրաւունք ունի՞նք խօսելու Հայաստանի ապականութեան հարցին մասին»: Ապա նոյնքան զարմանք պատճառող պատասխանով մը շարունակեց. «ներքին հարց մըն է ասիկա, ու իրաւունք չունինք, սակայն մենք հոն ունինք ազգականներ, հարազատներ, ինչ որ մեզի իրաւունք կու տայ խօսելու...»:

Այս հաստատումէն ետք ան ամփոփ կերպով ներկայացուց Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը, տուեալները, բնակչութեան թիւը, ուժանիւթի աղբիւրները, ճարտարարուեստի կեդրոններու բաշխում, այս մարզի գործունէութիւնները եւլն.: Ծանրացաւ յատկապէս այն իրողութեան վրայ, որ Հայաստան ուժանիւթի հարուստ աղբիւրներու տէր երկիր մը չըլլալով, կերպով մը անհրաժեշտ էր հոն հիւլէականի մը գոյութիւնը, ինչ, որ ինչպէս ծանօթ է, մթնոլորտի ապականութեան եւ հետեւաբար բնակչութեան առողջութեան սպառնացող գլխաւոր ազդակ կը նկատուէր: Եւ նկատելով որ առանց փոխարինելու այլ աղբիւրի մը հետ փակել զայն, երկիրը կը մատնէր ուժանիւթի մեծ նեղութեան. խօսեցաւ անհրաժեշտ ըլլալիքներու մասին: Պէտք էր անյապաղ ապահովութեան բոլոր միջոցառումները կիրարկել, խիստ

ԱՆԻ
Մշակութային կեդրոնի բացումը

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ») ։–

Մարսէյլի մէջ, Հայ Աւետարանական եկեղեցին, Նոյեմբեր 8–էն ի վեր, ունի իր սեփական համայնքային շէնքը, Պոմոնի շրջանին մէջ, Պոմոնի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ Երիցատան հողին վրայ, ուն. տը Քալէ, թիւ 31, «Անի Մշակութային կեդրոն» անունին տակ։

Բեմով մը օժտուած ընդարձակ սրահ մը, որ կրնայ ընդունիլ շուրջ երկու հարիւր հոգի եւ յարակից երկու սենեակ, մին դասարան, միւսը՝ խոհանոց, կը կազմեն կեդրոնը։

Հանդիսաւոր բացման ներկայ եղան՝ Հայ Առաքելական Եկեղեցիէն՝ Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիէն Սարգիս վրդ. Դաւիթեան, Պուշ տիւ Ռոնի երեսփոխան Ռ. Պլում, Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու հովիւներ, Պելժիայէն Տէր եւ Տիկին Ժան Ապաճեան՝ բարերար եւ որուն անունով մկրտուեցաւ սրահը, միութիւններու ներկայացուցիչները եւ հոծ բազմութիւն մը։

Վեր. Ժ. Տ. Սահակեան՝ հովուոր հովիւ Պոմոնի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ եւ նախագահ Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ Միութեան, իր խօսքը սկսաւ շեշտելով ուրախութեան եւ երախտապարտութեան զգացումները։ Ուրախութիւն՝ ձեռնարկի յաջողութեան համար եւ երախտապարտութիւն առ Աստուած որուն օգնութեամբը եւ հաստատմութեամբը կեդրոնը շինուեցաւ։ Շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց՝ անհատ, հիմնարկ, հաստատութիւն, միութիւն, տեղական իշխանութիւն, որոնք մեծ թէ փոքր բայց թանկագին գումարով մասնակցեցան, գործը գլուխ հանելու աշխատանքին, բայց, աւելցուց՝ թէ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, շինութեան յանձնախումբը դեռ նիւթական բեռէն ազատած չեն, քանի կառուցումը, սարքաւորումը կարելի եղած է մեծ մասամբ փոխառութիւններու շնորհիւ, որոնց գումարը կը բարձրանայ ութ հարիւր հազար Ֆր.ի, զոր պէտք է վերադարձնել մինչեւ գալ տարուան վերջաւորութիւնը։ Վեր. Ժ. Տ. Սահակեան վերյիշեց կեդրոնին երրեակ նպատակը՝ կրօնական, մշակութային եւ ընկերային։ Կրօնական՝ Աւետարանին լոյսը փայլեցնել Պոմոնի թաղին եւ քաղաքին մէջ, քրիստոնէական բնոյթ կրող այլազան ձեռնարկներով։ Մշակութային՝ կազմակերպել դասախօսութիւններ, հանդէսներ գեղարուեստական եւ ներկայացնելու համար հայ մշակոյթի

զանազան արտայայտութիւնները։ Ընկերային՝ ստեղծել «սանթրը աէռէ» մը մանուկներուն համար, հայ թէ օտար, տալով անոնց Ս. գրային ուսուցում, ձեռային գործեր, խաղ եւ հայ մանուկներուն հայերէնի դասընթացքներու կարելիութիւնը։ Իր խօսքի աւարտին վեր. Ժ. Տ. Սահակեան ըսաւ՝ «Հիմա կը մնայ ամենակարեւորը. այս շէնքը այնպէս մը գործածել, որ լիուլի իր նպատակին ծառայէ, եւ ամէն ձեռնարկի վրայ Աստուծոյ օրհնութիւնը հանգչի։ Մեր մաղթանքը եւ մեր աղօթքը այն է, որ Անի Մշակութային կեդրոնը փարոս մը ըլլայ թէ՛ այս թաղին եւ թէ այս քաղաքին մէջ»։

Բացման հանդիսութիւնը սկսաւ փառաբանութեան աղօթքով մը, զոր արտասանեցին վեր. Ժ. Տ. Սահակեան եւ Յ. Զօզանեան։ Վեր. Ժ. Լեւոնեան շնորհակալութիւն յայտնեց Աստուծոյ որ այս կեդրոնը պարգեւած է իր հօտին։ Շաւլ Արզումեան թաւջութակով նուագեց «Սառապանտ» մը Ժ. Ս. Պախէն։ Վեր. Ռ. Լեւոնեան կարդաց Կորնթացիներու ուղղուած թուղթ մը՝ Գլ. 9–րդ – 11–րդ։ Վարդան Արզումեան արտասանեց «Ազգային գինովութիւն» քերթուածը Ժաք Յակոբեանէն։ Խումբ մը մանուկներ երգեցին հոգեւոր երգեր, ըրին խմբական արտասանութիւններ Ս. Գիրքէն, Հրանդ Կիւզէլեանի առաջնորդութեամբ. տպաւորիչ եւ զօտեպնդիչ էր փոքրիկներու վերջին խօսքերը՝ «Թուրքիայէն եկած ենք, թրքերէն կը խօսէինք, այժմ կ'արտասանենք հայերէն եւ կը խնդրենք, որ մեզի հետ հայերէն խօսիք»։ Հրանդ Կիւզէլեան հանդէս եկաւ հոգեւոր երգերով։ Շինութեան յանձնախումբին դանձապահը՝ Ժաք Սարգիսեան ներկայացուց հաշիւները։ Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան յայտնեց իր ուրախութիւնը գաղութի այս նոր իրագործման առջեւ եւ ըսաւ թէ մեր ժողովուրդը ուր որ ալ եղած է, ի՛նչ պայմաններու մէջ ալ ապրած է, գիտցած է ժառանգել իր անցեալի արժէքները։ Եպիսկոպոսը շեշտեց մշակոյթին դերը ազգի մը գոյատեւման համար։ Սարգիս վրդ. Դաւիթեան եւս ընդգծեց մշակոյթի կարեւորութիւնը եւ մաղթանքներ ըրաւ յաջողութեան եւ յարատեւութեան։ Վերջին օրհնութիւնը տուաւ Վեր. Ժաք Յակոբեան եւ ապա ժողովուրդը անցաւ պարտէզը ուր տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն։ Նախապէս կարդացուեցան կարգ մը շնորհաւորական գիրեր ու հեռագրեր եկած զանազան միութիւններէ, հաստատութիւններէ եւ անհատներէ։

Շէնք բարձրացնելը միշտ խանդավառիչ է։ Եթէ «Անի Մշակութային Կեդրոն»ի շինութեան յանձնախումբը մինչեւ այս հանգրուանին հասաւ, վստահ ենք, որ մնացեալ նիւթական հարցն ալ կը լուծէ։ Կարեւորը սակէ վերջն է, վաղն է։ Նպատակները իրագործելն է։ Շէնքին կեանք տալն է։ Ժողովուրդը հետաքրքրել ու հաւաքելն է։ Հիմա է որ սկսի ամէնէն դժուարն ու պատուիչը։ Կը մաղթենք բարի վայելում եւ յաջողութիւն Պոմոնի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին եւ անդամներուն։

ԹՂԹԱԿԻՑ

հակակշռի տակ պահել գործունէութիւնը ու հակապականիչ գրութիւններ կիրարկել, որպէսզի օդի ապականութիւնը իջնէր նուազագոյն սահմանի։

Բնութեան ապականումի հարցը ամփոփ ձեւով ներկայացնելէ ետք, կը պատմէր որ տոքթ. Ն. Մարկոսեան աւելի բծախնդրութեամբ ու ճշգրիտ թուեաներու յենլով ներկայացնէր գոնէ Հայաստանի պարագան. մանաւանդ որ սրահը լեցնող բազմութիւնը առաւելապէս հետաքրքրողը ա՛յս մասն էր, ինչ որ աւարտին յայտնի դարձաւ ուղղուած հարցումներէն։ Նկատի առած յատկապէս, նաեւ որ դասախօսութիւնը կազմակերպողը «Գիտութիւններու Միջազգային Ակադեմիա» մըն էր, ու դասախօսը հարցին մասնագէտ մը, շատ բնական բան էր այս նիւթին մասին մամուլի մէջ որբանցներէ աւելին սպասել։

Դասախօսութեան աւարտին ներկաները հրաւիրուեցան հարցումներ ուղղելու. եղան հարցումներ, որոնք յաւելեալ տեղեկութիւն կ'ուզէին դասախօսութեան Հայաստանի առընչուած բաժնին ու կամ նա կէտին մասին. եղան նաեւ խօսք առնողներ, որոնք անդրադարձան մոռցուած պարագաներու, իսկ ուրիշներ՝ պարզապէս նիւթին մասին իրենց գիտցածնին կամ կարդացածին։

Ա. ԹՈՐՈՅԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒՐԺ ՀԱՄՈՒՏԻ Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան վարժարանի հանդիսասրահի բարեզարդման համար մէկ միլիոն լիբ. ոսկի նուիրած են Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Հաճի – Մանուկեան։

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայոց Թեմական Խորհուրդի նախաձեռնութեամբ, Նոյեմբեր 1–ին, տեղի ունեցած է խորհրդակցական հանդիպում մը Առաջնորդարանի սրահին մէջ, նախագահութեամբ Արտակ Արք. Մանուկեանի եւ մասնակցութեամբ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներուն։ Թեմական Խորհուրդի ատենապետ տոքթ. Հարմիկ Դաւթեան խօսած է մշակութային քաղաքականութեան եւ արուեստի ու գրականութեան առաջընթացի մասին, քննարկելով անցեալ քանի մը ամիսներուն տեղի ունեցած մշակութային հանդիսութիւնները։ Մրցանակներու փոխանակութեան մասնակցած են միութեանց ներկայացուցիչները։

ԼՈՒՐԵՐ ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԷՆ

ՏԷՍԻՆ՝ ԿՈՐՈՒՍՏ ՄԸ

Համակրելի անձ մըն էր Ժիրայր Պառաւեան, մարզուանցի։ Մահացաւ 74 տարեկանին։ Տէսինի համայնքը կորսնցուց մէկը՝ որ, մօտ երեք տասնամեակներէ ի վեր, կը ծառայէր տեղւոյն եկեղեցիին, առանց աղմուկի, միշտ պատրաստ՝ աշխատանքի իր բաժինը բերելու հոն ուր պէտք կար։ Համեստ, բայց օգտաշատ վարչական մը՝ որուն բացակայութիւնը զգալի պիտի ըլլայ ամէն առթիւ, երկար ատեն։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Շաբթ, Նոյեմբեր 4–ին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան Ս. Աստուածածին մատուռին մէջ։ Նորվան Եպիսկոպոս եւ Մեսրոպ Պայընտրեան յուզումով յիշեցին հանգուցեալին արժանիքները։ «Այդպիսի համեստ ու անձնուէր անձերու աշխատանքովն է որ ազգ մը կը գոյատեւէ» ըսաւ Եպիսկոպոսը։

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ՝ ՊԱՏԻՒ ՀԱՅՈՒ ՄԸ

Ստեփան Պուտոյեան Վիլէօրպանի քաղաքապետին կցորդներէն մէկն է, բայց քաղաքապետութեան իր մատուցած ծառայութիւններուն համար չէ որ, վերջերս, ստացաւ շքանշան մը։ Մարզական շքանշան մը՝ զոր իրեն յանձնեց Ֆրանսայի Աթլէթիզմի Դաշնակցութեան փոխ – նախագահը։ Պուտոյեան եղած է մարզիկ, մարզիչ եւ մանաւանդ նախագահ Վիլէօրպանի աթլէթիզմի ակումբին։ Քաղաքապետութիւնը այս առթիւ կազմակերպած էր ընդունելութիւն մը։ Ներկայ էին քաղաքապետ՝ Շարլ Հանիւյի եւ իր գործակիցներուն կողքին, Լիոնի շրջանէն մարզական բազմաթիւ վարիչներ, ինչպէս նաեւ՝ Շարլ Մկրեան, Օլէմփիք Լիոնէյի պատուոյ նախագահը։

ՆՈՐ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ՄԸ

Տէսինի Հայ Մշակոյթը Տունը՝ որ կը կրէ Արշակ Ջամալեանի անունը, 1987 – 1988 շրջանին համար – եւ անկէց վերջի տարիներուն համար ալ – ունի նոր ծրագիրներ հայապահպանման մարզին մէջ, օգտագործելով երաժշտութիւն, թատրոնի եւ դասախօսութիւններու զանազան միջոցներ։

Ծանօթացնելու համար իր գործունէութիւնը, վերջերս սկսած է լոյս ընծայել տպագիր, ամսական, միաթերթ հրատարակութիւն մը, երկլեզու։ Լիոնի շրջանի հրատարակութիւններուն վրայ հատ մը եւս կ'աւելնայ ուրեմն։ Ան ալ ունի իր տեղը։ Չէ՞ որ կ'ըսեն՝ «On n'est jamais mieux servi que par soi-même».

ՓԱՐԻԶ — ՏԱՔԱՐ՝ ԿԱՌՔԸ ՊԻՏԻ ՅՈՒՑԱԴՐՈՒԻ

Արդէն գրեցինք անգամ մը, մեր մարզական բաժինին մէջ, թէ, առաջին անգամ ըլլալով, Հայեր պիտի մասնակցին, Յունուար 1–էն սկսեալ, Փարիզ – Տաքար ռալիին՝ որ իր տեսակին մէջ անկասկած ամենադժուարն է։

Վարորդներն են, Լիոնի շրջանէն, Ժաք Պօզեան եւ Արթիւր Յակոբեան՝ որոնք այս յանդուգն ձեռնարկին գաղափարը ունեցան եւ գտան նիւթական անհրաժեշտ օժանդակութիւնը, իրենց բաժինն ալ բերելով։ Կառքը գնուած է, կը պատկանի «Ֆրանս — Արմէնի» ամսաթերթին՝ որուն անունն ալ պիտի կրէ մրցման ընթացքին։

Քանի մը շաբաթներէ ի վեր, երկու մրցորդները կ'աշխատին կառքին վրայ՝ որպէսզի կարենան լաւագոյն կերպով օգտագործել զայն այս վտանգալից արշաւին մէջ։

Դեկտեմբեր ամսուան ընթացքին կառքը, իր վերջնական վիճակին մէջ, պիտի ցուցադրուի հանրութեան, Լիոն՝ Դեկտեմբեր 4, ժամը 18·30–ին, Փրէսանսէ կառատան մէջ, Մարսէյլ՝ Դեկտեմբեր 12, քաղաքապետարանին առջեւ, ժամը 15–ին, եւ Փարիզ՝ Դեկտեմբեր 19, ժամը 15·30–ին, Մխիթարեան վարժարանին պարտէզին մէջ, Սեւրը։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ՝ ՀՐԱՆՏ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑԻ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1986–ին կը լրանար Հրանտ Նազարեանցի ծննդեան հարիւրամեակը։ Այս առիթով ոգեկոչումի մասնաւոր յայտագիր մը պատրաստուած է Իտալիոյ Փուլիէ նահանգին Քոնվերսանօ քաղաքին մէջ, ուր Նազարեանց անցուցած է իր կեանքին կարեւոր մէկ մասը։

Ոգեկոչումը կը զետեղուի «Հայեր իտալական մշակոյթին մէջ» խորագրուած շարքի մը մէջ, որ սկսած է 1982–ին Վենետիկի Համալսարանին Հայ Լեզուի եւ Գրականութեան ամպիոնի նախաձեռնութեամբ։ Հրանտ Նազարեանցի ոգեկոչումը կը կազմէ շարքին հինգերորդ եւ լոյթը, որու կազմակերպութիւնը յանձնուած է Քոնվերսանոյի, «Պատմութեան եւ Արուեստի հետազօտութիւններու կեդրոն»ը գործակցութեամբ Քոնվերսանոյի քաղաքապետարանին, Փուլիէ նահանգին պատմական դիւաններու վերատեսչութեան եւ մշակութային ծառայութիւններու կեդրոնին։ Այս վերջինս ոգեկոչումի հանդիսաւոր նիստերուն առընթեր կազմակերպած է վաւերագրային ցուցահանդէս մը Նազարեանցի կեանքին եւ գործերուն վերաբերեալ, որ պիտի տեւէ Նոյ. 30–էն Դեկ. 10։ Ոգեկոչումին իր մասնակցութիւնը կը բերէ նաեւ Պարիի Համալսարանի Գրականութեան Մասնաճիւղը։

1913–ին Պոլիսէն ժամանած Իտալիա, Նազարեանց գրական եւ հասարակական եռուն գործունէութիւն մը կ'ունենայ Իտալիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ, կը կատարէ բանախօսութիւններ, կը հրատարակէ թերթեր, միշտ ալ աչքի առջեւ ունենալով հայ ժողովուրդի դատին եւ կենսական իրաւունքներուն ճանաչումը։ Տեսլապաշտ նկարագրի տէր, յաճախ կ'ապրի օրը օրը ու կը մահանայ կարօտ վիճակի մէջ, գրեթէ մոռցուած, 1962 Յունուար 27–ին Պարի քաղաքի գաղթական Հայերու կողմէ կազմուած «Նոր Արաքս» թաղին մէջ։ 1970–ին իր աճիւնները կը ցրուին գերեզմանատան հասարակաց դամբարանին մէջ։

Նազարեանցով, ինչպէս նաեւ դարասկիզբի իտալագիր ուրիշ հայ հեղինակներով, հետաքրքրուած էր վերջերս Փատովայի համալսարանի իտալական գրականութեան բաժնի աշակերտուհի Մարա Ֆիլիփփոցցի, որ 1985 – 86 տարեշրջանին աւարտաճառ մը ներկայացուցած է՝ «Ժթ. եւ Ի. դարերու միջեւ իտալահայ մշակոյթը. Հրանտ Նազարեանցի բանաստեղծութիւնը» նիւթին շուրջ։ Հայագէտ Փրոֆէսէօր Անթոնիա Արսլանի ղեկավարութեամբ կատարուած այս աշխատանքը արդիւնք էր բծախնդիր պրպտումներու կատարուած Ս. Ղազարի դիւանին, Հրանտ Նազարեանցի թուղթերու անձնական հաւաքածոյին եւ իտալական բազմաթիւ գրադարաններու մէջ։

Ոգեկոչումի հանդէսները, որ տեղի պիտի ունենան Քոնվերսանօ Նոյեմբեր 28, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ եւ Նոյեմբեր 29, Կիրակի առաւօտ, կը նախատեսեն հետեւեալ բանախօսները համապատասխան նիւթերով. –

Հ. Լեւոն Զէքիեան — Հայերու գաղթը դէպի Իտալիա. փորձ մը միջ–մշակութային համածիրին տիպարանական վերակառուցումի։

Գրիգոր Պըլտեան — Նշումներ Հր. Նազարեանցի հայերէն քերթողական փորձառութեան մասին։

Մարա Ֆիլիփփոցցի – Հր. Նազարեանցի գործունէութիւնը Իտալիոյ մէջ եւ իտալերէն քերթողութիւնը։

Տոմենիքօ Քոֆանօ — Նազարեանցի մշակութային աշխարհը եւ իր ներկայութիւնը Փուլիէի մէջ։

Ճուլիօ Ճիկանթէ — Հրանտ Նազարեանց եւ Քոնվերսանօ՝ իր աքսորի վերջին վայրը։

Ճ. Լուքաթուորթօ — Հրանտ Նազարեանց իմ յուշերուս մէջ։

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄՊԻՈՆ

Վենետիկ, Նոյ. 15, 1987

(Suite de la 1ère page)

péens rassurant qu'ils ne reconnaitront pas à leur tour le génocide. Bonn a immédiatement regretté le vote des députés européens en faveur des Arméniens. Pour faire excuser par Ankara leurs réticences envers sa candidature d'adhésion à la CEE, certains Etats jugent indispensable de ne pas irriter leur allié turc de l'OTAN sur cette question arménienne qui le met dans de tels états de rage et qu'il se montre incapable d'assumer. Une chape de plomb et d'oubli pudique est sensée retomber sur le «douloureux drame arménien».

Mais le vote du 18 juin, à la fois terriblement important et dérisoire, a ouvert une porte. Terriblement important parce que pour obtenir ce minimum élementaire de justice, la victoire, obtenue avec de modestes moyens grâce à un travail sans relâche, était loin d'être assurée. Elle a démontré le capital de sympathie sentimentale certes, mais beaucoup plus important de soutien politique que des Arméniens résolus s'ils unissent leurs forces, rassemblent dans les milieux d'influence et l'opinion publique européenne. Dérisoire s'il fallait en rester à une résolution morale sans aucune portée concrète, ce sur quoi précisément compte Ankara. Les récents événements d'Erevan où la foule a manifesté pour la restitution du Nakhitchevan apportent, tels un clin d'œil, un souffle tonifiant.

ANNE-MARIE MOURADIAN

(*) *Der Spiegel* 29 / 6 / 87.

GALERIE G. BASMADJIAN
90, boulevard Raspail — 75006 PARIS
Tél. (1) 42 22 00 97

ALEX BERLIAN

Exposition du 6 au 28 novembre
ouvert du mardi au samedi de 11 à 19 heures

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան՝
ՏՕՆԱԿԱՆ ՃԱՇԸ
Երեքշաբթի, Յունուար 5, երեկոյեան։
Մանրամասնութիւնները յետագային։

Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի տօնածառի աւանդական հանդէսը՝ Դեկտեմբեր 12, Շաբաթ, ժամը 17–էն սկսեալ։

Ամանորի խրախճանք՝ Դեկտեմբեր 31, Հինգշաբթի, ժամը 21–էն մինչեւ լոյս։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն – Լու–ի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհուրդս, առ ի երախտագիտութիւն մեզմէ յաւէտ բաժնուած նախկին առաջնորդ հայրերու, եկեղեցւոյ շինութեան նիւթապէս եւ բարոյապէս սատարած բոլոր թաղական անդամներու, նուիրատուներու եւ որեւէ ձեւով եկեղեցւոյ պայծառութեան նպաստողներու եւ համայն թաղեցիներու ննջեցեալներուն համար հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Պատարագ 10։ — *Հոգեհանգիստ* 11.30։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Եկեղեցւոյ պայծառութեան. – Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Սիմոն 1500, Հայ նախկին ռազմիկներու միութիւնը 600, Բ. Բարութեան 500, Տէր եւ Տիկին Թադէոս Թադէոսեան 500, Տէր եւ Տիկին Հէրվէ Էքիզեան 350, Գէորգ Մինասեան 200, Դանիէլ Պօյաճեան 250, Տիկին Տէր – Մարգարեան 100, Ոսկանեան 100, Տիկին Արեգնազ Մաղիքեան 150, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Բիւրճեան 100, Տէր եւ Տիկին Օսթա Գարա – ճօզեան 50 Ֆր.։

Խաղողօրհնէքի առթիւ. – Րոպէր Թորլաքեան 500 եւ մէկ սնտուկ խաղող, Տրդատ Տէր – Պօղոսեան 200, Տիկին Բերուզ Տէր – Մարգարեան 100, Տիկին Արշալոյս 100, Շառլ Տէօքմէճեան ընտանիք 100, Օր. Խանոյեան 100, Տիկին Խաչեայ Խանոյեան 100, Տէր եւ Տիկին Նշան Կիւզէլ 100, Աճէմեան 50 Ֆ.։

Եկեղեցւոյս մատաղօրհնութեան առթիւ. Զանազան նուիրատուութիւններ՝ 6700, Սէն Ժէրոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ վարչութիւնը 1000, Տէր եւ Տիկին Դաւիթեան 1000, Տիկին Էլիզ Զըրբաշեան 1000, Տէր եւ Տիկին Թովմաս Թովմասեան 1000, Պ. Վարուժան Պօղաճեան 2000, Տիկին Շաքէ Գրիգորեան 1000, Լա Սիոթայի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ վարչութիւնը 500, Միշէլ Փէրէզ 500, Խայիկեան ընտանիք 300, Տրդատ Տէր Պօղոսեան 500, Տիկին Ժագլին Փանցէր 400, Տէր եւ Տիկին Հրաչ Այտըն 300, Տէր եւ Տիկին Ճոն Գարաճեան 300, Տէր եւ Տիկին Բագրատ Սէմէրճեան 250, Տիկին Զըւարթ Պեզոյեան 200, Յակոբ Ճնտիքեան 200, Սէն Ժէրոմէն Մինասեան եղբարք 200, Տէր եւ Տիկին Պերճ Վարժապետեան 200, Տիկին Վարպետեան 200, Տէր եւ Տիկին Թիլքի 200, Տէր եւ Տիկին Արթաքին Յակոբեան 200, Հայկազ Պօղոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Թովմաս Համամճեան 100, Վասպուրականի հայրենակցական Միութիւն 200, Զաքամեան 100, Տէր եւ Տիկին Տէլէմաք 100, Տէր եւ Տիկին Սողոմոնեան 100, Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Խաչիկեան 100, Մի Ոմն 100, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ 100, Տիկին Շէվիքեան 50, Գուգուեան 50։

(Շար.)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՏԷՍԻՆԷՆ. – Ղազար Ղազարեան 100 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին ժիրայր Պառաւեանի *Թարմ յիշատակին։*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

HOMMAGE
A
K. M. ALEMSHAH
Compositeur - Chef d'Orchestre
Chef des Chœurs Sipan - Komitas

à l'occasion
du 40ème anniversaire de sa mort
survenue le 14 Décembre 1947

par Garbis APRIKIAN
Compositeur et chef des chœurs
SIPAN - KOMITAS

Vendredi 4 Décembre à 20 h 45

Programme :

- Exposé
- Analyse des œuvres de K.M. Alemshah
- Illustrée d'enregistrements sonores
- Propos sur l'esthétique de la musique arménienne.

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ թղթախաղ (լօթօ) թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12–ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½–ին։

Դեկտեմբեր 20–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին։

Դեկտեմբեր 27–ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4–ին։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը կեդրոնական Ֆրանսայի իր բոլոր մասնաճիւղերը կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովի մը, որ տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22, կէսօրէ ետք ժամը 14–ին, Վիէնի Մշակոյթի Տան մէջ։

ԱՌ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ
Երգչուհի՝
ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ
Եւ երգահան՝
ԳՈՒՐԳԷՆ ԱԼԷՄՇԱՀԻ

Սիփան – Կոմիտաս *երգչախումբը վերհրատարակած է՝*
ՆՈՐ CASSETTE ՄԸ
Նախկին 78 tours սալերէն արտատպուած՝

Nostalgie

ԿԱՐՕՏ : S. K. 1000

Ցայտագիրը կը պարունակէ. –

FACE I —
8 *մեներգներ* Աստղիկ Առաքելեանի *մեկնաբանութեամբ եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ՝* Գ. Ալէմշահի :

FACE II —
Symphonique *նուագախումբի համար գրուած 4 գործեր :*
Ղեկավարութեան տակ՝ Գ. Ալէմշահի :

Փնտռել. –
Սիփան — Կոմիտաս *երգչախումբի անդամներուն եւ հետեւեալ հասցեներուն մօտ. –*

M.C.A. d'Alfortville
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Librairie H. Samuelian
51, rue Mr. le Prince, 75006 Paris
M.C. A. Décines
15, rue de 24 Avril 1915, 69150 Décines
Télécondorcet
175, ave. Jean Jaurès, 92140 Clamart
Librairie Palouyan
9, rue de Trévise, 75009 Paris
Hay Disc
35, rue Lamartine, 75009 Paris

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԱՐԵԿԱՆ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ
Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

SAMEDI 28 NOVEMBRE

A 20 HEURES

GRAND DINER DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint - Cyr — PARIS

au profit de

L'ECOLE SAINT - MESROP D'ALFORTVILLE

NOUVEL AN EN ARMENIE

DU 26 DECEMBRE 87 AU 08 JANVIER 88
AVEC UNE NUIT A L'ALLER ET UNE NUIT AU RETOUR
A MOSCOU
TRANSPORT PARIS / MOSCOU / PARIS
PAR LA COMPAGNIE AIR FRANCE

- PENSION COMPLETE
- EXCURSIONS QUOTIDIENNES
- REVEILLON DU JOUR DE L'AN

Prix : PARIS / PARIS PAR PERSONNE : 5 795 Frs
MARSEILLE / MARSEILLE
du 26 DECEMBRE au 08 JANVIER 5 795 Frs. par personne
RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
24

MARDI
24 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.624

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNEE — No 16.624

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵԾԵՐ ՈՒ ՓՈՔՐԵՐ

Հայաստան ծանրակշիռ հարցեր ունի. անոնց գլխաւորն է օդի ապականութիւնը որ այլեւս դարձած է միայն սպառնալիք ըլլալէ: Այս մասին սուր եւ թարմ վիճակագրութիւններու պակասը — յառկապէս արեւմտեան մամուլին մէջ — յաճախ պատճառ ալ կ'ըլլայ թիւր պատկերացումներու: Հարցը շատ մը երեսակներ ունի. կայ անշուշտ առողջականը. շատեր հոն կը տեսնեն նաեւ ժողովուրդ — իշխանութիւն հակադրութիւն մը, անհասկը — նալի կէտեր, որոնց նրբերանգները անփութութենէ կ'երկարին մինչեւ արհամարհանք, ու անկէ մինչեւ մթին ենթադրութիւններ:

Սփիւռքահայ ու օտար մամուլը որ մեծ մասով Հայաստանի մամուլէն կ'արձագանգէ հարցին, ընդհանրապէս միամակարդակ մօտեցում մը ունի ու չարիքը մատնանշելէ, վնասները շեշտելէ ետք կը յանգի արագ եզրակացութեան մը. պէտք է անյապաղ վերջ տալ այս կարգի ամէն գործունէութեան:

Ինչպէս ծանօթ է, այս հարցին մէջ գլխաւոր ամբաստանեալներն են Հոկտեմբերեանի հիւլէակայանը եւ Երեւանի կաուչուկի գործատունը: Ու անշուշտ, նկատի առած ներկայ տխուր ու մտահոգիչ կացութիւնը՝ ապականութեան պատճառած վնասները ու յառկապէս անոր յետագայ երկարամեայ ազդեցութիւնը, իրաւ է որ չարիքին վերջ տալու ամէնէն կտրուկ ճամբան, պատճառը մէջտեղէն վերցնել է: Կտրուկ ճար մը, որ սակայն իր հետ կը բերէ անխուսափելի յարակից հարցերու ամբողջ շարան մը: Ատոմակայանը ուժանիւթի գլխաւոր աղբիւրն է երկրի մը, որ այս մարզին մէջ բնական հարստութեան կողմէ շատ բախտաւոր չէ: Եւ լափայլիեան ճշմարտութիւն է որ երկրի մը ուժանիւթ պէտք է օդի, ջուրի նման: Իսկ կաուչուկի գործատունը տարածաշրջանի ամէնէն կարեւոր հասոյթը կը հայթայթէ Հայաստանի: Ու այս տուեալներով գանոնք փակելու որոշում մը պէտք է անհրաժեշտօրէն հետը բերէ այդ գոյութիւնները փոխարինող լուծումներ, ինչ որ դիւրին բան չէ: Առաջին պարագան գիտական, իսկ երկրորդը՝ տնտեսական աշխարհէն թարմ շունչ կ'ակընկալէ:

Այս օրերուս մամուլի եւ այլ լրատուներու կողմէ, եթէ ոչ Հայաստանի, բայց հայերու, հայկական պատկանելիութեան մասին յաճախ կը խօսուի նաեւ հպարտութիւն պատճառող երեւոյթի մը առընչութեամբ. Խորհրդային Միութեան «երկրորդ յեղափոխութիւն» որակուած ընկերային — տնտեսական արդի նորարարութեան գլխաւոր ճարտարապետը կը նկատուի հայազգի տնտեսագէտ մը՝ Աբէլ Աղանպէկեան: Թերթեր իր լուսանկարը կը հրատարակեն անոր մասին յօդուածներով, հեռատեսիլի կայաններ հարցազրոյցներ կը սփռեն:

Ու այս բոլորին մէջ հաւանօրէն շատ քիչեր կ'անդրադառնան փոքր ժողովուրդներու ճակատագրին. Ա. Աղանպէկեան հայ մըն է, որու տնտեսական հմտութեան կը յենու մեծ մասով դեր — Պետութեան մը ներկայ յեղաշրջումը. մինչ անդին, այդ դեր — Պետութեան փոքր մէկ հանրապետութեան ժողովուրդը, որ իրն է, կը տառապի ու չի յաջողիր գոնէ տնտեսական լուծում մը գտնել, կասեցնելու համար իր գոյութեան իսկ սպառնացող պատուհասներուն մէկ մասը:

Անհաւրթելի տարբերութիւնը մեծերու եւ փոքրերու միջեւ:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՒՆՓԻՍ, ԼԻՒՇԷՌ,
ՌԱՏԻՕ — ՆՈՍԹԱԼԺԻ

ՄԵՂԱՒՈՐՆ Է՝ ԷՌՆԻՒ

Վիլէօպանի քաղաքապետը, Պաշտպանութեան նախկին նախարար՝ Շառլ Էռնիւ հակայարձակման անցաւ եւ սկսաւ սպառնալ: Ըստ երեւոյթին, շատը՝ շատ է այլեւս եւ ընկերվարական պարագլուխը միտք չունի բոլոր հաշուեցոյցերը վճարելու: Ռէնպօ Ուարիըրը ստանձնած էր եւ հրաժարած: Վերջերս ինք նկատուեցաւ նաեւ «Լիւշէռ խնդրին» (զէնքի հայթայթում Իրանի) պատասխանատու: Երեւի չէր բաւեր, քանի որ վերջին օրերուն երրորդ գայթակղութիւն մըն ալ մեծ աղմուկ կը հանէր Լիոնի արդարութեան պալատը: Ծանօթ է որ դատական քննութիւն մը բացուած էր Լիոնի արդարութեան պալատը, Ռատիօ — Նոսթալժիի տնօրէնին՝ Փիէր Ալպերթինի գործունէութեան շուրջ: Ենթական մեղադրանքի տակ առնուած էր արդէն եւ բանտարկուած: Այս քննութեան առընչութեամբ, ունկնդրութեան կանչուած էր, Ուրբաթ օր, Իվոն Տէշան Ռոնի նահանգին ընկերվարական դաշնակցութեան քարտուղար: Հրաւիրուած էր իբրեւ նախկին պատասխանատու Ռատիօ — Լիպեռթէ 69-ի, որ արտօնուած էր սփռելու (1984-էն) Ռատիօ — Նոսթալժիի ալիքին վրայ: Տէշան հարցաքննուած կ'ըլլայ: Ի մէջ այլոց երկու կայաններու ծանուցումներու կապերուն եւ միասնաբար գործածուած կառքի մը մասին: Բայց, Տէշան արդարութեան Պալատը տարուելէ ետք ոստիկաններու կողմէ, երկար պահարկումէ մը ետք, ոչ միայն մեղադրանքի տակ չառնուիր, այլեւ չի լուէր իսկ հարցաքննիչ դատաւորէն, որ 24 ժամ առաջ մեղադրած էր Ալպէրթինին: Այս անսովոր կացութիւնը մեծ իրարանցում ստեղծած է Լիոնի դատական շրջանակներու մէջ: Նոսթալժիի պատասխանատուներուն վերագրուած յանցանքները բացայայտ կը թուին.— ընկերային ինչքերու չահատակութիւն, գողութեան ապրանքի չահագործում, զեղծարարութիւն: Այս խարդախութիւնները, սակայն, խնդրոյ առարկայ կ'ընեն այլ անձեր, ինչպէս Տէշան, որ նաեւ Վիլէօրպանի քաղաքապետարանին ընդհ. քարտուղարին կցորդն է, այսինքն՝ անմիջական գործակիցը Էռնիւի: Այս վերջինը, անմիջապէս հակազդեց.— «Իվ Տէշան պարկեշտ մարդ մըն է»: Բայց կը զգայ որ բան մը կը կատարուի իրեն դէմ: Ֆապիւս ըսած էր, վերջերս, Լիւշէռի առթիւ, ակնարկելով Էռնիւի որ Ռէնպօ Ուարիըրէն ետք, այս մէկն ալ շատ է մէկ նախարարի համար: Պարզ է որ ընկերվարականները տրամադիր կը թուին «զոհելու» Էռնիւն, որ վիրաւորուած է: Չի վարանիր սպառնալու.«Հինգ տարի, շատ թղթածրարներու ծանօթացայ: Եթէ խօսէի բաւական մարդիկ նեղը կրնային մնալ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌԷԿԸՆ համաձայնեցաւ Քոնկրէսին հետ, որպէսզի Միացեալ — Նահանգներու դաշնակցային բացը 75 միլիառ տոլար նուազի երկու տարուան ընթացքին: Սակայն, անմիջապէս իր հակազդեցութիւնն ունեցաւ եւ սակարանները, սկսելով Նիւ — Եորքէն, դրական արդիւնքներ տուին,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ ԼՐԱՑԱՒ

Վազգէն Ա. Մայր Աթոռ կը վերադառնայ Փարիզէն անցնելով Երեքշաբթի օր

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի Քալիֆորնիա այցելութեան առաջին հանգրուանը եղած է Ֆրեզնօ, ուր Հայրապետը ժամանած է Նոյեմբեր 3-ին: Նոյն օրը Վազգէն Ա. մամուլի ասուլիս մը տուած է: Երկօրեայ այցելութեան ընթացքին Հայրապետը պատարագ մատուցած է եւ այցելած հայկական վարժարան, Տարեցներուն Տուն եւ Կիլիկեան Թեմի պատկանող Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցին:

Նոյեմբեր 5-ին Վազգէն Ա. ժամանած է Լոս — Անճըլըս: Ոստիկանական կառքերու առաջնորդութեամբ ուղղուած է Հոլիվուտի Ս. Յովհաննու Կարապետ Մայր Եկեղեցին, ուր բարի գալուստի խօսք արտասանած է Վաչէ Արք. Յովսէփեան: Հայրապետը իր խօսքին մէջ անդրադարձած է Նախագահ Ռեկընի հետ իր տեսակցութեան, ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարին ուղղած իր խօսքերուն:

Նոյեմբեր 6-ին, Փասատինայի Սիթի Գոլէճի սրահին մէջ Վազգէն Ա. հանդիպում մը ունեցած է 2000 հայ աշակերտներու հետ: Գործադրուած է աշակերտներու կողմէ յայտագիր մը, բաղկացած՝ երգերէ, արտասանութիւններէ, պարերէ, նուագէ եւ թատերական ներկայացումէ: Խօսք առնելով Հայրապետը նշած է, թէ ինքզինք պահ մը Հայաստանի մէջ կը զգայ. թելադրած է աշակերտներուն հայերէն սորվիլ եւ ըսած է, թէ Միացեալ — Նահանգներու մէջ աւելի շատ հայկական դպրոցներ կ'ուզէ տեսնել:

Նոյեմբեր 7-ին, Լոս — Անճըլըսի Քոնվենշըն Սէնթըրի մէջ տեղի ունեցած է ճաշ մը, որուն մասնակցած են 3000 հոգի: Ներկայ եղած է Քալիֆորնիոյ կառավարիչ Ճորճ Տէօքմէճեան: Հանդիսութիւնը վարած է Օշին Քէչիչեան, անդրադառնալով նաեւ Վազգէն Ա.ի իրագործումներուն: Խօսք առնելով Ճորճ Տէօքմէճեան ողջունած է Հայրապետը իբրեւ «Հոգեւոր առաջնորդ, ուսուցիչ եւ բանասէր, որ մեզի ներշնչեց հաւատք, յոյս եւ հոգեկան ուղղութիւն՝ աշխարհի վրայ ցրուած միլիոնաւոր Հայերուն»:

Նոյեմբեր 8-ին, Հոլիվուտ Պոլի մէջ, մատուցուած պատարագին ներկայ եղած են 12 հազար Հայեր: Պատարագած է Ս. Էջմիածնի դիւանապետ՝ Ներսէս Արք. Պոզապալեան: Երգեցողութիւնը կատարած է Լոս — Անճըլըսի եկեղեցիներու զուգրդ դասերու միացեալ երգչախումբը: Քարոզած է Վազգէն Ա. ի մէջ այլոց նշելով. — «Սփիւռքահայութիւնը կը մնայ մէկ եւ անբաժան՝ իր եկեղեցիով, իր Սուրբ Էջմիածինով, մէկ եւ անբաժան, իբրեւ հայ ժողովուրդի զաւակներ Ապրիլ 24-ով, մէկ եւ անբաժան՝ Սարդարապատի յաղթանակով, մէկ եւ անբաժան՝ սրբազան Արարատով, մէկ եւ անբաժան երազանքով՝ որ պիտի գայ օրը, երբ համայն Հայութիւնը պիտի համախմբուի Արարատի շուրջբոլորը»:

Նոյեմբեր 10-ին, Հայրապետը մամուլի ասուլիս մը տուած է Լոս — Անճըլըսի «Բենճիսթրի» պանդոկին մէջ: Ներկայ եղած են տեղւոյն հայ մամուլի ներկայացուցիչները:

Քալիֆորնիայէն Կաթողիկոսը, Գանատա կ'անցնէր եւ Նոյեմբեր 15-ին Թորոնթոյի մէջ կ'օծէր Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցին: Նոյեմբեր 16-ին Վազգէն Ա. կ'երթար Մոնրէալ, ուր կը մնար մինչեւ Հինգշաբթի (Նոյեմբեր 19), ապա՝ Պոսթըն, հուսկ՝ Տիթրոյթ:

Կաթողիկոսին ամերիկեան այս շրջապտոյտը վերջ կը գտնէր Նոյեմբեր 22-ին:

Վազգէն Ա. անձնական բնոյթ ունեցող 48 ժամուան այցելութիւն մը կը կատարէ Փարիզ, ուր կը ժամանէ Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 24-ին եւ ուրկէ Էջմիածին վերադառնայ Հինգշաբթի օր (Նոյ. 26):

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18 — 19)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱՒ «ԱՐԱՐԱՏ» 8-ՐԴ ՏԵՂԸ ԳՐԱՒԵՑ

Խորհրդային Միութեան 50-րդ ախոյենութիւնը վերջ գտաւ: Ախոյեանի ոսկէ մետալը նուաճեց Մոսկուայի «Սպարտակ»ը՝ 11-րդ անգամ ըլլալով. արծաթէ մետալը շահեցաւ «Դնեպր», իսկ պրոնզէ մետալը՝ առաջին անգամ ըլլալով Վիլնիւսի «Ժալգիրիս»ը:

Ինչ կը վերաբերի «Արարատ»ի, վերջին իր հանդիպումը Մոսկուայի «Տորպեդօ»ի հետ աւարտելով պարտութեամբ (3 – 1), գրաւած է դասաւորման 8-րդ տեղը, ինչ որ զինք կը զրկէ ՈՒԷՖԱ-ի բաժակի խաղարկութեան մասնակցելու իրաւունքէն: Բաղդատելով նախորդ մրցաշարքին ձեռք ձգած արդիւնքներուն հետ հարկ է նշել, որ «Արարատ» այս մրցաշարքին արձանագրեց նշանակալի յառաջդիմութիւն, ինչ որ յուսադրիչ կարելի է համարել, նկատի առած այն՝ որ խումբը բաղկացած է մեծ մասամբ երիտասարդ ուժերէ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Տիւիս — Հ.Մ.Ը.Մ.	1 — 0
Ժուանվիլ Լիտօ — Ալֆորվիլի Հայ Մարզական	0 — 0
ՍԷ - Ա. 14 — Իսիի Հայ Մարզական	2 — 1
Հ.Մ.Մ. — Իսթանպուլ	Յետաձգուած

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

15-րդ հանդիպումը, որ յետաձգուած էր Ուրբաթ օր, հաւասար – ոչ ոքի – հռչակուեցաւ Շաբաթ օր: Տարակարծութիւն մը ծագած էր երկու խաղացողներուն միջեւ: Գարբով «ոչ – ոքի»ն առաջարկած էր խաղին վերսկսումէն 3½ ժամ առաջ, ապա ետ առած առաջարկը, որովհետեւ Գասպարով շատ սպասած էր ընդունելէ առաջ: Իրաւարարներու պետն է որ հաւասարի որոշումը տուած է: Գասպարով կը յաղթէ 7-ի դէմ 8 կէտով:

Երկուշաբթի, Գասպարով 16-րդ խաղը կը սկսի ճերմակներով:

ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԿԱՐՆՈՅ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԱՐՏԱՇԷՍ ՏԷՐ – ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

1909 Յուլիսի օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումը յառաջ բերաւ անօրինակ խանդավառութիւն: Ծնշուած հոգիներու կաթսան մէկէն նետելով իր կափարիչը, խօլական արշաւ մը կը մղուէր: Դասախօսութիւններ, միթինկներ եւ զանազան ու զարմանազան հրատարակութիւններ կ'ողողեն հրապարակը: Թերթեր կը սկսին լոյս ընծայուիլ: Պոլսոյ օրինակին կը հետեւի մեր գաւառը՝ Արեւմտահայաստանը: Ձեռագիր, խմորատիպ, ապա տպագիր թերթեր կը հիմնուին: Ըստ Արշակ Ալպօյաճեանի, 1908 Յուլիս 23 — 1914 Օգոստոս, Պոլիսէն ու Իզմիրէն դուրս, լոյս ընծայուած է 60 միւսոր մամուլ (Les Arméniens et l'imprimerie, Cons. 1920, 61 – 66): Արեւմտահայաստանը, որ միայն Խրիմեան Հայրիկի եւ Գարեգին Վրդ. Սրուանձտեանցի օրերուն (1858 — 1865) ճաշակը առած էր մամուլին, նոր մամուլին շնորհիւ լուսաւորութեան նոր շրջան մը կը թեւակոխէր:

1908–ի Յուլիս 11–ի Սահմանադրութեան հռչակումը հոս ալ իր անդրադարձը կ'ունենայ: Տարժման բերած ազատութիւնը առիթ կուտայ մշակութային գործունէութեան փթթումին: Նախկին սեղմումները վերցուած են: Մշակութային գործունէութիւն մը հաւաքական ճիգի արդիւնք է: Հետեւաբար՝ Մշակութային Միութիւններու ստեղծումը կը դառնայ հրամայական պահանջք: Կարնոյ եւ շրջակայ գիւղերուն մէջ՝ սունկի պէս կը բուսնին զանազան առաջադրանքներով՝ մշակութային եւ բարեսիրական Միութիւններ: (1): Բայց ասոնց մէջ իր գործունէութեան ընդարձակութեամբ եւ ազդեցութեամբ կը զատորոշուի Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը, որ ունեցած է իր կանոնագիրը՝ բաղկացած 45 յօդուածէ, որ լոյս տեսած է իր օրգանին՝ «Յառաջ»ի մէջ (2): Միութիւնը կը ներկայանայ զուտ կուլտուրական (մշակութային) ընկերակցութիւն մը և կը յայտարարէ. – «Կարնոյ Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը իբրեւ ոչ – կուսակցական ընկերակցութիւն՝ չէզոք կը մնայ քաղաքական հարցերու նկատմամբ, սակայն իր անդամները ազատ են հաւոգումի համաձայն որեւէ աշխարհայեացք ընդգրկելու» (3):

Ինչո՞ւ այս քօղը: Միութիւնը հիմնըւած էր դաշնակցականներու կողմէ: Անուններ չունինք ձեռքի տակ. մեզի ծանօթ է դաշնակցական Արամ Ատրունիի անունը, Կիւրինցի, որ 1902–ին կ'անցնի Կարին, ուր կը մնայ մինչեւ աղէտի տարին: Թէզդիկ զայն կը յիշատակէ իբրեւ հիմնադիր Միութեան (4) եւ նախաձեռնող «Յառաջ» թերթի հրատարակութեան: Նոյն Միութիւնը լոյս պիտի ընծայէր իր օրգանը, որուն յաջորդական պաշտօնական երեք խմբագիրներն ալ դաշնակցական էին:

Մարտավարական (թաքթիքային) հա՞րց ներքին (հայկական) եւ արտաքին (պետական) ժխտական վերաբերումէ խուսափելու համար: Ձենք գիտեր:

Միութիւնը յաջորդաբար կը հիմնէ ընթերցարան, լսարան եւ թատերախումբ: Սակայն, իր հիմնական նպատակը կ'ըլլայ մամուլը, որովհետեւ հիմնականօրէն ա՛ն է՝ որ արձագանգը պիտի ըլլայ վերոյիշեալ հաստատութեանց գործունէութեան եւ միաժամանակ անոնց պիտի հայթայթէ սնունդ: Եթէ ժողովուրդի մը լուսաւորութեան հարցը ունինք որպէս կէտ – նպատակ, մշակութային միջոցներէն ամէնէն ազդուն մամուլն է որ կը ներկայանայ: Եւ ահաւասիկ 1909 Մայիս 31–ին՝ Կարնոյ մէջ լոյս կը տեսնէ Միութեան օրգանին՝ «Յառաջ» շաբաթաթերթին առաջին թիւը, Միութեան սեփական տպարանէն: Կիւթեմպերկեան գիւտին ջերմացնող լոյսը իր յայտնութիւնը կ'ընէր Կարնոյ մէջ, խրապէս ալ Կիւթենպերկի ժամանակներէն մնացած տպարան մը, զոր իր հետ Կովկասէն բերած էր (5) թերթին հիմնադիրներէն եւ առաջին խմբագիր Եղիշէ Թոփչեանը (Երուանդ Թամարեան): Նոր «ձայն մը կը հնչէր էրզրումի Հայոց լեռներէն», որ լրացուցիչն էր ծանօթ երգին մէջ յիշատակուած զէնքի ձայնին: Նոր ձայնը կը շեփորէր ազատութիւն, արթնութիւն, հաւասարութիւն եւ զարգացում:

Թերթին խորագիրին ձեւը կը յիշեցնէր Թիֆլիսի «Յառաջ»ին ձեւը: Նոյն խորագիրնէ, զոր ցարդ կը գործածէ Փարիզի «Յառաջ»ը:

ՅԱՌԱՋ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ
(Հ. ՅԵՂ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ)

Թիֆլիս — խմբագիր Ա. Սահակեան
Հրատ. Մ. Նալբանդեան

1906
1 – 76 — Հաջորդում է «Ալիք»–ը
Տպ. Քութաթելաձէի — 4 էջ, 49 × 64 ս. մետր.

« Յ Ա Ռ Ա Ջ »

Հասարակական, տնտեսական, քաղաքական եւ գրական թերթ (6): Օրգան Կարնոյ Հայ Երիտ. Միութեան: Կարին, տպ. «Յառաջ», 1909 Մայիս 31 — 1914 Մարտ 20, 4 էջ (48×33 սմ.):

Արտ. Արամ Ատրունի (1909 — 1914), պատ. տնօրէն՝ Վահէ Թողաճեան, ապա՝ Շաւարշ Միսաքեան: Խմբ.՝ Եղիշէ Թոփչեան (1909 Մայիս – Սեպտեմբեր), Փիլոս (7) Հոկտեմբեր – Նոյեմբեր, Սիմոն Վրացեան (1909 Նոյեմբեր 1911) եւ Շաւարշ Միսաքեան: Վարչական գործավար՝ Միսաք Կոլոթեան, Լեւոն Մազմանեանի աջակցութեամբ (8):

Ո՞վ էր Եղիշէ Թոփչեան: Ծնած է Ալեքսանդրապոլ 1872–ին: 1898–ին կը մեկնի Փեթերսպուրկ, ապա Պերլին, ուր կ'աւարտէ հասարակական գիտութիւններու ճիւղը (1903–ին): Կը մասնակցի Պերլինի հայ ուսանողութեան կազմակերպած երեկոյթներուն: Կը վերադառնայ Կովկաս: 1905–ի Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան շրջանին՝ Թիֆլիս է: Ցոյցեր եւ միթինկներ անպակաս են: Շարժումին վարիչներէն կը դառնայ:

1905–ին՝ երբ կը սկսի լոյս տեսնել Թիֆլիսի «Յառաջ»ը՝ ինք խմբագրութեան մաս կը կազմէ: «Բազմատեսակ աշխատանքներու կը լծուի. հրապարակագիր, ճառախօս, կազմակերպիչ ու թարգմանիչ է» (9): Ազգային եւ կուսակցական բարձր պաշտօններու տէր:

Իր գրական վաստա՞կը: «Յունաստանի անցեալից» (1898), «Տնտեսական Թուրքիան» (գերմաներէնով), «Լոյս» օրացոյց – տարեգիրքը (1905) եւ «Երիտասարդ Թուրքերը եւ Հայերը» (1909):

Տեսաբան եւ միաժամանակ գործնապաշտ մարդ մը, որ ահաւասիկ 1909–ին կը ժամանէր Կարին, բերելով իր հետ տպագրական հին մամուլ մը: Կովկասի հակադաշնակցական հալածանքներէն եւ բանտարկութեան վախէն մղուած՝ կուգար Կարին:

Ինչպէս ըսինք, թերթին առաջին թիւը լոյս կը տեսնէ 1909 Մայիս 31–ին: Նպատա՞կը: «Յաւատանից Թիւրքիայի անցողական այս շրջանում, երբ եռանդուն ջանքեր են թափւում նոր կարգեր մտցնելու, երբ արիւնոտ զոհերով ձեռք բերուած Սահմանադրութիւնը ապագայ վտանգ – ներից ապահովելու կարիքն է զգացւում ամէնուրեք — «Յառաջ» հրապարակ է գալիս իբրեւ մի համեստ գործօն, որ պիտի ծառայէ ընդհանուր հայրենիքի վերաշինութեանն ու բոլոր ճնշուածների պաշտպանութեանը՝ առանց ազգի ու կրօնի խտրութեանը» (10):

Հայր Եփրեմ Պօղոսեան այս հատուածը մէջբերելէ ետք՝ կը գրէ. – «Ինչպէս կը տեսնուի՝ «Յառաջ»ը խմբագրողը կարնեցիի լեզու չունի, ռուսահայերէն կը գրէ: Միեւնոյն կերպով իր առաջին յօդուածագիրներն ալ մեծ մասով ռուսահայերէն կը գրեն, ինչ որ աչքի զարնող բան մըն է» (11):

Տարօրինակ կը թուի երեւոյթը, սակայն, օրուան մթնոլորտին նայելով՝ տարօրինակ չէ: Ըսենք որ Թոփչեանի պարագան եզակի երեւոյթ չէ: «Յառաջ»ը պիտի ունենայ երկրորդ արեւելահայ մը որպէս խմբագիր — Սիմոն Վրացեանը: Ուրիշ արեւելահայեր կամ Կովկաս ապաստանած եւ հոն շրջան մը ապրած արեւմտահայեր, հանրային եւ հրապարակագրական եռուն գործունէութիւն պիտի ունենան օսմանեան Թուրքիոյ մէջ, գլխաւորաբար Պոլիս: Յիշենք անոնցմէ ոմանք – Յարութիւն Շահրիկեան (Ատոմ), Գարեգին Խաժակ (Չագալեան), Է. Ակնունի (Խաչատուր Մալումեան), Ռուբէն Դարբինեան (Արտաշէս Զիլինգարեան), եւայլն:

Կովկասը, իր քաղաքական եւ ընկերային պայմաններով, մթնոլորտով՝ պարարտ հող եղած էր տեսական, տեսարանական հարցերու ծնունդին եւ ուռճացման: Փաստօրէն Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հոն ծնունդ առած էր, առանց յիշատակելու այլ կուսակցութիւններ: Իբրեւ ընդհանուր աշխարհահայեացք՝ չեշտը դրուած էր ժողովուրդին վրայ: Անոր կրթութիւնը, զարգացումը եւ արթնացումը հիմնական կարգախօսը եղած էր թէ՛ Կովկասահայութեան եւ թէ ընդհ. Ցարական Ռուսիոյ: Կարգախօս մը՝ որ մինչեւ մեր օրերը կը շեփորուի: Իսկ արեւմտահայ միտքը, համիտեան գրաքննութեան ճնշիչ գլանին տակ, չէր կրցած նման թափ առնել: Հետեւաբար՝ չէր կրցած մտային նման տեխիլնի մը բարիքները վայելել:

Օրը կը պահանջէր բեմբասացներ, ճառախօսներ, կրակոտ հրապարակագիրներ: Արեւմտահայաստանը չունէր բաւարար չափով: Կովկասը որ ցարական Ռուսիոյ հալածանքներուն տակ կը ճնշուէր 1909 թուականին, դաշնակցական ղեկավարներ կը ձերբակալուէին կամ հետապնդումի տակ էին, Արեւմտահայաստանը ահաւասիկ անոնց համար ափսէի վրայ հրամցուած ոսկեայ պատեհութիւն մըն էր, որմէ չէին զրկուեր անոնք:

**

Բովանդակութի՞ւնը: Ըլլալով Կարնոյ Հայ Երիտասարդաց Միութեան օրգանը, բնականաբար լայն արձագանգ տուած է անոր գործունէութեան: Կարինի կեանքէն նիւթեր, տեղագրութիւն, թղթակցութիւններ, լուրեր, եւայլն: Հ. Պօղոսեան, իբրեւ գիտական ուսումնասիրութիւն կը յիշատակէ Վահան Գույումճեանի «Հայ Հոռումները» («Յառաջ», 1910, թ. (33 — 45) (12):

Ե. Թոփչեան, հակառակ իր կարճատեւ գործունէութեան, լուսաւոր հետք մը ձգեց Կարնոյ մէջ: Ուսանողութեան եւ աշխատաւորական դասակարգի ախոյեանն էր: Ձինք կ'ընտրեն Կարնոյ Ազգ. դպրոցի տնօրէն: Ան կրցաւ «Յառաջ»ին, հայ դպրոցին ու երիտասարդական Միութեան նոր շունչ մը տալ:

1909–ի ամրան արձակուրդին Պոլիս է, «ներկայ կ'ըլլայ կուսակցական ժողովներու, հանգանակութիւն կ'ընէ ի նպաստ վարժարաններու, ուսուցչական նոր ուժեր կ'ապահովէ Կարնոյ համար» (12): Եռանդով ճամբայ կ'ելլէ դէպի Կարին: Տրապիզոն չհասած՝ խմբապետ Միհրանի եղբօր՝ Ցաքէթի կողմէ կը սպաննուի (1909 Հոկտեմբեր 11):

Անձերը կուգան ու կ'անցնին, բայց գաղափարական գործը պէտք է շարունակուի: Հայաստանի Բիւրոն՝ Սիմոն Վրացեանը կը նշանակէ «Յառաջ»ի խմբագիր: 1909–ի Նոյեմբերին է որ ան կը հասնի Կարին (13), երբեակ պաշտօնով – խմբագիր, «Սանասարեան» վարժարանոցի քաղաքական տնտեսութեան եւ մանկավարժութեան դասախօս եւ Հռիփսիմեան Օրիորդաց վարժարանի աւարտական դասարանի Հայոց պատմութեան ուսուցիչ:

Սիմոն Վրացեան կը հաղորդէ թանկագին տեղեկութիւններ «Յառաջ»ի մասին: Ըլլալով՝ թերթին պաշտօնական երկրորդ խմբագիրը՝ Ե. Թոփչեանի մահէն ետք, իր հաղորդած տեղեկութիւնները վաւերական կը նկատուին: Հետեւաբար՝ պարտաւորուած ենք լայն տեղ տալ իրեն: Վրացեան կը գրէ. –

«Խմբագրութիւնը եւ տպարանը գտնըւում էին Զամուր փողոցի շրջանում, առաջնորդարանից ոչ շատ հեռու: Բակում, մի մռայլ խուցում, տեղաւորուած էր թերթի խմբագրատունը, կողքին, աւելի մեծ սենեակում՝ տպարանը: Մի հնամաշ մամուլ, մի քանի արկղ տառեր եւ մի ժանգոտած գլան՝ փորձեր հանելու համար. շաբաթը մի անգամ ընկեր Անդրանիկը իր հուժկու բազուկով դարձնում էր մեքենան, եւ մամուլի տակից դուրս էին գալիս «Յառաջ»ի համարները, որոնց անհամբեր սպասում էր ընթերցող հասարակութիւնը» (14):

«Իմ գլխաւոր զբաղումը Կարինում, ի հարկէ, «Յառաջ»ի խմբագրութիւնն էր:

«Եւ առաջին քայլերից մէկը եղաւ խմբագրութեան ու տպարանի փոխադրութիւնը նոր, աւելի յարմար եւ ներկայանալի մի տեղ: Երիտասարդաց Միութեան վարչութեան անձնուէր նախագահ Լեւոն Մազմանեանի ջանքերով մի մեծ շէնք վարձեցինք Կանայ ճամբու վրայ: Վարի յարկում տեղաւորեցինք տպարանն ու խմբագրութիւնը:

«Նոր շէնքում «Յառաջ»ը արտաքինով բարեփոխուեց. աւելի մաքուր եւ ներկայանալի էր դուրս գալիս մամուլի տակից: Ծրագրում էինք նաեւ շաբաթաթերթը վերածել երկօրեայի:

«Բայց գլխաւորը, ի հարկէ, բովանդակութիւնն էր: Կարծում եմ այս տեսակէտից էլ «Յառաջ»ը զգալի չափով բարեփոխուեց շնորհիւ այն բանի, որ կարելի եղաւ նոր աշխատակիցներ ու թղթակիցներ ապահովել, ո՛չ միայն Կարին գտնըւող մտաւորականներից, այլեւ հայկական միւս նահանգներից ու Կովկասից: Մասնաւորապէս լայն տեղ էր տրւում տեղական լուրերին եւ արծարծւում էին տեղական հարցեր» (15):

«Յառաջ» անոր քննադատութեան ենթարկած է ազգային հիմնարկութիւններուն գործունէութիւնը եւ ընկերային կարգերն ու բարքերը, «բայց իր վերաբերումը դրական էր ու բարեացակամ, այդ պատճառով էլ սիրուած էր հասարակութիւնից» (16):

Կը քննադատէր նաեւ պետական վարչամեքենային գործունէութիւնը: Այդ քննադատութիւնները իրենց ժխտական հակազդեցութիւնը պիտի ունենան: Վրացեան կը գրէ. – «Ատրունիի միջոցով մի քանի անգամ էլ նկատողութիւն ստացանք վալիի կողմից, «Յառաջ»ում տըպւած նիւթերի առթիւ» (17):

Եթէ պետութեան հակազդեցութիւնը մնացած էր բերանացի դիտողութիւններու սահմանին մէջ, տարիներու հոլովոյթով եւ մտայնութեան փոփոխութեամբ, երբ հակահայ տրամադրութիւնները սկսած էին սրիլ, Պետութիւնը կ'որդեգրէ տրակոնական մեթոտներ: 1914 Մարտ 20–ին պետական արգելքով կը խափանուի:

Ի՞նչն է պատճառը՝ չենք գիտեր: Սակայն, Հ. Ե. Պօղոսեան, Պոլսոյ «Ժամանակ» թերթէն կը մէջբերէ հետեւեալը. – «Կարնոյ դադարեցուցուած «Յառաջ»ի արտօնատէր Պ. Ատրունի, 15 օրուան բանտարկութեան եւ 10 ոսկի տուգանքի ենթարկուած է» (18):

Կարնոյ ժողովուրդը համտեսած էր մամուլին բարիքը. հետեւաբար՝ չէր կրնար ձեռնածալ նստիլ այս խափանումին առջեւ: Նոյն Միութիւնը 1914 Մայիս 13 – Մայիս 31, լոյս կ'ընծայէ «Երկիր» երկօրեան (8 թիւ), իբրեւ շարունակութիւն «Յառաջ»ի: Կը դադրեցուի «Երկիր»ը եւ անոր փոխարէն լոյս կ'ընծայուի «Ալիք»ը (1914 Յունիս 12 — Յուլիս 19), որ սակայն հազիւ 16 թիւ լոյս տեսած, կը դադրի:

Զարդերու նախօրեակին ենք: Հակահայ տրամադրութիւնները իրենց բարձրագոյն կէտին վրայ են: Հետեւաբար՝ նոր թերթի մը արտօնութիւնը անկարելի: «Յառաջ» — «Երկիր» — «Ալիք» թերթերը կ'երթան հայ մամուլին ջերմ գիրկին մէջ հանգչիլ՝ իրենց դերը կատարած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Այս էջը փակելէ առաջ՝ հաստատում մը: Ե. Թոփչեան, Ս. Վրացեան եւ Շ. Միսաքեան կը պատկանին գաղափարապաշտ անկրկնելի սերունդի մը, որ ամուսնական, ընտանեկան խաղաղ կեանքի մը փոխարէն ընտրեց հայ ազատագրական պայքարի, հոգիներու եւ միտքերու կրթութեան եւ ազնուացման ճամբան: Ոմանք՝ եարի փոխան զէնք գրկեցին, ուրիշներ՝ լքելով իրենց ծննդավայրն ու հարազատները՝ գացին այլուր, ուր որ հայ ժողովուրդին բազմապիսի պահանջները զիրենք կը կանչէին: Ունկնդրեցին իրենց եւ իրենց ժողովուրդին սիրտի ձայնին:

Երեքն ալ կարնեցիներ չէին: Առաջին երկուքը՝ Կովկասէն, երրորդը՝ Պոլիսէն,

Իտալահայ նամականի

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԵՐ

Վենետիկի հայկական օրերը կը շարունակուին, նոր հանդիպումներու նշումով: Հոկ. 23-ին Վերոնա քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ հայկ. գորգերու ցուցահանդէսին բացումը: Ցուցահանդէսի վայրն է քաղաքին նշանաւոր պալատներէն, կեդրոնական դիրքի մէջ գտնուող Մինիսքալքի – Էրիցցօ պալատը, ուր կը գործէ միաժամանակ համանուն հիմնարկը: Պալատը վերջերս նորոգուած, իր շքեղ դահլիճներով ու ճոխ հնամեայ կահաւորումով գաղափարական միջավայր մը կ'ընծայէ գորգերու ցուցադրութեան համար: Կը ցուցադրուին տասնըմէկ հին եւ նոր գորգեր, այս վերջիններս յատկապէս նշելու համար գորգագործութեան առանձնութիւններու շարունակութիւնը նաեւ այսօր:

Հարիւր հոգիներէ աւելի ընտրանի բազմութիւն մը ներկայ գտնուեցաւ բացման հանդէսին, որու միջեւ ուշադրութիւն կը գրաւէին յատկապէս ծերակուտական Սուզաննա Անիելլի, քոյրը Ֆիաթ հաստատութեան նախագահ Ճովաննի Անիելլիի, Վենեթոյի խորհրդարանի խորհրդականներ, Վերոնայի Խնայարկղին ընդհ. տնօրէնը, քաղաքապետարանի ներկայացուցիչներ, լրագրողներ: Յետ ողջոյնի ուղերձներուն, խօսք առաւ Տիկին Մանեա Ղազարեան, աւագ գիտաշխատող Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Արուեստի Ինստիտուտին, որ յատկապէս ժամանած էր Իտալիա ընկերակցելու համար գորգերու ցուցահանդէսին: Տիկին Ղազարեան հակիրճ կերպով բացատրեց հայ գորգագործութեան հարազատ եւ հնաւանդ բնոյթը, որու մասին կը վկայեն արաբ պատմագիրներ եւ նոյնինքն «ձեր համաքաղաքացին՝ Մարքօ Փոլօ»:

Յաջորդ օրը, Հոկ. 24, տեղի ունեցաւ «Սարեան եւ իր ժամանակակիցները» ցուցահանդէսին բացումը Փատովայի «Էրեմիթանի» թանգարանին մէջ: Շահէն Խաչատրեան, Երեւանի Սարեան պատկերասրահի եւ տուն – թանգարանի տնօրէնը, յետ ողջունելու ներկայ բազմութիւնը եւ բարձրաստիճան հիւրերը, նաեւ անձնական յուշերու համեմումով, ներկայացուց Սարեանի մարդկային եւ գեղարուեստական կերպարը, անոր գործին արժէքը ժամանակակից նկարչութեան մէջ եւ նշանակութիւնը հայկ. արուեստին համար: 60է աւելի նկարներ և 23 գծանկարներ Սարեանէ, Եակուլովէ, Բաժբէուք – Մելիքեանէ, Յակոբ Յակոբեանէ, Մինաս Աւետիսեանէ, Վանօ Խօջաբեկեանէ եւ ուրիշներէ, որոնց միջեւ նաեւ երիտասարդներու գործեր, հետաքրքրական եւ առինքող կը դարձնեն այս ցուցահանդէսը:

Բացման հանդէսէն ետք, քաղաքական եւ մտաւորական աշխարհի ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ տեղացի հայ գաղութի անդամները առաջնորդուեցան քաղաքին շքեղ ճաշարաններէն «Միքելանճելօ» ճաշարանը, ուր ըմբոշխնեցին հայկ. խոհանոցի նմոյշներ, պատրաստուած Երեւանի Դուին հիւրանոցի խոհարարապետ Ռազմիկ Ստեփանեանի կողմէ: Արդարեւ ցուցահանդէսներուն առընթեր, տեղի ունեցան նաեւ հայկ. խոհանոցի օրեր հետեւեալ քաղաքներուն մէջ՝ Պելլունօ, Վիչենցա, Փատովա, Քասթել – Ֆրանքօ, Թրեվիզօ:

Հոկ. 18-ին փակուեցաւ Պելլունոյի մէջ հայ ճարտարապետութեան ցուցահանդէսը, իսկ Նոյ. 1-ին ալ Քասթել – Ֆրանքոյի խաչքարերու ցուցահանդէսը: Նոյ. 15-էն սկսեալ Պօղոս վարպետի ձեռակերտ հոյակապ խաչքարը, որ այս առթիւ բերուած էր Հայաստանէն, կը ցուցադրուի Վենետիկի Տոժական Պալատի մուտքին, ուր տեղի կ'ունենան ինչպէս ծանօթ է «Ալթայէն Ուրարտու, Եւրասիական հնախօսութեան» եւ Մատենադարանի հայկ. ձեռագիրներու զոյգ ցուցահանդէսները, որոնք նախատեսուած են մինչեւ Փետ. 28, 1988 թուականը: Մինչդեռ գորգերու եւ նկարներու ցուցահանդէսները կը փակուին Դեկ. 6-ին:

Հոկ. 26-ին, չորս օրուան յապաղումով մը Մոսկուայի աննախընթաց մշուշին պատճառով, Հռոմի ճամբով Վենետիկ ժամանեց քսան հոգիներէ բաղկացեալ Հայրենի պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ Մատենադարանի տնօրէն Սեն Արեւշատեանի: Պատուիրակութեան մաս կը կազմէին գիտութեան, շարժանկարի, մամուլի, գեղարուեստի, տնտեսական աշխարհի գործիչներ, ընդ որս Խորհ. Միութեան ժողովրդական արտիստուհի Տաթեւիկ Սազանդարեան, երգահան Աւետ Տէրտէրեան, դերասան Սօս Սարգսեան, Հայաստանի Պետպլանի բաժնի վարիչ Ալեքսանդր Գրիգորեան:

Հոկ. 30, Ուրբաթ օր Վիչենցայի մէջ, «Պանքա Քաթթոլիքա տել Վենեթօ»ի կեդրոնական վարչութեան շէնքին մէջ, տեղի ունեցաւ մասնաւոր հանդիպում մը պատուիրակութեան մաս կազմող տնտեսական եւ յարակից հարցերու մասնագէտ – պատասխանատուներու եւ Վենեթոյի նահանգային վարչութեան տնտեսական խորհրդականներու, ինչպէս նաեւ նահանգին տնտեսական – առեւտրական ինչ ինչ կարեւոր գործառնութիւններու ներկայացուցիչներուն միջեւ: Հանդիպումին նպատակն էր կարծիքներու փոխանակութիւն մը, մեկնելով յատկապէս Խորհ. Միութեան մէջ կատարուող «վերակառուցում»ի ճիգերէն, նկատի առնելով մանաւանդ Խորհրդային Հանրապետութեան ներկայացող նոր հնարաւորութիւնները որոշ չափով տնտեսական ուրոյն քաղաքականութիւն մը մշակելու:

Նոյ. 12-ին, Միլանոյի օդակայանը կը ժամանէին ճարտարապետ Արմէն Զարեան, Երեւան նախագիծ հիմնարկէն, եւ երկրաբաններ Ռուդոլֆ Գէորգեան, Եդուարդ Գեւակեան: Նոյ. 13-ին խումբը Պելլունօ քաղաքին մէջ հանդիպում մը կ'ունենար իտալացի երկրաբաններու, մանաւանդ երկրաշարժի եւ յարակից հարցերու մասնագէտներու հետ, տեսութիւններու եւ փորձառութիւններու փոխանակութեան մը համար: Ծանօթ է որ երկրաշարժային ուսումնասիրութիւնները յատկապէս զարգացած են Հայաստանի մէջ, որոնք կ'ազդեն նաեւ շինարարական թեքնիքներու վրայ՝ հակերկրաշարժային միջոցառումներու տեսակէտէն:

Այս «Հայկական Օրեր»ու առթիւ Վենեթոյի նահանգային Խորհուրդը հրատարակեց նաեւ շքեղ գունաւոր տպագրութեամբ գիրք մը՝ «Հայաստան. Հանդիպում Արարատի ժողովուրդին հետ» խորագրով: 130-ի չափ մեծ մասամբ գունաւոր նկարներով այս գիրքը կ'ուզէ ներկայացնել ընդհանուր պատկեր մը հայկ. պատմութեան, մշակոյթին, արուեստին ու կենցաղին մասին: Յօդուածներ ստորագրած են՝ Հ. Լեւոն Զէքիեան, Վարդան Գրիգորեան, Շահէն Խաչատրեան, Պեանօ Քրիմէլ, Ճուլիօ Ենի, Արմէն Մանուկեան, Ատրիանօ Ալփակօ – Նովելլօ, Մանեա Ղազարեան, Շիլլա Ապպիաթի Սիւազլեան: Գիրքին ներկայացումը կատարած է Վենեթոյի նահանգային Խորհուրդի Նախագահ՝ Ֆրանչեսքօ Կուիտոլին: Խմբագրութեան պատասխանատուութիւնը ստանձնած է Հ. Լեւոն Զէքիեան: Տնտեսական հովանաւորութիւնը ապահոված է իտալական «Մարծոթթօ» հաստատութիւնը:

ՄԻԼԱՆՕ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԳԼՈՒԽԳՈՐԾՈՑՆԵՐ ՀԱՅԿ. ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

Քանի մը տարիներ առաջ Իտալիոյ մէջ կազմակերպուեցաւ ընկերակցութիւն մը, որ կը վայելէ ի միջի այլոց հովանաւորութիւնը իտալական «Թրեքքանի» հանրագիտարանային հաստատութեան, նպատակ ունենալով հաւաքել եւ ուսումնասիրել յոյն եւ լատին պատմագիրներու գործերուն արեւելեան լեզուներով մնացորդները, թարգմանութիւնները եւայլն: Ծանօթ է որ մեր նախնեաց գրականութիւնը յատկապէս ճոխ է այս մարզին մէջ եւ թէ բնագրին մէջ կորսուած շատ գործեր մեզի հասած են միայն հայերէն գրաբար թարգմանութեամբ:

Հոկ. 5 – 7-ին, Միլանոյի մէջ այս ընկերակցութիւնը ունեցաւ իր հերթական վեցերորդ գիտաժողովը, որուն մասնակցեցան նաեւ փրոֆ. Կապրիելլա Ուլուհոճեան եւ Հ. Լեւոն Զէքիեան: Կապրիելլա Ուլուհոճեան խօսեցաւ հայերէն թարգմանութիւններու ինչ ինչ թարգմանական առանձնայատկութիւններու մասին, բաղդատելով յունարէն բնագիրներուն հետ: Հ. Լեւոն Զէքիեան խօսեցաւ Խորենացիի մօտ ազգի իմացումի կազմութեան մասին, ցոյց տալով թէ ինչպէս Խորենացի մեկնելով հին Յոյներու հելլէն – բարբարոս ընդդիմութենէն եւ Փիլոն Եբրայեցիի կրօնական ազգութեան իմացումէն, կը յանգի բանաձեւելու քաղաքակրթութեան իմացում մը՝ որ չի պայմանաւորուիր ազգութենէն եւ ազգութեան իմացում մը՝ որ չի պայմանաւորուիր կրօնքէն: Օրուան նիստի նախագահը, Փատովայի համալսարանին դասական գրականութիւններու ամպիոնի վարիչ փրոֆ. Լոնկօ հետեւեալ նկատողութիւնը ըրաւ այս դասախօսութեան աւարտին. ծանօթ էի, ընդհանուր առմամբ, հայ մշակոյթին, բայց կը խորհէի որ մեծ աւանդ մը ունեցած ըլլայ ան գլխաւորապէս իբր փոխանցումի ազդակ մը հին յոյն միտքին եւ մտածողութեան. չէի կահեր թէ հայ մշակոյթը արտադրած ըլլար նաեւ այսքան ինքնատիպ մտածողութեան հուն մը:

ՏՂԵԿԱՏՈՒ

«ՈԶՆԻ»Ի ԷՋԵՐԷՆ

ՎԻՃՈՒՄ ԵՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ, ՏՈՒԺՈՒՄ ԵՆ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԸ

Գուգարքի շրջանի Մարգահովտի տեղամասային հիւանդանոցի բժիշկներ Ս. Կոծինեանի եւ Բ. Դերձեանի ջուրը մի առուով չէր գնում: Կոծինեանն օգտագործելով վարիչի աթոռը, ուզում էր ջուրն իր առով տանէր, այսինքն՝ հիւանդներին իր ձեռքով բուժէր, իսկ Դերձեանը՝ իր: Այդ հողի ու ջրի վրայ տարիներ շարունակ վիճում էին, կռւում, իրար դէմ բողոքներ գրում:

Ու եթէ, պատահաբար, հիւանդանոց է մտնում մի հիւանդ եւ տեսնում է, որ պատերազմական դրութիւն է, չէզոք գօտում մի աթոռ է ճարում եւ խնդրում իրեն նայել: Նայում են: Վարիչն ախտորոշում է՝ խրոնիկական կոլիտ, միւսը՝ միզապարկի և երիկամի սուր բորբոքում:

Խեղճ հիւանդն էլ մէկ սրան է լսում, մէկ՝ նրան եւ չի կարողանում որոշել, թէ ի՞նչ հիւանդութեամբ տառապի, որ ցաւը քիչ լինի: Վարիչն ասում է, թէ պէտք է կենտրոնական հիւանդանոց տեղափոխել, միւսը թէ դրան կարիքը չկայ, պէտք է տեղում բուժել: Եւ ... բուժում են, որից հիւանդները միայն տուժում են:

Երեւի շատերը կը ցանկանային իմանալ, թէ ի՞նչն է պատճառը, որ հիւանդանոցի բժիշկներից ամէն մէկն ուզում է, որ հիւանդն անպայման իր ախտորոշած հիւանդութիւնն ունենայ, ոչ թէ միւսի: Լուրջ պատճառ չկայ: Պարզապէս, բժիշկ Կոծինեանը եւ բժիշկ Դերձեանը վաղուց իրար չեն սիրում ու յարգում, եւ ամէն մէկն ուզում է, որ միւսի հիւանդի վիճակը վատ լինի:

Վերջապէս «բուժուած» եւ տուժած հիւանդներն ու նրանց հարազատները չդիմացան բժշկական սառը պատերազմին եւ լուր ուղարկեցին շրջանային կենտրոնական հիւանդանոց, այնտեղից էլ՝ առողջապահութեան մինիստրութիւն:

Վերադաս կազմակերպութիւնները սառը պատերազմին վերջ տալու համար Ս. Կոծինեանին վարիչութիւնից տեղամասային բաժին իջեցրին, իսկ Դերձեանին՝ բուժակի:

Սակայն այս փոփոխութիւնն էլ աւելի վատացրեց հիւանդների վիճակը: Հիմա նրանք մի միջանկեալ հիւանդութիւն են փնտռում, որ ժամանակաւորապէս տառապեն դրանով, մինչեւ հիւանդանոցում խաղաղ գոյակցութիւն հաստատուի:

Տ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 8-ին, նախագահութեամբ Շնորհք Պատրիարքին, որ նաեւ պատարագած ու քարոզած է: Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյ գաւիթին մէջ գտնուող Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեանի շիրիմին մօտ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է: Ապա, Պէզճեան սրահին մէջ տրուած է ճաշ մը: Սեղանը վարած է Պարոն Նալպանտ: Պէզճեան վարժարանի տեղեկագիրը կարդացած է Կարպիս Սէմէրճեան: Գեղարուեստական յայտագրի աւարտին հուսկ բանք արտասանած է Շնորհք Պատրիարք՝ ի մէջ այլոց նշելով. – «Դժուար շրջան մը կ'ապրինք. մանաւանդ համայնքը՝ կաշկանդուած ըլլալու տեսակէտէ: Երեւակայեցէք, որ համայնք մը ըլլանք, հող ունենանք եւ չկարենանք տարբեր կալուածի մը վերածել զայն: Ասիկա որեւէ տեղ չէ եղած: Այսուհանդերձ ես բախտաւոր եմ մէկ տեսակէտով. ամէնէն գեղեցիկ երեւոյթը այս սիրոյ սեղաններն են, որոնք նախորդ պատրիարքներու շրջանին այսքան բարոր, այսքան օգտակար չէին եղած: Այս սիրոյ սեղանները առիթ կ'ընծայեն քով – քովի գալով մէկ ընտանիք կազմելու, մեր տոհմիկ բարքերը ըմբոշխնելու եւ նաեւ մասնաւոր նպատակի մը: Մենք այսօր հոս եկած ենք Պէզճեան վարժարանին օժանդակելու համար: Այս վարժարանը ոչ թէ հասութաբեր կալուածներ չունի, այլ արտօնութիւն չունի զանոնք արդիւնաբեր դարձնելու համար, որպէսզի կարենայ իր թաղին վարժարանի ծախքը դիմագրաւել»:

**

ՊՈԼՍՈՅ Հայոց Պատրիարքարան այցելած է (Նոյ. 12-ին) կաթողիկէ Ասորիներու պատրիարք Իգնատիոս Անթուան Հայեկ Բ., որ պաշտօնական այցելութեամբ Թուրքիա գացած էր: Բարի գալուստի կանոնական մաղթանքներէ ետք, երկու պատրիարքները խօսած են կրօնական հարցերու մասին եւ ցաւ յայտնած՝ որ հոգեւորական հասցնելու վարժարաններ չունին:

**

ԳԱՀԻՐԷԻ Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան նախաձեռնութեամբ, Նոյ. 5-ին, դասախօսութիւն մը տուած է Տիկին Մարի Թերզեան (Միացեալ Նահանգներէն), նիւթ ունենալով՝ «Հայ կինը եւ կնոջ ազատագրումը»:

եկած էին Գաւառ, նոր ձեւի ձայն մը, մամուլին ձայնը հնչեցնելու Կարնոյ մէջ:

(1) Կարնոյ մշակութային կեանքին եւ մանաւորապէս մամուլին մասին՝ թանկագին տեղեկութիւններ հաւաքած է մեր մամուլին մէջէն՝ Հայր Եփրեմ Պօղոսեան («Մշակութային կեանքը Կարնոյ մէջ»: *Կարինապատում*, խմբ. Ղազար Չարըգ, Պէյրութ, 1957, էջ 300–332): Իսկ «*Յառաջ*» թերթին մասին արժէքաւոր տեղեկութիւններ կը հաղորդէ անոր պաշտօնական երկրորդ խմբագիրը՝ Սիմոն Վրացեան («*Կեանքի Ուղիներով*», Բ. հատոր, Պէյրութ, 1960, էջ 121–122, 139, 157–158, 163–165 եւ 205):

(2) Թ. 73:

(3) «*Յառաջ*», 1910, թ. 50:

(4) *Յուշարձան Ասպրիլ Տասնըմէկի* (Կ. Պոլիս, տպագր. Օննիկ Արզումանեան, 1919), էջ 64:

(5) Ս. Վրացեան, *նշ. աշխ.*, էջ 157 – 158:

(6) *Թերթին հերթականութիւնը անորոշ է*:

Ս. Վրացեան կը գրէ. «Շաբաթը մի անգամ ընկեր Անդրանիկը իր հումկու բազուկով դարձնում էր մեքենան, եւ մամուլի տակից դուրս էին գալիս «*Յառաջ*»ի համարները» (*նշ. աշխ.* էջ 158): Գաւառին տարեցոյցը (*խմբ. Սահակ Մեսրոպ*) կը գրէ. «*Յառաջ*» Կարին. Շաբաթը երկու անգամ» («Գաւառական թերթեր», Ա. տարի, 1911 (Պոլիս), էջ 235): Իսկ Հ. Ե. Պօղոսեան. «*Թերթը լոյս կը տեսնէ շաբաթը երեք անգամ*» (նշ. աշխ., էջ 314): Կ'ենթադրենք որ սկսած է իբրեւ շաբաթաթերթ, վերածուած է երկօրեայի, ապա՝ եռօրեայի:

(7) Հայ Մամուլի մատենագիտական որեւէ աղբիւր չի յիշատակեր Փիլոսի անունը: Զայն կը նշէ Վրացեան. «*Թոփչեանի մահից յետոյ «Յառաջ»ը խմբագրւում էր ինքնիրեն, Փիլոսի խմբագրապետութեամբ*» (նոյն, անդ): Վրացեանի հաստատումը հաւաստի է: Որովհետեւ՝ «Յառաջ»ի խմբագիրներէն է: Իսկ Հ. Ե. Պօղոսեան կը գրէ. «*Թոփչեանի սպանութենէն ետք* (խմբագրութիւնը – Ա. Տ. Խ.) *նախ կը ստանձնէ Լիպարիտ, յետոյ Ա. Ատրունի*» (*նշ. աշխ.*, էջ 314): Ուրկէ՞ քաղած է իր տեղեկութիւնը, մեզի համար անյայտ է: Վրացեան նման տեղեկութիւններ չի հաղորդեր:

(8) Նոյն. անդ:

(9) Գաբրիէլ Լազեան, «*Դէմքեր հայ ազատագրական շարժումէն*», (Գահիրէ, տպ. «*Յուսաբեր*», 1949), էջ 78:

(10) 1909, Մայիս 31, թ. 1, էջ 1:

(11) Հ. Ե. Պօղոսեան, *նշ. աշխ.* էջ 313:

(12) Գ. Լազեան, *նշ. աշխ.*, էջ 78:

(13) Ս. Վրացեան, *նշ. աշխ.* էջ 156:

(14) Նոյն, էջ 158:

(15) Նոյն, էջ 163 – 164:

(16) Նոյն, անդ:

(17) Նոյն, էջ 165:

(18) *Նշ. աշխ.*, էջ 315:

(Շար. Ա. էջէն)

գոնէ սկիզբը: Արդարեւ Երկուշաբթի օր, նոյնը չէր պատկերը Հոնկ – Քոնկի սակարանը, ուր տոլարը իջած էր: Թոքիօ փակ էր, տօնական օր ըլլալով: Փարիզ, քիչ մը կը բարձրանար:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան տնօրէն ժողովին մէջ տարակարծութիւններ ծագեցան եւ վերջ տրուեցաւ այն միաձայնութեան, որ ծնած էր Լիլի համագումարին: Փոփրէն եւ Շըվէնըման տեղի չտուին եւ հակառաջարկներ բերին (վերջնական քուէարկութիւն Յունուար 16 եւ 17): Այս երկու պարագլուխները կ'ուզեն որ կուսակցութեան խարխախը ձախ կողմը մնայ եւ կը պայքարին դէպի կեդրոն թեքումի մը դէմ (Ցըլոռ եւլն.):

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մէջ ենթաշրջանային (քանթոնալ) ընտրութիւնները համեմատականի մնացին Կիրակի օր: Գլուխը կը հանի մեծամասնութեան թեկնածուն (36,5%), իրեն կը հետեւին ընկերվարականները (28,6) տրոչ յառաջդիմութիւն արձանագրելով եւ ազգ. Ճակատը, որ 18,3%ով նահանջի մէջ է: Այսուհանդերձ իր չարժումին քուէներէն կախում ունի մեծամասնութեան թեկնածուին ընտրութիւնը, գալ Կիրակի:

ՊԱՐՍՈՎԻ (Ռումանիա) մէջ շատ ծանր խռովութիւններ ծագած են եւ ըստ Ռումանիայէն հասնող ճամբորդներու 2 մեռեալ (ոստիկանական ուժերէն) եւ շուրջ 100 վիրաւոր կայ: Ցոյցերը, որոնք ապրստամբական բնոյթ առած են, չչմեցուցած են իշխանութիւնները իրենց ծաւալով: Այս ցոյցերը սուր հանգամանք առած էին Նոյ. 15-ին եւ բողոքող ամբոխը ուղղակի ասպարէզ կարդացած էր Չաուշէսկուի: Դրդապատճառը երկրին տնտեսական տագնապն է, ուտեստեղէնի չգոյութիւնը անտանելի դարձած է: Միս, կաթ, ալիւր եւ դեռ դետախնձոր պարենաչափով կը ծախուին: Դեղերը, սկսելով ասփիրինէն անգտանելի են: Անցեալ ձմեռ, յարկաբաժիններու մէջ ջերմաչափը 14 աստիճանէն վեր չէր ելլեր: Կազն ու ջուրը կը կտրուէին օրը քանի մը ժամ: Կազի եւ ելեկտրականութեան 30%-ի նոր գեղչ մը հռչակուած է, անցեալ շաբթու: Չաուշեսկուի դիրքը խախուտ է, մանաւանդ անոր համար որ Կորպաչովի ներկայութիւնը կը քաջալերէ ոմանք, այլեւս նախագահն իսկ խնդրոյ առարկայ ընելու: Փարիզի ռումանացի գաղթականները ցոյց մը կ'ընէին, Երկուշաբթի օր, դեսպանատան առջեւ:

ՍԵՐԳԷՅ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑ հարցաքննուեր է, առջի օր, Մոսկուա, երբ կը փորձէր ցոյց կատարել «խորհրդային մետիաներու հակահրէական քարոզչութեան դէմ»: Ազատ ձգուած է, կարճ հարցաքննութենէ մը ետք:

ԿԻՊՐԱՑԻ բազմահարիւր կիներ ցոյց մը ըրած են Կիրակի օր, բաժանման գիծին վրայ: Այս արարքով ուզած են միջազգային հասարակութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել կիպրական ողբերգութեան վրայ: Չեն կրցած շատ հեռու երթալ, Թուրք զինուորները արգելք եղած են իրենց երթին:

ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ աշխատանքին առեւանգումին հինգ պատասխանատուները ձերբակալուեցան Փարիզի մէջ: Հաստատուեցաւ թէ Ֆրանսացիներ են այս կազմակերպիչները, որոնց գլուխը գտնուող անձը հայրն է Մելոտի Նագաշեանի մտերիմ ընկերուհիին:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ է այս անգամ որ մրցանիշ մը կոտրեց մեծ վարպետի մը գործը: Մոտիլիանիի «գեղեցիկ Հռովմէացին» ծախուեցաւ 41 միլիոն Ֆրանքի: Ինչ որ բարձրագոյն գինն է որու հասած է պաստառ մը Ֆրանսայի մէջ: Ժորժ Ռընանի (Սամառիթենի ողբացեալ տէրը) հաւաքածոն է որ կը ծախուէր: Գնողը Ամերիկացի մըն է: Ուրիշ մը, այս անգամ անխուսափելի Ճափոնցի մը, 34 միլիոնի կը գնէր Մոտիլիանիի «Փողկապով կինը», նաեւ Սէօռա մը (4,3 միլիոն) եւ երկու Վիւիյառ: Ամբողջը՝ 41,3 միլիոն Ֆր.:

ԷՌ – ԷՆԹԷՌԻ գործադուլը արգիլուեցաւ Պոպինեիի դատարանին կողմէ, որ քննելով օդաչուներու նախազգուշարարութիւնը, զայն ապօրինի գտաւ: Բողոքի նիւթը հին է. կը վերաբերի երեք օդաչուի պահանջին էռ — պիւսներու վրայ 2-ի տեղ ինչպէս նախատեսուած է (Ա. – 320-ի վրայ): Սենտիքները մեծ խրարանցումի մէջ են, այս որոշումը նըկատելով գործադուլի իրաւուքին խիկ արգելքը: Երկու սենտիքները վերաքննութեան դիմեցին: Օտար բոլոր ընկերութիւնները երկու օդաչուի միայն կը յանձնեն այս տիպարի էռ – պիւսները: Փոխադրութեան նախարարը ճիշդ կը գտնէ դատական վճիռը, ինչ որ կարծիքը չէ նախկին –ընկերվարական– նախարարին:

ՄԻՇԷԼ ՀԱՆՈՒՆ, ՀՀՀ (Շիրաք) երեսփոխանը, դեռ պաշտօնապէս չէ յանձնած իրեն ապսպրուած տեղեկագիրը ցեղապաշտութեան վերաբերող, բայց արդէն իսկ տարակարծութիւններ ստեղծուած են մեծամասնութեան ծոցը: Մարդկային Իրաւանց ենթանախարարն է որ ապրսպրած էր այս տեղեկագիրը անուանուած «մարդը՝ մարդուն յոյսն է»: Հրապարակուած չըլլալը պատճառ չէ, որ բովանդակութիւնը գաղտնի մնացած ըլլայ: Ըստ ոմանց (Ժիւփէ, օրինակ), չափազանցութիւններ կան ցեղապաշտութեան դէմ պայքարելու համար եղած 53 առաջարկներուն մէջ: Առաջարկներէն մէկն է, ոչ անշուշտ ամէնէն կարեւորը, բայց կ'արժէ յիշել, որ գերեզմանատուներու մէջ, մահմետականներու շիրիմները դէպի Մէքքէ նային...:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Նոյեմբեր 29, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցին, Վարդապետական իր անդրանիկ պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Լիոնի «Հայկազեան» վարժարանի աշակերտութեան կողմէ, ղեկավարութեամբ՝

Իսահակ Խչկր. Քահանայ Հէքիմեանի

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ շրջանի մեր հաւատացեալ ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան:

ՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Եկեղեցւոյ պայծառութեան.–

Վարդանոյշ Թուզլաճեանի Թաղման առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Սիլվէն Թուզլաճըեան 1500 եւ 1500 Հ. Բ. Ը. Միութեան Տէր եւ Տիկին Ժագ Սողոմոնեան 1500 եւ 1500 Հ. Բ. Ը. Միութեան, Սարգիս Սարգիսեան ընտանիք 500 Հ. Բ. Ը. Միութեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Պապայիգի – թեան 250 Ֆ., 250 Ֆ. Սէն – Րաֆայէլի ծերանոցին, 500 Հ. Բ. Ը. Միութեան, Տէր եւ Տիկին Շարլ Կուրտիկեան 250 Ֆ., 250 Հ. Բ. Ը. Միութեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Միհրանեան 250, 250 ԺԱՖ-ին, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Բալամուտեան 1000 ԺԱՖ-ին, Տէր եւ Տիկին Լուսվիկ Միհրանեան 200 եւ 200 ԺԱՖ-ին, Գէորգ Բալամուտեան 500 ԺԱՖ-ին, Տիկին Ովսաննա Բալամուտեան 500 ԺԱՖ-ին, Տիկին Արթիւր Մակարեան 500 ԺԱՖ-ին, Տիկին Լամա (ծնեալ՝ Բալամուտեան) 500 ԺԱՖ-ին, եւ 500, Տիկին Էլիզ Զրբաշեան 250 եւ 250 Հ. Բ. Ը. Միութեան, Տիկին Շէլէլէքեան 100 եկեղեցւոյ դպրոցին, 150 Հ. Բ. Ը. Միութեան դպրոցին, Տիկին Շաքէ Գրիգորեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիէր Պիսքիճեան 200, Սարաֆեան 100, Սէն – Ժէրոմէն Մինասեան ընտանիք 100 Սեբաստահայ Հայրենակցական Միութեան, Վարաճեան 300, Տէր եւ Տիկին Ժան Մելքոնեան 200 Հ. Բ. Ը. Միութեան Տիկին Սահաթճեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Բարակեան 200, Գուրգէն Գրիգորեան 200, Տէր եւ Տիկին Գուրգէն ըՍտեփանեան 100, 100 Հ. Բ. Ը. Միութեան դպրոցին, Եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութիւնը 200, Տէրտէրեան 200, Աֆարեան ընտանիք 200 Ֆր., Տիկին Արաքսի Պապանեան 100 Հ. Բ. Ը. Միութեան դպրոցին, Պր. Ներսէս Արզումեան 100 եւ 100 Հ. Բ. Ը. Միութեան, Տիկին Թուլումճեան 100 Ֆր.:

Օհաննէսեանի պսակին առթիւ.– Պալեանօղլու եւ զաւակները 100 Ֆր., Քամփանյը Բիբբէրի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ վարչութիւնը 100 Ֆր.:

Պօղոսեանի հոգեհանգստեան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Մելեան 200 Ֆ. Սէն – Րաֆայէլի ծերանոցին:

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Սէն – Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս – Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ներկայիւս կը տեղեկացնէ իր Թաղի եւ Շրջակայից բարեպաշտ ժողովուրդին թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 29, Ս. Թադէոս — Բարթողիմէոս Առաքելոց տօնին եւ Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան — Ուխտի առթիւ կը կատարուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի ընթացքին Յակոբ Եպիսկ. կիսասարկաւագութեան աստիճան կը շնորհէ մեր եկեղեցւոյ երիտասարդ Ուրարակիր՝ Արթօ Գազանճեանի:

Առաւօտեան ժամերգութիւնը՝ 8-ին, պատարագ՝ 9.45-ին, քարոզ ժամը 11-ին, հոգեհանգիստ՝ ժամը 11.45-ին, մասնաւոր բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեամբ եկեղեցւոյս պայծառութեան համար:

Մատաղօրհնութիւն՝ 12-ին:

Կրօնական հանդիսութեանց կը յաջորդէ ճաշ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկ.ի եւ մեր յարգելի հիւրերուն եւ մեր սիրելի ժողովուրդին: Տեղի կ'ունենայ գեղարուեստական բաժին: Սանթրը Սօսիալ – Լա Մարթինը, Փալանք, Սէն – Թ'Անթուան: Ճաշերը պատրաստուած են եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց կողմէ:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս երգչախումբը:

ՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մահացած Դաշնակցականներու եւ Կապոյտ Խաչուհիներու յիշատակին եղած հոգեճաշին առթիւ Նոյեմբեր 15-ին, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Պր. Ալէքս Գույումճեանէ 200 Ֆ., Պր. Բարգէն Մութաֆեանէ 200 Ֆր., Օհանեան ընտանիքէ 200 Ֆ., Տիկին Արեգնազ Չէրչեանէ 100 Ֆ., Տիկին Ծնունդ Մալաթեանէ 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեանէ 100 Ֆ.:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՃԱՇ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ՝ ի նպաստ իր դպրոցին,
Կիրակի, Նոյեմբեր 29,
ժամը 13-ին
Մշակոյթի Տան ճաշարանը
17, rue Bleue
◆ Հայկական նուագ
◆ Ընտանեկան մթնոլորտ
— ճաշագին՝ 120 Ֆր.
Երախաներուն՝ 60 Ֆր.:
Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել՝
48.44.48.51 / 48.45.79.10
46.07.92.59

ՏՕՆԱԾԱՌ
ARBRE DE NOEL

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL - MOORAT
ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 12
Samedi 12 Décembre
ժամը՝ 17-էն սկսեալ:
A partir de 17 heures
Մանրամասնութիւնները յետագային:

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ Թղթախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը.–

Դեկտեմբեր 12-ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½-ին:

Դեկտեմբեր 20-ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4-ին:

Դեկտեմբեր 27-ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4-ին:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Գ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
SAISON 87 / 88
9 MANIFESTATIONS ARTISTIQUES

Grand Concert Symphonique Inaugural
à l'occasion de son 15ème anniversaire
SALLE GAVEAU
Sous le haut patronage de Monsieur MARCEL LANDOWSKI
de l'Institut de France
VENDREDI 11 DÉCEMBRE 1987 à 20h30 précises
GALA DE LA QUATRA
avec la participation de
ANNIE JODRY
NARINE HAROUTIUNIAN
PHILIPPE MULLER
SUSANA MILDONIAN
RAFFI PETROSSIAN
BERNARD SOUSTROT
L'ORCHESTRE JEUNE PHILHARMONIQUE
Direction
JEAN-JACQUES WERNER
Haydn - Ravel - Haroutiunian - Khatchaturian
Prix des places : 300F - 250F - 150F - 100F. Etudiants - C. V. 50F
Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25
MERCREDI 25 NOVEMBRE 1987

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: (1) 47.70.86.60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

LE NUMERO : 4,00 F

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.625 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.625

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ ԵՒ ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ

Պոպինիի դատարանին որոշումը Էռ–ինթէռի օդաչուներուն գործադուլին նըկատմամբ, բաւական մեծ համեմատութիւններ առաւ եւ կը շարունակէ առնել:

Երկուշաբթի օր, Նախագահն ալ կարծիք կը յայտնէր, ճշդելէ ետք անշուշտ թէ դատում չի կրնար ըլլալ դատավճիռի մը մասին: Ընկերային տեղեկատուութեան Լրագրողներու Միութեան 20-ամեակին առթիւ է, որ Միթերան ելոյթ ունեցաւ եւ այդ ելոյթին ընթացքին է որ ակնարկեց գործադուլի իրաւունքին: «Պաշտօնիս բերմամբ, արտայայտուելով այդ հանգամանքով, որ այս պարագային շատ սերտօրէն կապուած է անձնական համոզումներուս, կը թուի որ հարկ է յիշեցընել որ Սահմանադրական օրէնք սկըզբունք նախամեծար է իրաւունքի բոլոր այլ արտայայտութիւններէն:... Չեմ դատեր դատավճիռը: Հարկ է խնայել գործադուլի իրաւունքը ... գործադուլը կարեւոր զէնք մըն է, զոր պէտք է փափկանկատութեամբ գործածել»: Բայց, Միթերան չանտեսեր, ի հարկին, Սահմանադրական Խորհուրդին դիմել: Սէ-Ժէ-Թէ-ն որոշած է բողոքի օրի մը վերածել Նոյեմբեր 30-ը, եւ զօրակոչի ենթարկել Փարիզն ու գաւառը:

X Նախագահ Միթերան, նոյն օրը, Երկուշաբթի, Կռան – Քէվիլի այցելեց որ Լօրան Ֆապիուսի բերդն է: Հոն, խօսք առաւ, քաղաքապետարանին մէջ եւ ակնարկեց Նախագահական ընտրութեան. – «Նախագահական ընտրութիւնը որ փոքր ճամբու մը ծայրն է, պիտի հասնի եւ ծաւալեցնէ, գալիք ամիսներուն, բանավէճերը եւ տարակարծութիւնները: Ժողովրդավարութեան բնականոն խաղն է, որովհետեւ զանազան ձեւեր կան երկրին ապագան տեսնելու եւ հարկ է որ այդ մօտեցումներու փոխանակութիւնը տեղի ունենայ, բայց բանավէճերը եւ տարակարծութիւնները պէտք չէ լուրջ հարցերէն առաջ անցնին»:

⁂

CNCL ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԼԻ...

Փարիզի դատարանին հարցաքննիչ առաջին դատաւորը Կըլլիէ մեղադրանքի տակ առաւ Սէ – էՆ – Սէ – էԼ–ի պաշտօնատար՝ Փասքալ Վալերի – Ռատօ, «Ազդեցութեան շահատակութեան» համար: Յանձնախումբը, արդէն, պաշտօնէ հեռացուցած էր Վալերի – Ռատօն, Հոկտեմբեր 22-ին: Իրեն դէմ եղած մեղադրանքները ծանօթ են, 1986-ին նպաստաւոր պայմաններու մէջ Մարոք գացած է ընտանեօք, շնորհիւ Ռատիօ – Օռիանի նախագահին (յետագային այդ կայանը արտօնութիւն ստացած է սփռելու, ի հենուկս ուրիշներու): Եթէ Կըլլիէ կրցած է այս մեղադրանքը կատարել, պատճառն այն է որ այս թղթածրարը ուրիշ է, այսինքն այն չէ որու համար բեկանիչ ատեանը որոշում տուաւ Նոյեմբեր 6-ին եւ մինչեւ վերջնական վճիռ, Կըլլիէի ձեռքէն առաւ այն հարցապնդումը, որ կը վերաբերէր Միշէլ Տուպայի:

⁂

ՌԱՏԻՕ — ՆՈՍԹԱԼԺԻ ԿԵՂԾ ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑԵՐ ԵՒ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ

Ռատիօ – Նոսթալժիի պատմութիւնը կը ծաւալի եւ քանի կը ծաւալի, այնքան կը ցեխոտէ շուրջը եւ մանաւանդ ընկերվարական կուսակցութեան Լիոնի շրջանը: Ոստիկանութեան ձեռքն են 73.020 ֆրանքի կեղծ հաշուեցոյցեր, որոնք ծառայած են ընկերվարական կուսակցութեան 1986-ի ընտրապայքարին նիւթական մէկ մասը հայթայթելու:

Ծանուցումի գործակալութիւն մըն է – ՕՖԷՍ – որ ծառայած է այս գործողութեան: Հիմնադիրը Ժաք Գուայէ, քանի մը անգամ դժուարութիւններ ունեցած է եւ մերժելով ցանցի մը մէջ մտնել, պարտաւորուած է հաշուետուութիւնը կատարել եւ Լիոնի առեւտուրի դատարանն ալ հաշիւները քննել: Այս գործակալութիւնն է որ յղացած է Լիոնի համբազդերու բովանդակութիւնը:

Ամէն պարագայի մէջ, աջ թէ ձախ նըման փարուելակերպեր եւ մեթոտներ [illegible]

(Շար.ը Գ. էջ)

ԱՆԳԱՐԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ

Թուրքերը վրդոված են Վազգեն Ա.ի խօսքերէն

Նոյեմբեր 24-ի «Հիւրրիյէթ»ն է, որ կ'արձագանգէ Անգարայի իշխանութեանց վրդովումին ի լուր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կարգ մը արտայայտութիւններուն, Ուաշինկթըն թէ Նիւ – Եորք: Ըստ երեւոյթին Վազգէն Ա. իրաւունք չունի խօսելու որպէս *Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս*, ցորչափ չունի Թուրքերու արտօնութիւնը: Բարեբախտաբար Անգարայի խորհրդային դեսպանը փորձեր է «սիրտը առնել» Թուրքերուն, համոզել փորձելով որ էջմիածնի խօսքը՝ Մոսկուայի խօսքը չէ...

Վազգէն Ա.ի Ամերիկա այցելութիւնն ու Նախագահ Ռեկընի, ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղար Փերէզ տը Քուէյարի հետ ունեցած տեսակցութիւնները վրդոված են Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին այն խօսքերը, թէ Եւրոպայի Խորհրդարանէն ետք ՄԱԿ-ն ալ պէտք է ընդունի Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ թէ «Օր մը համայն Հայութիւնը պիտի համախմբուի Արարատի շուրջբոլորը», բուռն հակազդեցութեան պատճառ դարձած են թուրք շրջանակներու մօտ: Խորհրդային Միութեան Անգարայի դեսպանը կանչուած է Արտաքին նախարարութիւն ուր կցորդ մը իրեն փոխանցած է Թուրքիոյ վրդովումը: Թուրք կցորդը ըսած է թէ Վազգէն Ա. խորհրդային որեւէ անհատ մը չէ, այլ կրօնական կարեւոր հաստատութեան մը պետը, որ օգտուելով խորհրդային իշխանութեան կրօնական լայնախոհութենէն, քաղաքական առաքելութեան մը ձեռնարկած է: Թուրք պաշտօնատարը նշած է նաեւ թէ Թուրքիա այս մասին «պաշտօնական տեսակէտ»ի մը կը սպասէ Մոսկուայէ:

Խորհրդային Միութեան դեսպանը յայտնելէ ետք թէ անմիջապէս Կրեմլինի պիտի փոխանցէ կատարուած դիտողութիւնը, ըսած է, թէ Վազգէն Ա.ի յայտարարութիւնները առնչութիւն չեն կրնար ունենալ Մոսկուայի տեսակէտին հետ եւ թէ նման միջադէպ մը պէտք չէ վնասէ ռուսեւթուրք յարաբերութիւններուն, որոնք վերջերս սկսած են բարւոքիլ: Ան ըսած է տակաւին, թէ Թուրք կառավարութիւնը կարեւոր պէտք է նըկատէ միայն Կորպաչովի, վարչապետ Ռիժկովի եւ Արտաքին նախարար Շըվարնածէի արտայայտութիւնները:

ՀԱՅՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Երկուշաբթի օր, 16-րդ հանդիպումը յետաձգուեցաւ յաջորդ օրուան, 40 հարուածէ ետք: Ըստ մասնագէտներու Գասպարովի դիրքը նպաստաւոր է յաղթելու համար:

ԼՈՒՍԱՅՔ ՓՈՒԼԱԾ ՏԱՆԻՔԻ ՎՐԱՅ

ՉԱՐԱԳՈՒՇԱԿ, ԱՅԼ ԴԻՊՈՒԿ ՎՐԻՊԱԿ ՄԸ

Տակաւին պատանի երբ սկսած էի գիրք կարդալ ապա լրագիր, անոնց մէջ առաւելապէս զիս կը տպաւորէին խօսքեր, միակ նախադասութեան մը մէջ պարփակուած իմաստութիւններ, որոնք կըրնային ամբողջ հոգեխառնութիւն մը փոխանցել, ամբողջ վէպ մը պարունակել, ուղղութիւն տալ ամբողջ կեանքի մը:

Այդ օրերուն, լրագիրներուն մէկ անկիւնը անպայման կը գտնէի նման խօսքեր, հաւանաբար պարապ մը լեցնելու սահմանուած, որոնք սակայն անմիջապէս մաս կը կազմէին առօրեայիս, կը սկսէին լոյս սփռել որոշ կացութիւններու վրայ, լուծում կը հայթայթէին որոշ հարցերու:

Մինչեւ այսօր կարդացած իմաստուն խօսքերս չէզոքացան յանկարծ, անշքացան, երբ յանախանքի վերածուած հարց մը կը շարունակէր հետապնդել զիս ու ես չէի կրնար լաւագոյնս պատկերել զայն, շրջանակել: Վերջապէս, վերջապէս խօսք մը եկաւ ստուերելու այդ բոլորը, իսկ այդ խօսքը կը պատկանէր մեծ միութեան մը ցկեանս նախագահին՝ արտասանուած դպրոցի մը մէկ հանդիսութեան: Ան կ'ըսէր՝ *Ոչ մէկ հաստատութիւն կրնայ փոխարինել հայ դպրոցը*: Ճառէ մը վերցըւած այս նախադասութիւնը զետեղուած էր այդ միութեան ութսունամեակին առթիւ լոյս տեսած յիշատակի գիրքին ամբողջ մէկ էջին վրայ, *առեւտրական* ընկերութիւններու գրաւած էջերուն մէջ տեղ մը, իսկ *վայրը* անկասկած որ պիտի ստանար իւրայատուկ նշանակութիւն: Գլխաւորաբար հայ առեւտրականներ էին տէրերը այդ ծանուցումներուն, յաջողած մարդիկ, հետեւաբար հարուստ ու բնականաբար շնորհալի, տաղանդաւոր կամ մինչեւ իսկ հանճարեղ:

Ահաւասիկ այս նախադասութիւնն է որ քանի մը ամիս է կը հետեւէր քայլերուս, կը պահանջէր տեղ գրաւել նոր գրութեան մը մէջ, հրատարակուիլ, իսկ ես կը խուսափէի, մինչեւ որ ներկայ գտնուեցայ նոյն միութեան կազմակերպած դաշնակի մէկ նուագահանդէսին, երբ նոյն նախադասութիւնը կրկին գտայ մեծադիր էջի մը վրայ, օրուան ձեռնարկին առթիւ հրապարակուած գրքոյկին մէջ:

Հայ էր դաշնակահարը, եկած էր Ամերիկայէն ու ներկաներուն կ'ապրեցնէր քանի մը աղուորիկ պահեր, տեղ մը անոր առթած երանութիւնը ծարաւին հրամցըւած գաւաթ մը սառնորակ ջուր էր, ուրիշ տեղ անոր մատներէն ծորող ձայնանիշերը կը թափէին որպէս գոհարներ:

Նուագահանդէսի աւարտին, ակնարկ մը եւս կը նետէի դպրոցի, *Հայ դպրոցի անփոխարինելիութեան* մասին ըսուած խօսքին, անգամ մըն ալ կը մեղադրէի գաղութը, բոլոր գիտակից ազգայիններն ու մանաւանդ բոլոր այն տաղանդաւոր հայ հարուստները, որոնք լաւագոյնս կը յաջողցնէին իրենց ձեռնարկները, կ'արտադրէին շքեղ զգեստներ, փարթամ կարասիներ, կը հիմնէին անզուգական պանդոկներ եւ ճաշարաններ, կը վերածուէին մեծ ընկերութիւններու ներկայացուցիչներուն ու մինչեւ իսկ տէր կ'ըլլային դըրամատուներու, երբ անգամ մըն ալ կը նայէի նախադասութեան, կը շլմորէի պարզապէս: Գրաշարական սխալ մը չարագուշակ խորհրդածութիւններու մէջ կը շպրտէր զիս: Ցկեանս նախագահին նախադասութիւնը առնուած էր, ասկէ շուրջ չորս տարի առաջ, *Դպրոցասէր*ի մէջ *արտասանուած* ճառէն, այս պարագան յիշատակուած էր յիշատակի երկու գիրքերուն մէջ ալ, սակայն այս անգամ *արտասանուածը* վերածուած էր *արտասուածի*: Անմեղ սա վրիպակը պատճառ կ'ըլլար որ քանի մը քայլ նետէի ապագային մէջ, երեւակայէի նոր «հանդիսութիւն» մը ու ինծի թուէր որ այդ ազգայինին խօսածը այլեւս ճառ չըլլար, *Հայ դպրոցի անփոխարինելիութեան մասին վճիռ չըլլար*, այլ ըլլար թաղումի մը առթիւ արտասանուած դամբանական, իսկ դամբանական մը եղերերգ պէտք է ըլլար, *արտասուք* հոսեցնող խօսք:

Մեր ազգայինները անկասկած որ կը սիրեն նստիլ իրենց *սեղան*ներուն ետին, կրնան երեւակայել եւ ունենալ աւելի ընդարձակ եւ գեղեցիկ սեղաններ, սակայն ո՞վ կրնայ ժխտել զիս երբ ըսեմ որ կեանքի ամէնէն յուզիչ, ամէնէն անմոռանալի *սեղանը* կը մնայ մեր վարժարանի առաջին գրա*սեղանը*, մանաւանդ որ մեզ նախորդող սերունդը պարտաւորուեցաւ զայն փոխարինել անապատի *աւազ*ով: Չե՞նք կրնար ակնկալել մեր յաջողած ազգայիններէն որ գաղութին տան լաւագոյն «*սեղան*»ները, լաւագոյն «*գրատախտակ*»ները, լաւագոյն կառոյցը ունեցող վարժարաններ՝ կատարեալ դպրոցը ունենալու տեսլականով:

«*Մխել արգիլուած է*» ցուցանակին ճիշդ տակը կեցած՝ մեր ազգայինները մէկը միւսին ետեւէն սիկառ կը սպառեն՝ արհամարհելով ուրիշները, անոնց առողջութիւնը, օդի մաքրութիւնը, մի՛շտ ալ ենթադրելով որ կարելի է նոյն ձեւով վարուիլ *Հայ դպրոցի անփոխարինելիութեան* մասին պատրաստուած ցուցանակին հետ, խաղալ անոր տառերուն հետ, չարափոխել անոր ոգին:

Օսքար Ուայլտ կրնայ աղուոր խօսք ըսել ու լուսաւորել անհատներու կեանքը, Կոնֆուկիոս կրնայ իմաստուն խօսքեր արտասանել ու վերականգնել անկումի ընթացքին մէջ գտնուող անձ մը, Մաարի կրնայ իր մտածումներով գերազանցել ինքզինք, սակայն անոնցմէ ոչ մէկը կրնայ տալ դեղագիր մը, որ ունենայ պայծառութիւնը, իմաստութիւնը, ուժգնութիւնը եւ *անփոխարինելիութիւնը* այդ միութեան ցկեանս նախագահին միակ նախադասութեան ինչ կը վերաբերի մեզի, մեր ներկային, մեր ապագային, պարզապէս մեր *լինելութեան*:

Ու ըսել որ դպրոցի անփոխարինելիութեան մասին խօսք ըսողը յաջողածներուն իշխանն է եւ տարիներէ ի վեր օրինակ դարձուցած է իր իսկ կեանքը:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

«ԱՅԼԱԶԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...»

Գրեց՝ Կ. ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Այս անգամ ինձ Նիւ – Եորք տանող օդանաւում, հազիւ նստել էի եւ գօտիս կապել, աջեւս տնկուեց յաղթանդամ, սեւ մօրուքով դէմքը ծածկուած մի ... ռաբունի: Վերարկուն ու գլխարկը հանեց եւ հրամայական շեշտով յայտնեց, ֆրանսերէն, որ իր տեղը պատուհանի մօտն է: Լուռ մնացի: Նոյն պահանջը կրկնեց անգլերէն: Պատասխանեցի հայերէն, մեղմ շեշտով – «Հասկացայ, հասկացայ, բարի տեսանք» ու տեղս փոխեցի: Ռաբունին իր պայուսակը զետեղեց վերի խորշադարակում (դարիէ), անփութօրէն, նոր գնած վերարկուիս վրայ: Բողոքեցի, այս անգամ ֆրանսերէն, որ խընայէ վերարկուիս: Պահանջս կատարուեց եւ պայուսակը դրեց ուրիշ տեղ:

Ինքնաթիռը հազիւ շարժած, հարեւանս գլխին կպցրեց հրէական գդակը: Ես էլ իմ կարգին ցուցականօրէն խաչակնքուեցի...

Յոտատմնալից ժամեր էին սպասում ինձ...

Հէնց որ օդանաւը հասաւ որոշ բարձրութեան, բաժնեցին ճաշի ափսէները: Ժպտերես հոթէսը անտեսեց հարեւանս: Մտածեցի որ հաւանաբար Հրեաների պահքի շրջան է: Սխա՜լ: Շուտով նրան հասցրին յատուկ մի ափսէ: Հասկացայ խկոյն որ քաշէռ ուտելիք է, պատրաստուած «հարազատ» ձեռքերով:

Ռաբունու այս վարմունքին ի տես, այլեւս ո՞վ է հաւատում որ Հրեաները դէմ են խտրականութեան: Այլ առիթներով եւ համարձակօրէն նրանք զգացնել կը տան մեզ որ՝ «մենք ձեզանից չենք»: Սառոյեանին յիշեցի եւ ես էլ մտքումս սկըսայ «սիրել՝ չսիրել»...

Ուրեմն պատուական հարեւանս կերաւ – «գխկուեց» եւ մի չիչ գինի հերիք չէր, երկրորդն էլ պահանջեց: Սուրճն էլ խըմեց, ծխեց, մի քանի անգամ «ըխկաց» եւ ընկաւ Մորփէոսի գիրկը: Սկսեց խըռմփալ անտանելիօրէն:

Ճիշդ է որ ինքնաթիռում ազատ բազկաթոռներ կային: Մտածեցի հեռանալ: Բայց այդ էլ մի տեսակ նահանջ համարեցի: «Ինատս» բռնեց, որոշեցի յամառութեամբ դիմանալ, ապաստան գըտնելով «Յառաջ 60» հատորի մէջ:

Մօտ մի ժամից յետոյ ազմկալի երաժշտութիւնը վերջ գտաւ: Ռաբունին արթնացաւ: Մի քանի անգամ խոր – խոր յօրանջեց, գլուխը քերեց, մօրուքը շոյեց ու մի ծխախոտ վառած պահին թեքւեց կողմս, հարց տալով. –

– Ի՞նչ էք կարդում, չինարէ՞ն է:

Լուռ մնացի մի պահ: Զգացի որ հարցումի շեշտին մէջ աւելի հեգնանք կար քան հետաքրքրութիւն: Եւ հանդարտօրէն պատասխանեցի.

– Ո՛չ, Պր. Ռաբունի չինարէն չէ, ուրարտերէն է...

– Ուր ... ի՞նչ.

– Ուր – ար – տե – րէ՛ն: Չէ՞ք լսել Ուրարտուի մասին:

– Ոչ, բնաւ:

– Մինչդեռ 3000 տարիներից ի վեր գոյութիւն ունեցող մի ազգ է, իր սեփական լեզուով, ինքնատիպ տառերով, հարուստ մշակոյթով եւ աւելի հարուստ ... տառապանքով:

Ռաբունին քիթը շոյեց, մի պահ լռեց ու մեր զրոյցը շարունակուեց այլ նիւթի շուրջ: Պարզուեց որ նա ծնուել է Ալժէրում, երեք տարեկանին ծնողների հետ գաղթել է Մարսէյլ եւ հաստատուել Պօմոն արուարձանում: Իսկ այժմ ապրում ու գործում է Երուսաղէմ: Յետոյ նա խնդրեց աչք նետել «Յառաջ 60»ի վրայ: Թերթեց, զննեց հետաքրքրութեամբ ու հարցրեց.

– Քանի՞ տառ ունի այս լեզուն:

– 38 պատասխանեցի: Իսկ ձեր եբրայերէ՞նը.

– Մերը՝ 22 տառ միայն:

– Այդքան քիչով գոհանո՞ւմ էք: Եթէ պէտք զգաք հարստացնել ձեր լեզուն կարող էք նաեւ օգտագործել մեր տառերը, ինչպէս արդէն օգտագործում էք Սիոն բլուրը, որ, երեւի գիտէք, պատկանում է Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան:

Ռաբունին կարծես դադրեց շնչելուց եւ շշմած – սառած աչքերով ինձ դիտեց: Յետոյ նրա դէմքի վրայ առաջացաւ մի ծամածռութիւն, որ հաւանաբար ժպտելու մի փորձ էր ու հեգնող շեշտով ասաց.

– Կատակում էք երեւի:

– Բնաւ, երբեք, ամենայն լրջութեամբ ձեզ ասում եմ Պր. Ռաբունի, որ Սիոն բլուրը դարերից ի վեր օրինական սեփականութիւնն է Հայոց Պատրիարքարանին: Ամբողջ Երուսաղէմը ձեզ չի պատկանում ի վերջոյ...

– Զարմանալի, առաջին անգամն է որ լսում եմ այսպիսի բան:

– Ինչ փոյթ, բլուրը մերն է ինչպէս ձերն է Սիոնիզմի գաղափարաբանութիւնը ...

– Ուրեմն ասել է որ դուք Հա՞յ էք:

– Այո՛: 3000 տարիներից ի վեր եւ հարազատ շառաւիղը Ուրարտացիների: Յոյսով եմ որ ձեր այս թռիչքը չէք մոռանար եւ Սիոն բլուրը յիշելիս կը յիշէք նաեւ Հայերը...

– Ի հարկէ՛, բացագանչեց Ռաբունին զուարթացած, ես բազմաթիւ հայ բարեկամներ ունեմ: Մարսէյլում մեր տան բժիշկը (որին շատ է կապուած մայրս) հայ է, Դարբինեան է կոչւում: Երիտասարդ, համակրելի, անձնուէր ու կարող բժիշկ է: Ծանօ՞թ էք նրան:

– Այո, ծանօթ եմ: Ես ինքս էլ ապրել եմ Պօմոնում:

– Հայերին շատ է սիրում մայրս: Մի քանի տարի առաջ ուզեցի նրան Նիս փոխադրել ուր կեանքը ամէն տեսակէտով աւելի հաճելի է: Երեւակայեցէք որ նա մերժեց առաջարկս, պատճառաբանելով որ շատ է կապուած հայ հարեւաններին եւ չի ուզում նրանցից բաժանուել: Այո, մայրս շատ է սիրում Հայերին: Բայց դուք էլ մեր ժողովուրդի նման շատ էք տառապել: Կարծում ձեզ էլ 1920–ին ... Ռուսներն են ջարդել...

Ականջներս «ազգային» այս կոպիտ ու այլանդակ աղաւաղումը լսելիս: Բնականաբար հարկ եղած ճշդումը կատարեցի մի քիչ կծու ու խիստ ձեւով եւ աւելացրի. – «Պր. Ռաբունի, յանձնարարում եմ, որ երբ վերադառնաք Երուսաղէմ, անպայման այցելէք մեր Պատրիարքարանը, ուր պիտի կարողանաք զարմանել ձեր անգիտութիւնը մեր ժողովուրդի ցեղասպանութեան մասին, եթէ չէք ուզում որ խաթարուի այն բարեկամութիւնը որ ստեղծուել է ձեր մօր եւ նրա հայ հարեւանների միջեւ...»:

Որից յետոյ տիրեց մի փրկարար լռութիւն ու ես նորից վերադարձայ «Յառաջ 60»–ին:

Ընդմիջումը երկար չտեւեց: Ռաբունին նորից շարունակեց ինձ հալածել զանազան հարցումներով ու յանկարծ մի անսպասելի «ակիթացիա».

– ... Իրականում միակ Աստուածը որ կայ Մեսիան է: Քրիստոսը պարզապէս կռապաշտութիւն է, չէ՞...

Այս ամբարտաւան արտայայտութեան պարզաբանութեամբ պատասխանեցի մեծ մօրս լեզուով. – «Քէ խորեմ, ումուտամեռ»:

Ռաբունին ինձ դիտեց ու հարցրեց.

– Ներողութիւն չհասկացայ ինչ ասի՞ք.

– Պատասխանս ուրարտերէն էր, ասելու համար որ դուք լրիւ սխալւում էք: Երկրագունդը ունի տարբեր եղանակներ, տարբեր ազգեր: Բոլոր ազգերը ունեն մի Աստուած որին կոչում են տարբեր անուններով եւ այլ մօտեցումներ ունեն հաւատքի հանդէպ: Կարեւորը հաւատքն է եւ մանաւանդ յարգել ուրիշների հաւատքը: Եթէ դուք անցեալում Քրիստոսին դուրս էք շպրտել (չգիտեմ էլ թէ ինչու) միթէ՞ դա թոյլ է տալիս ձեզ որ 650 միլիոն քրիստոնեաների հաւատքը համարէք կռապաշտութիւն: Իսկ այս օդանաւի մէջ պահանջել որ ձեզ տան քաշէռ ուտելիք, այդ էլ կրօնամոլութիւն չէ՞:

– Ոչ պարոն, պատասխանեց բորբոքուած, այս մեր օրէնքն է եւ ամէն մի հրեայ պարտաւոր է յարգել:

– Բայց ձեր խմած գինին ու սուրճը քաշէռ չէին, տարօրինակ չէ՞:

– Ըմպելիները պայման չէ որ քաշէռ լինեն, դժգոհութեամբ ճշդեց հարեւանս:

– Լաւ, ուրեմն վերջ տանք այս վէճին: Մենք յարգում ենք ձեր օրէնքը դուք էլ բարի եղէք յարգել մեր հաւատքը:

Ռաբունին լայն ժպիտով ընդունեց առաջարկս, սակայն պարտք համարեց մի անգամ եւս շեշտել հրէական գերազանցութիւնը, աւելացնելով. –

– Անշուշտ գիտէք որ ձեր Քրիստոսը Հրեայ էր...

– Այո՛, անկասկած, ինչպէս Կարլ Մարկս...

Որից յետոյ փորձեցի քնել: Բայց իզուր: Քրիստոսի «կռապաշտ» լինելը դեռ չէի մարսել: Որոշեցի հարեւանիս քաշքըշել, մուտք գործելով Հրեաների Սեֆարադ – Էզքանազ ներքին վէճերի մէջ.

– Լսել եմ որ խիստ բախումներ են տեղի ունենում երկու համայնքների միջեւ...

– Այո, բայց ոչ խիստ, երբեմն վէճեր են պատահում պատասխանեց հաշտարար շեշտով: Այնուամենայնիւ դրանք կարեւոր չեն, Իսրայէլ ծնուողը այլեւս ոչ մի խնդիր չունի: Բոլոր երկիրներում նման վէճեր պատահում են: Բայց մեզ մօտ, երբ մի վտանգ սպառնայ ազգին, ահա այս ձեռքիս մատների պէս բոլորս միացած ենք: Մեր խսկական ուժը մեր միասնականութիւնն է: Ինչ ուզում էք մտածէք, պարոն, մենք ենք օրհնուած ազգը այս աշխարհում, քանի որ մեզ մօտ կայ միութեան գիտակցութիւնը եւ ուժը...

Այս վճռական յայտարարութիւնը լըսելիս, մի քիչ «կոտր ընկայ» յիշելով թէ Փարիզում մենք ինչպէս ենք նշում... Ապրիլ 24–ը: Հարկ տեսայ նիւթը փոխել.

– Պր. ռաբունի, քանի որ առիթը եւ հաճոյքը ունեցայ ձեզ հետ ճամբորդել, թոյլ տուէք ինձ մի հարց տալ, որին ստիպուած չէք պատասխանել: Ի՞նչ է ձեր, այսպէս ասած, վարձատրութիւնը իբրեւ հոգեւորական:

– Ոչ մի անպատեհութիւն չկայ ձեզ յայտնել որ ես ստանում եմ ամսական 1500 տոլար: Եւ դա Իսրայէլի համար մեծ գումար է, որով շատ լաւ պայմաններով կարող եմ ընտանիքս ապրեցնել: Բացի դրանից, մեր կառավարութիւնից ստանում եմ նաեւ 200 տոլար ամսական: Այնպէս որ տնտեսապէս հոգեւորական – ներս գոհ ենք մեր վիճակից:

– Իսկ ինչքա՞ն վարձք էք տալիս բնակարանի համար:

– Ոչ մի վարձք: Սեփական առանձնատուն ունեմ որ ինձ նուիրել է ամերիկացի մի հարուստ հրեայ: Գրեթէ մեր բոլոր հոգեւորականները իրենց բնակարանները նուէր են ստացել:

Ահա մի հետաքրքրական տեղեկութիւն, որից պարզւում է թէ որքան յետ ենք Հայերս այս մարզին մէջ: Մենք հայ աշխարհականներս եւ ի մասնաւորի եկեղեցւոյ գործերի նուիրուած ազգայիններս, համարում ենք որ շատ բնական է հայ հոգեւորականին ապրել ՍՄԻՔ–ի մակարդակով, որպէսզի խոնարհութեամբ ծառայէ իր ժողովուրդին ու Աստուծոյն, միշտ մնալով ... խոնարհ:

Նիւ – Եորքի օդակայան: Ահա շքամուտքը տոլարակայսրութեան: Ռաբունին գդակը հանեց ու դրաւ սեւ գլխարկը, հաւանաբար պաշտպանուելու համար Նիւ – Եորքի մուրից եւ փոշուց...

– Ուրեմն, սիրելի բարեկամ, ուրախ եղայ ձեզ ծանօթանալ: Ողջո՛յն բոլոր Հայերին եւ ցտեսութիւն մինչեւ մեր եկող հանդիպումը ի Երուսաղէմ:

*

Բէնրտի էրփորթից ինձ Նիւ – Եորք տանող թաքսիում դեռ միտքս տարուած էր Ռաբունու հետ ունեցած զրոյցով: Պէտք էր պոկուել եւ օգտագործել համեստ անգլերէնս: Առաջին որսս եղաւ հէնց այս թաքսու հնդիկ վարորդը: Տարօրինակ մի գլուխ, ծածկուած մութ վարդագոյն փաթթոցով:

– Այս շոգին ո՞նց էք դիմանում ձեր փաթթոցով.

Հարցումս մնաց անպատասխան: Կարծեցի որ չլսեց: Պատրաստւում էի կրկնել. բայց մարդը բարեհաճեց խօսել.

– Ես Սիխ եմ, ասաց վարորդը: Այս փաթթոցը մեր կրօնքի աւանդութիւնն է, օրէնքը, որ կապ չունի կլիմայական պայմանների հետ: Նիւ – Եորքում կամ աշխարհիս որեւէ քաղաքում՝ ես մնում եմ սիխ, այս փաթթոցը գլխիս...

Հրեան իր գդակով, Հնդիկը իր փաթթոյով, ահա այլազգի անձեր որոնք մերժում են ուրիշների նմանուել: Շարունակ պահպանում են իրենց ազգային լեզուն, իրենց ինքնութեան տարազը եւ, ինչպէս ասում են, «լաւ են զգում իրենց կաշուի մէջ»: Իսկ մենք էլ առայժմ բաւարարւում ենք մեր ինքնաշարժերի վրայ կպցնել՝ «ՀԱՅ» պիտակը...

Իրաւ է նաեւ որ մեր օրերում տիրում է հակազինուորական եւ հակակղերական մի մտայնութիւն: Հէնց դրա համար էլ փողոցներում այլեւս տեսանելի չեն զինուորականներ եւ հոգեւորականներ: Արդի ճաշակը դէմ է համազգեստի:

Իսկ մեզ ո՞վ է ստիպում լրիւ ենթարկուել մեր ապրած երկրի մտայնութեան եւ ճաշակին: Օտար վարդապետը ման է գալիս «պլու – ջին»ով կամ «մայօկ»ով (1): Մեզ ի՞նչ: Ընտրում ենք, պահանջք ենք զգում, տեսնել հայ հոգեւորականը փառաւոր եւ հպարտ իր սքեմով: Այս խառնաշփոթ շրջանում հարկաւոր չէ՞ որ սեւ սքեմը դառնայ խորհրդանիշը մե՛ր հաւատքին, մե՛ր գոյութեան եւ մեր .. անկախութեան:

Գիտեմ, այս մտածումս ոմանց համար վիճելի, նոյնիսկ անընդունելի է: Վստահ կան որ պիտի առարկեն յիշելով ֆրանսական առածը. – «l'habit ne fait pas le moine»: Ի հա՛րկէ: Սակայն ընդունենք նաեւ որ հոգեւորականը ծըպտուած աշխարհականի «քոսթիւմ»ով սովորական մի անցորդ է, աւելի նման կարգազուրկ վանականի...

Այդ Ռաբունու եւ Սիխի հետ հանդիպումից յետոյ, մեր ազգային այլազանութիւնը պահպանելու ցանկութեանս վստահ եմ որ համամիտ է դոնէ մեր վարչապետ Ժաք Շիրաքը որ վերջերս մի ընդունելութեան (2) առթիւ յայտարարեց «La diversité est une richesse pour la France» (Այլազանութիւնը մի հարստութիւն է Ֆրանսայի համար):

Մի խօսքով, մեր ինքնութիւնը պահպանելով – սկսած հոգեւորականից – մի քիչ աւելի կպած կը մնանք մեր արմատներին եւ մի քիչ էլ հարստացուցած մեր ապրած երկրի մշակոյթը:

(1) Maillot de bain.

(2) A l'occasion des premières assises de la Convention Nationale des Français Musulmans, au Sénat — 10 Oct. 1987.

Իտալահայ նամականի

ԱՅԳԵԿՈՒԹԻՔԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂԻՆ ՄԷՋ

Վաղ ժամանակաշրջանէ մը ի վեր, Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան կալուածներուն մաս կը կազմէ, Վենետիկի մօտ, Թրէվիզոյի կոչուած շրջանին մէջ՝ լայն հողամաս մը. հոս կը գտնուին խաղողի պարարտ այգիներ, որոնցմէ կը պատրաստուին տեսակաւոր գինիներ:

Քանի մը տարիէ ի վեր, այգեկութքի եղանակը Փոքր գիւղին մէջ (ինչպէս սովորաբար կը կոչենք) յատկանշուած է աննախընթաց երեւոյթով մը: Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի նախկին սաներ որոնք կը շարունակեն համալսարանական իրենց ուսումը ու կը բնակին Վենետիկի շրջակայքը՝ կը համախմբուին այստեղ, առանձնելով այգեկութքի աշխատանքը: Տարիներով բաժնուած իրենց ընկերային հաւաքական կեանքէն, հին դասընկերներ դարձեալ կը միանան մէկ յարկի տակ՝ վերապրելու համար թախծալից եւ ուրախալից անոյշ յիշատակներ, ու վերակոչելու նախկին իրենց սովորութիւններն ու տեսլականները: Այս գեղեցիկ գաղափարին տէրն է, գիւղին մատակարար՝ Հ. Մարտիրոս Ապաճեան:

Այս տարի Թրէվիզոյի Հայոց գիւղին այգեկութքը սկսաւ Հոկտեմբերին սկիզբը, տեւելով շուրջ երեք շաբաթ՝ 15 մասնակիցներով: Առաջին շաբթուան ընթացքին իրենց յօժարակամ մասնակցութիւնը բերին նաեւ Ս. Ղազարու դպրեվանքին աշակերտները, իրենց վերակացու՝ Հ. Յովսէփ Պեհեսնիլեանի հետ: Աշխատանքը, սպասուած արդիւնքներով տարւեցաւ բոլորի կողմէն:

Առաւօտ կանուխ, գիւղական հաճելի

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՄԱՅՏԱ ՄՆՏԻԿԵԱՆ

Իտալահայ, բայց ծանօթ նաեւ Իտալիայէն դուրս, նկարչուհի Մայտա Մնտիկեանի գործերու յետահայեաց ցուցահանդէս մը տեղի կ'ունենայ Միլանօ, Դեկտեմբեր 2–էն 8 :

Արուեստագիտուհիին յիսնամեայ գործերու ծաղկաքաղ մը կը ներկայացուի գնահատելի հաւաքումով, Թեքնիքի Ազգային Թանգարանի սրահներուն մէջ (19 Վիա Ս. Վիթթորէ, Միլանօ) : Բացումը կը կատարուի Դեկտեմբեր 1–ին :

տեսարան մը կը սեւեռի պատուհանէն ներս : Խոհանոցին մէջ, 15 երիտասարդ գիւղացիներ կը տեսնուին, որոնք բարձրաձայն կը խօսին ու կը խնդան, նախաճաշի առթիւ : Անոնք զրահաւորուած են յատուկ մկրատներով, դդմոցներով, դըլխարկներով, մասնաւոր կօշիկներով : Անխտիր կը ժպտան, տեսնելով Հ. Մարտիրոսը եւ իր Թիկնապահ շուները : Ժամը ութին կը մեկնին, հեռաւոր այգիներէն սկսելու համար աշխատանքը : Ժամ մը աւելի ուշ վրայ կը հասնին նաեւ Ս. Ղազարու աշակերտները : Առաջին գոհունող այգին կ'ըլլայ, կարմիր «Մերլօթ» կոչուած տեսակը — որմէ ետք կարգը պիտի գայ ճերմակին, ապա կարմիր «Մորպոզօ»ին– : Առատ խաղողի ողկոյզներ կը զարդարեն տունկերը, բուն գործաւորներ սակայն, կը վկայեն թէ այս տարուան հունձքը պակսեր է : Չորս ժամ խաղողի շարքերը մկրատելէ ետք, աշխատաւորները կը վերադառնան կեդրոն, գիւղին կարմրագոյն շէնքը, ուր վարդապետը կը պատրաստէ համեղ ճաշը (ընդհանրապէս «սփակէթթի» ու տարբեր կերակուր մը) : Կէսօրէն ետք, շուտով կը վերսկսի գործը մինչեւ ժամը հինգ. դաշտերէն վերադառնալով, ողջը կը մաքրուին (կը լոգնին) ու կը հաւաքուին ներքին ճաշասենեակը : Ոմանք կը հոգան ընթրիքի պատրաստութիւնը : Սեղանին շուրջ, կը խօսուի օրուան այգեկութքին, վաղուան ընելիքին ու կլիմայի փոփոխութեանց մասին. հոս կ'անդրադառնայ մանաւանդ Հ. Մարտիրոսը : Ապա, (կըշտանալէն ետք) խօսքը կը վերաբերի, Մուրատ Ռափայէլ Վարժարանին, ազգային հարցերուն, Միջին – Արեւելքի տխուր կացութեան ու այլ այժմէական հարցերուն : Խօսակցութեան վերջն է կատակերգութիւնը : Բաց աչքերը չդիմանալով, ժամը տասին (հակառակ սովորութեան) ննջասենեակ կը քաշուին բոլորն ալ, յաջորդ օրուան պատրաստ ըլլալու դիտումով :

Այսպէս կը շարունակուի այգեկութքը, Փոքր գիւղին մէջ, հաճելի անակնկալներով : Երկրորդ շաբթուան ընթացքին, Վիէննայէն հոս ժամանեցին Մխիթարեան նախկին սաներ – Միսաք Տէմիրճեան, Եղիօ Իշխանեան, Ստեփան Սուրուճեան – երեք կամաւորներ որոնք ուզեցին ապրիլ այս փորձառութիւնը : Բոլոր տեսակէտներէ դոհացուցիչ էր անոնց ներկայութիւնը (մանաւանդ թէ, արեւելեան ճաշերու մասնագէտներ ալ էին անոնք), ու պէտք չէ նաեւ մոռնալ որ, Վիէննայի ու Վենետիկի Մխիթարեանները համանման են իրարու...

Այս տարի եւս վերջացաւ այգեկութքի եղանակը, Թըէփորթիի Հայոց գիւղին մէջ : Ան որ Վենետիկ ժամանած ու այցելած է Փոքր գիւղը, ինչպէս նաեւ ծանօթ է տեղացիներուն՝ գիտէ թէ որքա՛ն հաճելի է կեցութիւնը այստեղ, գիւղին մէջ : Ուրիշ յիշատակ մըն ալ մասնակցողներու սփականութեան՝ վենետիկեան յատուկ միջավայրէն :

Մասնակից՝
ՀՐԱՉ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

PUBLICATIONS REÇUES

LE SACREMENT DU MARIAGE
du rite apostolique arménien
Père *Vatché Iknadiossian*
Marseille 1987.

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՍԿԵԴԱՐԸ»

«Հիսթորամա» ամսաթերթը Դեկտեմբերի թիւով եօթը պատկերազարդ էջ կը նուիրէ Հայերու, «Հայաստանի ոսկեդարը» խորագրուած գրութեամբ մը, զոր ստորագրած է Տոմինիք Փալատիլ : Հոն բաւական մանրամասօրէն կը պատմուի Կիլիկեան հարստութեան, Ռուբինեաններու, ու այս թագաւորութեան վերջաւորութեան մասին : Իսկ հրատարակուած պատկերները կը ներկայացնեն Հայկ. ձեռագիրներէ գունաւոր վերատպութիւններ :

«Հիսթորամա», «Մագընօ» հրատարակչատան վերջերս լոյս ընծայած «Հայկ. արուեստները» ստուար հատորէն առիթով է որ այսքան լայն տեղ կու տայ Հայերու անցեալին, ու կ'ըսէ. ««Արեւմուտքի ու արեւելքի սահմանին վրայ, Հայաստան չի նմանիր ուրիշ երկիրներու : Անոր սահմանները փոփոխութեան ենթարկուած են համաձայն շրջաններու. քաղաքական անկախութիւնը շատ յաճախ մնացած է երազային մակարդակի մը վրայ, ու այդ հողը մեր երկրագունտին ամէնէն աւելի տապատակուած մէկ շրջանն է. յունական, հռոմէական, բիւզանդական, թրքական, արաբական, պարսկական, մոնղոլական արշաւանքներ տիրակալութեան մարմաջով ուզած են գրաւել այս դաժան, այլ կախարդական հողը, որուն կառչած մընացած է հպարտ ու յամառ ժողովուրդ մը, որ քրիստոնեայ դարձած է Դ. դարուն սկիզբը, ու հակառակ հալածանքներու, երբեք չէ ուրացած իր հաւատքը : Այդ հալածանքներու վերջինը եւ հաւանօրէն ամէնէն ահարկուն է 1915 – 16–ի ցեղասպանութիւնը, որ կորսնեան մատնած է Հայաստանի ու անոր ժողովուրդին մէկ մասը : Սակայն ան չէ յաջողած ո՛չ Հայկ. ոգին նուաճել, ոչ ալ վերջ տալ անոր քաղաքակրթութեան : Քաղաքակրթութիւն մը՝ եռանդուն, աշխոյժ, կենսունակ, ինքնատիպ : Արուեստ մը, որու տիրապետող գիծն է ճարտարապետութիւնը. վըկայ՝ հազարաւոր եկեղեցիները որոնք կառուցուած են Հայկ. հողին վրայ :Միայն Խորհ. Հայաստանի մէջ չորս հազարէ աւելի է անոնց թիւը : Անոնք կառուցուած են զարմանալիօրէն արդիական հոլովոյթով մը. անոնք պէտք էր հաստատուն ըլլային, տոկալու համար մարդկային յարձակումներու, թէ երկրաշարժներու : Բոլորն ալ գմբէթակիր են : Հարուստ յարդարանք մը չունին, սակայն եղակի ազնուականութիւն մը կ'արտայայտեն : Հայկ. արուեստին մէջ ճոխութիւնը կը յայտնուի ձեռագիրներու գունաւոր նկարազարդումին մէջ : Երեւանի Մատենադարանին կամ Երուսաղէմի Հայկ. մատենադարանին ձեռագիրները մեծապէս տըպաւորիչ են յօրինումի զարմանալի ուժգնութեամբ մը : Ինչպէս տաճարները, որոնք ամբողջ Հայաստանի տարածքին կանգնած են խիզախ ու հպարտ, հակառակ իրենց պարզութեան ու մենութեան, երէկ՝ ինչպէս այսօր, այս գունազարդումներն ալ վկաներն են հաւատքի ու լեզուի զօրութեան ժողովուրդի մը, որ հակառակ Պատմութեան մահացու հարուածներուն, չէ հրաժարած երբեք գոյութեան իր հիմնապատճառէն» :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ ՎԻԷՆԻ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ

Վ Ի Է Ն. –

1987–ը Վիէնի հայ համայնքին համար իրաւի եղաւ յիշատակելի տարի մը, բառին բուն իմաստով : Իր երկարամեայ պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով այս կարեւոր գաղութը կ'ունենար իր սեփական հոգեւոր հովիւը : Քանի մը շաբաթներ առաջ Զատիկ արեղայ Աւետիքեան Էջմիածնի մէջ իր աւարտաճառը պաշտպանելէ ետք (*) կը ստանար վարդապետական աստիճան եւ Գաւազան կըրելու իրաւունք : Իր վերադարձին Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան զինքը կը նշանակէր հոգեւոր տեսուչ Սէն – Թ'էթիէն / Սէն – Շամոնի եւ Վիէնի զոյգ համայնքներուն վրայ (տե՛ս «Յառաջ», Հոկտեմբեր 28, – 1987) : Գիւտ Խաչի օրը Սէն – Թէթիէնի համայնքը մեծ շուքով կ'ընդունէր իր հոգեւոր հովիւը, իսկ Նոյեմբեր 8–ին կարգը եկած էր Վիէնի գաղութին :

Օրուան հանդիսութիւնները սկսան առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագով : Ներկայ էին մօտ եօթանասուն հաւատացեալներ, ինչ որ քիչ է եթէ նկատի ունենանք Վիէնի մէջ ապրող Հայերու թիւը, բայց Աւետարանիչին բառերուն համաձայն «բազում են կոչեցեալք եւ սակաւ ընտրեալք» : Պատարագի երգեցողութիւնը կատարուեցաւ տեղւոյս դպրաց դասին կողմէ :

Պատարագիչը իր քարոզին մէջ «Համայնք մը կազմելու» անհրաժեշտութեան մասին խօսեցաւ բնաբան ընտրելով օրուան Աւետարանի ընթերցումէն «Քնչած աղջկան» առակը (Ղուկաս գլուխ Ը. 49 – 57) : Վարդապետը իր քարոզին աւարտին աւելցուց «Թերեւս կան Վիէնի մէջ հաւատացեալներ որոնք ժողովարանի պետին աղջկան նման քնած են, մենք իրենց համար ալ կ'աղօթենք որպէսզի Տէրը իր անսահման սիրուն մէջ իրենց հաւատքը արթնցնէ» :

Պատարագէն անմիջապէս յետոյ Սուրբ Թէոդորոս մատրան կից սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ժողովրդական ընդունելութիւն մը ի պատիւ Զատիկ Վրդ.ի : Այս առթիւ Վիէնի հոգաբարձութեան անդամները և իրենց օգնականները զուարթ հիւրասիրութիւն մը կազմակերպած էին : Ցանուն Փրանսական կաթողիկէ քոյր եկեղեցւոյ ներկայ էին Հայր Շասինիէօ – Վիէնի Մայր տաճարին երեցը եւ Անտրէ Սարկաւագը :

Հանդիսութիւնը վերջացաւ ժամը 2–ին մօտերը, մեծ տպաւորութիւն թողնելով բոլոր ներկայ հաւատացեալներուն վրայ :

ԿՈՐԻՒՆ

(*) Աւարտաճառին նիւթն էր «Քրիստոսի պատգամները համատես Աւետարաննեբի առակներում» :

ԵՐԳ ՈՒ ՆՈՒԱԳ ՏԷՍԻՆԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿ. ՏԱՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Լ Ի Ո Ն. –

Կիրակի, Նոյեմբեր 15–ին, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տունը կազմակերպած էր Լիոն, Մոլիէր սրահին մէջ, երաժշտական ցերեկոյթ մը՝ երգ, դաշնակ եւ ջութակ : Ձեռնարկին նպատակներէն մէկն էր, եթէ ոչ միակը, քիչ մը դրամ հաւաքել՝ նոր դաշնակ մը գնելու համար հետզհետէ շատցող աշակերտներուն ի պէտս :

Ներկաներուն թիւը – հազիւ հարիւր հոգի – չթոյլատրէ թերեւս կատարել անմիջապէս այդ գործողութիւնը, բայց պէտք էր սկիզբ մը որ ցոյց տուաւ թէ Տան վարչութիւնը մօտէն կը քաջալերէ երաժշտութիւնը :

Նախագահ Ժիւլ Մարտիրոսեան, բանալով հաւաքոյթը, յիշեց որ Մշակոյթի Տան մէջ դաշնակի դասերը սկսած են 1982 Հոկտեմբերին, միայն 12 երախաներով, Լեոն Թաւաճեանի ուսուցչութեամբ : Անկէ ի վեր, շուրջ հինգ տասնեակ մանչ ու աղջիկ, շնորհիւ այդ դասաւանդութեան, քիչ շատ մտերմացած են թէ հայ երաժշտութեան եւ թէ եւրոպական դասականներուն : Տարիէ մը ի վեր դաշնակի երկրորդ դասընթացք մը բացուած է Տիկին Մարկրիթ Վէքիլեանի ղեկավարութեամբ : Տիկինը դասախօս է Լիոնի երաժշտանոցին մէջ :

Ցայտագրին կազմութիւնը ա՛ն իր վրայ առած էր, անձնապէս մեծ բաժին մըն ալ բերելով, թէ՛ միայնակ եւ թէ՛ ծանօթ պարիթոն Հրանդ Կիւզէլեանի (Մար – սէյլ) ընկերակցութեամբ : Հրաւիրուած էր իրենց մասնակցութիւնը բերելու Վալէրի Պօղոսեանը, դպրոցին աշակերտներէն Սարգիս Արութիւնեանը եւ Փարիզէն Վէրոնիք Թէրլէքի – Ուզունեան (ջութակ) իր եղբօրը հետ (դաշնակ) : Ցիշենք որ այս երիտասարդ, բայց արդէն մըցանակներով վարձատրուած ջութակահարուհին, Մարսէյլի Խաչատուրեան հիմնարկին կողմէ պարգեւատրուածներէն մէկն է :

Ցայտագիրը ճոխ էր թէ՛ հայ – Կոմիտաս, Եկմալեան, Խաչատուրեան, Ցով – հաննէսեան – եւ թէ՛ եւրոպացի – Շոփէն, Ռաւէլ, Մասընէ – հեղինակներու կտորներով : Մենարաններ լի ու լի գոհացուցին եւ խանդավառեցին ներկայ հայրենակիցները, ցերեկոյթը փակուեցաւ «Երեւան – Էրեբունի»ով՝ զոր երգեց Հրանդ Կիւզէլեան, Մարկրիթ Վէքիլեանի (դաշնակ) ընկերակցութեամբ, բոլոր արուեստագէտները իրենց մասնակցութիւնը բերած էին սիրայօժար :

Վերջաւորութեան, Ժիւլ Մարտիրոսեան բեմ հանեց եւ ներկայացուց երկու տասնեակ երախաներ՝ որոնք կը հետեւին դաշնակի դասընթացքին : Անկասկած, անոնք, քաջալերուած այս նուագահանդէսին խանդավառ մթնոլորտէն, պիտի շարունակեն հաճոյքով յաճախել Տէսինի Մշակոյթի Տունը, մանաւանդ եթէ ծրագրուած նոր դաշնակի մը գնումը իրականանայ շուտով :

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Հայոց առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան, Հոկտեմբեր 18 – 20, Այնճար այցելած է : Հոկտեմբեր 18–ին, Առաջնորդը կատարած է սարկաւագական ձեռնադրութիւն եւ քարոզով անդրադարձած է ծառայութեան : Կէսօրին, ի պատիւ Առաջնորդին, Թաղականութիւնը ճաշ մը տուած է : Յաջորդ առաւօտեան, Արամ Արք. այցելած է ազգային Յառաջ վարժարան, ուր՝ տարիներու աւանդութեան համաձայն, աշակերտութիւնը արտասանութիւններով եւ երգերով իր յարգանքի տուրքը ընծայած է դպրոցի շինութեան իր լայն մասնակցութիւնը բերած Շաւարշ Միսաքեանի, դպրոցի բակին մէջ գտնուող անոր կիսանդրիին առջեւ : Խօսք առնելով Առաջնորդը յարգանքով անդրադարձած է Շաւարշ Միսաքեանի ազգային գործունէութեան եւ մասնաւորաբար Յառաջ վարժարանի շինութեան բերած անոր կարեւոր նպաստին, նշելով. – «Մարդ իր գործով ու վաստակով ինքզինք կը յարգէ, ինքզինք կը պարտադրէ ու կը դառնայ յարգելի : Ահա մա՛րդ մը, որ իր ազգին կեանքին բերած իր գործօն մասնակցութեամբ ա՛ղգը մեծցուց ու իր ազգով ի՛նք մեծցաւ : Ամէն անգամ, որ նայիք այս կիսանդրիին, յիշեցէք Շաւարշ Միսաքեանը եւ փաղանգը բոլոր այն Շաւարշ Միսաքեաններուն՝ որոնք ապրեցան, գործեցին ու պայքարեցան իրենց ժողովուրդին համար : Թող անոնց կեանքը օրինակ դառնայ ձեզի. անոնց կեանքի ու գործի հայելիին մէջ դիտեցէք դուք զձեզ» : Այնուհետեւ Առաջնորդը հանդիպում ունեցած է աշակերտութեան եւ ուսուցչական կազմին հետ : Կէսօրին, հոգաբարձութիւնը ճաշով պատուած է Առաջնորդը : Իրիկունը դասախօսած է Արամ Արք՝ «Հայ մշակոյթը՝ երէկ եւ այսօր» նիւթին շուրջ : Յաջորդ օրը Առաջնորդը այցելած է Զահլէի Ազգային Պալըգճեան վարժարան :

*

ՊՈԼՍՈՅ Կեդրոնական Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 6–ին, գեղարուեստական հանդէսով եղանակի բացումը կատարուած է Միութեան աշխատանքներուն : Կեդրոնականի թատերախումբը ներկայացուցած է (թրքերէն) Չեխովէն գործ մը, իսկ Էսաեան Սանուց Միութեան թատերախումբը հայերէն ներկայացուցած է զաւեշտ մը : Կեդրոնականի տնօրէնուհին՝ Օր. Սիլվա Գույումճեան, ներկայացուցած է վարժարանի այս տարուան շրջանաւարտները :

(Շար. Ա. էջէն)

այնքան ընթացիկ են, որ ոչ ոք կրնայ միւսը քարկոծել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ համայնավար եւ քանուո-րական կուսակցութիւններու ընդհանուր քարտուղարներուն հսկողութեան տակ առնուելէն ետք, համայնավար խմբա-կին կողմէ օրինագիծ մը յղուած էր Եւրո-պայի Խորհրդարանին: Օրինագիծը որ քուէարկուած եւ ընդունուած է 75-ի դէմ 123 քուէով, կը պահանջէ որ Քութլու եւ Սարկըն անմիջապէս ազատ արձակուին, անարգել շարունակեն քաղաքական ի-րենց գործունէութիւնը եւ Եւրոպայի հա-սարակապետութեան Նախարարաց Խոր-հուրդը ազդեցութիւն բանեցնէ Թուրքիոյ վրայ:

«ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ», հաւանաբար, պար-տաւորուի 30 լրագրող պաշտօնանկ ընել, ջանալու համար վերականգնել կացու-թիւնը, որ կը շարունակէ վատթարա-նալ: Թերթին ամբողջական բացը, 1987-ի համար 15 միլիոն Ֆ. կը նկատուի (ընդհ. առուծախ՝ 380 միլիոն): Թերթին ընթեր-ցողներու թիւը կը պակսի եւ Լիոնի շըր-ջանի հրատարակութիւնն ալ ձախողե-ցաւ: Հինգշաբթի օր, ընդհ. տնօրէնը վերականգնումի ծրագիր մը պիտի ներ-կայացնէ:

ԳՐԱԿԱՆ Ֆեմինա եւ Մետիսիս մրցա-նակները տրուեցան Երկուշաբթի օր: Առաջինին արժանացաւ Ալէն Ապսիր «Լ'էկալ տը Տիէօ» վէպին համար: Օտար ֆեմինան ալ տրուեցաւ Սիւզըն Մինոյի, ամերիկացի գրագիտուհի մը, որ արդէն վաւերական գրիչ մը կը նկատուի: Մե-տիսիսը տրուեցաւ Փիէր Մերթէնսի (լէ գ'էպլուիսըմաճ) եւ օտար մետիսիսն ալ՝ Անթոնիօ Թապուքքիի:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ ՎԵՐՍՏԻՆ ԱՆՆԸՍԻԻ ԴԷՄ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյե-նութեան համար, Վալանսի Հ.Մ.-ը յաղթուած է, Շաբաթ իրիկուն, Անըսիի մէջ՝ 2 - 1. երբ մրցումներու վերջըն-թերն էր այս: Արդիւնքը անակնկալ մը չէ. Անըսիի առաջատարներու շարքին մէջն է, Վալանս 8-րդ է դասաւորումին վրայ:

Այս շաբթու վերջը, Վալանս պիտի խաղայ ի հաշիւ Ֆրանսայի բաժակի՝ 6-րդ շրջան: Վիճակահանութիւնը իր դէմ կը հանէ միեւնոյն մրցակիցը՝ Անըսի: Այս անգամ սակայն խաղը տեղի կ'ունենայ Վալանսի մէջ, ինչ որ յոյս կը ներշնչէ: Անցեալ շաբթուան արդիւնքը կրնայ շըր-ջուիլ: Կը նախատեսուի դժուար հանդի-պում մը երկու կողմերուն համար ալ:

Լիոն - Տէսին պարտուած է Կիրակի օր: Պարտուած է իր դաշտին վրայ, Մու-թիէ-է (3 - 0). Հ.Մ.Ը.Մ. ակար մըր-ցաշրջան մը բոլորելու վրայ է: Բարձրա-գոյն պատուոյ դասակարգէն վտարուե-լու վտանգը լուրջ է: Այսուհանդերձ տա-կաւին կան 15 մրցումներ եւ դիրքերը կրնան փոխուիլ: Յառաջիկայ Կիրակի Լիոն — Տէսին կ'ընդունի Մոնթէլի-մարը՝ որուն դէմ յաջողութիւն մը անհը-րաժեշտ է, ներկայիս, բարուոքելու հա-մար կացութիւնը:

Մէկ աստիճան վար դասակարգի մէջ, Վալանսի երկրորդ կազմը յաղթած է Թուրնոնի (2 - 0): Հ.Մ.-ը մէկ կէտով միայն ետ է առաջատար Քոթ Շոտէն: Յառաջիկայ Կիրակի, իր հակառակորդը պիտի ըլլայ, Վալանսի մէջ, Լը Կան՝ որ գիւղ մըն է Կրընոպլի մօտ: Կարելի է ակնկալել նոր յաջողութիւն մը Հ.Մ.-ին համար:

Ռոնի առաջնութիւններուն մէջ, հա-ւասարութիւն թէ՛ Լիոն - Տէսինի պահես-տին՝ 1 - 1 Ֆրոնթոնայի մէջ եւ թէ՛ Վիէ-նի Հ.Մ.-ին՝ 0 - 0, Ժընասի դէմ:

Լուարի մէջ, Սէն - Շամոնի «Արարա-տ»ը շահած է իր հերթական խաղը 2-0ով. յառաջիկայ Կիրակի կը խաղայ Լորէթի մէջ՝ ուր պիտի ջանայ գոնէ հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգել:

Վ. Մ.

Այրի Տիկին Մադլէն Վարդանեան - Նռանեան,

Դր. Զարեհ Վարդանեան - Նռանեան, ազգականներն ու բարեկամները խոր ցա-ւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, ազգականին եւ բարեկամին՝

ՊԱՐՈՅՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ — ՆՌԱՆԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 21-ին, 76 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Նոյ. 26, ժամը 13.45-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկե-ղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սէն - Թ'Ուէնի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

⁂

Իր ամուսնոյն յիշատակին, Տիկին Վար-դանեան — Նռանեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետիկեան,

Տէր եւ Տիկին Պետրոս Պետիկեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Յովակիմ Գայմաքեան,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Գայմաքեան եւ զաւակը,

եւ ընտանեկան համայն պարագաները ցա-ւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ-հօր, հանիին, մօր-եղբօր, մեծ-մօրեղ-բօր եւ ազգականին՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ, Շաբաթ, Նոյեմ-բեր 21-ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 26, ժամը 9-ին, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղե-ցին, եւ մարմինը կը փոխադրուի Վիլը-նէօվ - Սէն - Ժորժի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տիկին Բարիզ Արմաղան-եան իր սիրելի եւ վաղամեռ զաւկին՝ Կարօ Արմաղանեանի մահուան 9-րդ տա-րեդարձին առթիւ կը նուիրէ 500 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ 50 Ֆ. «Յառաջ»ին:

⁂

Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան, կը նուիրեն 100 Ֆ. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Գուրգէն Փիրանեանի յիշատակին:

Ի ՆՊԱՍՏ Ս. ՂԱԶԱՐԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆՏԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՑԱՆԿ

 Լ. Գէորգեան 1000 Ֆ., Փարֆէօն Փրո-վանս (Օհանեան) 500 Ֆր., Պ. Կազէրեան 1000, Տէր եւ Տիկին Զօհրապ Սուքիաս-եան 250, Ա. Քէօրօղլանեան, Ռ. Մանուկ-եան, Ս. Քէմիրեան, Ժ. Փ. Ժամկոչեան 200-ական Ֆր., Տէմիրճեան, Լ. Լէօն-եան, Մարիամ Պօյաճեան, Մ. Զարիֆ-եան, Կ. Դարբինեան 100-ական, Նոյեմի Ռոզա 20, Կարօ Փօլատեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Կ. Սարեան 100, Յովսէփ Օհանեանի յիշատակին Օննիկ եւ Վահրամ Ճառայեան 200 Ֆ.: (Գումար՝ 4370 Ֆ.):

Կը խնդրուի դրամական բոլոր առաքում-ները ընել չէքով, միայն ու միայն հետե-եալ անունին ու հասցէին. -

C I C A M
c/o Crédit Suisse
92, *Ave. des Champs-Elysées*
75008 *PARIS*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՊՈՍԹԸՆ. - Տէր եւ Տիկին Մինաս Թէօ-լէօլեան իրենց հօրաքրոջ՝ Տիկին Ազնիւ Մարկոսեանի յիշատակին 150 տոլար:

⁂

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. - Նաւոյեան ընտանիք 300 փրանք:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Նոյեմբեր 29, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Ե-կեղեցին, Վարդապետական իր անդրա-նիկ պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՀԱՅԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կա-տարուի Լիոնի «Հայկազեան» վարժարա-նի աշակերտութեան կողմէ, ղեկավարու-թեամբ՝

Իսահակ Խչկր. Քահանայ Հէքիմեանի

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ շրջանի մեր հաւատացեալ ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 27, երեկոյեան ժամը 8.30-ին, հովուատան մէջ (36, ռիւ Ժ. Պ. Քլեմաճ, Ալֆորվիլ):

Կը դասախօսէ՝

ՆԵՐՍԷՍ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

նիւթ ունենալով՝

Հայ Եկեղեցւոյ Դաւանութիւնը

Ա Ռ Ի Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ

Երգչուհի՝

ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ

Եւ երգահան՝

ԳՈՒՐԳԷՆ ԱԼԷՄՇԱՀԻ

Սփիւռք - Կոմիտաս երգչախումբը վերհրատարակած է՝

ՆՈՐ CASSETTE ՄԸ

Նախկին 78 tours սալերէն արտատըպ-ւած՝

Nostalgie

ԿԱՐՕՍ : S. K. 1000

Յայտագիրը կը պարունակէ. -

FACE I —

8 մեներգներ Աստղիկ Առաքելեանի մեկնաբանութեամբ եւ դաշնակի ընկե-րակցութեամբ՝ Գ. Ալէմշահի:

FACE II —

Symphonique նուագախումբի համար գրուած 4 գործեր:

Ղեկավարութեան տակ՝ Գ. Ալէմշահի:

Գտնել. -

Սփիւռք — Կոմիտաս երգչախումբի անդամներուն եւ հետեւեալ հասցէներուն մօտ. -

M.C.A. d'Alfortville
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Librairie H. Samuelian
51, rue Mr.. le Prince, 75006 Paris
M.C. A. Décines
15, rue de 24 Avril 1915, 69150 Décines
Télécondorcet
175, ave. Jean Jaurès, 92140 Clamart
Librairie Palouyan
9, rue de Trévise, 75009 Paris
Hay Disc
35, rue Lamartine, 75009 Paris

ՏՕՆԱԾԱՌ

ARBRE DE NOEL

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL - MOORAT

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 12
Samedi 12 Décembre

Ժամը՝ 17-էն սկսեալ:
A partir de 17 heures

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՅԵՐԵԿՈՅԹ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ի նպաստ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ եւ ՍԱՄՈՒԷԼ-ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ Վարժարաններուն

Կիրակի, Դեկտեմբեր 6, ժամը 17-էն կէս գիշեր

Dans les salons de l'Hôtel George V
avenue George V, Paris 8e
AVEC LA PARTICIPATION DE L'ENSEMBLE

GAÏDZAG'S

Սեղանները ապահովել հեռաձայնելով՝
47 - 63 - 38 - 54 թիւին

Մուտք՝ 100 Ֆր.: Ուսանողներու՝ կէս գին:

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՃԱՇ

կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ՝
ի նպաստ իր դպրոցին,
Կիրակի, Նոյեմբեր 29,
ժամը 13-ին
Մշակոյթի Տան ճաշարանը
17, rue Bleue

◆ Հայկական նուագ
◆ Ընտանեկան մթնոլորտ

— ճաշագին՝ 120 Ֆր.
Երախաներուն՝ 60 Ֆր.:

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել՝
48 · 44 · 48 · 51 / 48 · 45 · 79 · 10
46 · 07 · 92 · 59

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 13,
ժամը 12.30-ին

YAN'S CLUB
5, ave. Reille, 75014 Paris

Ճաշագին՝ 150 Ֆր.:

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի կանխաւ ապահովել՝ հեռա-ձայնելով հետեւեալ թիւերուն.-

43 - 81 - 80 - 82
48 - 78 - 22 - 79

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
26

JEUDI
26 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.626 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.626

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԸՆԵՒԻ մէջ Խորհրդային Միութեան եւ Միացեալ – Նահանգներու Արտաքին նախարարները համաձայնեցան դաշնագրի մը շուրջ, որ թոյլ պիտի տայ Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջին տարողութեամբ հրթիռներու ամբողջական բարձումը։ Վերջին խոչընդոտները, որոնք ստուգումին կը վերաբերէին ջնջուեցան։ Վերջնական բնագիր մը կը պատրաստուի մինչեւ Դեկտեմբեր 7, Ռեկըն — Կորպաչով հանդիպումին համար։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ենթաշրջանային ընտրութեան Բ. շրջանին (Կիրակի, Նոյեմբեր 29), մեծամասնութեան թեկնածուին ճակատագիրը կախում ունի Ազգ. ճակատի դիրքէն։ Այս վերջինը, իբրեւ պատասխան լծթարներու դիրքին եւ յայտարարութեանց (ոչ մէկ զինակցութիւն Ազգ. ճակատի հետ) ձեռնպահութեան հրաւիրեց իր քուէարկողները։ Ժան Մարի Լը Փէն՝ «դրական ձեռնպահութիւն» որակեց իր առաջարկը, չեշտելով թէ իր քուէարկողները չեն կրնար զօրավիգ ըլլալ թեկնածուին՝ այնպիսի կուսակցութեան մը որ դուրս կը շպրտէ, աւելի քան երբեք անհրաժեշտ ազգային համախմբումէն, ազգ. ճակատը, անոր ընտրեալներն ու քուէարկողները։ Ժ. Ք. Կոտէնի համար, ձեռնպահութիւնը ձախին խաղին գալ կը նշանակէ։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԲԱՆՏԵՐՈՒ քուպացի բանտարկեալներու ապստամբական շարժումը կը շարունակուի։ Ծանօթ է որ անոնք չեն ուզեր Քուպա ղրկուիլ, ինչպէս կը նախատեսէ Ուաշինկթընի եւ Հաւանայի միջեւ կնքուած համաձայնագիր մը։ Աթլանթայի բանտին մէջ, այս քուպացիները 64 պատանդ բռնած են քանի մը օրէ։ Կ'ըսուի թէ 6 մեռեալ կայ եւ շուրջ 30 վիրաւոր։

ՁՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ամէնէն համբաւաւոր պանիրներէն՝ Վաշըրէնը մահացու է եւ վաճառքը արգիլուեցաւ, բայց յապաղումով եւ արդէն 25 մեռեալ կայ։ Հաստատուեցաւ որ կեղեւն է պատճառը համաճարակին, որ Վօ-ի շրջանը ծագած է 1983-էն ի վեր։ Լիսթերիօզ կը պատճառէ։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ նուազած է Ֆրանսայի մէջ, Հոկտեմբերին, մանաւանդ երիտասարդներու մօտ։ Համեմատութիւնը - 1% - կրնայ, անշուշտ, քիչ թուիլ բայց քաջալերական է եւ հետեւանք Սէկէնի ծրագրին։

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, մահափորձի ենթարկուած ֆրանսացի ճարտարագէտը, որ մահաքունի մէջ էր, Նոյ. 11-էն ի վեր, մեռաւ։ Միւս կողմէ, ֆրանսացի երկու զինուորական ոստիկաններու սպանութեան քննութեան կապակցութեամբ, լիբանանցի մը՝ Ժոզէֆ Գոզալճեան ձերբակալուած է տեղեկութիւններու քողարկումի համար։ Ան խանութ մը ունի եղեր Տորա եւ ոճրափորձին առեն ալ 48 ժամ պահարկումի տակ եղած է, հակասական յայտարարութիւններ ընելով։ Այժմ, քննիչ դատաւորը վճռեր է ձերբակալել տալ։

ԻՏԱԼԻԱ, ուր գործադուլի շարժումները երբեմն կը յաջորդէին վերջերս, բոլորովին «մեռած» երկրի մը վերածուեցաւ, Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 25, ընդհանուր գործադուլի հետեւանքով բոլոր մարզերուն եւ ամբողջ երկրին մէջ։ Ոչ իսկ թերթ լոյս կը տեսնէ։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24)

ԱԿԱԴ. ՅՈՎՍԷՓ ՕՐԲԵԼԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 100-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեւանի Գ. Սունդուկեան թատրոնին մէջ տեղի ունեցած է ակադ. Յովսէփ Օրբելիի ծննդեան հարիւրամեակին նուիրուած հանդիսաւոր նիստ մը։ Ներկայ եղած են Հայաստանի կուսակցական եւ պետական աւագանին, գիտութեան, գրականութեան եւ արուեստի մարզերու ծանօթ դէմքեր, հիւրեր, Օրբելիի աշակերտներ եւ հարազատներ։ Բացումը կատարած է յոբելենական յանձնախումբի նախագահ եւ փոխ – վարչապետ Եւրի Խօջամիրեան։ Յովսէփ Օրբելիի կեանքին ու գործին մասին խօսած է Հայաստանի ակադեմիայի նախագահ Վիկտոր Համբարձումեան։ Խօսք առած են նաեւ Խորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի ակադեմիա – ներու անդամ, պետական Էրմիթաժի տնօրէն՝ Բորիս Պիոտրովսկի, վրացի ակադ. Շ. Ձիձիգուրի, ակադ. Բարկէն Առաքելեան։

Նիստին մասնակցողներն ու հիւրերը Ծաղկաձորի մէջ ներկայ եղած են Օրբելի եղբայրներու յուշարձանի բացումին։ Խօսք առած են ակադ. Բարկէն Առաքելեան, Խորհրդային Միութեան ակադեմիայի արեւելագիտութեան հիմնարկի տնօրէնի տեղակալ Ռ. Ռիբակով, Էրմիթաժի տնօրէն ակադ. Բորիս Պիոտրովսկի եւ ուրիշներ։ Յուշարձանին հեղինակներն են քանդակագործ Ա. Յովսէփեան եւ ճարտարապետ Ռ. Ջուլհակեան։ Ռուբէն, Լեւոն եւ Յովսէփ Օրբելի եղբայրներու յուշարձանը կանգնած է առողջարանային աւանի կեդրոնը, նոյնանուն թանգարանի կողքին։ Հիւրերը դիտած են թանգարանին ցուցադրութիւնը, ուր կը գտնուին գիտնականներուն փաստաթուղթերը, անձնական իրերը, գիտական աշխատութիւնները։

Յովսէփ Օրբելիի ծննդեան հարիւրամեակին նուիրուած յոբելենական հանդիսութիւններու եզրափակիչ նիստին խօսք առած են պատմաբաններ Պ. Մուրադեան, Կ. Իւզբաշեան, Գ. Գրիգորեան, տոքթ. Ա. Գիւխարիա, Ջ. Ջալիլ որոնք կատարած են կովկասագիտութեան, հայագիտութեան, հայ վիմագրութեան, իրանագիտութեան եւ քրտագիտութեան մարզերու մէջ Յովսէփ Օրբելիի գործունէութեան բազմակողմանի գիտական վերլուծումը։

ՀԱՅ ԿՌՓԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԱԺԱԿԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

Պելկրատ տեղի ունեցած կռփամարտի աշխարհի բաժակի մրցաշարքին խորհրդային մարզիկներ նուաճած են երկու առաջին, երեքական երկրորդ եւ երրորդ մրցանակներ։ Մրցաշարքին մասնակցած են նաեւ Հայաստանէն երկու կռփամարտիկներ՝ երեւանցի Նշան Մունչեան եւ լենինականցի Մեխակ Ղազարեան։ Աւարտականին, 48 քիլօ ծանրութեան դասակարգին, Մունչեան հանդիպած է պուլկարացի Կ. Զոլաքովի։ Երկու մարզիկները անգամ մը հանդիպած էին իրարու Եւրոպայի այս տարուան ախոյեանութեան, ուր յաղթած էր Նշան Մունչեան։ Այս անգամ, սակայն, բարձրահասակ Պուլկարացին կրցած է գերազանցել Մունչեանը եւ նուաճել աշխարհի բաժակը։ Հայ կռփամարտիկը երկրորդ հանդիսացած է։ Մեխակ Ղազարեան 57 քիլօ ծանրութեան դասակարգին մէջ երրորդ տեղը գրաւած է։

ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԼՈՆՏՈՆ ԳՆԱՑ

Նոյեմբեր 24-ին, Պոլսոյ Շնորհք Պատրիարք Լոնտոն մեկնեցաւ վիրաբուժական փոքր գործողութեան մը ենթարկուելու համար։

Սրտանց կը մաղթենք որ Շնորհք Արք. կարճ ժամանակի մէջ վերագտնէ իր առողջական վիճակը։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

Կիրակի, Նոյեմբեր 22, ձախորդ օր մըն էր ֆրանսահայ ֆութպոլի խումբերուն համար։ Մարսէյլի Արծիւը եւս, իր դաշտին վրայ, չէ կրցած գլուխ ելլել Սէն – Ժէրոմի հետ եւ պարտուած է 2 — 1-ով։ Արծիւի կոլը նշանակած է խմբապետ՝ Ղազարեան։

Աստիճան մը բարձր դասակարգի մէջ, Սէն – Թ՛Անթուանի Հ. Մ.-ին պաշտպանողականը, Քաննի մէջ, քայքայուած է երկրորդ կիսախաղին եւ Մարսէյլցիները յաղթուած են՝ 5 — 0. Սէն – Թ՛Անթուան կը մնայ դասաւորումին 9-րդ աստիճանին վրայ, իսկ Արծիւ՝ վերջինն է իր խմբակին մէջ, ութ խաղերէ յետոյ։

Փոխանի ախոյեանութիւններուն մէջ, առաջին դասակարգ, Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւի եւ Սէն – Թ՛Անթուանի պահեստները հաւասարութեամբ վերջացուցած են իրենց մրցումները, առաջինը՝ Ֆ. Ք. Մարսէյլի դէմ (0 – 0), երկրորդը՝ Վէրտիէրի հետ (1 – 1)։

Փարիզեան շրջանի մեր գլխաւոր խումբերն ալ յաջող Կիրակի մը չեն ունեցած։ «Յառաջ» տուած է անոնց արդիւնքները իր Երեքշաբթի օրուան թիւին մէջ։ Կարելի չէ յաղթել ամէն Կիրակի...

Վ. Մ.

ՅՈՎՍԷՓ ՕՐԲԵԼԻԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երեւանի Լենին պողոտայի թիւ 9 տան ճակատին փակցուած է յուշատախտակ մը, ոգեկոչելու համար ակադ. Յովսէփ Օրբելին, որ տարիներ ապրած է այդ տունը։ Բացման արարողութեան խօսք առած են Հայաստանի ակադեմիայի նախագահ Վիկտոր Համբարձումեան, ակադ. Բարկէն Առաքելեան, պետական Էրմիթաժի տնօրէն ակադ. Բորիս Պիոտրովսկի շեշտելով Յովսէփ Օրբելիի նպաստը խորհրդային եւ համաշխարհային գիտութեան մէջ։

ՊԱՏՄԱԲԱՆ ՓՐՈՖ. ՍՏԵՓԱՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

«Գիտելիք» համամիութենական ընկերութեան վարչութեան որոշումով քաղաքական եւ գիտական գիտելիքներու ծանօթացման եւ տարածման մէջ իր ունեցած վաստակին համար պատմաբան փրոֆ. Ստեփան Ստեփանեան պարգեւատրուած է ակադ. Սերգէյ Վավիլովի անունը կրող մետալով։ Պատմաբանի գրիչին կը պատկանին արտաքին քաղաքականութեան եւ միջազգային յարաբերութիւններու հարցերուն վերաբերող կարգ մը հետազօտութիւններ, որոնց կարգին՝ 15 մենագրութիւն եւ գրքոյկ։ Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայերու ցեղասպանութեան, գերմանական աշխարհակալութեան պատմութեան նուիրուած իր աշխատութիւնները, ինչպէս նշած է ակադ. Ի. Մինց, նոր նպաստ կը բերեն պատմագիտութեան։

ՌԵԿԸՆԻ ԳԻՐԸ ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի

ՄԻԱՑԵԱԼ — ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԷՆ ՄԵԿՆՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նիւ – Եորքի Քենըտի օդակայանէն դէպի Փարիզ մեկնած ատեն, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը անակնկալը ունեցած է անձնական նամակ մը ստանալու Նախագահ Ռեկընէ, ձեռամբ Թորգոմ Արք.ի։

Կարճ այլ ջերմ տողերով, Նախագահ Ռեկըն իր համակրանքը կը յայտնէ հետեւեալ ձեւով. –

Պատիւ մը եղաւ ձեզ եւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ձեր պաշտօնակիցները ընդունիլ Սպիտակ Տուն, Հոկտեմբեր 26-ին։ Իրապէս կը գնահատեմ այս առիթը, հաստատելու համար Ամերիկայի փարումը կրօնական ազատութեան եւ յայտնելու գնահատանքը Ամերիկահայերու բերած նպաստին Միացեալ – Նահանգներու մէջ։ Խնդրեմ ընդունեցէք անկեղծ շնորհակալութիւններս Էջմիածնի Մայր Տաճարով պատկերազարդուած արծաթեայ ափսէին համար զոր նուիրեցիք ինծի։ Թանկագին յիշատակ մըն է ձեր բարեկամութեան եւ խորապէս երախտապարտ եմ ձեր յատուկ ազնուութեան համար։

Լաւագոյն մաղթանքներով։ Ռոնալտ Ռեկըն։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մ Ա Հ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ ԵՒ ԴԵՐԱՍԱՆ ԱՐԱՐԱՏ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆԻ

«Գրական Թերթ»ի Նոյեմբեր 13-ի թիւէն կ'իմանանք, թէ իր մահկանացուն կնքած է թատերագիր եւ դերասան Արարատ Մովսէսի Բարսեղեան։ Ծնած էր 1913-ին՝ Պաքու։ Աւարտելով տեղւոյն հայկական միջնակարգ վարժարանը մտած է Պաքուի հայկական թատրոնը եւ դերեր ստանձնած ծանօթ դերասաններու հետ։ Ան հանդէս եկած է նաեւ Աշտարակի, Էջմիածնի, Արտաշատի, Երեւանի Սունդուկեան, Պարոնեան, Պատանի հանդիսատեսի թատրոններուն մէջ։ Իր անունը կապուած է «Կամօ» թատերախաղին, որ 1937-ին Հայաստանի լաւագոյն թատերախաղերու մրցանակաբաշխութեան արժանացած է մրցանակի. բեմադրուած Անդրկովկասի կարգ մը թատրոնները։ Զանազան մրցանակներու արժանացած են նաեւ անոր «Հայ կինը» (1943), «Սիրոյ հովիտ» (1955), «Վարդենիկ» (1973) թատերախաղերը. Հայաստան, Վրաստան եւ Ազրպէյջան բեմադրուած են «Փակ դռներ», «Ծնունդ», «Լուսիկ Լիսինեան», «Ընդհանուր բաղնիք», «Պըլը – Պուղի» եւ այլ թատերախաղեր։ Արարատ Բարսեղեանի անունը ռուս ընթերցողին ծանօթ դարձած է 1979-ին Մոսկուա հրատարակուած «Պոկուած կրունկներ» գիրքով։ Իր գրիչին կը պատկանին հայկական թատրոնի կարգ մը դէմքերու՝ Լեւոն Երամեանի, Արտաւազդ Փաշայեանի, Յովսէփ Ռսկանեանի, Օրի Բունիաթեանի, Աշոտ Ներսիսեանի եւ այլոց նուիրուած մենագրական բնոյթի գրքոյկներ։

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս նախատեսուած էր, Գարբով յաղթեց 16-րդ հանդիպումին շարունակութեան, որ տեղի ունեցաւ Երեքշաբթի օր։

Այժմ երկու ախոյեանները հաւասար են՝ 8 — 8։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆԱՂԱՐՏ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄ

Նոր չէ, որ այս հարցը հրապարակ կը դրուի ընդհանրապէս Խորհրդային Միութեան եւ, յատկապէս, Հայաստանի մէջ: Այսպէս կոչուած հրապարակայնութեան երեւոյթը, խրոխտութիւնը, առաւել չափով առիթ կ'ընծայէ, որպէսզի օդոլորտի եւ ասոր ծիրին մէջ բնութեան միջավայրի անաղարտ պահպանութեան խնդիրը արծարծուի: Որովհետեւ, մասնաւորաբար Հայաստանի նման փոքր տարածութիւն ներկայացնող երկիրի մը համար հիմնական, կենսական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ:

Առանց շատ երկար ժամանակներու դիմելու, ըսենք, թէ Դոկտ. Փրոֆ. Խաչատուր Միրիմանեան դեռ 1970-ական թուականներուն, իր Բնութեան պահպանութեան հիմնական խնդիրները փոքրածաւալ գիրքին մէջ, շարք մը մատնանշումներու կարգին գրել կու տար, թէ Հանրապետութեան, – իմա՝ Հայաստան, – բազմաթիւ գործատուներ կ'աղտոտեն օդը մեծ քանակութեամբ ծծումբ, ազոտ, ածխածին եւ այլ նիւթեր արտաբերելով: Ասոնք, կ'ըսէր ան, կը գտնուին ընդհանրապէս Երեւան, Ալավերդի, Կիրովական, Հրազդան, Ղափան: Առանձնաբար մեծ վնաս կը պատճառեն թէ՛ բնութեան եւ թէ՛ մարդուն, ծծումբի օքսիդը՝ Ալավերդի, փլորինը՝ Երեւան, ազոտի եւ քլորի միացութիւնները՝ Կիրովական, սնդիկի եւ կապարի գոլորշիները՝ ճարտարարուեստ եւ փոխադրութիւն, կրաքարի փոշին՝ Հրազդան, Արարատ, ածխաթթուն եւայլն: Այս թունաւոր կազերը լուրջ վնաս կը հասցնեն եւ այլազան հիւանդութիւններու պատճառ կը դառնան մարդոց եւ անասուններուն, – քաղցկեղէն, թոքերու եւ ջիղերու հիւանդութիւններ: Կը մատնանշէր նաեւ աղմուկին պատճառած վնասը յատկապէս արդիւնաբերական մեծ կեդրոններուն եւ քաղաքներուն մէջ:

Գրքոյկին մէջ տեղ մը իբրեւ եզրակացութիւն կը գրէր, թէ Արտակարգ միջոցների պէտք է դիմել արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնների, – Ալավերդի, Կիրովական, Երեւան եւայլն, աւտոտրանսպորտի թունաւոր նիւթերի եւ աղմուկի դէմ պայքարելու ուղղութեամբ. դա անյետաձգելի պահանջ է ժողովրդի առողջապահութեան ու բնական հարստութիւնների պահպանման գործի վճռական բարելաւման համար:

Ատենին, ակադեմիկոս Տիգրան Խաչատուրով, խմբագրապետ «Վոպրոսի էկոնոմիկ» ամսագիրին, նկատել կու տար իր կարգին, թէ աշխարհի բնական աղբիւրները որքան ալ մեծաքանակ ըլլան, այսուհանդերձ, արտադրութեան եւ շահագործումին առաւել պահանջին պատճառներով կը դառնան աւելի սուր իւրաքանչիւր տասնամեակ, իւրաքանչիւր տարի: Այս ուղղութեամբ գրել կու տար, թէ արդիւնահանումի առաւել աճին հետ, անհրաժեշտ կը նկատուի հում նիւթերու մնացուկները չանտեսել: Այլ խօսքով զանոնք օգտագործել: Կ'ընդգծէր հարցազրոյցի մը ընթացքին, լոյս տեսած 1983-ի վերջերը Հայաստանի Արդիւնաբերութիւն ամսագիրին մէջ, թէ դժբախտաբար բնական աղբիւրներուն օգտագործումը ներկայ միջոցներով եւ չափանիշերով պատճառ կը դառնայ վնասակար արտանետուկներու ճամբով աղտոտելու, կեղտոտելու շրջապատը, այսինքն՝ բնութիւնն ու շնչող էակները:

Կ'արձանագրենք անոր յստակ խօսքերը, – ճշտում եւ կրկնում եմ եւս մի անգամ՝ խօսքը վերաբերում է այն բանին, որ մի կողմից ռացիոնալ եւ խնամքով օգտագործուեն հում նիւթերը եւ, միւս կողմից թոյլ չտրուի կամ նուազագոյնի հասցուի շրջապատող միջավայր արտանետուող մնացուկների քանակը:

Յատկանշական է դիտել տալ, թէ իր այս ընդգծած խօսքերուն առիթով ակադեմականը ցաւով կը մատնանշէր, թէ գործատուներու, ձեռնարկութիւններու եւ նախարարութիւններու վարիչները շատ յաճախ նկատի չեն առներ այս առաջադրութիւնները, քանի ասոնց նպատակը կը մնայ միմիայն ծրագիրներու իրագործումը, իրականացումը:

Պէտք է մատնանշել, թէ այս անհոգութիւնը կը բխի իրականութենէ մը, որ վարչաձեւին կը վերաբերի: Որովհետեւ, պատկան իշխանութիւնները մէկ կողմէ կը պահանջեն արտադրութեան յարատեւ աճը, որակն ալ չեշտելով եւ, այս ուղղութեամբ նիւթական քաջալերութիւններ ապահովելով: Քանակը՝ արտադրութեան, յատուկ առաջադրութիւն կը կազմէ:

Այսուհանդերձ, պէտք չէ անտեսել, թէ խորհրդային մարմինները տասնամեակներէ ի վեր կը պահանջեն, որ բոլոր արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները չաղտոտեն եւ չթունաւորեն միջավայրը, ապահովեն համապատասխան մաքրող սարքաւորումներ՝ չեզոքացնելու համար բոլոր տեսակի թունաւոր նիւթերը: Աւելին՝ համաձայն օրինագիծին, ո՛չ մէկ նոր գործատուն կրնայ կառուցուիլ եւ պետական նիւթական օժանդակութիւն ստանալ, եթէ նախապէս չապահովէ զտիչ-մաքրող սարքեր: Այս օրէնքը թոյլ չի տար պատկան մարմիններուն արգիլել նմանօրինակ սարքերով ապահովուած նոր գործատուներու հաստատումը:

Կ. Դեմիրճեան, Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի Առաջին քարտուղարը, կը յայտարարէր 1983ին գումարուած Կեդր. Կոմիտէի լիակատար նիստին, թէ արմատական փոփոխութիւններ կատարուած են բնութեան եւ շրջակայքի բնութեան նկատմամբ: Բնութեան պահպանութիւնը դրուած է պետական կարեւորագոյն խնդրի մակարդակի: Տարբեր չէր կրնար ըլլալ, քանի թոյլ տրուած սխալներուն պատճառով՝ արդիւնաբերութեան զարգացումին փուլին մէջ, յաճախ անմիտ որոշումներուն հետեւանքով, Հայաստանի այսպէս կոչուած մարմինը արդէն իսկ ծածկուած է եւ կը ծածկուի դժուար բուժելի վէրքերով, շրջակայքի միջավայրը առաւել չափով կը թունաւորուի:

Ուրախալի է հաստատել, թէ մեր երկիրին մէջ վերջին տարիներուն կարեւոր աշխատանք կը տարուի օդոլորտի եւ ասոր ծիրին մտնող բնութեան, – անտառ, հողատարածութիւն, ջուր, եւայլն, – ուղղութեամբ: Օրինակի համար կը յիշատակենք, թէ Սեւանի բնական աղբիւրներու համար կարեւոր քայլեր կ'առնուին: Կը դադրեցնեն Հրազդանի հանքաքիմիական գործատունին շինութիւնը, խիստ վնասակար արգնահողին արտադրութիւնը: Ալավերդի լեռնամետաղագործութեան գործատունին մնացուկները կը վերարտադրուին՝ Սանահին, Հաղպատ լեռնաշղթային բուսական աշխարհը վերականգնելու համար: Կը մաքրուի Դեբետ գետը, ինչպէս նաեւ Ողջին եւայլն:

Մեծ աշխատանքներ դրական արդիւնքներ կու տան Մարմարիկի աքանչելի հովիտին ապահովումին համար: Յատուկ ուշադրութիւն կը դարձուի Երեւանի, Կիրովականի եւ միւս քաղաքներուն եւ շրջաններուն օդոլորտի աւազանը առողջացնելու նպատակով:

Գնահատելով հանդերձ կատարուածը, որ անտեսանելի չէ, դժբախտաբար, աճող արդիւնաբերութիւնը եւ ասոնց պատասխանատուներուն ընդհանուր անտարբերութիւնը ընդհանրապէս մասնակի արդիւնքներ կ'արձանագրէ: Կ. Դեմիրճեան ատենին կ'ըսէր, թէ մարդոց մօտ հոգեբանութեան փոփոխութեան նշաններ ի յայտ կու գան: Փաստը այն կը մնայ, որ այդ հոգեփոխութիւնը ընդհանրական չէ եւ, հետեւաբար, հարցը պէտք է արմատապէս լուծել: Շարք մը գործատուներ պէտք է ընդմիշտ փակել, – այս մասին կ'արտայայտուին արդէն իսկ մասնագէտներ եւ գրողներ, – հիւլէական կեդրոնը, որուն մասին տասնամեակներ գրական խօսքեր կ'արտասանուէին, պէտք է փակուի, – արդէն իսկ ծաւալումը կը նախատեսուի խոչընդոտել եւ եղածն ալ վերջնապէս անհետացնել:

Մանաւանդ, ծրագիրներու իրականացումէն առաջ նախատեսել բնութեան անաղարտ պահպանումին ձգտող եւ հետեւող Խորհրդային օրինագիծին ճիշդ իրագործումը, ասոր տառացի գործադրութիւնը:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՅՈՒՇԵՐԷՍ

ԴՐՈՒԽԱԳ ՄԸ

Առաջին համաշխարհային պատերազմը վերջացած էր համաձայնականներու յաղթանակով. մենք մուսալեռցի Հայերս որ Բորդ Սաիտ ապաստանած էինք, 1919-ին վերադարձանք մեր ծննդավայրը: Իսկ 1915-ին Օսմանեան բանակին զինուորագրուած եւ տարագրուածներէն, որոնք 2000-էն աւելի էին, շատ քիչեր ողջ մնալով վերադարձած էին. անոնցմէ էր Հայրապետ Իգ. Մանճիեանը:

Ան նոր ամուսնացած, զաւկի տէր էր եղած, բայց թիզ մը հող չունէր. ուրիշներու քով աշխատելով ապրուստը կը ճարէր: Ձեռքէն ամէն գործ կու գար: Մենք ալ գործաւորի պէտք ունենալով կը նախընտրէինք զայն կանչել:

Ես դեռ 11 – 12 տարու պատանի, շատ կը հետաքրքրուէի անոր կեանքով ու պատմել կու տայի իր անցեալէն:

Մայիսի տաք օր մըն էր. նարնջենիի մը շուքին նստած հետեւեալ յուզումնալից երկար պատմութիւնը ըրաւ. –

« –1908-ի օսմանեան կայսրութեան մէջ Ազատութիւն – Արդարութիւն – Եղբայրութիւն նշանախօսքով Սահմանադրութիւն հռչակուած ու կարմիր Սուլթանը գահէն վար առնուած, նոր գաղափարաբանութեան տէր կառավարութիւն մը հիմնուած էր: Յաջորդ տարին՝ 1909-ի Ապրիլին Կիլիկիոյ հայկական ջարդը պատահեցաւ, որուն զոհ գարձան 30 հազար Հայեր: Այս բոլորէն դառնացած, քանի որ ծնողքէս ոչ մէկ ժառանգ ալ ունէի, ծննդավայրս թողուցի, հեռացայ:

Ասդ ու անդ շրջելէ ետք Իզմիր հասայ եւ սկսայ հայ եւ յոյն վաճառականներու քով աշխատիլ: Այդ միջոցին յոյն աղջկան մը սիրահարեցայ ու սկսայ անոր հետ ապրիլ:

Հասան 1915-ի առաջին ամիսները. Ապրիլի առաջին օրերը ամէն կողմ կանաչութեամբ ծածկուած, ուրախալի օրեր կ'աւետէին: Յանկարծ լուր մը հասաւ թէ Հայերը պիտի գաղթեն եւ յաջորդեց մունետիկներու կանչը, որոնք կ'ըսէին թէ ամէն Հայ՝ մեծ ու փոքր, առողջ թէ հիւանդ պէտք է պատրաստուի եւ ներկայանայ կայարան. ան որ ուշանայ պիտի պատժուի, եւ ով որ Հայ մը պահէ աւելի ծանր պատիժի պիտի ենթարկուի:

Ասոր վրայ հայութիւնը շուարած, հրամանին հնազանդելով փութաց կայարան. ես ալ յոյն սիրուհիս ձգած, ազգականներուս հետ կայարան գացի. գրեթէ իրարու վրայ դիզուած, իրիկուան ճամբայ ելանք. յաջորդ օրը Իսլահիէ կայարանը մեզ վար առին սուինաւոր զինուորներ եւ ոչխարի հօտի պէս քշեցին դէպի Հալէպ: Այս ճամբորդութեան ընթացքին ճամբաներու վրայ հազարաւոր մեռեալներ ու կիսամահներ տեսանք. տեսանք նաեւ սարսափելի տեսարան մը, ուր շուներ մարդու մը մարմինը կը բզկտէին. երբ յիշեմ կը սարսամ:

Կ'երթայինք դէպի Հալէպ. ճամբան դիակներ, դիակներ, ամէն կողմ դիակ: Վերջապէս հասանք. հոն ալ շուկաներն ու փողոցները լեցուն էին մեռածներու մարմիններով ու հա՜ց աղաղակողներով, որոնք յաջորդ օրերուն պիտի մահանային: Զանոնք ձիու կառքերու մէջ լեցուցած կը տանէին քաղաքէն դուրս: Օր մըն ալ լսեցինք թէ Պոլսոյ նշանաւոր հայ փաստաբաններ՝ Զօհրապն ու Վարդգէսը Ուրֆայի ճամբուն վրայ կացինահար սպաննուեր են:

Օր մըն ալ ոստիկաններ որպէս զինուորական փախստական բռնեցին զիս, ձեռքերս շղթայեցին ու զօրանոց տարին. անկէ ալ ուրիշ ընկերներու հետ Տէր – Զօր ղրկեցին ուր մեզի պէս շա՜տ շատեր կային, ու երկսեռ բազմութիւն մը:

Տէր – Զօր հասած մեզ տարին հարիւրի չափ հայ երիտասարդ բանուորներու քով, որոնք սկսած էին խոշոր փոս մը փորել, իբրեւ թէ որպէս ջուր լեցնելու աւազան: Ես ալ սկսայ աշխատիլ. կրնայինք մեր փորը կշտացնել չոր հացով մը:

Մեզ աշխատցնողը Մինաս Չաւուշ անունով մէկն էր: Օրէ օր աւազանը կը մեծնար ու կը խորանար: Ես կասկածելով թէ ան մեր գերեզմանը պիտի ըլլայ, իմաց տուի Մինաս Չաւուշին ու հեռացայ այդտեղէն:

Եփրատ գետը շատ մօտ էր մեզի: Քիչ մը լողալ գիտէի ու հագուստներս գլխուս փաթթած «ով Յիսուս» ըսելով ջուրը նետուեցայ մազապուրծ դիմացի ափը ելայ, փառք տալով Աստուծոյ:

Այդ անծայրածիր հողամասերէն քալելով կէսօրուան մօտ հասայ տեղ մը, ուր Արաբին մէկը արտը կը հերկէր իր զոյգ էշերով: Արաբերէն գիտնալով, բարեւ տուի, խօսեցայ: Ան «էրմէ՛ն էրմէ՛ն» ըսելով գլուխը շարժեց եւ զիս քովը նստեցուց. իրմէ աւելցած կերակուրները հանեց որ ուտեմ: Արդէն անօթութենէս աչքերս կարմրած էին: Այդ յաւաշ հացը, պանիրը եւ կարագը երբ կերայ վրաս հոգի եկաւ: Քիչ մը հանգիստ ընելէ ետք Արաբին ըսի որ ես ալ հերկեմ քիչ մը. ան երբ տեսաւ աշխատանքս չթողուց որ երթամ: Իրիկուան դէմ զիս հետը տուն տարաւ ու երկու կիներուն ներկայացուց, որպէս իրենց եղբայրը: Յաջորդ օրը ինծի արաբական տարազ հագցնելով ըսաւ թէ ասկէ ետք իրենց ընտանիքին մէկ անդամն եմ, մինչեւ որ աշխարհ խաղաղի ու ես իմ ծննդավայրս դառնամ:

Այսպէս, սկսանք ա՛լ ամէն օր միասին դաշտ երթալ հերկելու եւ ձմերուկ տնկելու: Օր մըն ալ մեր դաշտը եղած ժամանակ, տեսայ որ մեր Մինաս Չաւուշը հեւ ի հեւ կու գայ: Մեզի մօտենալով բարեւեց ու երբ իր անունը տուի ու ձայնէս զիս ճանչցաւ ըսաւ. – «Հայրապետ քեզ Աստուած խօսիլ տուած էր, թէ այդ մեր փորած աւազանը մեզի գերեզման պիտի ըլլար», եւ սկսաւ հետեւեալը պատմել ինծի:

«Այդ աւազան կոչուած փոսը որ բաւական ընդարձակուած էր, նախ մեծ ու պզտիկ երկսեռ ժողովուրդը սուինի սպառնալիքով իրարու վրայ լեցուցին եւ մենք՝ երիտասարդ բանուորներս ալ զանոնք ողջ – ողջ հողով ծածկեցինք: Յետոյ ժանտարմները մեզ չուանով մը իրարու կապած Եփրատ գետը նետեցին եւ սկսան կրակել վրանիս. բախտով զինուորներու պարպած գնդակներէն չուանը փրթած էր եւ կրցայ դիմաց անցնիլ եւ ուղղակի հոս եկայ»:

Ես տարի մը ապրեցայ Արաբին քով. շատ հանգիստ էի, մանաւանդ ծխախոտի առատութեան ուրախ էի: Զիս Աբար Իպրահիմ կոչեցին:

Օր մըն ալ այսքան հանգստութիւն արհամարհելով հագուստներս առի, ու առանց իսկ տունը լուր տալու, ճամբայ ինկայ դէպի արեւմուտք: Օր մըն ալ տեսայ որ Տիւրքմէններու մէջ եմ: Արաբերէն գիտնալուս շնորհիւ ուր որ գացի առանց փորձանքի գլուխս ազատեցի:

Անոնք ալ երիտասարդութիւնս ու յանդգնութիւնս տեսնելով իրենց աշիրէթի պետին տարին զիս, որ հաւնելով իրեն թիկնապահ առաւ ըսելով. – «Հայերը աւելի քաջ ու վստահելի կ'ըլլան ամէն տեսակէտէ»:

Հոս ալ հազիւ 7 – 8 ամիս անցուցած էի, դարձեալ սատանային դրդումով, զէնքս թողուցի, հագուստներս առած հեռացայ, այս անգամ ուղղուեցայ դէպի հիւսիս, ծննդավայրս մօտեցնելով: Շաբաթներ քալելով վերջապէս հասեր էի Սուէտիա, ուր կը տիրապետէր ալեւիներու կրօնապետ Շէյխ Մաըրուֆ ծիլլի: Ասոր ալ զինուորագրուեցայ Աբար Իպրահիմ անունով: Հոն մնացի մինչեւ զինադադար, մինչեւ որ եկան Հայերը. եղբայրս ալ վերադարձած էր:

Ես ալ չէյխին քովէն բաժնուելով եկայ Վաքըֆ գիւղ: Մի քանի շաբաթ վերջ բախտը ունեցայ գաղթականութենէ ողջ վերադարձած աղջկան մը հետ ամուսնանալու եւ անկէ զաւակներ ալ ունեցայ»:

Ներկայիս, երբ հայկական բանաձեւեր օրակարգի նիւթ կ'ըլլան Եւրոպայի եւ Ամերիկայի քաղաքական ժողովներու մէջ, ու մեր նախկին բարեկամները կ'ուրանան Թուրքերու կողմէ կատարուած Հայերու ցեղասպանութիւնը 1915 – 1923 տարիներուն, որու ականատես եղած են իրենք, կը յիշեմ Հայրապետին պատմածները:

Գ. Թ.

ՆՈՐ ՁԱՅՆԵՐԻԶ ՄԸ

ԿԱՐՕՏ
ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆԻ ԵՒ ԳՈՒՐԳԷՆ Մ. ԱԼԷՄՇԱՀԻ

Ֆրանսահայ գաղութի 1940–ական թըւականներու երաժշտական կեանքին մէջ ծանօթ անուն մըն էր Աստղիկ Առաքելեան, որ իր ձայնին բնական որակով, երգարուեստի կալուածէն ներս իր մեկնարանութեան հաղորդականութեամբ ներկայութիւն մըն էր բեմերու վրայ, Փարիզի Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբի իբրեւ մեներգչուհի: Երգչախումբը՝ զոր այդ տարիներուն կը ղեկավարէր Գուրգէն Մ. Ալէմշահ: Երգչախումբը՝ յաւերժացնելու համար յիշատակը երգչուհի Աստղիկ Առաքելեանի եւ իր նախկին ղեկավար ու երգահան Գուրգէն Մ. Ալէմշահի, հին 78 շրջան սալերէն արտատպելով հրապարակ հանած է ձայներիզ մը՝ զայն կոչելով «Կարօտ»:

Ձայներիզին մէկ երեսը կը պարունակէ Աստղիկ Առաքելեանի մեկնաբանութեամբ եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Գուրգէն Ալէմշահի 8 երգեր՝ Աշուղ Շերամի «Նամի նազ ունի»ն, Դանիէլ Ղազարեանի «Անոյշ Գարուն»ը, ժողովրդական «Զով գիշեր»ը, Սայաթ Նովայի «Մի խօսք ունիմ»ն ու «Բլբուլի հիդ»ը եւ Գ. Ալէմշահի «Իղձ»ը, «Նազեր»ը եւ «Իմ երգը»: Երգերու մեկնաբանութեան մէջ կը զգացուին Աստղիկ Առաքելեանի ձայնին քնքշութիւնն ու գրաւչութիւնը, երգարուեստի արտայայտութեան միջոցներու լաւագոյն օգտագործումը: Եւ ըսել թէ երաժշտանոց չյաճախած ու վկայականներու չտիրացած, այսուհանդերձ արուեստագէտուհիի հոգիով ու ապրումներով աղըբիւրն երգչուհին՝ «ինքզինք լուրջի չէ առած» եւ ոչ մէկ ատեն մտածած է կեանքի ասպարէզ դարձնել երգարուեստը: Այն քիչը՝ որ մնացած է իրմէ որպէս յիշատակ, արդէն իսկ մեզի կը ներշնչէ կարօտի զգացումներ, կարօտ՝ իր ձայնին, կարօտ՝ իր արուեստին:

Ձայներիզին երկրորդ երեսը կը պարունակէ սէնֆոնիք նուագախումբի համար գրուած չորս գործեր՝ Ալ. Սպենդիարեանի «Ալմաստ» օփերայէն հատուած մը՝ «Պարսկական քայլերգ», Կոմիտասի «Էրանկի»ն, Ալէմշահի դաշնաւորով, Ալէմշահի «Արեւելեան գիշերներ»ը եւ Սպենդիարեանի «Երեւանեան էթիւտներ»ը: Նուագախումբը կը ղեկավարէ Գ. Ալէմշահ:

Յովհաննէս Թումանեանի «Թմկաբերդի առումը» պոէմի հիման վրայ «Ալմաստ» օփերայի վրայ Սպենդիարեան սկսած է աշխատիլ 1916 թուականին եւ տեւած է մինչեւ իր կեանքին վերջը (1928 Մայիս 7): Զօրս գործողութիւններէ բաղկացած օփերային վերջին գործողութեան գործիքաւորումը չէ կրցած աւարտել Սպենդիարեան, որու մահէն ետք օփերան ամբողջացուցած է Ռիմսկի – Կորսակովի աշակերտ Մաքսիմիլեան Շթայնպէրկ: «Երեւանեան էթիւտներ»ը Սպենդիարեան գրած է Երեւանի առաջին սէնֆոնիք նուագախումբին համար, որուն ղեկավարն էր ինք: Գործը բաղկացած է տարբեր բնոյթի երկու պարային կտորներէ, որոնք կը սկսին դանդաղ, ծաւալուն նախաբանով: Առաջին էթիւտը՝ «Էնզելի», սահուն, հեզաճկուն կանացի մենապար մըն է, ուր օգտագործուած է Սայաթ Նովայի «Դուն էն գլխէն» երգի մեղեդին: Երկրորդ էթիւտի յատկանըշական մեղեդին «Հիճազ»ն է, ուր կը ցոլան տրամութեան ու թախիծի տրամադրութիւններ: Էթիւտներու համար որպէս թեմա ծառայած են հայկական եւ արաբական մեղեդիներ, զորս Սպենդիարեան լսած է Երեւանի մէջ ժողովրդական երաժիշտներու մեկնաբանութեամբ:

Կոմիտասի «Էրանկի» մեղեդին օգտագործելով Ալէմշահ ստեղծած է սէնֆոնիք հոյակապ գործ մը, հարազատութեամբ պահելով մեղեդիին հայկական բոյրը եւ անոր տալով սէնֆոնիք երաժշտութեան ընձեռած հարուստ երանգներ: «Արեւելեան գիշերներ» ստեղծագործութեամբ Գուրգէն Ալէմշահ ցոյց կուտայ, որ ունի տաղանդը խրաքանչիւր ժողովուրդի երաժշտութեան տալու իր հարազատ շունչն ու մթնոլորտը: Փոքրիկներու տակ թաղուած այս գործերու արտատպումը մեզի կը թելադրէ մտածել, թէ ինչու Հայաստանի սէնֆոնիք նուագախումբերը (Սփիւռքի մէջ չատ չունինք անոնցմէ) իրենց նուագացանկերուն մէջ չեն առներ այսքան մեծարժէք գործեր, զորս կարելի է դասել հայ երաժշտութեան մարգի խոշոր մեծերու՝ Խաչատրեանի, Սպենդիարեանի, Գ. Եղիազարեանի, Էդգար Յովհաննիսեանի ստեղծագործութիւններու շարքին:

Նման գործերու հրապարակ վերհանումին առթիւ ի սրտէ շնորհաւորելի է Սիփան — Կոմիտաս երգչախումբը, որ Աստղիկ Առաքելեանի ձայնին եւ Գուրգէն Ալէմշահի գործերուն կարօտը կենդանի ներկայութիւն մը կը դարձնէ մեր տուներուն մէջ, ուր անպայման տեղ պէտք է գտնէ այս ձայներիզը:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԾԱՂՈՒԹ-Ը ԾՂԱՂՈՒԹ

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Թէքէեան Մշակ. Միութեան «Եուսուֆեան» կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 23–ին, տեղի ունեցած է հանդիպում մը Հայկական Սովետական Հանրագիտարանի խմբագրապետ փրոֆ. Մակիչ Արզումանեանի հետ: Պատմաբանին կեանքն ու վաստակը ներկայացուցած է Անդրանիկ Փոլատեան: Փրոֆ. Արզումանեան անդրադարձած է Հանրագիտարանի գաղափարին, ծրագրումներուն և իրագործումին, նշելով որ հրատարակութիւնը ունի 160 հոգինոց անձնակազմ մը եւ 8 հազար աշխատակից: Առաջադրուած է 10 հատոր պատրաստել, մինչ ցարժմ լոյս տեսած է 12 հատոր: Իւրաքանչիւր հատորէն լոյս տեսած է 100 հազար օրինակ: Հրատարակութիւնը ոչ միայն իր ծախքը գոցած է, այլեւ նկատելի եկամուտ մը ունեցած: Ներկայիս խմբագրութիւնը ձեռնարկած է նոր հանրագիտարաններու պատրաստութեան, նուիրուած՝ Երեւանի, Խորհրդային Հայաստանի պատմութեան, մշակոյթի յուշարձաններուն, արուեստի ու գրականութեան եւայլն: Փրոֆ. Մակիչ Արզումանեան ուսումնասիրած է ռուսական, Անդրկովկասի ու Հայաստանի յեղափոխական շարժումները: Հեղինակն է 20 հատորներու: Ան կը պատրաստէ նոր աշխատութիւն մը տալու համար Արեւմտահայութեան դառն վիճակը եւ Օսմանեան բռնակալութեան դէմ անոր մղած ազատագրական պայքարներուն պատմութիւնը:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ ճարտարապետ Յարութ Գույումճեան, ի յիշատակ իր ծնողաց, 8 միլիոն լ. ոսկի նուիրելով հիմնած է ֆոնտ մը, որուն տոկոսէն պիտի օգտըւին որբ ու կարիքաւոր հայ աշակերտներ: Հիմնադրամէն կրնան օգտուիլ մասնաւորաբար այն աշակերտները, որոնք կը հետեւին արհեստից վարժարանի մը դասաւանդութեանց: Նուիրատուին նպատակն է հիմնադրամի գումարին վրայ աւելցնելով՝ ապագային ունենալ արդիական Հայ Արհեստից վարժարան մը:

**

ՍԱՆ — ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 17–ին, տեղի ունեցած է դպրոցի բարերարներուն շքանըշանի տուչութիւնը, ներկայութեամբ Թեմին առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի: Խօսք առնելով հոգաբարձութեան ատենապետը՝ Ալպէր Բալայեան, անդրադարձած է եկեղեցւոյ 21–րդ տարեդարձին, գնահատելով բարերարներու գործը: Հոգեւոր հովիւը՝ Տաթեւ քհնյ. Գալուստեան անդրադառնալէ ետք դպրոցաշինութեան նուիրական գործին եւ մեր ժողովուրդի զոհաբերութեան ոգիին՝ ներկայացուցած է դպրոցին բարերարները՝ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր եւ Մելինէ Գալուզեան, որոնք եօթը տարի առաջ 100 հազար տոլար նուիրելով սատարած են դպրոցին բարերարութիւնը, Մելինէի եղբօր՝ Քարլ Զաքարեանի հետ, որ իր կարգին 100 հազար տոլար յատկացուցած է եւ դպրոցը կոչուած «Գալուզեան Զաքարեան» ազգային նախակրթարան: Դպրոցին երրորդ բարերարը՝ Հրաչ Դարբինեան, 210 հազար տոլար նուիրելով սատարած է միջնակարգ դպրոցի բարերարութիւնը: Իր փափաքով միջնակարգը կոչուած է «Վասպուրական միջնակարգ վարժարան»: Առաջնորդը անդրադառնալէ ետք հայ ժողովուրդի ապետական ոգիին եւ նոր սպետներու զոհաբերութեան, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի կողմէ շնորհուած «Կիլիկեան Ասպետ» շքանշանները յանձնած է բարերարներուն:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Ահարոնեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 2–ին, տեղի ունեցած է հանդիպում մը Աշոտ Մալաքեանի հետ, կազմակերպութեամբ Համազգայինին: Բացումը կատարած է Վիգէն Աֆարեան: Շաքէ Մինասեան ներկայացուցած է օրւան հիւրը եւ իր «Մայրիկ» գործը: Հեղինակը խօսած է իր գիրքին եւ իր անուան Հանրի Վէրնէօյով փոխարինումին մասին:

**

ԳԻՒՄՐԻԷՆ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 1–ին, նուագահանդէս մը տուած է ջութակահար Ժիրայր Գանթարճեան: Յայտագրի առաջին բաժնին, արուեստագէտը մեկնաբանած է եւրոպական դասական գործեր, իսկ երկրորդ բաժնին՝ Կոմիտաս, Համբարձում Պէրպէրեան, Ռուբէն Գրիգորեան եւ Արամ Խաչատրեան:

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 24–ին, տեղի ունեցած է մեծաքանքի երեկոյթ մը, նուիրուած՝ ուսուցչուհի Տիկին Լիլի Մրրիկեանի: Ներկայ եղած են 400 հոգի: Ձեռնարկը՝ որպէս երախտագիտութիւն՝ կազմակերպած է Շրջանաւարտից Միութիւնը: Հանդիսութիւնը վարած է Սալբի Յարութիւնեան – Ղազարեան, անդրադառնալով նաեւ Տիկին Մրրիկեանի բարեմասնութիւններուն՝ խորհրդատու, ծնողք, մասնագէտ, հոգեբան եւ ընկերուհի: Երախտագիտական խօսքեր արտասանած են Ծնող – Ուսուցչական Մարմնի, Հոգաբարձութեան եւ Շրջանաւարտներու ներկայացուցիչները եւ նուէրներ յանձնած ուսուցչուհիին: Տիկին Մրրիկեան դըրսաւներ պատմած է 21 տարիներու իր պաշտօնավարութեան շրջանէն: Ներկայիս ան տեսչուհին է Օրէնճ Քաունթիի «Արի Կիրակոս Մինասեան» վարժարանին:

**

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ եւ Մոնրէալի մէջ, Նոյեմբեր 6–ին եւ 8–ին, տեղի ունեցած են հրապարակային ձեռնարկներ, կազմակերպութեամբ Հայ Դատի Յանձնախումբին: Հանդէս եկած է Ֆրանսայի Հայ Դատի Յանձնախումբի ատենապետ Ռոպէր Այտապիրեան, ներկայացնելով այն աշխատանքները՝ որոնք յանգեցան Եւրոպական Խորհրդարանի Յունիս 18–ի ծանօթ բանաձեւին:

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Վարդան Աճէմեան» Թատերախումբը, Հոկտեմբեր 11–ին եւ 25–ին, ներկայացուցած է ռուս թատերագիր Ալ. Վամփիլովի «Անդրանիկ զաւակը» երկու արարով թատերախաղը, բեմադրութեամբ Ժան Նշանեանի: Ռուս ընտանիքի մը անդամներուն միջեւ ծագած ներքին հարցերը եւ օտար տղու մը այդ ընտանիքէն ներս յանկարծակի մուտքը, իբրեւ անոնց անդրանիկ զաւակը, կորիզը կը կազմեն թատերախաղին: Բեմադրութեան ձեւաւորումը կատարած է Արամ Ալաճաճեան, երաժշտութիւնը՝ Յարութիւն Վարդանեանի, երգերը՝ Ռուբէն Հախվերտեանի, դիմայարդարումը՝ Նազարէթ Աջապահեանի:

ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ՉԱՐԵՆՑ ՍՊԱՆԵՐԷՆ

Եղիշէ Չարենցի 90–ամեակին առիթով, Պուէնոս – Այրէսի մէջ, «Աւանդ» հրատարակչականը լոյս ընծայած է Չարենցի հատընտիր մը, սպաներէն, զոր կազմած ու թարգմանած է Վարդան Մատթէոսեան:

Չարենցի ներկայացուած քանմէկ քերթուածներու ընդմէջէն, որոնք կ'ընդգըրկեն 1913 – 1937 ժամանակաշրջանը, Վարդան Մատթէոսեան լաւագոյնս արտայայտած է բանաստեղծին գրական ոճը՝ հայկական զգայականութեան փոխանցումով: «Գիրք ճանապարհի» խորագրով, Չարենցի այս հատընտիրը կը բաղկանայ սիրային, յեղափոխական, քնարական, հայրենասիրական եւ իմաստասիրական գործերէ. ի մէջ այլոց՝ «Երազում եմ այն երկիրը հեռաւոր..», «Հայրենիքում», «Ամբոխները խելագարուած», «Մահուան տեսիլ», «Ես իմ անոյշ Հայաստանի...», «Ութնեակներ արեւին» շարքէն, «Ռուբայաթ» (հատուածներ), «Էպիքական առաւօտ», «Տաղ սիրոյ ձօնուած ապագայի պատանիներին», «Ոօրը խորհուրդ քաղաք կառուցողներին», «Հերոսի խրսամնիքը» (հատուած):

Ողջունե՛նք այս երիտասարդ հայրենասէր տղան (23 տարեկան է) որ հայկական գրականութիւնը լոյս աշխարհ կը բերէ եւ կարելիութիւնը կ'ընծայէ որ բազմախօս մարդիկ ճանչնան զայն:

ԸՆԹԵՐՑՈՂ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԵՌՆԱՐԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան, Որբերու Օգնութեան Մարմինը, կուտայ այս տարի եւս, իր տարեկան մեծ ցերեկոյթ — պարահանդէսը, Կիրակի օր, Դեկտեմբեր 6–ին, ժամը 17 – 24, Օթէլ Ժորժ Ե. շքեղ սրահներուն մէջ:

Այս առթիւ, անգամ մը եւս, Միութիւնս պարտք կը համարի, տեղեկատուութիւն մը ընել իր ազգակիցներուն որոնք, տարիներէ ի վեր, կը բերեն իրենց բարոյական թէ նիւթական աջակցութիւնը, կանգուն պահելու համար 1913 թուականներուն, Փարիզի մէջ հիմնուած, ամէնէն հին Միութիւններէն մին:

Որբերու Օգնութեան Մարմնին նպատակն է, իր պաշտպանութեան տակ առնել, բախտաւորել մանուկներ, եւ տալ անոնց հայեցի, տոհմային դաստիարակութիւն, մասնաւորաբար, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի եւ Մխիթարեան Հայրերու մօտ, որոնք դաստիարակած են սերունդ, ազգապահպանման մեծ դեր մը կատարելով Փարիզի եւ շրջակայքի հայ գաղութին մօտ:

Շնորհիւ իր տարեկան մեծ պարահանդէսին, դրոշմաթուղթերուն, եւ զանազան նուիրատուութիւններուն, Միութիւնս կ'ապահովէ իր պաշտպանեալ սաներու եւ սանուհիներուն դպրոցական ծախքերը:

Միութիւնս, հրապարակաւ կը յայտնէ իր ազգակից բարերարներուն, իր սրտագին շնորհակալութիւնները, եւ թարգման կը հանդիսանայ, իր պաշտպանեալներուն երախտագիտական զգացումներուն:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Պերճ Յովնանեան իրենց սիրեցեալ բարեկամին Պարոյր Վարդանեան – Նոանեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

Այրի Տիկին Ներսէս Խաչիկեան իր ամուսնոյն մահուան տարելիցին ի յիշատակ 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին եւ 200 Ֆր. Լիբանանահայ տղոց (Կապոյտ Խաչ) : Ստանալ «Յառաջ»էն :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուլվար Օտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Յովսէփ Արգումանեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները. – Արգումանեան ընտանիք 1000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէր-Ալէքսեան, Տէր եւ Տիկին Վանիկ Խըլըյեան 100-ական, Պուլվար Օտոյի Կապ. Խաչի Լօլա Սասունի մասնաճիւղ 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սերոբ Գինոսեան, Տէր եւ Տիկին Վահէ Ֆըրնըզլեան եւ Տէր եւ Տիկին Ներսէս Ծատուրեան 50-ական Ֆ. :

– ԼՕԹՕ –

Սէն – Ժէրմէի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը այս տարի եւս կը կազմակերպէ Թղթախաղ (լօթօ) Թայիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտեմբեր 12-ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 8½-ին :

Դեկտեմբեր 20-ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 4-ին :

Դեկտեմբեր 27-ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4-ին :

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՃԱՇ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ՝
ի նպաստ իր դպրոցին,
Կիրակի, Նոյեմբեր 29,
ժամը 13-ին
Մշակոյթի Տան ճաշարանը
17, rue Bleue

- Հայկական նուագ
- Ընտանեկան մթնոլորտ

— ճաշագին՝ 120 Ֆր.
Երախաներուն՝ 60 Ֆր. :
Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել՝
48 · 44 · 48 · 51 / 48 · 45 · 79 · 10
46 · 07 · 92 · 59

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Նոյեմբեր 29, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցին, Վարդապետական իր անդրանիկ պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Լիոնի «Հայկազեան» վարժարանի աշակերտութեան կողմէ, ղեկավարութեամբ՝

Իսահակ խչկր. Քահանայ Հէքիմեանի

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ շրջանի մեր հաւատացեալ ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան :

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 27, երեկոյեան ժամը 8·30-ին, հովուատան մէջ (36, ռիւ Ժ. Պ. Քլեման, Ալֆորվիլ) :

Կը դասախօսէ՝

ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Նիւթ ունենալով՝

Հայ Եկեղեցւոյ Դաւանութիւնը

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Սէն – Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս – Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ներկայիս կը տեղեկացնէ իր Թաղի եւ Շրջակայից բարեպաշտ ժողովուրդին Թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 29, Ս. Թադէոս — Բարթողիմէոս Առաքելոց տօնին եւ Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան — Ուխտի առթիւ կը կատարուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի ընթացքին Յակոբ Եպիսկ. կիսասարկաւագութեան աստիճան կը շնորհէ մեր եկեղեցւոյ երիտասարդ Ուրարակիր՝ Արթօ Գազանճեանի :

Առաւօտեան ժամերգութիւնը՝ 8-ին, պատարագ՝ 9·45-ին, քարոզ ժամը 11-ին, հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45-ին, մասնաւոր բոլոր անոնց համար, որոնք ծառայեցին բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեամբ եկեղեցւոյս պայծառութեան համար :

Մատաղօրհնութիւն՝ 12-ին :

Կրօնական հանդիսութեանց կը յաջորդէ ճաշ, ի պատիւ Յակոբ Եպիսկ.ի եւ մեր յարգելի հիւրերուն եւ մեր սիրելի ժողովուրդին : Տեղի կ'ունենայ դեղարուեստական բաժին : Սանթըր Սօսիալ – Լա Մարթինը, Փալանք, Սէն – Թ'Անթուան : Ճաշերը պատրաստուած են եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց կողմէ :

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս երգչախումբը :

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրախութեամբ կը յայտնենք մեր ժողովուրդին, Թէ շնորհիւ ազնուասիրտ ԱՆԱՆՈՒՆ ԲԱՐԵՐԱՐԻ մը ինքնաբուխ նուիրատուութեան՝ Փարիզի Սուրբ – Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Սուրբ Սեղանն ու Խորանը ամբողջապէս նորոգուեցան, բարեզարդուեցան եւ ոսկեպատուեցան :

Նորոգութեան այս աշխատանքները տեւեցին՝ Օգոստոս 17-էն մինչեւ Նոյեմբեր 6, – 1987 :

Սոյն բարեպաշտական օրինակելի նուիրատուութեան երեւոյթը յանձնելով մեր ժողովուրդի ուշադրութեան եւ գնահատանքին, ի սրտէ կ'աղօթենք ազնիւ քրիստոնեայ անանուն բարերարին եւ ընտանիքին արեւշատութեան համար :

ԴԻՒԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
(Կնիք)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ — ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Սուրբ Սեղանոյն նորոգման, բարեզարդման եւ ոսկեպատման աշխատանքները աւարտած ըլլալով, Կիրակի օր, Նոյեմբեր 29-ին, որ կը զուգադիպի մեր Առաջին Լուսաւորիչներուն՝ Սուրբ Թադէոս եւ Սուրբ Բարդուղիմէոս Առաքեալներու Տօնին, առաւօտեան ժամը 10·30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 85-րդ եւ Օծման 83-րդ տարեդարձներուն առիթով – հիմնադրուած՝ Հոկտեմբեր 5, – 1902-ին եւ Օծուած՝ Հոկտեմբեր 2, – 1904-ին–, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
(Առաջնորդ Հայոց Փարիզի)

Պատարագի ընթացքին Հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի եւ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար :

Նոյն ատեն Արեւշատութեան աղօթք եւ Մաղթանք պիտի ըլլան Մայր Եկեղեցւոյ ի կեանս եղող Բարերարներուն ու անոնց հարազատներուն համար :

Պատարագի աւարտին՝ Մատաղ պիտի օրհնուի :

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ Սուրբ պատարագին եւ մասնակցիլ յիշատակի եւ յարգանքի այս աղօթքներուն :

Ս. ՅՈՎՀ.-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ Բարերարներն են.-

Եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեան, Աթանագինէ Էգնայեան, Ռափայէլ Մարկոսեան, Արմենակ Համբարձումեան, Պօղոս – Նուպար Փաշա, Սիրանոյշ Ֆրէնկեան, Երուանդ Պարկըրճեան, Կարապետ Յակոբեան, Յակոբ Տէր – Յակոբեան, Գէորգ Պագըրճեան, Վահագն Իչդալացեան, Խաչատուր Պետրոսեան, Սօֆիա Պետրոսեան, Եդուարդ Պապեան, Զապէլ Պէօճէքեան, Յակոբ եւ Մարիամ Տամլամեան, Միհրան եւ Թագուհի Գավէզեան, Յարութիւն եւ Մարի Ժամկոչեան, Հմայեակ եւ Աննիճա Ալեքսանեան, Աշոտ Ֆրէնկեան, Նուրհան Ֆրէնկեան, Գրիգոր Փաթթուքեան, Աբրահամ Ղուկասեան, Յարութիւն եւ Արշալոյս Միւթէվէլեան, Վեհանոյշ Զըրաշեան, Զապէլ Ալթունեան, Տիրուհի Միքայէլեան, Արմինէ – Մելիք Գալէնտէրեան, Զաւէն Տէր – Սարգիսեան, Հայկ Զրուանդեան, Սրբուհի Զատիկեան, Յովհաննէս Մալեանց, Ռօզա Պագըրճեան, Արմէն Պետրոսեան, Մելգոն Պետրոսեան, Հերմին Քանթար, Յարութիւն Սէտիկեան, Մարի Ա. Տէտէեան, Մօրիս Օպէր, Իրէն – Էնկէլ Գույումճեան, Պերճ Գույումճեան, Զարուհի Թորոսեան, Եւփիմէ Աւետիսեան (Անայիս), Աստրա Թորոսեան, Վրոյր Հալէպլըեան, Մուշեղ Պետրոսեան, Թադէոս Սթաթեան, Մարգրիտ Շմաւոնեան, Վէրթայմ Աղապէկեան, Հայկ Աղապէկեան, Սօֆի – Ռօզ Գանճեան, Նոյեմի Ամպէրեան, Գառնիկ Մոմճեան, Գաբրիէլ Համբարձումեան, Մովսէս եւ Նարդուհի Տէմիրճեան, Ս. եւ Զ. Սանթուրճեան – Հալէպլեան, Տիգրան եւ Մարիամ Կակազեան, Վահրամ Ասլանեան, Վիքթորիա Ասլանեան, Վալանթէն Ղուկասեան, Մարիամ եւ որդի Գուրգէն Ակոնայեան, Ստեփան Քոչարեան, Մանիա Քոչարեան, Սեդրակ Քարեան, Վարդան եւ Երանուհի Թիւթիւնճեան, Մարգրիտ Փափազեան, Աննիճա Ճիհանեան, Մայրանոյշ Գործունեան, Թագուհի Պետոյեան, Սեդրակ եւ Մարիամ Գավուննեան, Վարդանոյշ Յակոբեան, Լէա Սէրայտարեան, Թամար Պարպիրօթ, Մարիամ եւ Յովհաննէս Բարսեղեան, Արմէն Մամէգ, Արեղնազ Հիւրէ, Արաքսի Ակոնայեան, Սիմոն Յովնանեան, Վանուհի Յովնանեան, Նշան եւ Միշէլ Ժամկոչեան, Վահրամ Սէֆէրեան, Սարգիս - Մինաս Ճիհանեան, Աղաւնի Թորոսեան, Յարեխ Յարութիւնեան, Թագուհի Յարութիւնեան, Մարտիկ Տակառեան, Հայկազ Սինանեան, Միհրանոյշ Մեսրոպեան, Յովհ. Ըշըլեան, Սիլվարդ Խուկանեան, Եսթէր Իչդալացեան, Մեսրոպ Ա. քհնյ. Տէր - Մեսրոպեան եւ երեցկինը, Եսթէր Մամէգ - Գարամանեան, Արաքսի Տէր - Մեսրոպեան, Բարսեղ եւ Թագուհի Սարաֆեան, Բարգէն Տէր - Սարգիսեան, Անդրանիկ եւ Փայլիկ Կէնճեան, Յոլինէ Չիլինկիրեան, Մարիամ Տակառեան, Թորգոմ Տէր - Մեսրոպեան, Միհրան Եփրէմեան, Պատրիկ եւ Սոնիա Կէնճեան, Օհան Տակառեան, Ալէն Փափազեան, Ռուբէն եւ Մարի Որբերեան, Յարութիւն Որբերեան, Ռօյ Էրզաալիրան, Տէյզի Փափազեան, Վարդգէս Տակառեան, Սարգիս Պետոյեան, Միշէլլ Պետոյեան – Քրէթիէն, Գարօլ Անոյշ Պետոյեան, Մարիամ Սէսիլ Պետոյեան, Էմմանուէլլ Աստղիկ Պետոյեան, Անահիտ Ռաֆայէլլ Պետոյեան, Արմենուհի Խոտիկեան, Յովհ. եւ Լուսիա Միտիլեան, Բարսեղ եւ Ազնիւ Տամլամեան, Բիւզանդ Խոտիկեան, Սիմոն Տակառեան, Հրանդ Աղապէկեան, Մարգըրիտ Ուզունեան, Ժան – Փիէր Աւանեան, Լէոնթին Աւանեան, Անանուն բարերար :

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ի նպաստ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ եւ ՍԱՄՈՒԷԼ-ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Վարժարաններուն

Կիրակի, Դեկտեմբեր 6, ժամը 17-էն կէս գիշեր
Dans les salons de l'Hôtel George V
avenue George V, Paris 8e
AVEC LA PARTICIPATION DE L'ENSEMBLE

GAÏDZAG'S

Սեղանները ապահովել հեռաձայնելով՝
47 – 63 – 38 – 54 թիւին
Մուտք՝ 100 Ֆր. : Ուսանողներու՝ կէս գին :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

HOMMAGE A K. M. ALEMSHAH

Compositeur - Chef d'Orchestre
Chef des Chœurs Sipan - Komitas
à l'occasion
du 40ème anniversaire de sa mort
survenue le 14 Décembre 1947
par Garbis APRIKIAN
Compositeur et chef des chœurs SIPAN - KOMITAS

Vendredi 4 Décembre à 20 h 45

Programme :

- Exposé
- Analyse des œuvres de K.M. Alemshah
- Illustrée d'enregistrements sonores
- Propos sur l'esthétique de la musique arménienne.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE

La Section Culturelle
et le Comité des Dames de Lyon
vous présentent
sa première représentation théâtrale
en langue arménienne

ԴՐԱՄՕԺԻՏԸ ՊԱՅՄԱՆ Է...

« AU DELA DE LA DOT »
par la troupe du Foyer Culturel
Arménien de Nice
mise en scène
Kévork Kabaradjian
Responsables : M. Armand Seref
et Mme. Angèle Marmillon
SAMEDI 28 NOVEMBRE A 20 H 30
SALLE RAMEAU
5 rue Hippolyte Flandrin — 69001 Lyon

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
27

VENDREDI
27 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.627 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.627

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՌԷՆԻ շրջանը, Սթիրլին – Վէնոէլ կայարանը շատ ծանր միջադէպեր պատահեցան Չորեքշաբթի օր, երբ շուրջ 1000 հանքագործներ, գլխաւորաբար երիտասարդ, յարձակեցան եւ թալանի ու կրակի տուին ամէն ինչ, նոյնիսկ կառախումբ մը։ Անոնք կը բողոքէին ի լուր գործազրկման նախատեսութիւններու, 1988-ի համար (1800 գործազրկումի խօսք կայ)։

ԻՏԱԼԻՈՅ սենտիքաները փորձեցին, Չորեքշաբթի օր, տէր դառնալ գործադուլին, որու զանազան շարժումները, շաբաթներէ ի վեր, կ'որոշուին «Վարէն» (Քօպաս = Քոմիթէ տը Պազ)։ Առաջին ընդհ. գործադուլն էր եօթը տարի է։ Ոչ կառախումբ, ոչ օդանաւ, ոչ դրամատուն, ոչ թերթ եւայլն, եւայլն։ Միաժամանակ բազմաթիւ թափօրներ դրեթէ բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ։ Կ'ըսուէր, սակայն, թէ մեծ ձեռնարկութիւններու մէջ (օրինակ՝ Ֆիաթ) շարժումը մեծ համեմատութիւններ չէր առած։

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ջուրերը բարձրացած են եւ Տոճերու քաղաքին մեծ մասը ողողուած էր Չորեքշաբթի օր։ Գիշերը ծովը մինչեւ 1 մեթր 30 բարձրացած էր իր սովորական մակարդակին բաղդատմամբ։ Վերջին օրերու առատ անձրեւներն ալ ողողումի վտանգ ստեղծած են Ֆիրէնցէ։ Վենետիկի մէջ, ահազանգը ատենին հնչած ըլլալով, ամէնէն ցած վայրերը (խանութ թէ տուն) կարելի եղած էր նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնել։

ԽԼՅԻՆԻ պարագան դեռ բաւական մելամ հուսեցնել կուտայ խորհրդային մամուլին մէջ։ Պաշտօնազրկուած էր Նոյեմբեր 11-ին, ընդդիմանալէ ետք կուսակցութեան ղեկավարութեան, բայց կրկին պատուաւոր անձնաւորութեան կը վերածուէր, երբ Շինարարութեան Պետական Կոմիտէի առաջին փոխ – նախագահի պաշտօնը կը շնորհուէր իրեն։ Արտաքին նախարարութեան բանբերը՝ Գերասիմով բացատրութիւններ կուտար, մամուլի ասուլիսով մը։ Բան մը չքալեց, չյաջողեցաւ, բայց իր ընդունակութիւնները չեն ժխտուիր, կ'ըսէ Գերասիմով, որ կ'ակնարկէ նաեւ Շէքսփիրի, յիշելով մենախօսութիւնը. – Ինչո՞ւ Բրուտոս սպանեց Կեսարը։ Որովհետեւ փառասէր էր։ Փառասիրութեան հարցեր միշտ կան։ Թերեւս մարդկային բնութեան մէջ իսկ են»։ Կը մնայ եզրակացնել, որ Կորպաչովն է Ելցին – Բրուտոսի Կեսարը...։ Անդին ալ, Կեդր. Կոմիտէի անդամ մը՝ Զաւորոնեցկի յօդուածի մը մէջ, կը գրէ «տպաւորութիւնն ունեցանք որ պետ մը կը լքէ իր գործերը ռազմադաշտին վրայ»։

ՃԱՏՐԱԿ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Չորեքշաբթի օրուան 17-րդ հանդիպումը յետաձգուեցաւ 42րդ հարուածէն ետք։ Կը շարունակուէր Հինգշաբթի կէսօրէ ետք։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24)

ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱՅԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 275–ԱՄԵԱԿԸ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն

Հայաստանի ակադեմիայի գրականութեան, արուեստի հիմնարկներու, գրողներու եւ երաժիշտներու միութիւններու կազմակերպութեամբ Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է Սայաթ Նովայի ծննդեան 275-ամեակին նուիրուած գիտական նստաշրջան մը։ Բացումը կատարելով Երաժիշտներու Միութեան նախագահ՝ Եդուարդ Միրզոյեան՝ ի մէջ այլոց ըսած է. – «Սայաթ Նովային կարելի է բնութագրել այսպէս. մեծ է ամենամեծերի, սիրուած՝ ամենասիրուածների մէջ։ Մտածելով Սայաթ Նովայի մասին, կրկին ու կրկին համոզւում ենք, որ գործ ունենք հազուադէպ, անսովոր, արտակարգ երեւոյթի հետ։ Նա ոչ միայն բանաստեղծ է, աշուղական ձեւերով հանդերձ իր հանճարի շնորհիւ հաւասարուել է բանաստեղծական արուեստի մեծերին, այլեւ կոմպոզիտոր է, այս ասպարէզում նոյնպէս երեւոյթ։ Նրա երաժշտութիւնը ունի իր ուրոյն լեզուն, առանձնայատկութիւնը, եւ այդ առումով ինչ – որ տեղ նա առնչւում է Կոմիտասի հետ։ Կոմիտասը իր բազմաթիւ գործերը ստեղծել է գեղջկական երգերի հիման վրայ, մշակելով դրանց բազմաթիւ տարբերակներ, իսկ Սայաթ Նովայի համար այդպիսի դեր է կատարել քաղաքային բանահիւսութիւնը։ Սայաթ Նովան, ասում են, գեղեցիկ ձայն է ունեցել։ Եւ իրօք, արտակարգ, արտայայտիչ ձայն չունեցող մարդը չէր կարող նրա պէս երգել սէրը։ Բանաստեղծական, երաժշտական, կատարողական արուեստ։ Այս երեքը միասին կազմում են Սայաթ Նովա երեւոյթը»։

«Սայաթ Նովա եւ Գրիգոր Նարեկացի» նիւթին շուրջ զեկուցում մը կարդացած է Վաչէ Նալբանդեան։ «Լեգենդն ու իրականութիւնը Սայաթ Նովայի վարքագրութեան մէջ» զեկուցումով հանդէս եկած է Պիոն Ցակոբեան. Վ. Ներսիսեան խօսած է «Մի ճշգում Սայաթ Նովայի բնագրում» նիւթին շուրջ, Արաքս Սարեան անդրադարձած է Սայաթ Նովայի երգերը մեկնաբանող արուեստագէտներու, փրոֆ. Ռոբեր Աթայեան շեշտած է Սայաթ Նովայի երգերու գեղագիտական նշանակութիւնը, Հենրիկ Բախչինեան խօսած է Սայաթ Նովայի դրական ակունքներու մասին, իսկ Նիկողայոս Թահմիզեանի նիւթը եղած է՝ «Սայաթ Նովա եւ հայ նոր երաժշտական գեղագիտութեան սկզբնաւորումը»։

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Սայաթ Նովայի յոբելեանը նշուած է Թիֆլիսի օփերային մէջ, ուր ներկայ եղած են Վրաստանի կուսակցական եւ պետական ղեկավար դէմքերը, Հայաստանէն եւ Ազրբէջանէն հիւր գրողներ։ Բացումը կատարած է Գրողներու Միութեան նախագահ՝ Գէորգի Ցիցիշվիլի։ Սայաթ Նովայի գործերուն մասին խօսած են ակադ. Ալեքսանդր Բարամիձէ, ազրբէջանցի գրող Արիֆ Ապտուլլա Զադէ, վրացի բանաստեղծ Շոթա Նիշնիանիձէ, Բոնդօ Արվելաձէ։ Բանաստեղծներ Ֆրիդոն Խալվաշի եւ Լէյլա Էրաձէ կարդացած են Սայաթ Նովայի նուիրուած իրենց գործերը։ Շնորհակալութեան խօսք արտասանած է Արամ Գրիգորեան։

Պ Ա Ք Ո Ւ

Ֆիլհարմոնիայի մէջ տեղի ունեցած հանդիսութեան եւս ներկայ եղած են Ազրբէջանի կուսակցական եւ պետական ղեկավարները։ Բացումը կատարած է Ջաբիր Նովրուզ։ Խօսք առած են տոքթ. Միրալի Սէյիդով, բանաստեղծ Հիւսէյն Արիֆ, Ռաֆիգա Հիւսէյնովա, Վլադիմիր Աբրահամեան եւ Հիդայաթ։ Գեղարուեստական բաժնին ազրբէջանցի արուեստագէտներ մեկնաբանած են Սայաթ Նովայի երգերը։

*

ՀԱՅ ԿՌՓԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐ ՈՍԿԷ ՄԵՏԱԼ ՇԱՀԱԾ ԵՆ ՊՈՒՏԱՓԵՇՏԻ ՄԷՋ

Պուտափեշտ տեղի ունեցած կռփամարտի Եւրոպայի բաժակի մրցաշարքին խորհրդային մարզիկները նուաճած են չորս ոսկէ եւ մէկ արծաթէ մրցանակ։ Խորհրդային Միութեան կազմէն հանդէս եկող հայ երկու մարզիկները՝ Ալբեր Ղազանչեան (57 քիլօ) եւ Իսրայէլ Յակոբկոխեան ոսկէ մետալ շահած են։

*

ՆԿԱՐԻՉ ԿԱՐԼԷՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԱՅՑԵԼԱԾ

Եյզենախ քաղաքի Պախ տուն – թանգարանի տնօրէնի հրաւէրով Արեւելեան – Գերմանիա այցելած է երեւանցի նկարիչ Կարլէն Մարտիրոսեան։ Ի նշան յարգանքի ու բարեկամութեան, արուեստագէտը թանգարանին նուիրած է իր լաւագոյն գործերէն մին՝ Պախի դիմանկարը։ Կարլէն Մարտիրոսեան ներկայիս ձեռնարկած է նոր գործի. կը նկարէ Պախի նուիրուած ուրիշ կտաւ մը։

*

ՎԵՐԱԾՆԱԾ ՄԱՍՈՒՆՔՆԵՐ

Հայաստանի ԺԳ. դարու ճարտարապետութեան նոր յուշարձան մը՝ Ս. Աստուածածին, զբօսաշրջիկներու հայեացքին առջեւ յարեւ Գառնիի ծանօթ հեթանոսական տաճարէն ոչ հեռու։ Անոր վերականգնումը աւարտած են Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին առընթեր պատմութեան ու մշակոյթի յուշարձաններու պահպանման եւ օգտագործման գլխաւոր վարչութեան մասնագէտները։ Հիւրերը առաջին անգամ կրնան տեսնել նաեւ Հոդեվանքը՝ նոյն դարաշրջանի յուշարձան Անիի շրջանը, Ս. Վարդան աղբիւրը՝ ի յիշատակ հայ սպարապետ Վարդան Մամիկոնեանի, եւ Աշտարակի շրջանի Կոշ գիւղի ինքնատիպ խաչքարը։ Այս խաչքարը հուշակաւոր է անով, որ անոր վրայ փորագրուած է Կոշ գիւղի բնակիչները թուրքերէ ազատելու վերաբերեալ Բագրատունիներու հնամեայ իշխանական տոհմի ներկայացուցիչներէն մէկուն հրովարտակը։

*

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՍԵՒԱՆԻ

Երեւանի մէջ բացուած է «Շորժա – 87» ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են Խորհրդային Միութեան Հանրապետութիւններէ նկարիչներու մօտ 150 կտաւներ, նուիրուած Սեւանի։ Խօսք առնելով Խորհրդային Միութեան Նկարիչներու Միութեան Մոսկուայի բաժնի վարչութեան քարտուղար Ի. Բրագովսկի, արուեստագէտներ Բ. Ջուրաբով եւ Պ. Հայթայեան նշած են, որ ստեղծագործական նման խումբերու կազմակերպումը կեանքի կը կոչէ ոչ միայն «Թարմ» հայեցքով ծնունդ առած արուեստի հետաքրքրական գործեր, այլեւ կը մօտեցնէ զիրենք՝ նկարիչները։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԺՈՒԱՐ ՀԱՃՈՒԵԿՇԻՌ ՄԸ

Օտարներ պարբերաբար գիրքեր, շքեղ հատորներ կը հրատարակեն մեր արուեստին մասին։ Ու մենք ամէն անգամուն այս կարգի հրատարակութիւններու մէջ մեր մշակոյթի արժէքներուն պանծացումը տեսնելով կը հրճուինք, կը հպարտանանք ու չենք գիտնար ի՛նչ ձեւով յայտնել մեր շնորհակալութիւնը — եթէ ոչ երախտիքը–։ Չենք ուզեր մտածել որ եթէ մեր ունեցածը հետաքրքրութեան արժանի, կամ անոր մասին գրելը, տպելը շահաբեր չըլլար, ոչ ոք կը նայէր մեր կողմը։

Այսօր կ'ապրինք աշխարհի մը մէջ ուր քաղաքակիրթ ժողովուրդներ կը զուրգուրան հնօրեայ արուեստներու նոյնիսկ ամէնէն համեստ մնացորդներուն վրայ։ Զարմանալի պիտի չըլլա՞ր որ նման դարու մը մէջ անտարբերութիւնը ըլլար հովիւի եկեղեցի, Հռիփսիմէի տաճար, Նարեկ, Ռուսին տուած ռողովուրդի մը բաժինը։ Ցետոյ, պէտք չէ մոռնալ նաեւ թէ ի՛նչ գիներով կը ծախուին նման հատորներ։ Այսինքն՝ աւելորդ իսկ է կրկնել, թէ ոչ ոք ճկոյթը կը շարժէ մեր բարիքին համար։

Միւս կողմէ, կայ այն իրողութիւնը, թէ նման առիթներ պատրուակ կ'ըլլան որ մամուլի կարեւոր անուններ մեր անցեալն ու մշակոյթը ծանօթացնող յօդուածներ, գնահատական տողեր հրատարակեն. նըման գրութիւններու շնորհիւ ալ կ'այժմէականանան մեզի դէմ գործուած պատմական անարդարութիւններ։

Նկատի առած այս ամբողջը, ի՞նչպէս կարենալ առողջ հաշուեկշիռ մը կատարել ու նժարին մէջ ճի՛շդ տեղերը դնել հարստութեան մը տէր ըլլալու գիտակցութիւնը, այդ հարստութեան հանդէպ ցոյց տրուած հետաքրքրութեան դրդապատճառները, ու անոր ճիշդ արժեչափով գնահատումը։

Իսկ գալով շնորհակալութեան ու երախտիքին, զանոնք պէտք է պահել միմիայն երէկուան մեր մեծերուն, որոնք այսօր եւս կը շարունակեն օգնական ըլլալ մեզի։

Թ. ԱՐՓԻ

ՄԱՀ ԱՂԱՍԻ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆԻ

Նոյեմբեր 21-ին,. իր մահկանացուն կնքած է Փարիզի հայ գաղութի ծանօթ դէմքերէն՝ Աղասի Դարբինեան։

Զաւակը՝ հանրային գործիչ, հրապարակագիր, Վասպուրականի հերոսամարտի մասնակից Արտակ Դարբինեանի (մեռած նաեւ Փարիզ, 1950-ին), Աղասի Դարբինեան ծնած էր Վան 1906-ին։ 1922-էն ետք, Փարիզ հաստատուած, հոն ալ աւարտած է ելեկտրամեքենական վարժարանը։ 1950-էն իսկ, անդամ էր Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան վարչութեան եւ իր գլխաւոր գործունէութիւնը եղած է սերտացնել կապերը խորհրդային Հայաստանի եւ Ֆրանսահայութեան միջեւ, ապահովելով նաեւ ժիւաններու թէ նկարչական հաւաքածոներու փոխադրութիւնը։

Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Դարբինեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն։

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԱՐԱՐԱՏԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԵՏ» ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը, Նոյեմբեր 5–էն 8–ը, կազմակերպեց մշակութային ուղեւորութիւն մը Վենետիկ: Թէեւ ամէն ճամբորդութիւն Վենետիկ գրօսաշրջիկութեան հմայքներէն անդին ունի մշակութային, գեղարուեստական բնոյթ, տրուած ըլլալով քաղաքին հարուստ պատմութիւնը, բայց, այս անգամ նպատակը որոշ էր: Այցելել ցուցահանդէսները Վենետկիոյ Շրջանին մէջ ձեռնարկուած – Վենետիկ, Փատովա, Վերոնա–Վենետկիոյ Շրջանային Խորհուրդի կողմէ, աջակցութեամբ Իտալիա – Խորհրդային Միութիւն կազմակերպութեան եւ որուն բացումը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 18–ին (տե՛ս «Յառաջ», Սեպտեմբեր 25–ի եւ 29–ի եւ Նոյեմբեր 24–ի թիւերը) եւ պիտի տեւէ մինչեւ 1988 Փետրուար: Նախապէս որոշուած էր փակումը կատարել 1987 Դեկտեմբեր 6–ին, բայց ձեռնարկի բացառիկ տարողութեան եւ գտած յաջողութեան առջեւ երկարաձգուած է երկու ամիսով:

Խումբը բաղկացած 47 հոգիէ, մեծ եւ յատուկ հանրակառքով, մեկնեցաւ Մարսէյլէն, Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 5–ին, ժամը 21–ին, եւ հասաւ Ուրբաթ առաւօտեան 8–ին, Եզոլօ, Վենետիկէն շուրջ երեսուն քիլօմեթր անդին, ծովափին վրայ, ամայի քաղաքի մը մէջ, եւ հաստատուեցաւ Ամալֆի պանդոկը, բացուած յատկապէս խումբը ընդունելու համար: Բարձր եղանակին, ինչպէս կ'ըսուի գրօսաշրջիկութեան շրջանակներուն մէջ, Եզոլօ կը վխտայ գրօսաշրջիկներով, Նըման Քոթ – տ'Ազիւրի քաղաքներուն:

Խումբը, հետրքրքիր, կարգապահ, մանաւանդ ճշդապահ բոլոր ժամադրութիւններուն եւ առաջնորդութեամբ Հայ Մշակոյթի Տան պատասխանատուներուն կատարեց իր այցելութիւնները համաձայն նախատեսուած յայտագրին:

Ուրբաթ, կէսօրին իսկ, համախմբուած Ս. Մարկոս հրապարակը, խումբը կը դիտէր աշխարհահռչակ ձիերը, որոնք աւանդութեան մը համաձայն, նուէր բերուած են Հռոմի կայսեր Հայոց Տրդատ Ա. Թագաւորին կողմէ: Ապա, կը յայտնաբերէր ԺԶ. — ԺԷ. դարերու հայկական արձանագրութիւնները Սուրբ Մարկոսի մուտքի սիւներուն վրայ, ինչպէս նաեւ քանդակ մը՝ Տոճական պալատի դուրսի անկիւններէն մէկուն վրայ, որ կը ներկայացնէ զինուորներ հայկական տարազներով:

Սակայն, «դէպքը» Տոճերու պալատին մէջ էր, ուր «Ներսէսի դահճեր»ուն ցուցահանդէսին ծիրին մէջ սրահներ նուիրուած են հայ հին թանկագին առարկաներու բերուած Երեւանէն, Պատմութեան Պետական Թանգարանէն, ինչպէս՝ 7–րդ դարու ոսկէ խաչ մը (Դուինէն), Պրոնզէ կանթեղ (3–րդ — 4–րդ դար), կաւէ կուժ մը (10–րդ — 11–րդ դար) կամ միշտ Դուինի քաղաքէն միջնադարեան զարդարուած բաժակ յախճապակիէ կամ կաւէ եւ մանաւանդ հայ ձեռագիրներ: Քսանըվեց գեղազարդ ձեռագիրներ, Երեւանի Մատենադարանէն, որոնք առաջին անգամ ըլլալով կը ցուցադրուին երկրէն դուրս: Հրաշալի երկաթագիր էջեր (5–րդ, – 6–րդ դարէն), Էջմիածնի հռչակաւոր Աւետարանը (989) յօրինուած Նորավանք (Սիւնիք) որ ծանօթ է մասնագէտներուն, Գլաձորէն, (Սիւնիք) 1323–ի Աւետարանը որ զարդանկարած է մանրանկարիչ՝ Թորոս Տարոնեցի Մշեցի, Սիսի 1336–ի Աւետարանը որ գործն է Կիլիկեան անուանի մանրանկարիչ՝ Սարգիս Պիծակի եւ – այլ Աւետարաններ, երկասիրութիւններ 10–էն — 17–րդ դար, որոնք ցոյց կուտան մանրանկարներու ոճերուն տարբերութիւնը ըստ ժամանակներու անշուշտ, բայց նաեւ ըստ վարպետներու ապրած գաւառներուն: Դժբախտաբար, իւրաքանչիւրէն մէկ էջ կարելի է միայն տեսնել, ցուցադրուած էջը: Այս ձեռագիրները կը կազմեն բացառիկ վկայութիւն մը հայ մշակոյթին համար:

Խումբը, դեռ ծաղկազարդ ձեռագիրներու սքանչացումին տակ ուղղուեցաւ դէպի «Սան Զաքարիա» քարափը ժամը 15–ին շոգեմակոյկով մեկնելու համար Ս. Ղազար: Շատերուն համար առաջին այցելութիւնն էր Հայոց կղզին. կատարեալ ուխտագնացութիւն մը: Թանձր մշուշը որ իջած էր ամբողջ քաղաքին վրայ թոյլ չէր տար դիտել Ս. Ղազարը ջուրերու մէջէն: Բայց հազիւ ոտք դրած կղզեակին վրայ վարդապետները կը դիմաւորէին խումբը, որ Միաբանութեան մեծաւորին՝ Ներսէս Վրդ. Տէր – Ներսէսեանի առաջնորդութեամբ կը սկսէր իր այցելութիւնը: Վանքի քառանկիւնի կամարներուն տակէն եկեղեցւոյ մուտքը եւ ապա եկեղեցին, խոր երկիւղածութեամբ կը յառաջանար խումբը: Ապա, գրադարանը իր հազարաւոր հատորներով, թանգարանը իր բազմաթիւ թանկագին պատմական առարկաներով, ձեռագրատունը իր շքեղազարդուած ձեռագիրներով Մլքէ Թագուհիէն Սմբատ Սպարապետ, Ս. Ներսէս Լամբրոնացիէն Մխիթար Գոշ. մանրանկարիչներ՝ Կոստանդին ու Թորոս, Սարգիս Պիծակ ու Ամիրտովլաթ. եւ նաեւ գրչութեան նմոյշներ, արծաթեայ կողքեր, մեծանուն հեղինակներու գրութիւններ եւ այլ գանձեր որոնք կը պանծացնեն հայ արուեստը: Ժամանակը շուտ կը սահէր ու խումբը աւելի արագ կերպով կ'անցնէր սրահէ – սրահ, կը դիտէր մեծ արժէքով հին իւղանկարներ եւ կը հասնէր «Իտալիան դիտուած հայ նկարիչներէ» ցուցահանդէսին, կազմակերպուած «Հայաստան, հանդիպում Արարատի ժողովուրդին հետ» ցուցահանդէսի ծիրին մէջ: Հոս, Այվազովսկիի գործերը կը յաղթանակեն: Անոնց կողքին լաւ տեղ կը գրաւեն Գառզուն, Էտկառ Շահինը, Ժանսեմը: Կան նաեւ Հայաստանի ժամանակակից նկարիչներ՝ Հ. Զարդարեան, Մ. Ասլամազեան, Ա. Բեքարեան, Գ. Խանջեան, Ս. Մուրատեան, Ս. Աղաեան, Ա. Յարութիւնեան, Մ. Գրիգորեան: Անհաւասար ցուցահանդէս մը: Բայց արդէն շոգեմակոյկին ժամը կը հասնէր: Խումբը կը խուժէր տպարան, ուր Հայր Կոմիտաս մէկ անկիւնէն միւսը կը վազէր գիրք մը փնտռելու, նկար մը դարակէ հանելու, մետալ մը տալու հեռաձայնին պատասխանելու, թէյ մը պատրաստելու ... եւ ժամն էր մեկնելու: Վերջին ակնարկ մը Մեծն Մխիթարի արձանին, որ կը հսկէ կղզեակին վրայ, եւ շոգեմակոյկը արդէն կը հեռանար Վանքին քարափէն:

**

Յաջորդ օրը, Շաբաթ, մեկնում դէպի Փատովա, Էռեմիթանի թանգարանը այցելելու համար նկարչութեան ցուցահանդէս մը նուիրուած՝ Մարտիրոս Սարեանի եւ իր ժամանակակիցներուն: Խումբը բախտաւորութիւնը ունեցած էր նախապէս հանդիպելու Շահէն Խաչատրեանին, Երեւանի Սարեան թանգարանի տնօրէնը եւ Նորահաստատ Հայաստանի Մշակոյթի Ֆոնտին Ա. տեղակալը, կազմակերպիչը Ս. Ղազարի եւ Փատովայի ցուցահանդէսներուն, որուն առաջնորդութեամբ մեծ վայելք մը եղաւ դիտել եւ ծանօթանալ Սարեանին, Սարեանը իր ներաշխարհով, իր ապրումներով, իր խռովքներով ... եւ իր արուեստով: Ցուցադրուած 25 նկարները ընդհանուր պատկեր մը կուտան միայն Սարեանի այլապէս հարուստ ստեղծագործութիւններուն որոնք շրջած են աշխարհի զանազան քաղաքները: Շահէն Խաչատրեան ներկայացուց Սարեանի ոճին ինքնատիպութիւնը եւ կրած փոփոխութիւնները ըստ շրջաններուն: Բացատրեց թէ Սարեան ունի մնայուն գիծ մը՝ կեանքը որ կը ցոլայ արեւին լոյսովը եւ ջերմութեամբը ու կը դրսեւորէ զգացումներ որոնք կ'արտայայտեն իր ժողովուրդին հոգեվիճակը եւ կրած ճանապարհը: Սարեանի կողքին, այլ տաղանդներ՝ Գէորգի Եակուլով (1884 – 1924), Ալեքսանդր Բաժբէուք – Մելիքեան (1891 – 1966), Եդուարդ Բոչար (1899 – 1979), Յարութիւն Կալենց (1908–1967), Մինաս Աւետիսեան (1928 – 1975), Յակոբ Յակոբեան ծնած Երեւան 1923–ին, Մարտին Պետրոսեան ծնած՝ Երեւան 1936–ին, Ռոպէռ Էլիբեկեան ծնած՝ 1941–ին, Վարոս Շահմուրատեան (1940 – 1977), Գայեանէ Խաչատրեան ծնած՝ 1942–ին եւ շարքի վերջաւորութեան Վանօ Խօջաբեկեան (1875 – 1922): Ուղեւորութեան մը պարզ թղթակցութեան սահմաններէն դուրս է վերլուծել իւրաքանչիւրին ոճը եւ գործը, բայց բոլոնք թէ արժանի են յատուկ հետաքրքրութեան: Անկասկած, Փատովայի ցուցահանդէսը շատ յաջող ձեռնարկ մըն է:

Կարելի չէր Փատովայէն հեռանալ առանց այցելելու Ս. Անտոն Եկեղեցին: Այդպէս ալ ըրաւ խումբը որուն յաջորդ այցելութեան վայրն էր Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանը: Այս ալ հայկական օճախ մըն է որ մէկ ու կէս դարէ ի վեր կը ծառայէ հայ միտքին, հայ լեզուին, հայ սերունդներուն պատրաստութեան: Պարտէզէն խաղասրահ, եւ ապա Թիեփոլեան հոյակապ դահլիճը, Էտկառ Շահինի նկարներու սրահը, ու դասարանները եւ հուսկ մատուռը ուր պահուած է Վարդանանց պատերազմը ներկայացնող նշանաւոր եւ հանրածանօթ իւղաներկը, Նախատիպը, որուն լուսանկարները կը զարդարեն Հայոց պատմութեան գիրքեր, եւ զոր իրագործած է 1872–ին իտալացի նկարիչ Լէոնարտօ Կաւանին, Ալիշանի պատմական բացատրութիւններու հիման վրայ: Նոյն մատուռին մէջ, Խորանին մօտ, զետեղուած են ոսկրներ որ Սերովբէ Վրդ. Ազըլեան, 1969–ին, յատուկ ուխտագնացութեան մը առթիւ բերած է Տէր Զօրէն: Խումբը առիթ ունեցաւ խօսելու աշակերտներու հետ եւ տեղեկութիւններ քաղելու վարժարանի կեանքէն: Վարժարանը այս տարի, տօնախմբեց 150–ամեայ իր յոբելեանը: Արդար վարձատրութիւն մը Մխիթարեան վարդապետներուն համար որոնց կրթական առաքելութիւնը սկսած է Մեծն Մխիթարի օրով եւ կը շարունակուի մինչեւ այսօր, միշտ քայլ բռնելով Սփիւռքի ներկային հետ:

Այս այցելութենէն յետոյ, խումբին «արտօնութիւն տրուեցաւ» ազատօրէն շրջիլ եւ այցելել քաղաքին այլ տեսարժան վայրերը, շէնքերը՝ պատմական, կրօնական, մշակութային, գեղարուեստական եւ առեւտրական: Բայց օդը չնպաստեց լայնօրէն օգտուելու այս պատեհութենէն: Թանձր մշուշը եւ իրիկուան խոնաւ ցուրտը անհաճոյ ըլլալէ անդին, կը մտահոգէր պատասխանատուները որոնք մտավախութիւնը ունէին որ մէկը կամ միւսը, կրնայ մոլորիլ մշուշին մէջ որ այնքան խիտ էր: Բայց որոշուած ժամուն քարափին վրայ բոլորն ալ ներկայ էին:

Երեկոները, պանդոկին ընդարձակ ճաշասրահը, եւ մեր մէջ, ուրիշ յաճախորդ չկար, ընթրիքները տեղի ունեցան հաճելի մթնոլորտի մը մէջ: Բաժակաճառ, մեներգ, արտասանութիւն, խմբերգ, կատակախօսութիւն ջերմութիւն մը, մտերմութիւն մը ստեղծեցին ներկաներուն միջեւ, մանաւանդ որ խումբը վայելեց ներկայութիւնը Շահէն Խաչատրեանին որ իր խօսքերով, Հայաստանեան ծիծաղաշարժ պատմութիւններով խանդավառեց մասնակցողները, որոնք երկրորդ իրիկուն նաեւ հաճոյքը ունեցան ընդունելու Կոմիտաս Վարդապետ Մանուկեանը, Սուրբ Ղազարի Մխիթարեան տպարանին ժրաջան պատասխանատուն, ծանօթ եւ համակրելի դէմք մը, բոլորին համար:

**

Վերջին օրը, Կիրակի, Նոյեմբեր 8–ին, վերադարձի ճամբուն վրայ, յայտագիրը կը նախատեսէր կայք մը, Վերոնա, Ժիւլիէթի եւ Ռոմէոյի քաղաքը, բայց նաեւ քաղաք մը հարուստ հռոմէական հետքերով, այցելելու համար հայ հին գորգերու ցուցահանդէսը Էսիծօ Մինիսքալչի հիմնարկին մէջ: Հայ գորգը հնաւանդ արուեստ մըն է: Ցուցադրուած նմոյշները, 25 հատ, կը ներկայացնեն զանազան ձեւերը գորգի արուեստին, ըստ քաղաքներու եւ ժամանակներու: Աչքի կը զարնէին գեղեցիկ վիշապագորգեր որոնք փնտռուած կտորներ են թանգարաններու կողմէ: Հոս ալ հայ արուեստի մէկ արտայայտութիւնը, երեկէն այսօր, որ կը հետաքրքրէր օտարները, քանի փաստօրէն, մեր այցելութեան ընթացքին հանդիպեցանք նկատելի թիւով այցելուներու:

Օրը շարունակուեցաւ ճաշով՝ առնուած կառուղիին եզերքը գտնուող մէկ ճաշարանի մը մէջ եւ ճամբորդութեամբ՝ որուն ընթացքին երգ, երաժշտութիւն, հայկական ֆիլմ զբաղեցուցին ուղեւորները որոնք հասան Մարսէյլ, ժամը 21–ին, Հայ Մշակոյթի Տան հարեւան հրապարակը, թէպէտ քիչ մը յոգնած, ոտքերը թմրած, բայց ուրախ եւ գոհ իրենց ճամբորդութենէն, քանի բաժնուեցան այլ հանդիպումներու, այլ ճամբորդութիւններու մաղթանքով:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան կազմակերպած այս առաջին մշակութային ճամբորդութիւնը պիտի չմնայ առանց վաղորդայնի քանի վարչութիւնը որոշած է իր տարեկան յայտագիրներուն մէջ միշտ գնել նման ձեռնարկ մը: Յաջորդի համար արդէն ոմանք այժմէն ապահոված են իրենց տեղերը: Բայց, ձգենք որ նախ առնկա անցնի յիշատակներու ալպոմին մէջ, յաջորդին մասին խօսելէ, գրելէ առաջ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ՄԱՐԶԸ ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Ա.

1512–ին, Կիւթէնպէրկի տպագրութեան գիւտէն միայն 57 տարի ետք, Վենետիկի մէջ, Յակոբ Մեղապարտի ջանքերով լոյս կը տեսնէր հայերէն առաջին տպագրուած գիրքը՝ «Ուրբաթագիրք»ը:

Այդ օրերուն, ինչպէս նաեւ յետագային, հայ գիրքը զօրաւոր ազդակ մը կըրնար ըլլալ՝ ստոյգ կորուստէ փրկելու համար օտար ափեր հաստատուած պանդուխտ Հայութեան ազգային ինքնութիւնը, կամ բարբարոս ցեղերու կողմէ բռնագրաւուած ու անոնց գազանային ճիրաններուն տակ տուայտող Հայաստանն ու Հայութիւնը, որ կենացմահու պայքար կը մղէր, իր գոյութիւնը պահպանելու համար:

Մեր մտաւորական հայրերը, գիտակից այն նպատակին, որ հայ գիրքը կրնար բերել այս գոյապայքարին, ըստ կարելւոյն տարածեցին տպագրութեան ցանցը՝ Վենետիկէն Ամսթերտամ, Նոր – Ջուղայէն Մատրաս, Թիֆլիսէն Փարիզ եւ Պոլիսէն Վան: Այսպէսով, Մեսրոպի հրաշագեղ գիւտը շատ աւելի մատչելի եղաւ հայ ժողովուրդին եւ հայ գիրքը ամենայն երկիւղածութեամբ ու խանդաղատանքով ընդունուեցաւ իւրաքանչիւր Հայու երդիքէն ներս, պահուեցաւ իբրեւ տան ամէնէն թանկարժէք առարկան եւ կտակուեցաւ սերունդէ սերունդ:

Այսօր դժբախտաբար, Հայութեան մէկ մեծ հատուածը դարձեալ տարագիր է ու տարտղնուած՝ աշխարհի չորս ծագերուն: Թէեւ ունինք փոքր հայրենիք մը, ուր հայ գիրն ու մշակոյթը օրըստօրէ կը ծաղկին ու կը զարգանան, այսուհանդերձ, այդ հայրենիքը զուրկ է ազատ ու անկախ Պետականութենէ եւ չի կրնար հասնիլ Սփիւռքի հայութեան բոլոր կարիքներուն: Սփիւռքի դառն եւ այլասերիչ պայմանները հետզհետէ հիւծումի կ'ենթարկեն սփիւռքահայու գոյատեւումի կամքը եւ մեզ կը դատապարտեն անդարմանելի կորուստներու:

Արտասովոր եւ դժուարին այս պայմաններուն դէմ պայքարելու համար, սփիւռքահայը ունի հիմնական ապաւէն մը՝ հայ մշակոյթը: Այդ մշակոյթի անհատնում գանձերը սփիւռքահայու ազգապահպանման սատարող ուժեղ գործօններ են, որոնց կարեւոր մէկ հատուածը կը կազմեն հայ գիրն ու գրականութիւնը: Այսօր, հայ գիրը կը նկատուի ազգապահպանման գլխաւոր զէնքերէն մէկը, իսկ հայ գիրին տարածում եւ գրաւչութիւն տուող տպագրական մեքենան գլխաւոր միջոցն է սոյն զէնքի լիակատար ձեւով օգտագործման: Սփիւռքի տարածքին, հայատառ տպագրական մեքենաները՝ մամուլն ու յարակից այլ կազմածներ, կարելի է նմանցնել հսկայ հրասայլերու, որոնց բռնկումով նա–

հանջի կրնանք մասնել օրէ օր աւելի սաստկացող այլասերում կոչուած հաստարած թշնամին: Իսկ տպարանը միանակը ամուլ կը մնայ, եթէ իր աշխատանքը չէ առաջնորդուած ու չէ կազմակերպուած հրատարակչատան մը կողմէ, որ գիրքերու մէջ ամփոփուած մեր մշակութային գանձերը մատչելի պիտի դարձնէ առաւելագոյն թիւով հայորդիներու եւ ապահովէ այդ գիրքերու ներկայութիւնը՝ ամէն հայու տունէն ներս:

Արդ, Հրատարակչատուներու այս կարեւորութիւնը փրբեւ մեկնակէտ ունենալով, ձեռնարկեցինք Լիբանանի մէջ ներկայիս գոյութիւն ունեցող հայկական հրատարակչատուներու եւ տպարաններու ներկայացման աշխատանքին: Փաստերը ցոյց կուտան, որ լիբանանահայ գաղութը, հակառակ երկարամեայ պատերազմէն բխող դժնդակ պայմաններուն, իր հրատարակչական գործունէութեամբ ցարդ կը մնայ սփիւռքահայ ամէնէն բեղուն եւ կենսունակ գաղութը:

Երկար եւ հետաքրքրական է լիբանանահայ տպարաններուն պատմութիւնը, սակայն մենք պիտի բաւականանք յատկապէս ներկայացնելով ներկայիս հրապարակի վրայ գտնուող ու բանող հրատարակչատուները: Այցելեցինք խրատաքանչիւրը, մեր հետ ունենալով հարցումներու ցանկ մը, որոնց պատասխանները համադրելով կուտանք ստորեւ: Անոնց յաջորդական ներկայացումէն ետք, պիտի տանք նաեւ մեր տեսակէտները ամփոփող եզրակացութիւն մը:

○ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

1966–ին Վահէ Սէթեան հիմը կը դնէր տպարանի մը, որ վեց տարի ետք կը փոխանցուէր Համազգայինի Կեդրոնական Վարչութեան, դառնալով «Համազգային»ի հրատարակչատունը: Սկզբնաւորութեան տպարանը ունէր միայն անհրաժեշտ որոշ մեքենաներ: 1970–ի սկիզբը անիկա արդէն օժտուած էր 3 տողաշար մեքենաներով, 2 օֆսէթով (միջակ եւ փոքր չափեր), երկու առեւտրական եւ մէկ մեծ մամուլով – Հայտէլպէրկ – (8 էջ մէկ անգամէն տպող), կազմատան կտրիչ եւ ծալող սարքաւորումներով, կարի մեքենաներով, լուսատիպ մատնատիպով եւ 2 Լինոթիփով: Այսպէսով, հիմնուեցաւ միջակ տարողութեամբ, բայց ամբողջական հրատարակչատուն – տպարան մը:

Պէյրութի հայկական կեդրոն ըլլալը առիթ տուաւ, որ տպարանի աշխատանքները զօրաւոր թափով ընթանան: 1972–էն 1975 երկարող տարիները եղան տպարանի ամէնէն բեղուն ժամանակաշրջանը, տարեկան 20 գիրքի լոյս ընծայումով (միջին հաշուով):

1975–ին, Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմին պատճառով, այդ թափը որոշ նուազում արձանագրեց: Ներկայիս, տպարանը գրեթէ իր բոլոր կազմածներով կը շարունակէ մնալ արեւմտեան Պէյրութ: Պուրճ Համուտ փոխադրուած են միայն լուսատիպ կազմածները:

Ներկայիս, տպարանէն լոյս կը տեսնեն տարեկան 10–էն աւելի գրական կամ ուսումնասիրական գիրքեր. ասոնց վրայ կ'աւելնան դասագիրքեր, գրական, քաղաքական պարբերաթերթեր, ինչպէս՝ «Բագին», «Կայծեր», «Մարզիկ», եւայլն, նաեւ՝ առեւտրական զանազան հրատարակութիւններ եւ տպագրանքներ:

Հրատարակչատունը իր նախաձեռնութեամբ կը տպէ նաեւ կուսակցական, հայ յեղափոխական մշակոյթի եւ առհասարակ Հայ Դատի հետ առընչակից հայերէն օտար գիրքեր: Հրատարակչատան ցրուումի աշխատանքը ստանձնած է «Համազգային»ի գրատունը:

Մեծ թիւ կը կազմեն նաեւ վերհրատարակութիւնները, ընդհանրապէս դասագիրքերու եւ նախապէս տպարանէն լոյս տեսած, բայց այժմ հրապարակի վրայ սպառած գիրքերու վերստին լոյս ընծայումը:

Հրատարակչատունը ծրագիրի վրայ ունի վերհրատարակութիւնը սպառած որոշ գիրքերու, ինչպէս՝ Ռուբէնի Յուշերուն որոշ հատորները: Իրագործման ճամբու վրայ է նոր դասագիրքերու պատրաստութիւնը, ինչպէս նաեւ՝ պատմական եւ արդի Հայաստանի աշխարհագրութեան եւ Հայոց Պատմութեան գունաւոր եւ պատկերազարդ դասագիրքերու լոյս ընծայումը:

Ծրագրած է նաեւ մանկապատանեկան գիրքերու վերհրատարակութեան: (Ծանօթ է, որ «Մկոն ու Զալոն» պատկերազարդ գիրքը դադրած է ներկայիս լոյս տեսնելէ, տասը թիւ տպագրուելէ ետք, որովհետեւ ներկայ տնտեսական պայմաններու տակ՝ պատկերներու գծագրութեան ու տպագրութեան ծախքերը զգալիօրէն բարձրացած են):

Սակայն այս բոլորը կ'ենթադրեն նիւթական հսկայական ծախքեր: «Համազգային»ը չէ ունեցած հիմնադրամներ, թէեւ որոշ պարագաներու դիմած է մեկենասներու: Արտածումներէն գոյացած ամբերկեան դրամանիշով հասոյթը որոշ չափով կը հակակշռէ ելմտական բացը:

Արեւելեան շրջաններու մէջ տեղի չգոյութիւնը եւ այդ շրջաններէն արեւմտեան Պէյրութ հաղորդակցութեան դժուարութիւնը «Համազգային»ի տպարանին դիմագրաւած խոչընդոտներէն մէկն են: Թէեւ «Համազգային»ի համալիրի ծրագիրին մէջ բաժին մը յատկացուած է նաեւ հրատարակչատուն — տպարանի մը:

Նիւթականէն անկախ՝ այլ դժուարութիւն մըն է մարդուժի պակասը տպարանային աշխատանքներուն մէջ, մա՛նաւանդ գծագրութեան մարզէն ներս:

Յիշեցնենք, որ «Համազգային»ի հրատարակչատան յանձնախումբն է, որ կը զբաղի գիրքերու հրատարակութեամբ, իսկ «Համազգային»ի եւ Ուսումնական Խորհուրդի միացեալ յանձնախումբը՝ դասագիրքերու հրատարակութեամբ:

○ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ (ԱՆԹԻԼԻԱՍ)

Լիբանանահայ ամենահին հրատարակչատուներէն մէկը կը համարուի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի հրատարակչատունը: Ներկայիս, անոր տեսուչն է Վարդան Եպիսկոպոս Տէմիրճեան, իսկ վարիչ պատասխանատուն՝ Պր. Կարպիս Գապասաքալեան, որոնք տեսակցութեան ընթացքին պատասխանեցին մեր հարցումներուն:

1931–ին Սահակ Բ. Կաթողիկոս հիմը կը դնէ Կաթողիկոսարանի տպարանին, երբ տակաւին տարի մը չէր անցած Կաթողիկոսարանի Անթիլիաս հաստատուելուն: Բարգէն Ա. Աթոռակից – Կաթողիկոսի ջանքերով կը գնուի փետալով աշխատող փոքր մամուլ մը եւ Պոլսէն կը բերուին հայկական տառեր: Այս դրութիւնը կը շարունակուի մինչեւ 1939, երբ տպարանը կ'օժտուի նոր մամուլով: Այս շրջանի տպագրութիւնները կ'ընդգրկէին առհասարակ կրօնական գիրքեր եւ մասնաւորաբար «Հասկ» պաշտօնաթերթը:

1968–ին հիմը կը դրուի ներկայի տպարանին ու այդ թուականէն սկսեալ կը տպուին ո՛չ միայն կրօնական, այլեւ գրական, կրթական եւ բանասիրական նիւթերով գիրքեր, ու տպարանը կը սկսի ստանձնել առեւտրական աշխատանքներ, ինչպէս նաեւ՝ միութիւններէ եւ անհատներէ զանազան պատուէրներ:

Տպարանի տարեկան միջին արտադրութիւնը, ներկայիս, թիփօյի բաժինին համար հինգ գիրք է, իսկ օֆսէթի բաժինին՝ 16 գիրք: Տպագրուած գիրքերուն 80 առ հարիւր համեմատութիւնը կը կազմեն նոր գիրքերը, իսկ մնացեալ բաժինը վերհրատարակութիւններ են: Մօտ օրէն հրապարակ պիտի ելլեն Զապէլ Եսայեանի երկերուն Բ. հատորը, Պետրոս Դուրեանի ամբողջական երկերը, տոքթ. Յովհաննէս Հախնազարեանի «Գողթան Գուսան» պատմագրական եւ յուշագրական գործը, Կոստան Զարեանի «Փանկօօպը եւ Մամութի ոսկորները» եւ Վահէ Օշականի «Փախստականը» խորագրով պատմուածքներու գիրքը: Տպարանը հրատարակած է նաեւ օտար լեզուով հայագիտական գիրքեր:

Մինչեւ 1977, գիրքերու ցրուումը կ'ըլլար ուղղակի տպարանէն: Անկէ ետք հաստատուեցաւ Կաթողիկոսարանի գրատունը, ուրկէ կ'ըլլայ ցրուումի աշխատանքներուն մեծ մասը:

Այժմ, տպարանին գլխաւոր խոչընդոտը տնտեսական տագնապն է, յատկապէս թուղթի եւ մելանի բարձր սակերը: Սակայն Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի ջանքերով՝ տպարանը մինչեւ հիմա յաջողած է պահել նիւթական հաւասարակշռութիւնը, ստեղծելով գրական հիմնադրամներ, ինչպէս Գէորգ Մելիտինեցի գրական մրցանակը, որուն նպատակն է առհասարակ անտիպ գիրքեր հրատարակել: Կայ նաեւ Նուպար Վարդանեանի բարերարութեամբ հաստատուած «Դանիէլ Վարուժան» գրական հիմնադրամը, որ ցարդ տրամադրուած է հայկական դասական դարձած գրագէտներուն գործերը հրատարակելու:

Անկէ դուրս, մնացեալ գիրքերը լոյս կը տեսնեն հայրապետին ընտրութեամբ եւ զանազան անհատներու կողմէ եղող մեկենասութիւններով: Միայն նկատեցինք, որ մեկենասութեամբ հրատարակուող նման գիրքեր կը ծախուին սովորական գիրքի մը սակով, փոխանակ ունենալու նուազագոյն սակ մը:

○ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

Տօնիկեան հրատարակչատունը հիմնըւած է 1929–ին, Մար Միխայէլի Արմենիա պողոտային վրայ: Բայց նախքան սոյն վայրին մէջ հաստատուիլը, հրատարակչատան հիմնադիրը՝ Կիրակոս Յ. Տօնիկեան, 1920–ին Ատանայի մէջ ունեցած է գրախանութ մը, որ յետագային փոխադրած է Սուրիա, 1924–ին՝ Լիբանանի Ատանա քէմփը, մինչեւ ներկայ վայրը հաստատուիլը, ուր նաեւ հիմը կը դրուի տպարանին: Այժմ հրատարակչատունը կը վարեն Փարամազ եւ Յակոբ Տօնիկեան եղբայրները: Տօնիկեան տպարանը, իր սարքաւորումով, կարելի է համարել լիբանանահայ ամէնէն կատարեալ տպարաններէն մէկը: Անիկա կ'ընդգրկէ տպաշարական, լուսանկարչական, վիմափորագրական (փոթօկրավիւր), տպագրական – թիփօ (երեք չափի Հայտէլպէրկ մեքենաներ), տպագրական – օֆսէֆ երկու մեքենաներ եւ կազմատան բաժին մը:

Այժմ, հակառակ իր ունեցած ճոխ սարքաւորումին, Տօնիկեանի նախաձեռնութեամբ հայերէն գիրքերու հրատարակութիւնը, ներկայ հրատարակչատուներու լոյս ընծայած գիրքերուն չափանիշով, մեծ անկում կրած է: Պր. Փարամազ այս վայրէջքը կը բացատրէ իրրեւ հետեւանք տպագրական նախանիւթերու աճռելի սղութեան: Այս նախանիւթերը (թուղթ, մելան, կապար), ներկայ հանգրուանին կը ծախուին օտար դրամանիշերով: Եւ կը յիշէ նաեւ այլ պատճառներ, ինչպէս՝ հիմնադրամներէ զերծ մնալու խրողութիւնը եւ պաշտօնեաներու զգալի պակասը: Ըստ Պր. Փարամազ Տօնիկեանի, այս բոլորը պատճառ կ'ըլլան, որ «Տօնիկեան»ը տարեկան առաւելագոյնը 3 — 4 գիրք հրատարակէ եւ շատ մը պարագաներու՝ գանոնք ծախէ օտար դրամանիշերով:

Իսկ յաճախորդներու դիմումով տարեկան կը հրատարակուին 7 — 8 գիրք: Այս գիրքերէն ներկայիս լոյս տեսած են կամ մամուլի տակ են՝ Թորոս Թորանեանի «Տարագիր Հայու Կենսագրութիւնը», Կ. Թիւթիւնճեանի պատրաստած «Թանիոս Շահինի գիւղացիական ապստամբութիւնը», Օննիկ Արզարի «Սիրոյ յաղթանակը», Հայր Լեւոն Զէքիեանի՝ «Բաց մեզ, Տէր»ը, Յ. Փալամուտեանի «Վերապրումը» եւ Անդրանիկ Ծառուկեանի՝ «Սէրը եղեռնին մէջ» վէպը:

Յիշենք, որ Տօնիկեան հրատարակչատունը կը զբաղի նաեւ ոչ – հայկական հրատարակութիւններով: Տօնիկեանը համբաւաւոր է իր նախաձեռնութեամբ հրատարակուած հայերէնէ այլ լեզուներ թարգմաններով, թիւով ցարդ 13 հատ:

Կան նաեւ հայագիտական օտար լեզուներով գիրքեր, բաւական ժողովրդականութիւն ունին նաեւ «Տօնիկեան»ի ճաշագիրքերը: Հրատարակչատան մօտ ընդհանրացած է ժամանցի բնոյթ կրող գիրքերու հրատարակութիւնը: Այս տեսակի գիրքերը, որոնց համակիրները դժբախտաբար փոքր թիւ մը չեն կազմեր, առհասարակ կը հրատարակուին գիրքին ձեւով նիւթական շահ ապահովելու միտումով:

Պատրաստեցին՝
Ա. ԹՈՐԻԿԵԱՆ
Վ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Հ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

(Շար. 1)

[illegible]

- ՇԱՐԹ -

Նկարիչին վերջին գործերը կը ցուցադրուին Պելֆոր (կալրիի տիւ Վիէօ – Պելֆոր, 8 Փլաս Կոռնտ Ֆոնթէն) Նոյեմբեր 28–էն սկսեալ:

Ցուցահանդէսը կը տեւէ մինչեւ Դեկտեմբեր 28:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Եու – Սի – Էլ – Էյ Համալսարանի Նարեկացի հայագիտական ամպիոնի վարիչ փրոֆ. Աւետիս Սանճեանի նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած էր «Հայ Գրական Քննադատութեան» նուիրուած սիմփոզիոմ մը, որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 20 — 22, համալսարանին մէջ: Գրական քննադատներէն կը մասնակցէին Գրիգոր Պըլտեան, Մարկ. Նշանեան եւ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան՝ Ֆրանսայէն, Շաքէ Մինասեան՝ Մոնրէալէն, Յարութիւն Պէրպէրեան՝ Պէյրութէն, Վահէ Օշական՝ – Սան – Ֆրանսիսքոյէն, Խաչիկ Թէօլէօլեան՝ Քընեթիքըթէն եւ Լէոնարտօ Ալիշան՝ Եութայի համալսարանէն: Սիմփոզիոմը կը զբաղէր հայ գրական քննադատութեան վերաբերեալ տեսական եւ գործնական բազմաթիւ հարցերով:

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Պէչկէօթիւրեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 30 — Նոյեմբեր 1, տեղի ունեցած է նկարիչ Գրիգոր Նորիկեանի գործերուն ցուցահանդէսը, կազմակերպութեամբ Թէքէեան Մշակ. Միութեան: Ներկայ եղած է լիբանանահայ նկարիչը՝ որ վերջին տասը տարիները հաստատուած է Փարիզ:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ հայ համալսարանականներու ընդհանուր միութեան ճարտարարուեստի բաժանմունքի նախաձեռնութեամբ, Հոկտեմբեր 30–ին, դասախօսութիւն մը տուած է ճարտարագէտ Վահագն Սիմոնեան՝ Մանշի ընդծովեայ ճանապարհի կառոյցի մասին: Տոքթ. Սիմոնեան դասախօս է Թաւրիզի համալսարանը:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ «Սիփան» Միութեան կեդրոնատեղին, Հոկտեմբեր 29–ին, դասախօսութիւն մը տուած է Նորայր Էլսայեան, մեսրոպեան եւ նոր ուղղագրութիւններու մասին: Խօսելով մեր աւանդական ուղղագրութեան հիմերուն մասին եւ անդրադառնալով նոր ուղղագրութեան անցնելու դրդապատճառներուն՝ դասախօսը բացատրած է, թէ Հայաստանի եւ Սփիւռքի լեզուաբաններու եւ հայագէտներու մեծ մասը ինչո՞ւ մերժած են նոր ուղղագրութիւնը եւ կառչած՝ մեսրոպեան ուղղագրութեան:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ Ս. Գէորգ Եկեղեցին, Հոկտեմբեր 30–ին, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է հանգուցեալ հայ ուսուցիչներու յիշատակին: Յաւարտ արարողութեան Արտակ Արք. Մանուկեան անդրադարձած է հայ ժողովուրդի ուսումնատենչ ոգիին, ապա՝ Հայ եկեղեցւոյ նըպաստին, կրթութեան տարածման գործին մէջ: Այնուհետեւ եկեղեցւոյ բակին մէջ խօսք առած է Միշա Հայրապետեան եւ ծանրացած հայ ուսուցչի առաքելութեան վրայ:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Համալսարանականներու Ընդհ. Միութեան «Նիկոլ Աղբալեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 12–ի կէսօրէ ետք, տեղի ունեցած է հաւաքոյթ մը, ի պատիւ Համալսարաններու մէջ ընդունուած հայ ուսանողներու: Շնորհաւորանքի ու գնահատանքի խօսք արտասանած է Միութեան նախագահ Էդիկ Ղահրամանեան: Խօսք առած են առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեան եւ երեսփոխան Վարդան Վարդանեան:

Յաջորդ օրը, Հայ Մշակութային «Արարատ» կազմակերպութիւնը «Արարատ» մարզաւանի սրահին մէջ թէյասեղան մը տուած է ի պատիւ հայ ուսանողներու: Խօսք առած են երեսփոխան Արտաւազդ Բաղումեան եւ Առաջնորդը:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Համալսարանականներու Ընդհ. Միութեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 13–ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ Ողիմպիական խաղերու մասին: Դասախօսած են Մելիք Սարգսեան եւ Կարինէ Յակոբեան, տալով Ողիմպիական խաղերու պատմականը եւ անդրադառնալով նոր շրջանի խաղերուն:

Տիկին Ազգանոյշ Դարբինեան,
Տիկին Վանուհի Ռեպիէռ,
Տիկին Ամալիա Ժինէսթէ,
Տոքթորներ՝ Տոմինիք եւ Ալէն Ժինէսթէ եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Յովակիմեան,
Քրիսթիան Յովակիմեան,
Տոքթ. Ժերար Յովակիմեան,
Փիէր Յովակիմեան,
Տիկին Մելինէ Շահպազեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Նուպար Դանիէլեան եւ զաւակները,
Տիկին Փերուզ Ասլանեան,
Պ. Ժան Թոսթալեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Գաշգաշեան եւ զաւակները,
Ֆրանսահայ Մշակութային Միութիւնը,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, եղբօր, մօրեղբօր, զարմիկին, քեռայրին՝

ԱՂԱՍԻ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 21-ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Նոյեմբեր 28, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, եւ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ – Լաշէզի գերեզմանատունը (մուտք Կամպէթթա, ժամը 15·30):

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Ըստ ողբացեալին փափաքին, փոխան ծաղիկի, նուէրները ընել «Աշխարհ» թերթին, Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին եւ Կարմիր Խաչին («Աշխարհ»ի միջոցաւ):

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ - ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Կիրակի, Նոյեմբեր 29, քաղաքիս Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին մէջ պատարագ կը մատուցանէ Նարեկ Քահանայ Վարդանեան: Տօնելով Սրբոց Առաքելոցն եւ Առաջին Լուսաւորչացն Մերոց Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի, եւ նաեւ եկեղեցիին օծման 34-րդ տարեդարձը:

ՔԱՋ ՆԱԶԱՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Փարիզի, Պանէեօյի, Քլամարի, Կրընոպլի, Վալանսի, Լոնտոնի եւ Գահիրէի յաջողութիւններէն ետք՝

ՔԱՋ ՆԱԶԱՐ

Մարսէյլ կուգայ կրկին, կազմակերպութեամբ Հայ Արենոյշներու Միութեան, Կիրակի, Դեկտեմբեր 6, ժամը 15-ին՝

ESPACE JULIEN

33, Cours Julien — Marseille

Տոմսերը ապահովել սրահէն (Հեռ. – 91 – 47 – 09 – 64) կամ միութեան անդամներէն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա – Գոլոմպի եւ Արժանթէօյի Սօսէ Մայրիկ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Այրի Տիկին Ա. Խօզպէկեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն Գրիգոր Խօզպէկեանի մահուան առթիւ:

LA F.R.A. NOR SEROUND

organise

DEUX GRANDS MEETINGS - GALA

pour soutenir

LES PRISONNIERS POLITIQUES ARMENIENS

CES JEUNES VONT PASSER UN NOUVEAU NOEL EN PRISON
EXPRIMONS LEUR TOUS ENSEMBLE NOTRE SOLIDARITE !
NE LES LAISSONS PAS SEULS !

PARIS

Le Dimanche 6 Décembre à partir de 15 heures au SOFITEL Pte de Sèvres, 8, rue Louis Armand, 75015 PARIS. Partie artistique animée par le chanteur d'Italie Haroutioun KEUCHEYAN, avec la participation de l'orchestre ANI de Décines.

LYON

Le Dimanche 13 Décembre à partir de 15 heures au SOFITEL, 20, quai Gailleton, 69002 LYON. Partie artistique animée par le chanteur Haroutioun KEUCHEYAN.

AGENCE A *et* MEDIACONSULT
présentent

Concert du 10 Anniversaire de

L'Ensemble de Musique Arménienne «KOTCHNAK»

Dimanche 13 Décembre à 16 heures
Salle Gaveau, 45, rue La Boétie — Paris 8e

Prix des places : 80 et 100 francs.
Réservations : 3 FNAC; Librairie Samuélian (43 26 88 65)
Hay Disc (48 78 22 79); Kérovpyan (42 09 55 51)

JEAN ET LUCIE DER SARKISSIAN.

En librairie, 85 F.

Flammarion

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ — ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ
ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Սուրբ Սեղանոյն նորոգման, բարեզարդման եւ ոսկեպատման աշխատանքները աւարտած ըլլալով, կիրակի օր, Նոյեմբեր 29-ին, որ կը զուգադիպի մեր Առաջին Լուսաւորիչներուն՝ Սուրբ Թադէոս եւ Սուրբ Բարդուղիմէոս Առաքեալներու Տօնին, առաւօտեան ժամը 10·30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 85-րդ եւ Օծման 83-րդ տարեդարձներուն առիթով – հիմնադրուած՝ Հոկտեմբեր 5, – 1902-ին եւ Օծուած՝ Հոկտեմբեր 2, – 1904-ին–, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
(Առաջնորդ Հայոց Փարիզի)

Պատարագի ընթացքին Հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի եւ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար:

Նոյն առեն Արեւշատութեան աղօթք եւ Մաղթանք պիտի ըլլան Մայր Եկեղեցւոյ ի կեանս եղող Բարերարներուն ու անոնց հարազատներուն համար:

Պատարագի աւարտին՝ Մատաղ պիտի օրհնուի:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ Սուրբ պատարագին եւ մասնակցիլ յիշատակի եւ յարգանքի այս աղօթքներուն:

IRMA

fourrures

• SUR MESURE
• REPARATIONS
• TRANSFORMATIONS

ՁՄԵՌ Է
ԺԱՄ ԱՌԱՋ ԳՆԵՑԷՔ
ՁԵՐ ՄՈՒՇՏԱԿԷ
ՎԵՐԱՐԿՈՒՆ
ՎՍՏԱՀԵԼՈՎ՝
հայկական
հաստատութեան
մը

• ՁԱՓԻ ՎՐԱՅ
• ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ
• ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ
ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ

44, avenue du Général de Gaulle
94700 Maisons-Alfort
Tél. : 43 - 68 - 55 - 99
Métro: École Vétérinaire-Alfort (dir. CRÉTEIL)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ամանորի տօն, մօմավառութեան հանդիսութիւնը Կեսարիոյ եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութեան, Յունուար 17, Կիրակի, ժամը 15-ին Ալեք Մանուկեան սրահը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
28 - 29

SAMEDI-DIMANCHE
28-29 NOVEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.628 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNEE — No 16.628

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԿՈՒ պատանդներու ազատ արձակումին կը սպասուէր Հինգշաբթի գիշերուընէ սկսեալ, Պէյրութի մէջ: Յեղափոխական արդարութիւնը ձեռագիր գեկոյցով մը, եւ Ժան — Լուի Նորմանտէնի նկարով, կը յայտնէր թէ 24 ժամուան ընթացքին Ֆրանսացի 2 պատանդ ազատ պիտի արձակուէին: Եթէ մէկը Նորմանտէնն է, ծանօթ չէր միւսին ինքնութիւնը: Կը կարծուէր թէ միւսը կրնայ Ռոժէ Օքն ըլլալ: Ըստ այս կազմակերպութեան, Ֆրանսա խոստացած կ՚ըլլայ աւելի առարկայական քաղաքականութիւն վարել Միջին — Արեւելքի մէջ, այլ խօսքով նուազ կողմնակից Իրաքի:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ մէջ ներկայացուած ֆրանսական հինգ կուսակցութիւններու պետերը ընդառաջելով Նախարարապետին հրաւէրին, Մաթինեոն փութացին Հինգշաբթի օր, խորհրդակցելու համար կուսակցութեանց դրամական եկամուտներու մասին: Միթերանի առաջարկը իւրացնելով և գործնականացնելով, Շիրաք ճարպիկ գործ տեսած է: Այս առաջին հանդիպումին, կուսակցապետերը ներկայացուցին իրենց տեսակէտները եւ այն տպաւորութիւնը ծագած է, որ գոնէ կարգ մը կէտերու շուրջ, համաձայնութեան կարելիութիւններ կան: Օրինակ, ձախ թէ աջ, համաձայն են որ ընտրեալներու հարստութիւնը թափանցիկ ըլլայ եւ ընտրապայքարներու ծախքերն ալ սահմանափակուին: Տարակարծիք են սակայն դրամական աղբիւրներու հայթայթման շուրջ անհատակա՞ն թէ հանրային: Նոր հաւաքոյթ մը նախատեսուած է 15 օրէն:

ԱՄԻԷՆԻ համայնավար շարքային, անդամ Սէ — Ժէ — Թէ-ի, որ ոստիկանութեան կողմէ խոշտանգուած էր, Նոյեմբեր 6-ին, «Սեժեթ-իսք»ներու եւ ապահովութեան ուժերու բախումներու ընթացքին, մեռաւ առջի օր: 62 տարեկան, Պարպիէ, անդամ մը եւս մաս կը կազմէր ցոյցի մը: Այս մէկը, որ 250 «ընկերներ» համախմբած էր բողոք մըն էր Թէ — Ժէ — Վէ — Հիւսիս նախագիծին դէմ, ուր «մոռցուած» էր Ամիէնը: Ցուցարարները արտասուաբեր ձեռնառումբեր կը նետեն ոստիկաններուն դէմ, փոքրիկ ռումբեր եւայլն, եւայլն: Համախմբուած են համագումարներու պալատին առջեւ, ուր նիստ կայ կառավարական անդամներու մասնակցութեամբ: Ոստիկանները յարձակման կ՚անցնին եւ չեն վարանիր քիչ մըն ալ հաշիւներ մաքրել «ծանօթ դէմքերու» հետ: Պարպիէ սրտի անհանգստութիւններ ունի, ծանր գործողութեան ենթարկուած է, հարուածէն կ՚իյնայ, կ՚ելլէ, տուն կ՚երթայ, ապա՝ ուշաթափ հիւանդանոցը, ուր մահաքունի մէջ կ՚իյնայ: Իր մահը կը ցնցէ բանուորական եւ համայնավար շարքերը եւ Ուրբաթ օր աշխատաւորները կը հրաւիրուէին մէկ վայրկեան լռութիւն պահել: Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ օր եւ Ժորժ Մառշէ կ՚ոգեկոչէ շարքայինը: Սէ — Ժէ — Թէ-ն ալ ցոյցի կը հրաւիրէ Երկուշաբթի օր:

ՇԱՖԻԼ — ՏԱՐՊԼԷ, թերթի թուղթի առաջին (եւ միակ) ֆրանսական հաստատութիւնը իր հաշուեկշիռը ներկայացուց: Կը կարծուի թէ թեքնիք գործողութիւն մըն է գնորդներուն կողմէ խնկուած:

ԷՌ — ԷՆԹԷՌԻ ընկերակցական ինը կազմակերպութիւններ գործադուլի նոր կանխազգուշութիւն մը տուին, Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 30-ի համար: Ինը սենտիքաները կ՚ուզեն բողոքել գործադուլի իրաւունքին դէմ եղած արգելքին համար (Պոլինեզիի դատարանին վճիռը): Էֆ — Օ չի մասնակցիր շարժումին, Սէ — Էֆ — Տէ — Թէ մէկ ժամ դադարի կը հրաւիրէ:

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ տնօրէնութիւնը արտօնութիւն ուզած է հանրային իշխանութիւններէն սակերու բարձրացում կատարելու համար: Նախատեսուած է 3·4%-ի յաւելում ընել, այս ձմեռ, մեծ գիծերու վրայ, 5·4% արուարձաններու եւ 2% ապրանքներու փոխադրութեան: Տնօրէնութիւնը կը հաստատէ նաեւ թէ 8400 գործազրկում պիտի կատարէ:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ Խորհրդարանէն մարմին մը, որ, Թուրքիա գացած է հետեւելու համար Նոյեմբեր 29-ի ընտրութիւններուն, տեսակցութիւն մը ունենալու փափաք յայտնած է Բանուորական եւ Համայնավար կուսակցութիւններու ընդհ. քարտուղարներուն հետ, որոնք հսկողութեան տակ կը գտնուին: Իշխանութիւնները մերժած են ընթացք տալ այս փափաքին, յայտնելով որ նախապատրաստական հարցաքննութեան ընթացքին չեն կրնար տեսակցութիւն ունենալ:

ԺԱՔ ՏԸԼՈՐ Եւրոպայի Հասարակաց Շուկայի յանձնախումբի նախագահը, ֆրանսական Խորհրդարանի արտաքին յանձնախումբին մէջ յայտարարած է թէ «որպէս անձնական տեսակէտ», համամիտ չէ Թուրքիոյ ամբողջական անդամակցութեան: Տըլոր որպէս պատճառաբանութիւն չեշտած է Թուրքիոյ տնտեսական եւ քաղաքական ոչ — գոհացուցիչ կացութիւնը եւ յատկապէս Թուրք Համայնավար եւ Բանուորական կուսակցութիւններու ղեկավարներուն հսկողութեան տակ առնըւելու պարագան: Իր այս յայտարարութիւնները բուռն հակազդեցութիւն պատճառած են Թուրք շրջանակներու, որոնք այս մասին բացատրութիւն պահանջած են Յանձնախումբէն:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ նախօրեակին, «Լիպերասիոն» Գոնիայէն թղթակցութիւն մը հրատարակած էր, Ուրբաթ օր, ծանրանալով գլխաւորաբար իսլամական վերածնունդին վրայ:

ՎԵՆԵՏԻԿ, ՀՌՈՄ ԵՒ ՖԻՐԵՆՑԷ ծանր կացութեան մատնուած են, իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներու որ չորս օրէ չեն դադրիր: Վենետիկի մէջ «աքուա ալթա»ն (բարձր ջուր) 1 մեթր 40-ի հասած է, ողողելով խանութներու ցետնայարկերը: Ֆիրէնցէի մէջ, արուեստի այն բոլոր գործերը, որոնք նկուղները կը պահուէին, փոխադրուած են: Մայրաքաղաքին մէջ ալ բազմաթիւ թաղամասեր կղզիացած են եւ երթեւեկը կը դադրի օրը քանի մը ժամ:

ՃԱՏՐԱԿ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հինգշաբթի օր վերջ գտաւ յետաձգուած 17-րդ հանդիպումը, ոչ — ոքի արդիւնքով:

Գասպարով և Գարբով հաւասար են 8½ — 8½.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24)

ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱ ՄՐՑՈՒՄԻՆ ԴԱՓՆԵԿԻՐՆԵՐԸ

Երեւանի փիլհարմոնիայի մեծ սրահին մէջ տեղի ունեցած է Սայաթ Նովա մրցումի եզրափակիչ երեկոյթը, մասնակցութեամբ 50 երգիչներու եւ երաժիշտներու՝ Երեւանէն, Լենինականէն, Էջմիածնէն եւ այլ քաղաքներէ: Առաջին մրցանակակիրներ հանդիսացած են երգչուհիներ Սուսաննա Սաֆարեան, Ռիմա Սարիբեկեան եւ Մարինէ Պետրոսեան, Ծովինար Յովհաննիսեան (քանոն), Երուանդ Յակոբեան (քամանչա), Լիւդվիգ Դաքեսեան (ուտ), Արա Խաչատրեան (թառ), Գէորգ Դաբաղեան եւ Արա Բախտիկեան (դուդուկ), Արա Մինասեան (շվի): «Արմէնփրէս»ի թղթակցին հետ հանդիպումի ընթացքին դատակազմին նախագահը՝ երգահան Գրիգոր Հախինեան, ի մէջ այլոց ըսած է. «Սայաթ Նովայի անունով առաջին մրցումը տեղի ունեցած է ճիշդ 75 տարի առաջ, Յովհաննէս Թումանեանի նախաձեռնութեամբ: Այդ աւանդութիւնն է, որ վերածնած է: Մրցումը մեծ նշանակութիւն ունէր: Նախ՝ ժողովրդական գործիքները տարածելու եւ ժողովրդականացնելու առումով: Գաղտնիք չէ, որ տարուէ տարի մեր մօտ աւելի ու աւելի կը նուազին թառի, դուդուկի կամ քամանչայի դասարաններ ընդունուողները: Այս տեսակէտով ալ ուրախալի էր, որ մրցումը ի յայտ բերաւ քանի մը շնորհալի երիտասարդներ, որոնք ոչ միայն վարպետօրէն կը տիրապետէին ժողովրդական գործիքներուն, այլեւ շատ մը գործեր մեկնաբանեցին ինքնատիպ կերպով»:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԻ ՀԱՅ ԱՍՏՂ՝ ԼԱՈՒՐԱ ԷՖՐԻԿԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Երեւան լոյս տեսնող «Ֆիլմ» թերթին մէջ՝ «Սփիւռքահայ դերասաններ» սիւնակին տակ հրատարակուած է Ս. Յարութիւնեանի «Լաուրա Էֆրիկեան» յօդուածը, նուիրուած 60 — 70ական թուականներու իտալական թատրոնի եւ շարժանկարի աստղ, հայ անուանի դերասանուհիին: Լաուրա Էֆրիկեան ծնած է 1939ին՝ Թրէվիզօ: Հայրը՝ Անճելօ Էֆրիկեան, ծանօթ ջութակահար էր, արուեստաբան եւ խմբավար, իսկ մեծ-հայրը՝ Սուքիաս Էֆրիկեան, անուանի աշխարհագրագէտ ու լեզուաբան, աշխարհագրական հանրագիտարանի հեղինակներէն մին է: Ըսկրնակ դերասանուհիին հռչակ բերած է Ճորճ Պրասսի «Թեթեւամիտ Ռիթան» շարժանկարը. ապա դեր ստանձնած է Էթորէ Ֆիզարոթթիի «Զիս այլեւս ոչ ոք կրնայ դատապարտել» ժապաւէնին մէջ, մարմնաւորելով վաճառորդուհիի կերպարը: 1964-ին նոյն բեմադիրը հայ արուեստագիտուհիին վստահած է իր «Արցունքը դէմքին» ժապաւէնի գլխաւոր հերոսուհիին դերը, իտալական երգի «արքաներէն» Ճանի Մորանտիի հետ: Երկու դերասանները ամուսնացած են: 1967-ին մեռած է անոնց միակ զաւակը, իսկ Ճանի Մորանտի զինուորական ծառայութեան գացած: Լաուրա Էֆրիկեան — Մորանտի հեռացած է արուեստէն եւ մերժած՝ նկարահանումներու ամէն առաջարկ: Քանի մը տարի ետք հայրը եւ բեմադիր Ալֆրետօ Յաֆարելլի համոզած են զինք վերադառնալ թատրոն: Վերկայի «Գայլուհին» թատերախաղին մէջ, գլխաւոր հերոսուհիի դերը մարմնաւորող Աննա Մանիանիի աղջկան դերը վստահուած է իրեն: Թատերախաղը մեծ յաջողութիւն ունեցած է եւ բեմադրուած եւրոպական կարգ մը երկիրներու մէջ եւ Խորհ. Միութիւն:

ԷՏՄԱՆ ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի Նկարիչներու Տունը տեղի ունեցած է Լոնտոն բնակող նկարիչ Էտման Այվազեանի անհատական ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են աւելի քան յիսուն գործեր: Բացումին խօսք առած են Պօղոս Հայթայեան, Վահան Յարութիւնեան եւ Սարգիս Մուրադեան, անդրադառնալով նկարիչին արուեստին: Էտման Այվազեան ծնած է Թեհրան. մանկութիւնը անցուցած է Սպահանի որբանոցը: 1948-ին մասնակցած է պատանի նկարիչներու համաշխարհային ցուցահանդէսին եւ արժանացած մրցանակի: Թեհրանի համալսարանը աւարտելէ ետք իր արուեստը կատարելագործած է Հռոմի նկարչական ակադեմիայի մէջ: Ցուցահանդէսներ տըւած է Իրան, Անգլիա, Իտալիա, Միաց — եալ — Նահանգներ, շահած միջազգային մրցանակներ: Իր կարգ մը գործերը կը գտնուին Վենետիկի, Լոս — Անճըլըսի, Թեհրանի եւ Միջին — Արեւելքի երկիրներու թանգարաններուն մէջ: Մասնագիտութեամբ ճարտարապետ է:

ԽԼԻԲԵԿԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Հայաստանի ժողովրդական արուեստի թանգարանին մէջ բացուած է նկարիչ Վաղարշակ Խլիբեկեանի անհատական ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած շուրջ 40 կտաւները նուիրուած են Սայաթ Նովայի կենսագրութեան:

ՀՌՈՄ

ՊԱՊԸ ՆԱՐԵԿ ԿԱՐԴԱՑ

Ինչպէս գրած էինք, Շաբաթ օր, Նոյ. 21-ին, Հռոմի Սանթա — Մարիա ին Թրասթեվեռէ եկեղեցւոյ մէջ, հայ կաթողիկէ Կաթողիկոս Պատրիարքը պատարագ կը մատուցանէր: Արարողութեան կը նախագահէր Պապը, որ նաեւ կը քարոզէր: Քանի մը օրէն, առանձին թղթակցութիւն մը լոյս կ՚ընծայենք այս մասին: Մինչ այդ յիշենք որ Լա Քռուա (Նոյ. 25) կ՚արձագանգէր այս կարեւոր դէպքին, յիշելով Յովհ. — Պօղոս Բ.ի քարոզէն հատուածներ: Պապը գլուխներ կարդացած է Նարեկացիէն.— «Այս աստուածաբանը, որ գիտցաւ բանաստեղծ ըլլալ խօսելու համար՝ սրտին»: Պապը յատուկ նշանակութիւնը շեշտեց այս արարողութեան, ուր «առաջին անգամ ըլլալով կ՚օգտագործուի ծիսական այն բնագիրը որ հասարակաց է բոլոր Հայերուն՝ կաթողիկէ թէ առաքելական»:

Արդարեւ, կ՚աւելցնէ թերթը, 1977-ին Փրոփականտա Ֆիտէն հայկ. պատարագամատոյց մը հրատարակած էր, սրբագրուած ըստ այն ատենուան զգայնութիւններուն: Այդ սրբագրութիւնները պահուած էին ցարդ: Հայկ. Սինոդոսը, գործակցութեամբ արեւելեան եկեղեցիներու ժողովին, վերջերս, վաւերացուցած է բնագիրը, մաքրուած 17-րդ դարու միջամտութիւններէն: Իւրաքանչիւրին հաղորդութիւնը, Հռոմի եպիսկոպոսին համար.— «ամէնէն արդիւնաւէտ միջոցն է պատրաստելու բոլոր քրիստոնեաներու միութեան ճամբան»:

ՍԱՐԳԻՍ ՃԷՊԷՃԵԱՆ (ՃԷՊԷՃԻ) ԵՒ ՀԱՃՆՈՅ ԻՆՆԱՄՍԵԱՅ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Խաչիկ Դաշտենցի «Ռանչպարների կանչը» հատորին Տղմուտ հատուածին մէջ, էջ 359, հայդուկ Մախլուտոն կը պատմէ՝

... Մենք գտնւում ենք Շատախեան դաշտում, զօրքին դիմելով ասացի ես.– «Ահա քաջն Վարդանի գերեզմանը, ահա այն կարմիր ծաղիկները որ ամէն գարնան բացւում են մեր հերոսների նահատակութեան վայրում, նրանց կարմիր արիւնով ներկուած»: Խօսքս վերջացրի թէ չէ, Անդրանիկը իմ ճակատը համբուրեց եւ այդ համբոյրը զինուորից – զինուոր փոխանցուեց խոր լռութեան մէջ: Ապա խօսեց զօրավարը.– «Իմ առիւծ քաջեր, ասաց նա, չընկնուէք թշնամու գերակշիռ ուժերի առջեւ: Միշտ էլ մեր թշնամին շատ է եղել, իսկ մենք՝ քիչ: Մենք նպատակին ձգտում ենք ոգեկան ուժերի լարումով, իսկ մեր թշնամին՝ անելով: Այդ թշնամին անչափելիօրէն նենգ է եւ անհունօրէն անգութ: Այս կռւում ձեզ հետ է Տարօնի առիւծ զօրավար Մախլուտոն: Պատերազմներում տարած իմ յաղթանակների մեծ մասը ես պարտական եմ անոր: Ձեզ հետ են հեծելազօրքի հրամանատար Սարգիս Ճէպէճին և հին հայդուկ Գէօն..., վերջապէս ձեզ հետ է Աւարայրի հերոսների անընկճելի կամքը եւ նրանց անմահ ոգին»:

Ձեզ հետ է հեծելազօրքի հրամանատար Սարգիս Ճէպէճին: Ան ծնած էր Կեսարիոյ գիւղերէն մէկուն մէջ: Առաջին աշխարհամարտին, Թրքական բանակի հեծելազօրքի միաւորներուն մէջ գտնուելով գերի ինկած էր ռուսական ճակատին վրայ: Ապա միացած զօր. Անդրանիկի կամաւորական ղունդերուն:

Դարձած էր կամաւորական ուժերու հեծելազօրքի հրամանատար: Այդ հանգամանքով մասնակցած էր Կովկասի մէջ Լոռիի, Նախիջեւանի եւ Զանգեզուրի ճակատամարտերուն, ինչպէս նաեւ զօր. Անդրանիկի մղած կամաւորական բոլոր կռիւներուն, դառնալով անոր խիզախ գործակիցներէն մին: Զինադադարէն ետք, 1919–ին, Կովկասէն կ'անցնէր Պոլիս, ապա Կիլիկիա: 1920–ին ծայր կուտար Միլլի ազգայնական շարժումը: Չէթէական զինեալ խումբեր կը վխտային Կիլիկիոյ մէջ ամէն կողմ: Տեղի կ'ունենար Մարաշի պաշարումն ու ապանդը եւ Հաճընի սահմաններուն վրայ կը զօրանային չէթէական շարժումները, նեղացուցիչ դառնալու աստիճան:

Այս շարժումներուն իբր հետեւանք, Հաճնոյ պատասխանատու մարմինները լրջօրէն կը ծրագրէին ինքնապաշտպանութեան նախապատրաստական աշխատանքներուն ձեռնարկել: Այդ օրերուն Հաճըն կը գտնուէր Սարգիս Ճէպէճեան: Ան իբրեւ փորձառու եւ հմուտ զինուորական կը ստանձնէր ընդհանուր հրամանատարութիւնը, իսկ փոխ – հրամանատար կը նշանակուէր Արամ Կայծակ: Ապա կը ըսկսէին կազմակերպչական աշխատանքները: Կ'ընտրուէր Հաճընի ինքնապաշտպանութեան բարձրագոյն ժողովը, որը իր կարգին քաղաքական կացութեան լուրջ բնոյթ ստանալը օրը օրին կը հաղորդէր Սիսի եւ Ատանայի ֆրանսական կառավարիչներուն, յանձին Թէյարտայի եւ Պրէմոնի:

1920 Մարտին, Հաճընի շրջակայ լեռներուն վրայ կ'ամրացուէին զինուորական դիրքերը, որոնց մէջ կը տեղաւորուէին վաշտերը իրենց տեղակալներով: Շուտով բախումները կը սկսէին բոլոր դիրքերուն վրայ: Նոյն ամսուն Հաճընի պաշարումը կը սաստկանար Թուրք կանոնաւոր բանակին եւ չէթէներուն կողմէ, որոնց հրամանատարութիւնը յանձնուած էր Գօզան օղլու Տօղան Պէյին:

Մարտ 17–ին, Թրքական հրամանատարութիւնը վերջնագիր մը կը ղրկէր Հաճընցիներուն, հետեւեալ պայմաններով՝ կը պահանջուէր իշխանութեանց յանձնել 1000 պատերազմական զէնք, ինչպէս նաեւ Հաճըն գտնուող ոչ Հաճընցի կամաւորներու խումբը: Այս պայմանները կը մերժուէին: Թրքական բանակը կը սաստկացնէր իր յարձակումները բոլոր լեռնային դիրքերուն վրայ: Այդ յարձակումները ետ կը մղուէին: Ցարձակումները աւելի կատաղի բնոյթ կը ստանային: Կռուող ուժերը ճարահատ կը քաշուէին ներքին դիրքերու վրայ:

**

Սարգիս Ճէպէճեանի զինուորական հմտութեան մասին յաճախ կը խօսէր հայրս՝ Անդրանիկ Փալեան, որ եղած էր Հաճնոյ ինքնապաշտպանութեան զինուորական խորհուրդի քարտուղար, ինչպէս նաեւ Կէօյնիկի եւ Գօփուշի վաշտ – դաւոր ճակատներուն պատասխանատու – ներէն մին:

Մանուկ էի, հայրս կը պատմէր Հաճնոյ ինքնապաշտպանութեան կռիւներուն, գրոհներուն ու յարձակումներուն մասին: Կը յիշէր թէ ինչպէս Սարգիս Ճէպէճին ձիուն վրայ հեծած կ'առաջնորդէր Հաճընցի մարտիկները, յանկարծակի յարձակումներ կազմակերպելով թշնամի դիրքերուն վրայ, վարժեցնելով զանոնք պատերազմական մթնոլորտին, ինչպէս նաեւ դնելով անոնց մէջ խիզախութեան եւ անվախութեան զգացումները: Սարգիս Ճէպէճի ձեռքի շարժումները լայն էին ու տիրական, ան այդ շարժումներով կը հեղնէր թշնամին արձակած կապարները, ըսելով թէ անոնք իրեն չեն հասնիր: Այդ վարժութիւնները մեծ կորով եւ ուժ կը ներշնչէին, այս մթնոլորտին ու պայմաններուն մէջ թրծուեցան Հաճընցի կռուող ուժերը:

Սարգիս Ճէպէճի յախուռն ու յանդուգն էր իր տուած վճիռներուն եւ խիզախ իր նախաձեռնութիւններուն մէջ: Ան անշուշտ շատ բան կը պարտէր զօրավար Անդրանիկին, որու անմիջական գործակիցը եղած էր պայքարի ու մարտնչումներու ամէնէն փափուկ ու ճգնաժամային պահերուն: Ան կը ներկայանար իբրեւ հերոս մը, որ այնքան հիացում ու սէր կը ներշնչէր: Ապրած էր հայրենի հողերուն վրայ, մեր ազատութեան պայքարի շրջանին, ու իր զէնքի գործակիցներուն նման իր ուսերուն վրայ դրուած պարտականութիւնը մեծ խանդավառութեամբ յառաջ տարած: Այս նախանձախնդրութեամբ ստանձնած էր Հաճնոյ ինքնապաշտպանութեան կռիւներուն ընդհանուր հրամանատարութիւնը: Ու երբ 1920 Յունիս 18–ի առաւօտուն, Սարգիս Ճէպէճի տունէն ելլելով հրամանատարութեան կեդրոնատեղին կ'երթար, դպրոցին եւ եկեղեցւոյ մէջտեղի կամուրջէն անցնելու պահուն անծանօթ գնդակ մը ծանրօրէն կը վիրաւորէր զինք մխրճուելով միզամանին մէջ: Հակառակ տարուած բժշկական խնամքներուն եւ թափուած ճիգերուն, անկարելի կ'ըլլար ազատել զինք, ու Ճէպէճի այդ տխուր օրուընէ սկսեալ մինչեւ Հոկտեմբեր 15 Հաճնոյ անկման օրը կը մնար անկողին, դատապարտուած անշարժութեան: Այնուհետեւ փոխ – հրամանատար Արամ Կայծակ կը ստանձնէր բոլոր պատասխանատուութիւնները:

Պաշարման զօրաւոր օղակի մէջ առնուած էր Հաճըն քաղաքը քեմալական 30 հազարի հասնող կանոնաւոր բանակին կողմէ: Պարենաւորման միջոցները անկարելի դարձած էին ու ներքին պարենաւորումը ամբողջութեամբ սպառած: Սովը կը սպառնար թէ՛ ժողովուրդին եւ թէ ալ դիմադրող ուժերուն:

Նոր պարէն բերելու նպատակաւ զինուորական խորհուրդը կը կազմակերպէր Նալտաշ, Ռումլու եւ Կէօչէլլիմ գիւղերու վրայ զինուորական արշաւանքը Սեպտեմբեր 21–ին: Այդ օրհասական կռիւներուն նկարագրականը կը կատարէր հայրս յաճախ: Տօղան պէյի հրամանատարութիւնը կը գտնուէր Ռումլուի մէջ: Այդ կռիւներուն ընթացքին, ան մազապուրծ փախած էր: Այդ կայծակնային յարձակումներուն հետեւանքով բերուած պարէնով կը կերակրուէր թէ քաղաքին ժողովուրդը եւ թէ ալ դիրքերուն վրայ գտնուող ուժերը:

Հայրս կը պատմէր նաեւ Օգոստոս 6–ին տեղի ունեցած չանթահարիչ յարձակումներուն մասին, որոնց շնորհիւ կարելի եղած էր գրաւել հայկական դիրքերը ծեծող թնդանօթը եւ կարգ մը գնդացիներ ու տեղափոխել զանոնք Հաճըն, հսկայական ճիգերու գնով:

Տօղան Պէյ սակայն նոր ու թարմ ուժեր կը ստանար: Պաշարող բանակը աւելի եւս կը սեղմէր օղակը, օժտուելով հեռարձակ ծանր թնդանօթներով, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ արագահարուածներով: Այդ աննշմարելի կէտերուն վրայ զետեղուած հեռարձակ թնդանօթները կը սկսէին անխնայ ռմբակոծել ու քանդել ամէն ինչ: Տակաւ դիրքերը անգործածելի կը դառնային:

Դեղօրայքի պակասը մեծապէս զգալի էր, անկարելի դարձնելով վիրաւորներուն տարուած խնամքը: Իսկ անօթութիւնը ու մանաւանդ զինամթերքի հիմնական ու մնայուն տագնապը մեծ հարցականներ կը ստեղծէին տակաւ: Ու այս անկարելի պայմաններուն մէջ կ'որոշուէր ճեղքել թշնամի բանակին օղակը ու իջնել Ատանա:

Արդարեւ Հոկտեմբեր 15–ի իրիկունը թիւով 400–ի մօտ կռուող ուժեր դուրս կուգային իրենց քանդուած ու անգործածելի դիրքերէն ու առաջնորդութեամբ փոխ – հրամանատար Արամ Կայծակի, գերմարդկային ճիգերով ու վճռական գրոհներով կը ճեղքէին Թրքական բանակին պաշարման օղակը, անպատում նեղութիւններ ու բազում դժուարութիւններ յանձն առնելով ի վերջոյ կը հասնէին Ատանա, հիւծած ու սպառած: Ատանայի մէջ, Ֆրանսական բանակին հրամանատարութիւնը կը հաւաքէր բոլոր զէնքերը ու կը թողուր զիրենք ազատ:

1920, Հոկտեմբեր 15–ին կ'իյնար Հաճըն, ինը ամիս ինքնապաշտպանութեան կռիւներ մղելէ ետք: Տօղան Պէյի ուժերը հրոյ – ճարակ կը դարձնէին Հաճըն քաղաքը ու մոխրակոյտի կը վերածէին ամէն ինչ, կոտորելով 6000–ի հասնող բնակչութիւնը: Այդ օր անկողնին մէջ կը սպաննուէր նաեւ ընդհանուր հրամանատար Սարգիս Ճէպէճին, որու գլուխը կը կտրեն Թուրքերը պտըտցնելով ամէն կողմ:

Ինչ սրտաճմլիկ ու տխուր վերջ մը կը սպասէր մեծ ճակատամարտներու մէջ փայլող հերոսի մը՝ Սարգիս Ճէպէճիի զինուորական ասպարէզին, երբ տակաւին կրնար անկարելի ծրագիրներ իրագործել ու նոր հանգրուաններ ստեղծել հայ ժողովուրդին մղած ազատագրական պայքարներուն մէջ:

ԱՐԱՄ ՓԱԼԵԱՆ

Իտալիա

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ՄԱՐԶԸ ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Բ.

○ «ՇԻՐԱԿ»

1952–ին, Կարապետ եւ Յովհաննէս Հաննէսեան եղբայրները, Պէյրութի Մար Մխայէլ շրջանի «Արմենիա» պողոտային վրայ կը հիմնեն «Շիրակ» հրատարակչատունը, որ տպարանին կողքին ունի նաեւ գրատուն մը: Այս հրատարակչատունը ծանօթ է հայերէն երգարաններ հրատարակելու իր գնահատելի նախաձեռնութեամբ: Ցարդ հրատարակուած են ժողովրդային երգերու 22 երգարաններ, ձայնագրեալ երգերու 6 երգարաններ, աշուղական փոքրիկ երգարան մը: Այս հրատարակութիւնները լայն ժողովրդականութիւն ունեցած են Լիբանանի թէ արտասահմանի հայկական գաղութներուն մէջ:

Ցաւալի պատահարով մը, 1986–ի Օգոստոսին թաղային զինեալ բախումներու ընթացքին, «Շիրակ»ի տպարանը հրոյ ճարակ դարձաւ, փճացաւ թուղթերու եւ տպագրուած գիրքերու ամբողջ շտեմարանը, իսկ մեքենաները մեծ մասամբ վնասուեցան: Անշուշտ, այս դէպքը իր ժխտական անդրադարձը ունեցաւ «Շիրակ»ի վերջին տարուան գործունէութեան վրայ եւ մեր այցելութեան ընթացքին մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին կիսավէր այրած գիրքերը, առանց առաստաղի սենեակները, ուր կը բանէին տպագրական մեքենաները, կամ գրատան մէջ արտասովոր ներկայութիւնը փոքր Հայտէլպէրկ մեքենայի մը:

Այս բոլորով հանդերձ, հրատարակչատունը կը շարունակէ իր աշխատանքը: Արդէն իսկ լոյս տեսած է Զապէլ Եսայեանի «Աւերակներու մէջ» երկը եւ Պարոյր Սեւակէն հատընտիր մը (4–րդ հրատարակութիւն): Իսկ ամենակարեւոր աշխատանքը, որուն ներկայիս ձեռնարկած է «Շիրակ» հրատարակչատունը, հայերէն երգերու հաստափոր երգարան մըն է (նոթերով), որուն վրայ աշխատանք կը տարուի մօտ վեց ամիսէ ի վեր: Հաւանական է, որ այս գործը լոյս տեսնէ յառաջիկայ տարի:

Հայերէնի կողքին՝ «Շիրակ» կը կատարէ նաեւ օտար լեզուներով հրատարակութիւններ, իսկ հայերէնով հրատարակութիւնները առհասարակ երգարաններ, բառարաններ, բժշկական եւ գիտական գիրքեր են: Նաեւ, «Շիրակ»ի հրատարակութիւններուն մէջ թափ առած են ժամանցի գիրքերը, որոնք հասարակ բնոյթ կը կրեն եւ գլխաւորաբար նիւթապէս շահագրգիռ են:

Գալով «Շիրակ»ի ապագայի հեռանկարներուն, իմացանք, որ անիկա գնած է նորաշէնի Հարպոյեան շէնքէն որոշ տարածութիւն մը եւ մտադիր է, կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին, հոն փոխադրուիլ:

Խօսելով տպարանական գործի մասին, Պ. Կարապետ Հաննէսեան յայտնեց, թէ «հայկական տպարանին գործը կը նմանի ուսուցչական ասպարէզին, որուն պէտք եղած գնահատանքը չի տրուիր: Բարեբար մը, որքան դրամ կը նուիրէ դպրոցի մը, նոյնը յատկացնելու է նաեւ տպարաններուն»: Իսկ իր խօսքը մանաւանդ ընելով՝ սփիւռքահայ հրատարակչատուներուն մասին ան ըսաւ. «Մեր հրատարակութիւններուն քանակը քիչ է, որովհետեւ սակաւաթիւ են այն գաղութները, որ Լիբանանի նման բոլորն ալ հայերէն կը խօսին ու կը կարդան. դժբախտաբար մեր տպած գիրքերը մուտք չեն գործեր Հայաստան»:

○ «ԶԱՐԹՕՆՔ»

Վերջին տարիներուն լիբանանահայ կեանքի մէջ աւելցաւ այլ հրատարակչատուն մը՝ «Զարթօնք» տպարանի հրատարակչատունը, որուն ընդհանուր տնօրէնն է Պ. Հայկ Նագաշեան: Մեզ ընդունեցաւ «Շիրակ» ամսագիրի խմբագիրներէն Պ. Արամ Սեփեճեան, որ պատասխանեց մեր հարցումներուն: Հրատարակչատունը հիմնուած է 1984–ին: Հրատարակչատունէն լոյս կը տեսնեն պարբերաթերթեր, ինչպէս՝ Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Շիրակ» ամսագիրը եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Խօսնակ» պաշտօնաթերթը, նաեւ՝ գրական եւ գեղարուեստական գիրքեր, բայց պատուէրներով (տարեկան միջին հաշուով մօտ 20 գիրք), բայց իրենց նախաձեռնութեամբ: Վերջին երեք տարիներու ընթացքին հրատարակչատան նախաձեռնութեամբ տպուած է 5 գիրք: Ներկայիս մամուլի տակ է Սեդա Սեւանի «Ռուտուբօ – Ռուտուբօ» գործը: Բոլոր գիրքերու եւ պարբերաթերթերու ցրուումը կ'ըլլայ ուղղակի տպարանէն՝ թէ՛ Լիբանան եւ թէ՛ արտասահման:

Տպարանը ունի հետեւեալ սարքաւորումը.– 2 տպաչար, մէկ փոքր եւ մէկ մեծ (Հայտէլպէրկ) մամուլ եւ տառատեսակներ: Հրատարակչատան պաշտօնէութիւնը ցարդ ինքնաբաւ է, թէեւ Պ. Սեփեճեան մատնանշեց, որ «քանի մը տարիէն զգալի պիտի ըլլայ պակասը գրաշարներու, որոնք ներկայիս ձեռքէ ձեռք կը խլուին եւ բաւական սուղ կը վճարուին»:

Անկախ տնտեսական տագնապի ստեղծած մթնոլորտէն, հրատարակչատան ներկայացուցիչը իբրեւ խոչընդոտ ներկայացուց ընթերցողներու թիւի պակասը, որուն պատճառով ամէն մէկ գիրքի միջին տպաքանակը չանցնիր հազարը: Որպէս լուծում Պ. Սեփեճեան կ'առաջարկէ ստեղծումը «միջազգային առումով հայկական մեծ հրատարակչատան մը, ըլլայ ատիկա հայ բոլոր մշակութային միութիւններու մասնակցութեամբ, ըլլայ անջատ, որուն առաքելութիւնը պիտի ըլլայ հայ գիրքի տպագրութիւնը եւ ցրուումի աշխատանքի կազմակերպումը՝ Սփիւռքի տարածքին»:

○ «ԳԱՌՆԻ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

«Երեւանի» տպարան մեր այցելութեան

ատեն հանդիպում մը ունեցանք նաեւ «Գառնի» մատենաշարի պատասխանատուներէն Հայր Վարուժան Հերկելեանի հետ, որուն հետ ունեցանք զրոյց մը՝ այս մատենաշարին մասին: «Գառնի» մատենաշարը, որուն պատասխանատուն է Մովսէս Հերկելեան եւ «Գառնի» ուսանողական մատենաշարը, որուն պատասխանատուն է Հայր Վարուժան Հերկելեան, հիմնուած են 1984–ին:

«Անդրադառնալով, որ արեւելահայ գրականութեան մեր արդի դէմքերը անծանօթ են մեր ուսանողներուն եւ անոր կողքին արեւմտահայ մեր հին գրողներու կարգ մը գիրքերը չկան հրապարակի վրայ, նաեւ չկան մատենադարաններ, ուր հայ ուսանողը կարենայ երթալ եւ իր պրպտումի աշխատանքը կատարել, որոշեցինք լոյս ընծայել մատենաշար մը:

Գիրքերու ընտրութիւնը կ'ըլլայ յաջորդաբար՝ մէկ արեւմտահայ եւ մէկ արեւելահայ գրողներէ գործ: Հետաքրքրական է, որ մատենաշարի գիրքերուն ծաւալը նման է եւրոպական գրպանի գիրքերու մեծութեան: «Կ'աշխատինք տպել տարեկան 2–էն 3 հատոր, կէս կամ լրիւ մեկենասութեամբ»:

Մատենաշարի համար մնայուն հարց է ցրուումի միջոցներու անբաւարարութիւնը: «Ներքին սպառումները տակաւին պէտք եղածին չափ չեն: Արտածումներ կ'ըլլան յաջորդաբար դէպի Կիպրոս, Միացեալ Նահանգներ, Քուէյթ եւ Հալէպ, Լիբանանի մէջ, դպրոցներէն ներս ուսուցիչները աշակերտին հարկ եղած չափով չեն մղեր դէպի նոր լոյս տեսած գիրքերը...»:

«Գառնի» ուսանողական մատենաշարէն ցարդ հրատարակուած են չորս գիրք, իսկ առկէ դուրս լոյս տեսած է Սերգէյ Պարաճանովի նուիրուած ալպոմ մը: Ներկայիս, մամուլի տակ են Համօ Սահեանէն հատընտիր մը, Հրանդ Մաթեւոսեանի «Մեր վազքը» եւ Փօլ Կիրակոսեանէն ալպոմ մը: «Գառնի» մատենաշարը իր գիրքերը կը տպէ գլխաւորաբար «Էրեբունի» տպարանին մէջ, նաեւ աշխատակցած է «Թէքնիփրէս»ի եւ Կաթողիկոսարանի տպարաններուն հետ:

○ «ԱԼԹԱՓՐԷՍ»

Արմենիա պողոտային մէկ դարձուածքին վրայ, գետնափոր եւ գրեթէ աննշան վայրի մը մէջ, կը գործէ «Ալթափրէս» հրատարակչատունը: Իր գիրքով հասարակութեան գրեթէ անծանօթ այս տպարանը, հակառակ իր աղքատ սարքաւորումին, վերջին տասը տարիներուն կարողացած է իր կնիքը դնել լիբանանահայ տպագրական մարզին վրայ՝ իբրեւ գործունեայ տպարան մը, միաժամանակ՝ իբրեւ հայերէն որակաւոր գիրքերու հրատարակիչ մը:

«Ալթափրէս» տպարանը հիմնուած է 1962–ին, սկիզբը՝ տպարան Մեսրոպ անունով: Սեփականատիրոջ՝ Պր. Մարտիրոս Վարդանեանի սկզբնական նպատակներէն էր «Ալթափրէս»ը վերածել մեծ հրատարակչատուն – տպարանի մը, սակայն այս ծրագիրը նիւթական պատճառներով կարելի չէ եղած իրականացնել: 1966–ին, անիկա կ'ըլլայ Լիբանանի առաջին տպարաններէն, որ կ'ունենայ օֆսէթ մեքենայ մը, բայց շուտով կը ծախէ, որովհետեւ Պր. Մարտիրոս դայն կը նկատէ անօգուտ: Այս գծով, «Ալթափրէս»ի սեփականատէրը կ'ըսէ. – «Օֆսէթ տպագրական մեքենան շինուած է արագ կերպով գիրքեր տպելու համար եւ զայն կը գործածեն ընդհանրապէս մեծ տպարանները, որոնց հրատարակած գիրքերուն տպաքանակը կը թուակրէ 10 հազարը: Իսկ Սփիւռքի մէջ, հայերէնով հրատարակուող գիրքերուն տպաքանակը առաւելագոյն պարագային 2.000 է, հետեւաբար՝ անհրաժեշտ չէ այսպիսի մեծածախք մեքենաներու գործածութիւնը, եւ բաւականանալու է թիփօ դրութեամբ, որ նուազ ծախսալից է եւ, եթէ բծախնդրօրէն աշխատինք՝ կրնայ օֆսէթէն աւելի մաքուր գործեր հայթայթել:

«Ալթափրէս» հրատարակչատան գիրքերը կը կրեն բանասիրական, պատմագրական եւ մատենագրական բնոյթ եւ տարեկան այս տպարանէն լոյս կը տեսնէ 10–էն 15 գիրք:

Այժմ մամուլի տակ են Ռուբէն Փօղոսեանի «Le Conflit Turco - Arménien» գիրքը եւ Fondation Internationale-ի «Les Arméniens, le visage d'un peuple»ը: «Ալթափրէս»ը կը տառապի, ինչպէս է պարագան միւս տպարաններու, պաշտօնէայի պակաս:

Խօսելով իր նախասիրած նիւթերէն հրատարակչատան մասին, Պր. Մարտիրոս հետեւեալ շահեկան դիտողութիւնները փոխանցեց մեզի: «Պայման չէ, որ հրատարակչատուն մը իր կողքին ունենայ նաեւ տպարանի բաժին մը: Անոր գլխաւոր դերն է իրեն դիմող գրագէտներուն գիրքերը հրատարակել, իր սեփական տպարանին մէջ կամ այլուր, շահաբաժին մը յատկացնել հեղինակին, եւ հիմնականը՝ պարտի ինք ստանձնել հրատարակչատունէն հրատարակուած գիրքերու ցրուումի աշխատանքը, կատարելով ծանուցումներ՝ մամուլով, ձայնասփիւռով կամ զանազան այլ միջոցներով եւ պատրաստելով գրախօսականներ»: Շարունակելով իր խօսքը, ան յիշեցուց. – «Անշուշտ, անհրաժեշտ է, որ հրատարակիչը նուազագոյն ճաշակ մը ունենայ գիրքի մասին, եւ պարզապէս նիւթական շահ ապահովելու համար չհրատարակէ որեւէ գրագէտի գործը, այլ ընտրէ անոնցմէ որակաւորը եւ պատշաճը: Լիբանանահայ հրատարակչատուներու պարագային, սովորութիւն դարձած է վերհրատարակութիւններ կատարելը, մինչ անդին նոր գրագէտներ չեն քաջալերուիր. այս վերջինները հազուադէպօրէն յանդգնութիւնը կ'ունենան սեփական միջոցներով գիրք մը հրատարակելու: Սխալ է ա՛յն կարծիքը, թէ ժողովուրդը գիրք չի գներ: Անոր գլխաւոր պատճառը մեր հրատարակչատուներու ցրուումի միջոցներուն անկանոնութիւնն է: Փաստօրէն, եթէ ժողովուրդին գիրք հրամցնենք, գնելու միշտ պատրաստ է ան»:

**

Լիբանանի մէջ կը գործեն նաեւ մօտ տասնեակ մը հայկական տպարաններ, արդիական թէ աւանդական սարքաւորումներով, ինչպէս «Հայ Տիպ Քոմփիւկրաֆ»ը, որ «Թեքնիփրէս Մոտեռն» լիբանանեան մեծ հրատարակչատուն – տպարանի մը հայկական բաժանմունքն է, որուն գործունէութիւնը սակայն տակաւին սահմանափակ է. կայ նաեւ «Էրեբունի»ն, որ ունի բաւական հարուստ սարքաւորում մը եւ ցարդ տպած է արուեստի եւ գրական բաւական հատորներ, «Ոսկեդար»ը, «Մկրեան»ը, «Սարգիսեան»ը, «Արազ»ը եւ «Նաիրի»ը:

Պատրաստեցին՝
Ա. ԹՈՐԻԿԵԱՆ
Վ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Հ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

IPHIGENIE EN AULIDE

IPHIGENIE EN TAURIDE

de Ch. W. GLUCK

à l'Opéra de Francfort

◆

Si le nom du Chevalier Christoph - Willibald Gluck évoque dans le souvenir immédiat du mélomane le titre du célèbre opéra «Orphée», il n'en signe pas moins d'une vigueur éclatante des ouvrages inspirés tels qu'«Alceste» et les deux «Iphigénie» : «Iphigénie en Aulide» et «Iphigénie en Tauride».

Le grand théâtre de l'opéra de Francfort sur le Main vient de présenter en un spectacle grandiose, ces deux dernières œuvres réunies dans une logique scénique exemplaire réalisée par le metteur en scène grec de renommée mondiale: Michel Cacoyannis. Nul, mieux que ce fils de l'Ile où naquit la déesse Vénus, celui qui a donné au cinématographe l'inoubliable «Elektra», ne pouvait évoquer avec plus de force et de poésie l'univers immense des tragédies d'Euripide dont sont tirés les textes des «Iphigénie». Si ces derniers, écrits originellement en français, s'inspirent dans leurs structures des drames classiques du grand siècle, la version allemande présentée à Francfort donne une homogénéité sûre aux deux livrets.

Le maître d'œuvre a su, par un ample envol visionnaire, faire la synthèse des deux légendes : celle d'Iphigénie sauvée de la mort par la déesse Diane qui la transporte en Tauride (Crimée) où elle devient sa grande prêtresse, et celle de l'héroïne en Tauride même, qui, déchirée entre le désir torturant de revoir son frère Oreste et la nécessité de sacrifier un étranger qu'elle ne reconnaît pas encore, trouve la paix grâce à l'intervention de la Providence.

Au 18ème siècle les deux ouvrages étaient destinés à être représentés séparément. C'est Richard Wagner qui, le premier, a tenté de les réunir. Certes, «Iphigénie en Aulide» trouve dans sa version française la fin heureuse d'un opéra du 18ème siècle par le mariage prédit de l'héroïne et d'Achille, mais grâce au sens inné du symbolisme qui caractérise l'art de Michel Cacoyannis et par la gesture infiniment noble et gracieuse des interprètes, si étroitement liée à la majesté de la musique qu'ils chantent, l'auditoire comprend que la parole de l'œuvre ne sera pas réalisée, amenant ainsi, sans aucune rupture, la seconde partie de la représentation : «Iphigénie en Tauride».

Un dispositif scénique unique, voulu par le metteur en scène, encadre l'action : reprenant les architectures construites du 17ème siècle, lieux imaginaires limités par des arcades et des portiques, suggérés par deux étraves de navires, le décorateur Dionisis Fotopoulos a créé un espace d'immensité en couvrant les pans verticaux d'une masse horizontale mobile, qui, par une lente manœuvre ascendante, semble projeter le drame sur l'infini. Ainsi, plongé dans une dimension hors du temps, le spectateur entre dans les sortilèges conjugués de la musique et de la représentation.

La distribution, d'une grande hauteur artistique, réunissait une pléïade de chanteurs dont on ne sait lequel citer, tant ils ont rivalisé de talent et de beauté scénique.

Les deux titulaires du rôle-titre, aussi belles qu'émouvantes, incarnaient avec chaleur, l'une, la jeune fille pure et déchirée que devait sacrifier la raison d'état (Clarry Bartha), l'autre (Gabrielle-Maria Ronge), hiératique, superbe, d'une aisance vocale et plastique rare, la prêtresse d'un culte implacable.

Comment ne pas évoquer l'admirable et déchirante Clytemnestre de Marjana Lipovsek, le royal Agamemnon de John Bröchler, le pathétique Oreste de François Le Roux et l'éclatant Pylade de Keith Lewis dont la voix coruscante clamait avec éclat la douleur et la fidélité ?

Les chœurs féminins, d'une stricte justesse vocale étaient animés par le metteur en scène d'une flamme qui faisait de chaque chanteuse une protagoniste à part entière : vêtues de parures d'une richesse et d'une beauté stupéfiantes, elles formaient des groupes qui s'assemblaient et se séparaient, comme mues par un rituel sacré. Les masses chorales masculines plus raides, compensaient une certaine rudesse de timbre, par une précision musicale stricte.

L'orchestre de l'Opéra, sonore et d'une grande rigueur, dirigé par le nouveau directeur italien, Gary Bertini, était composé selon les effectifs du 18ème siècle. On aurait souhaité plus de chaleur dans les timbres et plus de velours sur les cordes, mais aucun musicien n'aurait pu s'entendre reprocher une quelconque défaillance en un soir de «première», où, malgré le travail et la fatigue intenses imposés et acceptés dans les théâtres d'Allemagne, nul ne manquait à sa tâche.

Il n'est pas interdit de rêver que toute cette beauté reçue en une soirée, illuminant le souvenir, soit prodiguée sur une scène parisienne, à l'Opéra ou au Théâtre du Châtelet. Mais aime-t-on vraiment Gluck en France ?

LYDIA KARINE ITCHKALATZIAN

ԶՄԻՒՌՆԻՈՅ ԵՂԵՌՆԻ 65ԱՄԵԱԿԻ ՀՈԳԵՃԱՇԸ

– «ԶՄԻՒՌՆԻԱ» – քրիստոնէական խաղաղ եւ բարգաւաճ դաղութ մը, լուսաւոր փարոս մը ԵԳԷԱԿԱՆի կրծքին:

Աշխարհամարտ մը, Դաշնակիցներու բռնագրաւումը. եւ ի վերջոյ քէմալական ազատագրումը Փոքր – Ասիոյ հողերուն:
1922, Սեպտեմբեր 6, արհաւական եւ դիւային արշաւ մը մարդակերպ հրէշներու վոհմակներու կողմէ վրիժառու մոլուցքով, հրոյ ճարակ դարձնելով Զմիւռնիոյ շրջապատը, բռնաբարելով խժդուժօրէն կիները: Հազարաւորներ ծովամոյն, աղիողորմ ճիչերով: Հոգեխառով տեսարան մը վերապրողներու վկայութեամբ: անժամանցելի թուական մը:

Կիրակի, Նոյեմբեր 22, Զմիւռնիոյ հայրենակցական միութեան նախաձեռնութեամբ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուէր Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ: Իսկ ժամը 13.30–ին հոգեճաշ մը Օփէրա – Լաֆայէթ պանդոկի ճաշասրահը:

Միութեան նախագահուհի Տիկին Թորոսեան կը ներկայացնէր իր յուշերը:
Կուտանք հատուածներ իր ուղերձէն.
– Կը յիշէր 1922, Սեպտեմբեր 6–ի ողբերգութիւնը: Արիւնարբու Թուրքին քրիստոնէից պատճառած տառապանքը:

Վերապրողներու կարգին կը յիշէր գրագէտ՝ Հրանդ Գույումճեան, որ այդ ողբերգութեան մասին հատոր մըն ալ էր հրատարակած, ուր կը նկարագրէր անժամանցելի աղէտը եւ կը հիմնէր Զմիւռնիոյ Հայրենակցականը: Տարուէ – տարի կոչելով նահատակներու յիշատակը: Եւ վառ պահելով այդ ահաւոր Եղեռնը:

Տասը տարի առաջ յանձնած էինք զինքը հողին: Իսկ Հրանդ Սարեան, նախկին նախագահը իր դամբանին առջեւ իր դամբանականը կը վերջացնէր ըսելով՝ ցտեսութիւն Հրանդ, ինք եւս տարի մը վերջ կը մահանար:

Այսօր վերապրողներու թիւը տակաւ կը նուազի: Եկեղեցին առ հասարակ կը հանդիպինք Պոլսէն, Պէյրութէն, Պարսկաստանէն հայախօս ազգակիցներու. մինչ մեր Ֆրանսահայերը կը նախընտրեն ֆրանսերէն խօսիլ:

Տիկին Թորոսեան չզլացաւ մանաւանդ մեր պատմական անցեալը եւ անփոխան լեզուն, որ օտարներուն իսկ հմայք կը պատճառէ: Ի յարգանս նահատակներուն վայրկեանի լռութիւնը խնդրեց սեղանակիցներէն:

Ճաշը կ'ընդմիջուէր արտասանութիւններով եւ երգերով ջերմ մթնոլորտի մը մէջ: Եղան բազմաթիւ նուէրներ, ի նպաստ վարժարաններու:

Ցերեկոյթը վերջ կը գտնէր Տէրունական աղօթքով նահատակներու խնկելի յիշատակին:

Զ. ՍԱՐԵԱՆ

Լրատու — տեղեկատու

«ԿՈՉՆԱԿ»Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

«Հայկական երաժշտութեան համոյթ»ն է որ վերոյիշեալ անունը կը ստանայ իր տասնամեակի բացառիկ երաժըշտահանդէսին առիթով: Կավօ սրահին մէջ այս երաժշտահանդէսը կարելի պիտի դարձնէ լաւագոյնս ճանչնալու ու գնահատել խումբին երգացանկը՝ Սայեաթ Նովայէն մինչեւ ժողովրդական ստեղծագործութիւններ: Երգացանկ, որ կատարեալ մեկնաբանութիւն մը կը գտնէ Վիրժինիա Փաթթիի վճիտ և զգայուն ձայնով, Արամ Քերովբեանի քանոնով, Ռուբէն Յարութիւնեանի թառով եւ Էտմոն Զարդարեանի դհոլով:

«Կոչնակ»ի այս երաժշտահանդէսը հայկական երաժշտութեան վայելք մը կը խոստանայ ըլլալ որքան պարզ հետաքրքրքիրներու, նոյնքան նաեւ երաժշտասէր հասարակութեան համար:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՊՐԻՒՍԵԼ. – Իրենց սիրելի եղբօր՝ Մըրկըրտիչ Հաճեանի եւ զարմիկին՝ Գեղամ Կիւլիստանեանի մահերուն Բ. տարելիցներուն ի յիշատակ, Տէր եւ Տիկին Ցեկիքս Նարկիզեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

— LYON —
RADIO FOURVIERE

L'Eglise Arménienne sur les ondes de Radio - Fourvière Région FM 88.3 Lyon / 103.4 Région Rhône-Alpes «RENCONTRES» magazine d'actualité de L'Eglise arménienne à Lyon.
Tous les lundis à 19 h 30.

«A LA DECOUVERTE
DE GREGOIRE DE NAREK»

1° Emission — 1er Décembre à 18h
04 Décembre à 19h45

2° Emission — 03 Janvier à 18h
07 Janvier à 19h45

MARTEN YORGANTZ

informe ses amis et toutes les organisations arméniennes que pour tout contact avec lui, on peut téléphoner:

48. 93. 42. 69

Ի ՆՊԱՍՏ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Գուրգէն Փիրանեանի յիշատակին. – Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան 200 Ֆ., Տիկին Անոյշ Փիրանեան 200 Ֆ.։
Գառնիկ, Կայծակ, Պապիկ Ճառայեանի, յիշատակին Օննիկ եւ Վահրամ Ճառայեան 100 Ֆ.։
Յովհաննէս Տէրտէրեանի յիշատակին. – Տիկին Տէրտէրեան 100 Ֆ.։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղը տեղական բոլոր կազմակերպութեանց ուշադրութեան կը յանձնէ Մարտ 12 Թուականը։

Երեկոյթ Օփերայի մէջ
ՆԱԽԱՍԱՐԴ
պարախումբի։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղականութեան միջոցաւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները «Յառաջ»ի բարգաւաճման. –
Գուրգէն Փիրանեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան 200 Ֆ.։
Գառնիկ, Կայծակ, Պապիկ Ճառայեանի յիշատակին՝ Օննիկ եւ Վահրամ Ճառայեան 100 Ֆ.։
Յովհաննէս Տէրտէրեանի յիշատակին՝ Տիկին Տէրտէրեան 100 Ֆր.։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տիկին Արեւալոյս Պօյաճեան եւ զաւակները փոխան ծաղկեպսակի՝ Միհրան Նալչաճեանի մահուան առթիւ կը նուիրեն 200 Ֆր. «Յառաջ»ին։

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ
ԵՒ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ
ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
10–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Պատարագ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 6, ժամը 10–ին, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ՝ Նորակազմ Սահակ – Մեսրոպ Մանկանց Դպրաց Դասը կ'երգէ իր առաջին պատարագը (Մակար Եկմալեանի) ղեկավարութեամբ՝ ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՃԵԱՆԻ երգեհոնի ընկերակցութեամբ՝ ԺԻՒԼԻԷԹ ԵԼՄԱՃԵԱՆԻ։

Հանդիսութեան կը նախագահէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԷՔՃԵԱՆ

Յետ պատարագի ճաշ «Ա. Զրպաշեան» սրահին մէջ՝ ի պատիւ Սահակ – Մեսրոպ Մանկանց Դպրաց Դասի փոքրիկներուն եւ հիւրերուն։

Սոյն ճաշին մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի դիմել Մայր Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան, հեռաձայնելով՝ 91 – 77 – 84 – 70 Թիւին։

U. G. A. B. — CENTRE CULTUREL ALEX MANOOGIAN

- CONFERENCE -

«Autour de K. M. ALEMSHAH»

en hommage au compositeur et chef d'orchestre
à l'occasion du 40e anniversaire de sa mort

par Garbis APRIKIAN

Compositeur et chef des chœurs SIPAN - KOMITAS

Le Samedi 12 Décembre à 21 heures

- *Vie et œuvre de K. ALEMSHAH*
- *Analyse des œuvres et audition de documents sonores sous la direction du compositeur*
- *Propos sur l'esthétique de la musique arménienne.*

118, rue de Courcelles — 75017 PARIS — M° Courcelles

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ

ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ի նպաստ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ եւ ՍԱՄՈՒԷԼ–ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Վարժարաններուն

Կիրակի, Դեկտեմբեր 6, ժամը 17–էն կէս գիշեր

Dans les salons de l'Hôtel George V
avenue George V, Paris 8[e]

AVEC LA PARTICIPATION DE L'ENSEMBLE

GAÏDZAG'S

Սեղանները ապահովել հեռաձայնելով՝
47 – 63 – 38 – 54 Թիւին

Մուտք՝ 100 Ֆր.։ Ուսանողները՝ կէս գին։

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

NOUVEL AN EN ARMENIE

DU 26 DECEMBRE 87 AU 08 JANVIER 88
AVEC UNE NUIT A L'ALLER ET UNE NUIT AU RETOUR
A MOSCOU
TRANSPORT PARIS / MOSCOU / PARIS
PAR LA COMPAGNIE AIR FRANCE

- PENSION COMPLETE
- EXCURSIONS QUOTIDIENNES
- REVEILLON DU JOUR DE L'AN

Prix : PARIS / PARIS PAR PERSONNE : 5 795 Frs

MARSEILLE / MARSEILLE
du 26 DECEMBRE au 08 JANVIER 5 795 Frs. par personne

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES WASTEELS
87, La Canebière
13001 Marseille
Tél. 91 - 03 - 16 - 28
91 - 95 - 90 - 12

Lic. A 130

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935